SVMMVLA
DE PECCATIS.

REVERENDISS. D. THOMAE
DE VIO CAIETANI
CARD. S. XISTI.

Perquàm docta, resoluta, ac compendiosa.

Additis (ut uocant) Summarijs, & copioso
rerum præcipuarum Indice.

VENETIIS,
Apud Dominicum Farreum. 1568.

CLEMENTI VII. PONT. MAX.

THOMAS DE VIO CAIETANVS, *Cardinalis Sancti Xisti.* S. P. D.

INdulto corporis imbecillitati VII. Pont. Max. post tot commentationum laborem, anni unius ocio: adieci animum, ut humilibus, iuxta Apostolicum præceptum, consentiendo, opem minus doctis confessoribus ferrem. Aegrè ferunt siquidem nonnulli ęditas Summas, quod dum externa innumera immiscent, opiniones multiplicant, disputationes producunt, propria tuentur,

Alios oppugnant: uexatus tot doctoribus lector, confusus, perplexus, aut certè inanis relinquitur. Quocirca rogatus à multis: SVMMVlam colligere decreui de peccatis, Alphabetico ordine, posthabitis non solum disputationibus, ac opinionibus proprijs, & alienis, sed etiam doctoribus omnibus tacitis: ut nullus æmulatione aliqua à ueritatis sequela retrahatur. Et quanuis hic, sicut & ubique, nullam mihi authoritatem tribui uelim, sed rationi, uel authoritati, quæ affertur: (& propterea nihil absque apposita ratione, nisi fortè omnino manifestum aliàs esset, afferam, ut docti librare possint, quæ dicuntur; minus autem capaces à doctoribus discendi occasionem habeant, & uel sic rationum uires percipiant) beatitudinis tamen tuæ iudicio, ut par est, omnia subijcio. Suscipe itaque

que humanisſime Pater exiguum ſerui opuſculum; ut qui unica inter Chriſtia-nos principes pacis, & reformationis Eccleſiæ es ſpes, laborantibus quoque inter obſcura peccatorum, ſplendor cen-ſura fias. Felix, Vale.

INDEX EORVM
QVAE IN HAC SVMMVLA tractantur, iuxta ordinem literarum.

Cho-

Contra offendentes Apostolicam sedem.

Contra offendentes Eccleſiaſticam libertatem.

Hypocriſis.

Obſtina

Proxeneta

FINIS.

REPERTORIVM ALPHABETICVM, QVO SENtentiæ in hoc tractatu ſparſæ faciliter allegantur.

A

FINIS.

PECCATORVM SVMMVLA THOMAE DE VIO CAIETANI, Cardinalis ſancti Xiſti.

Aborſus diuerſimodè committi dicitur, & quàm pœnam inducat.

ABORSVS volũtarius, eſt peccatum homicidij, & perfecti quidem, ſi fœtus erat animatus anima rationali. Et incurritur propterea irregularitas: quia occiditur tunc, qui verè eſt homo. Imperfecti verò, ſi fœtus adhuc non erat animatus anima rationali: quia tunc occiditur homo, non qui eſt, ſed qui generabatur, qui nõ eſt adhuc actualiter homo. Et eſt peccatum mortale: quia quantum in ſe eſt, adhuc tendit, ut tollat uitam hominis iam inchoatam.

Non tamen incurritur irregularitas homicidij; quia non eſt adhuc actualiter homo, qui occiditur.

Aſolutio peccatorum ſacramẽtum pœnitentiæ concernentium debet eſſe formalis, & hoc ex parte tam abſoluentis quàm abſoluendi.

ABSOLVTIO à peccatis, quæ in ſacramento pœnitentiæ fit, eſt forma ſacramenti pœnitentiæ. Et conſiſtit (ut in Concilio Flor. ſub Eugenio quarto legitur) in his uerbis. EGO TE ABSOLVO. Ait enim, forma huius ſacramenti ſunt uerba abſolutionis, quæ ſacerdos profert, quum dicit, Ego te abſoluo.

Vbi circa neceſſitatem, ſcito non eſſe de neceſſitate formæ illud pronomen, ego: ſicut etiam nõ eſt de neceſſitate in

forma baptismi: quoniam subintelligitur in ly absoluo.

Et licet ad formam absolutionis sufficiat dicere: Absoluo te: debet tamen quædam antecedentia, & consequentia apponere, dicendo. Dominus noster IESVS CHRISTVS te absoluat: & ego authoritate ipsius te absoluo à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritussancti. Amen. Passio Domini nostri IESV CHRISTI, & merita beatæ MARIÆ semper uirginis, & omnium sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & præmium uitæ æternæ. Amen.

CIRCA mutationem scito, quod si mutatio fieret, ita quod loco pronominis te poneretur pronomen uos, causa honoris (puta si audiens confessionem Episcopi, uel Regis, dicat, Ego absoluo uos: & similiter si Episcopus assuetus loqui in numero plurali in prima persona audiens confessionem alicuius diceret. Nos absoluimus te) in utroque casu, & similibus non fit sine peccato huiusmodi mutatio: quia receditur à uerbis per Ecclesiam determinatis in forma huius sacramenti. Absolutio tamen facta tenet, quoniam ex accommodatione usus idem significatur per huiusmodi uerba, quod significatur per formam sacramenti. Absoluo te.

Circa appositionem conditionalem, aduerte tripliciter posse conditionaliter proferri formam absolutionis. Primò, respectu conditionis præterite: ut si confessor dubitat se protulisse uerba absolutionis, & dicat. Si non es absolutus, ego absoluo te. Et huiusmodi conditionalis absolutio in casu dubii ex suo genere non est illicita: sicut nec baptismus in dubio sic datus, illicitus est. Secundo, referendo ad conditionem futuram, puta si diceret confessor. Si restitueris, aut si feceris talem pœnitentiam, aut aliquid huiusmodi, absoluo te. Et huiusmodi conditionalis absolutio cum intentione præcisa nihil aliud faciendi, nisi quod dicit, nil ualet: quia non est in potestate cõfessoris ministrantis sacramentum, conferre nunc sacramentum, & suspendere illius effectum in aliud tempus implendæ conditionis. Sacrilegus ergo est abusus istæ formæ sacramentalis; fit enim iniuria sacramento,

cramento, dum perficitur modo excludente fructum ſacramenti ex indebita intentione miniſtrantis. Et eadem ratione non poteſt ſacramentalis abſolutio impendi ſub ratihabitione: quoniam quod ſub ratihabitionis ſpe fit, quamuis uoce tunc fiat, re tamen ut pendens fit ita ut poſsit, & rafficari & irritari. Conſtat autem non eſſe in poteſtate abſoluentis conferre nunc ſacramentum, & ſuſpendere effectu illius in tempus futuræ ratificationis, & exponere diſcrimini ut nullum ſit ſi irritetur. Tertiò, ſi referatur ad conditionem præſentem puta ſi uere promittis reſtituere, aut præſentare te ſuperiori, abſoluo te. Et huiuſmodi condtionalis abſolutio cum præciſa ſimiliter intentione ſi fiat, facta tenet, ſtante tunc conditione. Errat tamen ſacerdos ſic faciens, quia præſumit ſub forma dubia tradere quod CHRISTVS mandauit ſub forma certa miniſtrari. De nullo enim magis debet curare abſoluens, quam de contritione & ſatisfactione pœnitentis: & tamen Eccleſia abſque conditione aliqua credit pœnitenti dicenti ſe contritum, & habere propoſitum ſatisfaciendi & abſolutionis beneficium impartitur abſque conditionali nota. Vnde exterminanda eſt huiuſmodi ſuperſtitio ab eccleſia Dei, intantum quòd ſi alicui commiſſa ſit à ſuperiori poteſtas abſoluendi à caſibus reſeruatis ſub aliqua conditione (puta concedo tibi facultatem abſoluendi ab homicidio, ſi abſoluendus fecerit talem pœnitentiam, puta peregrinationis, aut tantæ eleemoſynæ &c.) debet confeſſor non conditionaliter, ſed ſimpliciter & abſolutè abſoluere pœnitentem receptantem talem pœnitentiam: quia nulla commisſio poteſt alterare formam ſacramenti.

Circa reiterationem abſolutionis nota quod poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata, ſed non poteſt iterari ſuper omnino eandem confesſionem: quia ſuper eandem materiam proximam nullius ſacramenti, forma iterabilis eſt ſine iniuria ſacramẽti: qa ipſa iteratio atteſtatur ĩſufficiẽtiæ prioris formæ: ſi enim prima ut ſufficiẽs haberetur nõ iteraretur. Ac per hoc quũ cõfesſio teneat locum proximum materiæ ĩ ſacramẽto pœnitẽtiæ ut ĩ eodẽ Cõcil. Florẽ. habetur

niſi multiplicetur confeſſio, non poteſt multiplicari abſolutio. Et quia poteſt homo pluries confiteri eadem peccata, poteſt quoque pluries ab eiſdem abſolui.

Abſolutio pœnitentialis plura ex parte abſoluentis præſupponit, quibus deficientibus inanis efficitur.

ABSOLVTIO à peccatis ex parte abſoluentis exigit ut abſoluens miniſter ſit ſacramenti pœnitentiæ, ac per hoc ſit ſacerdos habens authoritatem abſoluendi uel ordinariam uel ex commiſsione ſuperioris: ut in eodem Floren. Concil. ſub Eugen. quarto habetur.

Vbi circa neceſſitatem aduerte, non ſufficere adminiſtrandum ſacramentum pœnitentiæ eſſe ſacerdotem ſed ultra ſacerdotalem poteſtatem requiri authoritatem aliam. Et hoc eſt quod communiter dici ſolet, quod ſcilicet requiritur duplex poteſtas, uidelicet & ordinis & iuriſdictionis. Poteſtas enim ordinis habetur ex ſacerdotio: poteſtas autem iuriſdictionis habetur uel ex officio paſtorali, uel ex commiſſione eius qui eſt paſtor pœnitentis. Intantum autem utraque iſta poteſtas requiritur, ut ſi altera deſit, abſolutio ſacramentalis ſit nulla propter defectum miniſtri, ita quòd ſi non ſacerdos abſoluit a peccatis, nihil fit: & ſimiliter ſi ſacerdos abſoluit eum qui ſibi ſubditus nullo modo eſt, nihil fit.

CIRCA modo quibus ſacerdos habet poteſtatem iuriſdictioni in foro pœnitentiali, aduerte & ultra duos manifeſtos modos ex parte authoritatis prælatæ in ipſo abſoluente (ſcilicet uel ex officio ordinario, ut eſt Epiſcopatus & parochia: uel ex commiſſione, ut alij a Papa uel Epiſcopis, vel Curatis uel eorum Officialibus aut vicarijs ſolitis committere audientiam confeſſionem habentes authoritatem audiendi confeſſiones) inueniuntur quinque alij modi ſeu caſus quibus ſacerdos ſortitur ſubditum: quòd poteſt pœnitentem ſacramentaliter abſoluere a peccatis: & ſunt, neceſſitas, libertas, facultas, licentia, & cõſuetudo. Declaro ſingula.

Neceſſitas duplex eſt, ſcilicet uel ratione mortis, uel ratione communionis. Quando in articulo mortis deficit confeſſor, poteſt quilibet ſacerdos illum abſoluere ab omnibus

ſuis peccatis ſibi confeſsis,ut habetur in ca. Paſtoralis.de of-
fic.ordi. Quando uerò imminet alicui neceſsitas communi-
candi, & deficit ei confeſſor, non poteſt propterea abſolui a
quolibet ſacerdote: quia neceſsitas celebrandi miſſam, quæ
maius quid importat quàm neceſsitas communicandi, non
habet hoc priuilegium,ſed dimittit conſtitutum in tali neceſ
ſitate intra terminos non habentium copiam confeſſoris.

Libertas in propoſito ſignificat non ſubiectionem alicui
particulari,ut proprio ſacerdoti.Et tripliciter inuenitur.Vel
quia perſona nulli ſubditur, ut perſona Papæ: & propterea
cui ſe ſubijcit, ille poteſt ipſum abſoluere a peccatis. Vel ra-
tione ſtatus, quia ſcilicet nunquam in eodem loco perma-
nent: ac per hoc nulli particulari miniſtro ſacramenti pœni-
tentiæ ſubduntur,quum non ſit maior ratio quòd ſubijcian
tur uni magis,quam alteri:ut ſunt uagabundi:qui ſcilicet uel
nullibi habitant,ſed uagantur: uel licet alicubi domicilium
cum uxore,& filiis habeant, communiter tamen ſunt in con
tinuo motu, ita quòd etiam in Paſchate extra inueniri con
ſueuerunt: hi enim perinde ac uagabundi quo ad ſacramen-
ta pœnitentiæ & euchariſtiæ cenſentur, & abſolui a quolibet
confeſſore poſſunt. Vel ratione materiæ, quia ſcilicet in tali
materia nulli eſt ſubiectus confeſſori: ut contingit in pecca-
tis uenialibus, quia nullus tenetur illa confiteri, ac per hoc
nulla propter illa confeſſori ſubditur a iure & ideo quilibet
poteſt a quolibet ſacerdote de peccatis uenialibus ſacramen-
taliter abſolui.

Facultas eligendi confeſſorem a iure conceſſa eſt Epiſco-
pi,& tam inferioribus quàm ſuperioribus, prælatis exceptis,
ut in cap. Ne pro dilatione. de pœniten. & remiſ. & concedi-
tur multis ex ſpeciali gratia a ſummo Pontifice, in confeſ-
ſionalibus: propterea non eſt dubium hos poſſe abſolui a
quo maluerint ſacerdote.

Licentia dupliciter datur. Vel explicitè: quum curatus
in communi dicit populo. Quilibet uadat ad confitendum
cui uult:aut ſpecialiter alicui dicit.Confitearis cui uis,& hoc
nihil aliud eſt, quam dare licentiam eligendi ſibi confeſſo-
rem. Vel implicitè.Et hoc contingit primo licentiando ſub-

ditos ad peregrinandum. In hac enim peregrinationis licentia, implicitè claudi creditur licentia confitendi, quia confeſſio comes eſſe debet uiatorum. Et hoc intelligo cum duabus limitationibus. Altera eſt quod ad confesſiones, & communiones neceſſarias; ut Paſchales, aut ſolitas, quo ad eos qui ſæpe conſueuerunt confiteri, & communicare aut celebrare. Et hæc limitatio intelligitur amplectendo tutiorem partem. Quia enim iſta licentia a doctoribus potius, quàm a iure proficiſci uidetur, timeo illam extendere ultra ſolita tanquam præcogitata. Altera, quo ad confeſſores, qui ſcilicet in locis illis confeſſores ſunt aliorum: huiuſmodi implicita licentia non uidetur amplianda, ut faciat viatores melioris conditionis quàm incolas, ut ſcilicet posſint ſibi eligere in confeſſorem quem uelint, ſed ſufficit quod prouideat uiatoribus quum extrà ſunt, ut posſint tanquàm incolæ confiteri, & communicare. Vnde & in iure prouidetur de miniſtro Euchariſtiæ pro peregrinis proculdubio licentiatis a ſuis curatis ut patet in capit. Præsbyter. de celeb. miſ. Secundo, ſciendo & tacendo, ut quum Epiſcopus ſcit conſuetum eſſe, ut canonici ſeu curati ſui inuicem ſe abſoluant, & tacet. Quamuis enim nulla conſuetudine introduci poſſit, ut quis posſit ſibi eligere confeſſorem (ut dicitur in cap. Si epiſcopus. de pœnitent. & remiſſ. in vj.) ex hoc tamen quod Epiſcopus ſcit, & tacet, tenetur prouidere illis de confeſſore: & tacita Epiſcopalis licentia, robur dat abſolutionibus, & conſuetudo non concurrit: niſi ut teſtis licentiæ implicitæ. Et ob huiuſmodi implicitam licentiam, uiatores ſine licentia curati poſſunt in paſchate confiteri, & communicare ubi ſe inuenerint, ſicut licentiati, ſi & ubi curatus conſueuit ſcrutari quis parochianus defuerit pœnitentiæ, & communioni, & viatorum dicentium ſe ubi ſe inuenerunt, confeſſos fuiſſe & communicaſſe, factum probare; atteſtatur ſiquidem huiuſmodi conſuetudo implicitæ licentiæ, & piæ menti curati qua uoluit implicitè ſuos confiteri & communicari extrà in caſu quo feſta Paſchalia contingeret extrà peragere. Memini aliàs me legiſſe: Eugenium quartum concesſiſſe ſeu declaraſſe uiuæ uocis oraculo uiato-

tes ubi ſe inuenerint in Paſchate, cenſendos tanquam adeptos incolatum quò ad ſacramenta pœnitentiæ, & Euchariſtiæ: & ſecundum hoc non eſt opus in Paſchate huiuſmodi interpræ tatiua licentia, ſed poſſunt tunc ab illis confeſſoribus a quibus incolæ abſoluuntur, abſolui etiam a caſibus Epiſcopalibus, prout Epiſcopus loci diſponit. In reliquis autem omnibus ſupradictis licentijs explicitè uel implicitè ab Epiſcopis ſeu curatis, non approbo poſſe licentiatos abſolui a caſibus reſeruatis Epiſcopo: quia hoc eſt contra iuris diſpoſitionem. in vj. de pœniten. & remiſ. cap. Si Epiſcopus. ubi dicitur, quòd Epiſcopo dante licentiam alicui, quod confiteatur, non propterea concedit caſus reſeruatos. Si ergo licentia explicita non comprehendit caſus reſeruatos, multò minus licentia implicita ad illos ſe extendit. Conſuetudo non eligendi confeſſorem, ſed habendi curam animarum præſcripta, operatur, ut tam Cardinales curam habeant familiæ ſuæ, & de eorum licentia ſui familiares confiteri poſſint cui velint, quam quicunque alij huiuſmodi curam habentes poſſint ſimiliter abſolutionis beneficium per ſe uel alium ſuis impartiri: poteſt enim huiuſmodi iuriſdictio nō minus quā aliæ haberi ex præſcripta conſuetudine.

Abſolutio nonnullis circunſtantijs indebitis impeditur, tam ex parte abſoluentis quàm abſoluendi.

ABſolutionis impedimenta multa ſunt. Et ideo aduertendum eſt poſſe illam impediri uel ex parte abſoluētis: uel ex parte abſoluendi. Impedit autem ex parte abſoluentis eccleſiaſtica cenſura, non quæcunque ſed irritans iudicis ſententiam: ita ut quandiu reliqua geſta per confeſſorem tenent abſolutio ualeat. Et propterea licet excommunicatio aut ſuſpenſio ſi confeſſor ſit excommunicatus aut ſuſpenſus annullet abſolutionem abſolutè loquendo: quia tamen aliqui ſunt caſu, in quibus geſta per confeſſorem ſic innodatum tenent, ideo ſcito quòd ex iure communi ſecundum communem ſentētiam (ex l. Barbarius. ff. de offi. præt.) tenēt geſta per huiuſmodi iudicē, ubi duo ſimul concurrūt,

ſcilicet cõmunis error facti,& titulus,uerbi gratia:ſi ſacerdos excommunicatus datus eſt ab Epiſcopo in curatũ,& communiter nõ habetur ille pro excommunicato, propter hoc, quia neſcitur illum eſſe excõmunicatũ, geſta omnia per ipſum tenẽt,Cõcurrũt enim ibi ambo ſimul,ſcilicet titulus publici officii,quia inſtitutus eſt ab Epiſcopo:& communis error facti,quia neſcitur ipſum eſſe excõicatum.Et hinc habes,quod abſolutus à legitimo aliàs confeſſore habẽte impedimentũ occultũ,quod ſi ſciretur,impediret abſolutionẽ,eſt uerè abſolutus & coram Deo, & coram Eccleſia.

Ex Extrauaganti uerò Concilii Cõſtancien. cõſenſu utentium cõprabata, in foro pœnitentiali tenẽt geſta per confeſſores irretitos quibuſcũque Eccleſiaſticis cẽſuris etiam non occultis,niſi in duobus caſibus,ſcilicet ꝓpter notoriam percuſſionem clerici, uel propter publicam nominatim denuntiationem.Nam ibi conceditur receptio ſacramentorum ab excõicatis miniſtris,niſi altero dictorũ modorum fuerint excõmunicati, & hoc in fauorem animarum & innocentium; non in releuamẽ ipſorum excõicatorum. Licet enim ipſi miniſtri excõicati abſoluentes damnationẽ incurrant: pœnitẽs tamen abſolutionis beneficium cõſequuntur.Et hoc quãtum ad fructum abſolutionis ſpectat intellige, ſi & quando pœnitẽs excuſatur à peccato inducendi confeſſorem excõicatũ ad ſacramenti miniſtrationẽ.nã non licet ſibi inducere illum ad peccandũ.Impeditur aũt ex parte abſoluendi abſolutio ex duplici capite ſcilicet ab intrinſeco ex ſacrilegio ſimulatæ uel dimidiatæ uel impœnitentis confeſsionis, hoc eſt ſi quis ſimulat ſe confiteri,quia tũc deeſt confeſsio, ſimulata enim confeſsio,non eſt confeſsio. Et ſimiliter ſi quis ex uerecundia aut alias irrationabili cauſa aduertenter dimidiat confeſsionem,quia tunc non proponitur peccatum ut remisſibile. nam impium eſt à Deo & eius ſacramẽto dimidiã ſperare ueniam. Et eadem ratione ſi quis impœnitentem ex intentione ꝓponit ſeipſum,quia ut nõ abſolubilẽ miniſtro Chriſti ſe præſentat.abſolui em̃ nequit in quẽ non pœnitet. Et propterea irrita eſt in his caſibus abſolutio ex parte pœnitentis.Ab extrinſeco uerò impedit abſolutio ex parte abſol-

uendi,

uendi,si pœnités sit excõicatus maiori uel minori excõicati one.nam cõmune est utrique excõicationi, excludere a passiua participatione sacramentorum. Nec hoc est uertendum in dubium. Vnde grauiter errãt confessores absoluentes prius à peccatis & remittentes absoluendos postea ab excõicatione.est enim hoc contra dispositionem iuris communis expresse dicẽte textu.de sen.excom. cap.à nobis est sæpe. quòd licet reputetur aliquis per signa pœnitẽtiæ absolutus à Deo quia tamen apud Ecclesiam adhuc absolutus non est, communicandum ei non est in diuinis: & multò minus impendenda sunt ei sacramenta à quibus principaliter est exclusus. Nec excusari potest hoc factum propter dictam Extrauagantem Concilii Constancien. quoniam ibi expresse dicitur excommunicatos in nullo subleuari ob dictam gratiam: multum autem subleuarentur si participes esse possent sacramentorum ante absolutionem. Non ergo potest absolui aliquis à peccatis, antequam absoluatur ab excommunicatione tam maiori,quàm minori.

Vtrum autem si de facto fiat contrarium, absolutio facta teneat, alia quæstio est,multa enim fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.

Et dicenda sunt ad hanc quæstionem tria, Primum, quod absolutio à peccatis, de facto ab excommunicato suscepta non tenet quantum ad præsentem fructum: quia ipso actu suscipiendi absolutionem obicem absolutioni ponit excommunicatus. nam per actum istum ingerit se passiuè sacramento à quo exclusus perseuerat, quandiu est excommunicatus: & sacrilegium committit, contaminando quantum in se est sacramentum pœnitentiæ. Licet enim excommunicatus possit initiare sacramentum pœnitentiæ, exercendo actus qui sunt sacramenti materia, conterendo, confitendo, & satisfaciendo non potest tamen perfectioni sacramenti (quæ in forma absolutionis consistit) se immiscere: quoniam à sacramento est exclusus,non autẽ à sacramenti materia. Quia igitur excommunicatis ipso actu suscipiendi absolutionem contra absolutionem pugnat, consequens est, ut non absoluatur

a peccatis suis: Secundum est, quod per accidens in aliquo casu huiusmodi absolutio facta tenet quantum ad præsentem fructum quando scilicet excommunicatus uerè pœnitēs ob ignorantiam iuris uel facti non qualemcunque, sed excusantem eum absolutionem a peccatis suscipit: quia sacramentum gratiam conferto omni adulto offerenti se non ponendo obicem: constat autem huiusmodi pœnitentem non ponere obicem ex hoc quòd ponitur ipsum laborare ignorantia excusante a sacrilegio, quod excommunicatus sacramentum suscipiens incurrit. Et propterea quamuis teneatur iste quærere, & obtinere absolutionem ab excommunicatione, nec possint interim immiscere se diuinis, non tenet tamen ad hoc ut iterum absoluatur a peccatis: & hoc propter efficaciam suscepti sacramenti, ut dictum est. iteratio enim sacramenti non nisi propter effectum sacramenti fieri debet. Et hinc habes, unde multorum timoratas conscientias consolari possis in multis singularibus casibus, qui prudentiæ confessoris relinquuntur examinandi, & iudicandi secundum prædicta duo, scilicet quòd fuerit uerè pœnitens, & laborās ignorātia aut obliuione excusante ipsum. Tertium est, quòd absolutè loquendo, absolutio sacramentalis impensa excommunicato ualet: quia licet huiusmodi absolutio sit iure prohibita, & illicita, nullo tamen iure sancitum inuenitur, quòd sit nulla, excommunicatus enim est exclusus a sacramentis, quantum ad hoc quòd non potest licitè suscipere sacramenta: non autem quantum ad hoc quod si suscipit, susceptū sit nullum. Si enim excommunicatus susciperet sacramentum ordinis, confirmationis, matrimonij, aut extremæ unctionis, non propterea irritum esset sacramentum susceptum. Pari ergo ratione non est irritum sacramentum pœnitentiæ ab excommunicato susceptum. Et similiter quia excommunicati participatio in diuinis, dicendo horas canonicas in choro cum alijs, non est irrita (satisfacit enim præcepto de persoluendo horas) consequens est, ut sacramenti participatio non sit irrita. Et licet huiusmodi absolutio in aliquo non habet effectum tunc propter in dispositionem recipientis perseuerantis in peccato mortali, habebit tamen effe-

ctum

ctum recedēte peccato.& hoc propter uim sacramenti, iuxta doctrinam Augustini.

Excommunicationis absolutio tria præsupponit, quibus non existentibus nec sequitur absolutio.

Absolutio ab excommunicatione, quantum ad confessores spectat, ex parte formæ tria habet consideranda. primo, substantiam, secundo, annexa, tertio, modum connexionis. Et quo ad primum scito, quod nulla habet determinata uerba, potest enim dicere absoluens, & Absoluo te, & Benedico te, & similia: debet tamen secundum Ecclesiæ consuetudinem dicere, Absoluo te, &c.

Quo ad secundum scito, quod solennis absolutionis forma multa requirit, quorum aliqua requiruntur semper: ut aliquis psalmus pœnitentialis cum præcibus, & uersiculis, & oratione. Aliqua uero requiruntur quandoque, & quandocunque non, ut verberatio, dum hæc dicuntur, omittitur enim in mulieribus, & in locis publicis. Non enim decet mulieres uerberari quum confitentur: similiter nec quoscunque alios in publico secrete confitentes. Similiter iuramentum de parendo mandatis Ecclesiæ uel absoluentis, in quibusdam tantum casibus requiritur. Et simile est de emenda iudicum. iuramentum enim illud in magnis tantum criminibus locum habet: emendam autem (hoc est sufficiētem satisfactionem) quando pro notoria offensa in aliquem excommunicatus quis est, præstare ante absolutionem tenetur: & similiter ubi expensarum aut damni ratio habetur. Et si satisfacere nequit, tenetur dare idoneam cautionem, hoc est pignorantiam vel fideiussoriam. At si nec horum aliquod potest, det occasionem iuratoriam satisfaciendi, quum poterit.

Et hæc oportet confessorem scire, nō solum propter communes, qui possunt accidere casus: sed propter euitandas censuras xysti quarti, quam contingit in mortis articulo absoluere a casibus reseruatis in cæna Domini &cæt vt intelligat terminos, & sciat secundum hæc se regulare.

Igitur

Igitur ſolenniter abſolutus excommunicatum, præmiſſo aliquo horum, ſi opus eſt, aut præmisſis omnibus, ſi omnia requiri contingit, dicat confeſſor unum pſalmum pœnitentialem cum gloria patri, kyrie. ter, & Pater noſter, & quatuor uerſiculis: ſcilicet Saluum fac, Nihil proficiat, Eſto ei & &, Domine exaudi, & orationē, Deus cui proprium, mutando ly delictorū, in ly excōmunicationis, & poſteà abſoluat, dicens, Ego abſoluo te à uinculo excōmunicationis, & reſtituo cōmunioni fideliū, & poſtea mādet ei quę mādaturus eſt.

Quoad tertiū diſtinguendū eſt de annexis. Nā annexorū quædā ſunt ceremonialia, ut orationes: quædā iudicialia, ut cautiones. Et de ceremonialibus quidem conſtat, quod ſunt annexa ut debita ſeruari, non tamen ut ſubſtantialia. Et propterea ſi is cui commiſſum eſt, ut abſoluat in forma Eccleſiæ, aliquem excommunicatum ſine ceremonialibus abſoluat, peccat quidem abſoluens ſine rationabili cauſa ceremonialia omittens, abſolutio tamen ualet, quia ceremonialia intelliguntur, tam inſtitui quam committi, ut ceremonialia hoc eſt ut debita ſeruari, non autem ut neceſſaria ab ſubſtantiam abſolutionis.

De iudicialibus uerò tria dicimus. Primum quòd regulariter ſunt annexa ut neceſſaria neceſsitate, iuſtitiæ ita quod non poſſunt omitti ſine iniuria, quia in præiudicium Eccleſiæ ſeu partis huiuſmodi omisſio uergit. Secundum quod iudicialia dupliciter inueniuntur annexa abſolutioni. Primò, ex ſolo debito iuris communis. ut quia agitur de intereſſe tertii cui eſt ſatisfaciendum uel aliquid ſimile. Et ſic per abuſum ſuæ poteſtatis ordinarius potens abſoluere abſoluat, tenet abſolutio facta, quamuis malè & iniuſtè facta, quia abſolutio tunc fit contra ius tertii, & non contra ius conſtitutionis: ut habes in cap. Venerabilibus. de ſen. excom. in vi. Secundo, ex debito illius canonis, ut canon ille dat certum modum ſeu excipit: ita quod nihil niſi concurrente tali conditione ſeu obſeruatione impendatur abſolutio. Et hoc multipliciter contingit. Vel per uerba negatiua potentiæ actiuæ: ut ſi dicatur: quę nō posſit abſoluere ante ſatisfactionē. Vel per uerba negatiua potentiæ imperſonaliter: ut ſi dicatur,

tur, quòd non poteſt impendi abſolutio ante ſatisfactionẽ. Et in his duobus modis etiam uerba ipſa canonis teſtantur limitatã eſſe potentiam ordinarij, ac per hoc irritam eſſe abſolutionẽ ſi aliter fiat. Vel per uerba negatiua potẽtiæ paſsiuæ tantùm: ut ſi dicatur quòd qui inciderit in tale quid, nõ poſsit abſolui, niſi ſatisfaciat. Vel per uerba negatiua nõ potentiæ ſed actionis, ut ſi dicatur: nullatenus abſoluatur ante ſatisfactionem ſeu niſi ſatisfecerit. Et in his duobus & ſimilibus modis ambigua uidetur quæſtio. Ex uerbis quidẽ, quia non limitatur per iſta poteſtas ordinaria, ac per hoc uidetur relinqui locus abuſui poteſtatis ad illicitam abſolutionem. Et ratione uerò, quia poteſtas ordinaria uidetur potius regulari, ſtatuendo ſibi regulam ſecundum quam abſoluere debeat, quam limitari, ne facile ordinariæ poteſtati derogetur. Oppoſitum autem ſuadet textus allegatus ex vi. dicens. Abſolutio tenet, licet forſitan ſit iniuſta, quoniam & ſi contra ius litigatoris: non tamen contra ius conſtitutionis abſoluit. Vnde uidetur uniuerſalis regula haberi duplex. Prima eſt, ꝙ abſolutio contra ius tertii & non conſtitutionis, tenet. Secunda eſt, quod abſolutio contra ius cõſtitutionis non tenet. Et quia hæc eſt tutior, & textui conformior. uia, ideo hanc ſequendam puto. Et propterea in ſingulis canonibus excommunicationem conſideret abſolutor conditionem ibi ſtatutam, ut ſeruetur circa iudicialia, & ſeruet illam ne erret aut diſcrimini ſe committat. Tertiũ quod in duobus caſibus obſeruatio iudicialium eſt adeò manifeſtè annexa abſolutioni, ut abſolutio ſine illis irrita ſit, & inanis. Primus eſt quando ius ſeu decretum explicitè irritat abſolutionem ſine his, ut fecit xiſtus IIII. in Extrauag. & ſi Dominici gregis. dicens. Et aliter impenſa abſolutio non ualeat. Secundus eſt quando ab homine alicui committitur poteſtas abſoluendi, cum uerbis conditionalibus uel æquipollentibus de huiuſmodi cautionibus habendis: talis enim cõmiſſarius ſi excundo fines mandati abſoluat, nihil facit.

Excommunicatio in materia abſolutionis qualiter ſit conſideranda.

Abſolutio

ABſolutio ab excommunicatione quantũ ad cõfeſſores ſpectat ex parte poteſtatis abſolutoriæ, diſtinctione eget. Diſcernendũ eſt enim in primis an illa excõmunicatio ſit lata à iure uel ab homine. Vocatur autẽ à iure quæcunque à perpetuo ſtatuto lata eſt, à quocunq; ſtatutũ illud ſit, & ſiue contineatur in iure cõmuni, ſiue in extrauagãti, ſiue in legibus ſynodalibus uel ſpecialibus. Quæ uero ab homine eſt, non eſt perpetua, ſed ſpirat cum authore. Et ſi eſt à iure diſcernendũ eſt, an ſit reſeruata eius abſolutio, & cui: & tunc non põt confeſſor ab illa abſoluere, niſi de gratia ſpeciali fuerit cõceſſum. Si uerò nõ eſt reſeruata, certũ eſt poſſe confeſſorẽ authoritate Epiſcopi ab illa abſoluere, ſi Epiſcopus conceſſerit omnes caſus ſibi reſeruatos. Si autem eſt ab homine, ſiue ſit generalis, ut quum excommunicatur quicunque ſciuerit uel fecerit tale quid, ſiue ſingularis, ut quum excõmunicatur Sortes reſeruata regulariter eſt illius abſolutio latori, durãte illius iuriſdictione, unde ſine eius uel ipſius ſuperioris gratia non poteſt abſolui. Et ſcito hic religioſum præſumentẽ de facto abſoluere ab excommunicatione lata à iure, incurrere excommunicationem: ut habetur infra in cenſuris.

Ab excõmunicatione uerò minore quilibet cõfeſſor, non aũt quilibet ſacerdos, poteſt abſoluere. Primũ horum patet ex cap. Nuper, de ſenten. excõmu. ſecundũ uero manifeſtatur quia excõmunicatio minor eſt uinculum Eccleſiaſticum, & propterea exigit in abſoluente facultatem Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, purus autem ſacerdos habet ſolã potentiã ordinis: & ideo nõ poteſt abſoluere à uinculo Eccleſiaſticæ excõmunicationis minoris. Vnde licet quilibet poſſit ſe ſubdere cuicunque ſacerdoti pro abſolutione uenialium, non tamen põt ſubdere ſe cuicunque ſacerdoti pro abſolutione ab excõicatiõe minore: quia ad uenalia remittenda ſufficit ex parte abſoluentis poteſtas ordinis quæ eſt in quolibet ſacerdote, quia ipſa ſubiectio operatur iuriſdictionem talium quantũ ad poteſtatem ordinis. Ad abſoluendum autem excommunicationis uinculũ reqritur poteſtas iuriſdictionis Eccl. quæ nõn conuenit ſacerdoti, ex hoc q; unus ſubdit ſe illi, ſed ab Eccleſiaſtica pendet authoritate.

Abſoluere demum à uinculo ſuſpenſionis uel interdicti, ſi quando confeſſori committitur, poteſt uti huiuſmodi uerbis. Ego abſoluo te à uinculo ſuſpenſionis &c. Nulla enim ſunt determinata uerba pro huiuſmodi forma.

Perſonarum acceptio quando ſit uitioſa. Et quòd in tribus poteſt eſſe pernicioſa.

ACceptio perſonarum eſt peccatum, quia tollit æqualitatem iuſtitiæ. Eſt autem peccatum mortale, quando eſt pernicioſa. Frequenter uerò eſt pernicioſa in tribus hoc eſt in diſtributione communium bonorum, & beneficiorum Eccleſiaſticorum, & in iudiciis. Quum enim communia regni uel ciuitatis officia, dignitates, ſeu honores diſtribuuntur ita quòd amicitiæ, uel conſanguinitatis, uel factionis, aut alterius impertinentis ratio præfert minus dignos, ruit commune bonum. Nec minus ruina Eccleſiæ manifeſta eſt, quum in beneficiis ac dignitatibus Eccleſiaſticis minus digni præferuntur, quia amici ſeu familiares uel coniuncti aut ſeruitores &c. ſunt. uniuerſum quoque humanum genus grauiſſimè offendit, ex eo quòd actor aut reus iudiciis in iure præfertur, quia potens aut diues, aut amicus &c. Peccatum hoc non ſolum animæ mors eſt, ſed ad reſtitutionem obligat iuxta reſtitutionum regulas: pro quanto iniuſtè impendit dignum ſeu digniorem: & præter hoc tenetur acceptor perſonæ de damnis conſequentibus huiuſmodi promotiones ſeu iniurias.

Peccatum acediæ dupliciter conſideratur. Et quòd bona ſpiritalia ſint bifariam diſtinguenda.

ACedia dupliciter ſumitur: uel communiter, ut eſt nomen commune ad multas peccatorum ſpecies: uel propriè, ut eſt ſpeciale peccatum, & communiter quidem ſumpta ſignificat triſtitiam de ſpirituali bono: proprie autem ſumpta, ſignificat triſtitiam de ſpiritali bono diuino, hoc eſt ad charitatem pertinente. Ad quorum clarificationē diſtingue bona ſpiritalia: & uide primo ſpiritale bonū diuinū

conſiſtere

consistere in amicitia inter Deum & hominem, ac per hoc in idem uelle & idem nolle cum Deo, in conuersari cum Deo in conuiuere & colloqui cum Deo & huiusmodi. Et propterea quum quis est intantum elongatus ab amore cœlestis patris & patriæ, ut quum audit aut cogitat, statutum sibi esse ut sic ciuis sanctorum, & domesticus Dei &c. de hoc tristatur, tunc peccat propriè, peccato acediæ. Et si cum consensu rationis est huiusmodi tristitia, peccatum est mortale grauissimum, propinquo odio Dei. Si uero de hoc non tristatur secundum affectum, sed secundum effectum, quia parũ de huiusmodi amicitiæ bono curat negligens adispici illam: quia uacat delectabilibus humanis, peccatum acediæ non incurrit: sicut nec plus amans carnalia quàm Deum incurrit peccatum odij Dei.

Vide deinde bonum spiritale cuiusq. uirtutis consistere in actibus & exercitatione illius, uerbi gratia, bonum spiritale iustitiæ in uoluntate reddente ius unicuique: temperantiæ in uoluntate moderatè utente delectabilibus secundum sensum, & sic de alijs. Et propterea quũ quis cogitat reddendum esse ius, aut abstinendum ab immoderatis delectabilibus, aut aliquo huiusmodi, & de hoc tristatur, peccat quidẽ, quia tristatur de bono uirtutis. Et est peccatum hoc acediæ communiter dictæ: quia huiusmodi tristitia spectat ad uitium contrarium illi uirtuti de cuius bono tristitia est: puta ad iniustitiam, uel ad intemperantiam, & sic de alijs. Et est huiusmodi tristitia peccatum mortale, si est de bono uirtutis necessario ad salutem, & cum consensu rationis. Si autem sine consensu rationis est, de quocunque bono sit, peccatum ueniale constat esse: & similiter si est de bono non necessario ad salutem, puta de liberalitate ad quam non tenetur, de ueritate iocosa uel officiosa tantum: quia sicut deliberatè refutare hæc, non est peccatum mortale, ita nec deliberatè tristari de his. Nam delectationes & tristitiæ sunt bonæ uel malæ moraliter, sicut electiones, & propterea si deliberatæ refutationes non sunt peccata mortalia, nec tristitiæ sunt peccata mortalia.

Ex his habes, quod quum quis tristatur de i.iunio, oratione,

tione, festorum obseruatione, & huiusmodi tristitia negligit ieiunare, orare, aut festa seruare, peccat peccato acediæ, non ut est speciale peccatum, sed acediæ communiter dictæ quæ non trahit peccatum in aliam speciem.

Adulationis peccatum tripliciter committitur: estq́; humanæ fragilitati valde nociuum.

ADulatio est peccatum: quia est excessiua laus seu complacentia uerbis uel factis in communi conuersatione. Et tripliciter potest esse peccatum mortale. Primò ratione materiæ laudatæ, ut si quis laudet aliquem ad hoc ut noceat illi corporaliter, uel spiritualiter, uel ratione occasionis ut quum quis laudando sit alteri præter intentionem suam occasio peccandi mortaliter.

Et primi duo modi, quia sunt manifestè contra caritatẽ, sunt inexcusabiles. Tertius autem cum grano salis intelligẽdus est, mensurando occasionem peccandi an sit data uel accepta, & an sit cognitum & cogitatum à laudante, quòd is qui laudatur, ex huiusmodi laude reuere solitus sit in mortale peccatum, & rursus an ex debito, an sponte laudans laudet. In iis enim quæ sunt ex suo genere recta, & præter intentionem operantis alius ruit, non modicam hæc faciunt differentiam, ut in materia de scandalo declarabitur. Quum enĩ aliquid debet ex officio aliquem de bono aliquo opere laudare, etiam si sciat laudatum in superbiam mortalem se elaturum nõn tenetur propterea desistere à debito officio: potest tamen & debet deponere huiusmodi scientiam de futura ruina illius, quia xij. horæ sunt diei, & potest in instanti homo illuminari & mutari à diuina misericordia.

Est autem adulatio peccatum ualde graue, & propter nocumenta maxima quæ affert humano generi (hic enim facile, ut Hieroni. ait, mentes hominum corrumpuntur, & ad ea quæ laudantur, quamuis criminosa accenduntur & assuescunt, intantum ut mala non solum desinant haberi ut turpia, sed habẽtur ut bona, & laude, honore ac premio digna: quo quid peius?) ꝑpter excessum diuinæ offẽsæ, iuxta illud,

Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ,& iniquus benedicitur, exacerbauit dominum peccator. Est autem peccatum ueniale,quando uel laudatur aliquis de malis uenialibus, uel de bonis, sola complacendi intentione: absque ruina,uel etiam ob aliquam utilitatem consequendam uel non impediendam: ut de se patet.

Adulterium semper est peccatum:& multa inducere potest incommoda.

ADulteriū quantum ad crimen, est manifestè peccatum mortale: quantū uero ad damnificationem considerationé eget. Duplex enim habet,quanuis non semper, annexum damnum alienum,uel successoris,uel hospitalis. Nam si proles ex adulterio suscepta marito matris succedit, uel ab eo dotatur,damnificantur hæredes legitimi. Et propterea uterquæ adulter, quia damni huius causa existit, tenetur secundum uires ad satisfactionem: aut manifeste, si negotium id patitur: aut sub aliquo uelamine, donando læsis per interpositam personam,aut per se, quod potest. Verum circa huiusmodi manifestationis negotium duo pensanda sunt:scilicet periculum & spes. Si enim periculum ex manifestando adulterio imminet,occultè satisfiat ut melius potest: & reliquum diuinæ misericordiæ reseruetur: iuxta ca. Officiis. de pœnit. & remis. quia sicut cessante iudiciaria coactione non tenetur homo perdere uitam aut libertatem, ut satisfaciat debito pecuniario: ita nec tenetur perdere famam aut uitam in proposito, ubi de sola pecuniaria re agitur. Cessante autem periculo & uitæ & famæ, & in huiusmodi,si non potest aliter satisfieri, spes fructus futuri ex manifestatione adulterii pensanda est: puta si speratur, quod maritus postquàm sciet prolem non esse suā, dotabit illā, aut hæredem instituit:aut si speraretur,quod proles audiens: propterea ingredietur monasterium, aut aliquod aliud remedium proueniet. Nam si fructus nullus speratur, quia de iure nec maritus nec proles tenetur matri adulteræ credere in huiusmodi,uana esset manifestatio adulterii.

Quo ad hospitalium uerò damnificationem, duo considerandas

deranda, sunt. Primum, quod nullum peccatum est prolem exponere ut in hospitali alatur, ad occultandum huiusmodi adulteria, hæc enim est una ex rationibus, quare loca hæc pia instituuntur. Secundum, quod si pater aut mater prolis non est indigés: debet & satisfacere hospitali (quia bona huiusmodi hospitalium non in diuitum, sed pauperum adminiculũ sunt: & quantum consumitur à non pauperibus, tantum indigétibus adimitur) & prouidere proli, ut bene instituatur, tenentur enim parentes non solum alere & uestire, sed instruere per se, uel alios prolem propriam.

Aduocatus potest octo modis in officio peccare.

ADuocati & procuratoris iniquitates sunt octo. Prima est, assumere causam iniustam defendendam, ita quod nouit esse iniustam. Nec excusatur si non ad uincendum sed aut ad differendum, aut ad concordandum, seu pacta aliqua iucunda hoc facit: quoniam hæc omnia constat esse iniqua. Et similiter non excusatur, si iniquam causam in principali habens, uexat aduersarium assumendo aliquod caput iustum, ut sub hac iustitia gradiendo, principale iustum: impediat, aut differat, aut etiam peruertat: oportet enim non iniquum. Sed heu, apud mundanos bonus aduocatus est, qui de mala causa facit bonam. Secunda est, nolle aut negligere scrutari merita causæ assumendæ, sed qualiscunque sit, assumere illam tuendam: quia hoc est non curare an id quod facit, sit iustum uel iniustum: quod est manifestè contra charitatem.

Tertia est prosequi causam iniustam, quam à principio putauit iustam: quia huiusmodi prosequutio iniqua est, ut pote iniuriam inferens aduersario, debet enim deserere causam, & monere partem ut cedat seu prouideat sibi.

Quarta est, negligere studere, siue scrutari merita causæ, & adhibere debita remedia: ignorantia enim tunc tantum ipsum excusat, quando & quod debuit, non omisit. Quinta est, tacere iniquitatem propositæ causæ suo clientulo, qui puta se rationem fouere. Semper autem credendum est putare clientulum se fouere iustam causam, nisi cōstet op-

positum, quia quilibet præsumitur bonus &c. Huiusmodi enim taciturnitas, dolosa est & iniuriosa clientulo & aduersario. Sexta est docere clientem proponere aut dicere falsum aut dolosè & huiusmodi. Septima est, exigere a clientulo plus quàm debet. Et in his omnibus casibus interuenit peccatum mortale manifestè, quia contra iustitiam charitatéq; fit, nisi imperfectio actus seu nocumenta excusat à mortali, sicut in mortalibus cæteris imperfectio excusare à mortali non dubitatur. Octaua est, nolle, aut negligere aduocare in causa iusta pauperis quum ipse aduocatus possit nec appareat alius qui aduocet, & sine eius adiutorio, pauper opprimi creditur. In huiusmodi enim casu tenetur ipse aduocare seu procurare, sicut medicus medicare si in simili periculo esset pauperis sanitas.

Alchimia quando sit vitiosa, & quando non.

ALchimistarum ars non est illicita sine fraude, quia nihil repugnans rectæ rationi habet secundum se. Licet multi abutantur, aut imprudenter nouis compositionibus se occupent, aut fatuè facultates in fumum conuertant. Nec peccatum est, uendere rem per Alchimiam factam pro re quæ est, sicut cæteras res quocunque artificio factas, licitum est uendere pro his quæ in ueritate sunt. Iniquum autem esset uendere illam pro re quæ apparet & non est, quoniam hoc est decipere proximum.

Ambitio quandoque in mortale, quandoque in Veniale peccatum imputatur.

AMbitio, hoc est inordinatus appetitus honoris est manifestè peccatum. Non est autem mortale peccatum, nisi uel ex parte rei in qua appetitur honor, puta si quis uult honorari ob crimen aliquod. Vel ea parte finis, ut si constituatur in honore ultimus finis, puta si ob consequendum honorē nō curat quis offēdere Deū mortaliter, puta q̄a uult haberi ut Deus, uel præferri alijs q̄bus nō est præferrendus in distributione cōmunium dignitatum, uel uult ob honorem quodcunque aliud mortale, uel econtra honor desideratur,

ad sce-

ad scelus aliquod perpetrandum, puta ad tyrannidem.

Apostasia tripliciter consideratur, & an semper excommunicationem inducat.

APostasia est triplex: a fide, à religione, ab ordine. Et prima quidem manifestè peior est hæresi, ut pote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem. Et ideo subduntur proculdubio apostatæ à fide excommunicationi & reliquis pœnis hæreticorum. Apostatæ autem a religione & excommunicati sunt ob habitus dimissionem, & in damnationis statu perseuerant, etiam si ab excommunicatione absoluantur, donec ad religionem regrediantur: quoniam talis status directè cõtrariatur religionis statui, ad quem constat de necessitate salutis teneri religiosum ex suo solenni uoto. Tertia uero Apostasia tũc ꝓpriè incurritur, quũ ab ordine sacro q̃s retrocedit, ad seculare rediẽs statũ, ꝙ cõstat sine pctõ nõ fieri, ob cõtẽptũ iuris canonici & uoti, & ipsius ordinis sacri ex suo nomine manifeste mãcipãtis hoĩem ad sacri ministerij statũ. Quũ aũt aliquis nõ ex cõtẽptu, à minorib. ordinib. seu prima tõsura recedit, abijciẽs uitã & habitũ clericalẽ nõ ꝓpriè apostata dicitur, q̃a nõ est apostata, q̃a non retrocedit à statu firmiter mãcipãte diuinis, sed quasi ãbulatorio, ex indulg. canonũ. Et si ex rationabili causa id facit (puta quia cogitur ducere uiduam in uxorem, uel aliquid repugnans clericatui perficere) non peccat, quia nullus errat dum rectam rationem sequitur. Si uerò ex humana fragilitate id facit, ueniale peccatum incurrit propter suam incõstantiã. Nec huiusmodi peccatum efficitur mortale, ex eo quod deseritur Ecclesiasticum beneficium simul cum minorib. ordinib. quia nec ex canonici iuris, nec ex uoti alicuius uinculo, nec ex natura operis habet huiusmodi, retrocessio unde sit perniciosa. Iura siquidem hoc permittunt secundum indulgentiam, uotum nullum est. Et si ex natura operis actus esset contra charitatem, nunquam posset quis licitè a clericatu & beneficio recedere, sicut nunquam licet mentiri. Imò plus sequitur quod non posset hoc absq; offensa Dei imortalis fieri, ut de se patet.

Arrogantia quandoque venialis, quandoque mortalis est.

ARrogantia qua sibi quis quid supra se est, tribuit(siue illud pertineat ad scientiam siue ad bonam uoluntatem siue ad authoritatē)peccatū est, q̄a cōtra rectā rationem est. Sed mortale nō est,nisi uel id q̄ sibi usurpat,fit cōtra diuinā reuerētiā:ut Rex Tyri, Deus ego sum. Aut cōtra ꝓximum, ut tyrānis,uel finis ultimus in huiusmodi illatione ponatur, q̄ ex eo apparet,q̄ paratus est ob illā nō curare d̄ diuinis aut Ecclesiæ præceptis. Vel in despectione consistat aliorū,sicut Pharisæus. Nō sum sicut cæteri hominū uelut etiam hic Publicanus. Licet hoc ad secūdum modum possit reduci, quia ex affectu arrogantis,quamuis non ex parte rei,usurpatur superioritas despectiua proximi. Est ergo arrogantia mortalis, uel ex parte arrogatæ rei cōtra Deum aut proximum, uel ex parte finis in huiusmodi elatione cōstituti, uel ex parte affectus in torquentis arrogantia contra alios. Est autem frequēter uenialis arrogantia, dum absque præiudicio proximi æstimat quis se plus scientia, aut bonitatis, aut authoritatis habere, quàm habeat &c. Nec inter leuia peccata computandum est, quum quis se æstimat meliorē quàm sit: quoniam & species est superbiæ (de qua scriptum est. Et mundabor à delicto maximo) & obicem ponit studio ad gradiendum iuxta mensuram suam in uia Dei: sicut quum quis æstimat se doctum, non curat discere.

Assasinus nomen quid significet.

ASsasinus nomen est æquiuocum, est enim nomen proprium quorundam infidelium, qui facilè inducebantur ad occidendos Christianos. Et contra non ipsos, utpote infideles, sed contra mandantes per ipsos aliquem Christianum occidi, Innocen. iiii. in Concil. Lugd. excommunicationem promulgauit: ut habes in vi. de homicidio. Pro humani. Est etiam nomen uitii, pro quanto apud quosdam iuristas,seu uulgariter dicuntur assasini: qui pro pecunia occidunt hominem ad alicuius instantiam. Et hi non cōprehē-

duntur sub censura dicta, quamuis digni sint morte & temporali & æterna: quia conditor canonis de primis tantum loquitur, ut facilè deduci potest, & ex eo quod sine additione aliqua illos nominat (ut pote tunc temporis notos) & meminit eorum domini, & ex eo quod meminit opprobrij Christianæ dignitatis, & nullius pretij seu mercedis.

Obseruatio astrorum, an & quando sit uitiosa.

Astrorum obseruatio ad natiuitates hominum & occurrentia humana, tripliciter peccato subiici possunt. Primò, si ea quæ fidei Christianæ mysteria sunt, tanquam sub sint cœlestibus causis habeantur. Secundò, si futura contingentia, quærantur, seu habitantur ut certa ex cœlestibus causis. Tertiò, si electiones suas quis subiiciat cælestibus causis, ut legi illarum, ita quòd uitam suam actionesq; suas reguset secundum cœlos. Et quodlibet horum trium est ex suo genere peccatum mortale: quia primũ est contra spiritalitatẽ Christianæ religiõis quæ super cœlos est, immutare potens etiã ipsos cœlorum cursus: iuxta id ꝙ scriptum est. Confessio eius super cœlos & terram & experientia testata est. Secundum uerò est contra ueritatem doctrinæ Christianæ, & liberi arbitrii, quo domini sumus nostrorum operum. Tertium est contra dignitatem gratiæ legis diuinæ, ac humanæ mentis, qua super omnia corporalia sumus cõstituti. Et sicut erraremus subiiciendo nos passionibus iræ, odii, spei, timoris, ita quod haberemus impetus passionũ pro lege: ita uilificamus nos, si inclinationes cœlorũ habemus pro lege: corpora n. sunt, & per modũ passionũ inclinãt nos. Si quis autẽ cœlestiũ influxuum causas ut inclinatiuas ad ea quæ ex corporibus pendens humana, suscipiat: nec errat, nec peccat: ita quod ex consideratione astrorũ timere, cauere, audere, &c. aliquid quatenus ex corporibus pendet, nullũ peccatum est, seruato moderamine coniecturæ: ut scilicet homo, non pro certo, sed coniectura habeat quicquid ex cælo dicitur circa humanas actiones: non ex ratione: quia caremus scientia astrorum, sed quia non subiiciuntur actiones humanæ cælo, nisi per indirectam inclinationem, hoc est nisi pro quãto

pendent a corporibus. Secundum hæc igitur iudicare potes eos, quia astrologorum iudicia sequuntur circa humana. De astrorum autem iudicijs circa corporales effectus (puta sanitas, uel infirmitas, fertilitatis, vel sterilitatis, pluuiæ, uel siccitatis) nulla est quæstio, quia hæc absque peccato fiunt: quoniam effectus quæruntur, & reducuntur in suas causas naturales.

Astutia quo casu uertatur in peccatum uel mortale uel ueniale.

ASTutia (hoc est progressus per simulatas dolosas, ac fraudulentas uias ad effectum seu finem aliquem) est manifestè peccatum. Et iuxta subiectam materiam inuenitur uel mortale, uel ueniale peccatum si enim nociua est proximo, inter mortalia computatur, sicut & mendaciũ perniciosum, si autem contra charitatem non militat, sed officiosa tãtum est inter uenialia computatur.

Auaritia diuersimodè consideranda.

AVaritia dupliciter sumitur. Vel ut opponitur iustitiæ, & sic significat iniustam uoluntatem accipiendi seu retinendi alienum, & est manifeste peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum, usurarios, fures, latrones, negotiatores, fraudulentos, &c. auaros dicimus: Vel ut contrariatur liberalitati, & sic significat inordinarium appetitum pecuniæ: & sic communiter est peccatum ueniale: Iuxta hunc siquidem sensum, auari uocantur tenaces, & parci in dando, de quibus dicitur: quòd auaro deest tam quòd habet, quàm quod non habet. Et similiter qui tota die ac nocte in angustijs aut laboribus sunt ut acquirant, quibus non egent. Dico autem communiter, quia tantus posset esse affectus ad acquirendum aut retinendum, quod esset peccatum mortale: puta, si actualiter præponeret acquisitionem aut retentionem saluti animæ suæ, non curando propterea transgredi Dei aut ecclesiæ præcepta. Simpliciter autem & absolutè non est peccatum mortale ex suo genere, quia non est contra, sed præter charitatem.

Audaces an & quare dicantur uitiosi.

AVdacia nomen est passionis animalis, sicut, & ira & timor. Et iuxta hunc sensum dicit, quod fortitudo est circa timores & audacias. Sed translatum est audaciæ nomen ad uitium oppositum fortitudinis uirtuti per excessum. Iuxta quem sensum audaces reprehendimus qui scilicet immoderate audent. Et si pura est, communiter est peccatum ueniale sicut immoderata iracundia & immoderatus timor, quia non contrariantur charitati, sed a recta exorbitant rationis regula.

Diuinatio superstitiosa est, & Christianæ religioni aduersa.

ARuspicium, Augurium, Auspicium, Tria hæc pro diuinationibus superstitiosis sumpta Christianæ religioni aduersantur, utpote ad sacrilegas artes diuinatorias, quibus idolatræ utebantur spectantia: & propterea constat esse non solum contra charitatem, sed quodam modo contra fidem. Differentia tamen inter hæc est, quod Aruspicium iniquitatem suam sonat: pro quanto a sacrificio seu ara non recidit. Augurium autem & Auspicium sine damnatis artibus fiant capiendo coniecturam futuri euentus ab audito garritu aut inspecto motu auium, &c. quādoque tolerari possunt vt non mala, si debitæ adsint circunstantiæ: puta quòd ex his non sumatur nisi suspicio seu coniectura, & de his tantum ad quæ cælestia corpora possunt se extendere: & quòd sicut in cæteris suspicionibus prudenter se habet homo, ita & in istis. Vel ut uenialia, si aliqua circunstantia desit: puta quia nimis credit aut timet propter huiusmodi signa. Qui autem his signis adeo deditus est, ut pro lege suorum operum habeat huiusmodi signa, sine causa Christianus est.

Bellum

Bellum quando dicatur iustum, uel iniustum, licitum uel illicitum.

BELLVM iniustum, ex propria ratione constat esse peccatum mortale. Circa quod primo uidendæ sunt conditiones ex quibus bellum est iniustũ. Et quia ad iustum bellum tria exiguntur, (scilicet primo iusta causa bellandi, secundo authoritas indicendi bellum, tertio recta intentio) ideo bellum tripliciter contingit inueniri iniustum: uel ex defectu iustitiæ in causa, uel ex defectu authoritatis in capite, uel ex defectu rectitudinis in intentione: quicunque siquidem horum defectuum acciderit, bellum redditur iniquum. Et quidem de iusta causa August. dicit. xxiij. q. ij. Dominus noster. Iusta bella solent definiri quibus ulciscuntur iniuriæ, si gens uel ciuitas plectenda est, quæ uel vindicare neglexerit quod à suis improbe factum est vel reddere quod per iniuriam ablatum est. De authoritate uero principum. xxiij. q. j. quid culpatur. idem dicit, Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli authoritas atque consilium penes principes sit. De rectitudine autem intentionis idem dicit ibidem: Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacabilis animus, feritas bellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur.

Tu autem confessor, qui iam causam belli certa ratione inuenire nequis, fide dignis credere potes. Principis autem nomine in proposito intellige rempublicam perfectam, hoc est Papam, Imperatorem, Regem, dominium liberum, hoc est quod superiorem non habet, sed est uelut princeps. Intentionem quoque malam uitiosum reddere bellum secundum alias conditiones iustum intellige sicut latronis quoque iusta punitio uitiosa redditur, si ex odio iustitia exerceatur, peccatur enim ex praua intentione in opere iusto. Et ideo sola pœnitentia aboletur, nec est opus restitutione, quoniam

læsus

læsus latro uel debellatus, est iustè læsus in nulloq; iniustè damnificatus, quãuis ex parte animi iustitiã exercẽtis malitia affuerit in suæ animæ damnationem nolẽs iustum iustè efficere.

Causa uerò iusta aut authoritas si defuerit in bello, nõ bellum, sed inuasio de facto, cædes, rapinaq; est. Secundo de militantibus in bello dubio cõsiderandũ est dicendo quod bello iusto opem ferre, nullum peccatũ esse constat si certũ est esse iustũ. Si uerò certum nõ est, subditi principis indicẽtis bellum excusantur obedientes domino suo dicente Aug. xxiij. q.i. quid culpatur. Vir iustus si forte etiam sub rege & homine sacrilego militet, rectè potest illo iubente bellare, si quod sibi iubetur, uel non, esse contra Dei præceptum certum est, uel utrum sit certũ nõ est: ita ut fortasse reum faciat: Regem iniqtas imperãdi: innocentẽ autem militem ostendat ordo seruandi. Excusatur ergo subditus in bello, de quo nescit an sit iustum, ratione, obedientiæ: sicut etiã excusatur minister iudicis occidẽs damnatũ ꝑ sententiã, si nõ cõtinet errorẽ manifestũ. Et uniuersalis ratio quare obedientia in dubijs excusat, est: quia non est subditorum discutere consilia definitionesq; dominorũ suorũ: sed præsumenda sunt iusta, nisi manifestã contineant iniquitatem. Non subditi autẽ nõ excusantur. Nec excludo à subditis milites illos mercenarios, qui sub continuis suspendiis Regis alicuius degunt, tam pacis quàm belli tempore: hi siquidem tanquam subditi habendi sunt. Sicut ministri conducti ad exquisitionem iustitiæ, non oportet esse subditos; sic quod sint inde oriundi: sed sat est, quod inueniantur conducti ad officium iustitiæ, ad hoc ut excusentur, si contingat ignoranter exequi iniustam sententiam.

Fac ergo confessor differentiam inter extraneos qui tempore belli dubii inueniuntur prius stipendiati ad bellica exercitia talis Regis absolute & illos qui tunc conducuntur. Nã primi reputantur tanquã conducti ad iusti belli ministeriũ: & ordo seruiẽdi quo subesse Regi noscũtur, facit ut nõ sit eorum discutere adamussim iustitiam belli. Secundi autem similes sunt illis, qui sub dubio iudice conduci uellent:

quos

quos constat non tutè exponere se periculo iustitiæ exercendæ. Qui autem siue subditi siue non subditi, audito belli nomine non curantes de belli iustitia, ad pecuniæ sonitum currunt, extra conscientiæ scrupulos sunt: manifestè enim sunt in statu dānationis æternæ donec resipiscāt: sicut qui currūt ad Clades & prædas, nō soliciti de iusto uel iniusto. Tertio de reuocatione belli soluēda est quæstio illa: an post inchoatū bellum hoste iniquo offerentes satisfacere, teneatur habēs iustum bellum desistere à bello. Dicimus siquidem distinguendo tres status belli (scilicet principium, medium, & quasi finem) quod in principio belli (hoc est postquā bellū est inductum, cōgregatum, &c. ante tamen conflictum) ex quo uindictæ negotium adhuc est integrum, tenetur princeps admittere satisfactionem, & reuocare bellum. Et ratio est, quia bellare non est uoluntatis, sed necessitatis: ut August. dixit xxiii. quæst. i. noli. In proposito autem cessat necessitas belli ex eo quòd offertur satisfactio, re adhuc existente integra. Sed esto sanus lector, & intellige hæc de satisfactione plena: hoc est non solum iniuriæ seu rerum, sed sumptuum & damnorum, &c. Postquàm autem semipræliatum est, & mortes hominum hincinde intercesserunt, non tenetur habens iustū bellum reuocare bellum, propterea quia hostis nunc offert satisfacere. Et ratio est, quia habens iustum bellum gerit personam iudicis criminaliter procedentis. Et quòd gerat personam iudicis, patet ex eo quòd prælium iustum est actus uindicatiuæ iustitiæ, quæ propriè est uirtus principis seu iudicis, non enim est priuatæ personæ opus uindicare, scriptum est enim. Mihi uindictam. Quòd uerò criminaliter procedentis: patet ex eo quod procedit ad cædē, ad seruitutem personarum & damnū rerum: hæc enim omnia iustū bellum infert, quamuis hodie à seruitute inter Christianos abstinetur, manifestatur quoque idem, quòd habens iustum bellū, non est pars, sed ex ipsa ratione necessitante ad bellum efficitur iudex hostium suorum, ex eo quod eadem ratione pōt princeps in perturbatores suæ reipublicæ intraneos & extraneos uti gladio propria authoritate: scilicet ex ratione perfectæ Reipublicæ. Non enim est perfecta respublica cui

deest potestas uindicatiua iustitia mediante, siue contra perturbatores reipublicæ intrinsecos, siue contra perturbatores extrinsecos. Et nisi sic sit, quum par in parē nō habeat imperiū, bella omnia iniusta essent, nisi defensiua. Quia igitur habens iustum bellum, egerit personam iudicis procedentis secundum uindicatiuam iustitiam aduersus extraneos perturbatores Reip. & in medio belli iam effectus est dominus causæ, non existente amplius integro negotio uindictæ, potest (nisi misericordia uti uelit) prosequi bellum, & uindicatiuam exercere iustitiam gladio bellico. Sibi autem hostis imputet, quod reduxit se ad eum statum in quo iustitia uindicatiua pōt ab alienis contra se exerceri, fuit enim in potestate sua offerre prius satisfactionem. Et si contra hoc instetur, quod continuatio belli in hoc casu non esse necessitatis, sed uoluntatis: quoniam interrupta est necessitas bellandi ex noua oblatione satisfactionis: respondetur quòd huiusmodi noua oblatio satisfactionis non habet uim interrumpendi necessitatem belli iam semlacti, quia non amplius spectat ad habentes iniustum bellum, satisfacere: sed spectat ad eos satis pati secundum iudicium habentis iustum contra eos bellum. Et eo nanque quòd ipsimet habentes iniusti belli causam, noluerunt quum possent, & deberent satisfacere, sed bellum committere, translati sunt à iure rationis rectæ de ordine satisfaciendi in ordinem satispatiendi à iusto bello: & propterea ex rectæ rationis dictamine, non ex parte reorum, sed ex parte iustitiam uindicatiuam exercentium pendet an uindicta continuanda sit gladio bellico, subiicien do sibi hostes & terram eorum (quod est facere hostes satispati) an uia restitutionis seu satisfactionis. Eadem ergo necessitate qua cœptum est bellum, continuari potest, si principi uidetur expedire: quia necessitas illa non est interrupta respectu cœpti belli contra nolentes satisfacere in statu satisfactorio. Licet enim mutata sit uoluntas reorum, & uelint postea satisfacere, quia tamen non sunt amplius in statu satisfactorio, sed uoluntariè subiecerunt se statui satispassorio (ut sic loqui liceat) ideo perseuerat prima necessitas & authoritas debellandi: sicut apud dominum perseuerat

post

post habitum pro debita pecunia authoritas retinendi seruum, quantumcunque ille uellet soluere quod debebat. Et hinc patet, quod multo magis ex arbitrio principis iustè bellantis pendet continuatio belli, quum bellum est quasi in fine, licet offerant hostes satisfacere.

Quarto de damnis ex bello illatis scito quatuor. Primò quod dāna omnia ex iusto bello illata non solum repugnātibus, sed cuilibet mēbro reipublicæ contra quam est iustū bellum absque peccato sunt: nec ad restitutionem tenentur qui intulerunt, etiam si innocentes contingat per accidens damnificari, uerbi gratia, si ciuitas aliqua ex iusto bello in prædam daretur, liceret cuiusque ciuis bona diripere, licet aliquis eorum fortè esset innocens: quia sententia iustitiæ bellicæ non tenetur discutere, an aliqua pars reipublicæ sibi iustè hostis, sit innocēs: quia præsumitur tota hostis, & totā habet pro hoste: & propterea totam damnat ac diripit. Et per se loquendo, illo iustè accipit, quanuis aliquis innocens per accidens iniustè patiatur: quæ enim sunt per accidens, extra regulas sunt; secus autem esset si ex intentione ageretur contra innocentem. Notanter autem nominaui membra illius reipublicæ: quoniam personæ Ecclesiasticæ, quæ non sunt partes populi, non iustè diriperentur. Vbi secundum præter eundum non est, quasdam personas esse à iure canonico exēptas à dānis bellicis, quas habes extrà de pace & tregua. cap. Innouamus. ubi dicitur, Innouamus ut presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici euntes uel redeuntes & animalia quibus arant, & semina portant ad agrum, securitate congrua letentur. Et xxiiij. q. iij. cap. Paternarum. explicantur etiā oratores. Quos canones rationabiles ac sanctos quantum ad id quod positiui iuris continent an abusus deleuerint, nescio. Verum per mercatores intelligo non negotiatores qui ibi resident, sed illos qui hospitantur, aut transeunt: quoniam mercatores incolas non uideo melioris esse coditionis, quam artifices. Tertiū est, quod bello existente iniusto tenentur omnes de dānis illatis: nisi ex ignorātiā legitima excusentur, quæ tamē nō excusat à restitutione ablatarum rerū apud se manētiū, postquā cōpertū est fuisse bellum

ft bellum iniustum. Quartum est, quod siue iustum siue in iustum sit bellum, debent seruare bellatores regulam Ioãnis Baptistæ illis datam: scilicet, Neminem cõcutiatis, neque calumniam faciatis, & estote contenti stipendiis uestris. Peccãt siquidem mortaliter opprimendo rusticos, & hospitantes ad discretionem, imò ad destructionem, & alia huiusmodi latrocinia committẽdo. Nec excusantur, quia nõ datur eis stipendium: quoniam ex hoc rusticorum & ciuium res non obligãtur illis. Nec dissimulatio aut authoritas capitanei aut principis excusat, nisi in pœnam rusticis aut ciuibus iuste inflictam hoc fieret: quoniam princeps debet ex prouentibus quos totus status proportionaliter tribuit, militibus stipendia sufficienter tribuere: & non debent isti particulares uexari. Lex enim iniusta est ex forma, quæ non secundum proportionem grauat populum. Si tamen probata consuetudo obtinuit, ut ligna & paleas militibus hospites gratis tribuant, non dãno: quasi enim sorte quadam contingit ob hoc quasdam terras seu uillas præ aliis grauari.

Diebus festis bellum exercere an sit peccatum.

Bellum exercere in diebus festis absque necessitate peccatum est, propter inquietudinem diuertentem à sanctificatione festorum. Non tamen est mortale peccatum, si diuina nõ omittantur, puta Missa quia: non est opus seruile. Et simile est iudicium de aliis diebus, quibus prohibitum est à sacri canonibus præliari: scilicet in aduentu & quadragesima &c. ut in c. Treugas. extra de treuga & pace. si tamen iura hæc subsisterent: nam abrogata per non usum dicuntur.

Ecclesiastica beneficia appetere & procurare quando licitum uel non.

Beneficium Ecclesiasticum considerandum est primò quò ad ingressum, tam de appetitu quàm de procuratione. Appetere si quidem Ecclesiasticum beneficium, siue curatum siue absque cura, nullum ex suo genere peccatum est: quoniam huiusmodi obiectum est intra ordinem appetibilium recta ratione: & propterea Apostolus absolute dixit: Qui

Episcopatum desisterat bonum opus desiderat. Peccatum autem contingit ex defectu alicuius circunstantiæ requisitæ:puta quis,cur,quomodo &c. Et quoniam frequentissimè secundum primam circunstantiam in huiusmodi appetitu peccatur: ideo Apostolus statim subdit de circunstantia quis,apponendo conditiones requisitas ex parte personæ ad rectum appetitum Episcopatus,dicēs. Oportet autem Episcopum esse irreprehensibilem &c.Et quoniam peccata ex parte circunstantiarum facile patere possunt applicanti ad subiectam materiam:nos ad specialia descendendo dicimus,quod beneficium planè curatum(quale est Episcopatus) tunc tantum ex parte personæ licitè appetitur quando appetens nouit se habere conditiones requisitas ad Episcopum:& similiter non plenè curatum(quale parochia est) quum quis habet conditiones requisitas ad præsbyterum parochialem:& sic de aliis.Et hoc concurrentibus etiam ex parte personæ aliis circunstantiis comparatiuis debitis. Vbi scito quod persona appetens debet seipsam mensurare per respectum ad tria, scilicet ad regimen animarum, ne præsumptuose ad artem artium relatum se inueniat,& ad oues quibus pascendis uacaturus est,ut tantum distet uita sua ab illis, quantum uita pastoris à grege: & ad alios quibus tribui potest aut debet tale beneficium,ne se dignioribus aut æquè dignis anteponat.Et hic tertius respectibus habet locum etiam in appetitu beneficiorum sine cura.debet enim secundum rectam rationem appetitum sic moderari ut absque uitio acceptionis personarum appetat sibi prouideri de beneficio in communi uel hoc, De circunstantia quoque finis aduertendum est,ne beneficium appetatur propter finam malum: puta delicatam & opulentam aut splendidam uitam ex Christi patrimonió &c. & sic de aliis circunstantiis. Discernere autem inter peccatum mortale & ueniale in de ordinato appetitu beneficii non est difficile, præsertim si beneficium est curatum,& maxime si est perfectè curatum: nam si appetens paruifacit commensurare seipsum ad artem articum(hoc est curam animarum) & alias cōmensurationes post ponit ab appetitum beneficii, proculdabio mortale peccatum incurritur, quia

contra charitatem ouium Christi appetitur si beneficium est curatum,& contra iustitiam distributiuam saltem appetitur, sibi beneficium non est curatum. Intellige lector quæ dico: nam si quis appetit simplici intentione beneficium cōmuniter aut sine cura, non cogitans de dignioribus se, non peccat: quia subintelligitur, quod appetat habere licitè. in hoc autem quod est habere licitè, includitur quod detur sibi sine Dei offensa. Et similiter si quis cogitat de dignioribus se, & non intendit illos impedire, sed pro se ipso procurare ut habeat licitè, non peccat eadem ratione potest enim contingere ut superior sanctè det illi qui minus dignus uidetur, & est absolute propter aliquas circunstantias singulares, tunc occurrentes, efficientes ut dignior pro nunc postponedus sit.

Beneficium autem quodcunque pro se petere aut procurare eiusdem moris est, cuius est appetere illud. Et propterea quando appetere est damnabile, petere quoque damnabile est. Eget tamen aliqua circunstantia petere, qua non eget appetere, quia est actus exterior qui potest scandalizare, & propterea eget maiori rectitudine. Et scias quod a doctoribus petere regimen animarum ideo damnatur: quia uix possibile est ut homo integri sensus & rectæ mentis reputet seipsum habere supradictos tres respectus personales; sine quibus petere simpliciter: & absolutè, est præsumptuosum, ac per hoc indignum reddit petentem. Dico autem simpliciter & absolute: quia tam appetere quàm petere secundum quid (hoc est si superiori uidetur expediens, cognoscendo se indignum cum tremore committendo negotium Deo, pro honore Dei, & salute Ecclesiæ) non est perniciosum, quanuis sit ueniale, nisi charitas moueat: & quoniam hoc non est petere, sed offerre se, si opus est, & si charitas uerè mouet, meritorium est sicut Esaias, Ecce ego mitte me, & Martinus, Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. Memento quoque non uersari in magno periculo, qui indigens, & idoneus cum tremore &c. se offert: petendo secundum quid beneficium uacans cum cura animarum imperfectè, puta parochiam: quia cura animarum propriè, & plenè solius Episcopi est. In cuius signum & solus sponsus est Ecclesiæ, & non

potest Ecclesiam deserere eundo ad religionem: Reliqui enim sunt adiutores Episcopi ad curam animarum. Contingit autem (& utinam non sæpe) appetentibus & petentibus beneficia, procuratio simoniaca per munus à lingua uel obsequio: de quibus inferius parebit, quum de simonia dicetur. Beneficium Ecclesiasticum secundo considerandum quo ad progressum est, & quantum ad seruicium personale & quantum ad prouentus. In beneficio si quidem de iure requirente residentia, peccatum est, sine rationabili causa non residere. Et si beneficium est curatum non residere absque rationabili causa, peccatū cōiter mortale est pro quanto damnum infert animarum: nisi propter imperfectionē actus excusetur a mortali. infert .n. contrariū naturali iustitiæ, qua tenetur ipsemet ex suscepto officio gerere ouiū Christi curā, quæ regulariter sine residētia nō potest habere ut debet, quū etiā præsentes & solicitè studētes circa aīas, uix regnant ut tenentur. Iniustitia.n. ex suo genere mortale peccatum est, quāuis propter imperfectionē actus sit quandoq; uenialis. Est etiam cōtra debitam charitatē Christi. Nam amor eius non est apud eū, qui paruipendit, quæ maxima sunt Christi: salutem.s. animarū sibi commissarum. Etenim experientia testatur, quàm malè se habeant in spiritualibus, & in tēporalibus Ecclesiæ Christianæ propter absentiā pastorum antiquum prouerbiū est, tam quòd oculus domini impinguat equum, quàm optimū finium vestigia domini. Excusare tamen potest absentiā sine rationabili causa a mortali imperfectio actus, uel propter paruitatem temporis, uel propter paruitatem damni, & si quid est huiusmodi. Peccatum quoque est beneficij Ecclesiastici prouentus malè expendere, ut patet. Mortale autem est, si eò quòd superfluit necessitati naturæ & personæ, mala dispensatoris fide abutitur: ut si inde dicat propinquos, aut in pompis & luxibus exponit, & alia huiusmodi exorbitantia, & enormia facit: quia non dominus, sed dispensator est Ecclesiasticorum prouentum: & debet primò sui, deinde Ecclesiæ, & propinquorum, & in aliorum indigentium curam ge erere: non ut diuites alij fiant sed ne indigeant.

Beneficium Ecclesiasticū tertiò, quo ad multiplicationē consi-

considerandum est, quando est peccatum, & quantum: ad qđ discernendum nosse oportet, quod multiplicare in uno beneficia, non est ex suo genere peccatum: quia si esset ex se peccatum, nulla unquam ratione liceret habere plura beneficia. Neque est ex suo genere bonum aut indifferens mortaliter: quia sonat quandam dissonantia, scilicet plura stipendia dari uni. Regulare quippe est, ut unum uni detur. Sed est de genere nociuorum, quæ ex adiuncta ratione possunt honestari, sicut percutere hominem, quod, nec ex se peccatum, nec indifferens mortaliter est, sed sonat malum hominis, quod potest ex adiuncta iustitia propter bonū publicū, &c. honestari. Accipere siquidem plura beneficia, sonat quid nociuum Ecclesiæ, & diminuendo ministros cultus diuini, & occupando quod multorum deberet esse, & animarum quandoque curam debitam impediendo, hæc enim nocumenta constat ex pluralitate beneficiorū inferri sanctæ Ecclesiæ. Posset tamen talis necessitas aut ratio superuenire, quæ aut tolleret huiusmodi nocumenta, aut efficeret non esse inconuenientia, & sic redderet pluralitatem beneficiorum licitam. Et hæc ratio maxime ex parte Ecclesiarum pensanda est, non enim propter bonum personæ, sed pp bonum Ecclesiarum tolluntur hmōi inconueniētia.

Mortale autem peccatum in huiusmodi pluralitate interuenit, quādo nō propter rationabilem causam obtinet quis multa beneficia incompatibilia, & unus quidem occupat loca multorum, alij autem esuriunt, &c. quia huiusmodi pluralitas est iniusta contra æqualitatem iustitiæ distributiuæ. Nec excusatur peccatum mortale propter dispensationem Papæ sine rationabili causa, quoniam dispensatio Papæ cadit super ius positiuum, & non superius diuinum mortale, pluralitas autem beneficiorum sine rationabili causa, est contra ius diuinum, & mortale, quo communia Ecclesiæ bona distribui iuste debent partibus Ecclesiæ. Nec obstat, qđ beneficiola plura dicuntur licite dari uni, qm̄ in omni genere propter imperfectionem actus minima excusantur. Beneficium siquidem adeo tenue quod non sufficit ad sustentandū ministrum, non est beneficium nisi imperfecte, quoniam

non potest sana ratione institui, ut unum sit in unius stipendium. Et propterea de his minimis sit ut melius fieri potest quousque minister habeat sufficienter unde uiuat: quoniam propter ministros sunt beneficia, & non econtra.

Siste tamen sic confessor pedem, circa iudicium illius qui iam cum dispensatione sine rationabili tamen causa habuit, & possedit plura incompatibilia, ne præceps neges absolutionem. oportet enim discernere, an iste teneatur de necessitate salutis renunciare reliqua reseruato sibi uno, quod non facile est, quando beneficijs bene prouidetur per uicarios.

Vbi scito, duo esse in hoc potissimum pensanda. Primum est damnum Ecclesiarum. Secūdum est inæqualitas distributorum beneficiorum. Et quidem damnum Ecclesiarum quā tum ad temporalia, & reparationem opportunum, siue templi, siue paramentorum &c. & numerum ministrorum diuini cultus, & ipsum diuinum cultum, & ministrationem sacramentorum, facile cognosci potest; quoniam hæc subiacet sensibus. Sed quantum ad curam animarum, si beneficia sunt cū rata, oportet hominem non seipsum fallere: quia quum iste det operam rei illicitæ, scilicet conseruationi plurium incōpatibilium absque rationabili causa, nō excusatur ex illa causa illicita à residendo ad uacandum curæ animarum, ac per hoc sibi imputatur coram Deo etiam leuis culpa in damno animarum. Et propterea & si possibile est, difficile tamen ac rarum uidetur, quod absque notabili dāno Ecclesiarum huiusmodi pluralitas continuetur. Et quando sic accidit, neganda esset absolutio: quoniam notabili dāni Ecclesiæ conseruatio uoluntaria, absque rationabili causa, non est absq; peccato mortali. Ex parte autē iniquæ distributionis aduertendū est, q; non est idē iudiciū de distributione quando fit, & post factū, nam quādo fit, clarum est iniuriā fieri dignioribus qui postponuntur, & peccatum iniustitiæ distributiuæ cōmitti. postquam autem distributio, licet mala, facta est, & Episcopatus datus est minus digno, non periclitatur amplius distributio, sed res distributa, puta Episcopatus. In cuius signum constat non teneri istum minus dignum ad renuntiandum Episcopatum: sed ad bene regendum &c.

Ex hoc autem quod non ad distributionem, sed ad beneficia distributa spectandum est post factum pensanda ueniũt tria. Primo damnum Ecclesiarum quas habet: de quo damno iam diximus. Secundo, damno clericorum bene meritorum in illis partibus ubi sunt hæc beneficia qui deberent ex his beneficijs & honorari, & pasci.

Tertio, scandalum bonorum uirorum, qui uident huiusmodi exorbitantes distributiones conseruari ab his qui in formam gregis Christiani dati sunt. inde enim alij similia audent: & sic in præceps ruit Ecclesia Christi. Et propterea qui hæc paruipendit, quia sic communiter a tot fit, & quia forte Papa dispensando dispensauit, non esset absoluendus: ut absque alia probatione clare patet. Qui uero hæc æstimat, prouideat opere & ueritate, ut hæc mala non sint: alioquin tepidus est, & euomendus.

Beneficia Ecclesiastica semper sunt dignioribus, & magis sufficientibus conferenda.

Beneficium demum Ecclesiasticum, non solũ idoneo, & digno, sed etiam ita ut dignior non postponatur, conferri debet secundum Deum & conscientiam, quanuis secundũ iura sufficiat eligere dignum. Et ratio est, quia uiriũ acceptio nis personam est postponere digniorem, nunc hic, & secundũ cæteras circumstantias. Et hoc intellige, quando collator libere habet in sua potestate prouisionem, nam ubi sola confirmatio electi aut præsentati à patrono spectat ad eum, sufficit quod detur digno. quoniã ex hoc ipso quod electus aut præsentatus est, tanquã dignior habetur. Et similiter quum renũciatur beneficiũ in fauorem alicuius, sufficit collatori quod ille sit dignus: quoniam æquitas præfert alijs illum tunc pro sic uacante beneficio. In cuius signum nullus conqueritur, quando per uiam renunciationis digno confertur beneficiũ quantumcunque digniori conferendũ fuisset, si alia uia uacasset. Et hæc oĩa intellige de beneficio formaliter: hoc est, quatenus est beneficium, honoris, & prouẽtus bonorũ tẽporalium: nã sic ad regulas distributionis communiũ bonum reducitur. Dico aũt hoc quia si ad principale secundũ ueritatem

tem in beneficio inuentum (hoc eſt officium paſcendi, miniſtrandi diuina perſoluendi &c. ſpectetur) non eſſet diſtributio bonorum, ſed malorum, hoc eſt onerum. Et ſufficeret eligere dignum: quoniam ceſſat ibi ratio acceptionis perſonarum, qua in bonis dignior poſtponitur.

Conferre autem pueris Eccleſiaſtica beneficia exiſtētibus alijs adultis idoneis, nō ſolum inexcuſabile, ſed intolerabile uidetur: tum quia pueri ſunt ſolùm idonei in ſpe, adulti autem in re: tum quia officium diuinum deuotè, & ſtudioſe perſoluere nequeunt: quum nec humana officia ualeant exercere, niſi ut pueri: & tamen beneficiatorum nullus excuſatur ab officio diuino. Nec eſt uerum: quòd ſecundum iura canonica concedantur beneficia pueris, imò expreſsè hoc reprehenditur. extra, de præb. cap. ſuper inordinata. Et ſi alicubi ſunt ordinatæ aliquæ præbēdæ pro pueris, uide illorum ſtatuta: & ut puto inuenies, quòd non ſunt beneficia Eccleſiaſtica ſed quædam prouiſiones ad ſuſtentādos, & alendos pueros in ſeruitio Eccleſiaſtico, Vnde non tenentur tales ad officium diuinum: ſed ad id ad quod ſunt quaſi conducti.

Beſtialitas in moribus cognoſcitur. beſtialis enim homo non percipit quæ Dei ſunt.

BEſtialitas in mortalibus, eſt genus uitij pluſquam humani. Et multis materijs communis eſt, in quibus efficitur homo ſicut beſtia uel in conuerſando, uel in comedendo, vel in coitu, uel in perſequendo ſeu occidendo. Et conſtat propterea ſemper eſſe peccatum, ſi tamen mentis compos ſit. Et communiter eſt mortaliſsimum, niſi propter imperfectionem actus: ut ſi quis ambulet manibus & pedibus, Beſtialitas enim hæc uenialis eſt, turpiſsima tamen, niſi loci gratia fiat.

Blaſphemia Deum habens pro obiecto, ſemper eſt peccatum mortale.

BLaſphemia peccatum mortale grauiſsimum eſt: quia eſt contra Deum. Et conſiſtit in dicendo aliquid, quod Deo

non

non conuenit: puta Deum eſſe iniuſtum. Vel negando aliquid quod Deo conuenit: puta Deum nō curare de noſtris. Vel attribuendo, quod Deo ſoli conuenit creaturæ: puta qđ diabolus eſt omnipotens: aut quod fatum regit omnia. Vel Deo, aut ſanctis iniuriam irrogando: puta maledictus ſit &c. Et ad hunc modum reducitur blaſphemia irrogantium iniuriam Deo, aut ſanctis, dum indignati reſonant membra eorum pudenda: ſiue quæ habent: ſiue quæ non habent. Et ſcias, quod licet blaſphemia multos habeat gradus (dum grauior eſt contra Deum, quàm contra ſanctos: & rurſus grauior eſt contra Deum, quàm contra beatam Virginem: & ac grauior quàm contra ſanctos: & rurſus grauior eſt quæ ex affectu deteſtatiuo Dei, aut ſanctorum, quàm quæ ex paſſione extranea, aut mala conſuetudine, quaſi non ſit uirilis animi, qui loquitur ſine blaſphemia, ut uidetur apud multos inoleuiſſe) omnes tamen ſunt eiuſdem ſpeciei. Nec unquam excuſatur quis a mortali, ſi ſit mentis compos, niſi inaduertentia eſſet in cauſa, hoc eſt ſi ex lapſu linguæ protulit. Verbum blaſphemum, non aduertendo ſenſum uerborum; ita quòd ſi aduertiſſet, certus eſt, quod non dixiſſet: tunc enim fuit blaſphemia non formaliter, ſed materialiter tantum. 279.1.
Scito quoque, quòd dicere ad ſanguinem Dei, uel ad corpus Dei, ſiue inuocando per modum iniuriantis, ſiue reſonando in rixa, aut turbatione contra aliquem, non eſt blaſphemia; quoniam poſtquàm uerbum caro factum eſt, Deus habet, & corpus, & ſanguinem; & non dicitur per modum iniuriantis, quamuis irreuerenter, quum ſecundo modo dicitur. Et propterea peccatum eſt graue, non tñ mortale, quia nō cōtra, ſed præter Deū eſt, & tantò grauius, quantò frequētius.

Criminis falſa impoſitio ſemper eſt peccatum mortale.

CAlumnia (hoc eſt falſa, & malitioſa impoſitio criminis) peccatum eſt in proximum, quod non ſola pœnitentia abſoluitur, ſed oportet ſatisfacere offenſo proximo. Si autem ex errore imponit quis falsò alicui crimen, calumniæ quidem uitium, formaliter non incurrit, ſed materialiter ſ.

& tenetur tam ad pœnitentiam peccati, quàm ad satisfaciendum offenso & læso: quoniam in culpa fuit errando. Non enim debebat assertiuè proferre id, in quo errasse se postea cōpetit: & incautus, prœcepsq; fuit asserendo illud, quod constat esse uerum, in præiudicium præsertim proximi.

Cambium quadrupliciter considerandum.

CAmbiorum genera sunt quatuor. Quædam uera & realia, quibus moneta in uno loco ac tempore recipitur, & alio loco ac tempore redditur, prout in loco redditionis tēpore restitutionis merca auri ualet. Et in his nullum est peccatum, cessante omni dolo & fraude, ueruntamen hæc ad prolixius tempus fiunt aut protrahuntur, ut ex distantiori tempore plus lucri habeatur, ad usuram declinant, quia cum temporis quo pecunia occupata tenetur, ratio habetur: ad eum usuræ modum digreditur quo tempus uendi dicitur. Quædam uero sunt non uera, sed palliata, & solo nomine cambia: quibus indigens Romæ pecunia, accipit pecuniam restituendam non Lugduni, sed Romæ iuxta ualorem cambiorum Lugduni in sequenti feria: seu quouis alio modo fictio cambij fiat. Et hæc sunt manifestè iniqua: quum uerè sit ibi contractus mutui cum tali interesse.

Quædam uerò sunt quibus pecunia Romæ data per literas cambii soluitur alibi. Et hæc sunt licita si seruato solito, moderato tamen lucro numulariorum fiunt. Quædam demum sunt cambia ad minutum: puta quum pro ducato dantur decem argentei, aut econtra. Et in his moderatum quoque lucrum non damnatur: iuxta diuersarum patriarum consuetudinem.

Casuum reseruatio suos gradus obtinet.

CAsus reseruati sedi apostolicæ clari sunt. Nam sunt soli, quos ecclesiastica censura (hoc est excommunicatio) reseruat apostolicæ sedi, quos infrà habes in uerbo excommunicatio. Casus uerò reseruati Episcopo ambigui sunt. Et propterea sequendo regulam, dimitte incertum, & tene certum. Et nisi priuilegiatus in hoc sis, conforma te in qualibet

dioce-

diœcesi consuetudini, seu statuto illius Ecclesiæ, quoniam consuetudo dat & tollit iurisdictionem in huiusmodi. Et scito quòd si excommunicatus ob simoniam, uerbi gratia, obtinuit à Papa absolutionem ab excommunicatione, poterit confessor simplex ipsum absoluere à peccato simoniæ: quia ex quo ratio reseruationis cessat, consequens est ut ipsa reseruatio annexi peccati cesset. Et similiter si quis semel absolutus est à reseruatis, quamuis inefficaciter quò ad salutem animæ suæ (puta quia incontritè) potest postea iterum confitendo, simplici confessore absolui etiam ab illis reseruatis; quia ex quo semel beneficium absolutionis cõcessum & executioni mandatum est legitimè in foro Ecclesiæ, rationabile est, ut non habeatur amplius pro reseruato: utpote semel cognitũ & iudicatũ ante tribunal, cui erat reseruatum.

Chorea quibus casibus licita aut illicita sit.

CHorearum peccatum cautè considerandum est: quoniã choreas ducere ex suo genere non est peccatum. Nam si ex suo genere esset peccatum, semper formaliter loquendo esset peccatum, quod constat esse falsum. nam in nuptiis, & 42. publicis lætitiis licitæ sunt choreæ.

Quia igitur choreis peccatum non inest per se, sed per accidens, non sunt damnandæ choreæ: sed accidentia mala, quæ à malis abutentibus bono immiscentur. Et quoniam infinita possunt uni accidere, extra rationem scientificæ doctrinæ est de accidentibus docere.

Propter instructionem tamen pusillorum scito, quòd ex tempore (puta die festo) chorea non sit mortale: quia non est opus seruile: imò imprudenter arcentur à choreis rustici festis diebus chorizare assueti, qui nisi occuparentur choreis, uacarent otio, & malis machinationibus perturbatiuis Reipublicæ. Et simile est de similibus iudicium. Et frequentia quoque choreæ non sit mortalis: ut patet, sicut nec frequẽtia conuiuii facit illud mortale.

Ex periculo uerò prouocationis ad libidinem, unusquisque seipsum mensuret, & uideat, si exponit se periculo. Ego ex ge-

nere actus periculum non cognoſco: quoniam actus choreæ non eſt libidinis, ſed lætitiæ. Et propterea ſi ex qualitate perſonæ periculum alicui imminet, prouideat ſibi ſicut debet cauere ſibi ab aſpectu mulieris, ſi ex aſpectu ſibi cognoſcit imminere periculum.

Ex actibus deinde leuitatis, qui quandoque ibi immiſcentur (dum aliquis intorquet digitos mulieris, cum qua choream ducit) non plus quàm ueniale peccatum incurritur. Et ſimile eſt iudiciũ de multis uanæ lætitiæ actibus & uerbis, ſi contingit choreis immiſceri. Ex praua autem intentione (puta ad inceſtum, aut adulterium prouocandi) & ſimiliter ex impudicitiis, non ſolum choreas, ſed eleemoſynas, & Eccleſiaſtica officia conſtat eſſe peccata mortalia. Conclude ergo choreas non eſſe ex ſe malas: licet ſæpe afferant peccata uenialia uanitatis.

Clerici in multis differre debent à laicis, quibus deficientibus peccatur.

CLericorum peccata ſpecialia ex tranſgresſione iuris poſitiui, ſunt tot, ut uix numerari queant, Tenentur ſiquidem quò ad habitum deferre raſuram, hoc eſt clericam: & tonſuram, hoc eſt non nutrire comam, & non nutrire barbam: & deferre habitum clericalem clauſum deſuper, non nimia breuitate aut longitudine notabilem, abſque pallio diffibulato: abſtinere à uiridis, & rubri coloris ueſtibus & caligis. Caligæ quoque ſcaccatæ & ueſtis uirgata ſeu partita, manicæ, ſotulariaq́; conſutitia, epithogium: inſula linea, fibulæ, corrigiæ aureæ uel argenteæ, annuli, niſi quibus ex dignitate conuenit, fræna, ſellæ, pectoralia, calcariave aurata eis inhibentur.

Quò ad artes, Artes macellariorum ſeu carnificum, tabernariorum, ioculatorum, ſeu hiſtrionum, goliardorũ, & bufonum, & chirurgicorum, ab eis tolluntur.

Quo ad officia, Officia ſecularia, & ſpecialiter iudicis in cauſa ſanguinis, præpoſiti baliſtariis, præpoſiti officialis, ſeu miniſtri ſub domino temporali tabellionis ſeu notarij, & aduocati, ſeu procuratoris in placitis ſecularibus, niſi in quibuſ-

dam

tiam casibus.

Quo ad actiones, Arma portare, ad tabernā ire, nisi in itinere, aues, canesq; sequi ad uenandū, accipitres, canesq; pro uenatione habere, cōducere à secularibus agros, ad aleas uel taxillos ludere, ludis huiusmodi interesse, negociationes, hoc est mercātias, cōmerciaq; secularia exercere, habitare demū cū mulieribus (nisi matre, sorore, & amita) clericis est prohibitū. Mādatur quoque eisdē, ut benedictionē mēsæ præponāt, & gratiarū Deo actionibus terminent, lectione semper interiecta, conuiuio, & ut uinum sibi temperent.

Verum horum & huiusmodi transgressio, si temeritas, si cōtumacia, si contemptus desit, non est peccatum mortale iudicio meo, quantum ex præcepto positiui iuris pēdet. Quod ideo adiunxi, quia non loquor de peccato, quo res Ecclesiasticæ malè consumuntur, nec de peccato scandali & mali exēpli, nec de auaritia, inani gloria, aut luxuria, & similibus immixtis, nec de peccatis, quibus se irregulares reddūt constituti in sacris ex actu prohibito, aut excommunicatione, quicūque clerici incurrerent. Reddo rationem eorū, quæ dixi, & primò de spectantibus ad habitum clericalē. nam clerici non plus arcentur à iure ad habitum clericalē, quàm religiosi ad habitū suæ religionis: sed religiosus non arcetur, nisi temerè dimittat suū habitum, ut patet, ergò clericus nisi temerè ea quæ sui sunt habitus trāsgrediatur, non est pœnæ mortis animæ subiectus. Et scito, quòd in habitu clericali tanquam substantiale est clerica: reliqua sunt concomitantia.

Nec obstat dictis quod excommunicandus sit, si quis ex clericis comā relauerit: quoniam non incurrit pœnā excōmunicationis, nō dico latæ sed ferēdæ sententiæ, nisi monitus contumax fuerit: quoniam quicquid sit de rigore iuris, æquitatis tamen ratio habet, ut non sit excommunicandus nisi præmonitus à iudice suo. Tum ne quasi ex improuiso tanta talisq; pœna inferatur pro iis quæ non sunt ex suo genere criminosa: tū propter tantam multitudinem impunè solita hæc transgredi: ita ut nō pro magno peccato trāsgressio reputetur, quæ ex suo genere mala non est, sed ex positiuo iure, excommunicatio enim nō nisi pro magno crimine

inferendi

inferenda est. Et propterea non incurrit, iudicio meo, mortale peccatum ante contemptum seu contumaciam. Et propter hanc rationem (quia scilicet pœnæ graues, grauiores, ac grauissimæ in iure appositæ, exceptis excommunicationibus latæ sententiæ, aut sunt tales, ut sine peccato mortali incurri possint, aut si sine peccato mortali incurri non possunt, exigere uidentur monitionem, ut non nisi incontumacem ferantur) extendi iudicium meum ad omnia clericis prohibita, & dixi quod si desit temeritas, contemptus, & cōtumacia, non uideo ex ui præcepti peccatum mortale. Non dubito tamen multa interuenire grauia peccata uenialia in huiusmodi transgresionibus ex leuibus causis aut passionibus humanis, non curantibus prælatis obuiare & opponere se murum pro iure seruando. Non putes tamen inter grauia computandum, si clericus beneficiatus, aut in sacris, comam paululum infra aures attingentes portat, quia alter quasi derideretur, aut quia sic consuetum est ibi, aut quia habet collum longū, & minus quàm decet, appareret: aut propter aliquam aliam rationē non alienam, quāuis insufficientem causam, nullum enim aut leue in huiusmodi peccatū est, ubi monstrat ille facto, etsi non ad unguē, reuereri tamen ac seruare iura. Qui autē putat omnia præcepta obligare ad mortale, eget lumine, quo uideat nec naturalis, nec diuini, nec humani iuris præcepta omnia ad mortale obligare: sed ea sola, quorū transgressio contra charitatem est.

Et hæc sint pro timoratis conscientiis dicta.

Peccata mentalia quinque modis comittuntur.

Cogitationis peccata quinque modis inueniuntur. Primò, dum mens uana aliqua cogitatione occupatur. Et est peccatum ueniale, ut patet. Secundo quum consentitur absolutè in peccatum aliquando perpetrandum, aut placet perpetratum. Et tunc constat esse mortale, si peccatum patratum aut patrandum est mortale: & similiter esse ueniale, si peccatum faciendum aut factum est ueniale. Tertiò, quando conditionaliter consentitur in peccatum, puta si absque

infamia,

infamia,periculo,&c.possem,furarer, aut raperem mille aureos:aut si possem uolare, occiderem talem,&c.& sic de aliis conditionalibus. Et interuenit peccatum in istis consensibus conditionatis tam mortale quàm ueniale,sicut in cõsensu absolutè:hoc est quod si operatio in consequente significata in quam conditionaliter consentitur,est peccatum mortale,consensus ille conditionalis est quoque peccatum mortale,& si est peccatum ueniale,consensus quoque erit uenialis. Et ratio est:quia licet conditionalis nihil ponat in esse,ponit tamen in appetitu rationali(qualis est uoluntas)affectum cõsendi peccatum illud. Nec impedimentum peccato affert uoluntas non peccandi, sed conditio non existens. Nec refert,an conditio interposita sit possibilis uel impossibilis: non minus enim peccat mortaliter,qui uellet destruere Paradisum si posset, quàm qui absolute cupit Paradisi destructionem. Excusarentur autẽ à mortali huiusmodi conditionales consensus, si conditio interposita tolleret ab actione uolita rationem peccati:puta si quis diceret. Ego si non esset peccatum,occiderem,raperem &c.uel si Deus præciperet,occiderem, &c. quia tunc uoluntatis consensus freno rationis à peccato retrahitur.

Quartò,quando consentitur conditionaliter in opus non malũ, sed sibi illicitũ propter suum statum aut uotũ:puta si religiosus appetat ducere uxorẽ si esset liber: & similiter quũ quis post uotũ ieiuniis uellet nõ ieiunare si esset liber, & sic de alijs. In huiusmodi enim peccatũ ueniale communiter interuenit propter remissa uoluntatem ab inchoato bono. Et ad hũc peccandi modum spectat,quũ quis consentit quod si ingressus non esset religionem,non ingrederetur: ex quo tameo professus est, intendit seruare eam, manifestè siquidem apparet remissio uoluntatis a seruo re prius habito, quia tamen consensus infrà limites liberi tẽporis consistit, mortale peccatum non interuenit. Et scito omnes conditionales secũdum hunc modum,& multò magis secundum præcedentem modum,esse opera & tentationes fatuas, & diabolicas. nam diabolicum est quenquam intentationem se,aut alium præcipitare,si esset,si fuisset,facerem,dicerem, &c. ad nihil enim

hæc dicunt,nisi ad peccatum. Quinto,quando in cogitando interuenit delectatio morosa. De qua uide infra in uerbo, delectatio:

Peccatum collusionis qualiter committatur.

COllusio(hoc est inter actorem & reum latens & fraudulenta conuentio)est manifestè peccatum in utroque:quia uterque colludens fraudi consentit. Et est peccatum mortale pro quando inique contra debitam tendit iustitiam.

Columbarium qui licitè teneant.

COlumbarium habere,uel contra municipalia statuta disponentia certam terræ mensuram oportere ibi habere eum qui columbarium tenet, uel ubi statutum nullum est contra eorum qui damnificantur querelas, peccatum est, nisi ex cõsuetudine aut præscriptione legitima ius hoc habeat. Et à mortali peccato non excusatur, si notabile infert damnũ alteri quod prudẽtiæ quæ circa singularia uersatur, relinquitur iudicandũ,attento loco,pastu, multitudine, &c.

Sacramentalis communio quatuor præsuponit,ex parte sumentis.

COmmunio quo sacramentum Eucharistiæ sumitur. ex parte sumentis exigit quatuor, sine quibus peccat cõmunicãs.Primum est, ut sit mundus à peccato mortali, hoc est ut secundum suam conscientiam, præmissa diligenti contritione & confessione credat se mundum à peccato mortali.Et sine contritione quidem mortalis peccati cogniti cõmunicans peccat mortaliter:quia indignè sumit, ac per hoc reus est corporis Domini, inquit enim Apostolus, Probet seipsum homo,& sic de pane illo edat,qui enim manducat indigne,reus erit corporis Domini.

Sine confessione autem, si rationabilis subest causa non confitendi,excusatur communicans:quia præceptum de confessione præmittenda communioni non est de iure diuino, nec de iure positiuo:quum nullibi inueniatur, nisi semel in anno. Si autem commoditas adest confitendi, & habens

conscientiam peccati mortalis differre uult confessionem,& nihilominus communicare, quia oportet ipsum cum aliis communicare,aut oportet ipsum celebrare, peccare uidetur ualde grauiter: quia minus dignè uoluntarius accedit, utpote ad ecclesiasticæ unionis sacramentum sine Ecclesiastica reconciliatione absque rationabili excusatione accedens. Non damno tamen ipsum peccati mortalis,propter ratioñe dictam. Secundum est,ut sit ieiunus ieiunio naturæ: hoc est quod à media noctæ nihil sumpserit per modum cibi uel potus: ita quòd non solum debet esse ieiunans à cibo & potu communi,sed ab omnibus etiam medicinalibus quæ per os sumuntur.

Si autem sciens & aduertens aliquis non ieiunus communicauerit,mortis articulo duntaxat excepto, mortaliter peccat,ut communiter tenetur.Dixi autem sciens, non propter ignorantiam iuris de ieiunio communicandi, quum hoc ab omnibus sciatur,sed propter ignorantiam qua fallitur aliquis putans se esse ieiunum,quum uerè non sit ieiunus.Contingit enim aliquos bonos uiros credere, quod sumpta aliqua re aromatica(puta cinamomo,uel nuce muscata, uel aliquo eiusmodi) non sit fractum ieiunium, propterea forte quia nõ frãgitur ex his ieiunium Ecclesiæ. Imo à fide dignis accepi quendã bonũ sacerdotem multo tempore pro reuerẽtia sacramenti præcepisse nucem muscatam, ut bonum odorem stomachi eucharistiæ prępararet.Sciebat ille quod oporebat ieiunum communicare, sed nesciebat se non esse ieiunũ post sumptã nucẽ muscatam pro reuerentia sacramenti, nesciens distinguere inter ieiunium Ecclesiæ,& ieiunium naturæ. Excusatur ille à peccato mortali contra ius potissimum, quia plus nesciebat,in sua simplicitate gradiens,& arbitrans se scire quod omnes sciunt, scilicet quod ieiuni tantum debent communicare: & propterea non erat solicitus de fuganda ignorantia illa.Dixi aduertens:quia si contingat aliquem scientem omnia,post syrupum sumptum communicare,nõ recolẽdo de sumpta potione, excusatur à mortali uiolatione iuris posiiui, nõ enĩ uolũtarie cõmunicauit nõ ieiunus, q ex obliuione huiusmodi cõmunicauit.Neç sunt

tam

tam arctè positiui iuris uincula interpretanda ut inuoluntarias,& quas nullo pacto sciens & prudens uir bonæ conscientiæ ageret operationes, imputemus ad mortem æternam ex obliuione aut simplicitate transgredienti materialiter tantū ius positiuum, ut in utroque casu & similibus contingit. Dixi quoque per modum cibi aut potus aut differentiam eorū quæ trahuntur seu descendunt ad stomachum per modum saliuæ, ut sunt reliquiæ cibi inter dentes remanentes, & alia huiusmodi. Hæc enim non uiolant ieiunium naturę, sicut nec saliua.

Tertium est, tempus: De quo tria dicenda occurrunt, scilicet quantum ad ætatem, quantum ad pascha, quantum ad mortis articulum. Ætas peccantis si non communicet, est quum ad annos discretionis peruenerit, ut patet in cap. Omnis utriusque sexus de pœnitentia,& remissione. Et habetur communiter pro peccato mortali huiusmodi omissio. Aduerte tamen hic, quod consuetudo optima legum interpres, distinguit inter annum discretionis ad confitendum, & annum discretionis ad communicandum: quasi ad confitendū quælibet discretio sufficiat: ad communicandum autem exigatur discretio deuota & reuerentialis. Nam parentes curam puerorum & puellarum gerentes, ad confitendum paruulos decem annorum cogunt, ad communionem autem communiter non mittunt nisi post plures annos. Et licet præceptum Ecclesiæ ad ipsos pueros dirigatur, quia tamen ætas illa medijs parentibus iuris præcepta suscipit, ideo pueri qui ex parentum iudicio annum discretionis determinandum expectant quo ad communionem, non sunt rei præcepti uiolati, si non communicant etiam in quartodecimo aut quintodecimo anno. inferiora enim per media, diuina prouidētia gubernat & gubernanda disposuit. Deberet tamen puer, si tantæ prudentiæ est, deberent & parentes eius quum dubitant, confessorem pueri consulere si uidetur ei quod ad communionem sit discretus. Excusantur quoq; parentes à uiolatione Ecclesiastici præcepti, si ob reuerentiam sacramenti seruant consuetudinem patriæ ubi consueuerunt tardius pueri ad communionem admitti, quia uidentur non debitam reuerentiam

uerentiam deuotionemq; habere. Et ratio excusans est, quia lex ista quo ad hoc, non est sibi consensu utentium comprobata, & Prælati sciunt, & non reprehendunt. Tenetur igitur omnis utriusque sexus quum ad annos discretionis peruenerit, communicare semel in anno, hoc est in pascha. Et quantū ad hoc præceptum spectat, ītelligitur pascha durare duobus hebdomadis, ut Eugenius quartus declarauit, ita quod communicans in hebdomada sancta, uel in hebdomada paschæ aut in dominica immediatè sequente, satisfaciat præcepto ecclesiæ. Potest tamen de consilio proprij sacerdotis, ex rationabili causa differre ad tempus aliquod huiusmodi communionem, ut in decretali patet. Omissio autem communionis paschalis, peccatum mortale est propter Ecclesiæ preceptum contemptum.

Vtrum autem in mortis articulo teneatur fidelis quisque communicare in dubium non est uertendum: quoniam consuetudo Ecclesiæ hoc mandat, & proculdubio peccat, quia sine rationabili causa absque uiatico recedit. Si tamen contemptus desit, non uideo rationem peccati mortalis in huiusmodi omissione, & quo paschalem communionem impleuit. Nec uideo etiam rationem dubitandi de peccato mortali: quoniam uiaticum ut sic non est necessitatis sacramentum ex Ecclesiæ præcepto, quia non inuenitur, aut ex natura uiatici, quum sine illo pœnitentia sufficiat sicut sine extrema unctione, est enim necessarium uiaticum sicut equus ad iter, & non sicut nauis ad transeundum mare. Quartum est reuerentia & deuotio. Et reuerentia quidem consideranda ac seruanda est ut nec post pollutionem nocturnam, nec post coitum coniugalem communicet quis illo die. Nam nisi ex rationabili causa eodem die aliquis communicaret, peccaret uenialiter tamen: quia non debitam exhiberet sacramento reuerentiam. Et multò magis peccant, qui post continuata peccata mortalia hodie conferruntur & confitentur, & cras communicant. Parum si quidem curare se monstrant de disponēda mente ad tantum sacramentum qui quasi repentè de assueta cibatione animi, ex mundo & carne, in unionem Christi per modum cibi præsumunt accedere, quasi spiritalis gustus statim sit acquisitus ab eis: non tamen peccant mortaliter. Si-

mili quoque peccato inuoluuntur, qui omittunt contritionem uenialium ex quibus actualis feruor ſeu deuotio impeditur: quia non ſe parant ut debent ad hoc ſacramentum. Reuerentia quoque corporalis adeſſe debet: ut ſcilicet genuflexus communicet qui non celebrat, & poſtea non ſtatim expuat, nec ſtatim comedat. Deuotio uerò actualis exigitur quò ad aliquid de neceſsitate ſcilicet quò ad appetitũ huiuſmodi ſacramenti, oportet enim uel tunc appetere, uel prius appetiuiſſe ſuſcipientem hoc ſacramẽtum. Dico autem prius appetiuiſſe, propter ſuperuenientem ægritudinem, puta dementiam, aut phreneſim aut inſenſibilitatem, cùm periculo mortis, nam mentis compotes debent actualiter appetere. Et hæc dicimus quò ad Eccleſiam. Coram Deo autem tenentur mentis compotes ad deuotionem actualem, non per ſolam uoluntatem communicandi ſed per meditationem & uoluntatem paſcendi animam ſuam de Chriſto: hoc eſt de morte Chriſti de uita Chriſti, de imitatione Chriſti, de humilitate, patientia, conſtantia, charitate Chriſti, &c. quia ſi deuotio actualis non procuratur, non ſe parat homo quantum in ſe eſt, ad hoc ſacramentum ut debet: quia non ſe parat ad actualiter maſticandum ſpiritali maſticatione cibum animæ, qui corpus Chriſti eſt.

Miniſter communionis ſacramentalis multis poteſt inuolui peccatis.

COmmunio ex parte miniſtri multis poteſt peccatis inuolui. Et primò, ſi ipſe qui dat ſacramentum, ſit ſacerdos curatus, aut ab eo uel ſuperiore licentiam habẽs. Oportet enim niſi neceſsitatis articulo urgente (in quo diaconus de licentia Epiſcopi uel presbyteri ſupplere poteſt: ut habetur diſ. xciij. in cap. præſente, & ſine licentia, illis abſentibus: ut in capitulo diaconus. eadem xciij. diſt.) miniſtrantem eſſe ſacerdotem: ut in capitulo peruenit. de conſe. diſ. ij. & curam illius habentem, uel de illius licentia ut in clem. religioſi. de priuil. Communicans autem alienum parochianum: peccat ius uiolans. niſi ſub ratihabitionis ſpe hoc faciat. Et ſi religioſus eſt, excommunicatus eſſet, de quo tamen, ut infra inter excommunicationes, habes, ſentias. An autem à ſe-

ipſo

ipso extra sacrificium Missæ liceat sacerdoti sumere Euchari stiam, licet sancitum legisse non meminerim, puto in necessi tatis articulo licere, ut si sacerdos sit peste laborans, ubi alij timent ei appropinquare, qui tamen ei deferrēt corpus Chri sti ad locum propinquum. Secundo, si uel non est consue tum præsumit dare Euchariſtiam sub utraque specie: peccaret si quidem & mortaliter ratione cōtemptiua præsumptio nis. Tertio si pueris ante discretionis annos, aut a natiuitate amentibus aut indignis, ut sunt excommunicati, interdicti, in publico peccato existentes (quales sunt meretrices, lenones, in concubinatu morantes, publici usurarij, pugnātes in duello, & alij huiusmodi) Euchariſtiam tribuat sciens. Infan tes enim, & nati amantes non sunt digni: quia nunquam fuit in eis deuotio: & propterea peccatum interueniret, & nisi sic fieret quod a contemptu tam explicitè quam implicitè excu saretur, mortale esset. In reliquis uerò dictis peccatum mor tale manifestè interuenit, consentiendo, cooperando, ut Euchariſtia ab indignis sumatur, imò sanctum dando canibus. Quartò, si Euchariſtiam det in loco interdicto: quia contra prohibitionem Ecclesiæ. Aduerte tamen, quod quandocunque & ubicunque, & quibuscunqne potest dari sacramentum pœnitentiæ: potest etiam dari si in articulo mortis est, uiati cum: quia pro eodem computari decernit ius de pœnitent. & remissione cap. quòd in te. Debet tamen prius prouideri scandalo, ut scilicet plubicetur cum opere dimissum concubinatum aut usuram &c. alioquin scandali peccato offendit populum sacerdos dans Euchariſtiam. Quintò si det irre uerentiam exhibentibus sacramento, ut sunt frenetici, expuentes, &c. esset enim sacrilegij peccatum, & sibi non illi ex tra se constituto imputandum.

Sextò si infirmus uiaticum, & hijs quibus debet sacramen tum hoc ministrare, omisit: raro enim hæc absque peccato eueniunt negligentiæ.

Vitium concubinatus detestandum, & quare.

Concubinatus non solùm includit peccatum mortale fornicationis, se addit statum peccati mortalis. Et

propterea ad ſui ueram pœnitentiam exigit non ſolùm omiſſionem actus carnalis, ſed receſſum à tali ſtatu.

Crimen concusſionis reſpectu officiarij ſemper eſt mortale.

CONcusſionis crimen (quo quis habens poteſtatem uel officium, pecuniam accipit ad iudicandum aut decernendum, quo magis uel minus faciat quod debet, uel per minas cogit aliquem ad faciendum uel non faciendum) eſt manifeſtè mortale peccatum contra iuſtitiam.

Sacramentalis confesſio multas ex parte confitentis præſupponit conditiones.

COnfesſio ſacramentalis ex parte confitentis poteſt defectibus ſubiacere: quoniam multas exigit conditiones, quæ his uerſibus continentur.

Sit ſimplex, humilis confesſio, pura, fidelis,
Atq; frequens, nuda, diſcreta, libens, veneranda,
Integra, ſecreta, lachrymabilis, accelerata,
Fortis, & accuſans, & ſit parcere parata. Quas quoniam libellus iſte propter confesſionem fit, declarare intendimus.

Prima ergo conditio eſt, ut confesſio ſit ſimplex: hoc eſt non compoſita. Eſſet autem compoſita, quando artificiosè narrantur commiſſa: ita ut uera quidem dicantur, ſed ea arte ut uel nō pōderētur à cōfeſſore, uel delectent ſuauitate uanæ eloquētiæ: hoc enim manifeſtum peccatum contineret.

Secunda humilis, quantum ad intellectum. recognoſcendo ſe miſerum peccatorem, & indignum uenia quantum ad affectum affectando per ſubiectionem qua confitendo ſe ſubiecit confeſſori, ſubijceret ſeipſum intus diuino iudicio, non in furore, ſed in iuſtitia Ieſu Chriſti crucifixi propter nos, quantùm ad linguam in modo etiam loquendi ut exponat ua peccata, ut reus cum reuerentia, & tremore quaſi coram Chriſto quantū ad actus exteriores, ut genuflexus omnis utriuſq; ſexus, & capite (ſi ſanitas patitur) diſcooperto uir confiteatur ob reuerentiam Chriſti & ſacramenti. Omisſio ſiquidem cuiuſcunq; horum ſine peccato non eſt, niſi cauſa rationabilis ab exterioribus excuſet reuerentijs.

Tertia, puta: hoc eſt non miſta in pertinentibus ad peccata propria: peccat enim ſaltem peccato vaniloquij, qui alia immiſcet, ultra irreuerentiam quam ex huiuſmodi admiſtione exhibet tanto myſterio. Et magis debet eſſe pura ab admiſtione alienorum peccatorum ſi propria poſſunt ſine alienis ſufficienter exprimi. Quod ſi aliter fieri nequit, & confeſſor uir eſt bonus (ita quòd nulla ſit ſuſpitio futuræ infamiæ aut cuiuſcunque periculi) explicari poteſt. Vbi autem periculum famæ alienæ uel alterius mali timeretur confeſſor alter adeundus eſt, qui confitentem non noſcat: aut ipſe confitens obuolutus ſeu transformatus uadat ad confeſſorem qui ex uoce eum non diſcernat: & tacito ſuo nomine dicat, Ego peccator petens confiteri, tibi dico meam culpā &c. Non enim tenetur pœnitens manifeſtare ſeipſum quis eſt niſi quantùm ad ea quæ ſunt neceſſaria ad ſacramentum hoc: ad quod non oportet ſcire quo nomine uocatur, nec ubi habitat, nec ſi eſt coniugatus, ſi contra matrimonium non offendit, nec de qua patria aut parochia eſt, niſi ut ſciatur ſi poteſt hic confeſſor illum audire, & abſoluere. Et ad hoc ſufficit ut pœnitens dicat, uel quod ipſe poteſt ſibi eligere confeſſorem, uel quòd habet licentiam a ſuo ſuperiore, uel quòd ſcit quòd poteſt ipſum abſoluere, ſicut illos de illa diœceſi ſeu parochia, ſi curatus eſt confeſſor. Quòd ſi nihil horum fieri poſſet, utendum eſſet regula de non habente copiam cōfeſſoris quo ad illam circunſtantiam: quia confeſſio cum aliena iactura non debet eſſe: & poteſt confitendo omnia peccata, & illud abſque illa circunſtantia abſolui. Et hoc dico, ſi differri non poteſt confeſſio: puta quia oportet communicare aut celebrare, iuxta dicenda inferius in decima conditione.

Quarta fidelis: hoc eſt uerax. Mentiri ſiquidem in confeſſione per ſe (hoc eſt de pertinentibus ad confeſſionem) eſt peccatum mortale: quia eſt mendacium pernicioſum: quia eſt mendacium in iudicio, non qualicunque ſed ſacramentali. Et licet peius ſit mentiri de aliquo mortali tamen mentiri quoque de ueniali, pernicioſum eſt. Et hoc intellige cum grano ſalis, ſcilicet ſuppoſito quod pœnitens ſubijciat ſe confeſſioni quò ad illa uenialia, quoniam ex hoc ipſo quòd pœ-

quò ad illa venialia:quoniam ex hoc ipſo quòd pœnitens aſſumit veniale illud vt materiam confeſsionis,facit illius cōfeſsionem materiam ſacramenti & iudicij,ac per hoc tenetur facere illum confitendi actum veracem, alioquin iniuriam infert ſacramento & iudicio, tollens quantū in ſe eſt, vtriuſque veracitatem : quod conſtat eſſe mortale. Sicut ſi prædicator aſſumat vt materiam prædicationis aliquod miraculum vel aliquod geſtum alicuius viri ſancti, mortaliter peccat ſi mentiatur, quamuis geſtum illud,ſeu miraculum non ſpectet ſecundum ſe ad prædicationis neceſsitatem. Ex hoc enim ipſo quod aſſumitur vt materia prædicationis, naſcitur, ut mendacium de illo in actu prædicandi ſit pernicioſum: quia quantum in ſe eſt, eneruat veracitatem prædicationis. Vnde ſi pœnitens confitendo mentitur ſe commiſiſſe aliquod veniale,peccat mortaliter:quia mentitur in iudicio: & propterea iniuriam facit iudici, & præpoſito,Chriſti uices gerenti. Si autem pœnitens non intendat confiteri niſi de peccatis mortalibus, & interrogatus à confeſſore eſt de aliquo ueniali, negādo mentitur ea ratione quia nō uult de illo peccato confiteri peccat quidem, ſed non mortaliter, quia non mentitur de pertinentibus ad iudicium, ac per hoc non mentitur in iudicio. Et ſimiliter ſi intenderet confiteri de illo, & præ uerecundia negaret mutans uoluntatem confitendi de illo: ut pote quia non tenetur de illo confiteri, nō mentiretur in iudicio.Memēto tamen confeſsionis iudicio non ſubdi quæcunque impertinentia ſunt ad peccata: & propterea de impertinentibus mentiri in confeſsione, non eſt pernicioſum. Ad ueracitatem quoque confeſsionis ſpectat ut peccata quorum quis plenam memoriam non habet, ſed pro dubijs habet ut dubia confiteatur, non ut certa aſſerat, nec quaſi nulla omittat: ſed talem ſe narret ore, qualis eſt in corde: puta, uidetur mihi quòd in tale quid conſenſerim,nō tamen ſum certus. Aduerte hic quòd quum mentiri requirat non ſolùm falſam uocis ſignificationem, ſed etiam intētionem fallendi: ſi perſona confitens putat ſe bene facere falſo accuſet ſe commiſiſſe aliquod ueniale, uel affirmet aliquā circunſtantiam, uel aliquod peccatum dubium pro certo, non ea ratione ut mentiatur, aut ut fallat confeſſorem, ſed

tanquam

tanquam putans ſe eligere tutiorem partem uolendo ſe facere reũ etiam ſi non eſſet reus, errat quidẽ & peccat: quia à recta diſcedit ratione: q̃a tñ non dicit mendaciũ, ſed falſum, nõ peccat mortaliter, ſed uenialiter utpote indiſcretè ſe accuſans.

Quinta, frequens: hoc eſt, ut qui frequenter cadit, frequẽter confiteatur. Et eſt medicina hæc ualde conſeruatiua hominis in timore Dei. Nam inuenio tamen præceptũ de maiori frequentia quàm ſemel in anno: ſi tamen poteſt dici frequẽtia. Et licet præceptum per ſe non inueniatur: interroget tamen ſeipſum quilibet Chriſtianus, quantum detrimẽti in anima patitur ex tam rara confeſsione, quod euitaret, ſi frequenter conferetur: & inde percipiat ſi per accidens (hoc eſt propter tollendas occaſiones obliuionum peccatorum, & infirmitatum, ſeu conſuetudinum in peccando) debeat frequenter confiteri. Confiteri autem frequenter eadem peccata, & laudabile & uituperabile quandoque eſt. Nam ex ſcrupuloſa & inquieta phantaſia cadere in conſcientiam iterandæ & reiterandæ pluries confeſsionis, uituperabile eſt: quoniam procuranda eſt pax animæ & conſcientiæ, quæ cũ huiuſmodi iterationibus non ſtat. Et quando hoc accidit in ueritate, deberet talis poſtquàm ſemel ita confeſſus eſt & abſolutus, ut tam ipſe, quàm confeſſor doctus ſufficientem iudicet confeſsionem, quieſcere, & ſi poſtea ſcrupulus aliquis occurrit de aliquo tanquàm à non confeſſo, ſi ſibi uidetur q̃ fuerit confeſſus, quieſcat, & non amplius confiteatur. Nec propterea exponit ſe iſte periculo, quia non eſt certus ſe eſſe confeſſum: quoniam hoc reputandum eſt huic bono uiro infirmo ut certum, quod apud alium eſſet opinio. Et enim paſsio hæc infirmitas corporalis tollens ſeu impediens pro tunc firmitatem iudicij: & timor & motus phantaſiæ intantum operantur, ut niſi quieſcat, conſurgent tot ambigua, ut nunquàm uideatur confeſſus. Cuius ſignum eſt, & quòd idem centies confitentur, & q̃ iſti ſemper in dubium redeũt confeſsionis, quũ fortè diligẽtius cæteris cõfeſsi fuerint. Nec ẽ in poteſtate talis, retinere motũ phãtaſiæ, niſi in principio cõprimatur: unde ſequũtur ꝑicula corpori & aĩæ ad tollẽdũ uel impediendum utriuſque bona. Dixi autem in ueritate; propter perſonas iterantes cõfeſsiones, nõ q̃ in ueritate ſcru-

puloſæ ſint, ſed quia nunquàm in ueritate confitentur: ita quòd ſemper confitentur, & nunquàm ſunt confeſſæ: tanquam dæmones ſemper pœnitentes, & nunquam ſe corrigentes. Confiteri autem ex deuotione pluries eadẽ peccata cum conſciẽtia quieta, ſine moleſtia confeſſorũ, non conterendo in hoc tempus in aliis magis piis aut utilibus expendendũ; & breuiter ſeruatis prudentiæ cõditionalibus, laudabile eſt. Sexta, nuda: hoc eſt non ueſtita coloribus aut locis cooperientibus grauitatem peccati: & multò minus obſcurãtibus peccatum: ut uel non percipiatur (hoc enim eſſet non confiteri) uel minus conſideretur grauitas aut turpitudo peccati.

Ad cuius oppoſitum recta tendit confeſsio, expectando iuſtum iudicium à Chriſti uices gerente, propterea manifeſtè peccatur. Septima, diſcreta: hoc eſt prudens. Et quantùm ad uerba: ut honeſtis uocabulis explicet ſua peccata. Et quantùm ad circunſtantias: ut non niſi neceſſarias in peccatis carnis explicet, ſi ſcit diſcernere neceſſarias à non neceſſariis. Et quantùm ad modum narrandi: ut quæ ſimul exprimi poſſunt, ut non diuiſim dicantur, aut econtra, uerbi gratia, põt dici, Cõmiſi furtum decies: non dicatur. Semel furatus ſum, & deinde iterũ furatus ſum, & poſt cõmiſi unum aliud furtũ &c. Hoc enim & indiſcretè cõfiteri, & tædio afficere confeſſorẽ, & propterea ut diſcreta ſit confeſsio, debet cõfeſſurus præmeditari & præordinare quomodo dicet, & quæ ſimul, & quæ diuiſim &c. Et quantùm ad quærendum idoneum confeſſorem: non enim tutè quiſque põt ſe credere cuilibet confeſſori occurrenti: quoniam multa apparet multitudo confeſſorum ignorantium &c. ſed debet quærere idoneum ſciẽtia & authoritate: & bonum: hoc eſt qui credatur eſſe in Dei gratia. De quibus confeſſoris cõditionibus infrà erit ſermo. Niſi enim diſcreta fuerit confeſsio conſtat peccatum ſaltem imprudentiæ incurri. Octaua, libens: hoc eſt non ex metu pœnæ, ſed ex amore ſanitatis animæ: ſic enim propriè uoluntaria eſt confeſsio. Et quia timor introducit charitatem ſicut ſeta filum: ad minorem ſpectat deuotionem, præparationem ſeu diſpoſitionem, quòd aliquis malè libenter confitetur: ex quo tamen uincit ſeipſum & confite-

tur: ſufficit ad ſalutem imperfectorum. Nona, uerecunda: hoc eſt erubeſcens apud ſemetipſum poenitentem, dum non ſolum ad memoriam, ſed uerba reuocatur turpitudo foeditasq; propriæ animæ. Erubeſcens quoque apud confeſſorem, hoc eſt non quaſi iactando, non quaſi narrando hiſtoriam, ſed æſtimando turpitudinem peccatorum ſuorum confiteatur per modum erubeſcentis propriam turpitudinem. Verecundia autem propriè dicta (hoc eſt timor opprobrii, id eſt defectuoſum inde haberi à confeſſore) paſsio concomitans eſt: quæ ex Dei gratia imputatur ad partem ſatisfactionis, ſi pro Dei amore amplectendo ſuperatur.

Decima, integra: quantùm ad peccata mortalia, aliàs non confeſſa tam certa quàm dubia, & eorum circunſtantias neceſſarias. Confeſsio enim non integra non eſt confeſſio, quæ eſt materia ſacramenti poenitentiæ, ſed confeſsionis ſimulatio: quia ex propria ratione repugnat ſacramenti formæ, hoc eſt abſolutioni. Impium eſt enim à Deo dimidiam ſperare ueniam. Dupliciter autem contingit confeſsionem non eſſe integram, uel per ſe uel per accidens. Tunc eſt confeſsio per ſe non integra, quando ex intentione, ſeu uoluntariè dimidiatur, & ſic truncata confeſsio non ualet: imò eſt nouum peccatum mortale ſacrilegii contra ſacramentum pœnitentiæ. Tunc autem confeſsio eſt non integra per accidens, quando non uoluntariè dimidiatur, puta quia per obliuionem relinquitur aliquod quod neceſſariò fuiſſet confitendum: & confeſsio ſic non integra ualet quoniam eſt per ſe & formaliter integra, & per accidens ac materialiter dimidiata: actus autem iudicandi ſunt formaliter & per ſe & per accidens & materialiter. Opus eſt autem hic non paruo ſenſu, ad diſcernendum in ſingularibus ſi per ſe aut per accidens confeſsio ab integritate recedat: quia multipliciter vtrunque euenire poteſt. Dimidiatur ſiquidem confeſsio per ſe & formaliter uel directè, ut quum intendit confitens facere aliquod neceſſarium: ſiue hoc occaſionem habeat ex uerecundia, ſiue ex puſillanimitate, ſiue ex quacunque alia illicita cauſa. Vel indirectè: ut quum confitens negligit diſcutere conſcientiam ſuam, parui faciens in ſuo affectu, aut ualde notabiliter in affectu, ſi aliquid neceſſarium

confeſ-

confeſsioni omittatur. Tunc enim reddit actus in naturam ſuæ formæ, & perinde eſt ac ſi formaliter fuiſſet intentus: quia ſicut actus uirtuoſus eſt non ſolùm qui centrum attingit, ſed etiam qui prope centrum: ita non ſolùm uitioſus eſt qui directè intendit formam uitii: ſed qui prope illam ex obliquo intendit. Clarè ſiquidem liquet, quòd qui tam parum curat de integritate confeſsionis, ut uel in affectu paruifaciat ſi non ſit integra, uel in effectu, hoc eſt in actu diſcutiendi ita ſe habeat, ac ſi paruifaceret integritatem (hoc enim eſt ualde notabiliter in effectu) tendit ad dimidiandam confeſsionem, tanquam per ſe & formaliter dimidians, & propterea utroque modo dimidiatio eſt pernicioſa, & facit cõfeſsionem non ualere. Dimidiatur quoque per accidẽs & materialiter tantùm confeſsio uel ex obliuione, uel ex inſufficiente diſcuſsione, quãuis diligenter (ſiue hoc contingat ex ignorantia iuris ſiue facti, & breuiter quomodocunq; contingat præter intentionem confitentis, facta iuxta conditionem ſuam diligentia: ita ut uerè credat ſe diligenter confiteri. Nam tunc conſtat confeſsionem non per ſe dimidiatam nec ex propinquo affectu, ad formam dimidiatè reduci) uel quia ordinarius confeſſor ſuperior non audit niſi confeſsionem caſuum reſeruatorum. Confeſsio ſiquidẽ illa qua quis habens multa mortalia, confitetur Epiſcopo uel eius uicario unum mortale reſeruatum, eſt confesſio non integra, ac per accidens & materialiter: quia non ex uoluntate pœnitentis prouenit non integritas, ſed ex parte talis confeſſoris reſeruantis &c. Et propterea huiuſmodi confeſsio quamuis nõ integra, ſancta eſt: ſic namque ſanctæ matris Eccleſiæ uſus habet, nec oportet ſapere plus quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem. Caue autem ne erres, dicendo abſolutionem illam quam intendit Epiſcopus huiuſmodi peccatis non eſſe ſacramentalem. Ex hoc namque quòd confeſsio illa partialis eſt ſacramentalis (quod patet, & ex eo quòd ſigillum confeſſionis illius eſt ſacramentale: poteſt enim Epiſcopus ſicut quilibet confeſſor, iurare ſe nihil ſcire, & ex eo quod aliter pœnitentes eſſent deluſi: quia non intendunt niſi confiteri, nec tenentur niſi confeſsione ſacramentali ire ad Epiſcopũ) conſequens neceſſario eſt, ut abſolutio quoque ſit ſacramentalis:

talis: nec est hoc uertendum in dubium.

Nota diligenter hic ex hoc usu Ecclesiæ haberi miranda, scilicet quòd aliqua confessio non integra aduertenter, est salutaris, & quòd aliquod peccatum est quãdoque bis confitendũ quia pœnitens debet proprio sacerdoti, nõ sacerdotibus, omnia sua peccata integrè confiteri, de pœniten. & remis. omnis utriusque sexus. & nihilominus tenetur confiteri reseruatum peccatum Episcopo, si non confert authoritatem proprio sacerdoti, utrunque autem horum definit esse mirabile, considerantibus utrunque euenire per accidens. Confessio namque suapte natura debet esse integra, ac per hoc uni sacerdoti: alioquin non esset confessio, sed confessiones. sed quoniam per accidens est, quòd sacerdos iste cui is confitetur, non habet potestatem absoluendi ipsum ab omnibus quæ commisit, ideo per accidens & peccatum reseruatũ huic confessum, & reconfitendum est Episcopo: & confessio partialis euenit salutifera. Vltra prædictos autem tres modos quibus confessio per accidens non integra inuenitur, quartus quoque est, quo etiam per accidens non integra admittitur confessio: quis non potest explicitè confiteri peccatum suum absque reuelatione cõfessionis, uel absq; periculo famæ, uel uitæ alienæ. Tunc enim aut differat confessionem usquequo confessor habeatur absque huiusmodi sequelis (quoniam perinde, se habet ac si non haberet copiã confessoris: quia non reputatur confessor, qui non potest omnia audire) aut si opus fuerit confiteatur cum reliquis explicitè, illud seu illius circunstantiam implicitè, cum animo confitendi explicitè de hoc, quum copia confessoris ad hoc idonei erit. Et tunc confessio ista esset non integra per accidens: quia non ex intentione pœnitentis, sed ex carentia confessoris integri. Hanc doctrinam ego non approbarẽ nisi uiderem in supradicto Ecclesiæ usu confessionem non integram per accidens quãdoque admitti, & rationem suffragari: quia est per accidens non integra, meliusq; uidetur prouideri conscientijs communicantium, si sic confiteãtur, quã si communicent dilata tota confessione.

Memen. hic ponere ĩ practicã ea q̃ dixim. ĩ tertia condit. confessionis de occultato habitu si fieri potest, antequã præcipite.

cipites ſententiam, quòd deficit confeſſor integre potens om nia audire.

Vndecima, ſecreta: excluſione internuntii, epiſtolæ & teſtis. Ex eo enim quòd confeſsio fit ſacerdoti in perſona Dei, excluduntur teſtes: ex eo uerò quòd ſacramentalis tam actio quam pasſio perſonalis eſt, excluduntur tam epiſtolæ quam internuntii. Monſtrat autem hoc ueritas forme ſacramentalis quũ dicitur, Abſoluo te, nã ly te demõſtrat præſentẽ pſonam: ſicut in conſecratione Euchariſtiæ ly hoc demonſtrat contentum ſub præſenti hoſtia, & propterea non poteſt quis ſacramentum pœnitentiæ pro procuratorem ſuſcipere: nec per ſcripturam: ſicut non poteſt baptizari quis per procuratorem, nec per ſcripturam. Verum aduerte hic perſpicaciter duo. Primò, quò ad confesſionem per interpretem, quod licet in caſu quo non propria lingua intelligitur, posſit fieri confesſio per interpretem: non tamen tenetur aliquis ad huc modum confitendi: quia non tenetur niſi ſacerdoti cõfiteri per ſeipſum: & tanto minus, quanto interpres quum non ſe teneat ex parte ſacerdotis cui ut Deo peccata reuelantur, ſed ex parte pœnitentis, ex cuius ore loquitur, non tenetur ſigillo confesſionis propriè dicto, ſed ſigillo fidelitatis tenere ſecreta confitentis peccata. Secundo, quo ad ſcripturam, quod licet mutus non ualens ſignis confiteri, posſit per ſcripturam pœnitentialiter manifeſtare ſua peccata, non tamen tenetur ad huc modum confitenti: quia ſcriptura ex ſui natura eſt publica: confesſio autem ex ſui natura eſt ſecreta. Et ſi fiat pœnitentialiter debet pœnitens tenere ſcripturam in manibus ſuis, & non tradere in libertatem confeſſoris, ut ſic minus habeat de publico. Habere autem peccata ſcripta ad ſuccurrendum memoriæ confitentis, & ex ſcripturæ lectione cõfiteri, laudabile eſt adminiculum humanæ memoriæ ad integrè confitendum. Abſolutio autem nullo pacto poteſt fieri in ſcriptis tantum, & ſi fiat, ſiue in præſentia, ſiue in abſentia, nulla eſt: ſicut ſi uerba formæ Euchariſtiæ aut baptiſmi ĩ ſcriptis ꝓpoſita ſint, nihil operãtur ad ſacramẽtũ.

Expedit autem aduertere, quod mutus à natiuitate cõfiteri tenetur per nutus & ſigna, ut melius poteſt. Is autem qui poſtea factus eſt mutus, ſi ſcit legere, tenetur confiteri mo-

do quo poteſt. Poteſt autem ſine periculo ullo publici ſigni confiteri hoc modo, ut habeat unum folium, in quo ſint à quocunque ſcriptura nomina ominum ſpecierum pec catorum mortalium, & circunſtantiarum neceſſarium, & unum aliud in quo ſint numeri:& rurſus habeat aliquas ſche dulas: in una contineatur, commiſi, in alia, æſtimo ſeu credo: in alia dubito, in alia, non recordor. Et ſic poſſet complete confiteri, monſtrando digito in folio peccatum de quo remordet ipſum conſcientia, & ſimiliter eius circunſtantiam, & ſimiliter numerũ,& ſi eſt numerus non cer tus, ſed æſtimatus. poteſt ſimul monſtrando numerum mon ſtrare ſchedulam, æſtimo. Et iuxta hunc modum etiam ſi inter loquendum ſubitò moreretur, nulla poteſt ſequi manifeſtatio cuiuſque peccati, ut clarè patet. Et propterea non excuſaretur à præcepto confitendi mutus negligens ſic, uel alio modo confiteri, ſi per nutus impotens eſt con feſsionem perficere integram. Duodecima, lacrymabilis: hoc eſt contrita: hoc eſt cum diſplicentia omnium peccatorum mortalium commiſſorum ſupra omne odibile, & cum propoſito uitandi omne peccatum mortale ſupra omne uitabile. Has enim duas conditiones exigit contritio humana: alioquin contritio non eſt. Verum quia de contritione in ordine ad confeſsionem præſens eſt doctrina, ſcito multipliciter admitti confeſsionem pro lachrimabili. In primo gradu lachrymarum ſunt confitentes cum uera cõtritione: hoc eſt humana, formata charitate: imitantes illum qui ait, Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, & illam de qua dictum eſt: Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. In ſecundo gradu ſunt confitentes uerò contriti contritione humana: qui ſicut nihl ſibi conſcii ſunt, ita nec olei in propriis uaſis ſunt conſcii, exeuntes obuiam ſponſo & ſponſæ. Et hos credimus fieri de attritis cõ tritos contritione formata uirtute clauium: ita quod ſi cõtin git hos confiteri informes, abſoluti tamen formati regulariter ſunt. In tertio gradu ſunt confitentes cũ attritione quidẽ laudabili, contritione autem ambigua. Et hi ſunt tam illi qui dicunt diſplicere ſibi offenſas patratas in Deũ, & intende re in

re in futurum cauere à peccatis mortalibus ſecundum poſſe ſuum, qua illi qui ita ſe habent ad Deum confitendo, ſicut ſe habent ad homines maiores offenſas quum petunt ueniā dicentes Diſplicet mihi ꝙ te offendi, amplius te non offendam, parce mihi. Vtrique enim dolent de præterito, & intendunt uitare in futurum. Sed quoniam poteſt animus eorum dupliciter eſſe affectus (uel ita uirtualiter intendant peccata uitare ſupra omne uitabile, & ſimiliter quod uirtualiter diſpliceat eis mortale cōmiſſum ſupra oē odibile; uel ut uirtualiter non ſe extendat ad hæc: quia Dei acquiſita ſeu humana tantum dominatur in corde, ut præponat uere Dei amorem & obedientiam omnibus delectabilis, honorabilibus, & utilibus) ideo dubia eſt horum contritio. Nam ſi primo modo ſunt affecti, eſſent contritione ſaltem humana: ſi uero ſecundo modo non eſſent etiam humana contritione contriti. Vtrorumque tamen confesſio ab Eccleſia uc lachrymabilis admittitur: non audeo tamen dicere, quod ultimo modo diſpoſiti regulariter fiant uirtute clauium de attritis contriti. Non ſunt autem pœnitentes in tentationem præcipitandi: à confeſſore nimis zelante, & imprudenter inueſtigante, an diſpliceant ſibi commiſſa ſupra omne odibile in particulari, puta mortem paupertatem &c, aut ſi intendit uitare mortalia ſupra omne uitabile: puta direptionem, occiſionem &c. multos enim huiuſmodi interrogatio induceret in tentationem. Sed ſi dubitat rationabiliter de tenui diſplicentia uel propoſito uitandi, declaret ſibi quid importat peccatum mortale, ſcilicet refutare Deum pro ultimo fine quod quantum ad factum, licet non quantū ad affectū, perinde eſt, ut refutare Deum pro Deo, ac proinde uideat quod ſi dixiſſet Regi, Nolo te in Regem, quantum eſſet dolendum & cauendum ſi ſemel impetraret ueniam, & quam fortiter & firmiter proponeret ſe omnem ſuam diligentiam adhibiturum, ut in futurum non incideret intantum exceſſum, ita in propoſito compareat coram Deo petendo ueniā, dolendo quod toties Deum refutauit pro ultimo fine, ac pro Deo (quia ex ſua deitate eſt ultimus finis omnium & ciuium cœleſtium) & proponat non ſe facturum ſimilem iniuriam Deo. Et hortetur eum ad amorem Dei ſuper omnia, &

quod ex amore huiuſmodi debeat dolere de præterito,& pro ponere uitationem de futuro, ſcriptum eſt enim, quod charitas operit multitudinem peccatorum. Et ſic accendet cor pœnitentis, & non ponet in periculum tentationis. In quarto gradu ſunt confitentes cum attritione ſola: quia eorum contritio incerta eſt, quibus ſcilicet diſplicent peccata præterita, & uellent uitare futura peccata, ſed in ueritate hoc non uolunt, habent ſiquidem uelleitatem uitandi futura, ſed non habent uoluntatem deliberatam ad uitandum futura peccata. Tales ſunt uſurariis, aut aliàs tenentes alienum, qui nolũt reſtituere, & ſimiliter omnes in concubinatu exiſtens: & pirate qui nolunt ſtatum illum deſerere, & uniuerſaliter qui non ſunt parati intentione & propoſito uerè deliberato deſerere peccare mortaliter. Horum confeſsio admittitur ab Eccleſia, ſed non ad abſolutionem, tales enim non ſunt abſoluendi: ut patet extrà de pœnit. & remiſ. c. quòd quidã, ſed ſunt crebris & ſalubribus monitis ad pœnitentia ueram inducendi. Tertiadecima, accelerata: hoc eſt poſt commiſſum mortale non dilata, ſi commoditas confitendi adeſt. Et ſic intellecta, hæc conditio, quantùm ad executionem confeſsionis, conſilii eſt, non præcepti, quantùm autem ad propoſitum cõfitendi, periculi eſt, ne ſubitò præoccupatus morte non habeat ſpatium pœnitendi. Et quantum ad uitationem huius periculi, ſeu quantùm ad receſſum à ſtatu peccati mortalis: tenetur homò ſtatim habere propoſitum confitendi, non autem quantum ad uitandum nouum peccatum mortale hoc ẽ, ſi homo uult aſſequi receſſum à peccato mortali, & à periculo moriendi ſine pœnitentia, tenetur neceſſariò ad ſtatim habendum propoſitum confitendi, &c. ſi tamẽ poſt commiſſum mortale hoc non proponit, non propterea peccat de nouo mortaliter. Et ratio dictorum eſt quia præceptum tam de confeſsione quàm de illius propoſito, eſt præceptum affirmatiuum: præcepta autem affirmatiua obligant quidem ſemper, ſed non ad ſemper ſed pro loco & tempore hoc eſt tẽpore neceſsitatis. Et propterea ſi articulus neceſsitatis non occurrit, ſufficiat ad ſalutem ſemel in anno confiteri iuxta Eccleſiæ determinationẽ: ita ꝙ nunquam cõtemnat cõfiteri, proponat autẽ quãdo neceſsitas

exiget,

exiget, hoc eſt quando tenetur confiteri. De quo uide infrà de contritionis tempore.

Tempus autem neceſsitatis reſpectualis confeſsionis neſcio aliud quàm tempus periculi mortis ex diuino iure,& ſemel in anno ex determinatione Eccleſiæ. Ad miniſtrandum autem ſacramenta ſine nouo peccato mortali,eademq́; ſuſcipienda,& alia eiuſmodi quæ mundam exigunt conſcientiã, contritionem ſufficere cõſtat, dicente Apoſtolo de ſupremo ſacrãmento.Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. & nullo diuini aut humani iuris uinculo ad confeſsionem cogente ſub præcepto peccati mortalis apparente. Quartadecima,fortis:hoc eſt ſuperans timorem retrahentem a confitendo,& explicando peccata. Et licet timor debeat ita ſuperari, ut pœnitens audeat per ſemetipſum peccata ſua dicere:ſi tamen fortitudo tanta eſt,ut uel per ſemetipſum dicendo,uel interroganti confeſſori reſpondendo,omnia confiteri deliberet,& opere compleat,ſufficiens fortitudo eſt: quia timor nõ dominatur in animo ad dimidiandam confeſsionem. Et licet perſona aliqua nunquam auderet dicere aliqua peccata, niſi interrogata:ex quo tamen intendit,non complere confeſſionem niſi explicatis omnibus,& tantùm facere,ut interrogetur.ita & taliter quòd dicet omnia, ſufficienter fortis eſt ut muliter. Si autem potius ſacrilegium dimidiæ confeſsionis mauult incurrere,quàm explicare peccata, quia cõfeſſor abſque interrogatione de illis concludit confeſsionem, & abſolutionem impendit, æternæ damnationis mortem incurrit ex ſua timiditate.Quintadecima,accuſans:hoc eſt ſibiipſi imputans peccata,non cœlo,non diabolo,non mundo,non carni,nõn ſocijs,non complexioni,&c. Similiter accuſans ſe,nõ excuſans,nam circunſtantias aggrauantes debet explicare: excuſantes autem debèt tacere,imperfectionis ſiquidem eſt has deferre; criminis autem non parui eſt, reijcere iniquitatem ſuam in alias cauſas, Sextadecima ac ultima eſt parere parata; hoc eſt quod pœnitens ſit paratus ad ſatisfactionem pro peccatis ſuis debitam iuxta arbitrium confeſſoris, alioquin ſacramentum pœnitẽtiæ imperfectum eſſet, carens tertia ſui parte,quæ eſt ſatisfactio. Intellige autem hanc conditionem appoſitam ſecundum communem pœnitentium curſum, communi-

muniter enim confitentes de mortalibus, ueniunt non ut qui ſatisfecerint, ſed ſatisfacturi de ſuis peccatis. Si conſtaret enim aliquem ſatisfeciſſe, ſufficeret ei quod ſecũdum præparationem animi eſſet ſi diſpoſitus, quod eſt parere paratus ſi debet ſatisfacere, & hoc includitur in hoc quod dicitur parere paratus ad ſatisfactionem debitam. Si quis autem tam parum diſpoſitus eſt ad pœnitentiam, ut nullam uelit acceptare a ſe agendam in hac uita ſatisfactionem, ſed abſolui petit remittendus ad pœnam purgatorio: abſolui poteſt, tanquam parere paratus per ſatisfactionem purgatorij, ne deſperatus, in infernum ſe præcipitet, à quo non multùm diſtare uidetur, qui in huiuſmodi pertinacia perſiſtit. Et tunc confeſſor abſoluere à peccatis, & non ligaret ad pœnam, ſed ligatum ad pœnam relinqueret foro acerrimo diuinæ iuſtitiæ puniendum temporaliter. Nec ſacramentum pœnitentiæ eſſet omnino perfectum ſecũdum ſuæ materiæ partes integrales: quia ſacramenta omnia ad præſentem uitam ſpectant, in qua ſatisfactio ualde manca eſſet. Hic tamen defectus non annularet ſacramentum: quia eſſentialia ſaluarentur.

Confeſsio ſacramentalis multis de cauſis tam ex parte confeſſoris, quàm ex parte confeſsi uenit iteranda.

Confeſsio iteranda conſiderari debet uel ex parte pœnitẽtis, uel ex parte confeſſoris. Et quia in confitente quatuor inueniuntur (ſcilicet contritio, confeſsio, ſatisfactio, & habilitas ad ſacramentum) ideo ſigillatim pertranſire hæc oportet ut clarior ſit doctrina.

Contritio igitur ex duobus integratur, ſcilicet ex diſplicentia præteritorum, & propoſito uitandi futura. Si totaliter deficeret contritio, eſſet ſine dubio iteranda cõfeſsio: qa nec confeſsio eſſet, ſed confeſsionis ſimulatio, ubi totaliter contritio deficeret. Impoſsibile ſiquidem eſt, ut confiteatur quis ſine aliqua diſplicentia peccati, nam qui confitetur, proponit ſuum peccatum, ut malum proprium quo deſiderat carere: & quantum appetit exonerari, tantum ſibi diſplicet peccati onus. Qui autem ſolũ narrandi gratia confiteretur, non niſi æquiuoce confiteretur. Confeſsio enim ſacramentalis,

mentalis, detestatiua est peccatorũ confitẽtis. Quod si attritio pro parte inuenitur (puta quia displicet offendisse Deum sed non habet propositum uitandi futura, quamuis habeat uelleitatem, puta non habet animum restituendi aliena, nõ habet animum relinquendi concubinam, quamuis uellet nõ offendere Deũ, ex tali defectu cõtrit. pœnit. reditur nõ uera: ut patet de pœnit. & rem. capit. quod quidam. & absolutio negãda est. Et proculdubio sacrilegiũ cõmittit tam cõfessor talẽ absoluẽs quàm pœnitens absolutionẽ suscipiens: quia iniuriã inferũt sacramẽto pœnit. Et quoniã talis sic cõfitens, sicut in suæ attritionis defectu proponit se Deo ut impœnitẽte (quia ut perseuerantẽ in peccati mortalis statu scienter, & aduertenter) ita ecclesiæ clauibus proponit se similiter ut impœnitentem, explicando suũ animũ non deserendi statũ peccati mortalis: ideo confessio huiusmodi est iudicio meo iteranda de necessitate, quantumcunque integrauerit: non quia fuit informis, sed qua per se fuit contra formam sacramenti. Nam sciens & prudens proposuit se ut inabsolubilem. Si demum cõtritio ambas partes habet, scilicet displicentiam præteritorum, & propositum uitandi futura, sed imperfecte. (puta sic se habet ac si hominẽ offensum placaret, puta parce præteritis, decætero nõ te offendam) ex huiusmodi imperfectionibus contritionis non est iteranda confessio; quia perfecta contritio, & si exigitur in deletionem peccati apud Deum, non tamen exigitur ad deletionem peccati apud forum pœnitentiale Ecclesiæ potest enim nostra uera confessio esse informis. Et nisi posset esse informis, nullus esset certus se esse uerè confessum: & oporteret hominem semper de iteranda confessione solicitari, & nunquàm confessioni finem imponere: quod Ecclesiæ aures pias offendit. Rursus nisi confessio posset esse informis, oporteret probare hanc exceptionem sacramenti pœnitentiæ, quod solùm inter sacramenta non potest esse informe: nam reliqua omnia sacramenta possunt esse uera & informia simul, ut patet discurrendo per singula. Potest igitur sacramentum pœnitentiæ uerum esse, & informe simul. Ex confessionis autem unico tantum defectu redditur confessio necessario iteranda, scilicet si non est integra. Et hoc etiam intelligitur si per se & formaliter (hoc est si uolun-

si uoluntarie) non integra ex parte confitenti ut superius declaratum est. Contingit autem hoc (ut etiam prædictum est) dupliciter: quum confitens ex uerecundia, &c. tacet aliquid necessario dicendum: uel quum tam crasse cogitat de confitentis, ut omittat ea quæ communiter omnes confitentur: puta si non habet animum abstinendi à mortalibus, quod etiam minimæ mulierculæ explicare solent, hæc enim & similia reducunt confessionem dimidiam materialiter, ad dimidiam formaliter, propter propinquitatem animi ad incuriam de integritate confessionis. Ex satisfactionis autem defectu, nullum scio casum quo ritè confessus & absolutus teneatur necessario confessionem iterare. Nam si satisfactionem à confessore impositam, in peccato mortali perficit, non propterea iterare tenetur confessionem: quoniam sine pœnitentia sunt dona Dei: ut dicitur ad Romanos undecimo. Et si satisfactio informis non ualet, ut satisfaciat Deo sufficit tamen ecclesiæ, non minus quàm confessio informis. Si quoque satisfactionis iniunctæ penitus est oblitus, non propterea tenetur iterare confessionem. Tum quia sine pœnitentia sunt dona Dei. Tum quia potest commutari, æstimando quòd satisfactio oblita non excedebat tria psalteria, aut annum ieiunii, aut eleemosynam centum ducatorum, & huiusmodi. Tum quia pœnitens non tenetur ad peragendam iniunctam satisfactionem, nisi ut satisfaciat soluendo temporalem pœnam à se debitam, iam taxatam, & acceptatam: & propterea si omittat illam absque contemptu, nihil aliud, nisi peccatum omissionis incurrit, & in reatu temporalis pœnæ non solutæ perseuerat: Ex nullo autem horum constat sequi quòd debeat iterare confessionem: sed quòd debeat pœnitentiam delicti agere, & satisfacere, illam uel æquiualentem soluendo pœnam. Ex inhabilitate demum confitentis ad susceptionē sacramenti, propter Ecclesiasticas censuras (quia scilicet est excommunicatus siue maiore siue minore excommunicatione: utraque siquidem excludit à passiua participatione sacramentorum) impediri sacramētum potest dupliciter intelligi. Primo, ut sacramentum nullū sit. Et iuxta hūc sensū

non uerificatur: quoniam ſicut cætera ſacramenta ab excommunicatis ſumpta, ſunt uera ſacramenta: ita & ſacramentū pœnitentiæ. Secundo, ut ſacramentum in iudicium ſibi ſumatur. Et hic eſt ſenſus uerus: quia excommunicatus ab omnibus excluditur ſacramentis, & nullum ſacramentum ab excommunicato ſuſcipitur abſque ſacrilegij crimine. Et quoniam alia eſt quæſtio, an excommunicatus illicitè & indigne immiſceat ſe ſacramentis: & alia quæſtio an excommunicatus ſuſcipiat uerum ſacramentum, quodcunque ſit illud: & ueritas noſtri propoſiti ex ſecunda pedet quæſtione: ideo ſi uerū ſacramentū pœnitētiæ ſuſcipitur ab excōicato, nō hēt excōicatio, unde cogat ad ſacramenti pœnitentiæ iteratione: ſi autem ſacramentū ab excommunicatione annullaretur, oporteret ſacramentum iterari. Ex iure autem excommunicationem annullare ſuſcepta ſacramenta, non habetur: quum tamen multa excommunicatis ſint ſic inhibita quòd facta, ſūt irrita: ut acquirere beneficia, eligi, &c. Vnde conſequens eſt ut excommunicati confeſsio integra, ſi ſubſequuta eſt de facto abſolutio ſacramentalis, non ſit neceſſario iteranda: ſicut non eſt iteranda perſolutio horarum canonicarum, quas excommunicatus exoluit cum aliis ſolenniter in Eccleſia, & tamen à participatione aliorum qui medietatem dixerunt, erat per excommunicationem excluſus: & ſicut non eſt iterandum ſacramentum matrimonij quod excommunicatus contraxit, & ſicut non eſt iterandum ſacramentum extremæ unctionis quod excommunicatus ſumpſit.

Confeſsio ſacramentalis quare ex parte confeſſoris iteranda.

Ex parte autem confeſſoris iteranda confeſsio propter defectum poteſtatis, ut ſcientiæ, uel uoluntatis eſt: quoniā hæc omnia ad perfectionem ſacramenti exiguntur. Et de poteſtate quidem conſtat ſecundum iura, quòd ſi deficit confeſſori poteſtas ordinis: quia non eſt ſacerdos: aut poteſtas iuriſdictionis, quia nec ordinariam, nec delegatam iuriſdictionem quouis modo habet: aut uſus poteſtatis, quia eſt excommunicatus maiorè excommunicatione, aut ſuſpenſus ad huiuſmodi uſu, confeſsio iteranda eſt: quia abſolutio nulla

la fuit. Et ideò ſacramentum nullum fuit: quia defuit ipſius forma, quæ eſt abſolutio. Memento tamen hic ſupradicto rum de abſolutione, ſcilicet quando geſta tenent ratione publici officii propter communem errorem facti cum titulo: quia tunc tenet etiam abſolutio ſacramentalis, niſi deficeret poteſtas ordinis: quia poteſtas iſta non poteſt ſuppleri a iure poſitiuo: hodie quoque propter conſtitutionem Concilii Conſtantien. ſub Martino v. non eſt iteranda confeſsio abſolutorum ab excommunicato, &c. niſi fuiſſet denuntiatus, aut propter notoriam percuſsionem clerici excommunicatus: quia Canon ille concedit receptionem ſacramentorum ab excommunicato, non reuelando excommunicatū. Conſtat autem quod abſolutio non eſt in fauorem abſoluē tis, ſed abſoluti. Si uerò confeſſoris poteſtas defuit abſoluendi a ſolis caſibus aliquibus reſeruatis, de quibus pœnitens ei eſt confeſſus, & de facto abſolutus ab eodem, quando ſibi conſtabit hic confeſſoris error, non tenetur iterare confeſſionem tantum, ſed confiteri de illis reſeruatis tantùm, ſicut ſi tunc fuiſſet miſſus ad Epiſcopum pro abſolutione illorum.

Ex defectu uerò ſcientiæ, quando confeſsio eſt iteranda, uel non iteranda, relinquo prudentis arbitrio, ut ſingularibus conditionibus pœnitentis & confeſſoris penſatis, iudicet ſi confeſsio ſit iteranda. Hoc autem dico, quia ad ſacramentum hoc ſufficit, ut ſacerdos intelligat quæ confitetur pœnitens, eſſe peccata & mortalia quò ad communia, & iudicet iſtum eſſe abſoluendum, & ſciat abſoluere &c. Sed reſpectu iſtius uel illius pœnitentis, poteſt tanta eſſe ignorantia, ut ipſemet pœnitens cognoſcat non confeſſum. Et poteſt eſſe ſine ſcientia, tanta practica, ut fuerat ſufficientior multis doctis confeſſoribus. Ex parte demum uoluntatis, ſi finxit abſoluere, & non abſoluit, aut ſi non erat tunc mentis compos (quia deficiente ei uſu liberi arbitrij) aut quia noluit abſoluere, confeſsionem iterare oportet, quia ſine uera abſolutione ſacramentum nullum eſt. Memento inter omnia hæc quòd quando oportet iterare confeſsionem, ſi eidem confeſſori perſona confitetur, non oportet iterare particulariter replicando, ſed ſufficit dicere, Dico meam culpam de illis om

nibus quæ alias dixi Pa.v.& pœnitentiam taxatam ab eodẽ in memoriam reuocare faltem modo fuperius explicato : ut fic confefsio olim facta perficiatur & continuetur cum noua contritione, fatisfactione, & forma facramenti.

Confeffor facramentalis quas debet habere conditiones.

COnfefsor debet habere quinque conditiones, poteſtatẽ, fcientiam, prudentiam, bonitatem, figillum. Et de poteftate quidem tam ordinis quàm iurifdictionis dictum eft & paulò antè, & in uerbo, Abfolutio. De fcientia autem, in cap. omnis utriufque fexus.de pœnit. & rem.dicitur. Sit difcretus & cautus, ut more periti medici fuperinfundat Vinũ & oleum uulneribus fauciati, diligenter inquirens & peccatoris & peccatis circunftantias, quibus prudenter intelligat quale debeat ei præbere confilium, & cuiufmodi remedium adhibere, diuerfis experimentis utẽdo ad foluendũ ægrotũ.

Vnde euidenter apparet, confefforẽ oportere habere fciẽtiam inquifitiuam de circunftantiis peccatoris & peccati, & fcientiam medicatiuam animæ ægrotæ. Et prima quidem fcientia neceffaria eft fimpliciter confeffori ad cognofcendũ & iudicandum: quòd conftat effe officium confefforis, quũ uerè, & propriè fit iudex in foro pœnitentiali. Secunda autem fcientia requiritur ad confefforem, quatenus fe habet ut medicus animæ. Et quia hoc nõ conuenit confeffori nifi metaphoricè, nec totaliter, nifi fit paftor: ideo ifta fecunda fcientia minus requiritur quàm prima. Oportet ergo fecundũ facros Canones confefforem habere tantam fcientiã, ut fciat circunftantias peccatoris & peccati: fiue hæc fciat Latinè, fiue uulgariter. Et quoniam inter circunftantias peccatoris & peccati conftat computari, fi excommunicatus eft peccator, & fi tenetur ad reftitutionem, & fi eft in ftatu perfeuerandi in peccato mortali, & fi quid aliud eft fimile, & fi peccatum eft referuatum fuperiori, & fi confitens eft fibi fubditus quò ad hoc: ideo fcire prima tria horum tenetur quilibet confeffor: quartum uerò (fcilicet cafus referuatos) quilibet impotens abfoluere à referuatis: quintum autem quilibet qui nõ uniuerfalis totius mundi confeffor eft. Et fi confeffor hæc ne-

fcit,

ſcit, & aliàs eſt idoneus: antequam audiat pœnitentem, præ dicet ei, ut liquidet ſe cum doctis, ſi incidit in aliquam excõ municationem, & quòd det ſibi notitiam caſuum ibi reſeruatorum, &c. Sine autem hac prima ſcientia neſcio excuſare à peccato mortali audientem confeſsiones: niſi per accidẽs puta quis pœnitens ſupplet ſcientia, aut practica, aut conſciẽ tia: quia ſcitur eſſe perſonam ſine huiuſmodi laqueis. Hanc autem ſcientiam non ita intelligo exigi, ut omnia peccata, & excommunicationes, & circunſtantias in promptu habeat; ſed quòd ſciat ſic, ut audiendo confeſsionem, ſciat dubitare de excommunicatione, de reſeruatione, de ſtatu, de reſtitutione, &c. Vt habito conſilio uel recurſu ad librũ ſciat iudicare. Ratio autem neceſsitatis huius ſcientiæ eſt: quia ſine illa officium iudicis exercet, cæcus cæco ducatũ præbens: & non niſi à caſu rectè iudicabit. Secunda autem ſcientia debet ſe extendere ad minus, ad hoc, ut ſciat oleo diuinæ miſericordiæ, uel uino diuinæ iuſtitiæ impœnitentem emollire, deſperatum exigere, puſillanimẽ confortare, aut remittere ad meliorem confeſſorem: & breuiter in remediis neceſſariis ad ſalutem, aut per ſeipſum ſciat prouidere, aut remittere ad alium meliorem ſeu doctiorem, uel ſaltem ſciat ſeipſum exonerare. dicens, Fili, quære alium confeſſorem pro ſalute tua: quia ego non poſſum meæ conſcientiæ ſatisfacere de caſibus tuis. Tertium neceſſarium confeſſori, eſt prudentia: quia poſt admiſſum pœnitentẽ pro ſubdito, hortetur ut dicat, ut ſciat peccata de quibus ipſum cõſcientia remordet, & præcipuè grauiora: permittatq; dicere etiã craſsiſsimo modo: ut uel ſic ipſe confeſſor ſciat, quibus eſt inuolutus peccatis ille pœnitens, & de quib. interrogaturus eſt. Deinde interroget prudenter circa propoſita, & ſi quæ alia uериſimiliter putat, aut dubitat omiſſa, de reliquis non interroget. Interrogando autem non ſit moleſtus, nimis exactè quærens numerum æſtimatum: non ſit ſcandaloſus ſibi aut pœnitenti, nimis quærens circunſtantias uenereorum. Hoc nanque ultra peccatum ſuperfluitatis eſt, præcipitare ſe aut pœnitentem in tentationem. Nimis autem quæritur, quando habita peccati ſpecie adhuc quæritur, uerbi gratia, ſi mulier confitetur ſe cognitam extra uas naturale, ſufficit, & non

quæratur in qua parte corporis: imò instruatur, ut omnes uices quibus extra naturale uas est cognita, simul adunet: & non aliter explicando dicat. Peccaui extra toties, nec ad plus tenetur. Et si peccatum est molitiei, uoluntariæ, non quæratur quomodo, & sic de alijs. Nec excusent se confessores super ignorantia aut desolatione pœnitentis: quoniam sic declaretur pœnitēti, quod sufficit dicere speciem, & q̃ nō expedit dicere, nec ad memoriam reuocare huiusmodi obscœnos modos, sed doleat de offensa Dei, fugatur ignorantia, & aduenit cōsolatio. Et quod de his dixi, intellige de reliquis superfluis. Debet quoque esse prudens in uocabulis, ut non nominet turpiter quæ turpe est audire: ut si de modo naturalis usus coniugij instruendus est pœnitens, potest dicere quod est, ut mulier faciem habeat uersus cœlum, & uir uersus terram: & sic intelliget, si opposito modo fuerit, aut si spatulas habuit mulier ad uirum. Et sic honestis uocabulis, quando oportet instruat pœnitētem confiteri, & seipsum interrogare. Et hæc sint dicta causa exempli. Multa opus est confessori prudentia circa media, quibus pœnitentem inducere debet ad duo potissimè: scilicet ad displicentiam maximam offensarum Dei, & ad propositum firmum mutandi uitam: ita quod amplius non offendat Deum mortaliter: Et ad primum quidem ex parte ipsius Dei summi optimi, creatoris, redemptoris, benefactoris, gubernatoris &c. expedit procedere. Ad secundum uerò excidendo causas quare cecidit: puta malam societatem, frequentationem talis loci, &c. proponendo quoque periculum mortis repentinæ, grauitatem ingratitudinis in recidiuo. exempla de terra sæpe compluta & instructuosa, ad Heb. vi. & similia. His enim duobus debet præcipuè confessor studere: quoniam omnis fructus est, ut auferatur peccatum: & melius est audire duos bene, quàm uiginti perfunctorie. Sit demū prudēs circa satisfactionē imponendā: ut cōmensurata sit pœnitenti magis, quā peccatis. Declaret quidē quāta peccatis suis debetur, imponatur fructuosa, exhortetur ad reliquam per seipsum exoluendam. Nec laudo imponentes breuissimam satisfactionem, tunc explendam, quasi solam sacramentalem. testis siquidem est huiusmodi actio animi minimè pœ

nitentis

nitentis, minime reuersionis ad Deum, cuius oppositū supponere debet confessor: imò talibus est differenda communio, ut interim in operibus misericordiæ exerceantur. Non cognosco hanc prudentiam esse sed cautelam nōn secūdum uirtutem. Non est forum pœnitentiæ foro mercium adsimilandum. Non sunt confessores ut mercatores, ut dispendiū patiantur, si ad forum non concurritur. Non eget Christus nostris imprudentiis. Quartum ad confessorem requisitum est bonitas: ut scilicet sit sine peccato mortali: hoc est, ut nullum habeat mortale peccatum, de quo non sit contritus formaliter uel uirtualiter. Nam si quis in peccato mortali existens ministraret sacramentum pœnitentiæ, incurreret crimen sacrilegij: quoniam indignè tractat sacramentum: & quantum in se est, polluit sacramentum sua iniquitate. Et ideo qui accedit ad audiendas confessiones, debet prius probare seipsum, saltem in generali: dicendo uerè suam culpam de omnibus commissis, cum uero proposito amplius non peccandi mortaliter, & satisfaciendi Deo, &c. sic contritus ministret sacramentum. Quintum confessori necessarium, est sigillum confessionis: hoc est debitum efficax sacramentandi cōfessionem auditam. Reuelans enim confessionem, mortaliter peccat: quia sacrilegii iniuriam infert sacramento: ex cuius natura est, ut confessor nihil sciat, ut homo. Vbi scito sigillum confessionis obligare ita ad secretum, ut nullo præcepto, nullo metu, nulla ui excusari possit: imo potest iurare se nihil scire, si de alicuius peccato quod in confessione tantùm scit, interrogetur. Et si interrogatus fuerit, an in confessione sciat talem furtum fecisse, potest liberè iurare, Ego nihil scio: sed non addat in confessione, nec tenetur respondendo addere, nec respondere secundum mentem interrogantis. Et nota quod si ego sciam cum toto populo Magdalenam concubinam, & Magdalena mihi confessa sit de peccatis suis, specialiter de concubinatu suo, si ego postea dixero, Magdalena confessa est mihi peccata sua, non reuelo confessionem quia confessio non fit, nisi de peccatis. Sed si dixero, Magdalena confessa est mihi de concubinatu suo, iam reuelo confessionē: quia concubinatus, ut cognitus per confessionem, manifestatur.

statur. & simile est de usurariis, & de aliis peccatis. Et propterea confessor, cùm audire eum contingit confessiones publicorum peccatorum licentiam petat à pœnitente loquendi de istis publicis, ad dicendum quòd iste confessus est de tali peccato, & reliquit illud, & petit ueniam de scandalo, & mandat restitui, &c. Potest tamen sine omni licentia dicere. Ego audiui confessionem istius: ritè confessus est, absolutionis beneficium impendi: hæc enim bona generalia pôt dicere. Sed si non absoluat, & oporteat respondere interrogantibus, debet dicere. Ego feci officium meum, uel aliquid huiusmodi. Si tamen diceret. Ego illũ nõ absolui, nõ esset de iuris rigore reuelator confessionis: quia ista negatio nullum manifestat peccatum confitentis: quia potest ex pluribus causis prouenire. Ex parte quidem confessionis: puta quia confessio nõ est completa: ut contingit in producentibus unam confessionem per multos dies, & ex aliis causis. Ex parte uerò confessoris: quia noluit absoluere: ut contingit iis qui proprij capitis sunt. Ex parte quoque pœnitentis: quia pœnitenti non satisfacit confessor, & ex pluribus aliis causis. Quia tamen suscipio nõ irrationabilis, impœnitentiæ confitentis ex his uerbis quandoq; generatur: nõ est dicendũ. Ego illũ non absolui: sed, Ego feci officium meũ. Nullo autẽ modo excusari posset, si diceret causam: puta non absolui quia non uult restituere: quia est impœnitens seu obstinatus: quia non uult relinquere concubinã. Hoc enim manifestè confessionẽ reuelat. Curatus autem quum ad cõmunicandũ concubinarios, usurarios, & huiusmodi uocatur, non petat à confessore si est absolutus: sed etiã si ipsimet illius confessionẽ audisset, & nõ absoluisset, habeat se tanquàm si nihil in confessione sciret: & dicat, Quia iste hactenus fuit & est: quantum apparet in tali peccato publico: & peccatum publicum debet publica pœnitentia apud homines purgari propter scandalum: ideò nisi publicè cõstet te uel illum reliquisse peccatum, nolò cõmunionem dare, nec ad Ecclesiasticam sepulturam admittere. Et sic absque hoc quod ipse reuelet confessionem, negabit communionem, &c. iustè & sanctè. Si quoque diceret, ergo non possum, aut potui ipsum absoluere: quia non uideo pœnitentiam publicam de peccato publici concubinatus, apo-

stasiæ, usuræ, &c. nō reuelat confessionem, quia nihil dicit, quod sciat per confessionē, sed ꝙ tam ipse quàm alij uident, scilicet non poenitere publicè de peccato: quum debeat publica poenitentia præcedere absolutionem, si peccatum est publicum: ita quòd saltem debet poenitens publicè satisfacere publico Ecclesiæ scandalo, docendo publicè ꝙ reliquit concubinam, ꝙ restituit, ꝙ &c. Aliud quippe est dicere, Iste non facit aut facit poenitentiam publicè, & aliud est dicere, Iste non uult poenitere, iste est obduratus in peccato suo, Hoc enim confessor per confessionem scit: quia ille dixit confitendo. Ego nolo relinquere statum meum malum. Illud uerò confessor uidet sicut cæteri: & ideo hoc tacendum, & illud dicendum est. Extenditur autem confessionis sigillum non solùm ad occultandum peccata in confessione audita, quatenus sunt peccata illius qui confessus est: sed etiam ad occultandum omnia in confessione audita, quatenus per illorum aliquid posset percipi, uel in suspicionem duci peccatū aliquod illius qui confessus est.

Et obligatur confessor sigillo confessionis, siue absolueri, siue non: quoniam peccata sunt ei dicta, non ut homini, sed ut Deo: siue subsequuta fuerit absolutio, siue non.

Sed si non in sacramentali confessione, sed secretum cōmittēdo dicatur alicui, Hoc tibi dico in poenitentia seu sub sigillo confessionis: non propterea obligat ibi sigillum confessionis: quoniam sigillum confessionis non potest inueniri sine sacramentali confessione: quoniam non est humanæ authoritatis, sed solius diuinæ institutionis uinculum sacramentale. Et scito ꝙ huiusmodi secreta extra sacramentalem confessionem dicta sub sigillo &c. si audiens non acceptat se recipere sub sigillo, non tenetur: si uerò acceptat, tenetur ex promissione sua, iuxta aliorum iura secretorū, minus quàm si iurasset tenere secretum: quia iuramentum est maius uinculū quā promissio assimilādi sigillū cōfessionis.

Sacramentum confirmationis contemnens peccat.

CONfirmationis sacramētū (qđ Chrisma uocatur) negligēs accipere, peccat: qa dēt esse sibi sollicitus de sacramēto commu-

muni omnibus Christianis ad robur fidei à Christo institu to: Non peccat tamen mortaliter, si desit contemptus:quia sacramentum hoc nec est necessitatis absolutè, nec ex exacti one Ecclesiæ.

Coniuratio seu conspiratio uitiosa.

COniuratio, quæ & conspiratio dicitur (qua plures fide sibi inuicem præstita conueniunt ad malum aliquod patrandum, uel ad tuendum contra publicam potestatem, uel ad non parendum in aliquo)communiter est peccatum mortale & scandalosum:quia cōmuniter est contra bonū pu blicū uel alicuius priuati:licet rarius hoc uideatur, accidere.

Conscientia licet erronea, obligat.

COnscientia etiem erronea obligat,intantum quod si con scientia alicuius haberet, quòd spuere in ecclesia esset pec catum mortale, & tamen contra perseuerantem talem con scientiam spueret in Ecclesia, peccaret mortaliter,quia quan tum in se est, consentiret in peccatum mortale formaliter. Et similiter si conscientia dictat, quod est ueniale, & tamen facit,peccat uenialiter: quia quantum est ex parte sui, con sentit in peccatum ueniale formaliter,Deponat autem huius modi erroneam cōscientiam,ex se uel aliorum consilio:& sic libere operetur ut alii operantur.

Contemptus in mortalibus dupliciter considerandus.

COntemptus dupliciter in mortalibus sumitur. Primo ut est peccatum,qua scilicet aliquis spernit proximum. Et ut est causa peccati, prout dicitur unus peccare ex contem ptu, alius ex infirmitate, alius ex ignorantia. Et primo quidem modo si proprie & formaliter intelligatur,est pecca tum mortale ex suo genere.quia est actus iniuriosus proxi mo,lædens,quātū in se est,notabiliter proximū. Cōtēnere .n.proximum, importat affectum deprimentē proximum, à sua æstimabilitate:opponitur siquidem contemptus pro ximi,æstimationi illius. Et quantum bonū est homini æsti mari,tantū malū ei infert,cōtemni. Cōstat autē hominem à mul-

multorum consequutione bonorum impediri ex hoc quod despicitur, & multum se sentire offensum quicũque sentit se despici: testantur hoc iræ, rixæ, pugnæ, scismata, bella, & innumera mala quæ homo committit ex hoc, quod despici non suffert. Quia igitur notabilis proximo irrogatur iniuria ex hoc quod despicitur, patet quod contemptus proximi est peccatum mortale, formaliter loquendo, hoc est ex intentione contemnendi, nullus enim formaliter contemnit proximum nisi qui spernit proximum: ut spernat proximũ, sicut nullus detrahit formaliter, nisi qui detrahit ut detrahat nullus contumeliam formaliter dicit, nisi qui dicit ut contumelietur, & sic de aliis. Qui uero despicit proximum non ut spernat, materialiter tantum contemnit. Nec peccat mortaliter, nisi notabiliter offendatur proximus, tunc enim redit status in naturam suæ formæ: sicut in detractione & similibus accidit. Est quoque proximi cõtemptus peccatum ueniale propter imperfectionem actus uel ex parte imperfecti actus spernendi, ut contingit in primis motibus, uel ex parte rei in qua spernitur, quia minima est: quia parum pro nihilo reputatur. Et si paululũ subsistes, uidebis peccatũ hoc mortaliter sumptũ ualde cõmune esse humano generi: ut pote à superbia procedens, à qua nisi speci ali priuilegio nullus expers uidetur.

Contemptus autem secundo modo (hoc est ut connumeratur specialis causa peccatis, distincta contra infirmitatem &c.) est nolle subiici cui oportet subiici. Et hoc quoque formaliter intellectum, ex suo genere peccatũ mortale est: peccatum quidem quia contra rectam rationem est: mortale uero, quia contra dilectionem Dei uel proximi est, nolle subiici cui oportet subiici. Nam cõtra dilectione Dei est nolle subiici Deo, seu præceptis, & mandatis, & consiliis eius quibus oportet subiici: & contra dilectionem proximi est, si oportet illi subiici, nolle ei hoc debitum exhibere, quod est subiici, nolle ei hoc debitum exhibere, quod est subiici illi. Et propterea ex contemptu peccare formaliter loquẽdo, est peccare mortaliter. Vnde dicere uerbum otiosum ex contemptu, est mortale peccatum. Imo nolle sequi consilia Christi (puta nolle ingredi religionem ex contemptus consilii

Chri-

Christi)est peccatũ mortale,hoc enim nihil aliud est, quàm nolle subiici Christi consiliis ut consiliis:quod tamen est de necessitate salutis:quãuis adimplere consilia Christi, sit nõ necessitatis,sed perfectionis.Et dicere uerbũ otiosum ex contemptu,est dicere uerbum otiosum, ut faciat contra legem Dei,quæ inhibet uerbũ otiosum.Hæc autem maxima peccata raro accidunt,nisi pessimè dispositis seu habituatis, intantũ ut ex odio legẽ & legislatorũ operentur enĩ formaliter cõtra superioritatem legis uel legislatoris directe tendat.

Aduerte hic duas distinctiones.Prima est inter consolatiõnem & subiectionem,propter quam puella indignata paratã ex se uestire puerum quæ dicente matre.Indue puerum, non uult uestire illum ne mater habeat consolationem de bene induto puero non peccat ex contemptu sed ex indignatione, nec indignatio ducit illam ad contemptum quia illa nõ eligit non subiici,sed non consolari, Nec præterit mandatũ ut non obediat,sed ut non consoletur. Et simile est de similibus iudicium. Secunda est inter contemptum simpliciter, uel secundũ quid. Propter quam subditus qui dicente Prælato,claude hostium, ut nõ faciat uerbũ Prælati, in hoc tamen minimo,paratus absolute obedire, omittit claudere ostiũ,nõ peccat mortaliter: quia nõ contẽnit simpliciter, quia non, sed secundum quid mandatum Prælati: hoc est mandatu præterit illius mandatum, ut faciat contra illius quod lym absolutè, sed cum hac additione in minimo: ita minimum, minuit rationem mandati, ac per hoc minuit rationẽ contemptus: ut tanquam imperfectus actus non sit contemptus simpliciter,ac per hoc nec peccatum mortale. Et ex hoc capite uerificatur,quod peccare uenialiter ex contemptu infra limites uenialis,non est peccatum mortale, hoc enim est ex contemptu secundum quid peccare uenialiter. Quum etiam simpliciter & absolute quis contemnit mandatum,non modificat illud ex minimo opere.Et econtra, quum quis ex hoc quod de minimo agitur,in contemptum tendit non ruit in contemptũ,sed sustentatur affectus à minimo tanquã non contemnat:sicut in minimo furto sustentatur accipiens occulte minimum tanquam non furetur.

Contentio uerbalis quando uitiosa.

CONtentio ut est nomen peccati, significat pugnam loquutionis non secundum rationem, uel quantum ad modũ, uel quantũ ad rẽ de qua est contentio. Vnde quandoque est peccatũ mortale, & quandoq; ueniale. Nã si contẽtio pugnat cõtra ueritatẽ cognitã erit iuxta ueritatis naturã iudicanda: hoc est, si ueritas impugnata, est ueritas fidei, aut necessaria ad salutẽ alicuius siue quantũ ad animã, siue quantũ ad corpus, siue quantũ ad res seu famã: & breuiter, si ueritas est talis, q eius mendacium esset perniciosum, contentio pugnans contra talem ueritatẽ est perniciosa, ac per hoc mortale peccatum. Si uero huiusmodi ueritas non est talis ut oppositum mendaciũ sit pernicosum, cõtentio cõtra illã, peccatũ ueniale est. Et hæc intellige formaliter, scilicet in pugnãte cõtra ueritatẽ ex intentione cõtra ueritatẽ. Nã si ex alia intentione sit (puta propter exercitiũ aut disputationẽ) cõtentio nõ nisi materialiter est, quæ potest esse, & est sæpe laudabilis. Si uero contentio à ratione discedat, quia immoderata est (puta clamando &c.) sic cõmuniter uidetur peccatum ueniale: nisi forte scandalum haberet annexum trahens ad mortale. De quo dic ut infra de scandalo.

Contritio peccatorum quæ præsupponat.

CONTRITIONIS quinque sunt consideranda: scilicet differentia ab attritione, materia, modus, necessitas, & tempus. Contritio tria exigit, displicentiam de commissis peccatis supra omne odibile, propositum uitãdi peccata supra omne uitabile, propositum confitendi seu satisfaciendi. Hoc tertium requiritur, si homo nõ est confessus: duo autem prima simpliciter & absolute exigũtur. Ita q hinc habes differẽtiã ab attritione. Nã si alicui displicet peccatũ q fecit, se non supra omne displicibile, nõ est cõtritio, sed atricio. Et similiter si intẽdit uitare peccatum, sed non supra omne uitabile, non est cõtritio, sed attritio. Et scito quod huiusmodi uera contritio dupliciter inueniri põt, scilicet formata, uel informis, hoc ẽ cũ gratia & charitate Iesu Christi, & sine illa homo q dẽ

potest

te ſt eſſe certus ſe habere contritionem ueram, dubitando an ſi t formata uel informis: quoniam poteſt eſſe certus de affe-ctu ſuæ uoluntatis, quod plus diſplicet ſibi offendiſſe Deum mortaliter quàm quodcunque aliud malum: & ſimiliter ꝗ plus intendit uitare mortalem offenſam Dei, quam quodcū que aliud: non tamen eſt certus propter hoc ſe eſſe in charitate & gratia Dei. Vnde debet quilibet eſſe certus de contritione humana, hoc eſt quantum ex nobis pendet, nō autem de contritione formata diuina gratia. Hæc de primo.

Materia uero contritionis (hoc eſt de quo debet homo cō teri) conſtat principaliter eſſe peccatum mortale; & ſecundariò ueniale. Et quia impium eſt dimidiam a Deo ſperare ueniam oportet conteri non de uno peccato ſic; & de alio non ſed de omni peccato mortali proprio.

Modus autem contritionis ſufficiens ad ſalutem eſt, ut homo qui multa habet mortalia, ī generali deteſtetur omnē ſuam mortalem in Deum offenſam cum animo uitandi de cætero, ut dictum eſt, hoc, ut diſplicentia hæc odio habet commiſſa ſupra omne odibile, & propoſitum uitandi in tendat ſupra omne uitabile. Sic nanque contritio generalis eſt contritio uirtualiter attingens omnia & ſingula commiſſa etiam oblita. Nec exigitur ad ſalutem habere ſingulas cō tritiones iuxta ſingula peccata, nec ſecundum numerum, nec ſecundum ſpecies peccatorum, teſtante hoc domino dicente de Magdalena, Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam di lexit multùm, & non dixit, quoniam dilexit multoties.

Neceſſaria autem eſt contritio peccatori ad ſalutem, quoniam ſine pœnitentia peccatum non remittitur: pœnitentia autem principaliter conſiſtit in contritione, quæ neceſſaria fuit ante legem, ſub lege, & tempore gratiæ.

Tempus autem quo tenetur poſt cōmiſſum mortale quis conteri, quantum ad ſurgendum à morte peccati, & uitandum periculum repentinæ mortis ad damnationis determinatum eſt ad ſtatim, quia nec per momentum tutum eſt, licitumꝗ ſtare in ſtatu offenſæ & iræ Dei. Quantum autem ad uitandum nouum peccatum tranſgreſsionis præcepti de contritione, tempus eſt determinatum ad articulum neceſsitatis; ſicut in aliis affirmatiuis præceptis contingit. Duplex au

tem necesſitas ex ſe cogit ad contritionem. Prima eſt periculum mortis: quia tenetur homo in hac uita conteri. Secundo eſt ſuſceptio uel adminiſtratio ſacramenti & uniuerſaliter, exercitatio cuiuſcunq; actus exigentis neceſſario hominem ſine peccato mortali: quia niſi conteratur tunc homo mortale peccatum incurreret. Tertia uerò necesſitas, ſcilicet ex præcepto Eccleſiæ ſemel in anno, ſcilicet tempore confesſionis, nõ tutè affirmatur: quia ſi attritus (ut prædictum eſt) ſuſcipit ſacramentum pœnitentiæ & Euchariſtiæ, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ. Ex hoc autem quòd peccata memoriæ occurrũt, ſicut non tenetur ad tunc confitendum, ita nec ad tunc conterendum. Vtrunque enim eſt præceptum affirmatiuum obligans tempore necesſitatis, quod nõ conſtituit memoria. Sed tenetur ſemper ad non approbandum, ad non complacendũ quia iſta ſunt præcepta negatiua, quæ obligant ſemper & ad ſemper. Dies quoque feſtos ſanctificare noua cõtritione peccatorum ſanctum conſilium ac omni obſeruatione dignum eſt, non tamen præceptum: quia nec ex parte cõtritionis præceptum de contritione determinatur ad diem feſtum, nec ex parte diei feſti præceptum de ſanctificatione feſtorum, determinat ſibi contritionem peccatorum.

Contumax poteſt excommunicari.

Contumacia, pro quanto contra obedientiam iudici debitam tendit, peccatum eſt mortale. In cuius ſignum poteſt contumax excommunicari.

Contumelia quando ſit peccatum mortale.

Contumelia (qua quis malum culpæ iniuriosè in proximum coram profert: puta, Tu es fur) peccatum mortale eſt formaliter ſumpta: quia quantum in ſe eſt, lædit proximum in bono honoris. Dixit formaliter, hoc eſt ex intentione dehonorandi quia materialiter (hoc eſt non ex intentione dehonorandi) poſſunt uerba contumelioſa etiam abſque ullo peccato dici: reprehenſionis gratia, uel cũ peccato ueniali ex leuitate. Memento quoque hic & ubique, ꝙ huiuſmodi peccata mortalia ex ſuo genere ſunt uenialia propter imperfectionem actus, uel quia primi motus; uel quia

contumelia minima, uel quia materialiter tantum contumelia, est nisi si forte notabilis læsio proximi inde sit.

Conuicium duplicem importat iniuriam.

CONuicium duplicis iniuriæ nomen est. Quandoque enim generalem sonat iniuriam in proximum, coram illatam uerbis, siue significetur malum culpæ, ut esse sacrilegium, sicarium &c. siue malum pœnæ ut esse cæcũ uel claudum: ita quod contumelia est species conuitii. Quandoq; autem sonat iniuriam plurium simul uociferãtium iniuriosè contra proximum, ut dicatur conuicium quasi conuociũ à multitudine uocum: ut contingit sæpe transeunti pauperi à leuibus personis iocosè tamen fieri. Et utroque modo ex suo genere formaliter (hoc est ex intentione dehonorandi factum) constat esse peccatum mortale: quia quantum est ex intentione actus & loquentis, læditur proximus in honore. Veruntamen propter imperfectionem actus (puta qa materialiter tantùm conuitium dicitur sine notabili detrimento honoris, aut quia non uerè consensit ut dehonorandi gratia conuitiaretur, sed quasi primus motus fuit quò ad hoc, aut quia in minimo non curauit dehonorare) ueniale tantum peccatum incurritur. De exemplo autem dicto conuitiantium iocosè, diximus: ut intelligatur conuitii significatio, non quod iocosè factum, sit mortale, communiter enim ueniale est conuitium iocosum, sed quòd seriò & formaliter fit, mortale est ratione dicta.

Debitum omittens correctionis grauiter peccat.

COrrectionis, qua subditi à superioribus corrigi debent (siue puniendo factis, siue increpando uerbis, siue superiores sint Prælati Ecclesiastici, siue domini seculares) omissio quando, sicut, ubi &c. oportet, proculdubio peccatum est mortale: nisi propter imperfectionem actus sit ueniale: quia præceptum de huiusmodi correctione, est præceptum de actu iustitiæ necessariæ, ad publicum præcipuè bonum. sed perspicere in singularibus casibus occurrentibus, si nunc huius

huius hæc correctio est de necessitate iustitiæ, non est facile: ita quòd in generali constat correctionem de qua loquimur, non posset sine peccato mortali omitti, quando est necessaria ad rempublicam, si correctio incumbit propter bonum publicum: uel ad personam priuatam, si correctio exigitur propter bonum alicuius priuati. tenetur enim superior ad exercendum iustitiam propter utrũque bonum. Sed quoniam contingit quandoque punitionem, quæ propter bonum publicum esset absolutè necessaria, propter incidentia non expedire tunc, sed esse differenda (ut Dauid distulit punitionem Ioab, qui occiderat duos principes) aut remittenda (ut Dauid pepercit Absalon qui interficerat fratrem, & pepercit Nabal) aut aliter commutandam &c. ideo prudentia quæ circa singularia uersatur, maximum locum habet circa huiusmodi correctionis præceptum exequendũ. Nec facilè damnandi sunt, qui non omnia corrigunt rationabiliter aliquas correctiones omittentes (Isboseth: quia minus cautè increpauit Abner, quod ad concubinam patris introisset, regnum perdidit, Dauid quia nunquam increpauit Amon suum primogenitum de stupro sororis reprehenditur à scriptura) nec facilè excusandi sunt omittentes corrigere. Ex parte siquidem correctoris, si conatur secundũ prudentiam implere correctionis præceptum, in tuto à mortali peccato conscientia est, etiam si quandoque erraret, esset enim tunc materialiter tantùm transgressor, scilicet non ex intentione omittendi correctionem: & uenialiter peccaret, sicut & leuium correctionem omittendo, propter imperfectionem actus ex parte materiæ.

Correctio fraterna est de necessitate.

COrrectionis fraternæ, qua quisque tenetur proximum suum corrigere uerbo, quando oportet &c. omissio, potest esse peccatum mortale, & ueniale. Est enim præceptum huius correctionis de præceptis charitatis & eleemosynæ spiritualis. & ideo non quilibet uenit corrigendus, sed indigens correctione. eleemosyna enim non nisi indigenti danda est. Et quia est præceptum affirmatiuũ obligat pro loco & tẽpore necessitatis: qñ scilicet aliqs morte peccati deten-

tus probabiliter creditur mea correctione liberandus: ita q. si credo, quòd sine mea correctione resurget (puta quia est homo suæ conscientiæ scrutator) aut nullam habeo probabilitatem quòd ex mea correctione resurget (puta quia nullam habeo illius notitiam) aut dubito, quòd ægre feret correctionem, & blasphemabit, uel nihil prodero non teneor ad correctionem fraternam: quoniam tunc non sumus in casu necessitatis, quando scilicet aliquis morte peccati detentus, probabiliter creditur mea correctione liberandus: quia deest uel probabilis credulitas liberationis, uel deest necessitas meæ correctionis. Imò stante isto casu necessitatis, si nõ ex intentione, sed ex quadam tepiditate omitteretur correctio, non esset peccatum mortale, sed ueniale: quia in affectu non præponitur bono fratris omissio correctionis, ex quo non intendit omittere illam, sed materialiter tantùm omitteret, nisi tanta esset necessitas peccatoris ob ignorantiam forte, quòd ratione notabilis damni imputanda esset omissio ista, & rediret in naturam suæ formæ ac si fuisset ex intentione, ut in aliis peccatis contingit. Est ergo omissio fraternæ correctionis circa peccata mortalia tũc tãtùm mortale peccatum, quando ex intentione fit, in casu quo creditur opus esse illius correctione ad liberãdum à peccato mortali, & probabiliter creditur liberatio inde futura: qa tunc tã tùm fit formaliter contra præceptum correctionis fraternæ, ueniale autem quum uel materialiter omittitur, nisi emergens damnum in mortali naturam reduceret, ut dictum est (materialiter autem omittit quicunque in animo fraternæ charitatis bonum proponens quibuscunque bonis & malis mundi, omittit: quoniam talis non intendit subtrahere bonum necessarium ad salutem proximi:) uel in aliis non mortalibus omittitur.

Nec mireris, quòd in hoc præcepto diximus requiri probabilem opinionem de fructu correctionis: quoniam corrector tenet locum agentis, & corrigendus patientis: actus autem actiuorum fiunt in patiente bene disposito. Et propterea, sicut oportet correctorem non ex uoluntate, sed ratione accipere tempus, & locum, & alias occupationes & dispositiones corrigendi: ita non ex uoluntate, sed ratione debet

habere,

habere, si est fructuose susceptiuus suæ correctionis: quòd est habere probabilem opinionem de futuro fructu.

Crudelitas excessiua peccatum est.

CRudelitas (hoc est atrocitas animi in pœnis exigendis) peccatum est mortale pro quanto excessum in puniendo ponit, crudelis enim causam puniendi habet: sed modum non habet, peccatq; manifeste contra proximum, plus puniendo quàm mereatur: ultra malam dispositionem proprij animi, qua seipsum fœdat crudelitate.

Curiositas secundum diuersa obiecta dici potest uitiosa.

CVriositas, cùm immoderatum ponat appetitum cognoscendi siue per intellectum siue per sensum, peccatũ est: quia plus quàm recta ratio dictat, appetitum cognoscendi protrahit. Non est autem mortale peccatum si nuda sit, hoc est nisi ex adiuncto fiat mortalis, ut si curiositas intantùm exorbitet, ut dæmonibus uti uelit magistris, uel ad periurium seu perfidiam inducere uelit habentem aliquid in secreto & sic de aliis, quæ possunt adiungi criminibus trahentibus curiositatem ad peccatum mortale.

Decimarum non solutio perniciosa sacrilegium reputatur.

DECIMAS soluere omittens ubi consuetum est solui, peccat mortaliter peccato sacrilegii: quia non reddit debitas res Ecclesiæ, cui tenetur reddere de necessitate salutis, constat enim hoc ex suo genere esse peccatum mortale, & sacrilegium, nisi propter imperfectionem actus, ut in aliis contingit. Vbi autem non est consuetum solui decimas, non peccat omittens soluere, salua tamen cura pastoris sui, ut habeat unde uiuat honestè, si non habeat reditus unde uiuere, secundùm quod sibi congruit, posit: quia ad

hoc pro sua rata quilibet ei subditus tenetur, nulla ipsi consuetudine suffragante.

Defensio manualis immoderata, vitiosa est: moderata uerò permittitur.

DEfensio manualis illicita dupliciter redditur. Primò, ex intentione, si scilicet animo lædendi offensorem fit. Nam defensio debet esse suo fine contenta, scilicet ut defendat: præter intentionem defendentis, si aliter non potest defensio fieri, nisi lædatur inuasor, debet illum lædere: ità ꝙ læsio sequatur ex necessaria defensione. Et hinc peccant mortaliter, qui non curant seruare illæsos inuasores, quum possunt aliter defensionem exercere. Secundò ex immoderamine tutelæ, uim enim ui repellere licet, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et intelligitur de immoderamine ex propositos, qui enim putat moderatè defendere, & præter propositum non aduertendo aliqualiter excedit, aut nō peccat, aut leuiter: quum humana actio in exercitatione exteriori accensa, non omnimodæ subdatur mensuræ.

Delectatio debet esse discreta: quòd si modum excedat, uitiosa est & damnabilis.

DElectatió morosa (hoc est uoluntaria delectatio de actu malo cogitato sine uoluntate exequendi cogitatū actū illum malum) exigit ex duplici capite discretionem, scilicet ex parte consensus, ex parte actus, de quo est delectatio, qui actus dicitur, & est obiectum delectationis. Ex parte siquidem actus obiecti iuxta naturam actus de quo est, delectatio iudicanda est: ita quod si actus de quo quis cogitando delectatur, est peccatum mortale (puta adulterium, furtum, homicidium &c.) ipsa quoque morosa delectatio est peccatum mortale, & si actus de quo quis cogitando delectatur, est peccatum ueniale (puta iocari uerbis lætis, comedere lautè &c.) ipsa quoque morosa delectatio est peccatum ueniale. Ex parte uerò personæ iuxta ueritatem deliberati cōsensus iudicanda est. Nā si persona cogitando de actu quātumcunque malo delectetur, non aduertendo ad id de quo delectatur (ita quod si aduerteret, non approbaret) non est

ibi

ibi peccatum mortale, etiam si per unum diem sic inaduertenter cogitaret & delectaretur: quia non potest esse mortale peccatum sine rationabili consensu, qui in proposito deesset. Si uero aduertere incœpit,& præualentem impetu concitatæ passionis non plenè aduertit: sed antequam plenè ad uertat, delectatio facit cursum suum: peccatum non mortale; sed ueniale interuenit: quia sicut inaduertentia excusat à mortali, quia excusat à deliberatione, ita non plena ad uertentia excusat à mortali propter eandem rationem, scilicet quia excusat à deliberatione, sine plena enim aduertentia non habet humana mens ut deliberet. In cuius testimonium excusantur à somno pollutionis surgentes si quid mali ei complaceat, donec plene aduertant quid eis incumbit, quod enim illi patiuntur propter somnum, isti patiūtur propter passionem inuoluntariam. Si autem plenè aduertit, & positiuè consentit in illam, peccatum iam patet, & similiter si positiuè dissentit, uirtus iam patet. Sed si positiuè nō consentit, nec dissentit,& tamen in illa cogitatione delectabili perseuerat, conuincitur consentire ex ipsa continuatione delectationis non prohibitæ à uoluntatis imperio quando potuit, & debuit: quia tunc mens hominis operam dabat actui peccati mortalis quantum est ex parte actus, sed excusabatur à mortali, ex eo quod non erat uoluntarius. Accedente autem tempore quo uoluntas potest prohibere mentem à continuatione huius mali actus, tenetur uoluntas ꝓhibere. sicut teneretur manum cohibere à prosequutione alicuius actus mali inchoati in somno, alioquin sibi imputaretur tāquā uoluntarius. Et uerè esset uoluntarius negatiuè, & ex negligentia: qa potuit & debuit ꝓhibere, & nō ꝓhibuit.

Magna tamē hic opus est discretione quū de timoratis cōscientiis agitur. Discernere quidē oportet causam, quare cōtinuatur illa cogitatio delectabilis. Nam si ex cōplacētia delectationis illius prouenit, ꝙ negligit prohibere cōtinuatio nē illā, uoluntaria sic delectatio, & uerè morosa, ut dictum est. Si aūt non ex cōplacentia, sed ex non æstimatione commotæ cogitationis & delectationis negligentia prouenit (puta quia scit uoluntatem suam constantem & confidit ꝙ propter huiusmodi cōmotiones phantasiæ & cōcupiscentiæ nō

ruet in consensum malum) peccat quidem: quia potest & debet conari ad repellendum huiusmodi intima bella & pericula maxima, & quãtum in se est, implere illud. Persequar inimicos meos, & non conuertar, donec deficiant. Non peccat tamen mortaliter: quia in ueritate, iste dissentit, uirtualiter saltem: imo putat se non actiuè continuare cogitationē illam delectabilem sed se pati illam: & tanquam tentationē, non tanquam propriam operationem apprehendit illam: ac per hoc confidens de non consensu suo, paruifacit illam cogitationem delectabilem tanquam debilem hostem ad sui impugnationem. Vnde negligentia ista nō cadit super actu intrinseco uoluntatis, scilicet consensu uel dissensu ad uelle continuationem talis delectationis: sed cadit super conatu ad repellendum illam tanquam hostem. Et propterea iste nō perseuerat in cogitando delectabiliter de illo actu: sed phantasia delectabilis molestando ipsum perseuerat in illo, formaliter loquendo. Et hæc ex parte consensus sufficiant.

Rursus ex parte rei de qua est delectatio, discernere oportet quatuor. primum an delectatio sit de opere cogitato, uel de ipsa cogitatione, uerbi gratia, si cogitatur bellum aliquod cum delectatione, utroque modo contingit delectari. aliqui enim delectantur de operibus cogitatis. puta de homicidiis, uulneribus, præliis, incendiis &c. Et hi sunt qui sunt affecti ad huiusmodi facinora. Aliqui autem delectantur de ipsa cogitatione, delectatur enim naturaliter anima nostra in conferendo, & præcipuè noua aut mira, ut testantur comœdiæ. Testantur & multorum otia, dum ingrediuntur hortos stultorum. Et sicut diximus de bello cogitato: ita contingit in materia uenerea: & aliis, quidam enim cogitantes de turpibus, non delectantur de actu cogitato, sed de cogitatione: dum occurrit aliquis subtilis modus malè operandi: ita quòd cogitatio illa tanquam subtilis aut mira se noua inhærens animæ, parit delectationem. Et hoc uidetur accidere præcipuè curiosis & affectis ad subtiles inuentiones. Aliqui autem delectantur de utroque, scilicet de cogitatione & actu cogitato. Et licet difficile alicui uidebitur

debitur discernere unde delectatio insurgat, non debet tamen difficile uideri, ut discernat quod mouet ipsum ad complacentiam illius delectationis. Nam si sentit se moueri ab opere cogitato, iam habet morosæ delectationis naturam; si uerò à cogitatione noua aut mira aut subtili, &c. iam habet quòd non est delectatio morosa: quoniam morosa delectatio est de opere malo cogitato.

Secundum, an delectatio sit de ipso opere malo cogitato, an de malo operandi cogitato. Verbi gratia: occurrit cogitatio de furto uel rapina, & concurrunt cogitanti multi miri modi rapiendi uel furandi. Nam si delectatio sit de furto uel rapina, est morosa. Si uerò de miris & similibus modis, non est delectatio morosa, quum modi isti sint admirabiles: & naturaliter delectabiles cogitanti animæ. Tertium est inter cogitatum malum opus simpliciter & absolutè, uel relatum ad cogitantem. Stat enim quod opus esset peccatum alicui, & alteri non. Et hinc discerne tria. Primò, quòd uidua, quæ delectatur de præteritis actibus coniugii, non peccat mortaliter: quia delectatur de operibus sibi licitis pro tempore quo fuerunt licita. Plus est enim explicitè approbare, quam delectari: sed constat quòd uidua licitè approbat præteritas delectationes: ergo. Peccat tamen uenialiter in huiusmodi memoria: quia caret tam necessitate quàm pietate huiusmodi delectatio. Secundò quòd quamuis licitè cupiat quod delectari cum aliqua muliere conditionaliter, scilicet si esset uxor sua (quia tale opus tali conditione relatum ad sic cupientem, est licitum.) delectatio tamen uoluntaria, quam iste in præsenti acciperet de tali opere cogitato cum illa, esset delectatio morosa: quia præsens delectatio non fertur cum conditione, sed de facto habetur sine conditione: desiderium autem est, quod tum conditionali fertur super opus. Vnde religiosus, & si non peccat mortaliter cupiendo delectari cum muliere, si esset sua uxor, peccat tamen mortaliter uoluntariè se delectando in actu carnali cogitato cum illa, si esset uxor sua propter dictam rationem: quia conditio excusat desiderium futuri, sed non delectationem præsentem. Tertiò, quòd

uir

uir cogitans de uxore absente, & actu coniugij, & uoluntariè delectatur de illo, non incidit in morosæ delectationis crimen: quia de actu sibi licito tunc delectatur absolutè: quamuis peccet uenialiter: quia nec necessitas, nec pietas suadet sibi talem mentis occupationem. Quartum est (quod à principio diximus) inter obiectum, & obiectum. Nam si opus cogitatum delectans est ueniale, delectatio erit uenialis: & si mortale, mortalis. Et hinc fit ut uoluntaria delectatio de muliere pulchra uisa uel uidenda, non, nisi ueniale peccatum sit: quia uidere mulierem pulchram, non plus quàm ueniale peccatum est, quando peccatum est. Voluntaria autem delectatio de muliere pulchra libidinosè amplexata seu osculata, uel amplexanda, seu osculanda, peccatum mortale est: quia huiusmodi amplexus & oscula, peccata mortalia constat esse.

Aduerte demum diligenter pie lector, ut hæc quæ diximus, formaliter intelligas, non decet enim loqui docendo nisi formaliter. Excusamus siquidem multa stando infra terminos, de quibus est sermo, quæ tamen aliunde possunt damnari. Verbi gratia: dicimus quod memoria delectabilis in uidua excusatur, uerum est, si nihil aliud adiungatur: sed si adiunxeris, quod hinc in uidua insurgunt in concupiscibili appetitus, aut in carne commotiones, oportet ad regulas de annexis malis aut periculis recurrere. Et simile est de aliis iudicium.

Circa morosas delectationes notato adhuc tria: scilicet occasionem, libertatem, & intentionem. Potest siquidem occasio delectationis esse uoluntaria & licita: ut quum quis gratia componendi, prædicandi, disputandi, consulendi, uel ex audientia confessionum cogitat aliqua unde delectatio surgit. Vel uoluntaria & non licita: ut quum quis ex uanis & sensualibus uerbis dictis aut auditis, uel ex uano uisu aut tactu incidit in huiusmodi delectationes. Vel inuoluntaria: ut quum sese offerunt præter intentioné huiusmodi phantasiæ delectabiles. Hinc enim fit, ut quum homo aduertit se huiusmodi delectabilibus inuolui, & negligens est magis imputetur negligentia illi qui ex occasione uoluntaria & illicita, quàm illi qui ex inuoluntaria, & minimè

nimè imputetur illi qui ex occasione necessaria aut pia in delectationes huiusmodi incidit.

Inter subiectionem quoque corporis uel partis sensualis ad rationem, differentia est: quod corporis partes (puta manus & pedes) obediunt seruiliter, hoc est absq; libertate. Moueo enim manum quando uolo, & uersus partem quam uolo, nulla existente in manu libera existentia. Appetitus autẽ sensualis obedit quidem rationi, sed politice, hoc est cum libertate resistendi. Habet enim proprium motum ac impetum, quo concupiscit aduersus spiritum. Et hinc fit, ut nõ ita imputetur motus delectationis homini, sicut imputatur motus manus: & non sit signum sufficiens ad probandum consensum tacitum sola perseuerantia delectationis post aduertentiam sicut perseuerantia motus manus sufficit ad conuincendũ consensum aduertentis, nam pars sensualis potest perseuerare, ex proprio impetu: quod non habet locum in manu. unde similitudo quæ data est superius inter continuationem motus manus, & continuationem motus delectabilis postquã homo plenè aduertit, intelligitur quatenus iste motus pendet ex ratione, ita ꝙ postquam homo planè aduertit, & adhuc perseuerat in cogitatione delectabili & opere malo, ut sic, conuincitur consentire in delectationem, pro quanto delectationis motus pendet ex ratione, & non absolutè. Intentio denique hominis contuenda est quo tendit. Nã postquam plenè aduertit, si negligit, ut delectetur de illo malo opere, committit formaliter peccatum delectationis morosæ. Si autẽ negligit quidem, sed non ut delectetur de illo malo opere cogitato, sed ex quadã tæpiditate, seu aliquo huiusmodi, nõ incurrit formaliter delectationẽ morosã: ac ꝑ hoc nõ peccat mortaliter, nisi exorbitatio fuerit tãta, ut quasi ideo neglexerit, ut delectetur. Nam sicut detrahens non intẽtione detrahendi, non peccat mortaliter, nisi læsio famæ fuerit tanta, ut quasi intenderit ille detrahere, dum non curauit tantã læsionem famæ inferre: ita qui negligenter ac per hoc materialiter delectatur de malo opere cogitato, non ut delectetur de illo, non peccat mortaliter, nisi inuolutio fuerit tanta, ut redeat in naturam suæ formæ: ut quasi ideo neglexerit ut delectetur, dum non estimauit tam notabiliter

se tali delectabili inuolui. Et hinc habes unde post plenam aduertentiam multas negligentias excuses à peccato mortali, quia paruæ sunt, in his præcipuè qui habitualiter i animo gerunt se potius uelle mori, quàm peccare mortaliter. Si enim contingit hos esse negligentes in huiusmodi cogitationibus delectabilibus, non est eorum negligentia ex effectu ad delectationem de illo malo opere quod cogitatur. Nec detinetur à tali delectabili ut sit, sed magis ab aliqua passione concupiscentiæ, quæ sine tali delectabili detineret. Et, ut puto, nunquam aut rarissimè sic habituati, in antedictam negligentiam mortalem incidunt. Et hæc ita accipiantur ad excusandum, ut non foueant ad negligendum.

Derisio in proximum uersa, quemadmodum diuersimodè fieri potest, ita diuersimodè damnanda est.

DErisio seu irrisio quæ uerbis aut cachinnis, subsannatio, quæ naso rugato, illusio quæ factis fit, pro quanto quãdam despectionem proximi importat, peccatum est: quia rationi rectæ aduersatur, ut ad hoc paruipendatur proximus, ut erubescat. Est autem quandoque ueniale peccatum: ut quum iocosè quis paruum, aut de paruo deridetur. Parua enim erubescentia quasi pro nulla reputatur. Et quandoque mortale: ut quum in iocum deducitur quis, quasi non sit tanti, ut debeat æstimari. Interuenit siquidem tunc maximus illius contemptus, & maior quam in contumelia & detractionem: quia licet contumeliosus deprimat honorem, & detractor famam, neuter tamen ad tantum personæ contemptum peruenit ad quantum uenit irrisor, pro fatuo aut nihilo habens & haberi uolens eum quem irridet ut erubescat comparere inter homines. Et hoc etiam peccatum graue ualde, intellige etiam formaliter, hoc est quando fit ex intentione irridendi, quod est tantò grauius, quanto de uirtute maiore, aut persona maior deridetur: ut quum deridetur iusti simplicitas, aut persona in exemplum Ecclesiæ posita, &c. Quod si in Deum & sanctos fiat, & non est simplex irrisio, sed blasphemia, ut patet ex supradictis.

Desperatio est obiectũ fidei & per consequens dãnab.

De-

DEſperatio, quia quis deſperat, ſeu non ſperat conſequi futuram beatitudinem, peccatum mortale eſt: quia eſt omiſsio actus neceſſarij ad ſalutem æternam. impoſsibile eſt enim ſine ſpe operari ad tam excelſum præmium conſequendum, ſicut ſine fide.

Famam proximi qualitercunque denigrans mortaliter peccat.

DEtractio qua quis famam abſentis denigrat, peccatum mortale eſt: quia contra magnum, proximi bonum, famam ſcilicet, tendit formaliter ſumpta, hoc eſt ex intentione lædendi famam: ſiue fiat dicendo uerum, ſiue falſum, ſiue aſſerendo, ſiue referendo, ſiue addendo, ſiue minuendo, ſiue interpretando, ſiue tacendo, & quouis alio modo. Si uerò non formaliter quis detrahat (hoc eſt non ex intentione lædendi famam proximi, ſed ex loquacitate, aut, &c.) non eſt peccatũ mortale: quia nõ niſi materialiter detrahit: niſi adeò mortaliter inde lædatur fama proximi, ut actus redeat in naturam ſuæ formæ, dum non curauit cauere à tanta proximi læſione. Similiter peccatum ueniale eſt, ſi detractio ſit formalis, ſed in minimo: quia minimum quaſi pro nihilo accipitur à ratione. Simile autem eſt iudicium de auditione detractoris; ſcilicet quòd ſi ex complacentia infamiæ proximi audit, peccatum eſt mortale. Et ſi non malo animo audit, uel peccatum non eſt: ut ſi neceſsitate, aut pietate audit, uel eſt peccatum ueniale: ut ſi ex leuitate audit: niſi ipſius audito famam droximi notabiliter læderet: quod tunc poſſec contingere, quando audito eius cauſa eſſet auditionis aliorũ, unde notabiliter læderetur fama proximi. In hoc autem & ſimilibus caſibus ualde per accidens (quoniam & ipſe materialiter tantũ audit, & materialiter tantum cauſat auditionem aliorum) ſiſte pedem, & noli præcipitare ſententiam, etiam ſi proximi fama notabiliter fuerit læſa: quoniam ſi ipſius audientis animus purus fuit, non apparet huiuſmodi negligentia mortalis, cuius malum ſi aduertiſſet, effugaſſet. Ponitur quoque triplex caſus, in quo materialiter (hoc eſt non malo animo) audire detractionem, poteſt per accidens eſſe peccatum mortale. Primus eſt, ſi audiens poteſt & debet ex officio uel cor-

rigere detractorem uel obuiare detractioni. Secundus est, si audiens potest & debet obuiare, sed ex timore humano omittit. Tertius est, si articulus necessitatis alicuius magni mali ex huiusmodi detractione subsequendi obligat ad obuiandum, quicquid sit illud magnum malum siue infamiæ, siue damni in rebus temporalibus, siue uulnerum, &c. Tunc enim audiens tenetur obuiare si potest, ex communi ratione qua quis tenetur pascere fame morientem, & eos qui actualiter opprimuntur subleuare: præcipuè quum solo uerbo resistatur detractionis gladio. Et in his casibus rectæ rationis iudicio relinquitur determinandum quando, ubi, cui, & quomodo resistendum est: quoniam de præcepti affirmatiui exequutione agitur. Et prælati prudentia opus est in primo casu. In secundo uero timor humanus oportet quod sit mortalis, si mortale peccatum erit facere, In tertio quoque & necessitas pensanda est qualis sit, & resistendi facultas, & fructus: & si constat detractionem esse falsam: ne si uera sit, dũ arguitur, in peius emergat, dum uel non falsa, uel uera comprobabitur. Detrahere sibi ipsi (hoc est infamare seipsum) peccatum est mortale ex suo genere grauius, quam detrahere proximo, quanto magis tenetur diligere famam suam propter Deum & commune bonum, quam proximi. Nec excusatur à peccato mortali propter metum, aut tormenta: quoniam sicut nullum metus nullumque tormentum excusat à uulneratione aut occasione sui, ita nec infamatione sui. Quãuis enim pati detrimentum famæ propriæ, sit in proprio arbitrio constitutum, si in aliorum malum non redundat, sicut pati uulnera & mortem: inferre tamen sibi ipsi damnum famæ criminosum est, sicut uulnerare aut occidere se. Et in iudicio propter tormenta hoc fit, duplicatur iniquitas: quia adiungitur mendacium in iudicio perniciosum.

Disputans de fide tanquam in ea dubitans & hæsitans, mortaliter peccat.

Disputare

DIſputare de fide, dubitando de ueritate fidei, peccatum eſt mortale: quia dubius in fide infidelis eſt. Ad confutandos uero errores niſi rationabilis cauſa ſubſit, uel gratia exercitii, coram ſimplicibus peccatum eſt imprudentiæ: quia periculoſum eſt, ne in uacillationem inducantur, ex hoc ip ſo quod audiunt aliquid appareat contra ea quæ ſunt fidei. Et laicis nihilominus peccatum eſt diſputare de fide publicè uel occultè, capit. quicunque, de hæret. lib. vi. Et quia contra faciens excommunicari mandatur, peccatum mortale eſſet, ſi laicus ſciens ſibi ſub tali tãtaque cenſura illicitam redditam diſputationem huiuſmodi, nihilominus præſumeret de fide diſputare.

Diſcordia diuerſimodè ſumi poteſt.

DIſcordia, qua quis uoluntati alterius de bono diuino aut humano cui debet conſentire, ſcienter & ex intentiõne contrariatur, peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia cõtra charitatis concordiam directe eſt. Notanter aũt dicitur, cui debet conſentire: quia diſcordiæ completum peccatum tolli concordiam, non quamcunque, ſed debitam, quæ ſcilicet ex debito eſt, aut eſſe debet inter proximum & ſe, aut alium. Si enim nolit cõcordare cum proximo ad bonũ ſupererogationis (puta ad ingrediendnm ſimul religionẽ) nõ pertinet ad diſcordiæ uitiũ: quia non tenetur conſentire ad tale bonũ. Inuenitur tamẽ diſcordiæ peccatũ ueniale propter imperfectionẽ actus: uel ex parte uolẽtis: ut in primo motu diſcordiæ: uel ex parte materiæ: ut ſi tollat concordiam in minimis. Minima autem in propoſito ſunt, quæcunque nõ ſunt neceſſaria ad ſalutem: ut ſi diſcordet aliquis à uoluntate dicendi ueritatem pure offncioſam, hoc eſt cuius mendaciũ eſſet peccatum ueniale, et ſic de aliis.

Inuenitur rurſus diſcordia per accidens, hoc eſt non ex intẽtione: hoc ẽ quũ quis diſcordat quidẽ ab altero, ſed non ut diſcordet, ſed ut nõ minus rectè aut ut rectius uelit, ſeu operetur, ĩteruenit ſiquidẽ tũc ſolũmodo diſcordia materialiter q̃ formaliter. uterq̃ ĩtẽdit ad bonũ. Et tũc aut nõ ẽ peccatũ.

si uterque prudenter se habet. Aut contingit peccatum, uel ex parte uolentis quantum ad modum. si nimis inhæret propriæ sententiæ, uel ex parte materiæ si erraretur in ijs quæ sunt de necessitate salutis. Et in utroque casu tantum culpæ uel excusationis iudica, quantum culpæ uel excusationis habet induratio in primo aut error in secundo. si enim pertinatia illa est uenialis, non nisi peccatum incurritur ueniale. Et similiter si error ille excusabilis est propter ignorantiam excusatam (puta quia non tenebatur illud scire) excusata erit discordia huiusmodi.

Considerandum demum est, in ijs quæ sunt per accidens, damnum seu nocumentum consequens (sicut de detractione materialiter dictum est) antequam iudicium ferant de mortali peccato.

Dispensatio non debet esse leuis & absque causa rationabili.

DIspensare in lege siue uoto, & similibus absque rationabili causa, peccatum est: quia actus est uoluntarius, dissonus rationi rectæ. Est autem ueniale, huiusmodi peccatum in paruis.

In hiis autem quæ notabilia sunt, considerandum est, si aliquid interuenit contra diuina præcepta, seu bonos mores uel non: & sic iudicandum est, de mortali, uel non mortali. Verbi gratia: si absque rationabili causa dispensetur quis, ut habeat multas Ecclesias, & patet aut creditur, uel probabiliter dubitatur inde prouenire, quod Ecclesiæ priuantur debitis curis animarum, peccatum mortale proculdubio incurritur: quia contra diuinum ius est, ut priuetur Ecclesia debita cura animarum. Et similiter si absque rationabili causa dispensaretur: ut multa Ecclesiastica beneficia cum excessiuis prouentibus unus haberet, peccatum mortale est, quia contra naturale ius est: ut communia bona (qualia sunt beneficia Ecclesiastica) ita iniquè distribuantur, ut unus ebrius sit & infiniti esuriant.

Idem autem est iudicium de dispensatione in uoto seu iuramento: quia ex diuino iure obligant. Nec est tutus in conscientia quo ad Deum, qui dispẽsatur in istis sine rationabili

causa

causa etiam à Papa motu proprio, & certa scientia,& de plenitudine potestatis: quia Papa non habet potestatem in destructionem: sed ædificationem corporis Christi.

Diuinatio inquantum diabolico innititur auxilio, peccatum mortale est.

Diuinatio, pro quanto significat indebitam usurpationem cognitionis futurorum euentuum, uel præteritorum, aut præsentium occultorum, peccatum est: quia contra rectam rationem est. Et est ex suo genere mortale inquantum dæmoniaco innititur auxilio. Contingit tamen frequẽter esse ueniale propter imperfectionẽ actus. Vel quia actus dæmoniacus non est secundum se, nec ex intentione tacita uel expressa exercentis illum: ut contingit in multis uanis, puta libro fortunæ hominibus,&c. Vel quia non putatur actus dæmoniacus: ut contingit in multis, in quibus sola uanitatis deformitas apparet: puta in apertione librorum, & similibus, quæ ex fortuna, seu casu creduntur. Pro generali siquidem regula habendum est, quòd ubi nulla interuenit dæmonis inuocatio, nec explicita, nec tacita, & non est mala intentio, non incurritur mortale peccatum. Excluditur autem tacita dæmonis inuocatio, quando nulla re aut uerbo quis utitur, ut instituta ab aliqua secreta causa: quod tunc fieret, quando quis uteretur aliqua re aut uerbo, quasi habẽte uirtutem ad effectũ aliquẽ, ad quem constat: nec naturalẽ nec diuinam habere uirtutẽ. Tunc enim tacitè consentit in dæmonia cum auxilium: quia ad uirtutem illius tacitè recurrit, dum sic utitur re aut uerbo illo. Vbi quoque tacita interuenit dæmonis inuocatio, si cognita aut credita, aut dubia est, peccatum est mortale: ut patet. Si uerò ignota est, & cum hoc si crederetur esse, non fieret, non est mortale peccatum: quia propriè loquendo non inuocat iste dæmonẽ tacitè, nisi materialiter & inuoluntarie: quod nõ facit hominem socium dæmoniorum. Et iuxta has regulas iudica etiam sortes.

Doctorari non potest quis insufficiens, absque peccato.

DOctorem fieri aut facere insufficientem, notabiliter peccatum est: quia actus uoluntarius caret debita sibi materia, & quia iniuria per hoc fit omnibus, quibus ille propter Doctoratum præponitur, & quo ad honorem, & quo ad locum. Ex his tamen quia non notabiliter alij inde læduntur (non multum enim uidentur homines æstimare hoc) non uideo peccatum mortale. Sed gratia materiæ uidetur peccatum mortale: si de Medicinæ uel Theologiæ doctoratu sit sermo, quia est factum perniciosum quantum est ex se quoniam eo ipso quod aliquis constituit aliquem doctorem in medicina, approbat & proponit illum uniuerso mundo in medicum doctorare enim, est approbare publice scientiam in illa facultate. Et propterea quantum est in se publicat, testatur, & approbat coram omnibus, quod ad illum ut medicum omnes pro sanitate confugere possunt, ac per hoc mendacium perniciosum facto committit, exponendo periculo uitæ corporalis &c. omnes recurrentes ad illum ignorantem. Et simile est de doctore in Theologia, qui est uelut medicus animarum, approbatur nanque quod omnes ad illum ut ad doctorem Theologiæ recurrere possunt. Et si non solum populares, sed presbyteri habētes curam animarum confidunt de scientia illius magistri (& inde deciduntur erroneè casus conscientiæ, inde docentur falsa, &c.) & dicunt pro authoritate, Magister in Teologia dixit, &c. Quia ergo quantum in se est, in periculum corporum uel animarum agitur, & datur opera rei illicitæ constituendo insufficientē doctorem, ideo perniciosum factum hic inuenitur: sicut esset perniciosum mendacium testificari populo, quod hic est sufficiens ad medendum, & ille ad instruendum animam.

De doctoratn uero in alijs materijs non apparet simile periculum. Nam de doctoratu in artibus, nulli uidetur imminere periculum: De doctoratu uero in Iure, raro uidetur periculum quia, nisi aliter sciatur esse doctus, non facile credit quis illi suam causam: medicum autem quum infirmus audit, propter ingentem sanitatis spem, & miseriam infirmitatis statim rogat. Et rursum in causis ciuilibus potest adhibere remedium si aduocatus errauit: sed in causa ægritudinis agitur de vita aut sanitate irreparabili &c. Graue tamen pec-

catum

catum incurritur in Iuris doctoratu huiusmodi. Et quamuis mortale non definiam, nõ tamen omnino excuso à mortali: quia quantum in se est, periculo exponit clientulos.

Doli exequutio proximo nociua, vitiosa est & damnabilis.

DOlus (hoc est astutiæ exequutio, siue per uerba, siue per facta ad decipiendum ordinata) peccatum est, ueræ prudentiæ contrarium. Et iuxta subiectam materiam põt esse mortale uel ueniale, sicut deceptio ad quam astutia machinatur. Si enim intenditur deceptio perniciosa, est peccatũ mortale: si uerò officiosa aut iocosa, est peccatum ueniale.

Duellum non potest licite uel iustè indici.

DVellum (hoc est singulare bellum ex condicto) indicere, peccatum mortale est: quia eligitur percussio proximi, & expositio propriæ, & alienæ uitæ periculo mortis, absque sufficiente talis belli causa.

Suscipere autem, seu acceptare duellum, uel pro manifestatione ueritatis, peccatum mortale est: quia contra rationem rectam eligitur percussio proximi, periculum uitæ, & diuini fit usurpatio iudicii cum tentatione Dei, & inducitur in testimonium quod non est testimonium, & diabolica adinuentio impletur. Vel ad ostentationem uirium peccatum quoque mortale est: quia contra rectam rationem eligitur percussio proximi cum periculo uitæ, ut patet. Et per eandem rationem peccant mortaliter bellantes decem hinc & decem inde; ut quandocunque spectaculi gratia tempore belli fit. Non enim excusantur propter tempus belli, quasi sit partialis conflictus cum hostibus: quia non habet locum finis belli in huiusmodi partiali certamine. Non enim ordinatur conflictus iste ad debellandum, uel minuendum hostis uirtutem, sed ad ostentationem hominum. Vel ad euitationem ignominiæ (quasi uilis & degeneris animi reputetur, nisi acceptet duellum) peccatum quoque mortale est eadem ratione; quia contra rectam rationem non uul-

garium sed sapientum eligitur percusio, periculum &c. uel ad terminandam litem ciuilem uel criminalem, peccatum quoque mortale est: quia non est proportionatum medium ad terminandum litem armata pugna percusiua &c. Licitum tamen est suscipere duellum authoritate principis, quādo accusator materiali gladio iudicis iniustè me petit mutilando uel occidendo: quoniam inuasus gladio possum me gladio tueri. Et similiter licitum est resoluere bellum iustum in duellum, quando pars habens iustum bellum uidet se aliter succumbere: utitur enim uiribus suis ut melius potest. Et si hæc sic breuiter dicta non penetras, uide diffusè à nobis scripta in commentariis secunda secundæ diui Thomæ in fine xcv. quæstio. Vnde principes concedentes duellum (ut communiter accidere uidetur) patet peccare mortaliter. Secus autem esset, si ex rationabili causa permitterent, sicut permittunt meretrices, quoniam non peccarent.

Ebrietas quando sit peccatum mortale.

EBrietas præcognita & uolita propter delectationem in potu uini immoderato, peccatum mortale uidetur: quia contra rectam rationem uiolentè imponit quis sibi ipsi necessitatem uinculi tollentis usum rationis. Ebrius enim non solum est absque actuali usu rationis, ut otiosus, & absque soluta ratione, ut dormiens, sed necessitatem habet permanenti in uinculo rationis propter quam differt à dormiente, à quo etiam differt: quia somnus est priuatio naturalis, ebrietas uerò uiolenta, utpote ægritudinalis perturbatio existens: Notanter autem dicitur præcognita & uolita: quia ebrietas nisi intenta sit, non est ebrietas formaliter, sed materialiter tantum. Dicitur quoque propter delectabilem potum uini: quia si quis ex intentione inebriaretur ex dispositione artis medicinæ propter sanitatem, non esset ebrietas peccatum, etiam ueniale: quia non esset ebrietas formaliter: nec esset ibi immoderatus potus: quia homini sic disposito potus inebrians esset moderatus. Et rursus recta ratio habet, ut homo imponat sibi necessitatem permanendi ad breue tempus (puta idem &c.) sub uinculo uiolento rationis, usus, ut postea posit ratione in cor

pore ſano diutius uti, quam habet corpus infirmum: ſicut liceret uti opio, & aliis ſtupefacientibus, impedientibus rationis uſum.

Ebrietas inculpabilis excuſat à peccatis ex ebrietate commiſsis: quia tunc inuoluntaria ſunt. Si autem eſt culpabilis, alleuiat quidem peccata ex ipſa ſequentia, quia ſunt minus uoluntaria, ſed diuerſimodè. nam peccata præuiſa, quia ſolitus eſt ebrius talia peccata committere, excuſantur à tanto ſed non à ſuis ſpeciebus, quia uoluntaria ſunt in ſua cauſa, ſcilicet ebrietate. Non præuiſa autem, excuſantur à ſuis ſpeciebus, ſed aggrauant ebrietatis peccatum, utpotè illius mali effectus.

Ebrietas non plena (quando aliquis potu uini redditur nimis lætus, aut turbatur in phantaſia: dum uidetur ei quod domus gyretur, aut huiuſmodi aliquid incurrit: non tamen perdit uſum rationis) peccatum proculdubio graue eſt, niſi cauſa medicinæ fiat: quia immoderatus eſt potus ſecundum quantitatem uel qualitatem, & hoc ſi aduertenter aut negligenter accedit. Peius tamen ſi ex intentione: eſt enim tunc prope mortale: non tamen eſt mortale: quia nec attingit ad completam ebrietatis rationem: nec notabile damnum rationis eligitur.

Eligendus in Prælatum Eccleſiaſticum duabus debet pollere uirtutibus.

Electio Eccleſiaſtici paſtoris debet in foro conſcientiæ fieri de homine habente duas conditiones. Prima eſt, quod ſit bonus, hoc eſt ſine peccato mortali. propter hoc enim dominus ter Petrum interrogauit ſi haberet charitatem. Secunda eſt, quod ſit melior cæteris cognitis, qui poſſet eligi & haberi. Melior autem, non quantum ad bonitatem uitæ ſed quantum ad regimen illud nunc & hic reſpectu talium ouium, & reliquis particularibus occurrentiis penſatis. Exiguntur autem intantum ambæ conditiones, ut neutra earũ poſsit ſcienter omitti ſine peccato mortali. Scienter autem dico, hoc eſt ſecundum conſcientiam eligentis: tenetur enim eligens, ſi abſque peccati mortalis incurſu uult eligere, tenere ſecundum ſuam conſcientiam, quod il-

le quem eligit, sit in gratia Dei, & quod sit ad tale officium in hoc loco, hoc tempore &c. melior omnibus, quos nouit posse haberi pro tali cura. Et ratio primi est: quia existens in peccato mortali est indignus prælatione Ecclesiastica, utpote non diligens Christum super omnia: ac per impotens pascere Christi oues ex sua uita, quod præcipue exigitur in pastore. Ratio secundi est: quia postponere meliorem minus bono in huiusmodi, non est sine crimine acceptionis personarum, dum persona præponitur causæ.

Et scito hic idem esse iudicium de prouisore: hoc est de illo, qui per uiam prouisionis absque electione facit pastore. Secus autem est de confirmatore: quoniam confirmator non eligit pastorem, sed electione supponit. Et si dignus electus est, sufficit ei. Et melior cæteris ille haberi potest ex hoc ipso, quod electoribus solus iste præ cæteris gratus nunc est: est siquidem conditio ista multùm faciens ad causam. Prælatus enim minus idoneus, gratus tamen ouibus, melior est illi Prælato magis idoneo, & minus illis accepto: quoniam ibi charitas coalescit: hic periculum operandi ex metu &c. Si uero plures sunt nominati, & liberum est confirmatori eligere inter illos, in quem consentiat, tenetur inter illos meliorem ad hoc præferre: ut de electore dictum est eadem ratione. Et hæc quo ad secundam conditionem intellige, considerato affectu & respectu ad bona temporalia (gradum scilicet, celsitudinem, honorem, diuitias, &c.) quatenus sunt communia Ecclesiæ bona distribuenda inter Ecclesiæ membra. sic enim habet in huiusmodi electionibus locum acceptio personarum, qua iniuria irrogatur digniori, si post habetur. Et hæc dico propterea, quia si in electionibus spectaretur ad spiritale tantùm officium, ad quod eligitur, quum eligatur ad onus, cessat ratio iniuriæ respectu dignioris: & sufficeret eligere dignum, sicut in cæteris onerosis officijs credimus sufficienter prouidisse, si eligimus dignum. Et ratio quare postponeret digniorem, esset quia non tenetur eligere digniorem, quamuis melius faceret, si digniorem ad hoc eligeret. Vnde Paulus Apostolus, quales debeant pastores eligi, describens ad Titum & Timoth. nunquam meminit conditionis comparatiue,

scilicet

scilicet, quod sit cæteris magis dignus, sed tantùm conditionum positiuarum, quæ requiruntur ad hoc, quod sit idoneus Episcopus, quia tunc Episcopi non beneficium, sed officium habebant, & quia ad id quod est per se, respiciebat Apostolus. Ex quibus patet non esse suo genere peccatum mortale, postposito digniore, eligere uerè dignum in Ecclesiasticum pastorem, quia ex ijs, quæ sunt per se iudicando, sufficit eligere sufficientem ad onus tale spiritale & ad dispensandum temporalia, quoniam secundum ueritatem etiam ad onerosum officium respectu temporalium eligitur consequenter.

Electio secularis officialis (ut prætoris &c.) debet de persona ad officium illud idonea fieri: ita quòd oppositum scienter aut negligenter faciens, peccat mortaliter, propter nocumentum reipubl. quod ex inepto rectore incurrere oportet. Ad eligendum autem meliorem ad hoc, quamuis fortè teneatur qui potest, non tamen uideo uinculum peccati mortalis, si placet sibi sufficere idoneum, quoniam non uideo hic acceptionem personarum: quia nec uideo habere hic locum iustitiam distributiuam, quum officium hoc non detur ciui, ut parti cōmunitatis. Et similiter non exigitur, quod credatur absque peccato mortali, quum non fiat pastor ouium Christi, sed custos pacis humanæ in republica.

Et electiones, quæ in communitatibus secularibus fiūt de suis officiis distribuendis suis ciuibus (siue sit prætura, siue quodcunque aliud notabile) regulari debent secundum regulas iustitiæ distributiuæ.

Et si non uult errare, qui nescit huiusmodi regulas, det uotū suum illi, qui magis idoneus est ad hoc inter eos, qui digni sunt & possunt præponi. Quod ideo dico: quia si is, qui uerè est dignior, non potest præponi, quia aliis non placet, eligendus est dignior inter illos dignos, qui possūt haberi. Qui autem contra iustitiam distributiuā uotum dat, peccat mortaliter, nisi propter imperfectionem actus excusetur: sicut in aliis uitiis contingit.

Eleemosyna duobus casibus est necessariò non omittenda.

ELeemosynam non facere, est peccatum mortale in duobus tantummodo casibus. Primus est, si quis habet de superfluo naturæ & personæ. Et tunc quia præceptum hoc (scilicet, quod superest, eleemosynam date) est affirmatiuum & obligat pro loco & tempore &c. propterea fidei ac prudentiæ illius qui superfluum habet, commissum intelligitur: quando & quibus actualiter dispenset illud superfluum, simul uel successiuè, ut melius sibi uidebitur.

Secundus est, quum apparet pauper in extrema necessitate constitutus, iuxta illud Ambrosij, Pasce fame morientē: si non pauisti, occidisti.

Et in primo casu intellige duo. Primò superfluum non consistere in puncto: quoniā sicut multis ablatis ab aliquo, non censetur quis indigens: ita multis adiunctis non proptere a superfluit. Secundo, quòd superfluū in tali latitudine cō sistens, iudicandum est consideratis sumptibus honorabilibus etiam filiorum, familiæ, status munificentia, magnificentia, communibus euentibus, hæredibus, & aliis eiusmodi: ita ut rarò uideatur contingere, ut homo secundùm statum gloriosè uiuens, superfluum habeat. In secundo quoque casu intellige extremam necessitatem, non quando emissurus est spiritum: sed quando ob defectum necessariorum apparet, quod ille moritur, nisi ei succurratur de necessarijs modo, quando possunt ipsi prodesse subuentiones, antequàm despe rētur de uita illius.

Emptio debet esse discreta, & modo debito exercenda.

EMere rem minoris iusto pretio ex intentione emendi seu soluendi minus iusto pretio, tunc hoc &c. peccatum mortale est: quia contra iustitiam læditur proximus, minus habendo quàm habere debeat. Circa iustum autem pretium quid sit, oportet non falli: quoniam iustum pretium non solùm est illud quod cōmuniter in illa patria currit, sed illud quod nunc hic, sub hoc uendendi seu emendi modo potest communiter inueniri: ita quòd licet res aliqua Romæ à mercatoribus uendatur centum, si eadem res Romæ ultrò exposita uenditioni, siue subhastando siue proxenetas, non inuenit emptorem nisi pro septuaginta (tum quia ultroneæ mer-

ces uileſcunt: tū quia emptores pauci inueniuntur pro tunc: aut quia non indigent re illa : aut quia non habent pecuniā promptam pro re illa : aut quia non curant habere illam, iu ſtum tunc ibi huius rei pretium conſtituitus ſeptuaginta:ita quòd non peccant illi qui ex eo quòd uident, quòd res illa uænalitati expoſita poteſt haberi tali pretio, puta ſeptuaginta, inducuntur ad emendum. Nec redditur iniuſtum pretium ex cauſa, puta quia neceſsitate ductus ne per hoc non uoluntarie uendidit : quia inopia quia cogitur quis ad uendendum, non reddit uenditionem inuoluntariam : alioquin etiam ſi rigido pretio uenderet, inuoluntaria redderetur uenditio : quod conſtat eſſe falſum. Eadem ſiquidem ratione iuſtum pretium eſt,quod nunc hic ſub hoc modo uendendi uel emendi inuenitur communiter. qua ratione iuſtum quoque eſt pretiū quum poſt bella,aut peſtes, domus, agri,horti &c. emuntur uiliſsimè, quia non inueniuntur emptores. Et eadem ratione gemmæ quæ emptæ fuerant mille, modò emuntur centum, quia non inueniuntur emptores. Et ſimiliter tranſeunte naui aliqua uidemus emi res uilius, quàm ibi ualeant, quia non inueniuntur emptores nūc pro alio pretio. Et ſic de ſimilibus. Et ſi hæc latius diſcuſſa cupis uidere cum ſuis fundamentis, uide commentaria noſtra in primo articulo, quæſtio.lxxvii.ſecunda ſecundæ. Et pro nunc uide differentiā pretii,inter rem expectantē emptorē,& ſeipſum non expectantē emptorē,& clarificabitur intellectus tuus.Domus enim expectans emptorē, uenditur quātum ualet abſolutè : domus autem non expectans,uenditur quantum inuenitur. Et tunc uerè uenditur quantum ualet nunc hic expoſita: quamuis non uendatur quantum ualeret expectans emptorem.Iuſtum autem pretium eſt,non quantum ualeret ſi expectaretur:ſed quantum ualet nunc, hic, & reliquis ſingularibus quæ tunc occurrunt penſatis : ut patet in pignoribus quæ authoritate curiæ à pauperibus propter debita ablata, exponuntur ſub haſta plus offerenti. Et ſcito quod emens minoris iuſto pretio, citra tamen medietatem: licet excuſetur à iure ciuili, non tamen excuſatur à iure diuino. Permiſsiuè ſiquidem iure humano dicitur licitum decipere citra dimidium iuſti pretij : ſed lex Domini immaculata

culata est, secundum quam peccatum mortale est lædere proximum in quacunque re notabili. Emere iura alienæ temporalium bonorum licet in se nullum peccatum sit, si tamen litigiosa sint, aut futura credantur, turpe uidetur: quum non deceat hominem lites quærere. Et si minoris iusto pretio emat, peccat: & non tenetur ei secundum ciuilia iura debitor plus dare, quàm emerit. Et sicut alia iura, ita iura quoque creditorum (quibus scilicet debentur pecuniæ mutuatæ aut censuales: & breuiter ex quocunque contractu licito, siue debeantur in præsenti, siue in futuro certo tempore) possunt licitè emi, dummodo iusto pretio emantur. Iustum autem talium iurium pretium est: quod cõmuniter inuenitur absque dolo, fraude &c. sicut in cæteris uænalibus tantum ualet res, quantum uendi potest. Contingit autem in huiusmodi iura paruo uendi, & tamẽ iusto pretio: quia paucos inueniũt emptores. uilescunt enim res quæ à paucis emuntur: & propter penuriam pecuniæ, sicut cæteræ res uilescunt, quando & ubi rara currit pecunia.

Emptio multis causis dicitur illicita.

EMptio est illicita multipliciter. Primò ex fraude iusti pretii: ut si quis cognoscens pretiosam gemmam, de manu rustici non cognoscentis quid habet, emat uno carlino. Nam uoluntaria commutatio ex notitia prouenit. Simile est enim ac si aurum pro aurichalco ab ignoranter uendente quis emeret. Et tenetur huiusmodi emptor ad restitutionem damni, ultra peccatum. Secus autem esset, si tam emente quàm uendente ignorantibus, committunt se fortunæ, ualeat quantum ualeat, tunc enim bona fides utriusque, & uoluntas commutandi cum iniuria discussionis, transfert dominium licitè. Si quis quoque emptor cognoscit pretium gemmæ: & monet rusticum quòd ipse uult cum bona conscientia habere absque scrupulo etiam si ualeret mille aureos, & clarè explicat quòd pro donato habeatur quicquid amplius est, non uidetur iniustè emere: ex quo dominus rei monitus cum protestatione, non curat discutere rem suam propterea quia non emit, sed inuenit eam. Et emptor non tenetur ei explicitè affirmare quantum ua-

let

ret: quum habeat alios, unde possint inquirere & scire.

Secundo ex fraude in substantia, quãtitate, aut qualitate: ut si quis ab ignorante emeret quasi auricalcũ aurum, aut in magno pondere pro paruo: aut quasi uitiosam rẽ, quũ esset absq; uitio. Tertiò, anticipata solutione, ut si quis minoris emit, quia prius soluit: ut faciunt ii, qui emendo fruges assignandas primo tempore, præsoluunt minus. Aduerte quod in huiusmodi emptione spectatur ad æstimatum pretium tempore assignationis frumenti. Et propterea si uerisimiliter creditur frumentum ualiturum mense Iunii decem uel circà, licet nunc ualeat quindecim, licitè ego ex nunc emo pro mense Iunii decem: ut patet ex cap. nauiganti. de usu. Nec obstat quod in Augusto creditur ualiturum duodecim aut quindecim: quoniam emptor non emit pro Augusto: sed pro Iunio. Sed si emeret pro Augusto decem, & creditur ualiturum quindecim, iniqua est emptio ex anticipata solutione iustitiam uiolans. Nota tamen quod quia pretia rerum non consistunt in puncto sed distinguuntur in pium, moderatum, & rigorosum, si ex hoc quod homo prius, aut tunc soluit, ad pretium pium deducit emptionẽ, nullum peccatum est. Et hinc, fit ut absque peccato eãdem rem unus emat decem modo soluens, & alius post ea soluturus emat duodecim: quia ille pretio miti, iste rigoroso emit. Quartò, ex pacto de retrouendendo, & quandoq; etiam cũ pacto de locando uenditori sub annuo censu moderato, si pretium quo emitur, minus est, quam res ualeat. Habet enim tunc speciem mutui palliati sub nomine emptionis, & usuræ palliatæ sub nomine census. Vnde si pretium est iustum, contractus licitus reputatur, & frequenter fit.

Aemulatio (hoc est tristitia de alieno bono, non quia ille alius bene habet, sed quia ipse non habet) peccatum quãdoq; est. Vel ex modo quando scilicet immoderatus est dolor ex nimio amore sui temporalis boni, & communiter est ueniale. Vel ex bono affectato quando scilicet improportionatum sibi bonum cõcupiscit: ut si plebeius altero facto principe tristatur, q̃a ipse non est princeps. Et communiter, aut stulti sunt tales, aut ambitiosi, & tunc iuxta qualitatem ambitionis iudicabit hanc æmulationem. Et si in

Eccle-

Ecclesiasticis dignitatibus, aut beneficiis æmulatio inueniatur, iudica illam secundum appetitum æmulātis: ita quod si appetitus illius ad beneficium, aut dignitatem est bonus, æmulatio est bona, & si appetitus est malus uenialiter, æmulatio est uenialis: & si appetitus est malus mortaliter, æmulatio est mortalis. Cæterum in spiritalibus æmulatio tanto est laudabilior, quanto appetitus est melioris boni: iuxta illud, Aemulamini charismata meliora.

Episcoporum peccata peculiaria quæ sunt.

EPiscopi peccata peculiaria sunt, conferre ordines indignis, consecrare non uirgines, conferre beneficia Ecclesiastica indignis, non residere in Ecclesia & cathedra sua, absque rationabili causa, non interesse diuinis officiis diebus dominicis saltem, non uisitare singulis annis suam diœcesim, & in uisitatione non seruare iura, tam de iniquirendis & prouidendis, quàm de prædicando, quàm de procurationibus, &c. non instituere prædicatores seu potentes in opere & sermone in Ecclesia cathedrali & conuentualibus, non celebrare synodum singulis annis, non prouidere de idoneis ministris, uicario assessore, notario, œconomo non propinquo nec fauore coniuncto, sed clerico de gremio Ecclesiæ idoneo, &c. negligere executionē legatorum propter negligentiam aliorum ad se deuolutorum quo ad executionem: non corrigere uerbo & facto, ut opus est, subditos, non conficere chrisma annis singulis, non dispensare reditus suos pauperibus & Ecclesiæ ut debet: negligere ut magistri instituantur ad docendum opportuna, & artes liberales subditos: & uniuersaliter negligere ea, quæ ad pascendum Christi oues sibi creditas, oportuna sunt.

Inter hæc autem & similia differentia consideranda est duplex. Prima est, quod quædam sunt secundum se mala, ut consecrare non uirgines, ut uirgines, conferre ordines seu beneficia indignis: quia actus cadit super materia repugnante: negligere curam animarum: quia perniciosæ infidelitatis est manifestè: Ecclesiasticos prouentus dissipare: quia eiusdē est uitii: nō curare de idoneis ministris, quia ad hoc tenetur omni iure, & tenetur de dānis omnibus, & similia. Quædā uero

sunt mala propter aliud, hoc est propter mala, quæ inde nata sunt sequi: ut non residere, non uisitare, non celebrare synodos, & huiusmodi: hæc enim omnia mala pro tãto sunt, pro quanto ex eis ouium pastus aut tollitur, aut minuitur, aut impeditur, &c. Secunda est quod quædam statuta sunt perpetuæ durationis, ut desidendo, uisitando, prædicando, &c. Quædam uero cum præterito tempore fluxa uidẽtur: ut de instituẽdo œconomo, de prædicando in uisitatione. Et multa fortè sunt alia, quæ aut per non usum, aut alias abolita uidentur in locis multis, sicut etiam institutio hominũ potentum in opere & sermone pro predicationis officio, aut neglecta, aut non recepta in multis locis uidetur, ubi nulla inuenitur præbenda pro huiusmodi uiris instituta: & fortè hoc accidit in Ecclesia, ubi tenues sunt præbendæ. Et propterea errãtes in primis (quæ scilicet sunt ex se mala) peccant mortaliter: nisi propter imperfectionem actus (puta quia paruulus error circa fidelitatem aut diligentiam, interuenit) excusentur. Errantes autem in secundis quantum peccent, excusa & ex malo quod sequitur, & ex bono quo priuantur oues, pensandũ est. Circa illa uerò quæ non est in memoria hominũ, quod seruatã fuerint in aliqua Ecclesia (ut de œconomis & similibus) nõn uideo peccatum aliquod modo ad finem aut fructum propter quem statuta illa erant, studeat Episcopus quantum in se est, dirigere: puta quod reditus Ecclesiæ bene ac fideliter tractentur, quod promoueantur in canonicos meliores seu magis digni, &c. Hoc enim est ad idem tendere, sed alia uia hodie conueniente.

Verecundia potest in bonam & malam partem sumi.

Erubescentia, pro quanto uerecundiam de bono importat, peccatum est: quia actus timoris cadit super materia repugnante: non enim timidum est bonum.

Et est quandoque ueniale, ut quum quis erubescit uoluntariæ orationi uacare propter societatem. Quandoq; autem mortale, ut quum erubescit cõfiteri peccatũ suum mortale, aut confiteri Christum, &c. iuxta illud, Qui me erubuerit

coram

coram hominibus, hunc & filius hominis erubeſcet coram Angelis Dei, Diſcerne ergo erubeſcentiam mortalem à ueniali ex materia. Nam ſi quis erubeſcit de neceſſariis ad ſalutẽ, peccat mortaliter: ſi autem de aliis communiter eſt.

Mentis diſtractio uel euagatio ſecundum apprehenſionum naturam eſt iudicanda.

EVagatio mentis ex ſuo nomine à recta ratione declinat, & propterea peccatum eſt. Sed ſi nuda eſt, uenialis eſt. Si autem ad illicitas materias exeat iuxta illarum naturas iudicanda eſt: ita quod ſi ad Venereas delectationes declinat, ex Venereorum regulis iudicatur, & ſic de aliis. Et hæc intellige de mentis euagatione ſecundum ſe. Nam de ipſamet ut coniuncta Miſſæ, orationi, & aliis quæ attenta mente tenetur homo perſoluere, aliud eſt iudicium propter iniuriam annexam, ut infrà patebit.

Excommunicatio diuiditur in maiorem & minorem: & multipiciter eſt, tam reſpectu excommunicantis, quam excommunicati & abſoluentis conſideranda.

EXcommunicationis tam maioris, quam minoris notitia neceſſaria ac ſufficiens confeſſori, in quatuor conſiſtit. Primo in caſibus quibus eſt quis excõmunicatus: ut ſciat diſcernere, an pœnitens excõmunicatus. Secũdo, in caſibus, quibus excõmunicatus peccat, propterea, quia excõmunicatus dicit, facit, aut ſuſcipit aliquid, ut ſciat peccata quibus inuoluitur quis, poſtquã eſt excõmunicatus. Tertiò, in quibus caſibus alios peccare cõtingit occaſionaliter ex altero excõmunicato. hæc enim peccator cõfeſſor diſcernere non poteſt, niſi nouerit excõmunicationis efficaciam in eos qui excõmunicati nõ ſunt. Quarto ĩ qualitate uinculi, an ſit affectũ reſeruatione: ut hinc diſcernatur, qui ab hoc & qui ab illo ſint abſoluẽdi. Et propterea de utraque excommunicatione hæc quatuor dicentur: prius de maiore deinde de minore: ita tamen ut primum & quartum ſimul locẽtur, & in ſingulis uerba in ſententia poſita referantur. appoſita ubi opus uidebitur, declaratio-

ratione. Hæc enim cum supra dictis de absolutione & infrà dicendis de præcepto, sufficere credimus confessori.

Ante omnia autem circa intellectum excommunicationum, siue à iure, siue à iudice, sint prænotanda sunt duo. Primũ, in excõmunicatione qualibet duo iueniri, scilicet personã, quæ excõmunicatur, & actionẽ, pro qua excõmunicatur.

Et personas quidem, ad quas se extendit excõmunicatio, facile est discernere, perspiciendo an comprehendat omnes, an aliquos, uel aliquem. Discernere autem actiones, nõ tam facile est. Oportet si quidem actionem considerare & ex parte termini, & ex parte agentis, & scire quod ex parte termini actio excommunicationi subiecta, intelligiur cõsumata, ita quod regulariter loquendo nisi actio illa sit consummata, non est locus excommunicationi. Verbi gratia: si excommunicatur quicunq; occiderit Christianũ quãtumcunq; aliquis animo occidendi mille uulnera lethalia Christiano infixerit: nisi mors sequatur, non erit excommunicatus: quia non est Christiani occisio cõsumata, unde quantumcunq; conetur aliquis percutere clericum lancea, sagittis, lapidibus: nisi lanceæ, aut sagittæ, aut lapidis ictus pertingat ad clerici personam, non incurrit excommunicationem latam contra percutientes clericos: quia manus uiolentæ iniectio non est consumata, consumatur enim actione ipsius clerici, & non aliter: & sic de aliis. Ex parte autem agentis, ad quo egreditur actio, exigitur quod sit agens, eliciens, seu exercens illam actionem: ita quod si excõmunicatur occidens Christianũ, excommunicatus est qui occidit, non autem ille, qui mandauit occidere. Et ratio est: quia in iure non dicitur uere agere, nisi illi qui faciunt, hoc est exercent, seu exequuntur actionem illam quæ excommunicationi subiicitur. Consulens autem aut mandans solum dicitur interpretatiuè facere. In cuius signum quando canonum conditor uult comprehendere non solum facientes sed cooperantes, extendit apponendo quandoq; & quicunq; dederit consilium, auxilium, uel fauorem: quandoq;, & quicunq; mandauerit: quandoq;, & qui fuerit mediator. Ex his enim & similibus appositionibus significatur, quod nisi appositiones huiusmodi fierent, soli facientes essent excommunicati. Et propterea oportet le-

ctorẽ

ctorem & confessorem esse cautum, ne sit præceps ad iudicandum cooperatores excommunicatos. Legat diligenter igitur uerba textus seu sententiæ, & uideat quas actiones excommunicat: & solos facientes illas actiones iudicet excommunicatos, nisi sint etiam excommunicati dantes consiliũ auxilium, fauorem, &c.

Nec obstat dictis excommunicatio iuris communis contra participantes in crimine criminoso cum excommunicatis: quia illa loquitur de participio cum iam excommunicato: ita quòd præsupponit iam excommunicatum, ut infrà in loco suo declarabitur. Secundum, quòd actiones cooperatoriæ dupliciter excommunicationi subiiciuntur. Primò, per modum extensionis seu cooperationis: ut quum excommunicantur iniicientes manus uiolentas in clericum, & omnes qui ad hoc dederint mandatum, consilium, auxilium, fauorem, &c. Et sic quantumcunque aliquis mandet, consulat, auxilietur, faueat: si non sequitur effectus, scilicet uiolentas manus in clericum, non incurritur excommunicatio; quia actiones istæ sic non excommunicantur, nisi quatenus cooperatoriæ sunt. Non sunt autem quatenus cooperatoriæ consummatæ, nisi terminent ad opus principale excommunicatum, scilicet iniectionem manus in clericum. Et sic de similibus intellige. Alio modo per modum propriæ actiones: ut quum excommunicatur religiosus dicens, aliquid, ut retrahat audientes à solutione debitarum Ecclesiis decimarum, non enim exigitur, ut illud dicere consummetur ad effectum retractionis à solutione decimarum: ut scilicet ex illo dicere audiens retrahatur à solutione: sed consummatum est in hoc ipso, quòd dicere illud sit cum tali intentione: quia tale dicere excommunicationi subiicitur per modum cuiusdam actionis secundum se, & non per modum extensionis seu cooperationis. Fuisset autem per modum extensionis, si canon excommunicaret principaliter non soluentes decimas, & accessoriè dicentes ad retrahendum. Et sic de similibus intellige.

His igitur præmissis, seruanda sunt quatuor promissa, incipiendo ab excommunicationibus latis contra repugnantia fidei Christi.

Contra

Contra Hæreticos.

In Hæreticos & fautores,receptatores,ac defensores eorum. Cap. I.

Hæretici diuersimodè à canone considerantur.

Excommunicamus omnes hæreticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, & fautores,& receptatores, & defensores eorum. Honofrius tertius de sententia excommunicauit nouerit.

Canonis istius materia est hæresis. Et est quo ad personas uniuersalis.Quo ad actiones uerò comprehendit quatuor: unam principalem , & tres accessorias. Vna principalis est ipsa hæresis, hoc est pertinax adhæsio ad aliquid contrarium fidei. Secunda est fauor. Tertia receptio. Quarta defensio , ita q̃ omnes sunt ipso facto excommunicati. Vbi aduerte, q̃ ad istum canonem , cuius absolutio non reseruatur Papæ, superuenit iugis canon in cœna Domini,excommunicans omnes hæreticos,& fautores , & receptatores, & defenfores eorundem , & reseruantur absolutio Papæ. Et propterea hodie solus Papa prædictos absoluere potest. Sũt autem uerba canonis in cœna Domi. hæc : Excommunicamus & anathematizamus omnes hæreticos,Gazaros, Patarenos Pauperes de Lugduno,Arnaldistas,Speronistas,Passagerios,Vuicleffistas seu Husfitas,Fratricellos de opinione nuncupatos: nec non Martini Lutheri hæresim sequentes, ipsiq; Martino quò minus puniri posſit , quomodolibet fauentes: & quoslibet alios hæreticos quocunque nomine censeantur ac omnes fautores,receptatores,& defensores eorundem.

Auerte quoque inueniri alium antiquum canonem Gelasij Papæ contra hæreticos,dicentem.Quicunque in hæresim semel damnatam labitur,eius damnatione seipsum inuoluit xxiiij. quæstione prima,Acharius,el primo. Et est canon iste cum duobus capitulis sequentibus , directè significans firmitatem & authoritatem sententiæ semel promulgatæ de aliqua hæresi. est enim tantæ efficaciæ, ut inuoluat omnes imitatores

H

tatores ĩ ſecula ſeculorũ. Siue igitur ãtiqua ſiue noua ſit hæreſis, ſi qs uerè hæret: eſt, excõicatus eſt cũ fautoribus &c. Et ſcito ꝙ ꝓpriè loquẽdo, fautor hæretici ſolus eſt, q fauet hæretico ut hæretico. Et ſimiliter defenſor hæretici ſolus eſt, ꝙ defendit hæreticũ quatenus hæreticũ. Et ſimiliter receptator hæretici ſolus eſt qui recipit hæreticũ quatenus hæreticũ: qm̃ ex intẽtione & ꝓpoſito maleficia diſtinguũtur apud iura, & formal. sũt termini ĩtelligẽdi apud ſapiẽtes ĩ qualibet facul.

In dominos ſeu rectores tẽporales, & eorũ officiales circa negotiũ inqſitionis cõtra hęreticos deficientes: et oẽs q ĩ hoc dederint cõſiliũ, auxil. vel fauorẽ. Cap. II.

Domini temporales, vel prouinciarum rectores qua de cauſa ſint excommunicandi.

VT inquiſitionis negotium contra hæreticam prauitatem ad Dei gloriam & augmentum fidei, noſtris temporibus proſperetur, &c. In qua conſtitutione octo fuerunt excommunicationes. Primo enim omnes poteſtates, domini temporales & rectores (quibuſcunque dignitatibus uel officiis & nominibus cenſeantur) & eorum officiales & balliui, qui diœceſanis, uel Epiſcopis, uel inquiſitoribus hæreticæ prauitatis non obediunt: in hæreticorum, uel ipſorum credentium, uel defenſorum, receptatorum, fautorũ inueſtigatione, captione & cuſtodia diligenti, cum ab eis fuerint requiſiti, excõmunicantur.

Secundo, Omnes prædicti rectores, ſi prædictas perſonas peſtiferas non duxerint, uel duci fecerint ſine mora poſtquã fuerint requiſiti in poteſtatem ſeu carcerem Epiſcoporum ſeu inquiſitorum, uel ad aliquem alium locum de quo ipſi, uel aliquid ex ipſis mandauerint infra eorum dominorũ uel rectorũ diſtrictũ: ubi per uiros catholicos à præfatis Epiſcopis, uel inqſitoribus, uel eorũdẽ aliquo deputatos, ſub arcta & diligenti cuſtodia teneantur, donec eorum negotium per Iudicium Eccleſiæ terminetur, ſunt excommunicati.

Tertiò, Oẽs ſupradicti rectores & eorũ officiales & nũcij, ſi de hæreſi ab Epis uel inquiſitoribus cõdẽnatos, & eorum

brachio

brachio derelictos,non statim cœperint indilatè animaduersione debita puniendos, non obstantibus appellationibus prædictorum,sunt excommunicati.

Quartò, omnes supradicti rectores & officiales, si captos pro crimine hæresis, absque dictorum Episcoporum, seu inquisitorum, aut saltem alterius eorum licentia, uel mandato, à captione uel carcere liberauerint, sunt excōicati.

Quinto. Omnes prædicti rectores ipsorumque officiales, si de crimine hæresis (quum merè sit Ecclesiasticum) cognouerint quoquo modo, uel iudicauerint, sunt excōicati.

Sextò, Omnes supradicti, si exequutionem pro huiusmodi crimine a diocesanis,uel inquisitore iniunctam,promptè (prout ad suum spectat officium)facere detrectent, uel diœcesani seu inquisitoris iudicium, sententiam seu processum directè uel indirectè impedire præsumant, sunt excōicati.

Septimò,Omnes supradicti qui præfato fidei negotio,Episcopo uel inquisitori,incumbenti, se opponere præsumpserint, uel ipsum aliqualiter impedire,sunt excōicati.

Octauò,Omnes qui scienter in prædictis uel aliquo prædictorum dederint auxilium consilium uel fauorem, sunt excommunicati.extrà de hæreti. ut inquisitionis.

CAnones isti usque ad octauum non cōtra omnes sed officiales in materia hæresis ut clari iudicibus relinquuntur. Octauus autem contra omnes est.

Et est absolutio omnium horum Episcopalis quantum est ex isto canone.Quod ideo appono:quia pro quanto isti, in numerum fautorum, aut defensorum hæreticorum transirent: faciendo aliquid horum, ut fauerent,aut defenderēt hæreticos, incurrerent sententiam latam in cœna domini, & absoluendi essent à solo Papa.

Inquisitores & alij officij inquisitionis executores, contra hæreticus contra conscientiam suam procedere omittentes, uel falsò hæresim imponentes. Cap.III.

Inquisitores hæreticæ prauitatis duplici de causa excōicationem ratione officij sui possunt incurrere.

INqsitores,& alii iqsitionis officii exequutionē substituti

ab Episcopo uel inquisitore: si odiis, gratiæ uel amoris, lucri aut commodi temporalis obtentu, contra iustitiam & conscientiam suam omiserint contra quenquam procedere. Vbi fuerit super prauitate hæretica procedendum, aut obtentu, eodem prauitatem ipsam aut impedimentum officij sui alicui imponendo, eum super hoc præsumpserint quoquo modo uexare: præter alias pœnas, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant. A qua nisi per Rom. Pon. nequeant (præterquàm in mortis articulo, & tunc satisfactione præmissa) absoluti nullo ĩ hac parte priuilegio suffragãte.

Clemen. de hære. cap. multorum. in clemen.

CAnonis istius materia est iustitia, cum mala conscientia inquisitorum hæreticæ prauitatis. Quò ad personas, ligantur duo genera personarum: scilicet inquisitores, & alii ad dicti officii exequutionem deputati. Quò de actiones, ponuntur duæ: scilicet omissio procedendi ubi fuerit procedendum: & uexatio innocentis, imponendo illi uel hæresim, uel quod impediret inquisitionis officium. Et debet utraque actio uestiri obtentu odii, gratiæ uel amoris, lucri aut commodi. Et præter hoc prima actio debet esse contra iustitiam & conscientiam: ita ꝙ huiusmodi omissio ad hoc, ut huic pœnæ subiaceat, requirit, ut si non solum contra iustitiam, sed etiam contra conscientiam. Noluit enim conditor Canonis ligare omittentem cõtra iustitiam ignoranter, sed uoluit ut esset omissio contra conscientiam suã, hoc est contra conscientiam suam applicatam ad talẽ omissionem, ita quòd etiam conscientia sua dictet nõ esse omittendum, quãuis amor uel odium &c. trahat ad omittendũ. Cæterum in loco isto uidere facilè potes, sub Ecclesiastico iudicio cadere actus interiores odii uel amoris non absolutè ut occulti sunt, sed ut ad extrà procedunt: ut scilicet sunt rationes exterioris commissionis uel omissionis. Excommunicantur siquidem hic inquisitores, qui ex odio uel amore omittunt procedere &c. Et est Papalis absolutio, nisi cũ satisfactione præmissa in mortis articulo.

In inquisitores, & ipsorum uel Episcoporum seu capitulorum sede uacante commissarios, pecuniam illicitè

tè extorquentes, aut ſcienter Eccleſiarum bona ob clericorũ delicta fiſco etiã Eccleſia applicare attẽtãtes.

Cap. IIII.

Bonorum Eccleſiaſticorum delapidatores & ſede uacante priuilegijs Eccleſiaſticis abutẽtes excommunicantur.

INquiſitoribus & tam ipſorum, quàm Epiſcoporũ, quàm capitulorũ ſede uacante ſuper hoc deputatis commiſſariis diſtrictius iniungimus ne prætextu officii inquiſitionis quibuſuis modis illicitis ab aliquibus pecuniam extorqueant, nec ſcienter attentent Eccleſiarum bona ob clericorum delictum, prædicti occaſione officii fiſco etiam Eccleſiæ applicare. Quòd ſi ſecus in his, uel eorum altero fecerint, excõmunicationis ſentẽtiæ eos ſubiacere decernimus ipſo facto. A qua nõ poſsint abſolui (præter quàm in mortis articulo) donec illis à quibus extorſerint, plenè ſatisfecerint de pecunia ſic extorta: nullis priuilegiis, pactis, aut remiſsionibus ſuper hoc uallituris. Clemẽ.de hære.cap.nolentes.in clemẽ.

CAnonis iſtius materia partim quaſi rapina, & partim ſacrilegium eſt. Et quò ad perſonas duo genera perſonarũ leguntur. Primum eſt inquiſitorum. Secundũ cõmiſſariorũ quorumcunque, ſiue ſint commiſſarii inquiſitoris, ſiue Epiſcopi, ſiue capituli ſede uacante. Quò ad actiones explicantur duæ. Prima eſt extorſio pecuniæ à quocunque, modis illicitis, prætextu officii inquiſitionis. Secunda eſt applicatio ſcienter bonorum Eccleſiæ, ad fiſcum, ẽt Eccleſiæ ob delictum clerici, prætextu ſimiliter dicti officii. Vbi diſcernere potes, quod prima actio tribus contenta eſt conditionibus. Secunda autem exigit quinque conditiones: ut patet cõputando illas. Nota hic, ꝙ appellatione commiſſariorũ in propoſito ueniunt etiam uicarii: quoniam uicarii commiſſarios agunt. Appellatione quoque pecuniæ uenit omne quod pecuniæ uicem ſupplet: ut frumẽtũ, uinũ & huiuſmodi quæ pecunia menſurantur. Et eſt excõmunicatio iſta Epiſcopalis poſt plenã ſatisfactionem. & non aliter niſi in mortis articulo.

In suspectos de hæresi Fraticellos, Bisochos siue Beghinos &c. Cap. V.

Suspectus de hæresi tribus concurrentibus excommunicationem incurrit.

FRatricellis, seu fratribus de paupere uita, aut Bisochis siue Bighinis, & aliis qbuscunque sub pœnæ excõicationis (quã eos, si secus fecerint, incurrere uolumus ipso facto) iniũgimus expresse, ne statũ siue sectã hmõi abipsis asſũptã sectẽtur ulterius, uel ipsũ de nouo assumere quoquomõ ꝓsumãt.

Episcopos quoq; & eorũ superiores & ẽt alios ꝑlatos quoscunque q̃ prædictis ꝑsonis uel aliis ritũ uiuẽdi & habitũ su pradictos præter speciale Apostolicæ sedis authoritatẽ deinceps cõcesserint, prædictæ excõicationis pœnæ ipso iure decernimus subiacere. Ioan. xxii. in Extra. cap. sancta Rom.

CAnonis istius materia, est suspecta de hæresi secta Fraticellorum &c. Quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actions tres explicãtur. Prima est, perseuerare in illa secta. Secunda est assumere dictæ sectæ ritũ. Tertia est, concedere rĩtũ, & habitũ hmõi. Et hæc tertia actio limitatur ad Episcopos & eorũ suꝑiores & alios prælatos quoscunque: ita ꝙ tã perseuerantes, quàm de nouo assumentes, quàm prælati cõcedẽtes, sũt ipso facto excõicati. Et ẽ Episcopalis absolutio.

Et nota ꝙ ex hac extrauagãti nõ habetur, quæ dicitur excõicatio cõtra inueniẽtes nouũ ordinẽ habitũ &c. qm̃ ut patet intuenti ista excõicatio non excedit sectam, ritum, habitumq; particularem, scilicet Fratricellorum.

In mulieribus statũ Beghinatus assumptũ, sectãtes, uel ipsum de noua assumẽtes, ac religiosis quomodo eas admittẽtes, dãtes hoc ĩ auxiliũ, cõsiliũ, uel fauorẽ. c. vi.

Beghinarum status suspectus tribus mediis excommunicationi subiacet.

SAcro approbante Cõcilio, statum Beghinarũ ꝑpetuò ꝓhibendum ducimus, & à Dei Ecclesia pœnitus abolendũ, eisdẽ & aliis mulieribus qbuscunq; sub pœna excõicationis (quã cõtrariũ facientes incurrere uolumus ipso facto) iniungentes

gentes expreſsè,ne ſtatū hmōi dudū forte ab ipſis aſſumptū ſectētur ulterius,vel ipsū aliquatenus de nouo aſſumāt. Religionis vero ꝑ quos eædē mulieres in hmōi ſtatu Beghinali foueri,& ad ipſum ſuſcipiendū duci dicūtur,ſub ſimili excōicationis pœna(quā eo ipſo,ſi ſecus egerint,ſe nouerint īcurſuros)diſtrictius īhibemus,ne mulieres aliquas p̄dictū ſtatū aſsūptū ſectātes,uel de nouo aſſumētes,quoquō admittāt p̄bētes,ſuꝑ hoc auxiliū,cōſiliū,uel fauorē.de relig.dom.c.1.

CAnonis iſtius materia eſt ſuſpectus ſtatus Beghinarum. Quantū ad ꝑſonas,duo genera cōprehenduntur: ſcilicet mulieres & religioſi. Quantū ad actiones uerò tria genera. Primū eſt,ſectari ulterius hmōi ſtatū aſſumptū. Secundum eſt, de nouo dictū ſtatū aſſumere.Et hæc duo reſpiciūt mulieres.Tertiū aūt quod reſpicit religioſos, eſt præbere ullo modo auxiliū, conſiliū uel fauorē ſuꝑ dicto ſtatu ſectādo uel aſſumendo.Aduerte deinde appellatione Beghinarū nō uenire mulieres deuotas,q̄ alicubi Biſochæ uocātur:q̄ in domibus paternis dimiſſæ,à nuptiis abſtinēt, nullāq; regulas ꝓfitentur,nulliq; mō uiuendi ſe adſtringūt:ſed Deo famulari in ſua puritate malunt ꝓut Spiritus ſanctus illas inſpirauerit. Sed Beghinæ q̄ hic excōicantur, ſunt aut infideles, de q̄bus loqtur clē.ad noſtrā.de hæret.aut ſunt ſuſpectæ de fide:ut in hac Decretali inſinuatur. Et eſt Epiſcopalis.

Contra ſchiſmaticos.

In pertinaciter ſe ab obedientia Rom.Pon. ſubtrahētes,ſeu quomodolibet recedere præſumētes,etc. ca.vii. Romanæ curiæ inobedientes uinculum excommunicationis indubitanter incurrunt.

Excōicamus & anathematizamus oēs illos q̄ in animarū ſuarū piculū,ſe à noſtra,& Rom.Pōtificis ꝓ tēpore obedientia ꝑtinaciter ſubtrahere,ſeu quomodolibet recedere p̄ſumunt:& q̄ ꝑ ſe uel aliū,ſeu aliòs directè,uel indirectè p̄dicta exeq̄ uel ꝓcurare,aut in eiſdē conſilium, auxilium, uel fauorem præſtare nō uerentur. In proceſſu cœnæ Domini.

CAnonis iſtius materia eſt ſchiſma. Quò ad perſonas, eſt uniuerſalis. Quum ad actiones explicantur duo genera actionum: ſcilicet principalium & acceſſoriarum.

Et principales quidem sunt duæ. Prima est, subtrahere se pertinaciter ab obedientia Ro. Pont. Secunda est, quomodolibet præsumere recedere ab eadem obedientia. Accessoriæ autem ualde disperguntur & dilatantur, dum multiplicantur per tot modos, per se, uel per alium, directè uel indirectè, &c.

Vbi nota, quòd aliud est recedere ab obedientia Rom. Pont. & aliud est transgredi præcepta eiusdem, etiam ex contemptu. Nam recedere ab obedientia, est nolle recognoscere ipsum ut superiorem, ut patrem spiritualem, ut Christi uicarium &c. transgredi autem præcepta ipsius etiam in despectum eius, stat cum recognitione ipsius ut pontificis, superioris &c. Et propterea in hunc Canonem non incidunt contemptores præceptorum, nisi Rom. Pont. nolint recognoscere ut caput totius Ecclesiæ uice Christi. Et est Canon iste reseruatus Papæ.

In præsumptuosè uolentes, quòd ordinationes ab Octauiano & Guidone factæ, uel ab ordinatis ab ijs sint ratæ, &c. CAP. VIII.

Ordinationes ab hæresiarchis inditas approbantes uel recipientes, excommunicationis uinculo innodantur.

ORdinationes ab Octauiano & Guidone hæresiarchis factas, & ab ordinatis ab eis irritas esse censemus: adijcientis ut qui dignitates Ecclesiasticas seu beneficia per dictos schismaticos acceperint, careant impetratis. Alienationes quoque quæ per eosdem schismaticos seu per laicos factæ sunt de rebus Ecclesiasticis, omni careant firmitate, & ad Ecclesias sine omni onere reuertantur. Si quis autem contra ire præsumpserit, excommunicationi se nouerit subiacere, extrà de schismaticis. cap.j.

CAnonis istius materia partim est schisma, partim sacrilegium circa alienationem uerum Ecclesiæ. Et quò ad personas, uniuersalis est. Quò ad actiones ponitur una: quæ tamen multiplicatur iuxta materias. Actio est præsumere cōtraire contra hoc: scilicet ꝙ ordinationes sint irritæ, & ꝙ beneficia

neficia accepta nõ retineãtur, aut ꝙ alienatio facta à schisma tico uel laico careat firmitate, & ꝙ sine onere reuertatur ad Ecclesiam. qui enim uoluerit, ꝙ ordinationes sint ratæ, aut ꝙ beneficia retineantur, aut ꝙ alienatio sit firma, aut ꝙ redeat ad Ecclesiam cum onere, excommunicationem incurrit. Episcopalis tamen est secluso schismate.

Nota tamen hic, ꝙ alienatio de qua hic est sermo, iuxta literæ sonũ intelligenda est, ut exposuimus, hoc est de sacrilega alienatione: quoniam alienatio facta à laico, sacrilega est, & litera distinguit à schismaticis laicos. Nõ dãno tñ exponentes laicos non qualitercunque sed fultos authoritate schismaticorum. Rationabilis uidetur hæc expositio: quia de schismaticis est Canon iste: ut per ipsos schismaticos, Ecclesiasticos: ꝑ laicos uerè, inixos illorũ authoritati laicos significet.

In eum qui de tertiæ partis Cardinalium nominatione confisus, Papæ sibi nomen usurpat, & eos qui ipsum recipiunt: item in eum qui à paucioribus, quàm duabus partibus Cardinalium electus, nisi maior concordia intercesserit, gerit se pro Papa.

Cap. IX.

Prælationis nomen indebitè sibi assumens uel usurpans, & sub illius prætextu falsum seminans, excommunicatus est.

STatuimus, ut si fortè inimico homine suꝑseminãte zizaniã inter Cardinales, de substituẽdo sũmo Pon. non poterit esse plena cõcordia, & duab. partib. cõcordãtibus, tertia pars cocordare noluerit, aut sibi aliũ ꝓsũpserit nominare, ille absq; ulla exceptione ab uniuersali Eccl. Ro. Pon. habeatur q à duab. partib. fuerit electus & receptus. Si quis aũt de tertiæ partis nominatione cõfisus, sibi nomẽ Epi usurpauerit, tã ipse, quã q eũ receperint, excõicationi subiaceãt. Et infrà. Si à paucioribus quã duab. partibus aliqs fuerit electus ad Apostolatus officium, nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumat: & prædictæ pœnæ subiacet, si humiliter noluerit abstinere. extrà de elec. c. Licet.

Canonũ istorũ materia est schisma aut schismatis initiũ. Quo ad ꝑsonas, sunt uniuersales. Quò ad actiones, nota duos casus. Primus est, si q̃s de tertiæ partis Cardinalium nominatiõe cõfisus, Papæ sibi nomẽ usurpauerit: & tũc tã ipse, q uã ij q eũ receperint, sunt excõicati. Scd̃s est uniuersalis casus, hoc est si à paucioribus quã à duab. partib. Cardinaliũ electus, nisi maior concordia intercesserit, gerat se pro papa: tũc enim prædictæ pœnæ subiacet. Et est absolutio secluso schismate, Episcopalis.

Contra manus uiolentas.

In eos qui suadente diabolo in clericum uel monachum manus uiolentas iniiciunt. Cap. X.

Manus uiolentas in clericum iniiciens excommunicatur.

Si quis suadente diabolo huius sacrilegij uitium uel crimen incurrerit, q̃ in clericũ, uel monachũ manus uiolentas iniecerit, anathematis uinculo subiiciatur. Et nullus Episcoporum præsumat illũ absoluere (nisi mortis urgẽte periculo) donec Apostolico conspectui præsentetur, & eius mãdatũ suscipiat. In Decret. xvii. q. iiii. c. si quis. & est Innocen.

Canonis istius materia est sacrilegiũ, quo manus uiolẽta in clericũ iniicitur. Et quò ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones uerò una est principalis: scilicet manus uiolẽtas in clericũ suadẽte diabolo iniicere. Et est papalis. Actiones uerò accessoriæ (scilicet mandare, dare consilium, auxilium, uel fauorẽ ad huiusmodi manum uiolentam) ex aliis Canonibus habentur: quos breuitatis causa omitto.

Circa hanc excommunicationẽ punientem sacrilegiũ manus uiolentæ in clericum uel monachum, nota septem.

Primò, q̃ qa manus est organũ organorũ, appellatione manus uiolentæ uenit nõ solum quæcunque percussio, sed etiã pulueris, aut aquæ iniectio: imò & cõsputio, ac uiolenta acceptio cuiuscunq; rei de manu seu ꝑsona clerici: insuꝑ captio, detẽtio, & carcer. Nõ autẽ præcipere exiliũ, aut cõfinia, intra quæ se cõtineat: qa in illis uiolẽta manus (hoc est exterior uiolẽtia) in istis sola ꝓcepti uis iteruenit. Per inferiorẽ

quo-

quoq; uioletiã clerico itellige nõ solũ exequutorẽ, sed mandãtẽ & dãtẽ ad hoc cõsiliũ, auxiliũ, fauorẽ, cõsensũ: imò etiã ratũ habẽtẽ post factũ, si nomine suo factũ est. Appellatur ẽt à iure in ꝓposito cõsẽties ac faciẽs, q̃ quũ dẽat & manifestè possit, desinit obuiare. Et ꝑpea pari pœna punitur: q̃a (iuxta Apostoli sñiam) digni sũt morte nõ solũ q̃ faciũt, sed & qui cõsentiũt faciẽtibus. Et q̃a duplex est genus debentiũ: scilicet uel ex officio, ut officiales: (& isti ꝓculdubio ligãtur, si manifestè possunt obuiare, & no curãt) uel ex casu necessitatis, quo tenemur succũbẽtẽ oneri subleuare, quũ nõ sit alter subleuãs. Et isti si manifestè possunt: ex interpretatione iuris ligãtur, ut patet in c. quãtæ. de sent. excõm. Crediderim ego istos tũc tantũ ligari, quum ex intẽtione nolũt obuiare, cognoscẽtes se absque periculo ac dãno posse obstare, tales.n. inexcusabiles sunt à consensu, ex quo necessitatis articulus obligat eos ad obstandum, sicut officiales obligãt debitum sui officii. Nota scđo, ꝙ q̃a uiolentia distinguitur ab actib. subdolis, fraudulentis & hmõi, & rapina distinguitur à furto: ideo licet manus uiolẽta esset, si q̃s vi acciperet aliquid, qđ tenet clericus in manu, seu in persona, nõ tñ esset manus uiolẽta, si q̃s furto tolleret nũmos ex loculo gestato à clerico. Et similiter si q̃s cingulũ quò actualiter cingeretur, furtiuè tolleret, ẽt si præcisio interueniat: quoniam præcisio illa nõ uiolẽta sed furtiua est. Nota tertiò, ꝙ uiolentia hoc in loco plus denotat quã significet. Nã licet significet qđ fit in inuitũ (q̃a hoc proprie est uiolentũ) intelligimus tñ per hoc etiã iniuriosã manũ: ita ꝙ licet clericus consentiat, ut uerberetur: si iniuriosa est uerberatio, excõicatus est uerberãs. Et hac eadem ratione clericus percutiens seu uerberans seipsum iniuriosè, per se uel alium, excommunicatus esset non minus, quã si alium clericum sic percussisset aut percuti procurasset. Et hinc respondetur quæsito, an monialis procurans abortum potione, uel phlebotomia, incidat in hunc canonem: Dicitur enim ꝙ non incidit: quia manus hæc licet sit uiolenta naturæ, non tamen est uiolenta personæ consentienti, nec est iniuriosa statui Ecclesiastico.

Nota quartò, ꝙ manus uiolenta potest esse sacrilega duplici ratione: uel absolutè, uel ex iuris positione. Appellatur autem

autem,& est sacrilegiũ absolutè,iniqua percussio clerici. Vocatur uero & sacrilegium ex iuris positione, clerici merentis mille mortes occisio per sententiam iudicis laici, hoc enim & similia quæ secundum se sunt iuxta, & sunt solum mala, quia prohibita ex iure positiuo,sacrilega quidem sunt,sed ex positiuo, iure originẽ trahentia. Et hoc modo sacrilegiũ est, si monacus causa correctionis uerberatur per laicum, aut necessitate non urgente per alium clericum,uel monacum ab Abbate:ut in cap.uniuersitatis.de sent. excom.

In præsenti igitur censura sacrilegium sumitur utroque modo:ita quod excommunicationi subiacet manus uiolenta sacrilega,siue absolutè,siue ex iuris positione. Et propterea quicunque zelo iustitiæ laicus homo uel dominus moueatur contra clericum pessimè meritũ, non excusatur à sacrilegio manus uiolentæ: nisi in casu sibi à iure premisso. Permitti autem creditur à iure officialibus laicis capere ac detinere clericum (prsentandum quam citius suo prælato)inuentum in crimine patrato uel patrando. Et nihilominus cuilibet cuius interest, permittitur recuperare uiolenter à clerico res furto sublatas,uel raptas antè, quâm fur uel latro ad alia diuertat,hoc est antè,quàm adipiscatũr possessionem quasi quietam rerum ablatarum:sicut etiã licitum creditur debitorem clericum fugientẽ uel fugã parantem detinere præsentãdum suo Prælato.In his enim & similibus quũ constet sacrilegium non interuenire ex naura facti (quia non ad iniuriam clerici,sed ad iustitiam tenditur)& ex positiuo iure non sit prohibitio,non est locus sacrilegio. Nota quinto,casum,in quo manus uiolenta in clericorum uere sacrilegium non punitur hac excommunicatione. Et est, si clericus turpiter operans cum uxore,matre, filia, uel sorore inuentus percutitur: ut patet in cap.si uero.de senten.excommuni.Percutiens enim ex uindicta, licet peccet mortaliter, & sacrilegus: sit iure tamen humano compatiente iusto dolori,impunis euadit. Si tamen dolus interueniat (puta quia uir consentit ut uxor clericum admittat ad hoc,ut percutere eum possit)excommunicatus est percutiendo: quia dolus interueniens compassionem legis tollit.

Nota sexto,manum uiolentam in clericum non sacrilegum

gum quinque modis inueniri. Primus est quum est sacra:ut puta quum correctionis causa ab habente legitimam potesta tem,legitimè exercetur.Sic enim Episcopus per clericum,in feriores uero prelati per seipsos clericum uerberant, detinent autem & capiunt per quoscunq;. Si ad hunc modum spectat uerberatio,qua naturalis pater corripit filios,clericos, & magister discipulos,& maiores seu seniores ecclesiæ pueros: & clerici afficientes eos qui perturbant diuini officii cultum. Et sicut sacra est horum correctio, ita sacrilega efficeretur eorundem actio si ex odio & iniquitate clericos eosdem uerberarent:ac per hoc essent excommunicati.Secundus est,quum est licita:ut quum quis defendendo se aut sua,aut alios,uim ui repellit cum moderamine inculpatæ tutelæ.Nec arctatur licita hæc defensio ad casum, quo inuasus non potest aliter se aut sua aut alios saluare:sed rationabiliter extenditur etiã ad casum in quo tamen uituperabiliter fugiendo posset se saluare: quia non tenetur ignominiosam fugã pati laicus à clerico inuasore,sed potest suum,saluando honorem sicut & cæteras res,uim ui repellere. Non intelligas tamen licere ei propter hoc acceptare duellum à clerico prouocante illum: quia aliud est uelle pugnare,& aliud se & sua tuendo,contra clericum non minis,sed facto inuadente pugnare. Et ad hãc licitam defensionem reducuntur superius dicta in tertio notabili de captione licita, quoniam in defensionem iustitiæ fiunt. Et quum non minus castitatem quam reliqua bona tueri debeamus.Si mulier,aut puer imputatur de turpitudine à clerico,& pro euadendo molestiam,non uerbo,sed facto inuadentis,percutit aut mordet(quia nec fugere licet,nec clamare potest,aut infamiam putat)nullam incurrit censuram: quia defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ,tali sexui, seu ætati uidetur.Et si excessus interueniret, exẽptus est à canone,qui excusat patrem,maritum,fratrem & filium,ut prædictum est. Et multo magis excusat agentem pro persona propria in materia turpitudinis iniuriosæ.Si enim licet mihi impunè percutere iniuriantem mihi in turpitudine meorum,multo magis impunis sum percutiens iniuriantẽ mihi in turpitudine propriæ personæ. Et sicut sufficit ibi inchoatio actus,ita hic,qui enim attentat uiolare,iam turpem actũ incho-

inchoat. Tertius est, quum manus uiolenta est imperfecta ex defectu deliberationis: ut contingit in primis motibus. Si quis enim absq; deliberatione ex subita passione manum in clericum iniicit, ita quod aduertens quod facit, retrahit manum, non est excommunicatus: quia manus uiolenta, nō est perfecte actus humanus: ac per hoc non est sacrilega, nisi imperfectè: sicut primus motus adulterii, non est adulterium. Excommunicatio autem hæc præsupponit sacrilegium simpliciter, & non secundum quid tantum, quale est hoc. Et ad hunc modum reducuntur percutiones tam defensiuæ, quā correctiuæ, quando modicum excessiuæ sunt: quia non ex deliberatiōe fit excessus ille, sed quasi ex impercepta passiōe īpellēte. Quartus est, quū uiolenta manus est īperfecta ex defectu exteriori actus: puta quia tā leuis ac leuiter iniecta est, ut pro nulla habēda fit, & ut unico uerbo dicatur quādo manus uiolēta est ita leuis, ut si esset in laicū, non constitueret peccatum mortale, pp hoc quod est in clericum, non subiacet huic excommunicationi. Et ratio est, quia non est sacrilegium, canō aūt iste expsè supponit sacrilegiū secundum cōpletam sacrilegii rationem, & non secundum quid: quale est ueniale sacrilegium, ut sic liceat loqui. Quintus est: quum manus uiolenta est imperfecta ex defectu formæ, hoc est intentionis: quia scilicet non per se intenditur, siue quia uiolentia non intenditur: ut quum quis castigando clericum, modum excedit ex imprudentia putans se non excedere: siue quia non intenditur, quod sit in clericum, ut quum ex ignorantia clericus percutitur aut capitur, quoniam per se loquēdo non incurritur sacrilegium nisi sub intentione cadat. Et hoc intellige, nisi ignorantia culpabilis reducat actum in naturam suæ formæ, ut quia debuit, & potuit scire, nec curauit scire. Et ad hunc modum reducuntur casus omnes, in quibus non formaliter, sed materialiter tantum manus uiolenta in clericum iniicitur, ut contingit officiali Principis arcenti turbam, in qua sunt clerici. Ad hunc etiam modum reducūtur casus, quibus absque animo iniuriandi uiolentia rationabiliter infertur clerico, ut si quis fugiens persequentes, clericum ex cabalo necessario fugienti tollat ut uelociter se saluet, sicut enim non est reus rapinæ equi, ita nec uiolentiæ se

saluandi

crilegæ,quia non animo iniuriandi, ſed neceſſitate ſeipſam ſaluādi totū fit in caſu,in quo ſi lex uiua adeſſet,ceſſare ſe diceret. Et ſimile eſt,ſi in caſu defenſionis, occurretē gladiū de latere clerici tolleret, ut poſſet ſe tueri. Et ſic de ſimilibus.

Nota ſeptimo, appellatione clerici ſeu monachi uenire non ſolum omnes habentes primam tonſuram, & omnes utriuſque ſexus profeſſos aliquam approbatam religionem, ſed etiam earundem religionum nouitios & conuerſos, hoc eſt qui ſe & ſua, mutato habitu, alicui religioni dedicauerunt perpetuò. Et hoc intellige, niſi ſint priuilegio clericali priuati: ut ſunt degradati, & ſecundum quoſdam,hæretici, & bigami, & coniugati ſine habitu & tonſura, & apoſtatæ,ſeu enormitatibus ſæuis uacantes &c. tertianorum autem genus (qui ſcilicet uocantur de tertio habitu alicuius religionis) ex hoc ſolo quòd ſunt tertiani, nō gaudent hoc priuilegio: quia nec ſunt religioſi (quum non habeant ſolennem profeſsionem, qua religioſi à non religioſis diſtinguuntur) nec conuerſi religionis, nec nouitii religionum, nec clerici. In iure aūt quatuor hæc genera tantum ponuntur, ut patet intuenti.

Demū circa calcē huius canonis,ubi reſeruatur Papæ abſolutio ab hac cenſura, ſcito tria exceptionū genera habere hic locū. Primū,ex qualitate facti. Secundū,ex qualitate pſonarū. Tertiū, ex accidente impedimēto. Ex qualitate qdē facti. nam tripliciter inuenitur manus hæc uiolēta. Quādoq; enim eſt iniuria leuis, quandoq; grauis, qñq; enormis. Et ſi eſt leuis, poteſt Epiſcopus abſoluere: ſi grauis uel enormis, Papæ uel legato de latere reſeruatur regulariter abſolutio. Diſcernere aūt & iudicare leuē,uel grauem,aut enormē ad iudicem(hoc eſt Epiſcopū) pertinet. Et de enormi iniuria, ex iure canonico manifeſtum eſt multipliciter inueniri. Primo ex magnitudine facti: ut ſi peruentum eſt ad mutilationē mēbri,aut ſanguinis effuſionē(quæ abundantiā ſignificare uidetur) aut graue uulnus. Secundò ex pſona læſa: ut ſi in Epiſcopū,aut Abbatē. Tertiò,ex pſona lædente: ut ſi laicus officialis authoritatiuè pcutiat clericū. Quartò ex ſcādalo: ut ſi monachus pcutiat clericū ſecularē qđ pōderabis. Ex iure uerò ciuili & doctori ſupradictis,ex pſona læſa,ſi ſa

cerdo-

cerdos indutus sacris uestibus percutiat. Et ex irreuerentia: ut si in conspectu Prælati percussio fiat. Ex loco: ut si in Ecclesia, uel in platea. Ex loco uulneris, puta si uulneratus in oculo. Et ex notorio,& specialiter temporis,putæ magnæ festiuitatis. Ex qualitate verò personarum,nam puerorum intra pubertatis annos excessus quicunque commissus & mulierum potest ab Episcopo semper absolui, etiam si pueri post pubertatem absolutionen petant. Similiter religiosi in claustro se inuicem percutientes &ad religionem transeuntes nisi difficilis & enormis fuerit excessus:vt mutilatio,aut effusio sanguinis,aut in Episcopum uel Abbatem fuerit, capitu. quum illorum de senten. excomm. Qui etiam sui iuris non sunt(quales sunt serui,& filij familias & huiusmodi) absolui possunt ab Episcopis in duobus casibus. Primus est si delinquerint in fraudem: hoc est ut subtrahant se ab obsequio debito dominis. veniendo ad sedem Apostolicam. Secundus est, si ipsi domini sine culpa sua graue damnum propter hoc incurrant:nisi excessus sit tam grauis & enormis, ut propter uitandum scandalum, & tollendum exemplum aliorum, debeant ad sedem Apostolicam destinari. Ex interueniente demum impedimento absolui in primis possunt à quocunque excessu omnes in mortis articulo constituti. Infirmi quoque seu ualetudinarii quacunque corporis impotentia impediti,& senes impotentes accedere,& similiter qui ob inimicitias quas habent, aut ob inopiam quam patiuntur,non possunt accedere, & demum quocunque canonico impedimento retrahantur, ut nec ad sedem Apostolicam,nec eius Legatum ire posint,absolui possunt ab Episcopis, seruata duplici moderatione. Prima est, ut satisfiat clericis iniuriam passis. Secunda est, ut iurent quod cessante temporali impedimento, præsentabunt se Apostolicæ sedi,pariturі illius mandato. De nobilitatis autem magna potentia, disponit ius, quòd talium dominorum ac delicatorum excessus significandus est antè quàm absoluantur, sedi Apostolicæ: & secundum illius consilium postea fiat absolutio: nisi periculum sit in mora. tunc enim iuxta impedimentorum canonicorum rationem agendum esset.

Insequentes Cardinales, vel manus violentas in eos inijcientes Item in Domino temporales constitutionem cap. felicis. libro VI. contra præsumptores, præfatos seruari non facientes. Cap. IX.

Prælatos Eccle. hostiliter insequentes Anathematis vinculo innodantur.

SI quis in hoc sacrilegij genus irrepserit, quod sanctæ Ro. Ecclesiæ Cardinales hostiliter fuerit insequutus, uel percusserit, aut cœperit, uel socius fuerit facientis, aut fieri mandauerit; aut factum habuerit ratum, aut consilium dederit uel fauorem, aut postea receptauerit uel defensauerit scienter eundem, sicut criminis læsæ maiestatis reus, ꝑpetuo sit infamis. Et infra: Ex insequutione prædicta, sicut ex iniectione manuum uiolenta, ipso facto sententiam excommunicationis quis incurrat, tam ipse insequutor quam alij supradicti tanti mali participes. Nec ab alio, quàm à Ro. Pon. possit beneficium absolutionis obtinere, nisi in articulo mortis. Et infrà: Si Princeps, Senator, Consul, Potestas, uel alius dominus, siue rector, contra præsumptores prædictos præsentis constitutionis tenorem non fecerit obseruari, tam ipse, quàm officialis eius intra mensem postquam res ad eorum notitiā uenerit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Bonifa. extrà de pœn. cap. felicis. lib. vj.

MAteria istius canonis est sacrilegiū insequutionis & manus uiolentæ in Cardinales sanctæ Ro. Eccle. Quò ad personas canon est uniuersalis. Quò ad actiones, comprehēdit decem actiones: scilicet insequi, percutere, capere sociare facientem mandare, ratum habere consulere, fauere, receptare defensare scienter: ita ꝙ quicquid horum aliquis commiserit, est excommunicatus. Et reseruantur absolutio Papæ. In secundo autem canone, si Princeps &c. materia est omissio seruandi dictam constitutionem, tanquam quasi probans sacrilegium factum. Personæ uero excommunicatæ sunt septem: scilicet Princeps, Senator, Consul, potestas, alius Dominus, rector, & eius officiales, Actio quæ excom-

municationi subiicitur est uana:scilicet non facere seruari dictam constitutionem intra mensem à die notitiæ computandum. Et est excõmunicationis huius absolutio Episcopalis.

In iniuriosè Pontificem percutientes, capientes vel bannientes.

Caput. XII.

Episcopum iniuriosè tractantes aut iniuriantibus opem præstantes, tanquam sacrilegij in vinculum excommunicationis incidunt.

SI quis suadente diabolo in hoc sacrilegij genus prorupe-rit, quamuis iniuriosè uel temere Pontificem percusserit, aut cœperit, banniuerit, uel hoc fieri mandauerit, aut facta ab alijs rata habuerit, uel socius in his fuerit facientis, aut consilium in his dederit, uel fauorem, seu scienter defensauerit eundem: in illis casibus de prædictis, in quibus excommunicationem per iam editos canones, nõ subiret; sit huius nostræ constitutionis authoritate anathematis mucrone pcussus: ac non queat nisi per summum Pontificem (præterquã in mortis articulo) absolui, &c.

Potestas uerò, consiliarij, balliui, scabini, aduocati, rectores consules & officiales ciuitatis quæ in Episcopum suum commiserit aliquid prædictorũ in præmissis culpabiles existentes, similiter excommunicationis sententiæ (à qua non nisi, ut præmittitur, ualeant beneficium absolutionis obtinere) sint subiecti. Clemens extra de pœnitentia. cap. si quis. in Clemente.

CAnones duo simul hic ponuntur: & utriusque materia est sacrilegium in Episcopum. Et primus quidem quo ad psonas, uniuersalis est. Quo ad actiones uerò cõprehenditur duo genera actionum, scilicet principalium & accessoriarum. Et principales quidem sunt tres, scilicet percutere, capere, uel bannire Episcopum quemcunque. Actiones uerò accessoriæ sunt sex: scilicet mandare, ratificare, sociare, consulere, fauere uel scienter defendere.

Secũdus aũt canõ specialiter loquẽs de hoc sacri. ppetrato à ciuitate

à ciuitate (quæ non excommunicatur: quia uniuersitas nõ excommunicatur) particularis est quo ad personas: pro quãto septem genera officialiũ: & octauo generali nomine oẽs illius officiales excommunicat. Sed quo ad actiones extẽsiuus est: pro quanto culpam omnem circa hoc sacrilegium comprehendit. Et est utriusque absolutio Papalis. Aduerte hic, ꝙ appellatione Pontificis seu Episcopi non uenit nisi consecratus Episcopus: quia electus & non consecratus, nõ est Episcopus, licet sit administrator & Episcopus electus. Et scito ꝙ præter hos canones, ad idem extat alius in cœna Domini, dicens: Excommunicamus & anathematizamus omnes temere mutilantes, uulnerantes, interficientes, capientes, incarcerantes & detinentes Patriarchas, Archiepiscopos, & Episcopos eorumq; mandatores. Vbi uidere potes canonem uniuersalem quo ad personas, & comprehendentem actiones sex principales, & unam accessoriam, scilicet mandare. Et est Papalis, sicut cætera in cœna Domini.

In sacrilegos, ad urbem Romam pergentes, inuadentes. Cap. XIII.

Romipetas qualitercunque mutilantes, uel persequentes, excommunicantur.

Excommunicamus & anathematizamus omnes mutilantes, uulnerantes & interficientes seu capientes & detinentes, seu deprædantes & Romipetas & peregrinos ad urbem causa deuotionis seu peregrinationis accedentes, & in ea morantes, uel recedentes ab ipsa: & in his dantes auxilium, consilium, uel fauorem. In proces. cœnæ Domini.

Canonis istius materia est sacrilegium, quo inuaduntur ad sanctam urbem pergentes. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones, comprehendit, sex principales, & tres accessorias. Et principales sunt, mutilare, uulnerare, interficere, capere, detinere, deprædari. Accessoriæ autem sunt, consulere, auxiliari, fauere. Et nota, ꝙ oportet personas ad quas principales actiones terminantur, habere multas conditiones. Prima est in qualitate, quod sint Romipe-

tæ seu peregrini. Secunda est in causa, quod causa deuotionis uel peregrinationis. Tertia est in positione quod ad urbem accedant, uel in ea morentur, uel inde recedant. Et ex defectu tertiæ conditionis, si quis tales percusserit antequàm sint in accessu, aut postquàm redierint, non incurrit hunc canonem. Et defectu uero secundæ conditionis, si quis habitatorem Romæ euntem ex Hispania Romam, ut in domum suam uadat, percusserit, non incurrit hunc canonem: quia nec causa deuotionis, nec causa peregrinationis ad urbem accendit. Ex defectu autem primæ conditionis, si qs percusserit habitantem Romæ causa deuotionis nõ incidit in hunc canonẽ: quia habitator non est Romipeta, aut peregrinus morans in urbe. Inter causam autem deuotionis & peregrinationis nihil interesse uideo in proposito nisi quantùm ad exteriorẽ manifestationem, deuotio enim interior est: peregrinatio uerò exteriora solita est habere signa. Et uulgariter uocantur peregrini, qui deuotionis causa pergũt. Verùm inter Romipetas & peregrinos ad urbem, differentia est, inquantum communius est Romipetæ nomen. nam comprehendit etiam Romanum ciuem ad urbem causa deuotionis accedentem.

Et nota, quòd canon iste respicit non Papam, non curiã, sed urbem Romam: ita quod si Papa cum curia alibi esset, nihilominus canon iste ligaret offendẽtes euntes ad urbem causæ deuotionis. Aduerte quoque, quòd iste canon mutatus est: quia in processu cœnæ Domini tempore Martini comprehendebantur etiam peregrini ad Hierusalem. Et est Papalis.

In eos qui ad sedem Apostolicam uenientes, & recedentes ab eadem, temeritate propria capiunt. spoliant & detinent, &c. Cap. XIIII.

Romanam curiam petentes, aut ab ea recedentes sub pœna excommunicationis impedire, uel qualitercunque molestare prohibentur.

Excõmunicamus & anatematizamus omnes illos: qui ad sedem Apostolicam uenientes, & recedentes ab eadem,

necnon

necnon omnes illos qui iurisdictionem ordinariam uel delegatam aliquam non habentes, in eadem curia morantes, temeritate propria capiunt, spoliant, & detinent, aut ex proposito deliberato uerberare, mutilare, uel interficere præsumunt: & q talia fieri faciunt seu mādāt. In proces. cœnæ dñi.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur sedes Apostolica in iis quæ sub protectione sua sunt. Et quo ad personas, est uniuersalis. Quo ad actiones uerò cōprehendit actiones principales sex, & duas accessorias. Et quoniam in canone isto aliter modificātur primæ tres actiones principales, quando terminantur ad uenientes uel recedentes, & aliter quando terminantur ad morantes in curia Romana: ideo aduerte ex litera differentiam. Et multiplicando primas tres actiones, dicito ꝙ capere spoliare uel detinere, tam uenientes ad Apostolicam sedem, quàm recedentes ab ea, primò excommunicantur, deinde quod capere, spoliare, uel detinere propria temeritate (hoc est authoritatiuè) morantes in curia Apostolica excommunicantur. Tertiò, ꝙ uerberare, mutilare, uel interficere ex proposito deliberato tam uenientes, quàm recedentes, quàm morantes excommunicantur. Et est Papalis. Sed sunt hic aduertenda multa: Primum, ꝙ non est hic sermo de Roma, sed de sede & curia Apostolica, ac per hoc oportet personas sic offensas ad sedem Apostolicam uenire, aut ab illa recedere, aut in illius curia morari: ita quod non sufficit morari Romæ ubi est curia, sed oportet in curia morari. Secundū est, quod si morantem in curia quis spoliat, detinent, aut capit furtiuè & per modum raptoris, & non authoritatiuè, non incurrit hunc canonem. factus est enim hic canon cōtra eos qui in curia authoritatem sibi de facto usurpant. Propterea enim dicitur, qui iurisdictionem ordinariam uel delegatam non habentes propria temeritate, &c. Tertium est, ꝙ si quis extorta tunc ira, rixa, controuersia, & breuiter non animo quieto præmeditatus prorumpit in uerberandū aut occidendum curialem in curia, non incurrit hunc canonem: quia non uocatur in proposito ex proposito deliberato facere, qui ex non præmeditatione quieti animi facit, alioquin superfluè apponeretur ex proposito deliberato, si

deliberatio sufficiens ad peccatum mortale sufficeret ad hūc canonem incurrendum: commune siquidem est omni excommunicationi subesse peccatum mortale. Et semper hoc subintelligitur: nisi quis adeo desipiat, ut putet aliquem ex actu non deliberato excommunicatum, aut in hoc solo canone explicatum, quod in cæteris subintelligitur: quod irrationabile est.

6. Quartum est, quod ultimus casus (scilicet de percutientibus morantes in curia) scriptus quidem est, & iam per centum annos quotannis promulgatur: & tamen à nullo aduerti aut practicari uidetur tam in foro iudicandi quàm pœnitentiæ. nullus siquidem (ni fallor) ex hoc se aut alium reputat excommunicatum. Actiones autem accessoriæ duæ sunt: mandare scilicet, & facere fieri aliquid dictorum: ita qd̄ non solùm qui mandato, sed qui alia uia quàm mandato facit aliquid horū fieri, excomunicatus est. Et est Papalis.

In sacrilegos litigantes in Ro. curia quomodolibet offendentes. Cap. XV.

Litigantes in curia Romana non sunt spoliandi, nec aliqualiter impediendi: & hoc sub pœna excommunicationis.

Excommunicamus, & anathematizamus omnes illos qui per se, uel alium, seu alios, quascunque personas Ecclesiasticas uel seculares ad Rom. curiam super suis causis & negotiis recurrentes, illaq; in eadem curia prosequentes, aut procurantes, negotiorumq; gestores, aduocatos uel procuratores ipsorum, uel etiam auditores, seu iudices supradictis causis, seu negotiis deputatos, occasione causarum uel negotiorum huiusmodi uerberant, mutilant, uel occidunt seu bonis spoliant. Vel qui per se, uel alium, seu alios directè uel indirectè prædicta exequi, uel procurare, aut in eisdē consilium, auxiliū, uel fauorē præstare nō uerentur: cuiuscūque præeminētiæ, dignitatis, &c. fuerint. In ꝓ. cess. cœnæ Dñi.

Canonis istius materia est sacrilegiū quo ex certa specia li causa (scilicet litis uel negotii) offenduntur qui sub

protectione Apostolicæ sedis sunt. Et quò ad personas offẽdentes est uniuersalis. Quò ad personas uero offensas, continet octo genera personarum: scilicet ad Roma.cu.super suis causis recurrentes, prosequentes, procurantes, negotiorum gestores, aduocatos, procuratores, auditores, iudices. Quo ad actiones autem principales explicat quatuor: uerberare, mutilare, occidere, bonis spoliare. Oportet tamẽ actiones istas non ex quacunque causa, sed occasione causarũ uel negotiorum huiusmodi fieri si incurrẽda est canonis huius censura. Quò ad actiõne uerò accessorias, multiplicatur ualde, ut patet intuenti. Et est Papalis.

In eum qui quempiam Christianorum per assasinos interfecerit uel interfici mandauerit, aut eos receptauerit, defenderit, uel occultauerit. Cap. XVI.

Christianum per assasinum interficere, aut interficiendum curare, peccatum est, excõmunicationis puniendum sententia.

STatuimus, ut quicunque Princeps, Prælatus, seu quæuis alia Ecclesiastica secularisve persona quempiam Christianorum per assasinos interfecerit, uel interfici mandauerit (quauis mors forsitan ex hoc non sequatur) aut eos receptauerit, excommunicationis sententiam & depositionis à dignitate ordine, honore, officio & beneficio incurrat ipso facto. Inno.iiii. de homicidio.cap.pro humani.lib.vj.

CAnonis istius materia, est homicidium, non qualecunque, sed sacrilegum: conditus est enim contra quandam sacrilegam uiam occidendi Christianos. Et quo ad personas, est uniuersalis. Quò ad actiones uerò comprehendit quinque actiones. Prima est, Christianum per assasinos interficere: secunda est, mandare, etiam si non sequatur effectus: tertia est eos assasinos receptare: quarta est, eos defendere: quinta est, eos occultare. Vbi primò nota, ꝙ assasini non dicuntur hic qui uulgariter uocantur assasini: sed quædam specialis gens infidelis (ut litera innuit) habens

ſuum dominum, quæ hodie ignota uidetur. Deinde aduerte quod in hoc canone mandati actio non punitur ut acceſſoria, ſed ut principalis: & propterea punitur etiam ſi effectus non ſequatur. & ſimile eſt de aliis tribus actionibus ſequentibus: ita q receptatores, defenſores, occultores aſſaſsinorum etiam ſi non occiderint aut occiſuri ſint Chriſtianũ, ſunt excõmunicati: quia ſic ius diſponit. Et eſt Epiſcopalis.

In ſacrilegos Eccleſiæ Romanæ terras offendentes. Cap. XVII.

Terras & poſſeſsiones Eccleſiæ Romanæ impugnantes excommunicantur.

Excommunicamus & anathematizamus omnes illos qui per ſe uel alium ſeu alios directe uel indirecte ſub quocunque titulo uel colore occupant, detinent, uel hoſtiliter deſtruunt ſeu inuadunt, aut occupare, detinere uel deſtruere, aut inuadere hoſtiliter præſumunt in totum uel in partẽ, almã urbem, regna, Siciliæ ſeu Trinacriæ, inſulas Sardiniæ & Corſicæ, terram citra Pharum patrimonium Beati Petri in Tuſcia, ducatum Spoletanum, cõmitatum Venayſinum, Sabinenſem, Marchiæ Anchonitanæ, maſſæ. Trebariæ Romandiolæ, Campaniæ, & maritimæ, prouincias, ac terras, ſpecialis cõmiſsionis Arnulforum, ciuitatesq; noſtras Bononiam, Ferrariam, Beneuentum, Peruſium, Auinionem, ciuitatem caſtelli, Tudertum & alias ciuitates, terras & loca uel iura ad ipſam Rom. Eccleſiam ſpectantia & adhærentia, ac fautores & defenſores eorum: ſeu in his dantes auxiliũ, conſilium uel fauorem. In proceſſu cœnæ Domini.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenduntur terræ Eccleſiæ Romanæ. Et quo ad perſonas, eſt uniuerſalis. Quò ad actiones uerò principales, numerat quatuor ſcilicet occupare, detinere, hoſtiliter deſtruere, ſeu inuadere, tam in præſenti quàm in futuro. Et modificantur dictæ actiones multiplicetur: ſcilicet per ſe uel alium, & directè uel indirectè: & excluduntur colores &c. Acceſſoriæ autem ſunt fauere, defendere, conſulere. Quæ autem ſint terræ & loca Eccleſiæ Ro. in litera explicantur. Et eſt papalis. Aduerte

hic

hic ꝙ quum in literis Ecclesiæ contingit, ꝙ pars existens extrà armata manu uolens intrare, inuadit ciuitatem non ut subtrahat eam Ecclesiæ, sed ut ipsa pars ibi regnet eo modo quo partes istæ regnare consueuerunt, canonem istum incurrit: quia terram Ecclesiæ in parte saltē hostiliter inuadit sub colore manendi in domo sua. Imò (ut à cōiter accidentibus patet) huiōi inuasi tendit ad subtrahendum Ecclesiæ Rom. terram quo ad liberum regimen. Romana siquidem Ecclesia in terris ubi factio regnat, titulare dominium potius habet quàm cum effectu.

In latrones maritimos. Cap. XVIII.

Piratæ & cursores aut prædones maritimi anathematizantur.

Excommunicamus & anathematizamus omnes piratas, cursarios, latrunculos maritimos: & alios præcipuè qui mare nostrum à monte Argentario usque ad Tarracinam discurrere, & nauigantes in illos deprædari, mutilare, interficere, ac rebus & bonis suis spoliare præsumpserunt hactenus & præsumunt, ac omnes receptatores eorundem: & eis auxilium dantes, consilium uel fauorem. In processu cœnæ Domini.

Canonis istius materia est latrocinium maritimum. Et quò ad personas, unum genus personarum nominatur diuersis nominibus. Nam piratæ ijdem sunt, qui uulgariter corsarij appellantur: latrunculi quoque marini parui piratæ sunt. Totum ergo genus piratarum excommunicatur, & præcipuè intra mare Ecclesiæ Romanæ discurrentium. Actiones principales sunt quinque: deprædari, mutilare, interficere, bonis suis spoliare, & receptare eosdem. Accessoriæ autem sunt tres consulere, auxiliari, fauere. Et est Papalis.

In sacrilegos sedem Apostolicam in suis uictualibus offendentes.

Cap. XIX.

Victualis

Victualia uel alia Romanæ curiæ necessaria solicitantes non sunt sub anathematis pœna impediendi.

Excommunicamus & anathematizamus omnes impedientes seu inuadentes uictualia seu alia ad usum Ro. cu. necessaria adducentes: uel qui ne ad Ro. curiam ipsa adducantur uel deferantur, impediunt seu perturbant: & qui talia fieri faciunt uel defendunt cuiuscunque fuerint ordinis, præeminentiæ &c. In proces. cœnæ Domini.

Canonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur sedes Apostolica in suis uictualibus, Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones principales sunt quatuor: sed distinctæ in duas cōbinationes ꝑꝑ diuersitatē terminorū. Nā prima cōbinatio est impedire uel inuadere homines adducentes uictualia uel alia necessaria ad usum Ro. curiæ. Scđa uero combinatio est, impedire uel perturbarē ne prædicta adducātur ad curiā: ita ꝙ primò prouidetur hominib. adducentibus: scđo rebus adducendis. Quo ad actiones uero accessorias ponūtur duæ actiōes. s. defendere, uel facere fieri talia: quāuis errore scriptorū ly fieri, omissum sit in textu etiā plūbato. Et est Papalis. Aduerte hic, qđ quū ex uolūtate & ꝓposito maleficia distinguantur: si qs nō gratia impediēdi uel perturbādi ea quæ sunt ad curiā, sed cōsulendi ꝓpriæ patriæ cōmoditati inhibeat ne qs extrahat de patria fruges &c. quāuis inde sequatur, quod nō possunt deferri ad curiā Ro. non propterea incidit in hunc canonem. Similiter si quis tempore pestis in curia, inhibet suis, ne quis uadat Romā reuersurus &c. non incidit in hunc canonē: & sic de similibus: quia non per se agitur contra curiā sed pro necessitate, pro sanitate patriæ & huiusmodi per se agitur: licet per accidens redundat in damnum curiæ, sed pœnæ ac censuræ intelligendæ sunt penes id quod est per se, & nō penes id quod est per accidens.

In sacrilegos Christianum principatum offendentes opem ferendo inimicis crucis Christi.

Cap. XX.

Sarracenis

Sarracenis arma uel alia Christianitatis nocitura deferentes excommunicantur.

Excommunicamus & anathematizamus illos, qui contra Christum & populum Christianum, Sarracenis arma, ferrum, & lignamina deferunt galearum: eos etiam qui galeas eis uendunt uel naues, quiquæ in piraticis Sarracenorum nauibus curam uel gubernationem exercent, aut machinis aut quibuslibet aliis aliquod eis impendunt consilium uel auxilium in dispendium terræ sanctæ, Ipsosque rerum suarum priuatione multari, & capientium seruos fore censemus: præcipientes, ut per omnes urbes maritimas in diebus dominicis & festiuis huiusmodi sententia publicè innouetur. Et talibus gremium non aperiatur Ecclesiæ, nisi totum quod ex commercio tam damnato perceperint, & tantundē de suo, in subsidium terræ sanctæ transmiserint. Et infrà. Quod si fortè soluendo non fuerint, sic aliàs reatus talium castigetur, q in pœnam ipsorum aliis interdicatur audacia similia præsumendi. Inn. in conci. generali. extrà de Iudæis. cap. ad liberandum.

Canonis istius materia est sacrilegium contra Christianum principatum commissum, opem ferendo inimicis crucis Christi. Et multis in locis repetitus diuersimodè inuenitur, & in iure, & in Extrauagantibus, & in processu qui fit in cœna Domini.

Vt autem clarè percipiatur quid, quando, & ubi prohibitum sit, distingue tempora & loca. Et scito, quod secundum omne tempus, & secundum omnem locū infidelium, excōmunicati sunt deferentes equos, arma, ferrū lignamina. & alia prohibita, quibus Christianos impugnant: ut patet in cœna Domini, ubi sic dicitur, Excommunicamus & anathematizamus omnes illos qui equos, arma, ferrum, lignamina, & alia prohibita deferunt Sarracenis, Turcis, & aliis Christi nominis inimicis, quibus Christianos impugnant. Tempore uero guerre excommunicati sunt deferentes: etiam quodcunque mercimonium: ut patet in cap. quod olim. de Iudæis & Sarrace. Et omni rursus tempore deferentes etiam uictualia, & quæcūque mercimonia in Alexandriā, uel

alia

alia loca Sarracenorum terræ Aegypti, excommunicati ſunt: ut patet in extrauag. Cle. v. multa mentis. polita inter communes. Extrauagantes. in tit. de Iudæis & Sarrac. & tam hæc tertia, quam prima excommunicatio reſeruatur Papæ: Secunda autem quatenus ab utraque harũ ſeparatur, ab Epiſcopo abſolui poteſt. Aduerte deinde, quod appellatione armorum, ueniunt non ſolum offenſiua, ſed defenſiua, ex qua cunque, materia ſint. Per ferrum autem & lignamina, præcipuam materiam intellige armorum, & galearum ac nauium. Et per alia prohibita, accipe non ſolum naues, & galeas, ſed quaſcunque ſecundarias proprias materias armorum, galearum, nauium: ut ſunt ſartiæ, uela, galearum: & breuiter quæ cunque ad hoc ſunt, ut ex eis Chriſtiani impugnentur, ſic enim proceſſus cœnæ Domini explicat. Victualia autem & communis uſus merces (ut panni linei uel lanei: & alia huiuſmodi) non ueniunt appellatione prohibitorum: ut latiſſime patet ex eo quod in dicta Extrauagante, poſtquam dictũ eſt, ferrum, equos, arma, & alia uerita, ſubiungitur, necnõ uictualia & mercimonia. Vnde ſequitur, quod talis excommunicatio in canone Cœnæ Domini, non extenditur ad deferentes uictualia & communes merces ad infideles. Et hæc bene nota. Vnde has omnes merces deferentes non ſunt excommunicati, niſi tempore guerræ, aut niſi in Alexandriam, uel partes Aegypti deferant: quum excõicatio contra illos non inueniatur, niſi ut dictum eſt. Et quilibet Canon eſt uniuerſalis quò ad perſonas. Sed quo ad actiones diſtãs: quia in hoc canone explicantur quinque actiones. prima eſt deferre: ſecunda uendere: tertia curam exercere: quarta conſulere: quinta auxiliari: ut patet in textu. In Canone uerò cœnæ Domini ſola una actio ponitur, ſcilicet deferre. Et eſt nõ ſolum papalis, ſed pœnalis abſolutio: ut in iure recitato uides.

In effractores locorum ſacrorum. Cap. XXI.

Loci ſacri fractor ſeu ſpoliator pœnam excommunicationis incurrit.

Nemo

MEmoratos sacrilegos (qui scilicet confregerent uiolenter quasdam Ecclesias,& expoliauerant) excommunicātes nuncietis:& faciatis sicut excommunicatos arctius euitati, donec passis iniuriam congrue satisfaciant,& damna data resarciant, & cum literis uestris rei ueritatem contingentibus Apostolico se conspectui representent. extra de sent. excommunica. conquesti.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo frangitur Ecclesia,& expoliatur. Et quò ad personas uniuersalis est. Quò ad actiones uerò comprehendit duas simul: scilicet frāgere,& expoliare. Vbi nota primo, duo requiri simul, ut sit locus Canoni: scilicet effractionem,& spoliationem. Et effractio quidem ad templum (siue frangatur paries, siue ianua, siue sera, siue tectum, &c.) spoliatio autem ad res quæ tolluntur, refertur. Et propterea si quis aperiret Ecclesiam, aut frangeret, sed non spoliaret, non subiiceretur huic canoni. Nota secundo, quod hic Canon nullam infert excommunicationem, sed latam supponit, & denunciationem mandat ac denunciati absolutionem Apostolicæ sedi reseruat. Sed ubi lata sit ista sententia quæ hic supponitur, non facilè patet: nisi dicendo quod canon iste per hæc sua uerba interpretatur, quò ad hunc casum fuisse anathema latæ sententiæ canonem Lucii Papæ in Decretis. xviii. q. iiii. cap. omnes Ecclesiæ. Indubiè siquidem tenetur huiusmodi Ecclesiarum effractores cum spoliatoribus esse ipso iure excommunicatos ex hoc textu: quia manducantur denunciari excommunicari, non potest enim denunciari excommunicatus, nisi qui iam est excommunicatus. Et est papalis post denunciationem.

Incendiarios. *Cap. XXII.*

Absolutio à peccato incendiarij Papæ reseruatur.

INcendiarij ex quò sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad sedem Apostolicā sunt mittendi. Clemen. iii de senten. excommunic. cap. tua.

CAnonis istius materia est iniuriosum incendium. Et quò ad personas est uniuersalis, Quò ad actiones unam

solam

ſolam punit actionem ſcilicet, iniurioſè incendere, non qualitercunque ſed poſt ſententiam.

Vbi nota nullam in hoc Canone excõmunicationis ſententiam fieri: ſed ſi per eccleſiæ (hoc eſt prælatorum) ſententiam ſunt non ſolum excommunicati, ſed publicati: tunc: abſolutio reſeruatur ſedi Apoſtolicæ. Et quia non arctat ſe Canon ad incendiarios Eccleſiarum, ideo de quibuſcũque incendiariis intelligo. Et intelligitur in propoſito incendiarius non ab actu incendendi, ſed à uitio: qui enim malo ſtudio incendit domum, ſegetem, oliuetum &c. incendiarii crimen incurrit.

Et ſcito excommunicationem contra incendiarios Eccleſiarum latam, nullibi inuentam à me eſſe, quanuis quæſierim quæ allegantur loca: & propterea non habeo eos pro excommunicatis. Et ſi qui forte fundent excõmunicationem hanc ſuper canone, qui habetur xi.q.iiii.cap. canonica. aduertant primo canonem illum communem eſſe omnibus uiolatoribus Eccleſiarũ, inde quod nõ uidetur ligare omnes Chriſti fideles: quia uidetur canon nec concilii uniuerſalis, nec Papæ, ſed particularis ſynodi, ſcilicet Aurilſiacẽ. Conſtat autẽ huiuſmodi canones, præſertim pœnales, nec ex ſe, nec ex Gratiani compilatoris authoritate uim ſuam extendere ad uniuerſas Chriſti Eccleſias.

In qui Chriſtianos naufragantes rebus ſuis ſpoliant. Cap. XIII.

Chriſtiani naufragantes non debent ſpoliari, & hoc ſub pœna excommunicationis

ILli qui Chriſtianos naufragium patientes ſpoliant rebus ſuis, niſi ablata reddiderint, excommunicationi ſe nouerint ſubiacere ex Concil. Lateran. de raptoribus. cap. excommunicationi.

CAnonis iſtius materia eſt furtum ſeu rapina bonorum naufragorum. Et quò ad perſonas uniuerſalis eſt. Quo ad actiones vnã ponit ſcilicet, ſpoliare bonis patiẽtes naufragiũ.

Vbi aduerte canonem hunc contra iniquam detentionem

nem rerum Christianorum naufragorum, considerasse duo concurrere in hac iniquitate. Primo acceptionem rerum ex naufragio: deinde usurpationem earundem rerum ut propriarum. Et quia primus actus (hoc est accipere huiusmodi res) potest bene & male fieri, & habet speciem boni (quoniam est saluatio rerum periclitantium) & potest fieri ex pia charitate, ad opem scilicet ferendam dominis rerum illarum: & potest fieri ex auara iniquitate ad appropriandum sibi res illas: ideo non est punitus actus iste acceptionis ab hoc Canone. Secundus autem actus (qui est detentio rei alienæ inuito domino) quoniam manifestam & inexcusabilem continet iniquitatem, punitus est ab hoc Canone excommunicationis sententia. Et quia actus iste (scilicet detinere res naufragorum ipsis inuitis) consummatur in omissione restitutionis, propterea canon iste non percutit huiusmodi quasi raptores seu fures, nisi quum uenerint ad omissionem restitutionis debitæ. Et quia tempus restituendi determinatum est ad statim (quia obligat semper & ad semper) ideo statim incurritur hæc excommunicatio quũ quis est in mora, hoc est, quum quis potest restituere, & non restituit. Nec est opus monitione, tum quia tempus restitutionis determinatum est ipso iure, ut dictum est, tum quia falsum est censuras contra omittentes, exigere monitionem, ut patet ex eo quod inquisitores odio uel amore &c. omittẽtes, absq; alia monitione sunt excommunicati, iuxta cap. multorum, de heretic. in Clem. Et est Episcopalis.

Aduerte confessor leges, aut consuetudines alicubi de confiscatione bonorum naufragorum esse corruptiones legum, & bonorum morum addentes afflictiones afflictio.

Contra offendentes Apostolicam sedem.

In Cardinales sede uacante constitutioni de Rom. Pont. Præter simoniam facienda electione, quouis modo contrauenientes. Cap. XXIIII.

Romani

Romani Pontificis electionem pręter simoniacam impedientes, ipso facto pœnā excommunicationis incurrūt.

INhibemus omnibus & singulis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus qui pro tempore erunt & eorum sacro collegio, ne Apostolica sede uacante prædictis (scilicet de Romano Pontifice. Præter simoniam facienda electione) contraue nire, uel contra præmissa uel aliquod præmissorum statuere, disponere, ordinare, uel aliquo modo facere attentare præsumant, quocunque exquisito colore uel causa, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna quam ipso facto incurrāt. Et à qua non nisi per Romanum Pontificem canonicè electum absolui possint, nisi in mortis articulo. Iulius II. in Extrauaganti, quum tam diuino, & fuit per Lateranense Concilium approbata.

CAnonis istius materia est simonia non quecunque, sed circa electionem Papæ. Et quò ad personas est particularis: utpote solos Cardinales comprehendēs: Quò ad actiones uerò numerat sex actiones: prima est, conuenire, secunda statuere, tertia disponere, quarta ordinare, quinta aliquo modo facere, sexta aliquo modo attentare. Et hæc omnia intelliguntur sede uacante: ita quòd si Cardinales contra ordinata de Papæ præter simoniam electione, contraueniāt aut statuant &c. sunt excommunicati. Et est Papalis. Vbi nota, quod licet secundum antiqua iura non potuisset excipi contra Papā simonia è electum (quia quantumcunque simoniacus, erat uerus Papa) post hanc tamen constitutionem Papa simoniacè electus non est Papa in ueritate. Et Cardinales sede uacante iurant se seruaturos hanc constitutionem.

In eos qui ab ordinationibus, sententijs seu mandatis Romani Pontificis ad futurum Concilium appellant, aut fauorem, consilium, auxiliumve ad hoc præstant.

Caput. XXV.

Appellantes à sententia, ordinatione uel mandato summi Pontificis excommunicantur.

Sane

SAne olim felice recordatione Pius Papa II. prædeceſſor noſter de fratrum ſuorum ſanctæ Rom. Eccle. Cardinalium cunctorumq́ prælatorum, ac diuini & humani iuris interpretum curiam Rom. ſequentium in dieta ſeu congregatione Mantuana exiſtentium approbatione, matura prius & graui præmiſſa diſcusſione, & de eorundem congregatorũ unanimi conſilio & aſſenſu, ac ex certa ſcientia prouocationes ad futurum concilium efficaciſſimis & papabilibus rationibus tanquam erroneas & deteſtabiles damnauit: ac ſub excommunicationis latæ ſententiæ & interdicti pœnis præcepit, ne qua perſona cuiuſuis dignitatis, ſiue etiam uniuerſitas aut collegium quouis quæſito colore ab ordinationibus ſententijs, ſeu mandatis quibuſcunq; ſuis & ſucceſſorum ſuorum, appellationem huiuſmodi interponere audeat: & contra facientes unà cum fautoribus ſuis, & conſilium, auxiliũ ve præſtantibus (ſiue tabelliones ſint, ſiue teſtes ſiue aduocati ſiue alij quicunque) non ſolum pœnis & cẽſuris prædictis, ſed etiam ijs quæ læſæ maieſtatis & hæreticæ prauitatis reis imponuntur, obnoxios eſſe ſtatuit. Et infrà: dictasq́ pœnas, & earum quamlibet omnes illos ipſo facto incurrere uolumus (cuiuſcunq; conditionis exiſtant, & gradus prerogatiua præfulgeant) qui in ſenatu, concilijs, parlamentis, congregationibus etiam ſynodalibus & ꝓuincialibus uel aliàs quomodolibet tacitè, uel expreſsè, uoce, uel ſcripto, per ſe uel alium, cuiuſcunque timoris uel reuerentiæ uelamine, uel prætenſa excuſatione & ſuperioris mandato non obſtante decreuerint, conſuluerint ſeu deliberauerint, uel aliorum dictum approbauerint, conſilium aut uocem dederint, ut ad futurũ uniuerſale Concilium à nobis uel ſucceſſoribus noſtris Ro. Pont. cõtra prædictam conſtitutionem appellare liceat, poſſit uel debeat, dictas pœnas ad ipſos & eorum quemlibet cõtrauenientem in præmisſis, tenore præſentium dantes & extendentes, & locum habere declarantes omni ambiguitate ceſſante. Iulius ij. in Extrauagan. ſuſcepti regiminis.

CAnonis iſtius materia eſt, ſacrilegium contra ſedis Apoſtolicæ primatum. Et quò ad perſonas eſt uniuerſalis. Quò ad actiones uerò principales, conſtitutio Pij ponit unam tantum ſcilicet appellationem ad futurum Concilium

ab ordinationibus, sententijs seu mandatis Rom. Pont. sed accessoria ponit tres: fauere, consulere, auxiliari. Extensio autem Iulij addit sex actiones principales: scilicet decernere, cõsulere deliberare, approbare aliorum dicta, consilium dare, uocem dare ut ad futurum concilium contra dictam constitutionem Pij appellari liceat, possit uel debeat. Et quælibet actio multiplicatur per modos, tacitè uel expresse, uoce uel scripto per se uel alium. Vbi nota primò, quod licet omnes istæ actiones tanquam accessoriæ fuerint excommunicationi subiectæ per constitutionem Pij non erant tamen per constitutionem illam excõmunicationi subiectæ tanquam principales actiones: & propterea non erant isti dantes consilium aut uocem, uerbo uel scripto: excommunicati, nisi subsequuto effectu (hoc est nisi subsequuta principali actione, quæ est appellare ad futurum concilium) sed per adiunctam extẽsionem Iulij, quilibet horum est excõmunicatus statim ut dat uocem seu consilium ut possit, liceat, seu debeat appellari, etiam si effectus non subsequatur, quia sic disponit Decretalis ista. Alioquin frustra esset extensio ista ad easdem actiones ut accessorias & concomitantes: quoniam iam per Pium comprehensæ sic erant sub nomine dantium consilium, auxilium, uel fauorem. Nota secundo differentiam inter consulentes quod fiat hæc appellatio & consulentes, quod fieri possit, aut liceat, aut debeat hæc appellatio. nam primi non sunt excommunicati, nisi sequatur appellatio: quia per Pij constitutionem excommunicantur ut cooperatores. Secundi autẽ sunt excommunicati ipso facto: ut patet per extensionem Iulij. Nec illius differentiæ quærẽda est alia causa, nisi quia decretalis sic disponit: & pœnæ non sunt extendendæ ultra proprios casus.

In literarum Apostolicarum falsarios, & ipsorum fautores. Cap. XXVI.

Literas apostolicas falsificãtes, vel aliter quàm sint exponentes, vinculo tenentur excommunicati.

NOs omnes falsarios literarum Apostolicarum, qui per se uel alios uitium falsitatis exercent, cum defensoribus, & fautoribus

fautoribus suis anathematis uinculo decernimus innodatos &c. Inno.iij. Extraua. de crim. fal. ad falsariorum.

CAnonis istius materia est sacrilegiũ quo offenditur Apostolica sedes in falsitate suarum literarum. Et quo ad ꝑsonas est uniuersalis. Quod ad actiones principales continet duas. Prima est exercere uitium falsitatis in Apostolicis literis per seipsos. Secunda est, exercere hoc idem per alios; & duas accessorias: scilicet fauere & defendere. Aduerte primò, quod Canon excommunicationis non extendit se ad omnes quomodolibet falsarios, hoc est quis quouis modo possunt dici falsarii Apostolicarum literarum. Vnde non comprehendit subreptitias seu obreptitias literas Apostolicas impetrantes & edentes: quoniam literæ tales, non sunt falsæ, sed ueræ literæ Apostolicæ. Nec comprehendit utentes scienter literis Apostolicis falsis, quia Canon ipse distinguit utentes contra exercentes per se uitium falsitatis huiusmodi, ac per hoc aperit utentes nõ uenire appellatione exercentium per se uitium falsitatis huiusmodi. Et quum constet ꝙ non oportet utentes cõprehendi sub appellatione exercentium per alium (quũ per seipsos utantur literis falsis) cõsequens est, ut non comprehendantur utentes sub hac censura. Nota secundò in eodem capitulo subiungi excommunicationem contra laicos utẽtes literis Apostolicis falsis: ita ꝙ prima excommunicatio est communis laicis & clericis: secunda autem est propria laicis: quia textus disponit aliam pœnam clericis. Prima quoque excommunicatio comprehendit Apostolicarum literarum falsarios omnes, qui uitiũ falsitatis exercent per se uel alios: secunda autem solos utentes. Aduerte tertiò, quòd licet neutra harum excommunicationum sit Papæ reseruata ex hoc textu: ex processu tamẽ cœnæ Domini reseruatur prima, & extenditur excommunicatio prima absque limitatione aliqua ad omnes falsarios literarum Apostolicarum, & supplicationem, gratiam, uel iustitiam concernentium. Et dicitur sic, Excommunicamus, & anathematizamus omnes falsarios bullarum seu literarũ Apostolicarum, & supplicationum gratiam, uel iustitiam concernentium per Romanum Pontific. uel uicecancellarium, seu gerentes uices eorum aut officium uicecancella-

rij ſanctæ Rom. Eccleſiæ de mandato eiuſdem Roma.Pon tificis ſignatarum: aut ſub nomine eiuſdem Rom. Pon.ui cecancellarii aut gerentium uicem prædictorum, ſignantes ſupplicationes eaſdem. Vbi uidere potes quòd Canonis iſtius materia eſt latior quò ad actiones & quò ad actionum materias. Quò ad actiones quidem: quia ibi ſola falſatio, hic falſatio & ſignatio, Quo ad materias uerò: quia ibi ſolùm de literis Apoſtolicis, hic de literis & ſupplicationibus agitur. Aduerte quarto ꝙ in cap.dura.de crimi.fal.reſeruatur Papæ abſolutio tenentis literas. Apoſtolicas falſas poſt uiginti dies ſi Epiſcopus tulit contra tales in communi excommunicationem.. Recolito quoque ꝙ tam utens falſis quàm tenens falſa per ſe loquendo non eſt niſi qui ex intentione utitur falſis, aut tenet falſa. hi enim ſoli directè crimē hoc incurrunt. Vnde utentes aut tenentes ignorantes non ligantur: niſi forte ignorantia tam culpabilis fuerit, ut red deat actus in naturam ſui uitii, quod regulariter non eſt, quando ſi ſciuiſſet, nullo pacto uſus fuiſſet aut tenuiſſet: & hoc in foro conſcientiæ. Aduerte quintò ꝙ (ut refert ſanctus Antonius archid.Floren.in tertia parte ex Hoſtien.)literas domini Papæ nec in magno nec in modico quis manum apponere poteſt, etiam literam uel punctum corrigendo: ita ꝙ ipſo facto excommunicationis ſententiam incurrit, reſeruatam ſedi Apoſtolicæ, exceptis offilibus quibus hoc competit.

In offendentes Apoſtolicæ ſedis authoritatem tam in ſuis ſuorumque literis, proceſſibus, & exequutionibus, quàm in iuriſdictionum, fructuum, redituum & prouentuum non uacantium autē uſurpatione: &c.

Cap. XXVII.

Auctoritatem, iuriſdictionem uel qualitercunque ſedis Apoſtolicæ dominium offendentes anathematis pœnam incurrunt.

Excommunicamus & anathematizamus illos qui in literis & mandatis Apoſtolicæ ſedis, & Legatorum ac nunciorum & iudicum delegatorum eiuſdem gratiam uel iuſti-

tiam.

tiam concernentibus, decretisque super illis & cæteris iudicatis, processibus & exequutorialibus nō habito primùm eorum beneplacito & assensu pareatur: nève tabelliones, & notarii super huiusmodi literarum & processuū exequutione instrumenta uel acta conficere, aut confecta parti cuius interest tradere, sub grauissimis pœnis prohibere, statuere, seu mandare præsumunt, quive iurisdictiones, seu fructus, reditus & prouentus ad Ecclesiasticas personas ratione Ecclesiarū, monasteriorū & aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum per eas obtentorum pertinentes usurpant, uel arripiunt, seu quauis occasione uel causa sine Rom. Pont. expssa licentia sequestrant: uel qui per se uel alium, seu alios directè uel indirectè prædicta exequi, uel procurare, aut in eisdem consilium, auxilium, uel fauorem præstare non uerētur: cuiuscunque præeminentiæ, dignitatis &c. fuerint. In procef. cœnæ Domini.

Canonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur authoritas Apostolicæ sedis tam in suis suorumque literis ꝓcessibus & exequutionibus, quàm in iurisdictionum, fructuum, redituum & prouentuum non uacantiū usurpatione. Et quò ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones uerò principales, secundum diuersitatem materiarum diuersificatur, nam respectu primæ materiæ tres actiones principales ponuntur: scilicet sub grauissimis pœnis prohibere, statuere: mandare: ita ꝙ primò excōicantur omnes prohibentes uel statuentes uel mandantes ne obediant literis & mandatis &c. non habito primo ipsorum mandantium beneplacito & assensu. Et est hæc excōicatio contra illos qui statuūt aut mandant subditis suis ne obediant curiæ Romanæ mādatis sine consensu ipsorum mandantium. Et in eodem cōtextu circa eandem primam materiā simul excōicantur oēs qui prohibent, uel statuunt, aut mandant, ne tabelliones & notarii instrumenta, seu acta conficiant, uel confecta tradant parti.

Deinde circa secundā materiā tres actiones ponūtur. Prima est usurpare: secunda, arripere: tertia, sequestrare. Vbi quinque conditiones apponuntur, Prima ex parte rei acceptæ, scilicet ꝙ sit Ecclesiæ, puta ꝙ sit iurisdictio fructus,

prouentus, reditus Ecclesiæ. Et per hanc conditionem excluduntur prouentus prophani. quos aliunde Ecclesiasticæ haberent personæ. Secunda, ꝙ res Ecclesiæ usurpentur, arripiātur, aut sequestrētur nō qualitercunq; sed ut ꝓuētus, ut reditus, ut fructus Ecclesiæ. qm̄ formaliter uerba intelligēda sūt.

Et ꝑ hanc conditionē excluduntur fures seu latrones qui res Ecclesiæ furātur aut rapiunt ut quasdam res, & non ea ratione qa sunt fructus aut reditus ecclesiæ. Factus est enim canon iste non contra fures & latrones, sed contra dominos qui beneficiorū ecclesiasticorū prouētus usurpant aut sequestrant. Et quia non limitantur ad dominos, ligat omnes q. ea ratione arripiunt: quia sunt prouentus talis ecclesiæ.

Tertia, ꝙ pertineat ad personam Ecclesiasticam obtinentem illud beneficium. Et per hanc conditionem excluduntur res eædem, si sint Ecclesiarū uacantium. Quarta est, ꝙ ista fiant sine expressa licentia Papæ. Ex qua forte sequitur quinta, scilicet quod ista fiant siue authoritatiuè: ut nobiles domini, & ministri qui usurpant, aut arripiunt, aut sequestrant, quasi potestatē habentes, incurrant hunc canonem: qui directè factus est ad protegendum beneficiatos ab huiusmodi usurpatoribus. Sed parum prodesse uidetur: qa domini faciunt quod uolūt. Et si sunt magni domini, oportet habere patientiā, & canones silere. Quo ad actiones uerò accessoris, multiplicatio magna est propter tot modos: & extenditur ad omnia & singula præmissa. Et est Papalis.

Impugnantes literas electi in Papam ante, quàm coronetur. Cap. XXVIII.

Electi in summum Pontificem literas impugnās excommunicatur.

ADuerte hoc in loco, ꝙ impugnantes literas electi in Papam ante quàm coronetur, sunt ipso facto excōicati ꝑ quandam Extrauagantem Benedicti xj. ut refert sanctus Antonius Archid. Floren in tertia parte, titul. xxiiij. cap. lxviij.

In eos qui sub quibusuis pœnis, ne sinē ipsorum inhibentium aut principum beneplacito mandentur exequutioni literæ Apostolicæ inhibent. Cap. XXIX.

Literarum

Literarum Apostolicarum exequutionem impediens excommunicatur.

Excōicamus & anathematizamus oēs illos q̄ sub q̄busuis pœnis,quibuscunq; ꝑsonis in genere & in specie, ne aliquas literas Apostolicas etiā in forma breuis tam gratiam, quàm institiā cōcernentes. & citationes, & exequutoriales, quæ à sede prædicta emanarūt,& ꝓ tēpore emanabunt,siue eorū uel Principū beneplacito & examine exequtioni mandent, inhibēt, ac notatios, exequutores uel subexequutores literarum, monitoriū citationū & inhibitionū hmōi capiunt, incarcereāt, & detinent,uel capi & incarcerari, & detineri faciunt.Et q̄ ex eorū officio,uel ad instātiā quorūcūq; personas ecclesiasticas, & capitula,cōuentus & collegia ecclesiarū quarūcunq;, corā se ad suū tribunal, audientiā, cancellariā,cōsiliū uel parlamētū trahunt, ac propter iuris cōis dispositionem trahi faciunt, uel procurāt directè uel indirectè,quouis quæsito ingenio,uel colore.In ꝓces.cœnæ Dñi.

Canonis istius materia est sacrilegiū,quo offenditur authoritas sedis Apostolicæ: primo in suis literis, citationibus & exequutionibus: secundò in suis notariis, exequutoribus & subexequutoribus: tertiò,in ecclesiasticis ꝑsonis,capitulis, cōuentibus & collegiis. Et quò ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones diuersificatur secundū materias: nā in prima materia ponit unā actionē, scilicet sub q̄busuis pœnis inhibere, ne sine ipsorū inhibentiū aut Principū beneplacito exequutioni mādentur literæ Apostolicæ & alia præmissa .In secunda uerò materia ponit tres actiones publicatas. prima est, capere: secunda, incarcerare:tertia, detinere. Et duplicantur ꝑ facere capi, incarcerari, uel detineri.In tertia demū materia ponit actiones tres.prima est,trahere ad suū tribunal audientiā &c. ꝑter iuris cōis dispositionē:secūda est,trahi facere:tertia est trahi ꝓcurare.Vbi nota in tertia materia ꝙ licet appareat ꝙ iste canon sit editus cōtra dominos seculares,q̄ seipsos constituunt iudices Ecclesiarū ꝑsonarū,&c.sm tn̄ ueritatē ligat ēt Ecclesiasticos, qui præter iuris communi dispositionem hæc eadem præsumunt authoritate alia quàm Ecclesiastica:q̄a in hoc canone nō fit discre-

tio inter laicos & clericos quum excommunicantur, non.n. dicitur, excõicamus illos, laicos, sed absolute illos. Et fortè fuit ratio, quia in multis locis prælati Ecclesiastici instituun tur à principibus ad causas huiusmodi: & propter canones communiter sunt hic excommunicati. Et est Papalis.

In offendentes sedis Apostolicæ authoritatem in co gnitione causarum. Cap. XXX.

Causas ab apostolica sede cognoscendas in aliam cu riam transferans, uel, ne de eis dicta sedes cognoscat, impediens, excommunicationem incurrit.

Excommunicamus, & anathematizamus omnes & singu los uicecancellarios & consiliarios ordinarios & extraordinarios quorumcunq; Regum & principum ac cancellariorum, consiliorum & parlamentorum necnon procuratores generales eorundem uel aliorum principum secularium, etiam si imperiali, regali, ducali, uel alia quacunque præfulgeant dignitate: necnon Archiepiscopos & Episcopos, Abbates & commendatarios, eorumq; uicarios & officiales, qui per se uel alium, seu alios, quarumcunque exemptionum uel aliarum gratiarum & literarum Apostolicarum, necnon decimarum, & beneficiales ac alias spiritales & spiritalibus annexas causas ab auditoribus & commissariis nostris auocāt: ac exequutiones monitoriorum, citationum inhibitionū, sequestrorum, exequutoriarum & aliarum literarum Apostolicarum tam gratiam, quàm iustitiam concernentium, à nobis, necnon camerario & præsidentibus cameræ Apostolicæ, ac auditoribus & commissariis Apostolicis, in eisdē cau sis pro tempore emanatarum, illarumq; cursum & audientiam, ac personas, capitula, conuentus & collegia causas ipsas prosequi uolen. authoritate laicali impediunt & se de illarum cognitione tanquàm iudices intromittere, ac partes actrices quæ illas committi fecerunt, & faciunt ad reuocandum seu reuocari faciendum citationes uel inhibitiones aut alias literas in eis decretas, & ad faciendum eos contra quos tales inhibitiones emanarunt, à censuris & pœnis in illis cōtētis absolui ordināt, uel cōpellunt. In process. cœnæ Domi.

Canonis

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur authoritas sanctæ sedis Apostolicæ in causarum cognitiones. Et quo ad personas cōprehendit nouem genera personarum. primo, Vicecācellarios: secundo, Consiliarios quorumcunque Regum uel principum, cancellariorum. Consiliorū, parlamētorū: tertio generales procuratores eorūdē &c. quarto, Archiepiscopos: quinto, Episcopos: sexto, Abbates: septimo, cōmendatarios: octauo, eorū uicarios: nono, eorū officiales. Quo ad actiones autē ponit quinque actiones: ita tñ ut quælibet intelligatur tam si per se, quàm si per alium quis illam exerceat. Et referuntur ad diuersa istæ diuersæ actiones: nisi duæ ultimæ quæ referuntur ad idem. Prima actio est, aduocare causas ab auditoribus, uel cōmissariis Apostolicis: secunda est, authoritate laicali impedire exequutiones aut causarum seu audientiam, aut personas, capitula, conuentus seu collegia causas ipsas prosequi uolentes: tertia, est se de illarum cognitione tanquam iudices intromittere: quarta simul cum quinta est, ordinare uel compellere partes actrices ad reuocandū, &c. uel ad faciendū absolui à cēsuris & pœnis eos, contra quos tale, inhibitiones emanarunt: ita ꝙ quicūnque ex supradictis nouē generibus personarū aliqua harū quinque actionū per se, uel per aliū fecerit, excōicatus est. Et est Papalis. Et Aduerte diligētissimè docte cōfessor, ꝙ in processu sæpe dicto cœnæ Dñi sub Adriano vi. excludutur excusationes principū uel cōsiliariorū & hmōi, excusantiū se sup tolerātia Ro. Pōt. & hmōi: nā ibi post oēs cēsuras habentur hæc uerba: Declarātes nihilominus ac protestātes (prout tenore præsentiū declaramus, ac expresse protestamur) absolutionē hodie uel aliàs ēt solēniter ꝑ nos faciēdā, præfatos uicecancellarios, cōsiliarios & procuratores, ac alios excōicatos prædictos, nisi prius, à præmissis cū uero ꝓposito ulterius similia nō cōmittēdi destiterint, nō cōprehēdere, nec illis aliter suffragaturā esse. Ac insuper in præmissis oībus & singulis ac aliis quibuscunque iuribus sedi Apostolicæ ac sanctæ Rom. Eccl. undecūque & quomodolibet quæsitis, seu quærendis, per quoscūque actus cōtrarios aut quomodolibet præiudicātes: tacitos, uel expressos, à nobis, uel sede Apostolica quomodolibet factos, aut faciēdos, aut quē

cumque

cumque temporis fluxum seu patientiam uel tolerantiã no-ſtrã, nullatenus quomodolibet præiudicari debere, aut quo modolibet poſſe: & ſic noſtræ incommutabilis intentionis ſemper fuiſſe, fore, & eſſe.

Contra offendentes Eccleſiæ libertatem.

In eos qui Eccleſiaſticam libertatem per ſtatuta ſeu conſuetudines offendũt. Cap. XXXI.

Statuta uel conſuetudines contra Eccle. libertatem condentes excommunicantur.

Excommunicamus omnes qui de cætero ſeruari fecerint ſtatuta edita, & conſuetudines. Vel potius abuſiones introductas contra Eccleſiaſticam libertatem, niſi ea de capitularibus ſuis intra duos menſes poſt huiuſmodi publicationem ſententiæ fecerint amoueri. Excommunicamus quoque ſtatutarios & ſcriptores ſtatutorum ipſorum, necnon & poteſtates, & conſules, rectores, & conſiliarios locorum, ubi de cætero huiuſmodi ſtatuta & conſuetudines edita fuerint uel obſeruata: necnon & illos qui ſecundum ea præſumpſerint iudicare, uel in publica forma ſcribere iudicata. Hono. iii. de ſent. excommunic. nouerit.

Canonum iſtorum materia eſt ſacrilegium quo Eccleſiaſtica libertas per ſtatuta ſeu conſuetudines offenditur. Et quò ad perſonas, primus canon uniuerſalis eſt. Quò ad actiones uerò duas ponit actiones. Prima eſt, facere ſeruari ſtatuta & conſuetudines contra Eccleſiaſticam libertatem: ſecunda eſt, non facere amoueri huiuſmodi ſtatuta de capitularibus ſuis.

Secundus autem canon ſpecificat ſex genera perſonarum: ſcilicet, ſtatutarios, ſcriptores ſtatutorum, poteſtates, conſules, rectores, & conſiliarios locorum. ubi fuerint edita uel ſeruata. Deinde uniuerſaliter extendit ſe ad omnes quãtùm ad duas actiones. prima eſt, iudicare ſecũdum huiuſmodi ſtatuta: ſecũda eſt, ſcribere in publica forma huiuſmodi iudicata.

Vbi ſunt multa notanda. Primò, notanda eſt differentia inter abſolutè uiolãtes Eccleſiæ libertatem, & inter illã uio

lantes.

lãtes respectiuè ad statuta uel cōsuetudines: quoniam neuter istorum canonum excommunicat primos, sed solos secundos, qui cum relationibus seu dependentiis ad statuta seu cō suetudines uiolatores reputantur: ut patet discurrēti per omnes casus in his canonibus comprehensos.

Secundò, notanda est cōstructio primi canonis: quia aliud significat, & aliud intelligitur. Nam significat requiri ad incurrendum illum canonem duo simul. primum est, facere seruari huiusmodi statuta uel consuetudines: secundum est, non facere amoueri illa intra duos menses de capitularibus, quia manifestè excommunicat facientes primum cum coniūctione exceptiua nisi fecerint amoueri, &c. Intelligitur autem diuisim, ita quòd sint duo casus: & tam facientes seruari quam non facientes amoueri, sunt excommunicati. Mihi uidetur non esse recedendum à plano sensu literæ: adiungendo ꝙ canon iste specialis est, & respicit statuta & consuetudines tunc temporis editas & introductas & propterea desit illis tempus duorum mensium à publicatione istius sentētiæ: ita quod disposuit Honor. iii. quo ad tunc edita statuta ꝙ utrunque requireretur ad incurrendum illam sententiam: & ꝙ si non fecissent illa seruari sufficiebat, nec ligabantur: quia non debebant. Propterea quoque subiunxit alium canonē ad futura statuta & consuetudines. Et si quis affirmandum omnino censet primum canonem respicere statuta cuiusque temporis (quia non dicit hactenus edita) amplectatur quoque literam cum sensu suo: ut scilicet utrunque requirat simul, & non sensum appositum: ita ꝙ non sufficit non facere amouere statuta de capitularibus ad incurrendum hunc canonem: sed simul oportet quòd sit de numero facientium illa seruari: quia sic clarè dicit textus: Faciens ergo seruari, si non facit deleri, est excommunicatus: & si non facit deleri, & tamen non facit seruari, non est excommunicatus ex hoc solo quòd non facit deleri. Tertio nota in secundo canone, quòd illa sex personarum genera quæ excommunicantur absque actionum propriarum explicatione (quoniam non dicitur: qui consenserint aut fecerint, sed impersonaliter dicitur ubi consuetudines uel statuta fuerint edita uel seruata) non sunt sic durè interponenda: quia

excommunicatio est maxima pœna Ecclesiæ, quæ non nisi pro mortali peccato infertur. Sed quoniam duæ actiones in textu applicantur (scilicet edi & seruari) hinc intelligendum est quod sex illa genera personarum pro quanto concurrunt ad alteram harum actionum (hoc est uel ad edendum uel ad secundum) sunt ipso facto excommunicata. At propterea statutarii (qui scilicet faciunt statuta hæc) & simpliciter scriptores illorum, ut cancellarii, & similes, sunt ipso facto excommunicati ut pote concurrentes ad editionem statutorum. Potestates uero, consules, rectores, & consiliarii, si nihil operentur ad editionem aut obseruationem, non sunt excommunicati. Quarto nota, quod tam statuarii, quam alii excusantur ab excommunicationis censuras, si pura mente & recto animo nolentes ali quid contra Ecclesiæ libertatem statuere aut sustinere, consulunt doctores reputatos, &c. seu cõmittunt examen eorum doctoribus huiusmodi: & certificati ab illis quod nihil est contra Ecclesiæ libertatem, statuunt, scribunt, &c. aliquid, quod in veritate esset contra libertatem Ecclesiæ: quia agunt ex ignorantia plus quam probabili. Et nec apud Deum nec apud ecclesiam agunt contra Ecclesiæ libertatem: quia fecerunt, quantum in se est, quod viros probos decet. Et excusantur non solum à tanto, sed à toto. Quinto nota quid importat libertas Ecclesiastica. Et scito quod comprehendere uidetur omne id in quo ecclesia non subiicitur aut arctatur: siue illud spectet ad esse naturale uel speciale, siue ad operari aut recipere siue ad quocunque aliud, & rursus siue aliud conueniat Ecclesiæ ex dono naturali, siue gratuito siue ex iure cõmuni, siue ex priuilegio: ita quod vnde habeat, non est curæ. Et hoc ex libertatis nomine haberes, nisi libertas limitaretur per Ecclesiæ nomen formaliter sumptum: hoc est quatenus Ecclesiæ ratione habet. Ex hoc enim habes, quod propriè loquendo, libertas Ecclesiæ non comprehendit nisi illa in quibus Ecclesia quatenus Ecclesia est libera, vndecunque illa habeat, siue a Deo, siue a Papa, siue ab Imperatore &c. Et quod ita canones intelligant Ecclesiæ libertatem patet ex eo quod in ferro de immu. Eccle. cap. libertatis dicitur, quod inhibere. ne clerici molant, coquant, uendant &c. præsumitur contra libertatem

bertatem Ecclesiæ, præsumi dixit, non esse: quia secundum ueritatem sunt hæc contra libertatem politici conuictus, & non contra Ecclesiam, quatenus Ecclesia. Et Ecclesiæ rursus nomine accipe quod est sermo de libertate communi vniuersæ Ecclesiæ, & non de libertate propria tali Ecclesiæ uel tali religioni, ita quod si quis statuit contra priuilegium proprium alicuius collegii (puta protonotariorum) aut alicuius religionis (puta monachorum) aut alicuius Ecclesiæ (puta Mediolanensis) non incurrit hunc canonem: sed oportet quod statuat contra illud quod commune est omnibus Ecclesiis. Et bene intellige nouitie, quia non dicimus, quod oportet statui contra omnes Ecclesias mundi, sed dicimus quod oportet statui contra illud quod est libertatis cōmunis omnibus Ecclesiis mundi. Vnde si quis statuat, quod non possit quis donare tali Ecclesiæ (puta sancti Donati) quamuis contra unam tendat Ecclesiam particularem, incurrit tamen excommunicationem hanc, quia statuit contra libertatem commune omnibus Ecclesiis. Commune si quidem est omni ecclesiæ Christi, quod potest cuilibet donari, libertas enim communis offenditur in illa una, & sic de aliis.

Sexto nota quod statuere contra Ecclesiæ libertatem, est per se (hoc est ex intentione) tendere contra ecclesiasticam libertatem, quoniam quod est per accidens, alienum est ab arte & iure. Et hoc tam secundum doctrinam demonstratiuā, quam secundum iura quoniam ipsa quoque supponunt, & assumunt quod uoluntate & proposito maleficia distinguantur. Per se autem seu ex intentione contra Ecclesiasticam libertatem intellige penes intentionem operis statuti, ita quod si opus, quod statuitur, per se (hoc est suapte natura) tendit contra Ecclesiasticam libertatem statutum est contra illam. Si autem per se non tendit contra illam, statutum ex se non est contra illam, quamuis contingere possit quod ex intentione statuentis fuerit contra illam, ex odio & malignitate in ecclesiæ libertatem factum. Discernere autem actum ex sua natura tendentem contra ecclesiæ libertatem, non est difficile scientibus quod idem est per se, seu ex propria natura ex intētione. Et sicut detractio cōtra famam, contu-

melia

melia contra honorem, adulterium contra alienum thorum, homicidium contra huamanam uitam: ita statuere q clericis non dentur decimæ, eleemosinæ, quod non possint iudicare in causis ecclesiasticis. quod teneantur soluere uectigalia de rebus suis non negociandi gratia, & similia, contra ecclesiasticam tendit per se libertatem. Et iuxta hanc rationabilem theoricā dicendum est, quod statutum ciuitatis disponens de honore mortuariorum, modū imponendo, ne excessus fiat, & pauperes ambitio in fletibus non grauet, si non disponit nisi de illis quæ per se ordinantur ad honorē, licitū & sanctum est etiam si inde non per se, sed per accidens proueniat effectus aliquis, qui uidetur contra Ecclesiæ libertatem: quoniam secundum id quod est, per se, iudicandum est etiam in mortalibus, & non secundum id quod per accidens. Et propter ea quum constet sumptuosa sepulchra, multitudinem luminarium, indumenta equorum ac pedissequorum, multitudinem crucium, uarietatem religionum, & similia, ad temporalem honorem defuncti, aut uiuorum per se ordinari, non solum ex intentione facientium hæc, sed ex natura ipsorum operum, consequens est ut moderari hæc ad potestatem politicam spectet, ad quam spectat cura ciuium circa honores temporales.

Nec obstat quod tanguntur clerici, quia non tanguntur nisi ut materia temporalis honoris non ipsorum clericorū, sed ciuium. Regulare autem est quod cognoscens, iudicans, curamque habens de forma, cognoscit, iudicat ac disponit de materia quatenus respicit illam formam: ut patet in omnibus artibus. Nec rursus obstat quod ista moderatio sic nociua clericis, & subtractiua eleemosynarum, & diminutiua cultus diuini, & ademptiua suffragiorum quæ obuenirent ex reliquis horum remanentium apud ecclesias uel ecclesiasticas personas: quoniam hæc omnia & similia per accidens eueniunt: per se autem de honore temporali agitur.

Nec obstat quod extra de rebus eccl. non alie. cap. si. decernitur esse cōtra libertatē ecclesiæ statuere de mortuarijs, tanquā de annexis Ecclesiasticæ iurisdictioni: quoniā hoc intelligendum est de mortuariis ordinatis per se ad Ecclesiā, ad salutem defuncti, seu cultum diuinum: secus autem de per se

ordina-

ordinatis ad temporalem honorem.

In eos qui repræsalias aduersus ꝑsonas Ecclesiasticas seu bona ipsarũ cõcedunt uel extendunt. Cap. XXXII.

Repræsalias, concedentes uel extendẽtes in præiudiciũ Ecclesiasticũ excõmunicationis iaculo feriuntur.

ILli qui repræsalias aduersus personas Ecclesiasticas, seu bona ipsarum concedunt, uel extendunt ad eas, nisi presumptionem huiusmodi reuocauerint à confessionis uel extensionis tempore infra mensem, si persona singularis fuerit, sententiã excõicationis incurrat: si uniuersitas, Ecclesiastico subiaceat interdicto. Greg. x. de iniur. cap. & si pignor. lib. vi.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur libertas Ecclesiastica, quãtũ ad exemptionem à represaliis. Quò ad ꝑsonas est uniuersalis. Quò ad actiones cõprehẽdit duas actiones. Prima est, concedere: secunda est, extendere. Vbi nota tria. Primò ꝙ habent locũ siue repræsaliæ sint iniustæ siue aliàs iustæ contra ciues &c. qm̃ clerici exẽpti debent esse ad hmõi repræsaliis. Secundo, ꝙ requiritur mensis post confessionem uel extensionem; quia lex sic disponit. Et propterea si intra mensem exequutio aliqua contra clericorum bona interueniret, non incurreretur hæc excõicationis sententia, debent tamen reuocando intra mensem, restitui in integrum bona clericorum. Tertiò quòd si repræsaliæ conceduntur solùm contra bona clerici debitoris, præmissis ac seruatis iis quæ de iure præmittenda an seruanda sunt, non est locus huic canoni, quia non propriè sunt repræsaliæ illæ in quibus unus pro alio grauari non potest, ut ex hoc textu habere potes, pœnæ autem non sunt extendendæ, sed restringendæ. Et est Episcopalis.

In offendentes libertatem Ecclesiasticam compulsione ad submittendum bona laicis, &c. Ca. XXXIII.

Compellens Ecclesiasticum cum suis bonis temporali domino se submittere, excõmunicatur.

ILli qui prælatos uel personas Ecclesiasticas ad submittendum ecclesiæ bona immobilia seu iura ipsarum laicis, nõ

con-

concedẽdo bona ipsa uel iura in emphyteosim,seu aliàs alienando in forma & casibus à iure permissis, sed constituendo uel recognoscendo seu profitendo à laicis ea tanquam à superioribus se tenere, seu ab ipsis aduocando,uel ipsos patronos uel aduocatos Ecclesiarum seu bonorũ ipsarum ꝑpetuò aut ad tempus non modicum statuẽdo compulerint cuiuscunque sint conditionis aut status, excommunicationis sententia sint innodati. Et infrà. Laici ex contractibus super præmissis, consensu capituli & licentia Apostolica interuenientibus initis seu occasione illorũ ultra id quod ex natura contractuum ipsorum uel adhibita in illis lege permittitur, aliquid usurpantes,nisi legitimè moniti ab hmõi usurpatione destiterint restituendo etiam quæ taliter usurparunt, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Greg.x. de reb. Eccle.non ali.cap.hoc consultissimo.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur libertas Ecclesiastica compulsione ad submittẽdum bona laicis &c.Et quo ad personas est uniuersalis.Quo ad actiones, duas ponit actiones. Prima est, compellere, secunda est, usurpare. Sed prima actio (scilicet compellere)ad multa extenditur: compellit siquidem uel Prælatos uel personas Ecclesiasticas ad submittendum aliquod trium,uel Ecclesias uel bona immobilia, uel iura laicis in casu non permisso à iure. Et ista submissio fit aliquo trium modorum. Primo, profitendo se tenere prædicta à laicis tanquam à superioribus. Secundo eadem à laicis aduocando, & est hoc uocabulum Vltramontanum, quo solent uti in istis. Tertio, laicos statuendo patronos uel aduocatos Compellentes igitur ad aliquid horum, sunt excommunicati. Secunda uero actio(quæ est usurpatio) refertur ad plus quàm illi s conueniat ex talibus contractibus licite factis. Sed ista secunda censura non incurritur ipso facto, sed si post legitimam monitionem recusauerint desistere & restituere. Et utraque est Episcopalis.

In grauantes quaslibet personas Ecclesiasticas, pro eo quòd rogatæ, eum pro quo rogabantur eligere noluerunt. Cap. XXXIIII.

Per-

Persequentes eum qui rogatus aliquem in aliquam dignitatem Ecclesiasticam eligere & nō eligit excommunicationem incurrit.

SCiant cuncti qui clericos uel quaslibet personas Ecclesiasticas ad quos in aliquibus monasterijs aut alijs pijs locis spectat electio, pro eo quod rogati seu aliàs inducti eum pro quo rogabantur seu inducebantur eligere noluerunt, uel cōsanguineos eorum, aut ipsas Ecclesias, monasteria seu loca cætera beneficia seu aliis bonis suis per se uel per alios spoliādo, seu alias iniustè persequendo grauare præsumpserint: se ipso facto excommunicationis sententia innodatos. Gregorius de elect. capit. sciant cuncti.lib.vj.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur libertas Ecclesiastica quantum ad liberum electionis opus & quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones, ponit unam quidem actionem communissimam: scilicet grauare explicando duas uias grauandi: uel spoliando, uel alias iniustè persequendo. Sed & Actionem ipsam subiicit excommunicationi non undecunque sed ex certa causa procedentem: scilicet, si fiat pro eo, quod electores seu electrices rogati seu aliàs inducti eligere noluerunt illum uel illam, pro quo uel qua rogabantur. Vbi aduerte quod ad incurrendum hunc canonem requiritur primò quod fiat actus grauaminis per spolium uel persequutionem iniustam. Secundo, quod istud grauamen inferatur ex dicta causa, partim affirmatiua (scilicet quod fuerint rogati seu impulsi) & partim negatiua scilicet quod non elegerunt illum. Tertio quod inferatur contra aliquem ex quinque, scilicet uel personas electrices Ecclesiasticas, uel consaguineos eorum, uel ipsas Ecclesias uel monasteria, uel cætera pia loca. Et est semper sermo de electione quæ fit à personis ecclesiasticis: quoniam ad electionem quæ fit a laicis in suis fraternitatibus, & similiter à mulierib. quæ non sunt ecclesiasticæ personæ (ut tertianæ, & huiusmodi) non extenditur iste canon: qui ad clericos uel ecclesiasticas personas dicit spectare electionem. Et est Episcopalis.

Impedientes litigantes in foro Ecclesiastico in

causis quæ de iure vel consuetudine ad dictum forum pertinent. C. XXXV.
Processus foro Ecclesiastico competens non potest absque excommunicationis censura impediri.

STatuimus ne quis impetratores literarum nostrarum ad nos uel ad forum Ecclesiasticum recurrentes super causis, quæ ad idem forum de iure uel de antiqua consuetudine ꝑtinere noscuntur per se uel per alium ad desistendum, uel in foro seculari de quæstionibus huiusmodi litigãdum, per eorundem iudicum Ecclesiasticorum, uel impetrantium aut litigantium seu uolentium litigare, aut propinquorum ipsorum, seu rerum illorum seu Ecclesiarum suarum etiã captionem modis uel aliis quibuscunque compellat seu compelli faciat, uel procuret: nec ꝑ se alios ve impediat quo minus cor iudicibus Ecclesiasticis delegatis seu ordinariis querelas de causis quæ (ut præmissum est) ad cognitionem pertinent eorundem, possit liberè iustitiam obtinere: nec ad præmissa facienda dat auxilium uel fauorem. Si quis uerò contra præsũ pserit se ipso facto excommunicationi nouerit subiacere. A qua nisi tam iudici cuius cognitio fuerit impedita uel iurisdictio usurpata quàm parti quæ in prosequutione sui iuris turbata fuerit de iniuria, damnis, expensis & interesse, prius per eundem fuerit integrè satisfactum, nullatenus absoluatur. Bonif. extrà de immu. Eccle. quoniam. lib. vi.

CAnonis istius materia est sacrilegiũ, quo offenditur libertas ecclesiastica quo ad opus iudiciale. Et quo ad personas uniuersalis est. Quo ad actiones uero continet actiones principales quatuor. Prima est, compellere secunda, compelli facere, tertia compelli procurare: quarta, per se uel alios impedire. Accessorias uerò tres, scilicet ad prædicta facienda consulere, auxiliari, fauere. Et bene nota quod canon iste non arctatur ad curiam Romanam sed fouet libertatem Ecclesiastici fori in quacunque diœcesi. Et est Episcopalis præmissa satisfactione qro quanto tamen quis Apostolicas literas impediret contra processum cœnæ Domini, esset Papalis ut pa-

ut patet superius ĩ cẽsuris cõtra sacrilegia ĩ sedẽ Apostolicã.

In grauantes illos qui in ipsos aut alios sententiam excommunicationis suspensionis uel interdicti protulerint, &c. Cap. XXXVI.

Censuræ Ecclesiasticæ exequutionem damnificantes excommunicantur.

QVicunque pro eo q̄ in Reges, Principes & Barones, nobiles & Balliuos uel quoslibet ministros eorũ aut quoscunque alios excõicationis, suspensionis siue interdicti sententia fuerit promulgata, licentiã, alicui dederint occidendi capiendi, seu aliàs in ꝑsonis aut in bonis suis uel suorum grauandi eos qui tales sententias protulerunt, siue quorum sunt occasione prolatæ, uel easdem sententias obseruantes, seu taliter excõicatis communicare nolentes: nisi licentiam ipsam re integra reuocauerint, uel si ad bonorum captionem occasione ipsius licentiæ si processum, nisi bona ipsa fuerint intra septem dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa: eo ipso sententiã excõicationis incurrant. Eadem quoq; sint sententia innodati omnes q ausi fuerint prædicta licentia data uti. uel aliq̄d ꝑmissorum ad quæ cõmittenda dari licentiã prohibuimus, aliàs committere suo motu. Qui autem in eadem sententia ꝑmanserint duorum mensium spatio, ex tunc ab ea non possint, nisi ꝑ sedem Apostolicam, absolutionis beneficium obtinere. Greg. x. de senten. excom. quicunque. lib. vj.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur Ecclesiastica libertas quãtum ad opus promulgandi & exequendi censuras Ecclesiasticas. Et quò ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones ponit tres actiones generales.

Prima est, dare licentiã trium actionum: scilicet occidendi, capiendi, seu aliàs grauandi, tam in personis quã in bonis suis uel suorum. Secunda est, ut dicta licentia data ad aliq̄d dictorum. Tertia est, committere aliquid trium dictorum. scilicet occidere, capere, uel aliàs grauare &c. motu suo, hoc est non ꝓpter licentiã datã ab alio. vbi ꝓ clariori perceptione not. primò quòd canon iste primò punit dantes alicui licentiam occidendi, uel capiendi, uel grauandi

quatuor genera personarum (scilicet uel iudices uel partē, uel obsequentes, uel uitantes) nisi alterum duorum faciant hoc est, uel ꝙ rei integra licentiam reuocent uel si res nō est integra quo ad captionem bonorum, quod restitutio aut satisfactio bonorum intra septem dierum spatium subsequatur. Vnde sequitur quod quandiu res est integra, nunquā qui licentiam hanc dedit, est excommunicatus: quia adhuc pendet tempus reuocandi, & potest reuocando re integra, præseruare se ab excommunicatione immunem. Oportet ergo licentiam habere effectum, ut sit locus canoni, & quò ad unum effectum (scilicet captionem bonorum) benignitas huius canonis prorogat adhuc tempus septem dierū post dictum effectum, in quo posit restituendo uel satisfaciendo præseruare se ab excommunicatione. In cæteris uerò effectibus ipso facto est excommunicatus qui dedit licentiā quando effectus est subsequutus: puta quando capta uel occisa est persona propter licentiam datam.

Nota secundò ꝙ nullus propriè in persona uel bonis suis uel suorum grauatur qui iustè patitur: ac per hoc grauamen iniustum oportet esse si grauamen est. Nota tertio, quod quia canon iste fauorabilis est, ideo appellatione suorum, omnes qui quomodolibet ut sui grauati sunt, ueniunt, quacunque relatione remotissima sint sui. Neque enim debet minor esse protectio huius canonis, quàm extendatur impietas offendentium. Et est intra duos menses Episcopalis posteà Papalis: ut in litera dicitur.

In dominos temporales, suis subditis ne personis Ecclesiasticis uendant, emant, coquant, molant, aut alia obsequia exhibeāt interdicēti. Cap. XXXVII.

Seruitia uel obsequia communia personis Ecclesiasticis exhiberi prohibentes anathemate mulctantur.

EOs qui temporale dominium obtinētes suis subditis nē Prælatis aut clericis seu ꝑsonis Ecclesiasticis, quicquam uendant aut emant aliquid ab eisdem, nec ipsis bladū molant, coquant panem, aut alia obsequia exhibere præsumāt aliquando

aliquando interdicunt cum talia in derogationē Ecclesiasti cæ libertatis præsumantur, eo ipso excommunicationis sen tentiæ decernimus subiacere. Bonifac. viii. de immu. Eccle si. cap. libertatis. lib. vj.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo Ecclesiastica libertas offenditur in libera uenditione, emptione, obse quiis &c. Et ꝙ ad personas particularis est: nam ligat solos illos qui temporale dominiū obtinent. Quò ad actiones ue rò una punit, scilicet interdicere subditis suis ne Ecclesia sticis personis uendant, emant, molant, coquant, obsequia exhibeant.

Et nota ꝙ nō requiritur ꝙ de hoc faciant statutū aut sub pœnis inhibeant: sed sufficit ꝙ inhibeant subditis suis. Et no ta ꝙ ista non sunt propriè contra libertatē Ecclesiasticā sed contra humanam societatem: uerùm quia in odium Eccle siæ fiunt, præsumuntur (ut in litera dicitur) fieri contra li bertatem Ecclesiasticam.

In offendentes libertatem Ecclesiasticam in Eccle siarum uacantium bonis. Cap. XXXVIII.

Ecclesiarum uacantium bona usurpantes excōicātur.

VNiuersos & singulos qui regalia, custodiam siue guar diā, aduocationis seu defensionis titulū in Ecclesiis, mo nasteriis, siue quibuslibet aliis piis locis uacātibus, de nouo usurpare conantes, bona Ecclesiarū monasteriorū aut loco rum ipsorū uacantiū occupare præsumunt: clericosq; Ec clesiarū, monachos monasteriorū, & ꝑsonas cæteras loco rum eorundem quæ hoc fieri procurant eo ipso excōicatio nis sētētiæ decernimus subiacere. Bonif. de elec. gene. lib. vj.

CAnonis istius materia est sacrilegiū, quò offenditur li bertas Ecclesiastica in ecclesiarum uacātium bonis. Et quò ad ꝑsonas est in parte uniuersalis, quia ligat uniuersos & singulos. In secunda aūt parte est particularis, qa ligat so las personas illorū locorū uacantium. Quò ad actiones ue rò in prima parte ponit duas actiones simul. Prima est, de nouo conari usurpare aliquid horum quinque, uel regalia, uel custodiā, uel guardiā, uel titulū aduocationis, uel ti tulum defensionis in uacantibus Ecclesiis, monasteriis, aut

aliis piis locis. Secunda est, occupare bona dictorũ locorũ ita quod ad incurrendũ huius canonis censurã. nec sufficit usurpare aliquẽ dictorũ titulorũ sine occupatione bonorũ, nec sufficit occupare bona sine conatu ad usurpandũ aliquẽ dictorũ titulorũ: sed oportet utrunq; concurrere ad hoc ut incurratur huius canonis sententia. In secũda aũt parte una actio punitur: scilicet ꝓcurare hoc fieri. Et intellige cũ effectu subsequuto: qm̃ ut accessoria actio ad tale fieri ponitur. Et est episcopalis. Et aduerte, ꝙ gl. exponit de nouo, id est, à quadraginta annis citra: quia in hoc eodẽ canone quasi distinguendo contra nouos, subditur. Qui aũt ex fundatione uel antiqua consuetudine iura sibi huiusmodi uendicant.

In offendentes Ecclesiasticam libertatem quantum ad exemptionem à pedagijs & guidagijs. C.XXXIX.

Ecclesiastici, an & quando ad pedagia soluenda teneantur, uel non.

COnstitutionẽ felic. record. Alexandri Papæ iiij. prædecessoris nostri, q statuit Ecclesias & personas Ecclesiasticas ad pedagia & guidagia pœnitus nõ teneri, nec ad exhibẽdum uel soluendũ talia pro rebus suis ꝓpriis quas nõ causa negotiandi deferunt, uel deferri faciunt seu transmittuntur uolentes propter multorũ insolentiã & abusum pœnæ adminiculo adiuuare, edicimus districtius inhibendo (cõtraria consuetudine quorũcunque nõ obstante) ut nec collegium, nec uniuersitas, nec aliqua etiã singularis persona à præfatis ꝑsonis seu Ecclesiis pro ꝑsonis ipsis aut rebus prædictis talia exigat, uel extorqueat ꝑ se uel per aliũ suo nomine uel etiã alieno, aut eas ad hm̃ôi ꝑsoluenda cõpellat. Qui uero contrafecerint, si personæ fuerint singulares, excõicationis, si aũt collegium uel uniuersitas, ciuitatis, castri, seu loci alterius cuiuscunque, ipsa ciuitas, castrum uel locus, interdicti sententiã ipso facto incurrant. Nec ab excõicatione hm̃ôi absolutionem uel interdicti relaxationẽ obtineant, donec exacta plenariè restituerint & de trãsgressione satisfecerint cõpetẽter. extra de cẽlib. ca. ꝗquã. lib. vj.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur Eclesiastica libertas quantũ ad exẽptionẽ à pedagiis &

guidagiis. Et quo ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones, unam uidetur comprehendere tripliciter nominatam, scilicet exigere, extorquere, compellere per se uel p alium, proprio uel alieno nomine, siue Ecclesias, siue personas Ecclesiasticas ad soluendum uel pro psonis suis, aut rebus suis, quas nō causa negociationis deferunt uel deferri faciunt uel transmittunt. Vbi nota q pedagia propriè uocantur uectigalia pro transitu seu passu, Guidagia uerò pro guida, non quæ à uolente conducitur, sed quā uelis nolis oportet te soluere, siue uelis habere ducentem te, siue non. Et qa exigere importat coactionē: ideo si nullo modo cogit, nō incurrit; sed satis cogit, qui clericum requirit non rogando, sed ut à debitore petendo ut soluat, iubendo, ut sistantur res &c. sicut petit à laicis. rarus est eñ aut nullus q spōte soluat. Et est Epalis, pmissa restitutiōe ac satisfactiōe: ut in litera dicitur.

In offendentes Ecclesiasticā libertatē quātū ad immunitatē à collectis exactionibus, &c. usurpātes iurisdictionem Prælatorum. Cap. XL.

Iurisdictionem Prælatorum Ecclesiasticorum iniustè usurpantes, uel eos collectis uel tributis onerātes, excōicationis nexu premuntur.

IN diuersis mundi partibus consules ciuitatum & rectores necnon & alii qui potestatem habere uidentur, tot onera frequenter imponunt Ecclesiis, ut deterioris conditionis factum sub eis sacerdotium uideatur quā sub Pharaone fuerit qui legis Diuinæ notitiā non habebat. Ille quidē omnibus aliis seruituti subactis, sacerdotes & possessiones eorū in pristina libertate dimisit, & eis alimoniam de publico administrauit. Isti uerò onera sua ferè uniuersa imponunt Ecclesiis: & tot angariis eas affligunt ut eis quod Hie. deplorat, cōpetere uideat: Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Siue quidem fossaria, siue expeditione, seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda, de bonis Ecclesiarum & clericorum & pauperum Christi usibus deputatis, uolunt ferè cuncta cōpleri. Iurisdictionē ēt & auctoritatē prælatorū ita euacuāt, ut nihil potestatis eis in suis uideatur remāsisse hominibus.

Si autem consules aut alii de cætero ista commiserint, & commoniti desistere noluerint: tam ipsi quàm fautores eorum excommunicationi se nouerint subiacere: nec communioni reddantur, donec satisfactionem fecerint competentem. extra de immu. Eccl. c. non minus. Cæterum quia fraus & dolus alicui patrocinari non debent, nullus uano decipiatur errore, ut intra tẽpus regiminis sustineat anathema, quatenus post illud non sit ad satisfactionis debitum compellendus. Nam & ipsum qui satisfacere recusauerit, & successorẽ ipsius nisi satisfecerit intra mẽsem, remanere decernimus Ecclesiastica censura conclusum, donec satisfecerit competenter: quum succedat in onere qui in honore substituitur. extra de immu. Eccles. cap. aduersus.

Canonum horum materia est sacrilegium, quo offenditur Ecclesiastica libertas quantum ad immunitatem à collectis, exactionibus & usurpationibus iurisdictionis Prælatorum. Et qđ ad personas sunt particulares: arctantur. n. ad consules, rectores & alios qui potestatem habere uidentur cum fautoribus suis, & eorum successores in officiis. Quo ad actiones uero puniuntur in primo canone in generali quidem tres actiones. Prima est, onera imponere: secunda est angarijs affligere: tertia est, euacuare iurisdictionem & authoritatem prælatorum, ita ut nihil potestatis uideatur remansisse in suos. In secundo uero canone ponitur una actio: scilicet non satisfacere. Vbi nota primo ꝙ secundus casus non præsupponit primum, imo recitat ipsum: & præsupponit officialem cui succeditur esse excommunicatum ob primam transgresionem canonis. Ad incurrendum autem primum canonem requiritur monitio: ita ꝙ non ipso facto, sed nisi moniti desistant, incurrunt excommunicationem, nón ab ipso monitore, sed à iure hoc latam. Ad incurrendũ autem secundum requiritur lapsus mensis: ita quod nisi intra mensem à successione computandum satisfecerit, excommunicatus est. Nota secundo canonem primũ protegere bona non solum Ecclesiarum & clericorum, sed etiam deputata usibus pauperum Christi. Et aduerte conferendo hunc canonem cũ superius immediatè præmisso de pedagiis & guidagiis, differentiam inter onera sub forma pedagiorũ seu gabellarum, & onera

onera quæ sub forma talliarum, taxarum imponuntur seu exiguntur à clericis quoniam in primo casu est excommunicatio ipso facto: ut habes in præcedenti capitulo. In secundo autem casu non incurritur excommunicatio, nisi præcedat legitima monitio: ut hic habes. Et est Episcopalis præmissa satisfactione: ut hic dicitur.

Aduerte quoque constitutionem Bonifa. in vi. cap. clericis. de immu. Eccle. cum tot censuris in hac materia esse totaliter reuocata in Clemen. cap. quoniam. de immu. Eccle. & propterea reditur ad ius antiquum, quod hunc tractatum est. Scito demum quod appellatione iurisdictionis quæ euacuari dicitur, uenit iurisdictio temporalis prælatorum, quã scilicet Ecclesiastici prælati habent in temporalibus, quam domini pure temporales frequenter euacuare uidentur adeò ut prælati restent temporales domini ferè solo titulo.

In offendentes Ecclesiasticam libertatem quantùm ad opus absoluendi seu reuocandi poenas excõmunicationis, suspensionis, uel interdicti. Cap. XLI.

Libertatem absoluendi uel poenas excommunicationis uel interdicti reuocandi à prælatis Ecclesiasticis ui uel metu extorquentes excommuuicationis morbo feriuntur.

ABsolutionis beneficium ab excommunicationis sententia, uel quamcunque reuocationem ipsius, aut suspensionis seu etiam interdicti, per uim uel metum extortam, præsentis cõstitutionis authoritate omnino uiribus euacuamus. Ne autem sine uindicta, uiolentiæ crescat audacia: eos qui reuocationem seu absolutionem huiusmodi ui uel metu extorquent excõmunicationis sententiæ decernimus subiacere. Gregor. x. extrà de his quæ ui met. cap. unico. lib. vj.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo offenditur Ecclesiastica libertas quantum ad opus absoluendi seu reuocandi pœnas excõicationis, suspẽsionis uel interdicti. Et quò ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones uerò duas ponit. Prima est, extorquere ui. Scđa, extorquere metu absolutionem

solutionem seu reuocationē excōicationis, suspensionis uel interdicti. Vbi nota primò ꝙ uis seu metus illatus nō distinguitur inter magnū & paruū:qualēcunque.n.uim aut qualēcunq. metū intulerit,sufficit si inde subsequutus est effectus absolutionis seu reuocatiōis:q͂a canō nō distinguitur(ut dictū est) inter magnū & paruū. Q̄d si ex timore innato & nō illato prælatus absoluit aut reuocat,nō est locus huic pœnæ: q͂a in casu tali nullus extorq̄t ui aut metu:sed ipsemet iudex seu prælatus meticulosus seipsū torq̄t. Nota sc̄d͂ò ꝙ non refert ad præsentē canonē, an s̄n̄ia excōicationis &c. fuerit iusta uel iniusta:qualiscunque.n.fuerit ,ꝓhibet lex modū talem reuocādi:s.ꝑ uim & metum. Nota tertiò,ꝙ q͂a uerba cū effectu ītelligūtur,ideò licet uis aut metus ingeratur: nisi absolutio aut reuocatio ex ui aut metu extorta sit, nō incurritur excōicatio ista. Nota quartò, ꝙ q͂a canō restrigit se ad extorquētes absolutionē uel reuocationē censuræ cōtra seipsos,& similiter nō restringit se ad s̄n̄iam latā ab homine uel à iure, ideò ligat extorquētes ui uel metu absolutionē uel reuocationē,tā si cōtra aliū,q̄ si cōtra se,& tā si ab homine, q̄ quomodolibet aliter censuræ sentētia lata sit. Et est Episcopalis.

In offendētes Ecclesiasticā libertatē in clauiū officio,claudentiū diuinū cultū excōicatis & interdictis. Caput. XLII.

Clauiū beneficiū uel officiū Ecclesiasticis Prælatis cōcessum turbantes uel impediētes excommunicantur.

PRæsumptores præfatos qui in locis interdicto suppositis quenquam decætero diuina celebrare officia quomodolibet cogere,aut qui modo prædicto ad officia eadem audienda aliquos excommunicationis præsertim uel interdicti ligatos sententia, reuocare , seu qui excōicati publicè aut interdicti,de ecclesiis,dū in ipsis Missarū aguntur solennia à celebrātibus moniti ut exeant,prohibere, necnō excōicatos publicè,& īterdictos q͂ ī ipsis Ecclesiis nominatim à celebrātibus ut exeāt mōiti,remanere ꝑsuꝑserint : excōicatiōis s̄n̄ia (à qua ꝑ sedē dūtaxat Apost. possint absolui) sacro approbantè Concilio innodamus.de sent. excom. grauis inClem.

Canonis

CAnonis istius materia est sacrilegiũ quo offenditur ecclesiastica libertas in clauiũ officio, claudẽtiũ diuinum cultũ excõicatis & interdictis. Et quò ad personas partim est particularis, ligãs solos nobiles & dominos tẽporales: & partim est uniuersalis. Quò ad actiones ponit quatuor actiões: cogere, euocare, prohibere & remanere: ita ꝙ excõicantur primò cogẽtes celebrare in locis interdictis: scd'o euocantes ad eadẽ officia aliquos præsertim excõicatos uel interdictos: tertiò ꝓhibẽtes ne exeãt inde excõicati aut interdicti moniti: quarto, remanẽtes in ipsis Ecclesijs publicè sint excommunicati aut interdicti, & nominatim moniti à celebrantibus ut exeant. Vbi nota primo differentiã inter tres primos casus & quartũ, in hoc quod tres primi restringuntur ad nobiles, & dominos temporales: quia pronomen relatiuum, qui, refert præsumptores præfatos, quos dixerat esse nobiles & dominos temporales. Quartus autem communis est omnibus utriusque sexus excommunicatis publicè, &c. quia ad hoc distinguendum continuatur litera, copulando ad præsumptores præfatos, omnes excommunicatos publicè, &c. dum dicit, necnon excommunicatos publice, &c.

Nota scd'o differẽtiã inter tertiũ casũ & reliquos, ĩ hoc ꝙ tertius restringitur ad missarũ solẽnia: alii autẽ cões sũt missæ, & aliis diuinis officiis. Nota tertio ꝙ licet Decretalis narrãdo restrĩgatur se ad terras quæ sũt nobiliũ seu dominorũ, puniẽdo tm̃ latius iudicat & ligat nobiles ac dominos, q in locis ĩterdictis, siue sint illorũ loca, siue nõ præsummũt, &c. si sc'dm uerba exponẽda sit. Secus autẽ si punitionis sñia iuxta narrata intelligenda sit. Quod ita uerius uidetur, ut sic tenendum putem quia conclusio præmissis consonare debet.

Nota quarto ꝙ quia Decretalis quadruplicẽ modũ euocãdi narrauerat & statuẽdo dicit ꝑdicto modo, omnẽ ꝑdictum modũ quadruplicẽ cõprehendit. s. nũc hos, nũc illos uocãdo, nũc cõpellendo, nũc cãpanis, nũc uoce ꝑconia. Et est papalis.

In impediẽtes sequestrationẽ beneficij, una diffinitiua sñia cõtra possessorẽ promulgata p loci ordinariũ factã uel fructus sequestratos quoquomodo occupare præsumentes. Caput. XLIII.

Bene-

Beneficii sequestrationem post sententiam contra possessorem promulgatam impedientes excommunicationis sententiam incurrunt.

DEfinimus ut una contra possessorem diffinitiua sententia super beneficio apud sedem Apostolicam dūtaxat in petiorio, uel possessorio promulgata, beneficium ipsum à possessore huiusmodi (dum tamen triennio pacifice antea possessum ab eo non fuerit (per loci ordinariū apud aliquā idoneam personam sequestretur, &c. Si quis autem sequestrationem huiusmodi impedire, uel fructus sequestratos quoquomodo præsumpserit occupare: excommunicationis sententiam incurrat ipso facto. A qua nisi impedimento prius amoto, & occupatis per eum fructibus restitutis, nullatenus absoluatur. extrà de sequest. cap. i. in clemen.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo Ecclesiastica libertas in sedis Apostolica authoritate offenditur in certo casu sequestri. Et quo ad personas est uniuersalis. Quò ad actiones punit duas actiones. Prima est, impedire huiusmodi sequestrationem: secunda est, occupare sequestratos fructus. Et quia hic casus uidetur de raro cotingentibus, uide in litera conditiones requisitas ad hoc, quod sit iste casus in quo habet locum ista excommunicatio. Et est Episcopalis amoto impedimento & restitutis occupatis.

Inpedientes monialium aut mulierum canonicarū secularium uisitatores in suo officio. Cap. XLIIII.

Visitatores monialium aut canonicorū non sunt sub excommunicationis pœna impediendi.

SI quis uisitatores monialium, aut mulierum quæ uulgò dicuntur canonicæ seculares, ī præmissis seu aliquo p̄missorum impedire præsumpserit, nisi monitus resipiscat: ipso facto excommunicationis sententiam se nouerit incursurū, priuilegiis, statutis & consuetudinibus quibuscunque in contrariū nō ualituris, extrà de stat. mona. attēdentes. in Clem.

CAnonis istius materia est sacrilegium quo offenditur libertas Ecclesiastica in officio ecclesiasticæ uisitationis. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones punitur una

generalis actio .s. psumere ipedire uisitatores monialiu, &c. in aliquo præmissoru quæ uidere potes in frōte: qa no incurritur ipso facto, sed nisi monitus resipiscat. Et est Epalis.

Insepelientes in loco sacro hæreticos, credentes receptatores, uel fautores eorum. Cap. XLV.

Hæreticos i loco sacro sepelies ipso facto excōicatur.

QVicūque hæreticos, credētes, receptatores uel fautores eorum sciēter psumpserint ecclesiasticæ tradere sepulturæ, usq; ad satisfactionem idoneam excommunicationis sentētiæ se nouerit subiacere. Nec absolutionis beneficium mereātur, nisi ppriis manibus extumulent publicè, & piciant huiusmodi corpora damnatorum, & locus ille perpetuo careat sepultura. de hoc lib. vi.

CAnonis istius materia est sacrilegiū, quo sacris locis iniuria fit sepeliendo ibi hæreticos. Et quo ad psonas est uniuersalis. Quo ad actiones, punit unam, scilicet scienter tradere Ecclesiasticæ sepulturæ quatuor hominū genera, scilicet uel hæreticos, uel eorū credētes, uel receptatores, uel fautores. Circa hūc canonē aduerte quod credentes hæreticorum uocātur qui illis hæreticis ita adhærent, ut quāuis nesciant quid illi hæretici credant, deliberato tamen consensu credūt quod illi hæretici credūt seu docent, quātūcunq; cōtrariū teneat & doceat Ecclesia, ita quod non inhærent illis, salua Ecclesiæ doctrina; sed plus credunt illis quàm Apostolicæ sedis definitionibus circa ea quæ sunt fidei. Et est Episcopalis saluis tamen conditionibus in litera expressis.

In eos qui in cœmeteriis tēpore interdicti, quoscunque i casibus nō cōcessis, aut excōicatos publicè uel nominati interdictos, uel manifestos usurarios, scienter sepelire præsumunt. Cap. XLVI.

Interdicti tēpore terram sanctā indignis aperientes excommunicantur.

EOs qui propriæ temeritatis audacia defunctorū corpora nō sine contēptu clauiū Ecclesiæ in cemeteriis tēpore interdicti in casibus nō cōcessis à iure uel excōicatos publice, uel

uel nominatim interdictos, uel manifestos usurarios sciēter sepelire psumunt:ipso facto excōicationis sententiæ decernimus subiacere. A qua nullatenus absoluātur, nisi ad arbitriū dioecesani Episcopi, eis qbus p pmissa fuerit iniuria irrogata satisfactionē exhibuerint cōpetētē. Extra de sepul.ca.i.in clē.

Canonis istius materia est sacrilegiū locale. Et ē quo ad psonas uniuersalis. Et unā tm̄ punit(actionē .s.sciēter sepelire)ad quatuor tn̄ terminataq. pūitur hoc canone sacrilegiū quoscūq; tpe īterdicti:nisi quatenus est à iure cōcessum, sepeliētiū publice excōicatos sepeliētiū nominati interdictos,& sepeliētiū manifestos usurarios: si tn̄ ī loco sacro sepeliātur: alioquī sacrileg. nō esset. No.hic primo,q̄ p publice excōicatos ītelligimus eos quos nō fictione iuris aut iudicis,sed s̄m rei manifestationē & notitiā pub.patet esse excōicatos:siue a iure,siue a iudice. Et nō suff. q̄ aliq sciāt,p certo illū est excōicatū:sed oportet manifestationē illius excōicati esse publicā ut locus sit huic pœnæ. Nota secundo, manifestos usurarios eos appellari.q nō occulte usuras exercent,nec de qbus uertitur in dubiū ppter palliatos contractus: sed eos q sic manifestè exercent usuras,ut sint & habeātur manifestè p usurariis. Nota tertio q̄ appellatione psumētiū sepelire, soli sepeliētes de qbus uere dicitur isti sepeliunt,cōphēduntur. Et licet cōmuniter illi q sepeliunt(hoc est homo uel tumulo immittunt cadauer)sint personæ minores in Ecclesia, nō tamen ppterea Canō iste ludibrio exponitur quoniā cōditur canonis noluit extēdere ipsum ad faciētes aut mādātes sepeliri, nec ad dātes ad hoc cōsiliū seu fauorē:sicut in multis canonibus fit. Quia igitur poenæ nō sunt extēdendæ,ista īfra pprietatē significationis Canonis huius sicut ī cæteris: & solos sepeliētes ligari dicito. Imò nec sepelientes ligātur,nisi sciēter & psumptuosè sepeliāt:qa sic disposuit Canō. Vnde si manifestū usurariū parochianus ut pœnitētē ad sepulturā Ecclesiasticā portādū leuari iubet uerbo uel facto:& ppterea Ecclesiasticæ psonæ apud quas sepeliēdus est,sepeliunt, putātes ipsum pœnitentem,iuxta ca.quāquā de usu.in vi. non incidūt in canonē: qa nō presumunt sciēter sepelire. Et est Episcopalis, præmissa satisfactione ad arbitriū dioecesani:ut in litera dicitur.

In eos qui scienter in gradibus prohibitis, aut cum

mo-

monialibus, uel in religione aut sacris constituti matrimonium contrahunt: aut inter ipsos scienter huiusmodi matrimonia celebrant. *Cap. XLVII.*

Religiosi uel religiosæ matrimonium contrahentes excommunicationis uinculo innodantur similiter qui in gradibus prohibitis.

EOs qui diuino timore post posito scienter in gradu cõsanguinitatis uel affinitatis constitutione Canonica interdictis, aut cũ monialibus cõtrahere matrimonialiter non uerẽtur, nec nõ religiosos, moniales, ac clericos in sacros ordinibus cõstitutos matrimoniũ cõtrahẽtes, & inter eos scienter eadẽ celebrãtes: ipsos excõicationis sẽtẽtiæ ipso facto decernimus subiacere. Clemẽs v. de cõsang. & affin. cap. i. in Clem.

CAnonis istius materia est sacrilegium ꝓ maiori parte, & incestus pro aliqua parte utrunque autem in contractu matrimonii. Et quò ad personas pro quando punit incestuosum cõtractũ, ẽ uniuersalis: q̃a ad omnes se extẽdit. Pro quanto uero sacrilegiũ punit matrimoniũ, est particularis, quatuor genera ꝑsonarũ cõprehendẽs. Primò uiros: secũdò, religiosos: tertio, moniales: quarto, clericos in sacris constitutos ordinibus. Et demum iterum ẽ uniuersalia, quatenus punit sacrilegam celebrationem. Quo ad actiones punit duas prĩcipales actiones. Prima est, cõtrahere matrimonialiter. Sed ꝓpter diuersas conditiones appositas & diuersos terminos, multiplicatur hæc actio in sex. Prima est, scienter contrahere in gradu prohibito, id est quarto, & infra cõsanguinitatis: secunda est, scienter contrahere in simili gradu affinitatis: tertia contrahere scienter cum moniali: quarta est, religiosum contrahere, quinta est, monialem contrahere, sexta est, constitutum in sacris contrahere. Secunda uero, prĩcipalis actio est celebrare ꝓhibita hæc matrimonia inter dictos contrahentes sex occurrunt declarãda. Primum est, quod quum dicitur scienter, ĩtelligitur de scientia facti ĩtelligitur excusare, puta q̃a nesciebat illã esse consanguineã seu monialẽ. Secundum est ꝙ punitur cõtractus matrimonii, ita ꝙ si spõsalia solum interuenirent, aut coitus tantum, non est locus huic pœnæ,

sed

ſed oportet interuenire contractum per uerba de præſenti implicitè uel explicite. Interuenit autem implicitè duobus modis. Primo, ſi poſtſ ſponſalia ſequitur coitus coniugalis. Secundò, ſi aliqui ignorantes, ſe eſſe conſanguineos contrahant matrimonium, nihilominus affectu coniugali incumbunt. In utroque enim caſu interuenit matrimonii contractus non ſolùm præſumptus, ſed uerus explicatus non per uerba de præſenti, ſed per corporum commixtionem: commiſtio enim corporum affectu coniugali facta poſt ſpõſalia ſeu contractum de facto, explicatiua eſt ſufficienter mutui conſenſus in coniugium. Vnde non minus ſunt excommunicati qui licet ignoranter contraxerint, ſcienter perſeuerant non in ſolo concubitu, ſed in coniugio (hoc eſt in concubitu affectu coniugali) quàm ſi a principio contraxiſſent ſcienter: concubitus enim affectu coniugali, claudit in ſe contractum matrimonii plus, quam contractus claudat in ſe ſponſalia. Et ideò quum excommunicantur contrahentes, multo magis excommunicantur conſumantes ſcienter. Tertium eſt, quòd dantes auxilium conſilium uel fauorem ad huiuſmodi ſacrilega ſeu inceſtuoſa matrimonia, licet peccent mortaliter, non tamen ſunt excommunicati: quia non uerè enunciatur de aliquo eorum quod contrahit; ſoli autem contrahentes ſunt excommunicati.

Quartum eſt, notare differẽtiam in litera poſitam, in hoc quod & monialis contrahens eſt excõmunicata, & cum moniali contrahens eſt excommunicatus. Aliter autem eſt de religioſis & conſtitutis in ſacris. nam licet illi religioſi & conſtituti in ſacris, contrahentes incurrant excommunicationẽ, mulieres tamen cum quibus contrahunt, non incurrunt excommunicationem; ut litera inſinuat, ex hoc ipſo quod excommunicat ſeorſum contrahentes cum monialibus, & ſeorſum ipſas moniales Religioſos autem & clericos in ſacris ordinibus conſtitutos ita excommunicat, ut non excommunicet mulieres, contrahentes cum ipſis. Quintum eſt, quod ultra ſex caſus numeratos in litera, quibus contrahendo coniugium incurritur excommunicatio, apponitur in litera ſeptimus, quo celebrans ſcienter eadem damnata coniugia inter eoſdem, incurrit excommunicationem. Et intelligo per celebrantem

brantem, Ecclesiasticam celebritatem adhibentem huiusmodi damnatis contractibus, Nec huiusmodi celebritas exigit solemnitatem aliquam, sed ad eam sufficit sacerdotem celebrare matrimonium dicendo uerba solita: puta, Placet tibi iste coniux? placet tibi ista uxor? Ita quod celebritas ista cōstat, aut si celebritas Ecclesiastica fiat, aut si sacerdos ex sacerdotali officio celebret contractum dicendo uerbo, uel quasi authorizando interfit: contra cap. fi. de spon. claud. ad quod se refert Canon iste in calce. Sextum est, quod multis existentibus impedimentis matrimonij impedientibus contrahendum, & dirimentibus contractum, solis impedimentis hic enumeratis excommunicatio hæc adhibita est: scilicet carnalis cognationis (hoc est consanguinitatis & affinitatis) & uoti solennis, siue per professionem, siue per sacrū ordinē. Reliqua ergo impedimēta ab excōmunicatione restant exēpti.

In simplices religiosos, qui decimas Ecclesiis debitas vsurpare præsumunt &c. nisi post requisitionem desistant à premissis intra mensem, & damnificatis Ecclesiis emendam intra duos menses faciant.

Cap. XLVIII.

Decimas vsurpantes aut detinētes excōmunicati sunt.

REligiosi quicunque qui noualium aut alias decimas Ecclesiis debitas ad se non spectantes appropriare de sibi præsumpserint, aut exquisitis fraudibus siue coloribus usurpare seu qui de animalibus familia um, & pastorum suorum uel aliorum etiam animalia ipsa eorum gregibus immiscentium, seu qui de animalibus quæ in fraude Ecclesiarū in pluribus locis emunt, emptaq; tradunt uenditoribus, uel ab aliis ab ipsis tenenda, seu qui de terris quas tradunt aliis excollendas, decimas solui ecclesiis non permiserint, aut prohibuerint, nisi post requisitionem eorum per eos quorum interfuerit super hoc eis factam à præmissis destiterint intra mēsem: aut si de ijs quæ contra præmissa usurpare uel retinere præsumpserint, intra duos mēses damnificatis Ecclesiis emēdam non fecerint competentem, sint & tandiu maneant ab officijs, administrationibus & beneficijs suspensi donec desti-

terint & satisfecerint:ut superius est expressum. Quod si religiosi huiusmodi administrationes uel beneficia nō habeāt eo casu quo alii supradicti suspensionis, ipsi sentētiā excommunicationis incurrant, ante satisfactionē cōdignā nullatenus absoluendi priuilegiis non obstantibus quibuscunque. Cæterū præmissa extendi nolumus ad animalia quæ per religiosorum ipsorū donatos seu oblatos tenentur: dū tamen illi religiosis eisdem cum effectu donauerint, aut obtulerint se & sua. de deci. cap. religiosi. in Clemen.

CAnonis illius materia est sacrilegiū circa Ecclesiarum decimas. Et quo ad personas est particularis: quia personæ quæ excommunicationi subiiciuntur, sunt religiosi non habentes administrationes uel beneficia. Quo ad actiones uero aduerte, quod ante monitionem sunt quatuor, scilicet appropriare, usurpare, non permittere, & prohibere. Post requisitionem uero sunt duæ. Prima est, non desistere à præmissis intra mensem. Secūda est, non facere emendā dānificatis ecclesiis intra duos meses: ita ꝙ religiosus carens beneficio &c. si aliquam dictarum actionū circa Ecclesiarum decimas fecerit, & requisitus aliquā duarū incurrerit, excōmunicatus est: & nō aliter. Et est Episcopalis, satisfactione præmissa.

In religiosos & clericos seculares, alios ut sepulturas apud suas Ecclesias eligant, uel iam electam ulterius non immutent, ad uouendum, iurandum, uel promittendum inducentes. Cap. XLIX.

Inducentes aliquem ad eligendum apud se sepulturam, uel ad hoc uouendum, uel promittendum, sententiam incurrunt excommunicationis.

SAne temerarios uiolatores constitutionis illius, quæ religiosis & clericis secularibus prohibet, ne aliquod ad uouēdū, iurandū uel fide interposita, seu aliàs promittendū inducāt, ut sepul. apud eorū Eccl. eligat, uel iā electam ulterius nō imutēt similē sētētiā (pœna indicta cōstitutione cōtenta ĩ suo pdurante robore) incurrere uolumus ipso facto ab alio quā à sede Ap. (pter q̄ i mortis art.) nullatenus absoluendos:

nullis

nullis pri. aut stat. cuiuscunq; tenoris existāt:incōtrariū sup his ualituris;extra de pœnis,cupientes in clemen.

CAnonis istius materia est auaritia tollens libertatem sepulturæ. Et quo ad personas est particularis:utpote ligās solos religiosos & clericos seculares. Quo ad actiones, punit unam actionem habentem tres terminos: scilicet inducere ad uouendum,iurandum, uel promittendum.

Vbi colligendo aduerte tres casus, in quibus ligat hic Canon. Primus est, si inducunt ad uouendum: secundus si ad iurandum: tertius si ad promittendum. Et hoc siue promissio sit nuda siue fide interposita. Duo aūt sunt quæ uoueri, iurari,uel ꝑmitti ꝓhibetur:s.uel electio sepul. uel electæ nō mutatio apud inducētiū religiosorū seu cle. Eccl.ita q; ad incurrēdū hunc can. reqritur primo q; agatur de sepul.apud inducētis eccl. Secūdo reqritur inductio ad bonū alterū ꝑmitendū,uouendū uel iurādū. Tertio reqritur q; ista inductio sit cū ope subsequuto(hoc est q; inductus hoc uoueat, iuret uel ꝑmit.)qa hmōi pœna stricti iuris est, & effectum reqrit. Quarto q; inducens sit religiosus uel clericus. Quinto q; interueniat temeritas,propter uerbū sane temerarios uiolatores:propter q; si ex ignorantia putans se bene facere religiosus seu clericus transgrederetur dictam constitutionem,non esset excommunicatus. Et similiter si exhortatur ad eligendam sepulturam in sua Ecclesia,non tamen inducit ad uouēdum nec ad iurandum,nec ad promittendum,non est excōmunicatus. Et est Papalis.

In religiosos de claustris ad audiēdū leges vel physicā exeūtes,et ītra duos mēses ad claustrū nō redeūtes et ī p̄sbyteros ac alios clericos ꝑsonatus habētes intra productū spatiū ab huiusmodi audientia legum vel medicinæ non desistentes. Cap. L.

Religiosi claustrum exeuntes vt physicam vel leges addiscant excōmunicātur.

COntra religiosas personas de claustris exeuntes ad audiendum leges uel Physicam Alex. prædecessor noster,

 olim

olim statuit in concilio Turoñ. ut nisi intra duorum mensium spatium redierint ad claustrũ, sint excõicati, & ab omnibus euitentur, & in nulla causa (si patrocinium præstare uoluerint) audiantur. Reuersi autem, in choro, mensa capitulo, & cæteris locis ultimi fratres existant & (nisi fortè ex misericordia sedis Apostolicæ) totius spem promotionis amittant. Verum qa nonnulli ex talibus, propter quorundã opiniones diuersas excusationis aliqd assumebant: nos uolentes ut de cætero excõicationis sententiã ipso facto incurrant, directè præcipiendo mandamus, quatenus, tã à diœcesanis & capitulis ipsorum, quã à cæteris Episcopis in quorũ diœcesibus hmõi student, tales excõicati, & prædictis pœnis obnoxij publicè nuncientur. Quia uerò Theologiæ studium cupimus ampliari &c. ad Archidiaconos, plebanos, decanos, præpositos, cantores & alios clericos personatus habentes, necnon presbyteros, nisi ab his intra spatium præscriptum destiterint, hoc extendi uolumus, & appellatione post posita firmiter obseruari. Hono.iii.extrà ne cle.uel mona. Super Specula.

CAnonis istius materia est curiositas legũ ciuiliũ & medicinæ. Et quò ad ꝑsonas est particularis: ut pote ligans solos religiosos & quosdam clericos seculares. Quò ad actiones uerò respectu religiosorum punit duas subordinatas: scilicet exire claustrum, & audire perseueranter: respectu uerò clericorum secundã tantum. Vbi ꝓ clariori intelligẽtia aduerte in hoc canone curiositatem Ecclesiasticorum circa leges ciuiles & medicinã punientes, tria genera personarũ cõprehendi. Primò religiosos. Secundò, clericos ꝑsonatus habentes: quorum quinque species in litera explicantur. Tertiò, presbyteros. Actio aũt propter quã isti incurrunt excõmunicationem, est exire de claustro ad audiendũ leges uel Physicam, id est medicinã, & hoc per duos menses: ita quod si aliquid horum trium in actione defuerit, non sunt religiosi excõicati. Oportet siquidem exitum ex claustro ad hoc ordinari, uel saltem durare, hoc est habitare extra claustrum, & auditioni interuenire; & ꝑseuerare sic, ut intra duos mẽses non redeatur ad claustrum. Ex qbus apertè patet nullã esse quæstionem de religiosis euntibus ad honorandum me

dicum

dicum uel legistã principium facientem. Et similiter de audientibus hæc in claustro: imò de audientibus hæc extrà claustrum, sic ꝙ lectio q̃dē auditur extrà claustrum, ipsi tñ habitant in suo claustro: qm̃ isti quotidie redeunt ad claustrum à lectione, & nunquã exeũt claustrũ, ut habitẽt extra claustrum: in qua significatione textus accipit exire de claustro: ut patet ex hoc ꝙ duorum mensium dat spatium redeundi ad claustrum. Hæc de religiosis.

Quò ad presbyteros uerò & alios clericos ꝑsonatus habẽtes, oĩa supradicta locum habent, nisi exitus de claustro, loco cuius non ponitur in litera exitus de domo, sicut loco reditus ad claustrum, ponitur desistere ab his, id est auditione legum uel physicæ intra prædictum spatium. Et propterea ad hoc ut clerici hmõi & presbyteri incurrant, non requiritur exitus de domo (ut scilicet ex propriis domibus uadãt ad habitandum alibi, ꝓpter hoc studium) sicut in religiosis reqrebatur dimissio claustri: sed sufficit ꝙ audiant leges uel physicam ita quod intra duos menses nõ desistant ab hmõi audientia. Aduerte quoque appellatione plebanorum non cõprehendi hoc in loco curatos q parochiales obtinent Ecclesias, nisi Ecclesiæ illæ fuerint plebaniæ habentes sub se capellas, in qbus instituantur clerici ꝑpetui: ut declarabit Bonifacius viii. in vj. cap. statutum. ne cle. uel monachi. Et scito ꝙ per alios clericos personatus habentes, intelligimus ẽt illos q ex quadã prærogatiua in Ecclesia honorificum statum habent, etiam sine iurisdictione. In cuius signum specificati sunt cantores. Et est Episcopalis.

In quoscunque communitatum potestates aut officiales, usuras quibusdam statutis fouentes. Cap. LI.

Officiales statuta in fomentum usuræ condentes excommunicationis nodo uinciuntur.

QVicunque communitatum potestates, capitanei, rectores, consules, iudices, consiliarii, aut alii quicunque officiales, statuat huiusmodi de cætero facere, scribere, uel dictare, aut ꝙ soluantur usuræ, uel ꝙ quum solutæ repe-

 tuntur,

tuntur, nō restituantur plenè ac liberè, scienter iudicare præsumpserint, sententiam excommunicationis incurrant. Eādem etiam sententiam incurri, nisi statuta huiusmodi hactenus edita de libris communitatum ipsarum (si super hoc potestatem habuerint) intra tres menses deleuerint: aut si ipsa statuta uel consuetudinis officium eorum habētes quoquomodo præsumpserint obseruare. Clemēs. v. de usur. in clē. j.

CAnonis istius materia est usurarū conseruatio. Et quò ad personas est particularis ligans solos communitatum officiales, quorum sex species exprimit. Quò ad actiones uero punit sex actiones. Primæ tres sunt facere, scribere uel dīctare statuta huiusmodi, hoc est quæ usuras exigi & solui nō solum concedunt, sed ad soluendum eas debitores scienter compellunt, ac repetitione usurarum impediunt utendo uariis coloribus & fraudibus &c. Quarta est iudicare scienter alterum duorum, uel ꝙ soluantur usuræ, aut quod repetitæ non restituantur. Quinta est, non debere hactenus (hoc est tunc temporis) edita statuta si possunt &c. Sexta est obseruare quoquomodo statuta ipsa uel consuetudines uim statuti habentes. Et est Episcopalis.

In clericos minores Episcopis usurariam prauitatem in terris suis fouentes. Cap. L I I.

Clerici Episcopis minores usuras in suis locis sustinentes excommunicati censentur.

HAc perpetua constitutione sancimus, ut nec collegium nec alia uniuersitas uel singularis persona, cuiuscūque sit dignitatis, conditionis aut status, alienigenas & alios nō oriundos de terris ipsorum publicè fœnebrem pecuniā exercentes aut exercere uolentes, ad hoc domos in terris suis cōducere, uel conductas habere, aut aliàs habitare permittant: sed huiusmodi usurarios manifestos, omnes intra tres menses de terris suis expellant, nunquam aliquos tales de cætero admissuri: nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, uel sub alio titulo quocunque concedat. Qui uerò contrā fecerint, si personæ fuerint Ecclesiasticæ, patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi suspensionis: minores uerò personæ singulares

gulares excommunicationis: si autem collegiũ seu alia uniuersitas, interdicti sententiam ipso facto se nouerint incursuros. Quam si per mensem animo sustinuerint indurato, terræ ipsorum quandiu in eis iidem usurarii commorantur ex tunc Ecclesiastico subiaceant interdicto. Cæterùm si laici fuerint, per suos ordinarios, omni cessante priuilegio, per censuram Ecclesiasticam compellantur de usuris.cap.usurarum.libr.vj.

CAnonis istius materia est usurariæ prauitatis fomẽtum. Et quo ad personas est particularis. ligans solos clericos minores Episcopis. Quo ad actiones uero punit actiones quatuor. Prima est ꝑmittere: secunda est, non expellere: tertia est, locare domos: quarta est, quocunque alio titulo concedere domos ad exercendum fœnus. Vbi pro clariori intelligentia nota quatuor casus, quibus incurritur hæc excommunicatio à clericis minoribus (ut dictum est) Episcopis. Primus est, si alienigenas & alios nõ oriundos de terra ipsorum publicè fœnebrem pecuniam exercentes, aut exercere uolentes, permittant in terris suis uel domos conducere, uel conductas habere, aut aliàs habitare ad hoc, id est ad usuram exercendum. Secundus est si huiusmodi usurarios manifestos, intra tres menses de terris suis non expellant, decætero non admissuri. Tertius est, ꝙ non locent eisdem ad fœnus exercendum domos. Quartus est, quod non concedant quocunque alio titulo eisdem domum ad exercendum fœnus.

Vbi nota, ꝙ ad saluandam proprietatem uocabulorum & literæ, per alienigenas intelligimus alibi genitos & ꝑ alios non oriundos de terris ipsorum illos qui nec ipsi nec partes eorum orti sunt ibi. Et si hæc clausula non est superflua repetitio, uidetur litera corrupta: & ubi dicitur alios, legendum est aliàs. Et sic est clausura restrictiua alienigenarum, ita ꝙ non comprehenduntur omnes alibi geniti: sed illi tantum alibi geniti qui non sunt oriundi ex terra illa: ita quod Ioannes natus Romæ filius Petri Florentini, quia est oriũdus ex Florentia non comprehenditur inter alienigenas, respectu Florentiæ. Et hic sensus consonat menti constitutionis, non ligantis indigenas: quoniam isti oriundi sunt sicut indigenæ: & eadem est ratio de utriusque.

Nota tertiò ꝙ tam primus, quàm secundus casus habet locum in clericis duntaxat qui sunt domini terræ, unde in utroque casu explicatur in litera expressè ly in terris suis. In tertio uerò & quarto quilibet clericus minor Episcopo incurrit excõicationem. Et hæc distinctio rationabilis monstratur ex eo quod tam permittere, quàm expellere, eius est qui potestatem habet, & non singularis personæ: locare autem, uel alio titulo concedere, singularis potest esse personæ.

Aduerte quartò ꝙ appellatione alterius tituli à titulo locationis, uenit manifestè pignoratio, commodatio, & depositum, & huiusmodi, in quibus nõ transfertur dominiũ. Et rationabiliter etiã uenit donatio seu uenditio, si fiat ad hoc, hoc est ad exercendum fœnus. Et est Episcopalis.

In eos qui urbis Romæ dignitates seu officia usurpant. Cap. LIII.

Officia seu dignitates urbis Romæ usurpantes excommunicatione premuntur.

NVllus imperator seu Rex Romanorum uel alius imperator, Rex, princeps, marchio, dux, comes, aut baro, uel quicunque alterius notabilis potentiæ, præeminentiæ, potestatis & excellentiæ seu dignitatis existat, frater, filius uel nepos eorum, ad tempus, uel in perpetuum seu quiuis alius ultra annale spatium quouis modo, colore uel causa, per se uel aliam personam quomodolibet submittendam, in senatorem, capitaneum, patritium aut rectorem, uel ad urbis Romæ regimen, seu officium nominetur, eligatur, seu aliàs etiam assumatur absque licentia sedis Apostolicæ speciali, per ipsius sedis literas concessionem licentiæ huiusmodi specialiter exprimentes. Quod si secus factum fuerit, nominationem, electionem & assumptionem huiusmodi decernimus esse nullas. Et non solùm nominatores, electores & assumptores, uerum etiam nominati, electi & assumpti, si hmõi nominationi, electioni & assumptioni cõsenserint, aut sede ipsis quomodolibet intromiserint, intendentes & obedientes eisdem, & in hoc dantes ipsis nominatoribus, electoribus & assumptoribus, aut nominatis, electis uel assumptis auxilium,

auxilium, consilium, uel fauorem, publicè uel occultè, cuiuscunque conditionis extiterint: ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Et infrà. Contemptores quoque seu uiolatores alicuius præmissorum, ab huiusmodi excommunicationis sententia (præterquam in mortis articulo) absolui non possint, nisi per Rom. Pont. uel de ipsius petita licentia & obtenta speciali, non obstantibus priuilegiis &c. De elec. cap. fundamenta. lib. vj.

Canonis istius materia est usurpatio dignitatum seu officiorum urbis Romæ. Et quò ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones principales, punit sex actiones. Prima est nominare: secunda eligere: tertia, assumere: quarta, consentire nominationi, electioni seu assumptioni de se factæ: quinta, se de ipsis quomodolibet intromittere: sexta est, intendere & obedire eisdem. Quò ad actiones uerò accessorias ponit tres: auxiliari, consulere, fauere siue nominatis siue nominatoribus &c. Et omnes istæ actiones intelliguntur sine licentia Papæ in scriptis. Vbi pro clariori notitia aduerte quatuor gña personarum excõicari. Primò, nominatores electores seu assumptores. Secundo, nominatos, electos seu assumptos: tertio, intendentes & obedientes eis: quartò, dantes consilium, auxilium uel fauorem. Et considera nominatos, electos seu assumptos distingui, diuersimode coerceri: nam Reges principes, barones, comites, eorum fratres & nepotes &c. excluduntur totaliter: quia tam ad tempus quàm in perpetuum nominari nõ possunt, alii uero quicunque excluduntur ab huiusmodi officiis non totaliter, sed ultra spatiũ unius anni: ita ꝙ illi (hoc est principes, comites, & fratres ac nepotes eorũ &c.) sunt excõicati, si hmõi officiis se intromittunt: isti uero (hoc est quicunque alii non sunt excommunicati, nisi ultra annum se intromittant ad huiusmodi officia. Verùm Romani duo priuilegia ex fine eiusdem decretalis habent. Vnum est ꝙ excipiuntur à numero fratrum nepotumque principum: ita ꝙ Romani etiam si nepotes, seu fratres uel filii principum fuerint, possunt huiusmodi officia habere sicut alii quicunque, hoc est, non ultra unum annum. Secundum est ꝙ excipiuntur à numero comitum seu baronum, si tamen comitatus, seu baronia non fuerit excellens,

ut

ut timeatur libertati: ita q Romani etiam si fuerint comites paruo comitatu, possunt huiusmodi officia habere sicut quicunque alii: scilicet non ultra annum. Et est Episcopalis.

In dominum aliosq; rectores & officiales ciuitatis in qua Rom. Pont. electio celebranda est, sibi iniuncta diligenter non adimplentes, aut fraudem in eis committentes. Cap. LIIII.

Mandata Papalia contemnentes, uel in eis fraudem committentes excommunicantur.

SAncimus ut dominus, aliiq; rectores & officiales ciuitatis illius in qua Roma. Pont. electio fuerit celebranda authoritate nostra & eiusdē approbatione Concilij (scilicet Lugd.) potestate sibi tradita prædicta omnia & singula plenè ac inuiolabiliter, & sine fraude & dolo aliquo faciant obseruari: nec Cardinales ultrà quàm præmittitur arctare præsumant. Super his autem taliter obseruandis, statim audito summi Pont. obitu coram clero & populo uniuersæ ciuitatis ipsius ad hoc specialiter conuocandis, præstent corporaliter iuramentum, Quod si præmissa diligenter non obseruauerint, aut fraudem in eis uel circa ea commiserint, cuiuscunque sint præeminentiæ, conditionis aut status, omni cessante priuilegio, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant, & perpetuo sint infames &c. de elect. cap. ubi periculum. lib. vj.

CAnonis istius materia est negligentia ac fraus circa seruanda in negotio electionis Papæ. Et quo ad personas est particularis, ligans tria personarum genera: scilicet dominum, rectores, & officiales ciuitatis illius in qua Rom. Pont. electio est celebranda. Quo ad actiones uero punit duas. Prima est non seruare præmissa diligenter: secunda est committere fraudem in eis aut circa ea. Aduerte hic quod Clemens sextus modificauit aliter tria præmissorum in constitutione hac scilicet de uelis intermediis inter cubicula cardinalium, de cibo post octo dies, & de numero seruitorū. Concessit siquidē simplex uelamen inter mediū, & unum ferculum semper, & duos seruitores: ut in bulla recitata in ceremoniali habetur

betur. Sed cū his omnibus conſiderandum eſſe puto, an oīa præmiſſa in cōſtitutione hac Greg.x. ſic moderata, ueniant tam arctè ſeruanda, ut cuiuſcunque omiſſio excommunicatos reddat dominū ſeu officiales. Quod ideo dixerim, quia de facto non ſic ſeruatur quandoq; quò ad uelaminis unitatē propter frigus: neque quò ad numerū ſeruitorū, quia cardinales uolunt tres. Et fortè excuſantur ex uſu, ſi coæuus eſt memoriæ hominū, & à pluribus pontificibus ſic electis non reprehenſus. Et de ſeruando quidē ea quæ ad clauſurā pertinent, & ea quæ poſt clauſurā cōclauis ſeruanda ſunt, neſció, niſi ex altero dictorū capitū excuſare, ſi non plenè ſeruent. De pluralitate autē ſeruitorū, & de tempore quo poſt elapſos dies decem cōuenire debent, excuſandos eos crediderim: quia totū collegium cardinalium decernit ex uſu uel abuſu quót conclauiſtas quilibet habiturus ſit. Et ſimiliter tēpus quandoq; procraſtinat tali modo, ut difficile aut impoſſibile foret hodierno tempore eos cōpellere ad ſtatim poſt dies decem ingrediendum conclaue: ad quod tamen canon non ligat dominos & officiales, ſed ad diligentiam ſuam adhibēdā. Excuſari præterea uidetur minor cura officialiū in terris Eccleſiæ ſubiectis antequàm præſtent iuramentum in manibus cardinalium de ſeruandis præmiſſis, ſi ad hoc præſtandum, non, niſi immediatè ante conclaue uocantur. Et eſt ratio excuſationis, quia ſunt ſubditi collegio Cardinalium. Et eſt Epiſcopalis.

In mittentes ſcripturam uel nuncium Cardinalibus in conclaue exiſtentibus, uel alicui ipſorum ſecrete loquentes. Cap. LV.

Cardinalibus in conclaui exiſtentibus literas uel nūcium mittentes excommunicantur.

NVlli fas ſit ipſis Cardinalib. uel ipſorū alicui (.ſ. dum ſunt ī cōclaui) nūciū mittere uel ſcripturā. Qui uerò cōtrà fecerit ſcripturā mittēdo uel nūciū aut cū aliquo ipſorū ſecrete loquendo, ipſo facto excōicationis ſententiam incurrat, extrà de elec. cap. ubi periculum. lib. vj.

Canonis

CAnonis istius materia est occasio differendi uel turbandi electionem Rom. Pon. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones uero ponit tres actiones. Prima est, mittere scripturam: secunda est, mittere nuncium: tertia est secretè loqui. Vbi duo nota. Primo ꝙ canon iste est uniuersalis ad omnes existentes extra conclaue duntaxat: qui enim sunt in conclaui, loquuntur secretè ut uolunt. Secundo, ꝙ intelligendo ipsum ut sonat, non requiritur ad missionem scripturæ uel nuncii ꝙ sit secreta, sed ad loquutionem tantùm. Multi tamen doctores intelligunt oportere missioné etiā esse secretā ad hoc ut sit locus huic pœnæ. Et est Epalis.

In religiosos mendicantes, immoderate habitacula acquirentes uel dimittentes. *Cap.* *LVI.*

Religiosi sumptuosa loca acquirere uel eis constituta deserere sub anathematis uinculo prohibentur.

TRansgressores constitutionis quæ religiosis mendicantibus prohibet ad habitandum domos uel loca quæcunque de nouo recipere, seu actenus recepta mutare, uel ea trāsferre in alios usus, cuiusuis alienationis titulo quocunque excommunicationis sententiæ decernimus subiacere Bonifa. de excef. cap. i. libro vj.

CAnonis istius materia est immoderata habitaculi acquisitio uel dimissio. Et quo ad personas, ligat solos religiosos mendicantes. Quo ad actiones uerò punit tres Prima est de nouo recipere: secunda recepta mutare: tertia illa transferre in alios usus alienando. Et referruntur omnes hæc actiones ad domos seu loca ad inhabitandum per ipsos religiosos mendicantes. ubi nota excommunicationem hanc in Cle. positam cadere super transgressores constitutionis in sexto positæ cap. quum ex eo. de excef. prælar. Vbi tres supradictæ actiones, non nudæ sed affectæ præsumptione inhibetur: ac per hoc transgressor constitutionis non est, nisi præsumat aliquid horū facere, & consequenter nō est excōmunicatus.

Aduerte quoque excipi in eodem sexto eos qui de licentia superiorum suorum habitacula in eremo acquiruntur,

tur,aut mutant.

Notandum etiam est uerbum ad inhabitãdum:quoniam ponitur ad differentiam domorum quæ acquirũtur ad alios usus:ut puta locandum,ad hospitandum &c.

Per nouas quoque domos,seu loca intellige domos seu loca ĩ sua integritate.Et hoc ad differentiã domorũ quæ acquiruntur de nouo ad augmentanda prohibita loca: hoc enim non prohibetur:ita quod etiam si unum palatium magnum acquireretur de nouo ad augendum conuentum, nõ est locus huic pœnæ:quia non dicuntur acquirere ad inhabitãdũ noua loca integra seu tota,sed augere antiqua loca. Et quia nihil superfluum lex continet,ideo quo ad mutãda loca cõprehenduntur tantum loca olim accepta ante factã constitutionem,propter uerbum hactenus seu hucusque: ita quod si mutarentur loca post legem factam accepta,non esset locus pœnæ irrogatæ contra actum mutandi. Et est Episcopalis.

In scienter communicantes in crimine criminoso cũ nominatim excommunicato,ei cõsiliũ impendendo, auxilium uel fauorem. *Cap. LVII.*

Communicans scienter cum nominatim excommunicato excommunicationis pondus sibi inducit.

SI quis nominatim excommunicato scientes communicat in crimine criminoso,ei consilium impendendo,auxiliũ, uel fauorem, quum ratione damnati criminis uideatur in eum delinquere,qui damnauit, ab eo uel eius superiore meritò delicti erit absolutio requirenda. Et infrà. Verum si difficile sit ex aliqua iuxta causa quod ad ipsum excommunicatorem absoluendus accedat,concedimus indulgentiam, ut præstita iuxta formam Ecclesiæ cautione, quod excommunicationis mandato parebit,à suo absoluatur Episcopo uel proprio sacerdote.Inno.III.de sentẽtia excõicationis.nuper.

CAnonis istius materia est sacrilegium, quo Ecclesiæ claues in excõicato offenduntur, Et quo ad personas est uniuersalis.Quo ad actiones,punit unã scilicet scienter communicare in crimine criminoso aliquo trium modorũ (scilicet, consili

consiliando)uel auxiliando,uel fauendo cũ excõicato. Circa materiam huius canonis aduerte dupliciter contingere participare in crimine excõicationis subiecto. Primo cooperantur ad illum criminis actum per quem incurrit primo alter excõmunicationis sententiam : ut si aliquis cooperetur ad hoc quod religiosus temere habitum dimittat, aut quod contrahat matrimonium, aut aliquid aliud propter quod religiosus ille incurret excõicationem. Et hoc modo non incurritur excommunicatio maior communicãdo in crimine, regulariter loquendo, ratione participii seu communionis;quia non communicatur excõicato : quoniã non est adhuc excommunicatus quando interuenit huiusmodi cooperatio.Dixi autem regulariter,propter tres casus exceptos.Primus est,si excommunicatio esset lata in aliquem qui cum participibus suis uinculo excommunicationis subiiceretur,tunc enim participantes,sententiã maioris excõmunicationis incurrent:ut patet in cap.ꝙ in dubii de sent. excom.Secunda est,quando excommunicatio fertur non solum in facientem,sed & in eos qui dant auxiliũ,consiliũ uel fauorem; ut in multis casibus inuenitur expressum.Tertius est,in casu manus uiolentæ in clericum:quoniam casus ille extenditur ad omnes cooperantes:ut supra patet.Alio modo participatur in crimine excõmunicationi subiecto, postquã aliter incurrit iam propter crimen illud excommunicationem impendendo ei ad illud auxilium,consilium uel fauorem. Et sic communicando in crimine criminoso excommunicato, incurritur excommunicatio maior. Et hoc tam si ille cui sic cõicatur, est ab homine nominatim excommunicatus(ut in hoc canone habes) quam si a iure uel a iudice est generaliter excommunicatus:ut habes cap. si concubinæ. de senten. excommunic.

¶ Aduerte quoꝗ quod iste canon recitatus supponit participantẽ excõmunicatũ,& circa absolutionem principaliter uersatur: uolens quod ad iudicem excommunicatorem recurrat participans quãtuncũque nõ subditus. Et hoc ratione delicti:ut in litera dicitur.Et dixit hoc:quia regulariter ab excõmunicatione iuris qualis supponitur excõicatio contra participantem)potest Episcopus absoluere, si conditor canonis

non reſeruauit abſolutionem.

In clericos quos ſcienter & ſponte participāt cū nominatim excōicatis à papa & ipſos in officio recipiunt. Cap. LVIII.

Clerici excommunicatum ſcienter in ſuis negociis uel officiis recipientes excommunicantur.

CLericos qui ſcienter & ſponte participauerunt cū excommunicatis à nobis & ipſos in officio receperunt, eadem excommunicationis ſentētia cū ipſis non dubitamus inuoluí:quos etiā pro abſolutionis beneficio habēdo ad nos uolumus remitti. Clemē.iii.de ſentē.excōmu.cap. ſignificauit.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo excōicatus à Papa recipitur ad diuina. Et quo ad perſonas eſt particularis, quia ligat ſolos clericos. Quo ad actiones uero, punit unicam actionem: ſcilicet recipere ad diuina. Vbi aduerte ſex conditiones requiri:quarū quinque habentur ex textu: ſextā autem uſus apponit. Prima eſt, quod reſpicit ſolos clericos. Secunda quod ſit participatio in diuinis: quia copulatiue ponitur in litera participauerunt, & in officio receperunt. Imò ſi uerba proprie interpretanda ſunt nō ſufficit qualiſcunq; ī diuinis participatio, ſed reqritur participatio receptatiua: ita q̄ ſoli clerici q recipiūtur ad diuina, nō āt clericus ille q intereſſet ibi tāq̄ unus de populo, excōicātur. Tertia & quarta, q̄ ſcienter & ſponte: hoc eſt q̄ ſciat ſe participare in diuinis cū excommunicatis à Papa, & nec ui, nec metu hoc faciat, alioquin non ſponte fieret. Nec exigitur metus cadens in conſtantem uirum, ſed quicunque metus contrariatur ad ſponte, ſufficit ut uerba operentur quod ſignificant. Quinta conditio eſt quod ſit excommunicatio à Papa. Et hæ omnes patēt in litera. Sexta autem ex rationabili uſu accepta, eſt quod ſit excommunicatus nominatim, uel æquiualēter ad nominatim, alioquin quum omnes excommunicationes in iure poſitæ ſint à Papa, & ſimiliter oēs excōicationes quæ ī cœna Domini generaliter promulgātur, ſint à Papa, ſequeretur q̄ clerici recipiētes ad diuina ſciēter & ſpōte tā à iure cōmuni q̄ in cœna domini generaliter excōicatos incurrerēt excommunicatio-

municationem maiorem, Papæ reſeruatā; quod à nullo ad mittitur. Et eſt Papalis.

In fictionem ſeu fraudem cōmittens, ad hoc ut iudex perſonaliter uadat ad mulierem pro teſtimonio.

Cap. LIX.

Fraudem committens quatenus iudex pro teſtimonio mulierem adeat perſonaliter, excommunicationem meretur.

CAſus huiuſmodi (uidelicet ut iudex uadat perſonaliter ad mulierem pro teſtimonio) non fingatur, nec fraus inter ueniat in hac parte alioquin fictor huiuſmodi uel fraudator ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrat. De iudi.cap.mulieres.in vi.

CAnonis iſtius materia eſt inſidiari pudicitiæ mulierum. Et quo ad perſonas eſt uniuerſalis. Quo ad actiones uero punit duas actiones. Prima eſt, fingere caſum, ſecūda eſt, fraudem committere. Vbi nota quod duo ad hanc cenſuram incurrendam requirunt. Primo, quod fictio ſeu fraus fiat ad hoc ut iudex perſonaliter uadat ad mulierem pro teſtimonio. Secundo, quod ſequatur effectus, ut talis pœna referatur ad opus ſequutum, quod canon uitare intēdit. Et quia opus ſubſequutum ponitur duplex (primum, quod ſubſequitur, ſi nullum adſit impedimentum, & hoc eſt iudicem ire perſonaliter ad mulierem pro teſtimonio, alterum, quod interueniente impedimento ſequitur, & eſt mittere ad eas pro teſtimonio) quantum ex litera apparet, niſi ſequatur effectus primus, ſcilicet quod iudex uadat perſonaliter, non uidetur habere locum excommunicatio iſta, quia mittere ad mulierem pro teſtimonio, ſuperius in hoc eodē canone conceſſum eſt, & ire perſonaliter, reperitur quum fertur ſententia hæc. Et eſt epiſcopalis.

In partem procurantem uel quo de alijs quàm de manifeſtis iniurijs ſeu uiolentiis conſeruatores ſe intormittant, uel quod ad ea quæ iudicialem indaginem exigunt, ſuam extendant poteſtatem. Cap. LX.

Vſur

Vsurpatio iudicialis uexationis per conseruatores, mulctam meretur excõmunicationis.

DEcernimus, ut si conseruatores de aliis quàm de manifestis iniuriis & uiolentiis scienter se intromiserint, seu ad alia, quæ iudicialem indaginem exigunt, suam extenderint potestatem, eo ipso per unum annum ab officio sine suspensi, pars uero quæ hoc fieri procurabit, sententiam ex communicationis incurrat. A qua non possit absolui, nisi ei quem sic fatigauit indebitè, primis satisfaciat integraliter de expensis. extrà de offic. deleg. hac constitutione. lib. vj.

CAnonis illius materia est usurpata iudicialis uexatio ꝑ conseruatores. Et quò ad personas est particularis, nam ligat solum partem, hoc est illa qui est pars in huiusmodi uexatione. Quò ad actiones, ponit unam actionem, scilicet procurare alterum duorum uel ꝙ de aliis quàm de manifestis iniuriis seu uiolentiis se conseruatores intromittāt, uel ꝙ ad ea quæ iudicialem indaginem exigunt, suam extēdant potestatem. Vbi nota ꝙ hæc pœna habet locum duntaxat in purè conseruatoribus, qui à sede Apostolica conceduntur ut à manifestis iniuriis & uiolentiis tueantur, ut in principio huius canonis textus dicit. Vnde si dentur conseruatores ad tutelam ab omnibus siue manifestis siue immanifestis iniuriis, non habet locum hæc pœna. Et quia sola pars ligatur, si alii qui non sunt partes, hæc procurarent, non inciderent. Et quia procuratio ista debet esse consumata ad effectum subsequuutum (ut patet ex eo ꝙ absolui prohibetur, nisi satisfecerit læsæ parti in expensis) ideo si quis procuraret & conseruator non excluderet procuratorem uexando alteram partem, non incurretur excommunicatio. Et est Episcopalis satisfactione præmissa.

In religiosis temere habitum suum dimittentes, uel ad quæuis studia sine debita licentia accedentes & in doctores, qui religiosos, habitu suo dimisso leges uel phisicam audientes, scienter docere, aut in scholis suis retinere præsumunt. Cap. LX.

Religiosus temere suæ religionis habitum dimittens, uel mutans, excõmunicatus habetur.

VT periculosa religiosis euagandi materia subtrahatur, districtiùs inhibemus, ne de cætero aliquis quãcũque religionem tacitè uel expressè professus, in scholis, uel alibi temere habitum suæ religionis dimittat: nec accedat ad quævis studia literarum, nisi à suo Prælato cum consilio sui cõuentus, uel maioris partis eiusdem, sibi eundi ad studium licentia primitus sit concessa. Si quis autem horum temerarius uiolaret extiterit, excõicationis sententiã incurrat ipso facto. Doctores quoque siue magistri qui religiosos, habitu suo dimisso, leges uel phisicam audientes scienter docere, aut in scholis suis præsumpserint retinere, simili eo ipso sint sententia innodati. ne cleric. uel monac. ut periculos. lib. vj.

CAnonis istius materia est multiplex. Primò, immoderatio habitus: secundò, curiositas gymnasiorum: tertiò, fomentum utriusque, Et quò ad personas est particularis, ligans solos religiosos & doctores. Quò ad actiones uerò punit actiones tres. in prima materia dimissionem habitus: in secunda, accedere ad quævis studia: in tertia, retinere in scholis suis.

Et pro primo quidã casu nota primò ꝙ dimittere habitũ suæ religionis contingit dupliciter. Primò totaliter: & sic nunquã uoluntariè dimittitur, nisi uel apostando. Et sic manifestè incurrit hunc canonem: quia temerè dimittit. Vel transeundo ad aliam religionem: & sic etiam si irrationabiliter transeat, non temerè tamen dimittit suæ religionis habitum: quia non est, amplius habitus suæ religionis. Secundò ad tempus. Et sic ad incurrendum hunc canonem duæ conditiones requiruntur. Primò, ꝙ dimittatur habitus religionis suæ: secundò, quòd dimissio fiat temerè. Et uidetur posse addi tertium, ꝙ dimissio sit materia uagãdi: quia hoc pro ratione Canonis in textu assignatur. Et dimissio quidẽ dupliciter inueniri potest uel totaliter non habendo habitum, uel non habendo in superioribus. Et si totaliter non habetur, nulla est ambiguitas. Si uerò absconditus portetur habitus, uaria est doctorum opinio. Mihi autem uidetur

tur conſideranda qualitas occultationis, & diſtinguendum inter habitum ſic occultatum, ut reputetur communiter à conſeruatoris cum eo qui eum aliter non nouerunt non religioſus. Et ſic incurret hunc canonem: quia licet non dimittat materialiter ueſtem quæ eſt habitus: dimittit tamen formaliter habitum ſuæ religionis: quia dimittit ipſum ut habitum quo diſcerni pōt & cognoſci ut religioſus talis religionis. Et confirmatur hoc ex textu; tum quia occultatus omnino habitus non ſubtrahit materiam uagandi, ex quo ſic incedit ſuperius ut non religioſus: tum quia nullus doctor uidens religioſum ſine habitu in ſuperioribus eſſet certus ꝙ religioſus dimiſiſſet habitum: quoniā relinqueretur ambiguum, an dimiſiſſet ſubtus, quum tamen textus excommunicet doctorem admittentem religioſum ſine habitu, &c. Vel habitum ſic occultatum, ut tamen à conuerſantibus, quāuis non ab omnibus prætereuntibus, uideatur ꝙ religioſus eſt talis religionis. Et ſic non incurret hunc canonem, quia nec materialiter nec formaliter ſuæ religionis habitum dimittit ex toto, quāuis ſecundum quid aliqualiter, dimittere dici poſsit. Et ex his ſequitur primò ꝙ dimittens temerè ſuæ religionis habitum ad tempus, excommunicatus eſt, quia uerè ac temerè dimittit, Et hoc ſignificat litera per illud uerbum, in ſcholis uel alibi, ex hoc enim ſignificatur ꝙ non requiritur Apoſtolica dimiſsio. nam ſcholæ nō ſunt perpetuæ, ſed ad tempus. Sequitur ſecundò ꝙ ſi religioſus non tranſeundo ad aliam religionem habitum alterius religionis aſſumat, ſuum temerè dimittendo, excommunicatus eſt, alioquin fruſtra poneretur illud pronomen ſuæ. Sequitur tertiò ꝙ dimittens habitum ad horā ex leuitate, uel etiam per totum diem domeſtice manendo, non eſt excommunicatus, tum quia propriè loquendo non temeraria dimiſsio, tum quia ceſſat legis ratio expreſſa de materia euagationis. Pro ſecundo autem caſu nota duo. Primum eſt, plus exigi ad licentiam eundi ad ſtudiū quàm eundi ad alia quāuis diuturniora negotia, qm̄ ſic iure diſponente nō ſufficit licētia Prælati, ſed reqritur cōſiliū capituli ad licētiā eūdi ad ſtudiū quodcunq; ēt Theologiæ, ad alia aūt, Prælati licētia ſufficere uidetur, & ſaltē hoc eſt uerū, ꝙ ēt ſi ſine licen-

N 2 tia

ria fiant, non habet locum huius canonis sententia. Et mouit forte conditorem canonis, frequens ac pronus religiosorum animus ex hac honesta occasione exempli ad manendum extra claustrum. Secundum est, ꝙ canon iste non habet locum in religiosis accedentibus ad alia loca religionis suæ ubi est studium: quia non accedunt propriè ad studia ipsa (hoc est ad monendum in studiis quæ extra claustra esse supponuntur) sed de claustro migrant ad claustrum, ubi commoditatem habent studendi. Similiter non habet locum in religiosis; quorum licentia morandi extra claustrũ non pendet à prælato sui conuentus, sed à superiori Prælato: ut in religionibus mendicantium contingere uidetur: in quibus si sola licentia supremi Prælati aut prouincialis consueuit sufficere ad manendum extra claustrum tã in studiis, quàm alibi, locum non habet sententia ista. Et potest hoc accipi ex textu, dum loquitur de religiosis quorum introitus & exitus solitus est pendere à prælato sui conuentus, per hoc enim discernuntur ab eis religiosis quorum introitus & exitus à superioribus consueuit disponi: ita ꝙ nulla uidetur in Prælato sui conuentus & illius capitulo authoritas remansisse circa religiosum illum nisi quum est in conuentu illo. At si contendat quis circa rigorem iuris, aduertat saltem ex consuetudine tales excusari: quum simplici corde iuxta morem suæ religionis actus suos disponant.

Quo tertium demum casum, hoc solùm aduertendum censeo; ꝙ quatuor requirunt conditiones ad hoc ꝙ incurratur. Duæ ex parte religiosorum (scilicet quod audiant leges, uel phisicam, id est medicinam: & quod dimisso habitu) & duæ ex parte doctoris: scilicet quod scienter & præsumptuosè doceat seu retineat tales religiosos. Et est Epalis.

In simplices monachos & canonicos regulares ad curias principum se conferentes, ut damnum aliquod inferant suis prælatis aut monasterio. Cap. LXII.

Religiosi principum curias ob sui status uel religionis persequutionem insequentes excommunicationis catena tenentur.

Hoc

HOc dicto perpetuo prohibemus, ne monachi aut regulares canonici administrationem aliquam non habentes ad curias principum absque speciali Prælatorum suorũ licentia se conferant. Quod si ut damnum aliquod inferãt suis prælatis aut monasterio, se conferre præsumpserint, excõicationis sententiã eos incurrere uolumus ipso facto. Prælatis eorũ districtè nihilominus iniungentes, ut ipsos à curiarũ prædictarũ accessu, & aliis quibuslibet uagationibus & discursu diligenter compescere, aut super hoc non parentes, eisdem, seuerè corrigere non omittant. extrà de statu. mo. cap. ne in agro. in clem.

CAnonis istius materia est sacrilegiũ, contra monasteriũ aut Prælatum. Et quò ad ꝑsonas est particularis, ligans solos monachos & canonicos regulares, non omnes, sed administrationem non habentes. Quò ad actiones uero punit unum actum exteriorẽ affectũ unica intentione interiori. Actus exterior est conferre se ad curias principum, intẽtio interior est animus damnificandi monasterium uel prælatum. An aũt actus ille exterior requirat aliam conditionẽ, scilicet, ꝙ fuerit absque speciali licẽtia sui Prælati, glossa ꝑutat ꝙ nõ, quia nõ reperitur. Et certè si textus bene distinguatur, duæ sunt inhibitiones. Vna, in qua prohibetur ire ad curias principum sine speciali de hoc licentia absque excommunicatione. Secunda uerò est ipsa excommunicationis sententia absque repetitiooe licentiæ habitæ uel nõ habitæ. Et propterea uidetur solum substantiuum qualificatum subintelligi repetitum: scilicet monachi aut regulares canonici nõ habentes administrationem. Et si pro quia hoc est uerum, requiritur ad incurrendum hanc excõmunicationem, quod sine licentia spetiali prælatorum ad principum curias se cõferant, & est Episcopalis.

In monachos intra septa monasterij sine licẽtia Abbatum suorum arma tenentes. Cap. LXIII.

Monachi in suis claustris absque Abbatis licentia arma tenentes excommunicantur.

PRæfatæ quoque sentẽtiæ monachos intra septa monasterij sine licentia Abbatũ suorũ arma tenentes, decernimus

ſubiacere.extrà de ſtatu mon.cap.ne in agro.in Clem.

CAnonis iſtius matera eſt habere inſtrumenta rixarum. & quò ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos monachos. Quò ad actiones uerò unicā punit.ſ.tenere arma duabus ad iunctis circunſtantijs. Altera loci.ſ.intra ſepta monaſterij: Altera licentiæ .ſ. ſine licentia Abbatis. Et intelligitur tam de armis defenſiuis quam offenſiuis. Nec uocatur tenere arma ſine licētia Abbatis, q ex obliuione aut ex ignorantia iuris nullo malo animo arma aliqua ēt in cella haberet: quia formaliter loquēdo, talis nō tenet ſine licētia: quia nō intentione tenet ſine licētia id ad ꝙ ſi ſciret reqri licētiam, nullo pacto teneret, ſed tñ materialiter tenet ſine licentia. Pœnæ āt huiuſmodi nō ſunt extendendæ, ſed reſtringēdæ.& ē Epalis.

In religioſos parochiale officium circa extremā unctionem, Euchariſtiam, matrimonium, & abſolutionē uſurpantes. Cap. LXIIII.

Officij parochialis uſurpatio excōicationis pœnā mer.

REligioſi qui clericis, aut laicis ſacramentū unctionis extremæ, uel Euchariſtiæ miniſtrare, uel matrimoniū ſolē nizare, non habita ſuper his parochialis præsbyteri licentiā aut quenquam excommunicatum à canone (præterquam ī caſibus à iure expresſis, uel per priuilegia ſedis Apoſtolicæ concesſis eiſdem) uel a ſentētijs per ſtatuta prouincialia aut ſynodalia promulgatis, ſeu ſi à culpa, & pœna abſoluere quē q̃ pſumpſerint: excōicationis ſententiā incurrāt ipſo facto à ſede Apoſtolica duntaxat abſoluendi, ext.de pri.c.rel. ī Cle.

CAnonis huius materia eſt uſurpatiō parochialis officii. Et quo ad perſonas eſt particularis: ligat.n.ſolos religioſos. Quò ad actiones uero punit ſex actiones. tres circa ſacramenta tria.ſ.extremā unctionē, Euchariſtiā, & matrimoniū. Et tres circa abſolutionē: ſcilicet excōicatorū à canone, excōicatorū à ſtatutis prouincialib. uel ſynodalib. & abſoluere à pœna & culpa. Nota primò, quod hi actus excommunicationi ſubiiciuntur quatenus affectu ſunt præſumptione: alioqn fruſtra appoſitū eſſet uerbū pſūpſerint. Et hinc hēs ꝙ ſi qs religioſus ex ignorātia uel ſub ratiabitiōis ſpe aliqd hōrum faceret, non incurreret excōicationē, qa in ueritate nō

præſumeret.

præsumeret. Nota secūdò, ꝙ si qs religiosus cōmunicet à ſiū religiosum exēptum, nō est locus huic pœnæ. Quod ex d uo bus patet, tū qa hæc cōstitutio directè in fauorē parochialē presbyterorū facta est, qbus nihil in hoc casu derogatur, tū qa ēt in uerbis stādo, nullus est parochialis præs byter à quo licentia sit petenda qd̄ religiosi exēpti nō subsunt parochialibus præsbyteris, sed suis prioribus, Abbatibus &c. quos cōstat non uenire appellatione parochialiū præsbyterorū. Nota rursus ꝙ licet appellatione parochialis presbyteri non ueniat cōiter Epus, consuetudo tñ (quæ est optima legū interpres) in hoc casu admittit tā Episcopū quàm ēt vicariū eius & vicarium parochialis p̄sbyteri posse dare licentiā hanc, sicut ēt admittit parochialē q̄ non esset presbyter, posse dare hāc licentiā. Nec est opus ꝙ licentia hæc ita sit specialis, ut oporteat scrupulū habere ex omissa aliqua dearticulatione; sed sufficit ꝙ ita sit specialis, & æquiualeat speciali. Et hoc sē per est quādocūq; ex uerbis licentiæ cōiter intelligitur cōcedentē dare hanc licentiā, ēt si nō nominarentur hæc sacramenta in specie. Nota demū ꝙ absoluere à pœna & à culpa hic excōicatum, nihil aliud est quā id quod uulgò dicitur. Quòd in ueritate importat plus quā indulgētiā plenariam. Importat eīn quod reddat hominē mundum ab omni culpa & sine debito alicuius pœnæ, quod est longè plus quā indulgentia plenaria. Et ꝓpterea meritò tales præsumptuosi excōicantur, si aliquē quēcūq; sic absoluerint. Cum his tñ stat, ꝙ ex simpliciter absolutione confessoris, excellenter cōtritus ac confessus consequatur à Deo absolutionem à pœna & à culpa. Et est Papalis.

In religiosos qui in suis sermonibus uel alibi aliqua proferunt, ut audientes à solutione decimarum Ecclesijs debitarum retrahant. Cap. LXV.

Debitores decimarum ab earum solutione trahentes excommunicantur.

Religiosos, q aliqua ut audientes à decimarum Ecclesiis debitarum solutione retrahant, in suis sermonibus uel alibi ꝓferre præsumunt, excōmunicationis sententiæ subiacere decernimus ipso facto, extrā de pœnis, cupientes. lib. vi.

CAnonis huius materia est nequitia sacrilega retrahens debitores à solutione decimarum. Et quo ad personas est particularis utpote ligans solos religiosos. Quo ad actiones punit unam actionem: scilicet proferre aliqua ut audientes retrahant à solutione decimarum Ecclesiis debitarum, ubi aduerte tres conditiones oportere concurrere ad hoc, ut quis per sua uerba incurrat hanc sententiam. Prima ex parte rei ut. s. agatur de decimis Ecclesiis debitis. Secunda ex parte intentionis: ut. s. intentio dicentis sit ad hoc ut retrahat audientes ab huiusmodi solutione. Tertia, ut sit religiosus. Et est Episcopalis.

In religiosos qui ab officio prædicationis, quia confitentibus de soluendis decimis scienter conscientiā facere neglexerunt suspensi, dicta negligentia non purgata prædicare præsumunt. Cap. LXVI.

Prædicatores ab officio prædicationis ob negligentiam, in confessionibus respectu decimarum solutionum commissam suspensi excommunicantur, si negligentia non purgata prædictis officium reassumpserint.

REligiosi, qui scienter postposuerint confitentibus conscientiam facere de soluendis decimis Ecclesiis debitis, ab officio prædicationis tandiu maneant ipso facto suspensi donec confitentibus ipsis (si hoc ipsum eis dicendi commodè facultatem habuerunt) conscientiam fecerint: excommunicationis incursuri sententiam ipso facto, si prædicare præsumpserint prædicta negligentia. ut præmittitur, non purgata. Ad religiosos tamen monasteriorum, uel Ecclesiarum decimas percipientes nolumus hoc extendi, extrà de pœn. cupientes. in Clemen.

CAnonis istius materia est sacrilegium negligentiæ primæ primò circa debitas Eccle decimas, & præsumptæ postea prædicationis. Et quò ad persona est particularis, ligans solos religiosos, Quò ad actiones punit simul tres succedentes actiones. Vbi pro clariori intelligentia nota diligenter uerba totius Decretalis, cuius hæc excōicatio pars est &

perſpicere oportere ad hoc ꝙ excõicatio hæc incurratur, ultra hoc ꝙ perſona ſit religioſa,concurrere tres actus. Primus eſt negligere facere conſcientiã confitentibus ſibi de ſoluendis Eccleſiis dicimis. Et hæc in curia modificatur in litera ꝙ oportet ꝙ interueniat ſcienter. Secundus eſt negligere poſt prædictam negligentiam eiſdem facere conſcientiam de dicto debito. & iſte modificatur in litera, ſi hoc ipſum ſcilicet eis dicendi commodè facultatem habuerint.

Tertius eſt,ſi durãte hac ſecunda negligentia(quam comitatur ex litera ſuſpenſio ab officio prædicationis) præſumeret prædicare.Et hæc manifeſta ex plano ſenſu literæ habentur. De quarto autem actu,ꝙ ſcilicet oporteat hmõi religioſos eſſe prærequiſitos, fateor me non uidere quò ad hanc negligentiam de qua loquitur circa audientiam cõfeſſionum; quoniam actus requiſitionis in litera circa actum prædicationis in certis feſtiuitatibus apponitur, ſecundum planum literæ contextum. Et propterea ſi religioſus confeſſor non prædicet, nunquam incurret illam ſententiam: quia pœnæ non ſunt extendendæ ultra caſus ſuos.Memento demùm exceptionis in calce Decre. poſitæ: ſcilicet quòd excipiuntur religioſi monaſteriorum & rectores Eccleſiarum quibus debẽtur decimæ. Et eſt Epiſcopalis.

In religioſos interdictum quod ſeruat matrix Eccleſia non ſeruantes. Cap. LXVII.

Interdictum matricis Eccleſiæ non ſeruantes excommunicationis uinculo obligantur.

CIrca interdictorum obſeruantiam generalium authoritate ſedis Apoſtolicæ uel à locorum ordinatiis poſitorum, de fratrum noſtrorum conſilio diſtrictè præcipiendo mandamus, quatenus religioſi quicunque tam exempti,quã non exempti, cuiuſcunque ordinis & conditionis exiſtant, quam cathedralem uel matricem ſeu parochialem loci Eccleſiam illa uiderint aut ſciuerint obſeruare (non obſtantibus quibuſcunque appellationibus anteà etiam ad eandem ſedẽ uel aliud ſeu alios interiectis, & aliis obiectionibus quibuſcunque) abſque dolo & fraude, cum moderatione tamen

Decretalis, a'ma, inuiolabiliter ea obseruent. Alioquin non seruantes, excõicationis sniæ hoc ipso uolumus subiacere. Quod etiã in interdictis & in cessationibus à diuinis interdictis per prouincialiũ conciliorũ statuta, uel ipsorum authoritate uolumus obseruari. In cessationibus uerò generalibus à diuinis ciuitatum, terrarũ, & aliorũ locorũ quas aliqñ ex consuetudine uel aliàs capitula, collegia uel cõuentus secularium aut regularium Ecclesiarum sibi uendicant, idem intelligimus obseruandum. Ipsi uerò sint attenti, ut statuta Rom. Pontific. prædecessorum nostrorum super his edita diligenter obseruent. Porrò sanctionem hanc ad pendentia trahimus non obstantibus priuilegiis &c. de senten. excommun. cap. Ex frequentib. in Clement.

CAnonis huius materia est sacrilegium in non seruando interdictum. Et quò ad personas est particularis, ligans solos religiosos. Quò ad actiones uero punit unam: scilicet non seruare interdictum seu cessationem à diuinis quod seruat matrix Ecclesia &c. Vbi nota conditiones in litera positas. Et primò ex parte interdicti seu cessationis à diuinis, ꝙ sit localis ac generalis: hoc est quod tota illa ciuitas seu terra, aut uilla sit interdicta, seu cessare debeat à diuinis. Secundò, ex parte authoritatis: & ponitur quadruplex. Primò, si authoritate sedis Apostolicæ. Vbi nota ꝙ non dicit, si à Papa, sed si authoritate sedis Apostolicæ, comprehendit enim interdictum impositum à iudicibus delegatis Apostolicis: quia authoritate Apostolica imponunt interdicta tales iudices. Secundò, si ab ordinariis locorum. Tertiò, si per prouincialium consiliorum statuta, uel ipsorum authoritate. Quartò, si per conuentus, capitula, uel collegia regulariter uel secularia ex consuetudine uel aliàs habentia hanc potestatem.

Tertiò ex parte effectus, ꝙ hmõi interdictum seu cessatio à diuinis, seruetur à cathedrali seu matrice parochiali Ecclesia. Quam disiunctiuam intellige respectiuè: hoc est à cathedrali, ubi est cathedralis: ut ĩ ciuitatibus, à matrice, ubi deest cathedralis: sed est matrix Ecclesia ut in castellis, à parochiali, ubi nec cathedralis, nec matrix Ecclesia est, sed parochialis, ut in uilis. Quarto, ex parte modi seruandi, scilicet sine dolo & fraude: hoc est quod religiosi non latenter perforent

ianuas

ianuas uel fenestras unde laici possint uidere aut audire diui na: & breuiter syncerè seruent. Et est Episcopalis.

In eum qui in ciuitate seu diœcesi ubi sunt populi diuersarum linguarum habentes sub una fide uarios ritus usurpat præsulatum. Cap. LXVIII.

Præsulatus officium usurpans excommunicatur.

QVoniam in plerisque partibus intra eādem ciuitatem atque diœcesim permixti sunt populi diuersarum linguarum, habentes sub una fide uarios ritus & mores, districtè precipimus ut pontifices hmōi ciuitatum siue diœcesum prouideant uiros idoneos, qui secundū diuersitates rituum & linguarum diuina illis officia celebrent, Ecclesiastica sacramen ministrent, instruendo eos uerbo pariter & exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademq; ciuitates siue diœcesis diuersos Pontifices habeat tanquam unum corpus diuersa capita, quasi monstrum. Sed si propter prædictas causas urgens necessitas postulauerit, pontifex loci catholicum Præsulem nationibus illis conformem prouida deliberatione constituta sibi uicarium in prædictis, qui ei per omnia sit obediens & subiectus. Vnde si quis aliter se ingesserit, excommunicationis mucrone se nouerit percussum: & si nec sic resipuerit, ab omni ministerio Ecclesiastico deponendum: adhibito, si necesse fuerit, brachio seculari ad tantam insolentiam repellendam. Extra de offic. ordi. cap. quoniam in plerisque.

CAnonis istius materia est usurpatio præsulatus. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones uero punit unam, scilicet aliter se ingerere, quàm ex ordinatione Episcopi. Vbi aduerte quod canon iste directè excommunicat illos qui ubi sunt, uerbi gratia Latini & Græci, & Episcopus est Latinus, usurpāt sibi præsulatū sup Græcos, & sic de similibus. Horret.n. canon iste duo capita in eadem ciuitate seu diœcesi, & propterea uult si necessitas urgens postulauerit, q Episcopus substituat sibi Episcopū super illos alterius ritus, ut suum uicarium. Hodie tamen canon iste parum aut nihil uidetur seruari, quoniam Apostolica sedes prouidet

uidet quãdoque in eadem etiam ciuitate habente Latinos & Græcos, de duobus Epis seu Archiepiscopis. Et est Episcop.

In eos qui propter legitimum impedimentum à sententia canonis uel hominis ab eo qui regulariter absoluere non poterat absoluti, contemnunt quamprimum commodè possunt ei à quo regulariter erant absoluendi se præsentare. Cap. LXIX.

Impœnitens in actus absolutionis ab incursa excommunicatione denuò excõicationis uinculo regrauatur.

EOs qui à sentẽtia canonis uel hominis quum ad illũ quo alias de iure fuerant absoluendi nequeunt propter imminentem mortis articulum, aut aliud impedimentum legitimum pro absolutionis beneficio habere recursum, ab alio absoluuntur, si cessante postea periculo uel impedimento huiusmodi, se illi à quo his cessantibus absolui debebant, quam cito commode poterunt contempserint præsentare, mandatum ipsius super illis pro quibus excõmunicati erant, humiliter recepturi, prout iustitia suadebit, decernimus eandem sententiam recidere ipso iure. Idem statuimus de iis quibus quum à sede Apostolica uel legati ipsius absolutionis beneficium à quibusuis sententiis consequuntur, iniungitur ut ordinariorum suorum uel aliorum quorumlibet suscepturi pœnitentiam ab eisdem, se conspectibus repræsentent, & passis iniuriam, seu iis quibus propter hoc ligati existunt, satisfactionem exhibent competentem: si hæc quum primum poterũt, nõ curauerint adimplere. De sẽt. excõ. cap. eos. lib. vi.

CAnonis istius materia est in pœnitentia absolutorum à censuris in certis casibus. Et quo ad personas, licet sit absolutè uniuersalis, restringitur tamen ad eas quæ in talibus casibus tenentur se præsentare Prælatis seu ordinariis &c. Quo ad actiones uero duas punit: prima est contẽnere præsentare quãprimũ cõmodè quis poterit illi a quo cessante periculo uel impedimento absolui debeat. secũda est, nõ curare adimplere iniunctionem de præsentando & satisfaciendo, quum primum cõmode potest.

Vbi nota tres casus. Primus est eorum qui absoluti ex periculo

culo mortis uel legitimo impedimento ab excõmunicatione lata a iure uel ab homine, ab eo qui non potest regulariter absoluere, si post hæc non se præsentãt illi a quo regulariter fuerant absoluendi &c. Secundus est eorum qui absoluti a Papa uel ipsius legato, si missi ad ordinarios uel aliquem aliũ pro pœnitentia, non implẽt iussionem. Tertius est si ipsis met iniunctũ fuerit ut satisfaciant iniuriã passis, seu illis qui bus propter hoc ligati existunt, & similiter non curauerint adimplere.

Et pro secundo quidem & tertio casu stabis cum uerbis canonis: ut scilicet locum habeat duntaxat quando absolutio & iniũctio sunt ab apostolica sede seu legato ipsius, ita quod si sunt a iudice delegato aut Episcopo, non ligat iste canon. Pro omni autem casu aduertendum est, ꝙ tempus quãprimũ commodè poterunt, in foro iudiciali arbitrio iudicis decernitur: in foro autem conscientiæ, absolutus ipse testis est suæ cõsciẽtiæ: si fuerit negligens aut contemptor. Et quia lex ista non arctat ad præsentandum se personaliter, idcirco si quis ꝑ procuratorẽ ad hoc institutũ cũ ueritate satisfactionis cõpareret corã istis quã primũ posset, satisfacere uidetur canoni: quum nihil horum quæ agenda sunt, exigat præsentiam personalem: ut patet discurrendo per singula. Et ista excommunicatio est Episcopalis, si illa a qua fuerat absolutus, erat Episcopalis, & similiter est Papalis, si prima erat Papalis reincidit enim in eandem sententiam qua prius ligabatur.

In eos qui in locis in Christianorum corpora defunctorum ad alia loca transferenda exenterare, in frusta incidere, elixare, excutere carnes ab ossibus &c. præsumunt. Cap. LXX.

Crudelitatem in humana corpora exercens, præcipuè Christiana, excommunicatur.

SI defuncti exequutor uel exequutores, aut familiares eius, seu quibus alii cuiuscunque gradus fuerint, aliquid cõtra, nostri statuti & ordinationis tenorẽ præsumpserint attentare, defunctorum corpora sic inhumaniter & crudeliter pertractando uel faciendo pertractari, excõicationis sententiã (quã

ex nunc

ex nunc in ipsos proferimus) ipso facto se nouerint incursuros:à qua nō nisi ꝑ Apostolicā sedē(ꝑterquā i mortis articulo) possint absolutionis beneficiū obtinere, Et nihilominus ille cuius corpus sic inhumane tractatū fuerit, Ecclesiastica careat sepultura.Bonifa.viij.i extrauag.detestandæ.de sepul.

CAnonis istius materia est crudelis immanitas in cadauera humana. Et quo ad ꝑsonas ē uniuersalis. Quo ad actiones uero cōprehēdit actiones duas. Prima est, sic inhumaniter& crudeliter ꝑtractare. Secūda ē, facere sic ꝑtractari. Apponūtur tñ quasi quatuor limitationes. Vna ē, circa loca defunctorū:q, nō ligat, nisi mortuus sit in loco ubi fidei cultus uiget. Alia est declaratio ipsarū actionū, scilicet exētare, incidere in frusta, elixare, excutere carnes ab ossib.& similes crudelitates. Alia est, circa qualitatē animi.s.ꝙ præsumpserint cōtra hmōi statutū & ordinationē. Quarta demū est, circa finē: ꝙ scilicet hmōi immanitas fiat ut trāsferātur corpora defunctorū ad alia loca. Et hæc quarta cōditio elicitiue ex textu à doctoribus sumitur: ex hoc ꝙ casus quā tollere intēdit lex, ē huiusmodi abusus propter trāsferenda corpora ad alia loca: pœnæ autē nō sunt extendendæ extra casus. Et scito ꝙ hmōi concisiones & exenterationes cadauerū humanorū multipliciter considerari possunt. Primò absolutè:& sic habēt quādā speciem mali, scilicet crudelitatis & feritatis, & propterea Bonifacius hoc considerans, fecit hāc legē cōtra quorudā cōsuetudines. Secundo possunt cōsiderari in ordine ad aliquē finē: & sic iuxta qualitatē illius finis indicādæ sunt. Nā si fiant ad iniuriā irrogandā, sub crimine bestialitatis cōprehēdūt. Si uero fiant ad scientiā acquirendā, sub medicinalibus actionibus cōprehenduntur: ut in anatomiis patet. Vnde qui usque hodie corpora regalia exēterāt & excerebrant, ut multis diebus uenerari siue fœtore à populo possint, nec feritatis rei sunt, nec contra canonem istū agūt: quia non exenterant ut transferant ad alia loca, sed ne fœteant. Et sic de similibus. Et est papalis.

In omnes qui in terris suis noua pedagia imponunt, uel prohibita exigunt. Cap. LXXI.

Pedagia prohibita uel insolita ab incolis suis exi-

gentes

gentes excommunicationis mucrone ueniunt faciendi.

Excõicamus & anathematizamus omnes qui in terris suis noua pedagia imponunt uel prohibita exigũt. In processu cœnæ domini. Canonis istius materia ẽ libertas humana ab oppressione illicitarum gabellarum. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones, duas ligat actiones. prima est, imponere noua pedagia: secunda est, exigere prohibita. Vbi aduerte canonem istum non facere mentionem de clericis plusquam laicis, & loqui solum de pedagiis: quoniam nullum aliud substantiuum in hac locutione reperitur. Et ubi tempore. Mart. v. excommunicabantur duntaxat qui imponunt noua pedagia, postea adiunctum est, uel exigunt prohibita, proculdubio pedagia, de quibus erat sermo inchoatus: alioquin exigentes quæcunq; prohibita essent ab hoc canone excommunicati: quod est ridiculũ. Ex quibus sequuntur duo. Primum est, quod imponẽtes nouas collectas seu taxas non incurrũt hunc canonem puniẽtem imponẽtem nouas gabellas. Secundũ est, quod exigentes prohibita pedagia, à quibuscunq; exigant (siue laicis siue clericis) incurrunt hunc canonem, dummodo exigant, quod importat coactionem quandam: siue coactio ista fiat imperio, siue arrestatione rerum uel personæ, siue minis, & breuiter quomodolibet fiat quod inuitus soluat.

Et qa uerba propriè intelligenda sunt, nec sunt materia in pœnali extendenda: aduerte differentiam inter exigere pedagia prohibita, & exigere pedagia non prohibita, sed à personis prohibitis: qui enim exigit pedagia licita, sed a personis prohibitis (puta priuilegiatis, siue illi priuilegiati sint laici, puta milites, siue clerici) non incurrit hunc canonem: quia non exigit pedagia prohibita, sed licita, quanuis ab iis q non tenentur: alioquin exigentes licita in se pedagia à quibuscunque priuilegiatis, siue laicis, siue clericis, ĩcurrerẽt hãc censurã, q̃ nõ esse uerũ uidetur manifestissimũ. Sed ad hoc ut exigentes incurrãt hũc canonẽ, requiritur quòd exigãt pedagia in seipsis prohibita: qualia sunt omnia noua sine debita licẽtia imposita, & similiter ea quæ sunt imposita pro iis qui deferuntur pro usu proprio, uel ad fiscum, uel exercendi iu-

ris gratia quum hæc sint ex iure ciuili prohibitur sub pœna capitis. Cum his tamen memento, quod exigentes à clericis etiam licita pedagia, incurrunt excomunicationem ex alio canone ut suprà patet. Et quia canon præsens est in cœna domini, & est Papalis.

In dantes & recipientes in simonia ordinis vel beneficij. item in eos qui quòd illa fiat mediatores extiterint seu procurauerint. Cap. LXXII.

Simoniaci in beneficiorū collatione vel adeptione indubitanter sunt excommunicati.

MVltæ contra simoniacam prauitatem iam olim factæ sunt constitutiones, quibus morbus ille non potuit extirpari, uolentes igitur de cætero ut possimus attentius prouidere, sacro approbante concilio declaramus, quod ordinati simoniacè, ab exequutione suorum ordinum sint eoipso suspensi. Electiones autem, postulationes, confirmationes, & quæuis prouisiones simoniacæ Ecclesiarum, monasteriorum, dignitatum, personarum, officiorum, & beneficiorum quorumcumque deinceps factæ, nullæ sint ipso iure, nullumque per illas ius cuiquam acquiratur nec promoti, confirmati, ac prouisi faciant fructus suos: sed ad illorum restitutionem tanquam inique ablatorum teneantur percipientes. Statuentes insuper quod dantes & recipientes, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant etiam si pontificali aut cardinalatus præfulgeant dignitate. Martinus v. in cōcilio Constantien.

CAnonis istius materia est simonia. Et est quo ad personas uniuersalis. Quantum ad actiones uerò duas excōmunicat: scilicet dare & recipere: ita quod tam dantes quàm recipientes in simonia ordinis uel beneficij sunt excommunicati. Et tertiam addidit Paulus secundus in Extrauaganti quum detestabile: scilicet contra illos qui ut huiusmodi simonia fiat, mediatores extiterint uel procurauerint. Vbi nota quod licet huiusmodi Extrauagantes uideantur prima facie ad omnes simoniacos se extendere propter quædam uerba lata ibi contenta: quia tamen materia de qua agitur, est sola si-

sola simonia in ordine aut beneficio (ut patet in tractatu & contextu eorundem) ideo communiter dicitur & rationabiliter quod soli & omnes simoniaci in ordine aut beneficio sunt excommunicati. Excommunicati autem simoniaci pro ingressu monasterii sub his non comprehenduntur, sed suo loco relinquuntur. Appellatione autem beneficii intellige non solum illud quo aliquis dicitur habere beneficium, sed etiam prioratum, guardianatum, & similia quouis nomine uocentur, quæ sunt prælationes & officia pastoralia apud mendicantes: quoniam monasteriorum seu conuentuum sunt electiones, confirmationes, seu prouisiones huiusmodi, quamuis non computentur inter Ecclesiastica beneficia. Et est Papalis.

In singulares personas aliquid ex pacto dantes aut recipientes pro ingressu religionis. Cap. LXXIII.

Ingressum religionis ementes, aut pro ea aliquid recipientes excommunicationis incurrunt exitium.

VNiuersis & singulis Abbatibus, Prioribus, decanis, præpositis & magistris, necnon Abbatissis, & priorissis, alijsque Prælatis quouis nomine nuncupatis & eorum officialibus (quarumcunque etiam Ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, domorum & locorum quarumlibet religionũ, ordinum etiam militarium tã exemptorum quam nõ exemptorum, quocunque nomine censeantur) ac capitulis & cõuentibus & singularibus personis eorum tenore præsentiũ authoritate Apostolica, quãuis sit eis à iure inhibitum, districtius inhibemus, ne tam à maribus, quam à mulieribus religionem eorum ingredi uolentibus, Ecclesias, monasteria, prioratus, domos seu loca, in earundem personarum receptione aut ante uel post illam, quoscunque pastus, prãdia seu cœnas, pecunias, localia, aut res alias, etiam ad Ecclesiasticum seu quemuis pium usum alium deputata uel deputãda, de cætero directè uel indirectè petere, uel exigere quouis modo præsumant: sed eas potius cum omnimoda pietate recipiant ac in uictu & uestitu, sicut alias personas Ecclesia-

rum suarum monasteriorum, prioratuum, domorum aliorũq; locorũ syncera charitate ꝑtractent: illa duntaxat quæ ipsæ ꝑsonæ ingrediẽtes purè ac spõte & plena liberalit. omniq; pactione cessãte dare uel offerre Eccl. monast. prioratib. domibus à locis hmõi uoluerit, cũ gratiarũ act. licitè recepturi. Nos.nãq secus exegerit si singulares ꝑsonæ sint tã dãtes quã recipiẽtes hmõi, excõicationis: si uero cap. seu cõuẽtus fuerit, suspẽsionis sentẽtiis eo facto decernimus subiacere. A qbus (ꝑterq̃ in mortis art.) absolui nequeant absq; sedis Apo. licentia speciali, Vrbanus v. in Extrauag. sanè ne in uinea.

CAnonis istius materia est simonia ꝑ ingressu monasteriorũ. Et quò ad ꝑsonas cõphẽdit oẽs quo ad actiones uerò duas. s. dare uel accipere. Vbi nota q; sicut in cæteris simonijs ab Eccl. punitis reqritur pactio: ita & in ista: ita q; ex pacto dãtes uel accipiẽtes sunt excõicati. Si aũt sine pacto darẽt uel acciperẽt, nõ essent excõicati, quãtũcunq; intẽtio dãtiũ & accipiẽtiũ esset ꝑuersa, sicut in cæteris simoniis cõtingit. Aduerte quoq; Decretalẽ hãc pluries repetere edita iura contra huiusmodi petitiones, consuetudines, & exactiones: quoniã hinc elici potest quod si aliqua petuntur uel exiguntur non contra alia iura edita exempta sunt ab hac excommunicatione quæ adiuncta est prioribus iuribus ut ipse conditor canonis testatur.

Et ex hoc capite excusantur omnes putantes se piè agere pro consuetudinibus antiquis seruandis, non uendentes ingressum religionis, sed exigentes seruari laudabiles consuetudines, excusantur autem tantum ab ista censura quantum excusantur à transgressione communis iuris quamuis ex alio capite uideantur excusari, scilicet ex communi ut uidetur, cõsuetudine: ex qua Decretalis hæc aut nunquam uidetur recepta, aut sic interpretanda. Non desunt quoque uerba Decretalis huius ex alio capite excusantia, scilicet ex præsumptione affectas supponit huiusmodi petitiones. Et propterea qui nõn præsumunt, sed imitantur prædecessorum uestigia, bona intentione, non incurrunt huiusmodi censuras. Quo circa moniales petentes (solitas ibidem dari dotes & lectisternia uestes, & huiusmodi, & instantes ad hoc ut parentes puellæ faciant sicut alij (siue monasterium egeat siue non) non sunt

excommu-

excommunicatæ:quum nulla hic interueniat pactio, sed instantia ut faciant sicut alij. Si uero monasterium egeat, ita ut non possit sustentare recipiẽdam absque penuria possunt licitè pacisci ut potest secum quod necesse est ad sui substentationem:quoniam hoc naturæ ius exigit. & est Papalis.

21 *In religiosos qui ex ordinibus mendicantium quorũcunq. ad aliquẽ monasticũ ordinẽ, Carthusiensiũ excepto,absq. sedis Apost. licentia spetiali conuolant, & eos qui ipsos recipiunt.* *Cap. LXXIIII.*

Mendicans non potest absque censura excommunicationis ad alium ordinem sine speciali sedis Apostolicæ dispositione transmutari.

IN futurum nullus ex professoribus alicuius ex ordinibus mendicantium quorumcunque in aliquem monasticum ordinem (tam sancti Benedicti, quam Cistercień. Camaldulen. Vallis umbrosæ, Canonicorum regularium sancti Augusti. uel aliorum monasticorum ordinum) Carthusiensium duntaxat excepto, possit aut debeat per quẽcunque recipi uel admitti uirtute alicuius licentiæ uel indulti absque sedis Apostolicæ licẽtia speciali sub dictis pœnis (scilicet excommunicationis latæ sententiæ reseruatæ Papæ) quas tam recipientes quàm recepti ipso facto incurrant. Et nihilominus secus facta non teneant ipso iure. Martinus V. in Extrauag. uiam ambitiosæ.

CAnonis istius materia est ambitiosus seu molis transitus de religione ad religionem. Et quo ad personas est particularis:quia ligat solos mendicãtes & monacus, exceptis Cartusiẽsibus. Quo ad actiones ligat duas, recipi & recipere:hoc est transitum mendicantium ad religionem monacalem excepta Cartusiensi & receptionem eorundem:ita quod recipiẽtes & recepti sunt excommunicati. & est Papalis.

In eos qui bona Ecclesiastica alienant, & illos qui ipsa alienata recipiunt. Cap. LXXV.

Bona Ecclesiastica alienans & alienata recipiens excommunicatur.

OMnium rerum & bonorum Ecclesiasticorum alienationem, omneq; pactum ꝑ quod ipsorum dominium transfertur, concessionem hypothecā, locationem, & conductionem ultra triennium, necnon infeudationem uel contractū emphyteoticum (præterquā in casibus à iure permissis, aut de rebus & bonis in emphyteosim ab antiquo concedi solitis & tunc Ecclesiarum euidente utilitate, ac de fructibus & bonis quæ seruando seruari non possunt pro instantis tēporis exigentia) hac perpetuo ualitura constitutione præsenti fieri prohibemus. Si quis autem contra hujus nostræ ꝓhibitionis seriem de bonis eisdē quicquā alienare præsumpserit, alienatio, hypoteca, concessio, locatio, conductio & infeudatio hmōi, nullius sint momēti: & tā q alienat, quàm is qui alienatas res & bona prædicta receperint sententiā excōicationis incurrat. Pau. II. in Extrauag. ambitiosæ.

CAnonis istius materia est sacrilegium circa alienationē rerum Ecclesiæ. Et quo ad ꝑsonas excōicatio est uniuersalis. Quo ad actiones, duæ in genere ponuntur. Prima est, alienare. Secunda est, alienata recipere contra constitutionē hanc. Vbi nota duo. Primo, tres casus explicite in hac constitutione concedi seu non prohiberi. Primus est locationis & conductionis intra triennium. Secundus est, emphyteosis habens tres conditiones, scilicet in casibus à iure permissis, & de bonis solitis ab antiquo dari in emphyteosim, & cū euidenti Ecclesiæ utilitate. Tertius est, alienationis fructuū qui seruādo seruari non possunt, ut frumentū uinū & hmōi. In his enim tribus casibus nulla incurritur excōicatio ſm tutiorem sensum huius Decretalis. Nota secundo quod quia hæc Decretalis non est recepta ubiq; & alicubi uidetur recepta non totaliter, sed quo ad aliquid, ideo ubi non est recepta, & similiter quantum ad illud in quo alicubi non est recepta, neminem damnes: eo q nisi consensu utentium lex

fuerit firmata, pro non lege habetur. Esto ergo cautus confessor, ut scias consuetudinem patriæ quo ad hoc: scies autẽ illam à curia Episcopali.

Nota quoque ꝙ in rebus immobilibus minimis non reputatur Paulinam habere locum. Et est Episcopalis.

In sacerdotem officium uicecomitis aut præpositi singularis habentem, & post monitionem emendare nolentem. Cap. *LXXVI.*

Sacerdos seculare exequẽs officiũ excõicatus.

INhibemus sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat uicecomitis, aut præpositi secularis. Si qs autem contra hæc uenire præsumpserit, & commonitus emendare noluerit, excõicationi subiaceat. extra ne clerici uel mona. c. clericis.

CAnonis istius materia est quoddam sacrilegium quo per indecens officium, sacerdotio iniuriã facit ipse sacerdos. Et quo ad psonas, soli sacerdotes excõicantur. Quantum ad actiones, duæ simul iunctæ excõicationi subiiciuntur. Prima est habere officium vicecomitis aut præpositi secularis. Secunda est, post monitionem nolle emendare. Hæ enim duæ actiones si simul concurrant in sacerdote, excõicationi ipsum subiiciunt. Aduertant hic Prælati qui sunt regnorum gubernatores seu uicereges, quoniam appellatione præpositi secularis, omnis huiusmodi præsidentia iurisdictionem habens secularem uenire uidetur. Et hoc intellige quando huiusmodi præpositura est aduentitia personæ: nam si est annexa, uel etiam de nouo annecteretur Ecclesiasticæ dignitati (ut contingit in Episcopis habentibus utranque iurisdictionem) non habet locum hic canon. Et similiter si quis dominus temporalis efficeretur sacerdos, nõ propterea perdit dominium suum seculare: sed potest illud exercere, quemadmodum Episcopus habens utranque iurisdictionem. Secus autem esset, si quis habens officium uicecomitis aut secularis præpositi (puta potestatis aut huiusmodi) fieret presbyter: quia non potest retinere officium illud: quoniam inhibetur sacerdoti habere huiusmodi officium. Et est Episcopalis.

In confessores qui in xij. casibus hic enumeratis, & generaliter in casibus bullæ cœnæ Domini quemquam absoluere, aut quatuor excepta vota commutare attentatn. Cap. LXXVII.

Sacerdos à casibus per sedem Apostolicam specialiter reseruatis absoluēs excōmunicatur.

AVthoritate Apostolica tenore præsentium statuimus & ordinamus, quod decætero prætextu facultatū quātumcūq; concessarum à nobis uel authoritate nostra, & quas cōcedi quomodolibet continget in futurū ēt cum clausula q̄ sola signatura sufficiat ēt in fauorē fidei & cruciatæ nullus confessor quemuis q. offensæ Ecclesiasticæ libertatis, uiolationis interdicti à sede apostolica impositi, seu hæresis postquàm q̄s fuerit de ea sententialiter condēnatus, delatus seu publicè diffamatus, cōspirationis in ꝑsonā aut statū Rom. Pon. seu cuiusuis offensæ in obediētiæ aut rebellionis eiusdē Ponti. uel dictæ sedis, mutilationis mēbrorum uel occisionis cuiuscunq; in sacris ordinibus constituti, offensæ ꝑsonalis in Episcopum seu alium p̄latum, inuasionis, deprædationis, occupationis, ac deuastationis terrarum Romanæ Ecclesiæ mediate uel immediatè subiectarum, ac ēt inuasionis Romipetarum, seu quorūcunq; aliorū ad Romanam curiā uenientium, ꝓhibitionis deuolutionis causarū ad dictam curiā, delationis armorum & aliorū ꝓhibitorū ad partes infidelium, impositionis nouorum onerum realium uel personalium Ecclesiis uel Ecclesiasticis ꝑsonis, simoniæ sup ordinibus uel beneficiis consequendis in dicta curia uel extra eā contractæ quomodolibet reus fores, & generaliter in casibus contentis in literis quæ cōsueuerunt in die cœnæ Dn̄i publicari, ꝑtextu hm̄oi, facultatū absoluere & ꝑ quosuis emissa peregrinationis ultramarinæ, uisitationis liminum Apostolorum Petri & Pauli, in Cōpostella: & castitatis ac religionis uota, nisi ex speciali licentia & certa scientia nostra (de qua demum constare censeatur, quum in signatura nostra desuper manu nostra scriptū, aut in literis nostris expressum fuerit nos ex certa scientia & de speciali

gratia id concedere cum derogatione præsentis constitutionis, illius de uerbo ad uerbum inserto tenore, non aut per clausulas id importātes) uel in articulo mortis cōstitutū (& tūc in casibus ubi satisfactio fuerit impendenda facta satisfactione, uel idonea præstita cautione) cōmutare p̄sumant. Et si aliq confessorum contra p̄sentem constitutionē quen quā absoluere, aut excepta uota p̄dicta cōmutare attētauerint, absolutio & cōmutatio hmōi nullius sint roboris uel momēti: & cōtrafaciētes eo ipso excōicationis sētētiā incurrāt. A qua (nisi ī mortis articulo cōstituti) ab alio q̄ à Rom. Pont. absolui nō possint. Sixtus iiij. in extrauag. Et si dñici.

CAnonis istius materia est sacrilegium circa usurpatā spiritualem iurisdictionē ī absoluēdo à casibus reseruatis, &c. Et quantum ad p̄sonas, confessores comprehenduntur. Quantum ad actiones uero duæ sunt in genere: scilicet absoluere à reseruatis, quæ hic enumerantur: & commutare uota hic reseruata. Et declaratur quō in articulo mortis agēdum sit. vbi nota casus hmōi dupliciter inueniri. Primò, ut non remanserint pœnitens obligatus ad satisfaciendum. Et tunc pōt in articulo mortis qlibet absolui cum p̄missione uel iuramento quod p̄sentabit se si euaserit, petenti legitimè absoluere: non p̄ absolutione, se ad standum mandatis Ecclesiæ. Si aūt pœnitens remanserint obligatus ad satisfaciendum, si pōt p̄mitti debet satisfactio: q̄ si non pōt, tunc præstare debet idoneā cautionē antequā absoluatur. Et uocatur idonea cautio, pignoratitia, q̄ si hanc non pōt, det fideiussoriā: & si hāc ēt non pōt, det iuratoriā. Et hoc aduertant bene confessores, ne illaqueantur. Et est Papalis nō solùm hinc sed ēt ex processu in cœna Domini, quantum ad absoluentes à contentis in bulla cœnæ Domini.

In eos qui asserunt tenentes beatam Virginem ab originali peccato fuisse præseruatam, hæresim aut peccatum mortale incurrere &c. & eos qui affirmant contrariam opinionem tenentes in hæresim uel peccatum mortali incidere. Cap. LXVIII.

Virginē Mariā asserentes originali maculā fuisse

contaminatam, aut oppositum tanquam hæreticum impugnantes, excommunicationis onere premuntur.

Motu proprio assertiones quorumlibet prædicatorum qui affirmare præsumerent eos qui crederent aut tenerent Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione præseruatam fuisse, propterea alicuius hæresis labe pollutos fore, uel mortaliter peccare, aut conceptionis officium celebrantes, seu sermones illorum qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant audientes alicuius peccati reatum incurrere: utpote falsas & erroneas, æditosq; desuper libros id continentes, quo ad hoc authoritate Apostolica tenore præsentium reprobamus & damnamus: ac motu, scientia q; authoritate prædictis, statuimus & ordinamus quod prædicatores uerbi Dei, & quicunque alij qui de cætero ausu temerario præsumpserint in suis sermonibus ad populum seu alias quomodolibet affirmare huiusmodi sic per nos improbatas & damnatas assertiones ueras esse, aut dictos libros pro ueris legere, tenere uel habere postquam de præsentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eoipso incurrant. A qua ab alio quàm à Rom. Pôt. nisi in mortis articulo, nequeant absolutionis beneficium obtinere. Item motu, scientia & authoritate similibus simili pœnæ ac censuræ subiicientes eos qui ausi fuerint asserere contrariam opinionem tenentes (uidelicet gloriosam uirginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam) hæresis crimen uel peccatum incurrere mortale: quum hoc nondum sit à Ro. Eccl. & Apostolica sede decisum. Sixtus IIII. in Extra. graue nimis.

Canonis istius materia est sacrilega, seu præceps assertio seu affirmatio cuiusdam ambigui in doctrina Christiana circa conceptionem beatæ Virginis. Et quo ad personas in utroque casu excõicatio est uniuersalis. Quo ad actiones uerò, in utroque casu actio est audere asserere seu affirmare hæc uel illa, prout in litera. Et adiungitur in primo casu habere quosdam libros pro ueris quo ad hoc.

Nota confessor, q; ubi de simplici corde aliquis errasset, non incurrit hunc canonem pro quanto defuit ibi audacia

seu

seu præsumptio, quæ non frustra in litera apposita est. Et est Papalis.

In impedientes legatos uel nuncios Apostolicos ne recipiantur & faciant ea ad quæ missi sunt.

Caput. LXXIX.

Apostolicæ sedis nuncios, quò minus suum exequentur officium impediētes, excōmunicationi subijciūtur.

ALiqui officium & potestatem Romani Ponti. quam nō ab homine, sed à Deo recipit, sub suo arbitrio redire molientes, legatos ipsius nisi ab eis petiti fuerint, uel de beneplacito eorum transmissi, sibi terras subiectas (dicentes hoc sibi de consuetudine competere) ingredi non permittūt. Nos huiusmodi consuetudinem Authoritate Apostol. penitus reprobantes. legatos ipsos ab omnibus cuiuscunque præeminētiæ conditionis, aut status fuerint, debere admitti decernimus: nec eos prætextu cuiusuis consuetudinis impediri posse à quoquam Christiano nomine glorlante, quo minus regna prouincias, terras quaslibet ad quæ ipsos destinari cōtigerit, ingrediantur libere, ac commissa sibi legationis officium exerceant in eisdem.

Qui uero decætero super prædictis dictos legatos aut etiā nuncios quos ad quascunque partes pro causis quibuslibet sedes ipsas transmiserit, præsumpserit impedire, eoipso sententiam excommunicationis incurrant. Ioan. xxii. in Extrauagan. cap. super gentes.

CAnonis istius materia est sacrilegiū in Apostolicam autoritatē. Quo ad p̄sonas est uniuersalis. Quo ad actiones, una prohibetur, scilicet impedire legatos seu nuncios Apostolicos ne recipiantur & faciant ea ad, quæ missi sunt. Et est Episcopalis quantum est ex hoc canone.

In uocatos ad dirigendum moniales in electionibus, non abstinentes ab his unde oriri uel nutriri possit discordia in ipsis electionibus faciendis. Cap. LXXX.

Discordiam in actu electionis seminantes uel nutriētes excommunicantur.

HI quos ad dirigẽdas in electionib. moniales deinceps cõtigerit euocari: ab his ꝓrsus abstineãt, ꝑ quæ inter eas sup ꝑ faciẽdis ipsis electionib. oriri possint discordia, uel exorta nutriri: alias eoipso excommunicationis sententiæ se nouerint subiacere. de elec. cap. indemnitatibus. lib. vi.

CAnonis istius materia est discordiæ occasio in electiõe. Et quãtũ ad ꝑsonas cõphẽdit oẽs & solos uocatos ad dirigẽdũ moniales in electiõib. faciẽdis. Quãtum ad actiones duas cõphẽdit. Prima ẽ, nõ abstinere ab his vñ possit oriri discordia ĩ faciẽdis dictis electiõib. Scd̃a ẽ nõ abstinere ab his, vñ possit nutriri discordia extorta suꝑ dictis elect. faciẽdis.

Ex qb. bñ cõsideratis clarè liq̃t q̃ nõ uocati ad dirigẽdas &c. quãtũcunq; seminẽt discordias & diabolicè agant, excepti sũt ab hoc canone. Et similiter illi q̃ discordias seminãt suꝑ electiõib. factis, etiã si sunt de numero uocatorũ: quoniam pœnæ non extenduntur ultra casus suos. Et est Episcopalis.

In eos qui ordini Prædicatorũ aut Minorũ cõtumeliam seu iniuriã in septẽ casibus inferunt. Ca. LXXXI.

Iniuriam ordini Prædicatorum uel Minorum inferentes quibusdam casibus excommunicantur.

INtrãtes mõasteria monialiũ ꝑdicatorũ, siue seculares, siue Ecclesiasticæ ꝑsonæ sint, in casu nõ cõcesso à cõstitutionibus earũ, uel sine licẽtia magistri ordinis, aut alterius ab ipso magistro habẽtes suꝑ hoc potestatẽ, sunt ipso facto excõicati. A qua excõicatiõe nõ possũt absolui (ꝑterquã in mortis articulo) nisi à Papa uel magistro ordinis, uel ab alio habẽte super hoc specialẽ authoritatem ab aliquo prædictorum. Et ista sententia est lata etiam per Papam in bulla ordinis.

Intrantes monasteria sanctæ Claræ seu monialiũ ordinis minorũ, & in casibus nõ cõcessis in regula ipsarũ, uel sine licentia eorum qui dare possunt, sunt ipso facto excommunicati. Et Papæ reseruatur absolutio, uel Generali ipsius ordi.

Quicunq; libellos famosos in uulgari, uel literali sermone, necnõ cãtilenas uel rithmos edere, uel detinere, uel publicare præsumũt in infamiam status ordinis Prædicatorũ uel Minorũ, sunt excõmunicati. A qua excõicatione nõ possunt

absolui,

abſolui,niſi perſonaliter ſedi Apoſtolicæ ſe præſentent. Alexand. in priuilegio ex altero. & in alio, non ſine multa.

Quicunq; ꝓdicare, docere uel defenſare ꝓſumũt ꝙ prædicatores uel minores nõ ſint ĩ ſtatu ꝑfectionis,& qđ nõ liceat eis de eleemoſynis uiuere,& ꝙ nõ liceat eis ꝓdicare,uel confeſſiones audire de licẽtia ſũmi Põti.aliorũ ꝓlatorũ inferiorũ & rectorũ Eccleſiarũ aut ſacerdotũ parochialiũ cõſẽſu minimè reqſito ſũt excõicati. A qua ſñia nõ poſsũt abſolui niſi ꝑſonaliter ſedi Apoſtolicæ ſe præſentent. Alexan. ubi ſupra.

Idẽ Bonifac. xi. in priuilegio ſacræ religionis: ubi etiã excõicãtur oẽs qui impediũt eoſdẽ fratres ne poſſint in ſuis Eccleſiis celebrare,recipere eleemoſynas,uel ꝓdicare. Quicunq; ꝓſumũt ĩ loco fratrũ ꝓdicatorũ uiolẽtiã dãnabilẽ exercere, eoipſo ſñiam excõicationis incurrũt: A qua abſolui neqũt, niſi per ſedẽ Apoſtolicã, uel per cõſeruatores ordinis prædicatorum deputatos. Clemens in quibuſdam locis, & in alto.

Quicunque in monaſterio uel Eccleſijs ſuis detinent apoſtatas ordi. prædicatorum, niſi eos eiecerint poſtquam eis per fratres dicti ordinis ne eos detineant fuerit denunciatũ: ſunt excommunicati. Bonifac. in priuilegio, uirtute.

Itẽ fratres minores,qui ꝓſumũt recipere fratres ordi.ꝓdicatorũ,ꝓfeſſos ſine licẽtia ſũmi Põt.faciẽte expreſsã de indulto hmõi mentionẽ, uel niſi prius ſuorũ priorũ licẽtia fuerit petita & obtenta,ſunt excõicati. Clemens ad minores, quos nos. Idem de eremitanis. Alexander ad eremitas. ueſtram.

Magiſtri, rectores,artiſtarum, & ſcholares ſtudij Pariſien. qui publicè uel occulte fratres prædicatores uel minores à conſortio uniuerſitatis Pariſien. excludere moliuntur, ſunt ipſo facto excommunicati. A qua excommunicatione abſolui nequeunt: niſi perſonaliter ſedi Apoſtolicæ ſe præſentẽt. Alexander. ex alto.

Circa hoc ſeptẽ canones relatos à ſancto Antonio in tertia parte ſuæ ſummæ, aduerte ꝙ primus(ſcilicet de ingreſſu monaſteriorum) dolum ſeu præſumptionem requirit: ita quòd non ſolum excuſantur ingredientes ex ignorantia quaſi inuincibili(puta quia conſueuerunt monaſteria alicubi liberũ habere ĩgreſsũ, & nihil ſcitur de excõicatione) ſed ẽt ſciẽtes excõicationẽ,& exiſtẽtes ĩ locis ubi ſeruatur, ſi

ingrediuntur in aliquo casu putantes sibi licere, excusantur: quia non præsumunt. Et in decretali prohibente ingressum in monasteria ordi. prædicatorum, ponitur uerbum præsumat. In secundo quoque canone nota quod non sunt excommunicati detrahentes huiusmodi religiosis, sed detrahentes statui: ut litera clare dicit.

Excommunicatio potest diuersimode incurri: ultra canones consideranda.

PRæter has autem excõicationes inueniuntur multæ aliæ, in tria distinctæ genera. Earum nanque aliquæ quamuis sint notæ, non tamen sunt consensu utentium comprobatæ: quales sunt omnes contra non reuelantes simoniam, & contra dantes pro habenda gratia uel iustitia in curia Romana. Aliæ sunt communiter ignotæ: quales sunt multæ quæ dicuntur Ioan. xxii. quæ non possunt esse utentium cõsensu firmatæ, ex quo ut ignotæ aut incertæ fuerunt & sunt. Vidit forte quispiam unã copiam, & scripsit: quod ea facilitate reiicitur, qua proponitur.

Has ego nõ retuli: quia nolo esse doctor similium. Et hæc duo genera non ligãt: quia leges infirmæ seu abrogatæ sunt. Aliæ sunt nouæ quidem, sed quia nouæ, & nescio an sint receptæ, ideo ambiguus sum: ut sunt illæ quæ illæ quæ in concilio Lateranen. ultimo sub Iulio secundo & Leone decimo continentur: quas glossare præsumere excõicatum ibi est. Et una est cõtra cardinales Roma. Eccle. reuelantes, aliqd in cõsistorio uetitum à Papa: alia est contra impressores librorũ: alia contra prædicatores miraculorum. Quarum tenor est.

STatuimus ne quis cardinalium uota in consistorio data, & quæcunq; ibi gesta aut dicta, quæ in odium aut præiudicium aut scandalũ alicuius redundare possunt uerbo, uel scripto, uel quouis alio modo reuelet sub pœna periurii & inobedientiæ. Et quotiescunque à nobis & Ro. Pontif. pro tempore existente specialiter & expresse ultra præmissa inductum fuerit super aliqua re silentium, si quis cõtra fecerit ultra dictas pœnas excommunicationes latæ sententiæ incurratat: à qua non possit absolui nisi à nobis uel præfato Roma. Pontif. & cum expressione causæ, præterquam in mortis

ticulo.Leo x.in x.sessione concilii Lateranen.

STatuimus & ordinamus q decætero ppetuis futuris tpibus nullus librum aliquem seu aliam quancunque scripturam tam in urbe nostra quam aliis quibusuis ciuitatibus & dioecesibus imprimere seu imprimi facere præsumat, nisi prius in urbe per uicarium nostrum & sacri palatii magistrū, in aliis uerò ciuitatibus & dioecesibus per Episcopum uel alium habentem peritiam scientiæ libri seu scripturæ huiusmodi imprimendæ ab eodem Episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem hæreticæ prauitatis ciuitatis siue dioecesis in quibus librorum impressio huiusmodi fieret, diligenter examinentur, & per eorum manu propria subscriptionem sub excommunicationis sententia gratis & sine dilatione apponendam approbentur; Qui autem secus præsumpserint, ultra librorum impressorum amissionem & illorum publicam combustionem, ac centum ducatorum fabricæ basilicæ principis Apostolum de urbe sine spe remissionis solutionem ac anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodatur existat. Idem ibidem in x.sessione.

SI qui in suis pdicationibus ad populum miracula falsa aut incerta, uel prophetias, quæ ex sacra scriptura non constant, prædicare seu Epis aut suis superioribus(scilicet Ecclesiæ, Prælatis) detrahere ausi fuerint: ultra poenas contra tales a iure statutas, excommunicationis etiam sententiam(a qua non nisi à Ro.Pontif. præterquam in mortis articulo cōstituti absolui possint) eos incurrere uolumus. Idem ibidem in xi.sessio.

EXpeditis duobus(Primo scilicet & quarto promissis superius de excommunicatione tractandis: scilicet in quibus casibus incurritur excommunicatio, & ad quem spectat absolutio cuiuscunque) occurrit tractandum secundum inter promissa: scilicet quæ sunt uetita excommunicato: quæ si faciat, peccat.

Excommunicato plura sunt illicita, tam diuina quā humana à quibus non abstinens peccatō agrauatur excommunicationis.

tio directe excludit à communione hominũ quatenus Christiani sunt,& per quãdam extensionem à communione hominum. Et ideo illud contra, hoc præter inhibitionem Ecclesiæ agitur: illud mortale, hoc ueniale.

Sed de medio genere,& de actibus legitimis ciuilibus, nõ usquequaque clarũ est. Rationabile tamen uidetur, quod si in huiusmodi actibus non se immiscet aliqua iniustitia, aut aliquid aliud ex suo genere mortale, quod non peccetur mortaliter. Verbi gratia: si excommunicatus iudicat, est peccatum mortale ex suo genere: quia incidit in iudicium usurpatum: quia potestas eius ligata est, sicut non potestas durante suspensione seu quasi suspensione. Vsurpatum autem iudicium est mortale ex suo genere: quia iniuriam facit per illum actum & illis quos iudicat, tanquam potens actu super illos,& communitati cuius actum usurpat. Similiter si excõmunicatus electus accepta: iustitiam enim manifeste incurrit. Et similiter si eligit, iniuriatur & electoribus, quorum numerum iniuste auget: & Ecclesiæ, cuius se quasi prouisorem agit. Et multo magis conferendo beneficia, & faciendo fructus suos in casu non confesso: & sic similibus ubi iniustitia immiscetur. Vbi autem nec iniustitia nec aliud ex se mortale immiscetur (ut si excommunicatus pro ueritate testimonium ferat in Ecclesiastico etiam iudicio, uel aliquid huiusmodi faciat) non uideo unde peccetur mortaliter: quum ab eis non primo sed secundario sit exclusus. Petere autem etiam exigendum debitum in matrimonio, non est magis peccatum quam petere pecuniam a debitore, utrumque enim potest excõmunicatus, licet posit debitor excipere, allegando excommunicationem.

Participatio cum excommunicatis quibus casibus impune permittatur.

CIrca tertium præmissorum (scilicet de peccatis participantium cum excomunicatis) pro constanti habetur, quod participantes in diuinis cum excommunicato in casu non licito, peccant mortaliter: & quod participantes in aliis in casu non licito, peccant uenialiter. Casus autem liciti, extra diuina tamen continentur hoc uersu: Vtile, lex, humile

res

res ignorata, necesse: Hæc quinque faciunt anathema ne possit obesse. Et exponuntur sic: Vtile, hoc est propter utilitatẽ propriam, quia licitum est ab excommunicato & exigere & recipere quod mihi debet. Rursus propter utilitatem animæ ipsius excommunicati, quia licitum est prouocare, monere &c. ad salutem animæ suæ etiam si alia interponantur, ut facilius aut fructuosè agatur. Lex matrimonii: qa uxor licite communicat marito excommunicato, ut canon dicit: ipsis. Et eadem ratione uir communicat uxori excommunicatæ saltem in iis quæ debet illi. Humile propter subiectionẽ, & canon explicat filios, seruos, ancillas seu mancipia, rusticos seruientes, necnon omnes alios, qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur: & intellige de iis qui erant antequam excommunicatus esset, in huiusmodi eius seruitiis & econtrario superior communicat licite subdito in iis ad quæ ei tenetur. Res ignorata ignorantia facti uel iuris quando excusat, & hæc etiam excuset a participatione in diuinis. Necesse, in articulo enim necessitatis cessat peccati ratio. Sed quia multipliciter dicitur, necessitatis, scito necessitatem clare excusare, primo uiolentiæ, ut si quis uiolenter tenetur etiam in diuinis cum excommunicatis, & talis deberet animo intendere non interesse diuinis, ut si nullo modo agat ad communionem, sed patiatur quo ad corporalem præsentiam, cui & non consensu potest inferri uiolentia. Secundo, corporalis indigentiæ meæ, ut si non possum necessaria aliunde emere uel habere quam an excommunicatis, ut patet in capit. quoniam multos. xi. quæstio. iii. Tertio ratione necessitatis corporalis substẽtationis ipsius excommunicati. licet enim dare excommunicatis eleemosinam ad eorũ sustentationem, ut ibidem dicitur: & eadem ratione licitum est medicare in infirmitate, & huiusmodi. Quarto ratione necessitatis damni uitandi ex contractu inito. licitum est enim continuare cum excommunicato exequutionem contractu quem excommunicatus non uult rescindere, ne damnum inde ego innocens incurram, ut patet in cap. si uere, de senten. excommunit. Quinto ratione necessitatis spiritualis consiliis pro me uel alio, ut quia non habeo alium sufficientem ad quem in hac indigentia consilii spiritalis recurram,

si enim

si enim mihi licet pro salute suæ animæ excommunicato communicare, consequens est ut etiam idem liceat pro indigentia animæ meæ. Sextus uerò casus, scilicet ratione metus, quantum ad participationem in diuinis, reprobatur à canone cap. sacris. de iis quæ vi metus ve causa fiunt, quia participatio in diuinis est peccatum mortale, & pro nullo metu etiam cadente in constantem uirum debet quis peccare mortaliter. Quantum uerò ad communionem extra diuina, indubitatus est (loquendo de metu cadente in constãtem uirum) ex ratione iuris: quia si secundum iura licitum est communicare extra diuina ratione necessitatis damni uitandi ex contractu inito, multò magis ratione damni uitandi ex metu cadente in constantem uirum: quem longè maius sit hoc damnum quàm illud ex contractu inito.

Communicatio seu participatio cum excommunicato quibus casibus omnino sit illicita.

ILlicita autem cum excommunicatis, cõtinẽtur hoc uersu.
Os, orare, uale, communio, mensa negatur:
Si pro delictis anathema qui efficiatur.

Et exponuntur sic: Os, hoc est loquutio, siue coram, siue per literas, siue per nuncium. Orare: hoc est communicare in oratione & diuinis, quod fit simul cum eo orando, uel audiendo Missam uel officium diuinum quodcunque. Nec prædicatio tamen nec lectio quantumcunque theologalis computatur inter officia diuina in proposito. Vale: hoc est salutare: & loco salutationis dicitur ei, deus te illuminet, aut aliquid huiusmodi. Communio: in quibuscunque actibus specialiter legitimis. Mensa: simul comedere &c. Ita ꝙ in huiusmodi non attenditur propinquitas aut etiam identitas loci, in quo uterque orat aut comedit: quoniam in eadem camera possunt ambo seorsum consedere & orare absq; eo quod communicent in comedendo aut in orando ut cõtingit quando pulsatur ad Aue Maria. & singuli seorsum dicunt: quoniã non pulsatur ad orationem communem, sed priuatam. Et similiter in eadem Ecclesia si unus audit Missam in una capella, & excommunicatus audit in alia capella, non communicant. Communicarent aut si ambo inte-

ressent uesperis, aut uni Missæ aut uni processioni, etiam si unus esset in capite, & alter in cauda processionis extensæ per duo milliaria. Et hinc fit, ut si excōmunicatus transit per Ecclesiam, aut est ibi non ut intersit uesperis, sed propter negotium aliquod: licet transeundo genuflectat. & oret priuata oratione, non propterea communicant dicentes uesperas cum illo, sicut nec ipse cōicat cū illis: & ideo nullus in hoc peccat.

Excommunicatio minor diuersimodè consideratur.

Excommunicatio minor (hoc est Ecclesiastica censura, qua homo excluditur à passiua tantùm participatione) sacramentorum, & ex consequenti à passiua electione canonica: quia ius sic disponit, extra de cleri. excommu. ante conciliū Constantien. frequenter poterat incurri: sed post illud concilium in duobus tantum casibus participando cum excōmunicatis &c. incurritur. Primus, si participatio interuenit cum nominatim excommunicatis publicè. Secundus est, si cum excōmmunicatis propter manum uiolentem in clericum nótoriam. Et intellige in utroq; casu tunc incurri minorem excommunicationem, quando participatio interuenit extrà casus à iure permissos, in casibus enim à iure permissis ét cum istis participatio nō inducit excommunicationem minorē.

Tenor autem decreti Constantiensis relati à Sancto Antonino Archiepiscopo Florentino. est iste: Insuper ad euitandum scandala, & multa pericula quæ conscientijs timoratis contingere possunt. Christi fidelibus tenore præsentium misericorditer indulgemus quod nemo deinceps à communione alicuius in sacramentorum administratione uel receptione, aut alijs quiscunque diuinis, uel extrà prætextu cuiuscunque sententiæ aut censuræ Ecclesiasticæ à iure, uel ab homine generaliter promulgatæ teneatur abstinere, uel aliquem uitare, aut interdictum Ecclesiasticum obseruare, nisi sententia, uel censura huiusmodi fuerit in, uel contra personam, collegium uel uniuersitatem, Ecclesiam uel locum certum uel certam terram à iudice publicata uel denunciata specialiter, & expresse: constitutionibus Apostolicis, & alijs in contrarium facientibus. non obstantibus quibuscunque: saluo si quem pro sacrilega manuum iniectione in clericum

clericum sententiam latam à canone adeò notoriè constiterit incurrisse, quòd factum non posit aliqua tergiuersatione celari, nec aliquo suffragio excusari, nam à communione illius, licet denunciatus non fuerit: uolumus abstineri iuxta canonicas sanctiones.

Excommunicatio minor quæ inducat incommoda.

PEccat igitur mortaliter peccato sacrilegij excommunicatus minore excommunicatione si se ingerit passiuè participationi cuiuscunque sacramenti: quia exclusus ab Ecclesia, indignus accedit: sicut excommunicatus maiore ingerens se diuinis. Participantes autem cum excommunicato minore, nullam ex participatione incurrunt censuram, quia excommunicatio minor non transit in tertiam personam. Et reseruatur absolutio ab excōmunicatione minore sacerdoti prōprio, hoc est sacerdoti qui potest absoluere à peccato mortali: non quia excommunicatio minor habet annexum peccatum mortale: sed quia est uinculum Ecclesiasticū, ac per hoc soluendum à ministro iurisdictionis Ecclesiasticæ: quam nō habet quilibet sacerdos qui potest absoluere solum à uenialibus ea ratione quia pœnitens se illi submittit in materia non necessaria in sacramento pœnitentiæ: qualis materia est peccatum ueniale, quòd homo non tenetur confiteri. Ex hoc enim quod pœnitens sola peccata uenialia confitenda habet, obtinet ut posit se confitendo subijcere cui maluerit sacerdoti, quia nulli tenetur de illis confiteri. Sed ex hoc non est priuilegiatus ut posit à quo sacerdote uoluerit absolui à uinculo Ecclesiasticæ censuræ, quia totum oppositum concurrit hic, quoniam tenetur de hac censura quærere absolutionem, & obtinere eam ante absolutionem à quibuscunque peccatis, & cuiusq; sacramenti susceptionem, & propterea oportet recurrere ad ministrū Ecclesiæ habentē aliàs potestatē iurisdictionis. Et posset diaconus, imò simplex clericus habens iurisdictionē absoluere à minore excōicatione multò magis quam potest absoluere à maiore, quoniam utriusque absolutio nō spectat ad potestatem ordinis, sed iurisdictionis.

Peccatum falsi multipliciter committi potest.

FAlsarius tam monetæ, mensurarum, & ponderum, quam

faciendo opus seruile; uel committendo aliquid prohibitorum fieri in festo. Et quantum ad primum, quia sola Missa communiter est in præcepto, ideo sine rationabili causa omittere Missam in festo, peccatum mortale reputatur. Et hic esto prudens, admittendo pro rationabili causa omne motiuum rationi humanæ consentaneum, etiam si nõ fuerit urgens: quoniam deficiente, & subsistente ratione, quæ illius conditionis personas libenter ad Missam euntes inducere uidetur ad omisionem Missæ in tali casu non incurritur peccatum mortale: quanuis si minus sufficiens est ratio, peccetur uenialiter. Et uniuersaliter sic est, quando quis bona fide putat se excusari ab auditione Missæ, & ideo omittit illam. Et simile est, si præter intentionem ex aliqua negligẽtiola Missa omittitur. Et omnium ratio est: quia non formaliter agitur contra præceptum, nec usque adeò materialiter interuenit transgresio, ut redeat peccatum in naturam suæ formæ. Verbi gratia, irrationabilis causa omittendi Missam, est occupari in seruitio infirmorum; custodire ea, quæ custodia indigent, quando oportet alterũm omittere. potius enim omittenda est Missa, quàm seruitium infirmorum, quàm custodia rerum. Hinc enim excusantur puellæ non euntes ad Missam, quia sic est consuetum, & sic iubent matres, & mulieres per mensem luctus, & per purificationẽ post partum abstinẽtes iuxta consuetudinẽ patriæ à Missa: & sic de similibus. Ex hoc autem, ꝙ solus exterior cultus cadit sub hoc præcepto, non continetur sub hoc præcepto cõtritio peccatorum, nec uitatio aliorum peccatorum. Et propterea circunstantia festi diei non est circunstantia necessaria aliorum peccatorum commissorum in festo, nisi fiat in contemptum festi. Minus autem sufficiens, sed rationem sapiẽs ratio est, matutinum iter in festo absque urgente necesitate aggredi, ut cum sociis quis eat tunc euntibus. putans em̃ propterea se excusari, contra præceptum non agit, quãuis malè faciat.

Intelligitur autem Missa in festo præcepta Christi fidelibus, ut intersint sacrificio Missæ. intersint aũt corpore, & mẽte: hoc est animo uacandi Deo durante Missa. Et propterea si quis corporaliter præsens sit Missæ, sed mentem aduertẽ-

ter à Missa diuertat ad alia, non satisfacit præcepto Missæ; quoniam ita ibi est, ac si uoluntariè ibi dormiret. paria namque sunt longè a Missa fieri per uoluntarium somnum, & per uoluntariam dormitionem mentis ad alia. Vnde sicut obligatus ad Horas canonicas, non satisfacit si ex proposito mentem ad alia diuertat ab officio: ita obligatus ad Missam, nõ satisfacit, si à Missa mentem ad alia aduertenter distrahit notabiliter: modicum enim pro nihilo reputatur. Vtrum autem audiatur, uel non, utrum sit Missa propria, uel non, sub præcepto non cadit. Et quamuis dum sacerdos non auditur, aut non intelligitur, uel secreta dicit, liceat aliquam spontaneam orationem dicere ad habendam mentem Deo uacantem tempore sacrificii durante, nõ tamen uidetur usquequaque tutum prima facie in Missa de præcepto dicere præceptas, Horas canonicas, aut iniunctam pœnitentiam, seu orationem ex uoto debitam: quia duo diuini cultus debiti, debent ut duo exolui, & non confundi sub uno tẽpore, & una actione. Si tamen de facto oppositum quis fecerit, non damno illum: quia licet fortè male fecerint, satisfecit tamen præcepto utrique, quantum ad uitãdum peccatũ mortale omissionis utriusque, ex eo quod idẽ tempus compatitur unumque simul persolui, dum solo interiore actu, Missæ possumus attendere, aut quia secreta dicuntur, aut quia non auditur, seu nõ intelligitur sacerdos. Dixi autem fortè malè fecerit: quia non oportet persoluentem intra tempus Missæ præceptæ alias de præcepto quoque orationes, peccare: sed tunc tãtùm, quum impedimentum præstatur debitæ attẽtioni ad Missam. Videmus enim absque ullo scrupulo sacerdotem ipsũ qui celebrat, dum chorus cantat, dicere cum ministris Horam aliquam canonicam, ex eo quod dixit totum, quod chorus cantat, quasi tempus illud ei uacet, licet in ueritate sit tẽpus Missæ. Et similiter dum sonant organa, potest ab omnibus fieri eadem ratione semper militante: quia scilicet non impeditur debita Missæ attentio, sed unus diuinus cultus alterum compatitur. Quò ad secundum uerò, quia solum opus seruile seruilitate non mystica, sed corporali (quod solum comprehẽdit exteriora opera seruis propria, ad quæ scilicet seruos deputatos habemus) intelligitur ad literã, ideo

exer-

exercere in festo opera seruilia, peccatum mortale est.

Quod ut clarius percipias, scito exteriora opera trifariam distingui. Quædam enim sunt ex suo genere seruilia: & hæc sunt propria seruis, ut opera mechanica, arare, fodere, suere, &c. Quædam uero sunt ex suo genere libera: ut artium liberalium exercitia: ut pulsare instrumenta musica, disserere, scribere &c. Quædam uero sunt communia liberis, & seruis: ut itinerari, curam sui agere &c. Sola prima sunt in festo prohibita. Reliqua sunt licita: & intantum licita, ut etiam ipsa opera seruilia, quando transeunt in communia, fiant licita. Transeunt autem in communia dupliciter. Vel ratione necessitatis: quia scilicet occurrit necessitas eorum ad salutem corporis mei, uel proximi: ut sunt opera præparantium medicinalia, & seruitia infirmorum, & huiusmodi. 235.

Vel ratione damni uitandi: ut quia segetes sunt in periculo, aut hostes timeantur, oportet laborare: & similia, quilibet enim, siue seruus, siue liber tenetur suæ, & proximi saluti consulere, & damnum uitare.

Quo ad tertium quum ab Ecclesia quatuor inueniantur in festo prohibita, quæ opera seruilia non sunt (scilicet fieri primo mercatum, secundo placitum, tertio iudicium ad 232. mortem, uel pœnam, quarto iuramentum, nisi pro pace, uel alia necessitate: ut patet in cap. omnes. extra de feriis) secundum, ac tertium intantum inhibentur, ut non solum iudicialis strepitus conquiescat: nisi necessitas urgeat, aut pietas suadeat; sed tam processus habitus, quàm sententia promulgata annulletur. in cap. conquestus.

Vt autem singula clarificentur confessoribus, aduertendum est mercati nomine duo posse intelligi. Primò, 5. nundinas, quæ semel aut bis in anno alicubi iuxta diuersarum patriarum mores fiunt, seu quasi nundinas, quæ uulgariter dicuntur mercata, quæ semel, aut bis, aut etiam ter in hebdomada alicubi fiunt, dum rustici &c. ad forum deferunt oua, pullos, fructus, uinum &c. ad uendendũ. Secundò, actũ mercandi: hoc est emẽdi, & uendendi. Et si quidem nondinæ intelligantur, ius hoc contraria consuetudine præualente, nullibi forte locũ habet. Et quia Prælati iã-

diu uiderunt,& uident, nec reprehendunt, pro abrogato haberi potest ubi sic fit. Si uero quod uocatur mercatus,intelligatur iuxta uulgare expressum,â consuetudine approbatur: & ubique,quantum memini uidisse, mercatus,qui die festo occurrit, in alterum transfertur diem. Si autem actus mercandi intelligatur,& sub actu mercandi omnis actus uendendi,locandi,conducendi, &c.tunc grano salis eget:quoniã cõsuetudo populi Christiani in multis oppositũ habet. Panis enim,uinum,herbæ, fructus, carnes, & reliqua huiusmodi ad minutum (hoc est pro usu illius diei) passim emuntur,& uenduntur,ubi inueniuntur. Nec est dubiũ licite fieri quodlibet horum,& similiũ,nisi Episcopus aliquid horum prohibeat,aut reprehẽdat, uel per totum diem festũ, uel usque ad certam horam,puta uesperarum: quod laudabile est fieri, ubi obedientia speratur. Et hinc habes,quid de tabernariis,hospitibus, laniis, piczicarolis, & similibus iudicare debes: scilicet iuxta consuetudinem non reprehensam à Prælatis. Placiti nominis iudiciales lites intelliguntur. Quæ duobus sũt tantùm casibus concessæ in festo,uel urgente necessitate,uel suadente pietate. Et hinc excusantur iudices rurales ius dicentes rusticis iuxta patriarum aliquarũ consuetudines;pietatis enim causa hoc fit, ne pauperes perdant diurnum laborem necessarium eis ad uictum: & eadem ratione causis miserabilium personarum intendere licet. Vrget quandoque ad hoc necessitas: ut quia haberi postea non potest testis,aut iudex, &c. Iudicium ad mortem,uel ad pœnam,nisi in flagranti crimine repertus statim puniẽdus ob necessitatem sit:quia timetur, ne impẽdiatur iustitia, si detinetur: uel quia latronum augmentum hoc exigit: uel quia temporis, puta belli conditio hoc requirit, Hoc enim,quod pro reuerentia festi institutum est, non debet contra rectæ rationis iudiciũ dilationẽ uetantis, militare: quoniam spiritus sanctus est spiritùs sapientiæ,intellectus,scientiæ,& consilij. Iuramentum demum in festo prohibitum intelligo iudiciale: nisi pro pagant necessitate, quæ rectæ rationi relinquitur iudicanda.

Sunt autem quinque circa hoc præceptum diligenter considerãda, ne præceps detur sententia de peccato mortali.

Primum est commune huic,& aliis præceptis,ut perspiciatur

tur, si formaliter (hoc est ex intentione) commisit, uel omisit quis, ut festum uiolaret, seu non curans quòd uiolet festum: nam hoc est peccatum mortale ex suo genere; siue id, quod committitur, sit opus seruile, siue ab Ecclesia prohibitum. si uerò nec intentio fuit uiolandi festum, nec tam effectus fuit commmisioni, aut omisioni, ut non curauerit implicitè de uiolatione festi (rediret enim tunc actus in naturam suæ speciei) non incurritur peccatum mortale: quia nō propriè fit contra præceptum. Potest tamen grauius, & minus graue, & leuius in huiusmodi interuenire ueniale peccatum iuxta excessus modum, consideratis persona, notitia, ratione, & reliquis singularibus circunstantijs. Et hinc excusantur à peccato mortali infinitæ comuiisiones, & omisiones, quasi bona fide non credendo agere contra peccatum patratæ. Secundum quoque commune est modicum pro nihilo reputari: ita quòd propter imperfectionem actus (hoc est uiolationis festi) non requiratur uiolatio: sicut propter imperfectionem nocumenti lædere proximum in minimo, ueniale est: ut patet in furto, detractione, & contumelia. Et hinc excusantur à mortali parum laborantes, uel suendo, tondendo, uel reparando aliquid &c. & similiter ementes, aut uendentes rem unam, minimum tempus in hoc occupando, & similiter qui modicum quid Missæ omittunt. Qui uerò cōmunicato sacerdote, à Missa recedunt, non expectata benedictione, peccant absque dubio, non tamen mortaliter: quia non omittitur pars notabilis, doctrina siquidem, & sacrificium Missæ iam completum est.

Tertium est, quòd ex causis sex excusantur opera in festo illicita. Primò, ex diuino cultu. Hinc enim licita fiunt opera per se ordinata ad cultum diuinum, quæ scilicet sunt partes diuini cultus: ut gestare cruces, statuas sanctorum in processionibus: & quæ sunt præparatoria quasi simultanea cum diuino cultu: & pulsare campanas. Et quæ debuerunt prius præparari, si tamen tunc supersunt agenda: ut mundare, & ornare templum, conficere hostias pro Missis. Hæc enim debent ante festum fieri: sed si ex rationabili causa non potuerint fieri, possunt in festo fieri: Dixi autem per se ordinata: quia opera seruilia, quæ accidentaliter ordinari

possunt

possunt ad cultum diuinum (ut fodere terram, colere agros, ædificare domos, & huiusmodi) non fiunt licita ex hoc quod fiunt propter Ecclesiam: ut consuetudo Christiani populi testatur, & ratio exigit: quoniam hæc, quia impediunt diuinum cultum, prohibita sunt. Quod si alicubi necessitas pauperculæ Ecclesiæ hoc facit licitum de consensu Episcopi, non damno: non tamen extendendum consulas, quum ipsi Ecclesiæ seruitores & rustici teneantur non minus quam alij ab operibus seruilibus in festo abstinere. & si ipsi tenentur seruare, quomodo alijs licet propter ipsas Ecclesias non seruare?

324. Secundò, ex pietate. Et hinc licita sunt in festo iudicialia: ut decre. dicit. pro miserabilibus enim personis noluit Ecclesia hæc prohibere. Vnde & tolerantur iudices in uillis ius rusticis dicentes causa pietatis, quia alijs diebus non possunt sine damno conueniri: & similia. De pietatis uerò operibus, cùm supradicta distinctione dicito, opera per se pietatis semper esse licita: ut sepelire mortuum, seruire infirmo, & huiusmodi. Seruilia autem opera, quæ accidentaliter possunt ad pietatem ordinari, nequaquã ex pietatis ratione fiũt in festo licita, nisi necessitas exposcat: tum quia in iure non
1. conceditur: sicut opus iudiciale, quod esset in festo licitum, nisi ecclesia prohibuisset, quia non est seruile; tum quia opus religionis (quale est obseruare festum) non est prætermittendum, occupãdo se in seruilibus propter pietatem, cessante necessitate. Et ideo ex hoc capite non dicas, quod reficere pontes, & uias, &c. licitum sit in festo propter pietatem. Et cõfirmatur: quia hæc non sunt licita propter consanguineos: ad quos una eademque pietas est. Noli tamen damnare hæc faciẽtes simplici corde, arbitrantes obsequium se præstare Deo: quia aliunde illis subueniri potest, scilicet ex consuetudine, uel authoritate maiorum, uel ex necessitate. Tertiò, ex necessitate. Et hæc habet multos ramos: scilicet necessitatem proprij corporis, necessitatem corporis proximi, necessitatem uitandi imminentis dãni, tam in rebus propriis, quã proximorũ, & demum necessitatẽ publicæ utilitatis. Ex his enim excusantur in primis non solùm iudicialia (ut Decret. expressè docet dicẽs: nisi necessitas urgeat) sed etiam opera quæcunque ad subue-

subueniendū infirmo opportuna, minutorū, aromatariorū, tonsorum, & breuiter omniū. Hinc quādoq; & lanij tempore æstiuo, uel cōtinuorū festorū, & similiter molitores & pistores superueniente multitudine egentiū pane, & similes excusantur. Hinc sub hasta uendere in castellis authoritate publica, ne damnū incurrant domini rerum, excusantur: quia aliis diebus non cōparent emptores occupati agriculturæ. Hinc bellare, fossas, aggeres, propugnacula facere quandoque, succurrere ruinæ, tollere fruges ab illuuione, ab igne, ab incursionibus, & similia opera, ferrare equos in itinere, continuare muliones iter, excusantur. Et similiter artifices eorū, quæ continuatā exigūt operā (ut decoctio laterum, saponū, calcis, & similia) possunt operas suas in festis continuare. Et similiter qui sunt adeò indigentes, ut nisi laborent in festis, nō possunt se suosq; filios substentare, magna urgente necessitate ad laborandum in festo, & ideo excusantur, audita tamen Missa, secretò laborando ob uitandum scandalum. Præcepta siquidem Ecclesiæ, secundum id quod in pluribus inuenitur, intelligenda sunt ligare. communiter autem homines communibus Ecclesiæ festis seruatis, prouidere sibi suisq; possunt, sed ubi aut tot sunt multiplicata festa, aut tanta urget necessitas, ut non posit quis illa seruando sibi suisque prouidere, cessat legis uinculum: nisi quis dicat quòd tenetur ille mendicare: quod est stultum. de uiolentia autem coactis ad laborandum in festo, distinguendum est: quoniam si uiolentia infertur ideo, ut iniuria fiat festis, non est parendum, sed potius est moriendum: nam sicut tenetur quis mori potius, quàm loco sacro iniuriam facere, ita tenetur quoq; mori potius, quàm tempori sacro iniuriam inferre: utrunque enim sacrilegij crimen est. Vnde Machabæi potius mori elegerunt quàm carnes porcinas comedere: quia ad hoc cogebantur ut contra legem faccerent: tunc enim urget CHRISTI communicatio: Qui meos sermones erubuerit coram hominibus &c. Si uerò infertur uiolentia non propter festi iniuriam sed propter exactionem operis, & nisi serui, famuli, subditi, aut quicunque sit compulsi pareant, imminet eis damnum magnum in persona uel re-

bus,

bus, tunc ex necessiatate imminentis damni uitandi, possunt audita (si possunt) Missa laborare. Necessitas demũ publicæ utilitatis rationabiliter excusat labores illos, qui nisi absque discretione dierum fierent, magnum respublica sentiret incommodum, in quo genere sunt cursores, qui non ob priuatum damnum sibi alteri imminens uitandum, sed quia ars sua est, omni tẽpore illam exercent, semper parati. Hos enim aut oportet damnare, aut ex hoc quod publica utilitas huiusmodi exigit artem, excusare non solum a labore, sed etiam ab omissione Missæ, in quã frequenter incurrere hos oportet. Et quoniam non damnantur aliæ licitæ artes, quæ festorum uiolationem inducunt (ut nauigatiua, & quacunque continuum exercitium plusquam sex dierum inducũt) rationi cõsentaneum est, ut ars cursorum, siue peditum, siue equitum ualde utilis reipub. excuset dãtes illi operam, & inde uiuentes: præcipuè, quia non spectat ad eos quærere quanta & qualis est necessitas eundi, nec hoc est consuetum quærere. Vnde hos & similes ex necessitate publica excusat: ita quod ex consuetudine scita & non reprehensa à Prælatis excusatio compleatur. Quarto, ex occursu lucri trãsitorii. Indulsit enim Ecclesia (ut patet in cap. licet. de feriis) ut alecia quæ quodam tempore transeunt, capere liceat in festo. Et pari ratione non solum alios pisces transitorios, sed quomodolibet repente occurrat transitorium aliquod lucrum, aggredi licitum est tanquam huiusmodi lucrum cessans damnum reputetur. Sed memento moderaminis subiuncti: ut scilicet cirs cum positis Ecclesiis & CHRISTI pauperibus honesta lucri portio detur. Quinto ex hoc quod corporale opus est spiritalis actus exercitium. Et hinc scribere ad docendum, uel discendum. uel ad significandum alteri (ut fit per literas) consilium dare uerbo uel scripto, & legere in scholis non solum Theologiam, sed Philosophiam, & quamcunque aliam licitam scientiam, & cõcilia ac electiones facere studere, & reliqua quæ mentis opera ita sunt, ut non ad exteriorẽ perficiendam materiam sint, ut artium mecanicarũ exercitia materiã perficiũt, formando lignum, ferrum, lanã, linum &c. proculdubio licita sunt in festo: quoniam nihil horum est seruile opus, nec inter prohibita ab Ecclesia computatur: imo

imo ex hoc capite excusari uidentur ii qui diebus festis picturis inspiciendis uacant discendo & retrahendo, nō ut pingant, sed ut discant: & archimagistri qui designat in chartā quomodo aliquid sit fabricandum ad instruendum aliquem de futuro opere. Hæc enim spiritalis potius est exercitatio, non operis mechanici sed doctrinæ & disciplinæ. Sexto, ex cōsuetudine Christiani populi generali aut speciali in aliqua patria scita, & non solum tolerata, sed non reprehensa ab Episcopis seu prælatis. Hinc enim coquorum, tabernariorū, hospitum, nautarum in fluminibus, uendentium & ementium ad minutum comestabilia, cōducentium equos aut operarios pro die crastina, nundinarum itinerumq; exercitia, & similia consueta excusantur. Et merito: quia sicut consuetudo potest facere de licito opere illicitum quantum ad tempus: ita econtrario potest de alias illicito in festo efficere licitum. Quartum est, ne fallaris, iudicare uolens opus licitū uel illicitum in die festo ex hoc quod fit uel non fit mercenariè: quoniam omne opus quod licitum aut ex se aut ex necessitatis articulo aut consuetudine & huiusmodi, in festo est, si uænale est, potest mercenariè in festo fieri, nec per hoc redditur seruile: ut in commentariis super secunda secūdæ quæst. cxxii. diffuse declarauimus, ubi latius de festorum obseruatione disseruimus. Quintum est quod licet cum abstinentia a seruilibus solius Missæ cultus sufficiat in festo ad euitandum mortale peccatum: tenentur tamen fideles diem expendere in diuinis laudibus, saltem eundo ad prædicationem & ad uesperas, unde qui festos dies post Missam uane consumunt ludendo, iocando, otioseq; uagando aut uenando spectaculis intendendo & huiusmodi, licet ex ipsis operibus, ut pote non seruilibus, mortale non incurrant: ex omissione tamen diuini cultus ad quem festa instituta sunt, grauiter peccant: quia non reddunt quæ sunt Dei Deo: & quia quantum in se est, ridiculo exponunt Christiana festa: iuxta illud: Viderunt eam hostes & deriserunt sabbata eius. Et hoc præcipuè tangit uiros graues & maiores & dominos, cæteri nanque eos imittantur.

Festa populo Christiano indicta quæ sint.

Quæ

QVæ sint festa ab omni Christiano populo seruanda, ex cõsuetudine discerne, Nã certa quidẽ sunt omnium dieru dominicarũ, Natalis circuncisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis cum duobus diebus sequẽtibus, Ascensionisq; Domini, ac Pentecostes cum duobus sequentibus diebus, & corporis CHRISTI, quatuor solennitatum beatæ Mariæ semper uirginis. Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, & Natiuitatis: natiuitatis Ioannis Baptisstæ, duodecim Apostolorum quo ad festa principalia (quod dicimus propter festa eorum secundaria: ut cathedra Petri, & similia) martyrum duorum Stephani & Laurentii & festiuitatis omniũ sanctorum & Inuentionis sanctæ Crucis, De festis uero sanctorum Angelorum, & præcipuè in Septembris fine: de sancto Martino, Siluestro, ac Innocentibus, & similiter de dedicatione Ecclesiæ, & quibosc unq; aliis potest conformare se quisque consuetudini patriæ. Quod ideo dixerim quia non uidẽtur prædicta ubique seruari, quanuis præcepta dicantur.

Consuetudo in festorũ obseruatione seruanda est.

CIrca principium & finem festorum, patriæ consuetudo seruetur, ita ut licet communiter festum celebretur de uespera in uesperã: si tamen ars aliqua (puta sutoria aut tõsoria) consueuit à media nocte in mediam noctem celebrare, seruari potest huiusmodi cõsuetudo: habetur enim pro approbata patriæ cõsuetudine quantũ ad illas artes quæ sic cõsueuerũt absq; Prælatorũ reprehẽsione celebrare festa.

Filius potest tripliciter in parentes peccare.

FIlii peccata peculiaria sun tria. Primum est irreuerentia parentum, quæ si notabilis esset iniuriando, irridendo aut operando, peccatum proculdubio mortale impietatis est. Secundum est, inobedientia quo ad illa in quibus filius subiicitur patri: subiicitur autem & quo ad domesticam gubernationem, & morum instructionem: est enim pater ex naturæ iure gubernator & instructor filiorum & domus: & ideo inobedientiæ crimen filius incurreret paterna præcepta contẽnens. Tertium est, omissio subuentionis, & hoc in casu necessitatis, quoniam pater tenetur sustentare filiũ, & non ecõtrario, nisi in casu necessitatis: in quo filius peccat pluſquam

mor

mortaliter non subueniendo patri indignti, iuxta uires prouidendo illi de necessariis. Impietatis enim hæc omnia crimina sunt: quia pietas parentibus cultum obsequiumq; præbet & sunt contra primum præceptum secundæ tabulæ.

Concubitus soluti cum soluta semper est peccatũ.

FOrnicatio (hoc est concubitus naturalis soluti cũ soluta) peccatum mortale est: dicent Apostolo quod excludit à regno Dei ad Galat.v.

Fraus an semper in peccatum inducat.

FRaus peccatum sonat, sicut& mendacium sed mortale uel ueniale iuxta materiam. Nam fraus ad damnum proximi tendens perniciosa est, nisi circa minimum uersetur. Si uero iocosa aut officiosa est, uenialis est qa non contra dilectionẽ Dei aut proximi militat. Excusatur quoque fraus nociua à mortali, si præter intentionem accidit: sed quum illam percipit, tenetur damnum resarcire, & famæ suæ consulere, ne scandalum sit de eo tanquam doloso.

Ablatio rei cuiuscunque inuito domino semper peccatum est.

FVrtum (hoc est occulta acceptio alienæ rei inuito domino) peccatum est mortale ex suo genere: quia iustitiam uiolat contra charitatem proximi, potest tamen esse ueniale propter imperfectionem actus, uel ex parte primi motus uel ex parte paruitatis rei, quia modicum pro nihilo reputatur, non enim reputatur quis læsus in rebus ex parua re ablata.

Sunt autem quatuor circa furti peccatum aduertenda. Primum est, de animo furandi, ne erres intelligẽdo quod si quis surripuit pomum peccet mortaliter, quia habet animũ illud pomum furandi. Error est iste, quoniam animus furandi importat animum inferendi nocumentum proximo, non uocatur autem nocumentum si est nocumẽtum secundum quid, quale est nocumentum in re minima. Et propterea per animum furandi, intellige solummodo animum surripiendi aliqd notabile. Et ideo si quis surripit aliqd minimũ, hñs animũ nõ surripiẽdi aliqd notabile, excusatur à furto mortali. Si autẽ paruũ surripit, ita quod si posset, notabile etiã aliqd acciperet, proculdubio animo furandi accipit, & peccat ex

furtiuo

Quartum est quod inter aliena computatur inuenta:tenetur enim inuentor non sibi sed domino reddendam accipere rem inuentam si bona conscientia accipere uult illam alioquin furtum committit. Et si quidem dominus scitur aut diligentia præmissa inuenitur, reddatur illi. Si autem dominus non inuenitur (quia fortè uiatori cecidit) debet illi reddi in bonis spiritualibus, ex quo non potest in temporalibus reddi. Ad si inuenta domino carent sunt, inuentoris, sicut quæcunque in nullius bonis sunt, occupantis sunt. De thesauris tamen ubi ius ciuile disponens in obseruantia est, seruandum est. Naufragorum uerò bona iuxta leges quorundam litorum confiscata ex hoc ipso quod ex naufragio sunt, nescio qua iustitia occupentur, nisi illa qua afflictio additur afflicto. Vnde non leges, sed legum corruptiones ac tyrannides sunt. Nec excusantur seruantes illas: imò(ut patet extra de rapto. cap.excommunicationi.) nisi ablata restituant, excommunicationi se nouerint subiacere, qui Christianos naufragium patientes spoliant.

Inanis gloriæ appetitus an semper in peccatum inducat.

GLoriæ humanæ apetitus licet malus non sit (nam ita licitum est cupere & quærere humanam gloriam, sicut licitum est cupere & quærere alia bona humana, scilicet pecunias, agros, & huiusmodi, est enim gloria unum inter bona humana non paruum) inanis tamen gloriæ appetitus peccatum est: quia à recta dissonat ratione omne uanum. Est autem gloria uana non solum quando de falsis est, sed etiam quando de transitoriis, aut à transitoriis expetitur, quia non solum de falsis uana est gloriatio (utpote de his quæ non sunt) sed etiam quum transitoria tanti fiunt, ut de illis aut ab illis quæratur gloria, uanitas est. Sufficere debet homini a transitoriis gloria transitoria ut sic, & non quasi gloria absolutè: illa enim parui fit, si cognoscitur, dum autem magni fit, quia ut gloria absolutè æstimatur, uanè appetitur: quia reuera magnum quid non est. Non est autem semper mortale peccatum: sed solùm quãdo amor gloriæ repugnat charitati, uel quantum ad illud de quo est gloria, uel quan-

tum ad intentionem appetentis gloriam. Et primo modo solùm peccat mortaliter, qui gloriatur de aliquo quod est peccatum mortale, quicquid sit illud. Secundo uerò modo, qui ponit suum finem ultimum in gloria humana, hoc est, qui tantum afficitur gloria, ut illam præferat obseruationi præceptorum: ut est ille qui ob amorem gloriæ consequendæ, uel timorem gloriæ perdendæ incurrit aliquod peccatum mortale: ut Lucretia elegit adulterium ne infameretur: cuius oppositum elegit Susanna, præferentes diuina præcepta gloriæ humanæ & uitæ.

Gula quid dicatur, & an semper sit peccatum.

GVlæ peccatum consistit non in hoc q cibus delectabis delectabiliter sumitur: quoniam hoc nullum peccatum est: nisi quis sit adeo insipiens, ut putet omnem uoluntariam delectationem sensibilem esse peccatum. Sed consistit in hoc q inordinatè delectatio cibi appetitur aut habetur: puta quia plus aut prius &c. q̃ deceat delectatione cibi afficitur homo.

Et tunc solum est mortale quando delectationem cibi habet quis pro ultimo fine, iuxta illud, Quorum deus uenter est. Hoc autem cognoscitur ex hoc q homo ob delectationẽ in comedendo non curat transgredi præceptum Dei aut Ecclesiæ: ut sic propter hoc furetur, aut contemnat ieiunare &c.

Frequenter autem est mortale, & quandoque ualde graue: ut cùm delectatio cibi allicit ad comedendum usque ad uomitum, aut alia inconuenientia & similiter quum inducit ad alia peccata puta ad nimium sumptum, uel ad nocendùm propriæ sanitati, & ad quæcunque alia peccata: quæ secundum se sunt iudicanda quanta sint.

Mutatio habitus debiti & conuenientis uitiosa est, nisi causa rationabilis interueniat.

HABITVS debiti omisio uel occultatio, nisi rationabilis causa excuset, peccatum est: quia cõtra aut præter rectam est rationem. Quinque autem habitus differentias debitas in communi conuersatione humana inuenimus. Prima est, circa differentiam maris & fœminæ. Et constat peccatum esse marem in habitu

habitu fœmineo, aut econtrario conuersari, & in Deuteronom.cap.xxij.prohibetur ut abominabile domino.& in decretis dist.xxx.anathema sit mulier uirilem induens uestẽ. Verùm hæc intelliguntur, quando prosuperstitione aut luxuria fiunt. Vnde si in laruis aut comœdiis hæc fiant, transire possunt. Sed in continua conuersatione non est permittẽdum: quia contra bonos mores & custodiam castitatis communis est. Et nisi ab Episcopo moniti sub pœna excommunicationis desistant, excommunicandi sunt & eiiciendi de conuersatione humana. Secunda est, circa differentiam clericorum & laicorum. De qua uide suprà in uerbo, clericus. Tertia est, circa differentiam religiosorum & aliorum. Et quantum ad religiosorum dimittentium habitum, peccatũ, uide infrà in uerbo, religiosus. Quantum ad aliorum peccatum, qui religioso habitu in laruis utuntur, distinguendum est an fiat laudabilis repræsentationis gratia: quia tunc non est peccatum, aut in religionis uel religiosi ludibriũ: & tunc ratione iniuriæ notabilia est peccatum mortale, aut sola uanitate, & tunc uana transire potest, si secundum ueritatem non irrogatur iniuria alicui notabilis.

Quarta est circa differentiam Christianæ fidei ab aliis festi: puta Iudæis, Mauris, &c. Nam si differentia certa distinctiua Christianorum & aliorum est, ita ut quilibet utens tali habitu fateatur suam fidem: mortale esset peccatum. Christiano deferre habitum Iudæi aut Mauri. Nec sic erat tempore quo beatus Sebastianus sub militari habitu degebat, ita quod ex eius exemplo non licet ex causa quacunque in casu proposito contrauenire, puta Christianum deferre super uestes characterem. O, ex aliquo timore, ubi hoc est proprium signum Iudæorum quoniam hoc nihil aliud est quã ex timore fateri se Iudæum. Nec est simile de clerico qui ob timorem iter agit in habitu laicali: quoniã etiam explicitè tunc negare se clericũ, non nisi officiosum mendacium est.

Quinta est, circa differentias personarum, nobilium uel ignobilium &c. Et huius uolatio ad immodestiam pertinet. De qua infrà in uerbo ornatus.

Peccatum an possit in astiludio committi.

HAstiludium (quo pro exercitatione bellica, aut ꝓ solẽni

tate festiuæ alicuius iucunditatis regiæ armati equites duo contra se inuicem currunt cum lanceis) ex suo genere peccatum mortale non est: quia in eo cùm interuenit ut in pluribus mors, aut mutilatio, aut quodcunque notabile personæ nocumentum: huiusmodi enim ludi ex hac sola causa pernicioli sunt scilicet ex nocumento personali. Et propterea si uerum est quod supponimus (scilicet quod ut in pluribus non accidat huiusmodi nocumenti periculum) hastiludium, & quicunque alius ludus militaris habens talem conditionem damnandus non est: quoniam actus humani ex eo quòd ut in pluribus inuenitur, iudicantur. In cuius signum torneamenta damnantur, quia sæpe inde mortes proueniunt: ut patet extrà de torneamentis. cap. felicis.

Peccatum infidelitatis quibus modis committatur.

HAeresis crimen est infidelitatis, ex tribus constans, scilicet errore in ijs quæ sunt Christianæ fidei pertinaciter. Et aduerte primò diligenter, quod tertia conditio requisita ad hæresim (scilicet obstinatio) non sic requiritur, tanquam non sit hæreticus, nisi qui sit inflexibilis & immutabilis: sed sic exigitur quod homo vult in ijs quæ sunt fidei sic credere, non obstante quòd Ecclesia oppositum decreuerit quantum ad manifesta, aut decerneret quantum ad ambigua. Verbi gratia quantum ad manifesta: siquis uult deliberatè credere quod Spiritussanctus non procedit à patre, & filio, aut quòd non erit resurrectio mortuorum, aut quod mortuo corpore moritur etiam anima, non eget alia obstinatione: quia iam est hæreticus ex hoc quod non dubitat hæc esse contra fidem sanctæ matris Ecclesiæ, & tamen ipse uoluntate deliberata credit: hæc est enim satis pertinax qui eligit non captiuare intellectum suum sacræ scripturæ sanctæque matri Ecclesiæ. Quantum uero ad ambigua, si quis ignem inferni aut aquas quæ super cœlos sunt, credat esse uel nō esse similes istis igni, & aquæ existentibus apud nos, non propterea est hæreticus: quia neutra pars clarificata est à scriptura, uel Ecclesia. Sed si sic adhæreat uni parti, ut etiam si sancta mater Ecclesia decerneret alteram esse necessariò affirmandam, ipse nihilominus uellet deliberatè credere suā partem hæreticus esset pro-

pter hanc pertinacem animi præparationem adiunctam. Aduerte secundò quòd licet hæreticus purè mentalis sit uerè, & perfectè hæreticus, non est tamen excommunicatus: sed ad hoc quòd sit excommunicatus, exigitur aliquis actus exterior: quia Ecclesia non iudicat actum interiorem nudum secundum seipsum. Vnde talis posset absolui à peccato liberè. Sed si etiam sibiipsi dixit exteriori loquela, iam est excommunicatus in cœnadomini &c.

Histrionatus exercitium an & quando peccatum.

HIstrionum peccatum non consistit in exercitio histrionatus, nam licitè potest officium suum exercere, hoc est uacare vt gestibus, uerbis nouis adinuentionibus delectationem alijs præbeat, seruatis debitis circunstantijs. Sed præcipuè consistit in materia, uel inhonesta, utendo scilicet actibus aut uerbis inhonestis. Vel diuina, ponendo res fidei aut Ecclesiæ in iocum. Vel iniuriosa, despiciendo alios. Aut adulatoria &c. Peccant quoque secundum locum, tempus, negotia & personas, dum horum aliquid non considerant aut par uifaciunt. Peccant & tertiò ex fine, nimis placere cupientes hominibus. Quando autem in huiusmodi peccatum mortale interueniat, non facilè dixerim, quia iocosè hæc dicuntur & fiunt. Veruntamen in ijs quæ ex suo genere sunt mortalia (ut iniuriæ diuinorum & hominum, & similia) nisi paruitas offensæ excusat, quia modicum pro nihilo reputatur, peccatum mortale incurritur, quia licet iocositas excuset à tanto, non tamen à toto. Propterea huiusmodi autem annexa histrionatui, ab Aug. tantopere damnantur histriones & dantes eis, ut habes in decretis, dist. lxxxvj cap. donare, &c. qui uenatoribus. el primo.

Peccatum homicidij dupliciter potest incurri.

HOmicidium (hoc est illicita hominis occisio) peccatum mortale est, contra iustitiam & charitatem. Et quia occidere hominem dupliciter contingit (uel per se, hoc est intentione occidendi, uel per accidens, hoc est præter intentionē) si est ex intentione. est illicita ex triplici capite. Vel ex parte hominis occidendi, quia nō meretur mortē. Et hinc semper occidere innocentem est illicitum: nisi per accidēs iudex ex-

cusetur in casu in quo oportet ipsum secundum allegata, & probata dānare innocentē ad mortē. Et similiter per accidēs excusatur carnifex exequens sententiam iniustam, non cōtinentē errorem manifestum. Et similiter excusantur milites subditi in bello occidentes, ex obedientia ad bellum reputatū iustum, quāuis secundum secretā ueritatem sit iniustū, ac cedentes, iuxta illud Aug. contra Manichæos: Vir iustus si fortè etiam sub Rege & homine sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare, si quod sibi iubetur, uel non esse cōtra Dei præceptū certum est uel utrum sit, certum nō est: ita ut fortasse reum faciat Regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi. xxiij. q.i. quid culpatur. Vel ex parte occidentis, quia scilicet publicam authoritatem non habet supra illius occidendi uitam. Et hinc semper est mortale occidere ex intentione hominem absque publica authoritate, nec ullam noui exceptionē. Hinc enim homicidii rei sunt non solùm ex vindicta, rixa &c. occidentes, sed etiam qui seipsos defendendo, alios occidunt, hoc est ideo se defendunt ut occidant, uel non sunt defensione contenti nisi occidant: quum solummodo in foro conscientiæ liceat eis occidere per accidens, hoc est ideo occidere quia se defendunt, quia non possunt aliter se defendere nisi occidāt, Iuxta hoc caput (scilicet ex parte occidentis) peccatum accidentaliter interuenit, si mala sit occidentis intentio ut quāuis iusta sit occisio, occisor, tñ ex odió uindictæq; liuore mā dat aut exequitur. Hoc enim accidentale omnino est: quia ex mala intentionem etiam opera misericordiæ polluuntur, & non solum hæc iustitiæ opera.

Vel ex parte modi occidendi: quia scilicet non seruato iuris ordine. scriptū est enim: Iuste quod iustū exequeris. Deuteron. xvj. Et hinc homicidij sunt rei occidentes ueneno uel alias secreto de mandato dominorū non citatos, nō auditos, non dānatos, ēt si læsæ maiestatis dicerētur rei. Nec excusat authoritas principis, etiā si constaret principi, ut personæ priuatæ ꝙ meretur quis mille mortes: quoniā sciētia & potestas currunt pari passu, hoc est quod oportet potestatē publicam moueri a scientia publica, & secundū illā regulari. Nec hoc est, de iure positiuo, ut possit princeps legibus solutus nō ser

uare,

tate, sed est iuris naturalis. exigit nanque natura actus publici (qualis est iusta occisio hominis ex publica potestate) ut sit ex publica uoluntate, & publica scientia: alioquin nec causæ sunt subiinuicem commensuratæ (dū potestas est publica, & scientia est priuata) nec adhibentur causæ commensuratæ effectui dum actio potestatis publicæ ponitur exire a sciētia priuata. sūt igitur homicidæ & princeps & cōsulētes & exequentes occisiones hoīum indēnatorū ex publica scīa.

Nec excusat (quam allegaret princeps) ratio scandali uitandi, aiunt enim persuadere necem conantes, quod illum mortem mereri constat clarissime, sed ut honor illius & familiæ, & dignitatis seruetur, & ut scandalum uitetur, oportet ipsum sine iudicio occidere cum dexteritate, sunt enim diabolicæ artes ad excusandas excusatiōes in peccatis. Nec propterea damnamus iudices qui repertos in flagranti crimine notorio (ut latrones in uiis & huiusmodi) statim suspendi iubent. interuenit siquidem ibi notorium facti, loco accusatoris & testium, faciens publicam sententiam, & excitans publicam uoluntatem & potestatem ad publicum iustitiæ actum. Et hinc uidere potes non excusari officiales & subdominos quibus à Regibus iubetur ut aliquem in auditū sine ullo crimine notorio capiant ac decapitent, si iussa perficiunt. Debent siquidem obedire quantum ad capturam & custodiam (quia hoc ex rationabili causa potest Rex iubere) sed non quo ad occidendum, quia hoc non potest Rex absque scientia publica iubere, scientia autem publica non est nisi tripliciter, scilicet uel ex propria confessione iudiciali, uel ex probatione iudiciali, uel ex notorio facto. Vnde ubi nullus interuenit actus iudicialis nullumq; extat notorium crimen, non est exequendum principis mandatum ad necem proximi. Nec excusat obedientia tanquam in dubiis quia non est subditi discernere superioris iudicium, quoniā hoc habet locum in iis in quibus princeps potest bene & male iubere, non autem in iis in quibus certum est eos esse homicidas, quale est mandatum propositum.

Hinc quoque mortaliter peccant iudices, qui nō seruato iuris ordine dānāt ad mortē aliquos etiā si morte sūt digni, si tā aliqd de substātialibus omittitur, puta sufficiētia testiū

est enim tunc iudex ipse homicidij reus, quoniam occidit hominem non ut ius seruans & dicens. Ex his demum clarè habes quod occidere seipsum, semper est illicitum: quoniam occiditur homo cōtra naturalem charitatem suipsius, & contra iustitiam: quum nullus sit suipsius iudex nec propriæ vitæ dominus, & quilibet sit pars ciuitatis, & solus Deus sit qui occidit & uiuere facit.

Hominis occisio accidentalis dupliciter considerari potest, ad hoc ut in peccatum occidentem inducat.

OCcisio autem hominis per accidens (hoc est præter intentionem) illicita ex duplici capite inuenitur, uel ex immoderata actione, uel ex negligentia. Et ex primo quidem capite, infiniti sunt modi iuxta plurima immoderata opera ex quibus potest occisio hominis præter intentionem operantis euenire. Nam & immoderata sui aut proximorū, aut rerum defensio, illicitam reddit inuasoris occisionē: quæ si moderata esset, nō ei ad peccatum imputaretur mors inuasoris: nam non solùm seipsum, sed proximum (ut Ambr. in primo de officiis testatur: & habentur xxiii. quæst. iii. in cap. fortitudo. & cap. non inferenda.) tuendo licet occidere iniuriam irrogantem. & pari ratione tuendo libertatem membrorum suorum, ne scilicet turpiter patiatur: & similiter integritatem, ne mutiletur aut uulneretur: & similiter necessaria ad uitam & uirtutem ne perdat res suas aut suorum. Quæ si uis, uide diffusè in commentariis nostris super secunda secundæ. quæst. lxiiij. artic. vii. ad secundum. Et notabis uerba Ambrosij, quæ uniuersaliter de iniuria loquūtur. Immoderata quoque uenatio seu sagittæ emisio, equitatio seu relaxatio equorū calcitrantium, aut animalium malignantiū, & quorumcunque lædere ualētium, culpabilem reddit mortem inde sequentem. Immoderata demum medicina tantò magis homicidam medicum reddit, quantò minus est præter intentionem: quia non debet tentare medicinarum uim cum periculo uitæ alienæ: nec ubi certa notitia morbi deest, potest exhibere periculosam de uita medicinā: de cuius medicinæ uiribus non potest se excusare, qui professionem facit medicinæ. Comprehenditur sub hoc quoque genere oppres-

sio

ſio tenellorũ paruulorũ in lecto, ex hoc ꝙ tenentur ſimul ad dormiendũ: quũ hinc facilè poſsit talis oppreſsio ſequi. Hoc autẽ intellige cõiter: poſſet enim in particulari caſu hoc licere, in quo ſcilicet ſcđm ſenſatorum iudicium non exponitur infans oppreſsionis periculo. Propter frigus autẽ non uideo licere: quia nõ ſunt faciẽda mala, ut euitetur aliud malũ, ſed poteſtaliter prouideri: puta ponẽdo tabulã aliquam intermediam, ne poſsit infans opprimi, & huiuſmodi: & tantò plus quanto ætas illa patiens eſt frigoris. Ex ſecundo uerò capite (ſcilicet ex negligentia) infiniti ſunt modi, iuxta infinitos caſus in quibus huiuſmodi negligentia interuenire poteſt. Colligendo tamen ad genera, diſtinguitur negligentia eorum qui poſſunt & debent ex officio prouidere, à negligentia eorum qui poſſunt, & debent ex articulo occurrentis neceſsitatis prouidere: nullus enim negligit, qui licet poſsit, nõ tamen debet. Exigit enim negligentia tria: ſcilicet poſſe, debere, & non facere. Imputatur igitur homicidij peccatum dominis & officialibus, ſi ex eorum negligentia occiditur homo. Et hoc ſiue in caſu inuaſionis particularis occurrat: ſiue in caſu quo publicis uiis non prouidetur, ſiue in caſu quo ciuitas ſine iuſtitia aut quaſi ſine iuſtitia regitur: & quaſi cuilibet licet impunè occidere, mutilare, ob fauores aut pecuniam aut ignauiam &c. omnium enim malorum huiuſmodi rei ſunt, qui tenẽtur cuſtodire iuſtum publicum. Sub hoc quoque genere comprehenditur negligentia medicorũ, qui curam ægri alicuius ſuſceperunt, quum ob eorũ negligentiã in ſtudendo, uiſitando &c. perit, quoniam ex ſuſcepta cura tenentur. Imputatur denique homicidij crimen iis qui poſſunt & ex articulo neceſsitatis occurrente tenentur occurrere, ſi non occurrunt. Primò, ſi non paſcit quis fame morientem: iuxta illud Ambr. Si non pauiſti, occidiſti. Secundò, ſi non occurrit ad tuendum proximum inuaſum, ſi poteſt cũ moderamine inculpatæ tutelæ: iuxta illud Ambr. Qui non repellit à proximo iniuriam ſi poteſt, tam eſt in uitio, quam ille qui facit, uterque enim caſus eſt extremæ neceſsitatis. Tertiò, ſi non reuelando, aut retrahendo aut &c. prouident ne aliquis ex ſibi noto tractatu aut propoſito &c. interficiatur: quia tenentur adiuuare & eruere quãtum in ſe eſt à morte

te proximos. Ad hæc enim tria uidentur omnes negligentiæ casuum necessitantium ad occurrendum ne quis pereat, reduci. In primo enim mors naturalis, in secundo mors uiolenta manifestè, in tertio mors uiolenta occultè imminens cogit proximum ut occurrat si potest.

Circunstantię quinque in canonicarum horarum celebrationis omissione consideranda.

HOrarum canonicarum omissio exigit ad sui discretionem peccati, ut tractentur quinque: scilicet qui, quid, qualiter, quando, ubi. Et quantum ad primum (qui scilicet teneantur ad horas canonicas) quamuis ex præcepto in iure contento soli presbyteri expressi inueniantur: cōiter tamen tenetur, quod quicunque in sacro ordine cōstitutus absq; rationabili causa (quæ semper subintelligitur) omittit, peccat mortaliter. Et similiter beneficiati, siue sint in sacris siue nō, obligati dicuntur. In his tamen exceptio rationabilis uidetur, ut scilicet excipiantur nihil percipientes de fructibus beneficij: ita tamen ꝙ ex parte sua non desit percipere fructus: quia cessat ratio obligationis, tenetur enim beneficiatus ad officium diuinum, quia stipendium habet Ecclesiasticum. Et secundum hoc beneficiatus nō appellatur quis quantum ad uinculum diuini officii si nō potest habere possessionem ac fructus beneficii, nisi fructus ei postmodum dandi sint: quia tunc constat beneficium ei fructificare, quamuis actualis perceptio fructuum pro tunc sit impedita. Dicuntur & tertio obligati religiosi professi. Et certè nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione: ut patet ex hoc quod monachorum ordo contra regulares clericos distinguitur, ex eo ꝙ isti diuinis ministeriis horarum canonicarum & missarum mancipati sunt, illi ad contemplationem abstrahendo ab huiusmodi diuinis ministeriis. Hinc enim patet esse professos monachos in Dei Ecclesia absque horis canonicis. Vide si uis sanctū Tho. in ult. q. ij. secūdæ. ar. vij. ad scđm. & Hier. xvi. q. j. c. alia. & c. sic uiue. & c. si clericatus. Vnde nec conuersi: quia ad seruitia clericorum in religionibus recipiuntur, nec professi in habitu clericali donec in sacris sint constituti, tenentur ex iure aut ratione

ad

ad horas canonicas. Victus namque religiosis debetur ex eo ꝙ totaliter Deo dicati in illa religionis obedientia sunt, non minus quàm debetur à temporalibus dominis & hospitalibus uictus illis qui eis per totam uitam in ministerium adscripti sunt. Et de professis clericis, ut dixi, ista consuetudini: de conuersis non dubites. Tertia, nos uerò & similes lõgè ab hoc uinculo esse scito: quia modus tantum quidam uiuendi est eorum uocata religiositas.

Nec propterea de conuersis & tertianis fluctues quia in eorum regula seu statutis decernuntur illis quædam orationes pro horis canonicis: quoniam hinc fit quidem ut teneantur ad illas orationes sicut ad alia mandata regulæ, non autem ut teneantur ex Ecclesiæ præcepto ad horas canonicas. Hæc de primo.

Horæ canonicæ sunt iuxta Ecclesiæ propriæ ritum celebrandæ, & de iure septem sunt.

QVo ad secundum (scilicet quid dicere tenentur) ex iure quidem solum inueniuntur septem horæ canonicæ præceptæ. Ex consuetudine autem quilibet debet iuxta suæ Ecclesiæ, seu religionis consuetudinem id dicere pro horis quod ibi consueuit pro horis diei. Et idem reputatur iudicium de adiunctis, siue suffragiis, siue psalmis, siue horis beatæ uirginis &c. Discernendo tamen consuetudinem habentem uim præcepti, à consuetudine simplici: ita ꝙ consueta secundum uim præcepti soluantur ut præcepta, & consueta ut consueta: non est propterea reus mortalis peccati commutans qualitatem horarum: puta soluens de sanctis quas deberet soluere de feria: & similiter soluens iuxta ritum Romanæ Ecclesiæ, qui deberet soluere iuxta monachalem ritum: & similiter commutans ordinem horarum, puta dicens sextam prius, & postea tertiam. Et horum & similium ratio est, quia substantia præcepti consistit in hoc quod canonicæ horæ dicantur, & non in qualitate aut ordine. Grauiter tamen peccant qui absque rationabili causa huiusmodi mutationes ad libitum faciunt. Hæc de secundo.

Diuinum officium deuotè & attentè & integrè celebrandum est.

Quo

QVo ad tertiũ(.s. qualiter horæ dicendæ sunt)quanuis di uersi diuersa sentire uideantur, plenus tamen sensus tex tus, in cap.dolentes.de cele. Mis. manifestat sub præcepto cadere modum dicẽdi: quoniam & uerba hoc significant clarè, dum dicitur: Districtè præcipientes in uirtute obedientiæ, ut diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuote. Et ratio textus confirmat: quia iam tunc erat officium diuinum præceptum & in modo exoluendi illud errabatur: & constitutio illa ad corrigendum defectum qui in modo exoluendi committebatur, facta est: ut ipsa de ipsa testatur. Nõ ergo adi terandum præceptum de dicendo officio diuino, sed ad præcipiendum modum dicendi, nouum præceptum factum est: ut scilicet studiosè & deuotè quantum Deus dederit, exolua tur. Nec propterea quia Ecclesia non iudicat de actibus inte rioribus, studiositas & deuotio referuntur ad exteriora tantum: quoniam uerum quidem est ad Ecclesiæ iudicium non spectare actus interiores secundum se, hoc est nudos: sed non est uerum Ecclesiæ iudicium subterfugere actus internos: ut sunt ratione actuum exteriorum. Excommunicat nãque Ecclesia eos qui odio uel amore inquirunt, aut mittunt inquirere hæreticos: ut patet cap multorum de hæret.in cle. Sic au tem est in proposito, quod licet internam studiositatem & deuotionem nudam Ecclesia non præcipiat, præcipit tamen utranque, internam ut rationem exterioris cultus. Nec propterea laqueus iniectus est animabus: quoniam facillimum est huic præcepto obedire, nam nihil aliud exigit, nisi quod quis animo uacandi Deo horas inchoet, & in contrarium ani mus iste non mutetur dum exoluit diuinum officium. Muta ri autem in contrarium est impossibile ex inaduertẽtia: quo niam non uoluntariè ab officio uagatur qui inaduertẽter ua gatur. Et ideo si quis aduertit se cogitare hæc uel illa quæ de bent esse extranea, tunc à meditatione sua, sed non aduertit quod ab officio diuino distrahitur, quanuis uoluntarie illa meditetur, non tamen uoluntarie animus ab officio diuino distrahitur: ac per hoc animus uacandi Deo à principio officii habitus non est mutatus in contrarium: quia nunquam iste habuit animum recedendi a uacando Deo

in illo officio: oportet enim recessum humanum a termino a quo, fieri per se, hoc est ex intentione. Tanto autem facilius hoc monstratur, quanto non una, sed quatuor uiis potest quis officio diuino attendere. Vel quantum ad uerba, ne scilicet dicat unum uerbum pro alio, nec confundat aut colligat uerba, ut distinctè ac reuerenter dicat. Vel quantum ad sensum uerborum, ut percipiat mente, & applicet affectum ad id quod uerbis significat. uel quantum ad grariam petitam, puta castitatem humilitatem, fidem, spem, diuinam amicitiam cœlestē patriam: & alia huiusmodi: quæ sola (ut patet intuenti) petuntur communiter in diuino officio. Vel quantum ad ipsum Deum, seu Iesum Christum cruxifixum &c. Et hæ omnes, secunda excepta, communes sunt doctis & indoctis, maribus & mulieribus: nisi quod in prima ignorantes possunt materialiter errare, sed non refert ad propositum. sat enim est quod quis attendit ne erret. Et quia una istarum attentionum sufficit, ideo inexcusabilis est quisquis officium diuinum dicit non cum animo quantum ex se est uacandi Deo. Qui enim cum hoc animo inchoat & non mutatur in contrarium (hoc est in uoluntatem non attendendi diuino officio) celebrat diuinum officium ex parte sua studiosè & deuote, expetans quantum Deus det in prosequendo tam attentationis quæ spectat ad studiositatem applicatiuam intellectus, sensus ad attendendum, quam cuiuscunque sanctæ affectionis, quæ spectat ad deuotionem oblatiuam promptæ uoluntatis ad ea quæ Dei sunt. Sicut igitur contra Ecclesiæ præceptum agit, ex occultissimo interiori odio omittens inquirere &c. ita contra Ecclesiæ præceptum agit ex occulto interiori proposito instudioso, & indeuoto dicens officium diuinum.

Qui uero saluo animo uacandi Deo inuoluntariè uagatur, non peccat. Qui uero negligenter se habet circa exequutionem attentionis & deuotionis, uenialiter peccat. Nunquam enim interuenit transgressio præcepti. quādiu immutatum manet primum propositū uacādi Deo. Hæc de tertio.

Tempus qualiter sit in horarum canonicarum celebratione considerandum.

Quo

Ecclesia dicendũ est ꝙ ubi tenuitas census in causa est & fuit semꝑ quantum est in memoria hoĩm, excusantur collegiales seruantes consuetudinem: puta dicendo Missam maiorem, & uesperas in Ecclesia, uel aliquã horam, prout ibi moris est antiqui: quoniam derogatum ibi uidetur iuri communi ex rationabili Prælatorum tolerantia. vbi autem sufficientes habent ꝓuentus, & extãt tẽpla, ac deputati ad hmõi cultũ ꝑci piẽtes suas portiones, & parũ aut nihil exoluũt diuini cultus in ipsis Ecclesiis ex introducto abusu, ipsis uiderint si uincu lo iuris derogatum est.

De illo autem qui in choro uersus sui chori sub missæ sibi tantũ dicit alterius autẽ chori uersus audiẽdo tantũ exoluit, ratio dictat ꝙ non satisfacit: quia communis exolutio cõmu nicãtiũ est: iste autẽ per se loquẽdo nõ cõmunicat alteri choro. Et ita alibi scripsimus. Si tamen intelligerem ꝙ uiri timorati consueuerunt sic facere, dicerem quod consuetudo bonorũ optima est legũ interpres: & charitas quæ omnia cõmunia reddit, efficit ut uersus auditus sit cõis omnibus audiẽtibus, tanto magis quanto maiores in choro non debent cantare, sed meditari quæ ab inferioribus cantantur. Hæc de quinto.

Peccatum hypocrisis dupliciter incurritur.

HYpocrisis, (qua homo simulat personam iusti uel iustioris) peccatum est: quia mendacii uim habet. Incurritur aut dupliciter. Vel formaliter, hoc est ex intentione: uel materialiter. Sed hypochrisis formaliter non est una, sed diuersificatur iuxta diuersa intẽtionis obiecta. Inueniuntur enim in hypocrisis peccato duo mala, scilicet defectus bonitatis, & simulatio illius. Et propterea hypocrisis altera est quæ intendit utrumque malum: ut quum homo intendit esse malus & simulare se bonũ. Et hæc ẽ ꝑfecta hypochrisiis excludẽs a regno cœlorũ. Altera intendẽs unũ malũ tãtũ: scilicet simulare se bonũ, uel meliorẽ, q̃ sit: ut quũ homo scit quidem nõ esse bonũ, aut esse malũ, nõ tñ hoc intẽdit aut cõtemnuit, sed solũmodo intẽdit simulare se bonũ seu meliorẽ q̃ sit. Et hæc hypocrisis si nuda sit, licet non sit peccatum mortale, est tamen peccatum, quia mendacii uim habet. Si uero hæc hypocrisis sit uestita aliquo alio malo fine, ex illo iudicãda est. Si enim finis ille sit contra charitatẽ, est peccatum mortale.

Si autē finis ille ſit uana gloria, non tamen ita quòd in ea ponatur ultimus finis, peccatum eſt ueniale quidem, ſed duplicatum. Si tamen finis ille ſit bonus (puta ad ædificationem aliorum) nihilominus peccatum eſt: quia non ſunt facienda mala ut eueniant bona.

Hypocriſis uero materialiter eſt, quum homo facit opera naturaliter ſignificantia interiorem bonitatem, aut meliorem bonitatem, & tamen intus non eſt: nec homo intendit per illa opera ſimulare illam interiorem diſpoſitionem bonam: ut quum quis quaſi eleemoſynaliter aut quaſi liberaliter dat alicui rem quam ex debito ei dare tenetur, non ꝙ intendat ſimulare ſe liberalem aut eleemoſynarum, ſed uel occultare ſe debitorem, uel aliquid aliud. Et ſic de ſimilibus. Vnde ſcito ꝙ ille qui opera ad Dei ſeruitium naturaliter ordinata (ut ſunt ieiunium, oratio, eleemoſyna) facit ex intentione non ſeruiendi Deo ſed ob gloriam humanam &c. hypocriſis peccatum incurrit formaliter, implicitè tamen: quia facit opus ſignificans intentionem ſeruiendi Deo quæ in ipſo non eſt, & intendit reputari eleemoſynarius uel deuotus &c. Vnde conuincitur ꝙ intendit ſimulare intentionem rectam quæ non eſt in eo, quantumcunque explicitè non intēderet ſimulare, ſed gloriam ex opere illo acquirere humanā: redit enim hypocriſis actus in naturam ſuæ formæ ex tot cōcurrentibus. Vnde Matth. vj. hypocritas hos appellat. Quū facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut faciunt hypocritæ.

Peccatum iactantiæ, ſex circunſtantijs quale ſit, agnoſci poteſt.

IACTANTIA (qua quis uerbo plus de ſe, quàm ſit, aut apparet eleuando dicit) ſex habet capita, ex quibus diſcerni quantum peccatū ſit, poteſt. Primum eſt, mendacium: eſt enim ſpecies mendacii. Et hic diſcerne, ſi interuenit iactando mendacium pernicioſum, aut officioſum, aut iocoſum. Secundum eſt, incluſa laus: non enim iactator purè narrat: ſed tanquàm laudans narrat. Et ſimiliter hic diſcernere oportet, ſi laus eſt pernicioſa, officioſa, aut iocoſa. Tertium eſt, arrogantia,

gantia, quando est illius iactãtiæ efficiens causa. Et hic oportet discernere si est perniciosa. Quartum est, inanis gloria, propter quam quis se iactat. Et hic oportet attendere si ponitur in ea finis ultimus. Quintum est, lucrum propter quod quis quandóque se iactat. Et hic oportet inspicere si est in damnum proximi. Sextum est, uanitas ex qua multi se iactant. Et hoc constat esse ueniale.

Transeo autem hæc sub breuitate, ne repetantur quæ de mendacio, arrogantia, & inani gloria in locis propriis dicũtur. Laus quoque perniciosa sicut adulatio, & inanis gloria discernitur, si scilicet laudatur seu approbatur aliquid contra Deum aut proximum: ut quodcunq; peccatum mortale. Ex his enim habes, quod nisi perniciosa sit iactantia, ex intentione aut materia cõtra Deum aut proximum, uenialis est, & frequens humani generis labes.

Idololatriæ crimen plusquàm mortale dicitur.

IDololatria (qua scilicet alteri quàm Deo diuinus cultus exhibetur) peccatum est mortalissimum: quia quantum in se est, æquiparat creaturam creatori.

IEiunii Ecclesiastici omissio multiplici eget consideratione, ut sanè iudicet. Et ad quatuor capita cuncta reduci possunt. Primum est quidem de necessitate ieiunii. Secundum, qui sunt dies ieiunii. Tertium, qui tenentur ad ieiunium. Quartum, quali uinculo adstringamur ad ieiunium.

Ieiunij necessitas tria includit necessaria.

QVo ad primum, de necessitate ieiunii, sunt tria: scilicet qualitas ciborum, hora competens, & unica comestio. Exigit quippe omne Ecclesiæ ieiunium abstinentiam ab esu carnium. Sed inter quadragesimã & alia ieiunia hoc interest, quòd quadragesima requirit etiam abstinentiam ab ouis & lacticiniis: in aliis autem ieiuniis potest quisque uti ouis, & lacticiniis ubi consuetudo est: ubi autem non est consuetudo, non licet. Quòd si alicubi in quadragesima consuetum sit uti butyro, excusantur: ex quo tanto tempore Prælati sciunt & non reprehendunt. Horam conuenientem ad comedendum intantum exigit ieiunium, ut ab hora nomen acceperit: ut patet ex eo quòd dicimur ieiunare

uel usque ad nonam,uel uesperam, quasi tota uis ieiunii consistat in prorogatione inediæ usque ad horam tardiorem. Et uerè sic esse testatur Ecclesiastica obseruatio. Propter quod quantò plus tarda hora comeditur, melius ieiunatur: non enim præcipit Ecclesia manducari hora nona: sed negatiuã; scilicet non manducari ante Et hora quidem conueniens antequam non est comedendum,est meridies grossa æstimatione. Sed ubi communiter non seruatur à ieiunantibus, potest quis comedere illa hora qua communiter ieiunantes ibi comedũt. Et hoc ideò dico: quia paulatim detractum multum uidetur horæ: nam trecenti anni adhuc non sunt ex quo hora prandii in ieiunio erat hora tertia post meridiem: ut patet in diui Thom.scriptis. Nunc autem religiosi etiam multum ante meridiem æstiuo tempore in quadragesima uidentur comedere. An autem antequàm comedat,dixerit clericus nonam aut uesperam, ad officij magis quàm ieiunii horam refert: ad neutrius tamen spectat necessitatem. Vnica demum comestio nisi ad ieiunium necessaria sit,metitur Greg. à quadragesimali ieiunio,dies dominicos subtrahentes: quoniam inter dies dominicos tunc & alios tantum una vel multiplici comestione abstinentiam distinguere experimur. Et hoc testatur Ecclesiastica obseruatio. Accedit tamen circa hoc quæstio, tum de uespertino ientaculo uocato collatione uespertina,tum de dimittentibus prandium,tum de propinam seu credentiam facientibus dominis, tum de pluries bibentibus cum aliqua confectione, tum de comedentibus aliquid propter superuenturam tarditatem prandii, tùm desumentibus manè ientaculum, seu collationem serotinam, & prandium differentibus ad noctem: uidentur enim omnes hi pluries comedere, & tamen non frangere ieiunium. Sed quædam horũ facilè patent non aduersari unicæ comestioni intentæ ab Ecclesia. Interpretamur siquidem comestionem per se, hoc est ex intentione comedendi: ita quod solus ille ultra ordinariã comestionem manducat, qui ideò manducat ut manducet. In quorum numero non computari cõstat facientes, credentiam, sumentes aliquid ne potus noceat, & hoc modo sumentes ientaculum serotinũ, & pari ratione diuidentes prandiũ: puta quia præaccipiunt aliquid seruitores aut lectores mensæ: uel

ſæ: uel quia ſurgunt à medio prandio ad aliquid occurrens, & poſtea redeunt ad terminandum prandium. In his non eſt ex intentione niſi unica comeſtio: quia per accidens diuiſio illa accidit. Præſumentes autem aliquid manè propter præuiſam longam occupationem retardaturam à prãdio, ex eodem capite uidētur excuſari. Sed quia hora non uidetur admittere quod ad unitatem prandij ſpectet quod manè ſumitur, ideò ex debilitate iſti excuſantur quando excuſantur: quia ſcilicet ſi hoc non facerent, quaſi deficerent, & inepti eſſent ad id quod interim facere oportet. Sumere uerò ientaculum ſerotinum ad ſuſtentationem naturæ, eſt proculdubio iterum comedere: quia directè manducare ad naturæ ſuſtentationem ordinatur. vnde apud religioſos manducatio uocatur refectio: & locus manducandi, refectorium: quia religioſi non debent uti cibo niſi ad reficiendum. Sumere autē dictum ſerotinum ientaculum ex conſuetudine, quia ſic conſuetum eſt, piè interpretandum eſt: ut ſcilicet fiat ne potus noceat. Sumere autem ipſum ut conceſſum ex conſuetudine etiam ſine ſiti tolerabile uidetur, quamuis uerè ſecundam inducat comeſtionem paruulam, ſed quaſi pro nihilo habetur conſuetudine ſuffragante. Verum ſerotinum iētaculum manè ſumere, & prandium in ueſpertinum tempus differre, nulla uideo ratione licere, quia nec conſuetudo excuſat, nec ius concedit. Poſſe tamen perſona aliqua uel ſic complexionata, uel propter occupationes diurnas &c. diſpenſari in hoc (ſicut & in aliis rationabilibus caſibus, ut dicetur) ab Epiſcopo. Nec ſumere in ientaculo ſerotino parum panis, frangit ieiuniū, quia ad hoc uidetur ſerotinum iētaculum reductum, ut nō referat quid quiſq; ſumat, ſi modū nō excedit & rectè ſibi quiſq; conſulere uidetur q illud ſumit qđ ſuæ cōplexioni plus prodeſt, ex quo medicinæ cā conceditur. Hæc de primo.

Iura dies ieiuniorum ſtatuerunt, & conſuetudo.

DIes ieiunii noti ſunt ex cōſuetudine magis q̄ iure. Et propterea cōſtat & quadrageſimā, & quatuor tēpora, & uigilias natiuitatis Domini, Pētecoſtes, Aſſumptionis beatæ virginis, & omniū ſanctorū, & Apoſtolorū (niſi Ioannis euāgeliſtæ ac Philippi & Iacobi) natiuitatis Ioannis Baptiſtæ, ac beati Laurentii & nō plures cōmuniter eſſe ieiunio celebran

das: nisi alicubi antiqua consuetudo aliter obtinuerit in aliquo dictorum dierum: quoniam consuetudo derogare potest iuri, sicut fecit ius præcepti in ieiunijs quatuor temporū paschalium & uigilia Pentecostes, quorum nullum ex iure apud diuum Thomam est in præcepto: quia est ieiunium exultationis. Hæc de secundo.

Ieiuniū quib. personis inexcusabiliter sit obligatoriū.

QVo ad tertium (qui scilicet tenentur ad ieiunium) quū hoc sit præceptum generale cōmune toti populo Christiano, omnes tenentur quos rationabilis causa non excipit aut excusat. Rationabilis autem causa in proposito uocatur tam uera quàm æstimata, quàm authorizata: ita quod non solùm quæ uere ac euidenter est causa rationabilis, ut infirmitas, sed etiam quæ à ieiunare debente creditur absque fraude quod sit causa rationabilis (puta dolor aut debilitas talis, quod putat se quis excusari à ieiunio) & rursus causa dubia an sit sufficiens ad frangendum ieiunium, si authoritate Episcopi fulciatur, pro rationabili habenda est. Igitur sub uerè rationabili causa comprehenduntur tria, scilicet impotentia, necessitas, & pietas melioris boni.

Ex impotentia siquidem excusantur pueri & adolescentes usque ad finem tertij septennii, in quo cōmuniter finit ætas augmenti: quia egent nutrimēto multiplicato propter augmentum. Excusantur senes: quia senectus morbus est incurabilis. Sed ætas qua incipit senectus, non est determinata: quia naturaliter aliqui trigesimo anno senescunt, aliqui quadragesimo, alii quinquagesimo, prout habent naturaliter longiores ætates. Communiter tamen qui sunt sexaginta annorum, senes sunt: quia scriptum est, Dies annorum nostrorum septuaginta anni. Vnde in hac ætate, nisi euidenter constat ex robustiore complexione posse absque læsione ieiunare, non tenentur ad ieiunia: quia ex quo de ætate constat, & de robore est ambiguū, non est expectandus casus amplior uirtutis: quæ quum manifeste deficere incipit, irreparabilis est.

Excusantur infirmi & debiles manifestè, aut iussa medicorū habentium timorē Dei, mulieres prægnantes & lactātes, quia egent alimento multiplici, sicut illi qui crescunt. s. pro

se, &

ſe,& pro fœtu ſeu prole. Et hos quidem excuſat impotentia naturalis: illos autem qui hora prandii non poſſunt habere ſufficientem refectionem, excuſat impotentia habendi panem &c. Ex neceſſitate excuſatur quis quandocunque aliquid im pediens ieiunium oportet facere quod eſt neceſſarium ad ſalu tem ſeu ſanitatem corporis vel aīæ ad ſtatū temporalem, uel ad uitandūm damnum, uel ad acquirendum aliquid de raro contingentibus: ut ſi oportet aliquem quantum poteſt labo-rare, cum quo non ſtat ieiunium (quia aliter nō poteſt ſe ſuā quæ familiam alere, ueſtire, dotare, tenere filium in ſtudio, &c.) non tenetur minuere laborem ut ieiunet. Et hinc excu-ſantur nō ſolum laborantes in agricultura, ſed in quacunque arte, qui aut uix ſic, aut nec ſic acquirere poſſunt omnia neceſ ſaria, ſibi familieq; ſuæ, &c. ſi cum huiuſmodi exercitio non poſſunt ſimul ieiunare. Excuſantur quoque omnes ex neceſ-ſitate cuiuſcunque debiti operis, ſi cum exequutione debiti operis non pot quis ieiunare q̄a lex ieiunii ſicut non impe-dit neceſſaria opera, ita non impedit opera debita. et hinc fit, ut quum longum iter debitum, eſt impediens ieiunium, ab-ſoluat à ieiunio. Similiter ſi uir non poteſt ieiunando debi-tum uxori reddere, non tenetur ieiunare. et ſimiliter ſi uxor non poteſt ſe gratam uiro ſeruare (puta quia propter ieiuniū macilenta aut pallida diſpicitur a uiro) non tenetur ieiunare. Et uniuerſaliter non tenetur homo, omittere opus aliquod ad quod tenetur, ob præceptum ieiunii.

Ex pietate autē maioris boni excuſantur a ieiunio quicū-que alicui maiori bono incunbunt, quod non poſſunt ieiu-nando efficere: quia ieiuniū præcipitur ut promotiuū ad bo num, & nō ut impeditiuum maioris boni. et hinc excuſan-tur, qui pietatis ſeu miſericordiæ corporàlis aut ſpiritualis operibus uacant, ſi cum his non poſſunt ieiunare: quoniam opera utriuſque miſericordiæ meliora ſunt quam ieiunii: iuxta illud Apoſtoli, Corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt: pietas aūt ad omnia ualet. Verum quia peregrinatio ſub genere eſt corporalis exercitationis pluſquam ieiunium (quia ieiunium eſt actus uirtutis, ſcilicet abſtinentiæ ſeu tē-perantiæ: peregrinatio uero nullius importat uirtutis actū, ſed à religione imperatiue aſſumitur in peregrinatione ad lo

ca sancta)non audeo excusare à ieiunio propter peregrinatiõ nem non necessariam ad loca sancta, nisi in duobus casibus. Primus est, si illius personæ peregrinatio ad locum illum esset ualde vtilis ad diuinum honorem: puta quia est persona authoritatis, ex cuius peregrinatione multorũ augetur cõis deuotio,& ille non potest simul ieiunare & peregrinari. Secũdus, est si feruor deuotionis sic accendit ad peregrinandum, vt vtilius animæ peregrinantis sit peregrinari sine ieiunio, quàm ieiunare sine tali peregrinatione. Et vtriusque ratio est una: qua ieiunium non debet esse impeditiuum maioris boni. in primo autem casu impediret maius bonum commune: in secundo uero maius bonũ proprium. Hæc de causa excusante à ieiunio uerè rationabili & sufficiente. De rationabili autem causa æstimata sufficiente ab ipso debente ieiunare, vel à suadentibus illi, quãuis in ueritate sufficiens nõ fuerit: dicendum est, quòd si absque fraude aliqua credit quis se excusari ob aliquem laborẽ, vel dolorẽ, vel occurrentiã, & propterea frangit ieiuniũ, ita, ꝙ non frangeret illud nisi crederet se in casu illo excusari à peccato uiolati ieiunij, non est talis trãsgressor præcepti: quia nec per se agit contra præceptum (quia ex intentione non prætexit obedientiam nec abstinentiam) nec per accidens seu materialiter sic operatur, ut redeat peccatum in naturam suæ formæ: quia nihil hic ponitur interuenire faciens hanc reductionem: quum nec scandalum nec nocumẽtum aut aliquid huiusmodi admisceri ponatur. Et ex hoc capite innumerabiles personæ timoratæ excusantur sæpissimè a transgressione præcepti de Ieiunio dum uel ex multis reputatis secundum ipsos rationabilibus causis soluerunt ieiunium, aut collationem excessiuam putarunt sibi licere absque solutione ieiunij propter debilitatem, propter somnum habẽdum &c. omnium enim huiusmodi una est quam diximus ratio excusans. Et caue ne sis imprudens, & nimis sapiens in oculis tuis, dicendo, quòd omnino isti soluunt ieiunium &c. & sis causa, quod isti non ieiunẽt iuxta suum posse: nam ipsi sic ut dictum est agendo, non agunt contra præceptum Ecclesiæ, & fortè quandoque nec ueniãliter peccant:& ex tua sapientia agent fortè postmodum contra præceptum: sicut ieiunantes ter in hebdomada in quadra-

gesima

gesima, audientes a doctis stultis, quòd qui unum diem nō seruat, reus est totius quadragesimæ, omittunt etiam illorum trium dierum ieiunium in damnationē utrorumque, si enim cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. Satisfacit enim Ecclesiæ præcepto, qui impotentem se putans ad ieiunium totius quadragesimæ, alternis diebus ieiunat aut bis aut semel in hebdomada iuxta uires suas. Et similiter qui ientaculo serotino eget pro sustentatione naturæ, & cū illo potest per transire, non est propterea licentiatus ut cœnet: moralia enim præcepta moraliter sunt interpretanda in exequutione, ut mos bonus intentus in exequutione quantum fieri potest seruetur. De rationabili demum causa authorizata, sciendum: est quod optimum refugium dubitantibus ac timentibus est superioris authoritas. Nam qui causam aliquam habet rationabilem quidem sed iudicio suo non sufficientem aut dubiam, exponat negotium suum fideliter superiori, & illius arbitrium potest sequi. Superior autem debet non puro consilio, sed authoritatem suam interponendo dispensare, si uidetur sufficiens causa, aut cōmutare in aliquam eleemosynā, uel orationē, seu aliquod aliud opus pium, si de sufficientia causæ dubitat, aut cām minus sufficientē absolute cognoscit, sed supplendā per cōmutationem iudicat in tali casu. Verbi gratia, persona suis commoditatibus assueta, iter aggressura est, & difficilimum sibi fore cognoscit ieiunium cum conditionibus itineris, submittit se superiori: & uidetur superiori expedire animæ illius in hoc casu dispensationem: & propterea supplendo commutat in aliud opus pium, & præcipuè eleemosynæ. Vocatur autem superior in huiusmodi casibus Episcopus: & si causa facilis est, aut Episcopus non potest commodè adiri, proprius curatus, & apud religiosos suus Prælatus: quia pro his minimis nulla ratio suadet oportere passim Papam adire.
Nec solum hæc potest Episcopus, sed etiam potest & debet transferire ieiunium occurrens, in magno festo in antecedentem diem: ut ieiunia Christiani populi consonent iuris dispositioni: ut si uigilia Ioannis Baptistæ occurrerit in die corporis Christi, debet populus mandante Episcopo ieiunare in uigilia corporis Christi, & in die cor-

poris Christi uesci carnibus sicut in die dominico: & in hoc eodem debent religiosi conformari, quantum ad ieiunij trã sgationem. Idem est autem iudicium si in festo solenni patroni ciuitatis uigilia aliqua occurrerit.

Notanter autem loquor de ieiunio uigiliæ: quia Ecclesia fugit uigilias fieri in festis & propterea Ioannis Euangelistæ uigiliam non facit in festo sancti Stephani. Non horret autẽ ieiunium quatuor temporum in festis: ut patet de festis sanctorum Thomæ Matthæi apostolorum, quæ sæpe in ieiunijs quatuor temporum celebrat. Hæc de tertio.

Vinculum ad ieiunium astringens, quale sit.

QVo ad quartum (quale scilicet est uinculum quo tenemur ad Ecclesiæ ieiunia) ex communi interpretationis uidetur uinculum præcepti obligantis ad mortale transgressores ex obedientia uel contemptu: quia contra obediẽtiam directè ageretur: & hoc habetur pro certo, uel sine rationabili causa uera aut æstimata, uel authorizata, non habita generali aut speciali gratia summi pontificis: quia tunc scienter ageretur contra opus præceptum. Et hoc ego non audeo ex iure scripto asserere: quia nullibi scio scriptum esse præceptum obligans ad mortale non ieiunantem quamuis inueniatur præceptum, hoc est statutum, obligans: hoc est, inuenitur præceptum ut distinguitur contra consilium, & nõ præceptum, antonomasicè, ꝙ solum obligat ad mortale: ut in uerbo præceptum, habes infrà, & propterea quantum est ex iure scripto, nullum cognosco interuenire mortale peccatũ in fractione ieiunij Ecclesiæ, si desit contemptus. Dixi autẽ generali gratia summi Pont. propter consuetudinem refectorii seu tinelli in curia Romana: ex eo enim ꝙ cum pontificũ tã diuturna scientia sic seruatur, curiales qui tinello sunt contenti, nõ frangunt ieiunia, quãuis panẽ cum acetatio seu salatutio comedant uesperi, prout ibi dari consueuit: sed ieiunãt more curiæ. Frangens autem ieiunium aliquo die, non toties quoties comedit, de nouo peccat, quia postquàm illud fregit, non facit contra præceptum, quod impossibile est amplius obseruari. Et quia quolibet die potest quis seruare præceptum ieiunium illius diei: ideo de nouo quotidie

peccat peccato omisſionis, qui quotidie omittit ieiunium quadrageſimæ, &c. Hæc de quarto. & tota materia ieiunij, quam ſi amplius ſcrutari uis, uidere potes commentaria noſtra ſuper quæſt.cxlvii. ſecunda ſecundæ.

Ignorantia quo caſu uertatur in peccatum.

IGnorantia tunc tantum peccatum eſt quum quis poteſt & debet ſcire aliquid ſiue iuris, ſiue facti, & non facit quod in ſe eſt, ut ſciat illud. Tenetur quilibet ſcire communia, & fidei, & iuris, quæ communiter à fidelibus Chriſtianis communiter inſtructis à parentibus & prædicatoribus & conuerſatione Chriſtiana ſciuntur: ut articuli fidei, decem præcepta, præcepta de confeſsione, communione, & ieiuniis Eccleſiæ. Non ꝙ teneantur ſcire uerba ſymboli, aut numerare decem præcepta, aut ſcire diſcernere præcepta: ſed quod nouerint fide eſſe unum Deum omnipotentem, & Ieſum Chriſtum filium, & ꝙ natus ex Maria uirgine &c. ſimiliter ſciant ꝙ ſolus Deus adorandus eſt, non eſſe periurandum, ſeruanda eſſe feſta, honorandos parentes, &c. Hoc enim eſt noſſe & credere in actu exercito ea quæ quis tenetur ſcire. Et non conſiſtit in ſcire uerba hæc uel illa quæcunque ſint. Præter hæc autem quilibet tenetur ſcire illa quæ debet ex ſuo officio aut gradu aut uoto &c. facere quum aliter nō niſi à caſu rectè ſe habere poſsit in occurrentibus. Eſt autem ignorantia tunc tantùm cauſa peccati, quando ſi quis ſciuiſſet, peccatum illud non feciſſet. Nec excuſat à peccato, niſi ſit inculpabilis. Minuit tamen peccatum quia minuit uolūtarium, niſi ſit affecta: quia tunc auget uoluntarium.

Superſtitioſa imaginum obſeruatio damnabilis eſt.

IMaginibus purè aſtronomicis uti ad affectus ſubiectos cœleſtibus corporibus, nullum peccatum eſſe uidetur: qa ut res purè naturales habentur, nec debemus ſecreta naturæ præſertim cœleſtis influxus noſtri ingenij uiribus metiri, ut priſcis aſtrologis non deferamus. Dixi autem pure aſtronomicos, ut nulla ſuperſtitioſa obſeruatio ſit adiuncta, aut ſuf fumigationum, aut characterum: quoniam hæc conſtat non pertinere ad cœleſtis influxus, ſed ad ſecretos intellectus, quo

rum

rum societas nobis est interdicta.

Sermo indiscretus in peccatum inducere potest proferentem.

IMmunditia in sermone morali generale peccatũ est, quo immundus redditur operans illud. Vsurpatur tamen primò specialiter pro peccato inordinatæ seminationis humanæ cuiuscũque præternaturalis: ex hoc enim homo maximè immundus fit. Et sic constat esse peccatum mortale: de quo pluries Apostolus loquitur, docens immundos excludi à regno Dei. Vsurpatur secundò pro peccato inordinatæ emissionis superfluorum: ut cibi per uomitum, & similiter ex gula procedentium. Et sic ponitur filia gulæ. Frequenterq; est peccatum ueniale: ut pote nec contra Dei nec proximi dilectionẽ: turpe tamẽ, ut pote ẽt corporalẽ immũditiã inferẽs.

Corporalis indecentia respectu status potest in peccatum quem inducere.

IMmunditia corporalis pro quanto humanũ dedecet usum peccatum est: quia recte dissonat rationi. Est autem in profanis uenialis. Sed in sacris si notabiliter offendit, peccatum est mortale, pro quanto ad diuinam irreuerentiam spectat: & tantò magis quantò à Canonico etiã iure sub præcepto prohibetur huiusmodi immũditia. extrà de custod. euchar. cap. relinqui. Vbi nõ solũ sacra uasa, corporalia, & uestimẽta ministrorũ, sed oratoria ipsa ꝑcipiũtur mũda & nitida (hoc est absque macula) seruari. Aduertãt hæc qui sordidis utũtur in Missarũ sacrificio, ita ut abominabile sit tangere & uidere.

Libertatis Ecclesiasticæ uiolatio semper peccatum est.

IMmunitatis Ecclesiasticæ uiolatio mortale peccatum est formaliter loquendo: hoc est ex intentione facta: ut scilicet illam quis uiolet: quia iniuriam infert Ecclesiæ in priuilegio Ecclesiasticæ libertatis, uel quo ad locũ, uel quo ad ꝑsonas, uel quo ad bona mobilia uel immobilia. Propter imꝑfectionẽ tñ actus iuenitur hic ueniale peccatũ sicut in cæteris.

Immunitas Ecclesiastica multis modis offenditur.

Et

ET scito hic sex. Primo, quod Ecclesiasticam uiolare immunitatem non est aliqua una peccati species, sed est tanquam generale peccatum ad omnes sacrilegii species. Violatur siquidem Ecclesiastica libertas, iniuriam inferendo & personis, & locis, & rebus sacris: ita quod uiolare Ecclesiasticam immunitatem sonat quendam generalem actum uitii, quod sacrilegium uocamus. Secundo, quod in hoc peccato est aliquid formale, & aliqd materiale. Habet enim se ut forma, ex intentione agere contra libertatem Ecclesiasticam: materia autem est illa res in qua Ecclesia læditur, aut de honoratur. Verbi gratia: cum clericus iudicatur à laico, quum extrahitur ab Ecclesia qui salus in illa esse debet, quum bona Ecclesiæ usurpantur ab aliis. formale in omnibus est ꝙ tenditur contra id in quo Ecclesiastica persona seu Ecclesiasticus locus, aut Ecclesiastica res debet esse libera, materiale autem est exemptio clerici à laico, salus confugientis ad Ecclesiã, quod res seu bona Ecclesiæ sint Ecclesiæ, & sic de aliis. Tertio, quod crimen hoc potest referri uel ad pœnas iuris, uel ad naturã ipsius peccati. Et si referatur ad pœnas iuris, non est uiolatur Ecclesiæ libertatis qui agit contra priuilegiũ cõcessum alicui particulari Ecclesiæ: puta si agit contra libertatem concessam Ecclesiæ Mediolanensi, aut ordini prædicatorum &c. sed oportet quod agat contra libertatem communem Ecclesiæ. Et hoc non sic intelligas ut oportet illum agere contra totam Ecclesiam: sed quòd quicunque homo, aut quæcunque res, aut quicunque locus offendatur: oportet quod offendatur in illa libertate non quam habet ex proprio, sed quum habet ex priuilegio communi toti Ecclesiæ, ad hoc ut incurrat pœnas iuris latas contra uiolatores. Sed si ad naturam criminis spectetur, ita peccat mortaliter qui uiolat libertatem peculiariter concessam alicui Ecclesiæ sicut qui uiolat libertatem communiter concessam toti Ecclesiæ. nam utriusque peccatum, sacrilegium est, uiolans personam, rem aut locum cultui diuino deputatum. Quarto, quod huiusmodi libertates seu immunitates ecclesiasticæ quæ particulariter sunt alicui cõcessæ, nõ subiacent scientiæ, nec confessor de his debet esse solicitus: quia ex specialibus priuilegiis pendent, quæ debent promulgare illis quorum

rum intereſt. Sed immunitates communes continentur in iure. Et locales quidem immunitates ualde multæ ſunt: præcipuè tamen ſunt, quod ſecularia placita (hoc eſt iudiciales proceſſus) & ſententiæ ſeculares, & maximè in cauſa ſanguinis, conclamationes, ſeditiones, impetus, publica parlamenta, uniuerſitatum conuocationes, negotiationes nundinarũ & fori, non poſſunt in loco ſacro fieri: nec poſſunt ibidem reponi ſupellectilia, uel hoſpitari, niſi neceſsitate cogente. Nec poteſt illi uiolentia inferri, aut aliquis uel aliquid uiolenter aut furtiuè inde abſtrahi, aut in confinibus frangi; exceptis caſibus à iure permiſsis. excipiuntur ſiquidem publici latrones (ut piratæ in mari, & ſimiles in terra) & nocturni populatores agrorum, & occidentes uel mutiliantes in Eccleſia ſub ſpe ut ab Eccleſia ſaluentur. Et idem uidetur etiã, ſi hoc uel quodcunque aliud enorme fiat in eccleſia etiam ſine ſpe ꝙ ab Eccleſia defendatur: quia fruſtrà legis implorat auxilium, qui in legem committit. Perſonales autem immunitates manifeſtæ ſunt, quod Eccleſiaſticæ perſonæ ſunt exemptæ à iudicibus ſecularibus, ꝙ ſunt liberæ à manibus uiolentis ſuadente diabolo, & à pedagiis & angariis. Reales autem immunitates ſunt quod Eccleſiaſticæ perſone exẽptæ ſunt à gabellis pro rebus ſuis uel eccleſiæ, quàs non cauſſa negotiationis deferunt, quod eccleſiæ poſſeſsiones non poſſunt pro alienis debitis obligari, &c.

Quinto, quod uiolare eccleſiaſticam quamcunque immunitatem contingit dupliciter. Vel formaliter: hoc eſt ex intentione agendi contra eccleſiaſticam libertatem, ſeu contra talẽ eccleſiaſticam immunitatem. et ſic proculdubio eſt peccatũ mortale uiolare quamcunque immunitatem eccleſiaſticam, ut dictum eſt: quia committitur ſacrilegium. Vel materialiter: hoc eſt non animo faciendi contra iura Eccleſiaſtica, ſed ex aliqua paſsione ſeu ratione. Et tunc oportet aduertere, ſi actus ille qui fit, ſit talis aut fiat taliter quod redeat in naturam ſuæ formæ: quia ſi ſic eſſet, licet non committeretur ſacrilegiũ ex intentione, nihilominus incurreretur ſacrilegium formaliter & eſſet peccatum mortale, ſicut cõtingit in cæteris uitiis materialiter cõmiſsis. Si autem actus ille non rediret in naturã ſuæ formæ, eſſet peccatum ueniale ,ppter imperfectio-

nem

nem actus. Discernẽdum est autem hoc in proposito ex duobus. Primò ex natura, quantitate, qualitate &c. iniuriæ seu damni illati. Secundò, ex uinculo prohibitionis præcepti. Nam si opus sit notabiliter iniuriosum aut nociuum, non euadit sacrilegium. Vnde qui in Ecclesia fornicatur non animo iniuriandi immunitati Ecclesiæ, sed casu quantum ad locum, non excusatur à sacrilegio, quia dum non curauit continere in illo loco ob reuerentiam loco debitam, redit actus tantæ irreuerentiæ in naturam sacrilegij. Et simile est in alijs notabiliter iniuriosis aut nociuis. Similiter si opus est prohibitum sub tali uinculo, ut appareat uinculum esse ligans ad mortale peccatum (ut est excommunicatio) non euaditur sacrilegium, ut si quis exigat gabellas à clericis, dum enim nõ curat exactor incurrere excommunicationem ut suæ uel alienæ satisfaciat uoluntati in exigendo à clerico, sacrilegium incurrit, etiam si illud non intendat. Et per oppositum quando opus non est notabiliter nociuum seu iniuriosum, & arcto uinculo præcepti non subest, licet sub immunitate Ecclesiæ contineatur, si desit contemptus, non est mortale peccatum, quia nec formaliter (quia non ex intentione) nec materialiter sacrilegium inuenitur redire, ut dictum est, sed uelut imperfectum quid in hoc genere relinquitur peccatum ueniale. Et de horum numero sunt comedere in Ecclesia absq; necessitate, confabulari, consilia facere, hospitari, nautica ligna ibi seruare, & similia. Ex quibus parua uidetur irreuerẽtia haberi, in nullius iniuriam, aut damnum.

Vnde ad quæstionem de uenditione candelarum in Ecclesia aut cœmeterio, dicitur quòd aliud est ibi manere uẽdẽtes ad uendendum, & aliud est ibi fieri solam uenditionem. Primum esset abusionis, nec scio à peccato excusare, quum dominus eiecerit uendentes ea quæ opportuna erant ad sacrificia, & non propriè de templo, quia templum propriè nõ introibant, sed de atrio templi, quod templum appellatur ab Euangelista, existens enim populus in atriis templi, dicebatur esse in templo. Secundum autem si auaritia desit, & ut satisfaciat deuotioni populi fit, nõ uitupero, uidens hoc a personis religiosis & doctis seruari. Nec propterea primum dãno peccati mortalis sed uenialis, si in cœmeterio fiat (quod

non

non eſt domus Dei,ſed fidelium defunctorum) ex quo pontifices ſciunt nec reprehendunt, & non pro notabili habetur irreuerentia. Si autem in templo fieret, niſi imperfectio actus excuſaret, non auderē à peccato mortali excuſare: quia licet Matthæi xxj. dominus eiiciendo uendentes de templo, allegauerit iniuriam maximam, dicens: Vos autem feciſtis illā ſpeluncam latronum. Ioan. tamen ij. allegauit irreuerentiam negotiationis, dicens: Nolite facere domum patris mei, domū negotiationis. Et quia hoc dixit uendentibus minima, ſcilicet columbas (ut ibi patet) conſequens eſt vt declarauerit negotiationē omnem in templo iniurioſam eſſe domui Dei, non poſitiuo ſed diuino iure. Nota tamen id quòd imperfectio actus in propoſito non attenditur penes imperfectionem uenditionis, ſed penes imperfectionem ſacrilegij, quo iniuria fit loco ſacro: ita quòd perfectus actus eſt, qui cōplete irreuerens eſt templo Dei. Et hic eſſet quum uenditor vteretur templo Dei tanquam officina negotiatoria ſeu ad uendendum: puta ſi haberet in templo locum ad vendendū quaſi in officina: Et hos inſinuant uerba domini dicentis. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis. nō enim dixit, Nolite vendere aut negotiari: ſed, Nolite facere domum negotiationis. Significauit enim per hoc, quòd ita uendere vt fiat domus negotiationis, eſt ſacrilegium perfectum: uendere autem citra hoc, quòd fiat domus negotiationis, quum de genere prohibitorum ſit, imperfecti eſt ſacrilegii. Vnde ex hac imperfectione excuſantur à mortali tam pauperes, qui deferunt vænales candelas per Eccleſiam, quàm ii, qui propter accidentem tunc pluuiam ſuas bancas cum candelis vænalibus trahunt intra templum neutri ſiquidem faciunt domum Dei, domum negotiationis: ſed quaſi per accidens ibi vendunt.

Sextò, quòd confundendo vocabula immunitatis, & libertatis Eccleſiaſticæ, hæc & ſimilia intelligenda ſunt. Sed quum ad diſcernendum cenſuras ſacrorum Canonum & caſus reſeruatos deuenitur, ſerua proprietatem nominum, & diſtingue inter Eccleſiaſticam immunitatem & Eccleſiaſticam libertatem. Et per immunitatem Eccleſiaſticam intellige exemptionem loci ſacri: per libertatem uero Eccleſiaſticam,

clesiasticam, intellige exemptionem personæ Ecclesiasticæ, non solum in sua persona sed in omnibus quibus per liberum arbitrium utitur, & quæ possidet: ita quod si quis iniuriam loco sacro facit, non est reus uiolatæ libertatis, sed immunitatis Ecclesiasticæ: nec incurrit censuras latas cõtra uiolatores Ecclesiasticæ libertatis. Qui autem iniuriatur personæ libertatem eius impediendo ut non utatur suis &c. uiolat Ecclesiasticam libertatem. Vnde Benedictus xj. in Extra. inter cunctas. ponit distinctos casus, uiolationem libertatis, & uiolationem immunitatis Ecclesiasticæ.

Impedimenta matrimonii uide infrà in uerbo matrimonium.

Impius in parentes uel alios quoscunque, uitiosus est & peccator.

Impietas (qua parentibus & patriæ, consanguineis & conciuibus debitus cultus subtrahitur, aut iniuria irrogatur) peccatum ex suo genere mortale ac ualde graue est, contra primum præceptum secundæ tabulæ. Potest autem sicut & similia peccata dupliciter incurri, scilicet formaliter, uel materialiter. Appellatur autem & est impietas formaliter, qua ex intentione contra patrem uel patriam &c. omittitur uel committitur: ut quum quis inhonorat patrem ut inhonoret, hoc est animo inhonorandi patrem aut nocet consangnineo ut noceat consanguineo, hoc est animo nocendi consanguineo, offendit conciuem ut offendat conciuẽ: detrahit patriæ beneuolo, ut detrahat patriæ beneuolo. Et hoc est propriè crimen impietatis, & est mortale ex suo genere: ut pote contra dilectionem debitam parentibus & patriæ. Contingit tamen peccatum hoc esse ueniale propter imperfectionem actus: uel ex parte primi motus, ad omittendum uel committendum contra patrem aut patriam: uel ex parte materiæ: puta minimæ omissionis aut commissionis, tanquam pro nihilo computatæ.

Alio modo incurritur impietas materialiter, quando scilicet offenditur pater uel patria, aut consanguineus, aut conciuis, sed non contennendo beneficium seu uinculum

sanguinis

ſanguinis & patriæ, ſed propter alias paſsiones, ut accidit. Et ſic impietas materialiter inuenitur in multis generibus peccatorum, quibus proximi offendi poſſunt. Et eſt circunſtantialibus peccati, quo conſanguineus aut conciuis offenditur, mortalis vel venialis iuxta naturam commiſsi vel omiſsi, ita quod ſi commiſſum in conſanguineum eſt mortale, ipſa quoque materialis impietas eſt mortalis. Spectat tamen hæc circunſtantia ad ſpeciem illius peccati quo offenditur ille qui eſt conſanguineus &c. quia habet idem motiuū. Et ideo fac de hac circunſtantia iudicium, quod eſt de ingratitudine; quia eadem eſt utrobique ratio.

Peccatum impudicitiæ diuerſis actibus cōmitti poteſt.

IMpudicitia, qua homo actibus, tactibus, oſculis ſeu amplexibus vacat libidinosè, hoc eſt delectationis ſenſibilis quæ ibi ſentitur cauſa (etiam ſi nullū intēdatur aliud opus) peccatum eſt, quia huiuſmodi delectatio ad generationem ordinata eſt: ſicut & cæteri actus venerei: & propterea niſi propter generationem fiant, peccatum incurritur, ob priuationem proprij finis. Sed ſi horum aliquid ſic fiat à non coniugibus, peccatum eſt mortale: dicente Apoſtolo ad Galatas v. quòd impudicitiam agentes regnum Dei nō conſequentur. Et ratio eſt: quia huiuſmodi actus impudici eiuſdē ſunt moris cuius eſſet coitus cōſummatus inter illos: ita quòd ſi ſiāt inter ſanguine iunctos, ſpectant ad inceſtum: ſi inter ſolutos ad fornicationem: & ſic de alijs. Et propterea inter coniuges ueniale eſt: quia concubitus ipſe inter eos propter delectationem uenialis eſſet. Ratio autem quare ſunt eiuſdem moris cum actu conſummato, eſt quia hæc ſic accepta (ſcilicet ut ſunt delectabilia ſecundum ſenſum tactus) ſunt ordinata naturaliter ad actum conſummatum, multò uicinius, quàm delectatio moroſa in ſola mente conſiſtens, quanto exterior tactus propinquior eſt conſummationi ueneræ. Oſcula autē & amplexus quæ fiunt ex beneuolentiæ ſigno, licita ſunt; quæ autem ex leuitate iocoſa, uenialia ſunt. Et ſcito non eſſe ſimile iudicium de tactu & uiſu. Delectari enim ī uiſu pulchræ mulieris, nullum peccatum eſt, niſi otioſè, aut ad concupiſcendum uideatur. Et ratio diuerſitatis eſt; quia tactus

ſuapte natura ordinatur ad concubitum, uiſus autem minimè. Hinc enim fit: ut conſentire in delectationem ſenſibilem, quæ eſt ſecundum tactum: ſit conſentire in delectationem veneream. Voluntariè autem delectari de perſona quacunque pulchra uiſa, licet non ſit uenereum ſecūdum genus ſuū: poteſt tamen, & facilè fieri uenereum ex affectu uidentis illecto, tentato &c.

Dæmonis inuocatio manifeſta, quæ propriè incantatio dicitur, peccatum eſt grauiſſimum.

INcantatio omnis, peccatū eſt mortale ex ſuo genere: quia inuocatio eſt dæmonis manifeſta, uel tacita ex aliqua ſuperſtitione adinuenta ad nonnullum dæmonis cultum. Et propterea non excuſatur exercēs incantationem quamcunque à mortali peccato; niſi p.p imperfectionem actus ex parte hominis, non per ſe (hoc eſt ex intentione) ſed per accidēs dæmonē inuocātis: puta quia neſcit interuenire ibi demonū inuocationem, & bona fide credit ſe dare operam rei licitæ.

Sed bene nota hanc ignorantia tacitæ inuocationis habere locum in perſonis idiotis, quandiu non ſunt moniti, ut deſerant. Nam poſt monitionem nō excuſantur amplius: quia ceſſat bona fides: & inde conuincuntur, quòd non per ignorantiam peccant, qui poſtquàm ſciunt, aut dubitant de inuocatione dæmonum, nihilominus faciunt. Et ſimiliter non excuſantur de præteritis ignorantes, qui ſi ſciuiſſent, nihilominus feciſſent: quia ignorantia non fuit cauſa peccati.

Deprehēditur autem tacita inuocatio dæmonum ex multis, ſpecialiter ex ſeptem.

Primò, ex adiuncta aliqua conditione uana ut neceſſaria: ut ſi ponatur uirtus in uerbis ſacris, dum tamen ſcripta ſint in pelle, aut tali hora: & ſimilia, quæ nec ad Dei cultum ſpectant, nec ad rectam rationem. Hæc enim uana diabolus appoſuit ut ſua ſacra. Secundò, ex adiunctis rationalibus, ut naturalibus: ut ſi ad effectus naturales adhibeantur characteres ſignificatiui: referuntur enim huiuſmodi characteres ad dæmones intelligentes ipſos. Tertiò, ex adiunctis nominibus ignotis, vel abſolutè, uel ad quid pertineant: hoc enim dæmonum eſt opus quaſi manifeſtum.

S Quartò,

Quartò, ex excellentia effectus sperati, quia scilicet excedit uirtutem naturalium agentium: ut nosse secreta cordiũ, sanari statim hominem, aut equũm, & huiusmodi. Et hoc intellige quò ad medicinalia, seu naturalia. Quinto ex uanitate effectus: puta quia quædam sacra uerba dicta mouent annulũ super filum: & similia uana. Ex hoc enim ipso, quòd uanus est effectus, constat quòd non est uirtus diuina, sed diabolica, non assistes uerbis sacris, sed assistens sacrificio, quod sibi fit, honorando ipsum illis uerbis: gaudet enim honorari uerbis, & rebus sacris. Et sciant lectores, quod uolui non experiri, sed conuincere huiusmodi diabolicam institutionem ad effectus uanos, propter utilitatem fidelium. Accepto nãque filo, & annulo, protestatus sum, quòd uersum illum sacrum Deo uero (cui à Psalmista dirigitur) dicebam, & non tanquã institutum ad mouendum annulum: & sic dixi uersiculum illum, & annulus non est motus: ut hinc cognoscant omnes, quod tunc diabolus mouet annulum, quando uersus ille dicitur ei, ut ipse instituit. Dicit autem ei tacita intentione, quicunque dicit, etiam iocando, illum, ut habentem uim ad mouendum annulum: quia uim illam non habet nisi ex pacto olim inito cum dæmone aliquo. Et de similibus idem fac iudicium.

Sextò, ex falsis adiunctis: puta quòd Christus habuit febrem, aut spasmum neruorum, & huiusmodi. est enim diabolus pater mendacij: Deus autem non eget mendacijs nostris. Et huic modo propinquus est septimus, quando adiungunt apocrypha, seu incerta. Mirum est enim, quòd huiusmodi incerta habeant à Deo uirtutem, & certa non: Et rursus, quod sanctis uiris, quibus Deus credidit secreta sapiētiæ suæ, & uirtutem potentiæ suæ in miraculis, & sacramentis, & curam animarum, quibus promit notitiam omnis ueritatis, secretas has sacrorum uirtutes negauerit, & uetulis, ac personis qualibuscunque hæc communicauerit. Vnde huiusmodi incerta sunt saltem, ut suspecta, cauenda. Et si non uis falli, nulli in materia incantationum credas: quia impossibile uidetur, ut non interueniat aliqua superstitio, saltem in modo dicendi: puta dicere Pater noster ad aures equi. hoc enim superstitiosum constat esse, & sic de aliis.

Crimen

Crimen incendiarij uoluntariè commiſſum mortale eſt,& ciuili pœna mulctandum.

INcendiarius (hoc eſt malo animo combureſ) manifeſtum damnum infert,& periculo reliqua exponit. Vnde à crimine maximo non excuſatur ſi ex intentione facit. Si uero præter intentionem ex negligentia, iuxta modum negligentiæ reus eſt apud Deum. Quod ſi abſque omni ipſius culpa contingat ab eo incendium proceſsiſſe, nullum peccatum eſt; ſicut abſque culpa tempore ſtatuto communiter incenduntur campi in fine Auguſti, uel &c. iuxta patriarum conſuetudines diuerſas. Sunt autem incendiarij excommunicandi. Et ſi denunciati fuerint excommunicati, nõ poſſunt niſi ab Apoſtolica ſede abſolui: ut habetur extra de ſen.excom.

Coitus carnali inter conſanguineos commiſſus damnabilis eſt, quia naturalem deſtruit honorem.

INceſtus (quo inter conſanguineos ſeu affines carnalis fit commixtio abſque diſpenſatione matrimoniali) peccatũ eſt mortale inter grauiora, propter naturalem reuerentiam naturaleq; fœdus uiolatum. Et ſicut ad inceſtũs crimen ſpectat etiam ſine opere conſenſus in conſanguineam ſeu affinem: ita ad inceſtus ſpeciem ſpectant impudicitiæ, & carnales commixtiones impuberum perſonarum, ſi conſanguinitate aut affinitate ſunt iunctæ: quoniam, & ſunt huiuſmodi actus ut uia ad conſummatum inceſtum, & multo propinquius quàm cogitationes ad inceſtum, ordinantur, quantum in ſe eſt conſummandum licet ex impotentia ætatis non conſummetur.

Imprudentiæ peccatum ex inconſideratione inductum negligentiæ poteſt attribui, & ideò damnabile eſt.

INconſideratio agibiliũ humanorũ quantũ ad eas cõditiones quas põt & debet hõ talis cõſiderare, peccatũ eſt imprudẽtiæ, ſiue ſit uolũtaria ex intẽtione, q.a.ſ. noluit cõſiderare, ſiue ex negligẽtia, quia nõ adhibuit ſuã diligentiam ad con-

siderandum illa quæ consideranda erant, potest autem esse peccatū mortale, quando scilicet est respectu eorū quæ sunt de necessitate salutis facienda, dicenda, appetenda, cauenda &c. Veniale autem quando respectu aliorum. Et hæc intelligēde cōsideratione cōsummata: hoc est, procedēte ad uoluntariū actū male cōsideratū, in quo est inconsideratio contrariè: uel non cōsideratum, in quo est incōsideratio priuatiuè.

Aduerte tamen, q̄ si contingat aliquē ex sola inconsideratione actuali facere opus aliquod q̄ scit esse prohibitum, & si tunc actualiter aduerteret ad id quod scit, non faceret; excusatur à mortali: ut si quis non considerans hodie esse festum, emit, aut uendit: uel non considerans esse diem ieiunij, comedit &c. aut non aduertens contractum esse usurarium, facit illum &c. Et ratio horum & similium est: quia non uidetur esse in potestate nostra occursus omnium quæ scimus in ijs quæ quasi sine discussione operamur. Et multò magis excusatur ille, qui meditatus quantum bona fide credidit oportere, inuenit se post factum opus aut datum consilium considerationem omisisse, peccatum enim mortale præter intētionem ualde difficile, contra intentionem uero impossibile est accidere: in proposito autem & præter intentionē manifestè est, contra intentionem uidetur esse.

Actus inconstantiæ uitiosi sunt, & damnabiles.

INconstantia (qua homo à bono ac debito proposito recedit non exequendo illud) peccatum est: quia à rectæ rationis ordine declinat. Est autem mortale uel ueniale peccatum iuxta materiam subiectam: nam si inconstans omittit ea quæ sunt de necessitate salutis, peccat mortaliter: si uerò alias debita, peccat uenialiter. Et si inconstans ex inordinata aliqua passione amoris uel rancoris omitti propositum prius bonum aliquod supererogationis, peccat quoque uenialiter, quia inordinatè desistit à bono proposito.

INcontinentia (qua homo rectam habens intentionem uincitur à concupiscentia delectabilium carnaliū aut honoris, aut iræ) peccatum manifestè, est personarum non omnino malarum, quæ habituatæ sunt in malo luxuriæ, ambitionis, iræ & huiusmodi: nec omnino bonarum quæ habent

bent huiuſmodi paſsiones domitas: ſed mediocrium, quæ habent rectam intentionem circa caſtitatem, manſuetudinem &c. & tamen uigent in eis paſsiones ut pote non domitæ habitibus uirtutum. earundem enim perſonarum eſt continentia & incontinentia. Contingit autem dupliciter. Vel ita q paſsio huiuſmodi præueniat rationem pugnantem rectè ſentiendo, ita q antequam pugnet, cedit: ut ſæpe accidit cholericis propter uelocitatem choleræ, & melancholicis propter uehementiam impetuoſi motus. Vel ita q ratione inde (hoc eſt ex parte ſuperiore) & paſsione hinc (hoc eſt ex parte inferiore) pugnantibus tandem multiplicata & augmẽtata paſsio uincit. Vtroque autem modo ſi ad cõſenſum deliberatum alicuius (q eſt peccatum mortale) puta uindictã, fornicationem, &c. homo trahitur, peccatum eſt mortale huiuſmodi incontinentia: aliter eſt peccatum ueniale. Et licet Ariſtoteles in mulieribus nolit continentiam & incontinentiam recognoſcere, quia quaſi pueri ſequuntur facilè abſque pugna paſsiones: in mulieribus tamen Chriſtianis propter lumen fidei quo ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem, ac per hoc pugnat contra carnem recognoſco continentiam, quum ſpiritus uincit, & incontinentiam quum ſpiritus uincitur.

Peccatum indignationis membrum eſt ſupebiæ: quapropter damnabile, & mortale dici debet.

INdignatio (qua ex ira homo afficitur proximo tanquã indigno ſua affabilitate, conuerſationem & huiuſmodi) peccatum eſt propter inordinatam paſsionem: & communiter ueniale, procedens ex eo quod indignum reputat ſe à tali nunc &c. pati ſeu tractari. Poteſt tamen eſſe ſine peccato, quando ſcilicet ex iuſto rationis iudicio procedit: iuxta illud Greg. Indignantur iuſti, ſed non dedignantes hoc eſt non habentes affectum inordinatum. Poteſt & eſſe peccatum mortale quando uſque ad ſubtrahendum aliquid de neceſsitate ſalutis impendendum proximo procederet, aut uſq; ad deliberatum cõtemptum aut odium proximi creſcent.

Contemnens auditum uerbi Dei infidelis dicitur, & peccator mortalis.

Infidelitas Christianæ fidei opposita priuatiuè sumpta (hoc est illius, qui natus est habere fidem, quia est homo, non tamen habet) tunc tantum est peccatum, quum negligit auditui fidei credere: iuxta uerbum Domini, Si non uenissem, loquutus eis non fuissem, peccatum non haberent infidelitatis. Contrariè autem sumpta, peccatum semper est maximum. Et distinguitur in tres generales species: scilicet paganorum, hoc est eorum, qui nullo pacto fidem susceperunt Christianam: Iudæorum, qui profitentur in ueritate nostram fidem in figura, & negant illam in seipsa iam claram: & hæreticorum, qui sunt baptizati, sed pertinaciter errant in fide.

Et quamuis infinitæ sint hæresum species, iuxta infinitas erroneas sententias, quæ contra fidem possunt esse: de his tamen non oportet solicitum esse confessorem, quantum ad peccati notitiam, sed solum quantum requirit medicina adhibenda: ut non remaneat in aliquo errore, ut sanus stat totus, ut non facilè redeat ad uomitum &c. Incurritur autem infidelitatis peccatum tripliciter. Primò, ex intentione: ut quum quis in his, quæ ad fidei necessitatem spectare nouit, ab Ecclesia dissentit, deliberate credendo oppositum.

Et tunc est peccatum mortale maximum. Et si Christianus est, uocatur peccatum hæresis: & est excommunicatus, si in interiorem aliquem actum etiam coram seipso solo exciterit: & reseruatur absolutio Papæ cum reliquis de cœna Domini. Secundò per primos seu imperfectos motus: ut quum quis ob tentationes, aut rationes auditas &c. quasi uacillat in iis, quæ sunt fidei, non tamen ad deliberatum consensum discernendi peruenit. Et hoc est peccatum infidelitatis quidem, sed ueniale propter imperfectionem actus. Et licet modo sit grauius, & modo minus graue, iuxta modum negligentiæ: semper tamen est graue, propter genus arduum: & ideo statim abhorrendum est, quum aduertitur, quicquid contra fidem occurrit dicendum, aut audiendum, aut cogitandum &c. Tertiò, propter ignorantiam ex parte materiæ: ut quia uel scit materiam spectare ad fidem, sed nescit se errare in illa, uel nescit materiam spectare ad fidem, quæ tamē

ad illam uerè pertinet; & in utroque casu putans se rectè sentire, nimis tenet, affirmat, atque asserit errorem, quem non uidet esse errorem; infidelitatis peccatum materialiter incurrit: ut contingit Sancto Cypriano martyri, qui cum octoginta Episcopis (ut habes xxxij. distin. cap. præter hoc.) appellauit baptisma hæreticorum lauacrum diaboli: quos beatus August. redarguit. Et quia in huiusmodi materialiter tantum erratur in fide, & non formaliter (hoc est ex intentione: quia omnino intendunt tales stare in fide sanctæ matris Ecclesiæ, imo pro illa pugnare, & intellectum in illius obsequium captiuare) non incurritur mortale peccatum. Sed tamen peccatur, propter nimiam adhæsionem: quod in Cypriano excusabilius fuit ex sentētia tot Episcoporum, & martyrij tandem charitate omnino deletum. i. 39. §.

Infidelium conuersationem habere in humanis occupationibus quamuis peccatum non sit absolutè, cauendum tamen est, ut occasio peccandi, & scandali pusillorum, ubi scandalum timetur. De Iudæis autem in uerbo Iudæi, dicetur.

In iis autem, quæ ad infidelitatis cultum spectant, nullo pacto communicandum est. Vnde nō licet commodare, aut donare, aut uēdere illis aliquid pro usu suorum sacrificiorū, & huiusmodi, quoniam particeps esset quis criminis, utpote adiuuans illos ad exequendum infidelitatis suæ cultum.

Infidelitas, ut est uiolatio promissionis, tractatur infrà in uerbo, perfidia.

Gratias pro acceptis beneficiis non referens, aut referre contemnens, peccatum incurrit ingratitudinis.

INgratitudo (qua homo pro accepto beneficio gratias nō refert opere pro loco & tempore, aut non agit lingua, laudando &c. aut non habet animo, recordando, recognoscendo & affectum beneuolam habendo) peccatum proculdubio est: quia contra rectam est rationem, uiolatur enim mortale debitum: nam pro beneficio accepto debetur statim gratus animus, grataque lingua, & gratum opus pro loco, & tēpore. Et multo magis ac maius ingratitudinis pecca-

tum est, si aut animum malum rependat quis, aut uituperet, aut offendat illum à quo beneficium accepit. Committitur autem ingratitudinis peccatum dupliciter: scilicet formaliter, & per se, hoc est ex intentione: ut quum quis adeo ingratus est, ut uices non rependat, aut malas uices reddat benefico seu benefactori ut sic. Et hoc est propriè peccatum ingratitudinis, quod est speciale peccatum ab aliis distinctum: & hoc est esse ingratum ex interiori contemptu beneficij. Et est peccatum mortale ex suo genere: quoniam contemptus beneficij est contemptus non tam effectus quàm boni affectus benefactoris & contrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Contingit tamen hoc esse ueniale propter imperfectionem actus, & propter primum motum ad contemnendum, & propter beneficium minimum: quia minimum tanquam nihilum: ita ꝙ inde fiat ut contemptus non sit perfectè contemptus propter imperfectionem materiæ: sicut furtum rei minimæ non est perfectè furtum propter imperfectionem materiæ.

Materialiter autem incurritur ingratitudinis peccatum, quando uel omittitur aliquid necessarium ad gratitudinē, uel committitur aliquid offensiuum benefactoris nō eo animo ut ingratus sit, sed alia intentione. Et tunc ingratitudo non est speciale peccatum, sed circunstantiæ peccati in benefactorem commissi. Et si quidem omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de necessitate salutis, cauendum ne fiat in benefactorē, peccati mortalis rationem induit circunstantia illa. Si uerò omittitur aliquid aliter debitum, aut committitur aliter uitandum, uenialis est. Et quia in omni peccato includitur huiusmodi circunstantia materialis ingratitudinis ad Deū omnium datorem, nō oportet scrupulo q̄ſienq̄ꝫ moueri de huius confessione circunstantiæ, sed de illius contritione assidua solicitum esse. Verū quando offensa notabilis in benefactorem aliquem commissa est, explicanda est, sicut aliæ circunstantiæ aggrauantes infinitæ, non tñ mutantes speciē.

Inhumanitas dicitur qui seipsum nimis contemnit, & peccare in hoc potest.

Inhumani-

INhumanitas (qua homo hominem se esse quasi oblitus, alienæ miseriæ non se æstimat participem) peccatum est durioris cordis, qui misericordiæ uirtutem tollit, qua humani nihil à nobis alienum putamus, & quasi unum membrum IESV CHRISTI patitur, reliquum compatitur: sumus etiam omnes unum corpus in Christo, singuli autem alter alterius membra inquit Apostolus. Habet autem duas malas matres: quoniam ipsa cordis duritia ex superbia nascitur, qua quis se tanti tenet, quasi sit adeo celsus, ut ad ipsum mala uix pertingere possint, exterior uero omissio subuentionis, ex auaritia nascitur. Vnde inhumanus à tribus est uulneribus curandus, ut discat quid est, misericordiam uolo.

Iniustitia semper est peccatum mortale.

INiustitia (qua quis iniustum facit in quacunque materia) peccatum est mortale ex suo genere: quia illatiua est nocumenti quod charitati repugnat. Et hoc intellige quando homo facit per se (hoc est ex intentione) aliquid iniustũ, intendens rem, aut famam, aut honorem aut membrum &c. tollere. Nam quando per accidens aliquis iniustum facit (puta quia nec intendit offendere in aliquo proximum, nec scit per se pactum suum lædere quemquam) non est peccatum mortale: nisi magnitudo nocumenti illati aut negligentia sciendi reducat actum in naturam iniustitiæ. Exemplum primi: si quis ex loquacitate mulierem communiter habitam pro pudica, lædat notabiliter in eius fama. Exemplum secundi quantum ad ignorantiam facti: si quis iaciendo sagittam interficiat hominem ibi manentem: quia non fecit diligentiam suam an ibi posset homo lædi sagitta. Quantum autem ad ignorantiam iuris: ut si quis uiolenter eijciat propria authoritate hominem iam olim possidentem agrum suum, quia putat licere sibi rem suam sibi uendicare. in huiusmodi enim redit actus naturam iniustitiæ. Est autem iniustitia peccatum ueniale propter imperfectionem actus ex parte actus, ut primi motus: aut ex parte materiæ, ut in minima.

Peccatum

Peccatum inobedientiæ dupliciter incurritur.

INobedientia (qua suo superiori homo subditus non obedit in alijs in quibus illi subijcitur) dupliciter incurritur. Vel per se, hoc est ex intentione. Et hoc est ex suo genere peccatum mortale: quia iniuriam facit superiori suo, contemnens illius præceptum. Idem namque est contemptus præcepti, & nolle extra intentionem obedire præcepto: quia qui ex intentione inobediendi transgreditur præceptum, uult non subiici per obedientiam præcepto: quod est nolle subdi præcepto: quum non ad aliud subdatur homo præcepto nisi ad obediendum. Quia ergo paria sunt contemptus præcepti, & nolle ex intentione obedire præcepto, constat peccatum mortale esse non obedire subditum præcepto superioris ut non obediat. Intellige autem præcepti nomine, omne superioris mandatum obligans subditum ab obediendum: ita q; non exigitur ut sit præceptum antonomasice (hoc est obligans ad peccatum mortale) sed sufficit q; sit præceptũ, hoc est habens uim obligatiuam subditi ad obediendum, ut præceptum in moralibus distinguitur contra concilium. Et intellige q; inobedientia formalis (hoc est ea intentione ut non obediat) sufficit ad peccatum mortale inobedientiæ. Contingit tamen interuenire peccatum ueniale propter imperfectionem actus, uel primi motus, uel materiæ minimæ: ut sæpe dictum est in similibus.

Incurritur autem inobedientia materialiter, quandocunque non ex intentione inobediendi, sed alia intentione contra præcepta Dei uel superiorum homo facit. Et tunc inobedientia non est speciale peccatum, sed concurrit generaliter cum omni peccato, inquantum in eo est inobedientia Dei: & similiter inobedientia præceptorum iuris uel Prælati tanquam generale peccatum omnium transgressionũ iuris uel mandatorum a Prælato inuenitur: quando subditus non ideo transgreditur ut non obediat. Et propterea de hmői inobedientia materialiter, iudicandum est secundum grauitatẽ peccati cum quo concurrit: nam si concurrit cum peccato aliàs mortali, est mortalis: & si cum peccato aliàs ueniali, est

est uenialis. Et hinc fit, ut si superioris præceptum obligans ad mortale subditus transgreditur non eo animo ut no obediat, sed ex alia uoluntate, peccat mortaliter: quia materialis inobedientia concurrit cum peccato aliàs mortali, hoc est ex ui talis præcepti constituto inter peccata mortalia.

Mens humana debet ab inquietudine uacare: ne solicitudine nimia labatur in peccatum rationem omittens.

INquietudo mentis peccatũ sonat commune multis materiis prout aliqui inquietent mentem circa negotia secularia, ex auaritiæ affectu: alij circa ea quæ sunt Veneris, alij circa ea quæ sunt gulæ, alij circa ea quæ sunt uindictæ &c. Vnde potest esse peccatum mortale, quando ex mortaliter malo animo est deliberate. Et potest esse ueniale peccatum, utpote uel ex malo habitu præcedente ueniens absque deliberatione, uel circa uenialiter malam materiam uersatæ: ut contingit negotiatoribus lucrosis auaris absque cuiusdam damno.

Peccatum insensibilitatis qualiter committatur.

INsensibilitas rarissimum peccatum est, quo quis siue rationabili causa fugit delectationes sensibiles naturales. Et si inuenitur hoc peccatum mortale est: ut si quis horreret in tantum delectationes sensibiles, ut necessaria ad cibandum seipsum subtraheret aut negaret debitum uxori, & breuiter necessaria prætermitteret. Aut ex lapidea natura constaret homo talis: ita quod forte non haberet tantum luminis & liberi dominij super suam malam complexionem ut mortaliter posset in hoc peccare.

Insipientia inquantum oppositum est sapientiæ peccatum causat.

INsipientia pro quanto peccatum sonat contrarium sapientiæ, male affectæ mentis ad effecti uè iudicandum secundum primam causam, crimen est siue tollat à se Deum ut finem suorum operum, siue ut prouisorem, siue totaliter iuxta illud, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Sed

Sed tunc usque adeo excecat ut infidelitatem inducat, qui enim primo operatur tanquam, qui putat non esse Deum, non multum distat ut, putet, & dicat in corde suo non esse Deum.

Violatio interdicti Ecclesiastici semper est prohibita.

INterdicti Ecclesiastici uiolatio peccatum uidetur solummodo clericorum; quoniam solis clericis pœna indicitur. Nec etiam est clericorum qualitercunque sed pro quãto exercent aliquid certo ordini deputatum: ita quod nec ipsi clerici uiolan t interdictum, nisi faciendo aliquem actum ordinis. Ex pœnis autem irregularitatis & suspensionis ab officio & beneficio, & ineligibilitate & impostulabilitate &c. quas clericus uiolans interdictum incurrit, apparet peccatum esse mortale: tanta enim multiplicatio tam grauium pœnarum, graue delictum supponit. Nec quantum ad hæc refert, an ipse clericus sit interdictus, an hæc faciat in loco interdicto. Intelliguntur aut in proposito appellatione clericorum non solum, qui uere sunt clerici, sed etiam moniales quæ nullius ordinis sunt capaces; ut patet in cap. postulastis. de cleric. excommunica. & cap. ministrante. Ita quod ipsæ tunc uiolare intelliguntur interdictum, quando officiarent Ecclesiã ut prius, & breuiter illa facerent quæ clericis intelliguntur prohibita tanquam competentia ex ordine aliquo. Et quoniam imponitur eis multum grauis pœnitentia (scilicet, quod in arctiori debent retrudi monasterio ad agendum pœnitentiam) apparet similiter peccatum mortale. Verum huiusmodi apparentia mortalis peccati, siue in clericis, siue in monialibus, non cogit fateri peccatũ mortale: quia solæ pœnæ sunt temporales, quas potest homo cum merito incurrere: ut patet in iudice qui incurrit irregularitatem iudicando iuste hominem ad mortem: omnes enim huiusmodi pœnas aut maximas inter illas incurrit homo absque peccato. Et propter ea sicut excommunicatio minor potest incurri absque mortali peccato, & tamen priuat hominem a maximis mysteriis sacris & necessariis singulis hominibus (quia priuat a perceptione sex sacramentorum) ita interdictum sicut & irregularitas & suspensio incurritur absque mortali

peccato,

peccato, quantum est ex parte pœnarum, aliunde siquidem potest esse mortale, scilicet ex parte contemptus aut præcepti adiuncti, si contingat aliquid horum adiungi. Dixi autem uiolationem interdicti peccatum esse clericorum quatenus clerici: quia laici non propriè uiolant interdictum nisi faciendo a clericis illud uiolari: & tunc non minus quàm clerici peccant. Et in multis casibus huiusmodi, incurrunt laici excommunicationem: ut habes suprà in uerbo, excommunicatio.

Sed si clericis uiolantibus aut non uiolantibus interdictū laicus interdictus aut in loco interdicto audit diuina quæ ibi dicuntur, dicēdum est quod peccat quidem, si ipse laicus est interdictus: quoniam debet humiliter sustinere interdictum, & obedire abstinendo à diuinis. Si tamen ipse non est in culpa, nec est nominatim. Sed ut unus de populo interdictus, & sine scandalo ex deuotione hoc faceret tanquam putans innoxiis pias interpretationes pœnarum subuenire creditur excusari à tanto. Si autem ipse non est interdictus, sed audit in loco interdicto, non uidetur peccare: quia ex quo ibi diuina dicuntur ipso non authore, melius est, ut fructum ex illo malo bonus percipiat, quam quod abstineat: nisi hoc esset fomentum clericorum ad non seruādum interdictum. Et similiter si celebrans admittit ad diuina aliquem interdictum, non teneor ego exire: quia non est assignatum delictum participii in diuinis cum interdicto sicut cum excommunicato: quamuis celebrans incurrat suspēsionem ab ingressu Ecclesiæ: ut patet in cap. Episcoporum, de priuileg. in vi. Aduerte hic, quod hodie nullus tenetur seruare interdictum à iure uel a iudice positum, si non est contra certum locum aut personam denunciatum: quia sic in concilio Constantiēsi sub Martino quinto indultū est: ut patet in cōstitutione superius recitata in tractatu de excommunicatione minore.

Confessores qualiter se habere debeant circa pœnitentialem interrogationem.

INterrogationes pœnitentium à confessoribus, propter finem huius operis occurrunt hic inserendæ: ut confessor sciat exercere officium suum. Vbi scito primo, quod ut in

uerbo confessor,tactum est,confessor tenetur ad interrogandum pœnitentiam,in casu quo putat, aut rationabiliter dubitat omitti aliquid necessario confitendum, si non interrogat:quia tenetur iudex discernere omnia necessario discernenda ante sententiam absolutionis : alioquin iudicis officio abutitur. Vnde si ad necessaria disc rnendum oportet interrogare,tenetur interrogare. Et quia abusus sacramentalis iudicii est sacrilegium, proculdubio peccatum est mortale nollo interrogare de necessariis. Et confirmatur hoc ex iuris authoritate,extra de pœnitent. & remis. omnis utriusque sexus. Vbi dicitur de confessore,diligenter inquirens peccatoris & peccati circunstantias. Vbi autem confessor bona fide putat non esse opus interrogatione, non peccat:quia præcepta affirmatiua,quale est de interrogando, intelliguntur pro loco & tempore, & secundum omnes prudentiæ circunstantias. Imprudentis autem est interrogare quem,aut quādo nō putat bona fide interrogandum. Scito secundo quod interrogationum quædam sunt præābulæ ad confessionem,& quædam sunt ipsius confessionis. Interrogationes præambulæ sunt tres. Prima, si audiendum potest sibi subdi quo ad sacramentum pœnitentiæ: iuxta dicta in uerbo,absolutio: quia aliter non posset ipsum absoluere, & propterea ante omnia oportet nosse si est de sua parochia uel diœcesi &c. Secunda, si est inpeditus,ita ut non possit ab ipso absolui: puta si est excommunicatus aliqua reseruare excommunicatione, si est in concubinatus,si usurarius, si perseuerans occupator alieni,seu tyrannus,& quæcunque huiusmodi: Et hoc ut non possit postea Poenitens conqueri dicendo, quod uoluisti audire & scire facta mea, & non uis me absoluere &c. Similem quoque cautelam adhibe Ecclesiasticis,qui detestabilem abusum habendi tot beneficia curata incompatibilia absque rationabili causa sequentes confidunt in bullis scriptis, prædicendum est eis. Prouide primum ut sit tua conscientia secundum Deum, & deinde audiam. Præmittendi sunt quoque Ecclesiastici.comati &c.ad tonsorem, & deinde audiendi. Et sic de aliis.

Tertia est,si præparatus est diligenti discussione præmissa ad confitendum. nā imposibilem humano more uidetur

ut ſtatim quis longi tẽporis delictorum neglectorum recordetur:ita ut poſsit credi illum diligenter diſcuſsiſſe conſcientiam ſuam.Oportet autem præcogitaſſe ſecundum ſuum modum iuxta fragilitatem humanam ; & poſtea ſupplementum à confeſſoris inquiſitione ſperare.Hæc de præambulis.

Ante interrogationes aũt confeſsionis,faciat confeſſor pœnitentẽ dicere peccata ſua modo quo ſcit : quia hoc recta ratio & iudiciis & medicinæ requirit . Nam accuſator debet ſe prius accuſare:& ſimiliter æger debet dicere quid ſibi doleat, caput,an ſtomachus &c. Pœnitens autem eſt accuſator ſuimet,& eſt æger, confeſſor autem Iudex & medicus. Nec hoc putes tempus perditum : quoniam ex tali ſpontanea confeſſione quamuis caſſo modo,habes circa quæ interrogare debes.Memento autem non eſſe interrunpendum accuſantem ſe:ſed poſtquam compleuit,interrogato ordine,qui tibi magis placuerit : Nos aliorum ordinem ſequentes, ſecũdum decem præcepta interrogationes quæ uidentur neceſſariæ,ſummatim per capita pro memoriali,ſubiungemus.Circa primũ præceptum capita nouem occurrunt.Primum eſt,de infidelitate.Si receſsit à fide nihil credendo,quod eſt apoſtaſiá à fide. Si non credidit aliquid fidei,quod eſt hæreſis. Si uere dubitauit de iis quæ ſunt fidei:quia dubius in fide,infidelis eſt. Intellige ſi deliberato conſenſu uoluit dubitare,& non credere. Si uacillauit in fide citra deliberatum conſenſu,eſt ueniale.Si ex timore negauit fidem uerbo uel ſigno , quamuis non corde,quia mortale eſt . Secundum eſt,de idolatria. Si adorauit dæmonem : & breuiter aliud quam uerum Deum . Tertium eſt , de blaſphemia Dei & ſanctorum . Si blaſphemauit Deum aut ſanctos : Si maledixit Deum, aut ſanctos &c . aut iniurioſe impudica membra ſanctorum dixit &c . Quartum eſt,de falſo cultu ueri Dei : ut ſi Iudaicum etiam cultum ſeruauit aut incultum Eccleſiaſtico falſum inſeruit: quia pernicioſum eſſet mẽdacium cultus. Quintum eſt , de ſuperfluo cultu ueri Dei:ut ſi fiat exceſſus Corporalis apparatus , aut cãtus,aut ſoni,quod cõmunitur ueniale uidetur.Sed ſi exceſſus cõſiſtat in hoc quod adiũgitur diuino cultui cãtilena aliquã(ſiue in uoce humana,ſiue in uoce organi) mortale peccatum eſt ex ſuo genere:quia iniuria irrogatur Eccleſiaſtico

cultui

cultui ac Deo, dum colitur huiuſmodi cantilenis. Sextum eſt de inuocatione dæmonum explicata: quia mortale eſt. Et ſimiliter ſi familiaritatem aut pactum, aut ſociale colloquium cum dæmone habeat; quia non licet cum eis niſi hoſtiliter, aut dominatiuè diuina uirtute ſe habere. Colloqui autem cū dæmone in arreptitijs & energuminis uanè & curiosè (ut à multis fit) peccatum proculdubio eſt: quia publicati ſunt nobis hoſtes. Mortale autem non uideo, ſi nihil aliud peius curioſitate aut uanitate occurrit quia imperfectum quid in genere ſocialis conuerſationis hoc eſt. Septimum, de incantationibus & diuinationibus per ſuperſtitioſa, in quibus dæmonis inuocatio implicite inuenitur: quoniam mortale eſt, niſi ignorantia excuſet: ut habes in locis proprijs. Et his annectūtur diuinationes per aſtra, ſomnia, auguria, ſortes, quando ſuperſtitioſæ ſunt: & de portantibus breuia ſuperſtitioſa ad collum &c. Octauum de perfidia uotorum. Si non impleuit uotum tempore debito. Si uouit facere malum: puta percutere. Si uouit non facere bonum aliquod: puta non mutare, non ſi deiubere: quia non ſolum non ualet: ſed peccauit uouendo. Nonum eſt de tentatione Dei. Si tentauit Deū, uoleſ Deum ſuccurrere ſibi miraculo quum poſſet ſe paſcere: aut &c. Circa ſecundum præceptum occurrunt tria, iuxta tres comites iuramenti. Iurabitis i. iudicio, iuſtitia, & ueritate. Hieremia. iiij. Quantum ad ueritatem. Si iurauit aſſertiue, ſcienter falſum: uel dubitans aſſertiue tamen iurauit. Et ſimiliter ſi promiſſorie iurauit non intendens implere. Et ſimiliter ſi comminatorie iurauit. Et ſi quod iurauit ſe facturum; noluit implere. Quantum ad iuſtitiam. Si iurauit ſe facturum malum, præcipue peccati mortalis. Quantum ad iudicium. Si iurauerit indiſcretè, & ſine rationabili cauſa. Et ad hæc reducitur interrogare, ſi fuit cauſa quod aliquis iuraret falſum aut malum, aut non impleret iuramentum. Circa tertium præceptum occurunt quinque ſcilicet de tempore ſacro, de actibus ſacris, de loco ſacro, de rebus ſacris, de perſonis ſacris. Circa primum. Si feſtos dies uiolauit; opera ſeruilia aut alia ab eccleſia prohibita exercendo, aut iubendo illa fieri. Si omiſit Miſſam dictis diebus abſque rationabili cauſa. Si diem feſtum, audita Miſſa conſumpſit in ludis uanis, &c. Si tempore ſacrorum ie

iuniorum(hoc eſt quadrageſimæ,uigiliarum,& quatuor tem porum)omiſit ieiunare abſque rationabili cauſa. Si uiolauit hæc eadem cibis prohibitis circa ſecundum. Si nõ cõmunicauit in paſchate. Si non eſt confeſſus ſemel in anno. Si confitens mentitus eſt, uel tacuit aduertenter aliquod mortale: quia in hoc caſu confeſsio utpote dimidiata eſſet iteranda. Si non peregit pœnitentiam iniunctam. Si contraxit matrimonium cum perſonis ſanguine iunctis uſque ad quartum gradum. Si contraxit matrimonium clandeſtinum. Si neglexit ſacramentum confirmationis pro ſe aut ijs quorum curam habet. Si neglexit ire ad prædicationem,& ſcire quæ tenetur ſcire. Si fecit ſacros actus(hoc eſt actus a cuius ordinis, ut celebrare,facere diaconatum,& huiuſmodi) & breuiter ſi dedit aut ſuſcepit ſacramentum aliquod in peccato mortali:hoc eſt abſque illius contritione:aut ad hoc faciendum induxit aliquem. Si excommunicatus ingeſsit ſe diuinis puta Miſſæ,officio proceſsioni. Si cum excommunicatis participauit in diuinis extra caſus conceſſos: Si excommunicatus minore excommunicatione ſuſcepit aliquod ſacramentum. Si ſuſpenſus aut irregularis aut interdictus ingeſsit ſe prohibitis ſibi. Si quis tenetur ad officium diuinum, non dixit illud. Si ex propoſito euagata mente illud dixit, in parte præcipuè notabili. Si dixit illud ita collidendo ut non exprimeret dictiones ſed principium & finem uerſus ſonando:quoniam ſi verè ita eſt,non ſatisfit. Si mutauit officium ad libitum.Circa tertium.Si uiolauit locum ſacrum(hoc eſt Eccleſiam,aut cœmiterium)ſemine aut ſanguine humano. Si uiolauit loci Eccleſiaſtici immunitatem inde furando,rapiendo,uel extahendo inde homines,aut ibidem prohibita exercuit vel exerceri fecit:ut iudicia ſecularia parlamenta &c.Si interdictum nõ ſeruauit. Circa quartum. Si abuſus eſt ſacramentis, & præcipue Eucariſtia:aut ſacramentalibus,puta oleo ſancto & huiuſmodi. Si non ſeruauit formas ſacramentorum. Si iniuriam fecit ſanctorum reliquijs aut imaginibus.Si vſurpauit aut occupauit res mobiles uel immobiles Deo dicatas:vt ſunt res eccl.

Circa quintum. Si percuſsit aut quomodolibet violentauit clericum ſeu Eccleſiaſticam perſonam. Si carnale peccatum ſimiliter commiſſum eſt per ordinem ſacrum, aut reli-

gionem, aut votum caſtitatis. Si libertate à gabellis &c. Eccleſiaſticarum perſonarum uiolauit, exigendo ab eis prohibita exigi. Circa quartum præceptum occurrunt quinque: ſcilicet de impietate, inhumanitate, inobediētia, inobſeruantia, & ingratitudine. Quantum ad impietatem. Si parentes non honorauit. Si illis non ſubuenit. Si ſanguine iunctis debitum honorem & ſubſidium non impendit. Si patriæ, ſi conciuibus & patriæ beneuolis debita non exhibuit auxilia, & officia. Si filios aut nepotes ſibi commiſſos non educauit, inſtruxit, curauit. si maledixit illis. si neglexit corrigere illos, uerbo, & uerbere ut expedit, præcipuè in peccatis mortalibus: ut blaſphemiæ &c. Si uxorem uel uirum malè tractauit. Si famulos famulasq; malè gubernauit: & econtrario ſi hi debitum non fecerunt. Quantum ad inhumanitatem. si crudelis ad pauperes. si ad opera miſericordiæ negligens. si de ſuperfluo non fecit eleemoſynam. si exiſtēti in neceſſitate extrema aut magna, non ſubuenit ut potuit. si contra pauperes aliquid fecit, aut dixit, aut impediuit aliquam eis conferendam eleemoſynam.

Quantum ad inobedientiam. si ex contemptu non obediuit: ſeu ſi non obediuit ut non obediret. si non obediuit in iis quæ ſub præcepto mortalis peccati mandata ſunt. si non obediuit in dānum alicuius. si non obediuit in ijs quæ ſunt notabilis importantiæ. si non obediuit in communibus mādatis. Et hic inſere de obſeruatione legum & ſtatutorum &c. Quantum ad inobſeruantiā. si principibus & his qui in dignitate ſunt conſtituti, non detulit debitū honorem & reuerentiam, & ſubiectionem uerbo & opere. si magnatibus &c. non aſſurrexit &c. Quantum ad ingratitudinem. si ex contēptu beneficii aut benefactoris fuit ingratus: ſeu ſi ideo fuit ingratus ut eſſet ingratus. si fuit ingratus uerbis. si affectum non habuit retribuendi. si memoriam non replicauit recompenſandi, ſed obliuioni mandauit beneficium. si benefactori detraxit, aut malefecit, aut fieri fecit. Non occides, quintū præceptū. Vbi de iniuriis perſonalibus mortis, mutilationis uulneribus, uinculorum carceris, ſeruitutis, cruciatus, & exilii, conſiſtentiū in facto. si occidit, aut occidere attentauit. si infantē tenuit in lecto cū periculo oppreſſionis. si procura-

uit

uit abortum uiuificato fœtu. si etiam procurauit abortum ante uiuificatum fœtũ, ſcilicet primo menſe: quia etiam mortale eſt, minus malum tamẽ. Si uenenum ſterilitatis ſumpſit aut dedit. Sed aliquid horum fieri fecit, aut dedit conſilium, auxilium uel fauorem: imo ſi non obſtitit quum poſſet, in crimine eſt. Si mutilauit aut mutilari fecit &c. vt de homicidio interrogatum eſt. Et ſic de aliis ſex. Si uulnerauit, ſi uinculauit, ſi carcerauit quacunque corporali afflictione. ſi in exilium miſit aut aliquid horum fieri fecit &c. vt ſupra. Demum ſi uoluntate deliberata aliquid horum deſiderauit vt alicui eueniret. Ad hæc reduc de odio, ira, inimicitia, & bello. Si odio habuit aliquem. Si deſiderauit illi malum animæ uel corporis, uel honoris, famæ rerum &c. Si gauiſus eſt de malo alicuius, & quali malo. Si uindictam fecit propria poteſtate, aut ſimiliter fieri fecit, aut optauit fieri. Si noluit parcere inimico quantum ad offenſam. Si negauit aut ſubtraxit cõia beneficia. Si inimicitias fouit. Et hic innumera occurrũt de actibus propterea geſtis intus & extrà: & de peccatis quorum fuit cauſa; aduocando ſocios criminis &c. Si fecit bellũ iniuſtum. Si fuit ad bellum iniuſtum ſcienter. Si fuit ad bellum dubium de iuſtitia abſque mandato ſuperioris: ita quòd obedientia non excuſet. Sextum præceptum. Non mœchaberis, de iniuriis uenereis: ſcilicet de adulterio, inceſtu, ſacrilegio, ſtupro, fornicatione, & crimine innaturali. Si cum perſona coniugata, aut eſt adulterium. Si cum ſanguine iniuncta, eſt inceſtus. Si cum perſona Deo dicata per ſacrum ordinem aut uotum ſolemne religionis, aut etiam per uotum ſimplex caſtitatis, ſemper eſt ſacrilegium. Si cum muliere virgine, eſt ſtuprum. ſi cum perſona ſoluta, eſt ſimplex fornicatio. Si innaturaliter cum perſona ſola, eſt mollities. Si cum perſona alia eſt ſodomia. In his uenereis modus innaturalis, hoc eſt ut mulier ſupergrediat, culpabilis maxime eſt. Alii uero tolerabiles ſunt: & uidentur potius confitentibus relinquendi ut dicant ipſi. De oſculis, tactibus, & aliis huiuſmodi interroga ſummariè inter non coniuges: inter coniuges nulla quaſi cura habeatur, niſi uel ad pollutionem extra actum coniugii agatur aut cum periculo tali pollutionis agatur. Omnis enim extra coniugij

fugij actum uoluntaria pollutio, peccatum eſt contra naturam.

Septimum præceptum. Non furaberis. de iniuriis quantũ ad res: de furto, rapina, fraude, uſura, & huiuſmodi. Si furatus eſt. Si rem alienam inuentam, quæ non habetur pro derelicta, accepit animo retinẽdi pro ſe. Si ex naufragio res alienas accepit. Si uendidit aut emit cum fraude: aut circa prætium, aut circa rem, aut circa pondus, aut circa menſuram, aut circa numerum. Si fecit contractus uſurarios. Si impoſuit nouã gabellam. Si exegit gabellas à perſonis Eccleſiaſticis contra ipſarum exemptiones. Si uiolenter abſtulit rem alienam, aut etiam ſuam à quieto poſſeſſore, quamuis malè poſſideret. Si contractum ſocietatis iniuſtæ fecit. Si communia bona uſurpauit. Et de cambiis, & breuiter hæc melius ipſi qui fecerunt ſciunt, ſi uolunt ſe accuſare: quoniam conſcientia eorum accuſat eos intus. Octauum præceptum. Non dices falſum teſtimoniũ: habet duo capita magna. Primum, de iniuriis iudicialibus. Et hic ex parte iudicis, ex parte accuſatoris, ex parte rei, ex parte teſtis, ex parte aduocati, ex parte procuratoris. Secundum, de iniuriis uerborum. Et hic de mendacio, detractione, contumelia, rixa, contentione, litigio, ſuſurratione, irriſione, maledictione. Et quoniã illa quæ pertinẽt ad primũ caput, non ſunt communia ſed aut rara, aut ſtatus ſpectant iudicum, aduocatorum &c. ideo uide in locis propriis, non prætermittendo circa teſtes in iudicio, an non ſolùm uerum dixerint, ſed etiam an reſpõderint iuxta interrogata abſque ſophiſticatione. Et ſimiliter ſi reus in caſu quo tenetur, noluit fateri uerum, aut mentitus eſt: & tantò peius ſi inde alter (puta actor) infamatus eſt quaſi calumniator &c.

De mendacio. Si mentitus eſt perniciosè, hoc eſt in damnum alterius, ſiue quo ad ſcientiam, docendo falſa, ſiue quo ad res, dicendo quòd res iſta non eſt iſtius, ſiue quò ad quodcunque aliud bonum animæ uel corporis, uel rerum exteriorum. Si mentitus eſt officiosè uel iocosè. Hic annecte de ſimulatione & hypocriſi quæ ſunt mendacia in facto. Si ſimulatio aut hypocriſis fuit pernicioſa, hoc eſt in damnum &c. aut ſi fuit adeò affectata, ut pro illa ſeruanda non curauerit incurrere mortalia peccata. Si mendicauit quaſi egens

quum

quum non egeret. Si finxit reliquias ſanctorum, aut miracula &c. ad quæſtum. Annecte & de iactantia, ſi perniciosa. Vnde in locis ſuis.

De detractione. Si dixit aliquid ad infamiam alterius animo infamandi. Similiter ſi audiuit, aut fouit, aut induxit tali animo. Si non animo detrahendi dixit uerba detractoria cum læſione famæ. Si facile retulit ex auditu mala aliorum. Si nō defendit famam proximi iniuſtè infamati, in caſu quo poſſet, & propterea læſa eſt proximi fama. De contumelia. Si dixit alicui aliquid criminoſum, aut conuicium animæ uel corporis animo iniuriandi. Si ſine tali animo dixit ita tamen quod notabiliter proximus eſt iniuriatus. Si ad hæc dedit conſilium &c. Si aliàs leuiter, iniurias aliquas dixit. Si rixatus eſt, quo animo, & quibus uerbis iniurioſis aut minis. Si comminatus eſt, & quo animo, & quid. Si contentioni uacauit: & quo animo, an impugnandi ueritatem ut impugnaret ueritatem, an ex duritia aut apparentia quadam, & an in rebus fidei uel morum &c. Si litigioſus fuit omnibus opponens, ſemper quaſi moleſtus in colloquiis &c.

De ſuſurratione. Si ſeminauit diſcordias, aut fouit eas animo diſcordiam cauſandi aut fouendi. Si non eo animo, ſed tamen tam notabiliter ut diſcordia ſequeretur: Si leuiter aliqua dixit quæ ingroſſatiua ſunt animorum.

De irriſione. Si deriſit aliquem animo confundēdi illum. Et ſi non tali animo, tamen ita turpiter ut confuſio ſequeretur. Si ioco aut leuiter irriſit aliquem. De maledictione. Si imprecatus eſt malum alicui, & quod malum animæ uel corporis, uel damnum rerum, famæ &c. Si hoc dixit animo ut eueniret. Si ex ira ſiue animo malo. Si maledixerit creaturis irrationabilibus. Si maledixit diem natiuitatis ſuæ aut alterius, deteſtando hominem natum, ex conſenſu deliberato uolens malè natum aut non natum. Et ſic de ſimilibus. His annecte de uerbis turpibus, quæ malè moriginati habent in conſuetudine. Nonum præceptum. Non concupiſces rem proximi tui, de peccatis auaritiæ in corde. Si deſiderauit rem alterius iniuſte habere. Si machinatus eſt ad damnū alterius. Et hic de propoſitis & ſtudiis acquirendi per fas & nefas. Si fuit mediator aut conſultor ad aliquid huiuſmodi. Decimū

præ eptum. Non concupiſces uxorem proximi tui. Hic de peccatis carnalibus in corde, & conſequenter in loquutione. Si concupiuit mulierem alienam, aut conſanguineam &c. ſecundum ſupradictas ſpecies luxuriæ. si miſit ad hoc nũtios, ſi literas. si fuit mediator ad hoc aut adiutor. Si oculis aut nutibus prouocauit. si in Eccleſia aliquid horum fecit: & peius ſi in miſſa &c. Et hic occurrunt innumerabiles actu amãtium, quod ipſi ſciunt &c.

Confeſſor qualiter interrogare habeat confitentem circa capitalia uitia.

INterrogationes autem de ſeptem uitiis capitalibus non arbitramur aliter apponendas, quàm remittendo ad ipſa uitia: ut ſcilicet confeſſor uidebit in uerbo, ſuperbia, quæ ſunt ſuperbiæ: & in uerbo, gloria, quæ ſunt inanis gloriæ: & in uerbo, auaritia, quæ ſunt auaritiæ: & ſic de aliis, ne contingat idem repetere. similiter circa ſtatus diuerſos hominum: ſiue communes, ut coniugatorum: ſiue ſpeciales, ut Epiſcoporũ, beneficiatorum, clericorum, religioſorum, militatorum, iudicum, aduocatorum, procuratorum, medicorum, magiſtrorum, doctorum. Artificum uero diuerſorum peccata, in iis quæ fraudis ſunt applicata ad illam materiã maximè uidentur conſiſtere: ideo non duxi replicanda.

Periculum uitæ propriæ non timens, eo poteſt peccatum incurrere, oppoſitum fortitudini & rationi.

INtimiditas (qua homo non timet pericula uitæ, integritatis membrorum, & bonorum temporalium, quando, ubi, cur, & ſicut oportet) peccatum eſt contrarium fortitudinis: quia contra rectam eſt rationem. Eſt autem peccatum mortale, quando ex conſenſu deliberato homo non timet, contra rectam rationem nocendo ſibiipſi uel proximo notabiliter: ſiue cẽſetur animus hic impauidus ex minore quàm debeat amore propriæ uitæ &c. ſiue ex lectione animi: ut frequentius accidit hominibus putantibus uilis animi eſſe timere & ſeparare ſe à contentionibus, rixis, armis &c. Veniale autem peccatum hoc eſt, quando ex ſtultitia excuſabili procedit: ſcili et quia quaſi ſtolidus non perpendit pericula, & ideò non ponderans non timet. Tantaque poſſet eſſe ſtoliditas, quod nullum

nullum eſſet peccatum. Eſt etiam & ueniale propter imperfectionem actus, ut ſi deeſt deliberatio (ut in primis motibus) & propter imperfectionē materiæ: ut in paruis periculis ſeu paruis rebus. Aduerte hic tam pro hoc non timendi peccato, quàm pro ſimilibus peccatis in defectu paſſionum conſiſtētibus, quòd quia paſſiones amoris, timoris, triſtitiæ, iræ, audaciæ &c. inditæ ſunt nobis ad proſequendum noſtra bona, uel ad fugiendum mala, nō ſit tibi curæ ſi quis quaſi Stoicus ex naturali complexione aut undecunque animum habeat, aut uideatur habere ſine paſſione timoris uel triſtitiæ, &c. ſi tamen habet illam quantum ad effectum neceſſarium: puta quòd proſequitur bona proſequenda, fugit fugienda, cauet cauenda, quando, ubi, cur, ſicut &c. oportet, in huiuſmodi enim uoluntariis omiſſionibus conſiſtit peccatum, ſiue habeat paſſionem, ſiue non.

Indebitè procurans beneficium Eccleſiaſticum ſi indebitè intrudatur, ſibi damnationem acquirit.

INtruſio crimen eſt canonicum: quo ſcilicet aliquis honorem Eccleſiaſticum ſeu beneficium abſque canonica prouiſione acquirit de facto, & intruſus eſt, & dicitur quandiu ſic tenet: & eſt in ſtatu æternæ damnationis.

Peccatum inuidiæ indubitanter tam à Deo quàm ab hominibus damnatur.

INuidia (qua homo triſtatur de proſperitate alterius ſimilis ſeu æqualis uel ſub aliis uerbis, qua homo triſtatur de bono alterius quaſi diminuat propriam excellentiam) peccatum eſt: quia triſtatur quis de bono alieno, de quo debet potius gaudere. Et eſt ex ſuo genere peccatum mortale: quia cōtra charitatem, qua bonum proximorum diligere tenemur. Et propriè inuidia eſt quum aliquis dolet quod alius proſperetur, non propter aliud, ſed propter hoc ſolùm quòd ille parū a ſe diſtans, bonum ſeu melius habet. apprehendit enim in uidus quaſi illius bonum ſit ſuæ diminutio excellētiæ. Qui autem triſtatur de bono alterius propter aliquam conditionem adiunctam (puta propter dānum inde ſequens, aut quia caret ipſe, aut quia indignus habet) non eſt inuidus. Et ſunt tres: ſcilicet timidus, æmulus, & nemeſius, de quibus in ſuis

uide locis. Et ſicut contingit in aliis uitijs: ita hic intelligere inuidiam ex uoluntatis conſenſu eſſe peccatum mortale: ſiue deliberatione autem eſſe ueniale: ut in motibus paſsionũ imperfectis, & ſimiliter in rebus minimis. Nec inuenitur inuidiam humanam habere plures ſpecies. Dico autem humanam, propter inuidiam fraternæ gratiæ, qua quis triſtatur de diuinæ gratiæ diffuſione ſeu participatione: quoniã hæc inter peccata contra Deum eſt, & ponitur peccatum in Spiritum ſanctum, & eſt grauiſsimum.

Ira quando ſit permiſſa, & quando prohibita.

IRa paſsio ex naturalis, qua appetimus uindictam. Et ſi ratione reguletur, non eſt peccatum: ſed ſi à recta ratione exorbitet, peccatum eſt. Poteſt enim uindicta iuſta rectè appeti ſicut etiã poteſt rectè infligi: ut quum pater, aut Prælatus iraſcitur contra filij aut ſubditi delicta, & punit. Dupliciter autem diſcordare poteſt à recta ratione. Primò, quantum ad uindictam appetitam: quia ſcilicet quiſpiam appetit uindictam iniuſtam: ſiue ſit iniuſta ſecundum ſe: puta quia appetit ꝙ quis occidatur, quum non mereatur mortem: ſiue ſit iniuſta quantum ad actorem: puta quia licet mereatur mortem, non tamen ab homine priuato: ſiue ſit iniuſta quãtum ad intentionem appetentis: quia licet ille mereatur mortem à iudice, iſte tamen appetit illam non ut iuſta, ſed ut ſatiatiuam ſui animi. Et ſic ira eſt peccatum mortale, quia contra charitatem: ita tamen ꝙ propter imperfectionem actus, uel ex parte irati, quia non ex conſenſu rationis (ut contingit in paſsionibus antequàm uerè conſentiamus) uel ex parte uindictæ, quia minima eſt ut contingit in punitionibus minimis, quæ ſi ſierent, quaſi pro nihilo haberentur, peccatum ſolummodo ueniale intelligas, ſicut in cæteris uitiis humanis. Secundò poteſt à recta ratione ira diſcordare quãtum ad modum iraſcendi: puta quia nimis ardenter intus quis iraſcitur aut ſecundum exteriores motus nimis excandeſcit. Et ſic ſi exceſsiuus modus eſt nudus, peccatum eſt ueniale. Si autem huic exceſſui adiaceat aliquid contra dilectionem Dei uel proximi (ut blaſphemia, aut maledictio ex animo) eſſet ex adiacenti mortali mortalis.

Vitium ironię quod dicatur, & an semper uertatur in peccatum.

IRonia apud mortales uitium iactantiæ contrarium significat, sicut auaritia contrariatur prodigalitati: ita ꝙ ironia fingit minus de se quā sit, sicut per oppositum iactātia fingit de se maius ꝗ sit. Et qm̄ ironia aut negat aliqd magnū in se ꝙ qs in se recognoscit, aut affirmat de se aliquē defectū quē in se nō recognoscit, ideo semꝑ peccatū est, ut pote mēdacij species. Et pōt distingui ironia in officiosā, iocosā, & ꝑniciosā: ut perniciosa quæ sola est peccatū mortale, intelligatur illa ironia quæ cōtra charitatē Dei aut ꝓximi tendit: ut quū quis ad decipiendū illa utitur: iuxta illud, Et qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Quum autē aliquis prædicat se defectuosum, ut habeatur humilis incurrit simul cōtraria uitia: & ironiæ, fingēdo defectus quos nōn hēt: & iactātiæ, fingēdo humilitatē qua caret. Et quia hic est eius finis, ideo magis est reus iactantiæ quàm ironiæ.

Irregularis non semper dicitur peccator, sed pœnam ferre peccati.

IRregularitas, nō culpa, sed pœna est, nec spectās ad cōfessores: q̄a pariter absoluūtur à peccatis irregulares & non irregulares. Vñ ꝑtranseūdū cēsui, monēdo cōfessorē ꝙ si alicubi peccatū clerici ꝑꝑ ꝙ incurrisset irregularitatē reseruatum reperit, dicit clerico qđ ipse de seipso rationē reddat: ne oporteat cōfessorē reuoluere oīa iura ad uidēdū omnes casus quibus incurritur irregularitas & sic in similibus (puta in synodalibus & statutis municipalibus) seruare memento, ne erres, & te exoneres.

Scito tñ irregularitatē nō solū à laicis īcurri qñq; sine peccato (ut quū iudex occidit maleficū) uerū cū clericus ēt malē operādo incurrit irregularitatē, nō ꝑpea peccat mortaliter: ita ꝙ actus aliquis habēs annexā irregularitatē non inducit peccatū mortale siue exercēs illū actū ꝑpea reddatur inhabilis ad executionē sui ordinis, siue non: quia plus est facere illud ꝑꝑ ꝙ homo redditur inhabilis ad susceptionē sacramētorū, ꝗ facere illud ꝑ qđ inhabilitatur ad exequutionē ordinis: quū suscipere sacramētū sit maius exequutione ordinis, & sit

& sit magis de necessitate salutis. Sed primū nō inducit peccatū mortale, ut patet de excōicatione minore: ergo nec scd'm, incurritur quippe excōicatio minor absq; mortali peccato: & tñ priuatur p eā homo perceptione omnis sacramenti. Et simile est de suspēsionis & interdicti censuris iudiciū pp eadē ratione. Scito quoq; q appellatione irregularitatis homicidij uoluntarij no uenit irregularitas pp occisionē hominū in bello iusto, aut iudicio iusto: quoniā ubi nō interuenit homicidiū, ibi nō inuenitur irregularitas homicidij. Constat autē q quando homo iustè occiditur, non cōmittitur homicidium: quoniā homicidium species est criminis, nō enim significat occisionē hominis qualemcunque, sed iniustam: ergo nō est ibi irregularitas homicidij siue uoluntarii siue inuoluntarii. Cum quo tamen stat quod interuenit in huiusmodi alia irregularitas, puta causæ sanguinis usque ad mortem. Et hæc ideo sint adiecta, ut sciant priuilegiati in dispensatione irregularium citra homicidium uoluntarium, posse se dispensare in omnibus casibus occisionis humanæ, in quibus non interuenit crimen homicidij. Nec sint decætero propter hæc solliciti ad petendum dispensationem à Papa: quia ipsi possunt dispensare.

IRRISIO, uide supra in uerbo, Derisio.

Ceremoniarum superstitiosa obseruatio peccatum est.

IVdaizare (siue seruando sabbatum, siue alia Iudæorum custodiendo) peccatum mortale est, ad superstitionem falsi cultus diuini spectans.

Christianorum cum Iudæis, conuersatio prohibita est.

IVdæorum cōuersatio illicita est Christianis in generali quidem quantum ad assiduam seu familiarem conuersationem. In speciali uerò quantum ad decem. Primò ad simul habitandum. Secundò, ad simul conueniendum. Tertiò, ad simul balneandum. Quarto ad uocandum illos in infirmitate. Quintò, ad percipiendum medicinas ab eis. Sextò, ad nutriendum infantes eorum in domibus eorum. Septimò, ad seruiendum eis, ut illorum famuli. Octauò, ad esse seruū eorum. Nono, ad præficiendū seu permittendū illos in ali-

que

quo officio publico inter Christianos. Decimò, ad comedendũ azyma illorũ: ut uidere potes extra de Iudæis. & xxviii. quæst. j. in pluribus capitulis. Et quoniam in multis apposita est pœna excõicationis (ut primo, tertio, quarto, quinto, & ultimo. in c. nullus. xxviii. q. i.) secundum autem dicitur sacrilegum: sextum uero & septimum committitur Prælatis ut compellant per Ecclesiasticam censuram: nono quoque cẽsura excõicationis ferenda indicitur. xvii. q. ii. c. constituit. ideo cautum oportet confessorem in huiusmodi non ferre unã de omnibus sententiam, sed quædam nullo pacto pertrãsire: qualia sunt omnia quæ quasi continuam conuersatiõnẽ, aut multam familiaritatem iugerunt (ut cohabitare, famulari domesticè quouis ministerio &c.) & q̃ tolerentur in officiis publicis. Primum enim horum periculum habet annexum subuersionis: iuxta illud Apostoli: modicum fermẽtum totam massam corrumpit: & propterea inhibitũ est. Secundum autem derogat dignitati fidei, & idcirco est interdictum. Quædam autem si absque contemptu non sunt seruata, ex incuria aut aliqua causa rationabili, saltem secundum transgressorum iudicium, tolerari possunt ut cœnasse cũ eis, aut balneatum simul esse, uocasse ad curam ægritudinis, & similia. Spectandum siquidem est ad tria. Primo, ad obedientiam, cui non contrauenitur si desit contemptus. Secundò, ad finem præcepti, qui est, ne fides fidelium periculo corruptionis exponatur, contra quem fieret, si familiaritas, aut illorũ super Christianos præfectura quælibet permitteretur.

Tertio, ad alium finem præcepti: scilicet dignitatem fidelium seruandã: cõtra quã fieret, & per illorũ officia publica & per azymorũ illorũ comestionẽ, & per cõuiuia, ipsis enim tã quã diuina profitetibus, nostra abominantibus, Christiani quasi prophanos se exhiberent, illis deferendo. Et omnibus consideratis secundum diuersitate temporum, locorum, & personarum est iudicandum, saluando semper tria prædicta.

Iudex potest dupliciter in iudiciis offendere.

IVdicis peccata sunt in duplici differentia. quædam namque sunt contra diuinum uel naturale ius: quædã contra

ius

ius positiuum. Et peccata quidem iudicis prima principalia sunt quinque. Primum est, iudicium iniustũ in toto uel in parte. Secundum est, iudicium temerarium, quando sine sufficientibus testibus, documentis & iuris ordine quo ad necessaria iudicat, etiam si eueniret inde sententia iusta: quia non debet iudicare nisi ex sufficientibus ad iudicium. Tertium est iudicium usurpatum, quando uel non sibi subditam personam, uel opus non sibi subditũm (puta occultum) iudicat. Quartum quasi extra iudiciale est iniusta remissio pœnæ: quando scilicet iudex etiam si princeps fuerit, relaxat pœnã homicidii, mutilationis, latrocinii, & huiusmodi in damnum reipublicæ, aut partis. Magnum siquidẽ reipublicæ nocumentum cõmuniter infertur, quum mali impunes euadant, quia crescunt mali: & qui sunt mali aut ad malũ proni audent perturbare, uulnerare, occidere &c. Nec excusat commutatio pœnæ in pecuniariam, nec pax à parte habita, quoniam princeps est custos iustitia quod absque rationabili causa utens huiusmodi uocatis clementiis peccatum mortalissimum incurrit, imò reus est homicidiorum &c. consequentium. Quintum est, negatio seu dilatio iustitiæ præsertim petitæ. Dico autẽ præsertim petitæ: quia tenetur etiam non petitam iustitiam facere, uigilando & inquirendo, ac purgando Rempublicam malis hominibus punitionibus. Sed tanto grauius peccat petitam negando, aut procrastinando iustitiam: & tenetur de expensis & damnis illorum quibus negatur uel differtur sine rationabili causa. Et quodlibet horum quinque est pctm̃ mortale. quia est iniustitia: quæ ex suo genere est mortale peccatum. Annexa autem peccata sunt innumerata iura multitudinem causarum, quæ possunt ĩducere ad aliquid dictorum. Potest namque ex odio uel uindicta, ex auaritia, ex amicitia alicuius ex ambitione, ex ignorantia culpabili, ex timore mũdano &c. incurrere hæc peccata. Ex positiuo ãt iure, siue canonico, siue ciuili, siue municipali, tot incurrunt peccata, quot trãsgrediuntur ꝓhibita. Quæ non tenetur cõfessor scire quæ spectant ad officium suum. Et propterea ipse seipsum probet, si est iudex ordinarius, si uiolauit quæ sunt ordinarii. Et si est iudex delegatus, si uiolauit quæ sunt delegati puta petere aut recipere præter esculenta paucorum dierum, expensas in

casu:quia Ecclesiastcus tenetur restituere.de rescrip.in vi.c.statutum.& cum ab omn.de vi.& honest.cleric. Secularis autem non potest præter esculenta plusquam quatuor aureos : recipere,si causa excedit centum aureos:ut ciuiles leges statuunt. Sed hæc sint exempli causa dicta, ipsi de seipsis loquãtur.

Temeritas in iudicijs euitanda est:& potest uerti in peccatum.

IVdicium temerarium (quo homo quicunque sine sufficiẽti certitudine iudicat proximum de animo seu intentione) peccatum est,quia nemo debet diffinitiuè asserere etiã in suo corde quod nescit, in præiudicium præsertim alterius. Et si sic iudicat proximum de peccato mortali peccat mortaliter: quia sine sufficienti causa despicit proximum,& in corde suo dat illi iniuriosum locum absque rationabili causa. Si autem iudicat de peccato ueniali, aut de mortali, non assertiuè in corde suo determinat, quamuis credat firmiter & temerarie, non peccat mortaliter:quia non diffinitiue iudicat,sed uenialiter, magis & minus grauiter iuxta qualitatem signorum æstimandi,& affectus malè dispositi. Vbi quoque pro timoratis conscientiis, memento discernere inter iudicium operis, & iudicium personæ. Nam si quis non plus sciens audit aliquem maledicentem (puta in mala hora) aut uidet aliquem exercentem aliquem turpem actum, & credens actus huiusmodi esse secundum se peccata mortalia iudicat illos peccati mortalis,non incurrit peccatum iudicii temerarii,de quo est communis sermo : quoniam non iudicat personam,sed opus:nec errat in iudicio personali,sed in iudicio rerum. Tunc autem iudicaret temerariè, quando esset iudicium personale:ita quod ex parte intentionis seu animi iudicaret illum peccare mortaliter, audens definire in actibus dubiis aut uenialibus intentionem mortalem.

Iuramento licito duo crimina contrariantur.

IVrare si duos habet comites,iudicium iustitiam & ueritatem,actus uirtutis religionis est, ut pote profitens Deum infallibilem omnium notitiam ac ueritatem habere. Propter quod scriptum est:Laudabuntur omnes qui iurãt in eo.

Contrariantur autem iuramento duo crimina, periurium & iurare per falso deos, aut creaturas. Et de periurio quidem in loco suo inferius tractabit.

De hoc autem crimine quod grauius est, nec habet nomen proprium, aduerte quod ad blasphemiam reducitur: quia dũ aliquis intendit uere iurare, intendit testimonium infallibile afferre: & dum per creaturam quamcunque aut falsum Deum iurat, profitetur creaturam illam seu illum æstimatum Deũ esse infallibilem testem, quod est proprium Dei ueri, ac per hoc attribuit, quod est proprium Dei, alteri, quod est blasphemare. Est ergo iurare per creaturas, aut falsum Deum plus quam periurium, quia est peccatum blasphemiæ.

Veruntamen quũ Christiani iurare uidentur per creaturas (ut der sancta Euangelia, aut per sanctos &c.) piè interpretandum est secundum Christianum morem & sensum: hoc est ut intentio iurantis sit Deum in creatura afferre in testem, & nõ ipsam, secundum se creaturam. Et iuxta hanc distinctionem discerne diuersa scripta prohibentia & concedentia iurare per creaturas, Nam prohibentia intelliguntur de creaturis secundum se: cõcedentia intelligũtur de creaturis ut in eis ẽ Deus.

Usus laruarum quibus medijs reddatur illicitus.

LAruarum usus illicitus ex circunstantia aliqua redditur, & non est secundum se illicitus: ut patet ex hoc quod repræsentationibus est licitus. Nec solum redditur illicitus ex malo fine, & incongruo tempore, loco & modo: sed ex conditione personæ plurimum pensandus est. Nam quia tempore quo quasi insanire licet, laruæ assumuntur, iuuentutis hæc est licentia: & propterea à grauibus uiris aliena censetur. Et licet magnates etiam Ecclesiastici ad excusandas excusationes in peccatis, dicant se maximè decere ut laruati incedant, ut possint libere discurrere incogniti, quod non deceret illos manifestos, nihilominus non excusantur. Tum quia tales nõ egent propter graues toto anno occupationes huiusmodi recreatione. Tum quia non ad recreandum animum sed ad superfluam agunt delectationem. Tum quia non curant cognosci, imo plures eorum uolunt cognosci. Tum quia scandalizantur pusilli ex prælatis præsertim Ecclesiasticis laruatis.

Et me-

Et meritò: quia personas subeunt leuium & iuuenum, sin morem. Et hoc est ualde pensandum: scriptum est enim: Qui scandalizauerit unum ex istis pusillis, expedit ei suspendatur mola asinaria in collo eius &c.

Latrones à quo denominationem sortiantur.

LAtrocinium (quo obsessor uiarum siue publicè, siue occulte per uim aufert res à transeuntibus) species est rapinæ, & manifestè peccatum mortale: à quo denominantur latrones.

Lenones dicuntur personæ infames & detestabiles ratione peccati.

LEnocinium (quo persona mediat, fouet, allicit, ad uenerea aliena) peccatum est mortale, tantò grauius, quantum reatum in se habet omnium criminum quæ inde sequuntur. Hinc enim lenones & lenæ personæ infames satis notæ denominantur.

LEx iniusta peccatum est maximum criminis nec meretur uocari lex, statutum, aut &c. sed corruptio legis. Consurgit autem iniquitas legis ex quatuor. Primò, ex materia: ut quũ mandatur fieri aliquid quod est peccatum & præcipuè mortale: ut sunt leges de sacrificando idolis de fallendo proximum.

Secundo, ex forma: ut sunt leges grauantes inæqualiter subditos inequalitate proportionis, quæ constituit iniustitiam distributiuam. Vt quum fit edictum de colligendis decem millibus ducatorum à populo, ita quod tales soluant centum, & tales uiginti &c. quum tamen secundum proportionalem iustitiam econuerso fortè fieri deberet: sed quia attenditur ad fauores uel ad amicitiam, ideo sic iniquè distribuitur onus. Et sic de similibus. Tertiò ex authore legis, quia scilicet non habet potestatem statuendi, uel non habet potestatem super illos, utpote exemptos, aut super illam rem, seu illud opus. Quartò, ex fine: quia non ordinatur in ueritate ad commune bonum, sed ad proprium commodum principis, & quocunque horum modorum lex seu mandatum iniustitiam habeat,

non so-

habeat,non ſolum eſt iniqua:ſed non obligat ſubditos ad ſui obſeruantiam. Ad ſecundum modum ſpectant omnes gabellæ iniquæ ex forma: ut videtur omnes gabellæ de ijs quæ deferuntur pro proprio vſu quæ etiam ex ciuili iure ſunt prohibitæ. Ad quartum autem omnes iniquæ ex non durante amplius fine vt ſi gabella fuit poſita ad faciendum muros ciuitatis perfectis muris iniuſta eſt,ſi perſeuerat exactio.

Grauiſſimum peccatum committitur in libelli famoſi emiſſione.

LIbellus famoſus(quo quis proximum infamat exponendo iniurioſam alicui ſchedulam vt inueniatur, legatur &c.)ad detractionis crimen ſpectat, ſi authoris nomen occultatur. Si vero ſeipſum nominat, ad contumeliæ nequitiā pertinet,& propterea ſemper eſt ſcelus magnum.

Aperiens literas alienas, inuito domino peccat.

LITERAS alienas ſigillatas aperire inuito domino peccatum eſt iniuſtitiæ,& curioſitatis.Interuenit ſiquidem in hoc opere iniuſtitia : quoniam fit iniuria cuſtodiendi literas ſub ſigillo : ideò enim apponitur ſigillum, vt cuſtodiatur ſcriptura interior per ſigillum : Et quia cuſtodiatur duobus,ſcilicet mittenti et ad quem mittitur (mittens ſi quidem , cuſtodiam ſigilli appoſuit vt ſic cuſtodita litera perueniat ad eum ad quem mittit) ideò appellatione domini in propoſito venit vterque.Et propterea niſi alter eorum conſentiat, aperitur ſigillum, inuito domino. Et vtrique fit iniuria: quia ius aperiendi quod vtrique ſoli conuenit,nō ſolum vſurpatur ſed tollitur:non enim reſtat quod aperiatur poſtquam apertum eſt. Curioſitas quoque inuenitur in hoc actu : quia ad hoc aperiuntur literæ vt legantur , vt ſciat legens id quod ſcire non decet , aut ſaltem unde ſcire non decet :quia ex alienis ſecretis non decet acquirere notitiam. Eſt igitur peccatum iniuſtæ curioſitatis aperire literas ſigillatas inuito domino. Et quia iniuſtitia ex ſuo genere eſt mortale peccatū formaliter loquendo ; ideò actus

iste ex suo genere est peccatum mortale, si formaliter fiat. Dupliciter nanque contingit hoc facere. Primò, formali & per se, hoc est ex intentione iniuriam talem faciendi, sicut detrahens animo detrahendi, & dicēs conuicium animo iniuriandi &c. Et sic est mortale: quia iniuria ista non est inter paruulas iniurias: quæ quasi pro nihilo ab hominibus habētur: sed est iniuria æstimata ab hominibus ut patet. Et si quæratur, in quo iniustitia hæc nocet proximo: dicendum est quòd læditur proximus in proprio iure custodiæ scriptorum suorū: quod contra ius gentium uiolatur, quasi ius legatorum inanimatorum: communi enim fidei sigilla literarum credita intelliguntur. Alio modo aperiuntur literæ sigillatæ non animo iniuriam hanc irrogandi. Et tunc non propriè incurritur iniustitia: quia non fit iniustum formaliter, sed materialiter, ac per hoc non est peccatum mortale, nisi actus redeat in naturam suæ formæ aliunde: puta ex nocumento subsequuto in fama, honore, rebus &c. vel forte ex excellentia personæ offensæ, puta principis, uel ex alio accidente.

Considerandą tria circą literarum sigillatarum apertionem.

Ex his autem habere potes tria specialia. Primum est, quòd si quis sigillatas alienas literas legat ratihabitionis spe in mittentes, uel ad quem mittitur, excusatur: quia non aperit inuito domino: Secundum est, quòd si quis huiusmodi literas aperiat ex curiosa leuitate, putans pro certo quod non sunt ibi scriptæ res importantiæ, paratus tamē ad secretum: si casu ibi inuenitur aliquid secretò tenendum, peccat quidem, sed uenialiter tantum: quia nec per se facit iniustum, nec per accidens reddit iniustum materialiter in naturam formalis iniustitiæ: quia nullum est periculum nocumenti. Tertium est, quod authoritate publica ex causa rationabili aperit huiusmodi literas, non est iniustum, quamuis fiat inuito domino: quia respublica ius habet prouidendi sibi opportune: ad prouidendam autem cautelam publici boni spectat tempore belli vigilare super insidiis, proditionibus, & tractatibus &c. quæ per literas possent significari. Et idcirco excusantur aperientes huiusmodi literas de mandato pu-

blico ex causa belli, aut alia rationabili causa. Et sibiipsi imputet extraneus uel dominus Ecclesiasticus, aut secularis qui mittit literas, si displicet factum: scire enim debet quod nulli iniuriam facit qui utitur iure suo. Et hac eadẽ ratione (quia scilicet utitur in suo) maritus aperit literas uxoris, seu ad uxorem, & pater filiorum, & Prælatus religiosorum, & sic de similibus.

Litigiosus duplex peccatum incurrere potest.

Litigium duo significat peccata. Alterum, quod uocatur contentio, qua quis contra ueritatem ex proposito litigat de qua superius dictum est. Alterum quod proprium nomen non habet, quo homo in conuersatione humana omnibus opponit uerbo uel motu aliquo: ac per hoc molestam habet conuersationem: utpote tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur. Est autem peccatum hoc contrarium affabilitati: quia bono conuersatur cum omnibus delectabiliter ut decet. Et potest hoc peccatum incurri dupliciter. Vel formaliter hoc est ex intentione contristandi hominem contradicendo. Vel materialiter, hoc est absque huiusmodi intentione. Et utroque modo est peccatum: quia contra rectum rationem exigentem hominem debere conuersari delectabiliter ut decet. Et communiter est peccatum ueniale, propter paruitatem nocumenti intenti seu subsequentis: nam huiusmodi tristitia minimum quid est. Si tamen intẽderet aliquis confundere hominem, aut contemptibilem reddere per huiusmodi contradictiones, esset peccatum mortale propter notabile proximi nocumentum.

Litigans iudiciali er pro temporalibus quadrupliciter peccare potest.

Litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iniustè debitis, ut quotidie fit, peccatum est quadrupliciter. Primò ex irrationabili causa: puta si ex cupiditate seu auaritia aut pertinacia quadam vel opprimendi aut molestandi causa litigatur. Secundò, ex modo personali: si contentione & quasi inimicè, non colloquendo &c. litigatur. Tertio, ex modo iudiciali: si fraudulenter, si peruerse producendo, probando,

prorogando &c. litigatur. Quartò, ex ſcandalo puſillorū: vt contingit quando frater contra fratrē aut religioſi contra laicos grauatos filijs & filiabus, ſeu alias indigentes &c. quibus deberent donare, litigant. Deberent enim præpoſiti proponere capitulo, & cum capituli conſilio blanda charitate aut donare, aut differre in pinguiorem fortunam (hæc enim eſt vera fides boni diſpenſatoris rerum Chriſti) & non ſcandalizare mundum litibus, quaſi ſuffocando debitorem (redde quod debes) pretextu. Eccleſiæ: quaſi Chriſtus non habeat vnde aliunde cultores ſuo paſcat.

Ludus dupliciter conſideratur.

LVdere ex duplici capite inuenitur peccatum, vel ex genere ludi, vel ex circunſtantijs. Ludus autem ex proprio genere peccatum eſt, qui conſiſtit in actionibus turpibus uel iniuſtis. Et diſtinguitur in tria genera. Primum genus eſt, quum ludus aſſumit turpia uerba uel facta. Et ſi quidem uel uerba facta ſunt peccata mortalia. ludus eſt peccatum mortale: ſi autem uerba uel facta ſunt peccata uenialia. Ludus quoque erit peccatum ueniale. Secundum genus eſt, quum ludus aſſumit nociua proximo: ſiue noceant in perſona, ſiue in fama ſiue in honore &c. Et ſic ſemper eſt peccatū mortale: quia nocere proximo eſt peccatum mortale, niſi propter imperfectionem actus excuſetur. Eſto tamen hic prudens interpres: quoniam moderata haſtiludia & moderata gladiatoria, & ſimiles exercitationes armorum quæ parum nocumenti periculo exponūt ab cōmune bonū militaris diſciplinæ, quæ exercitatione comparatur, procuratur, & fouetur, nō cōprehēduntur ſub his damnatis ludis. tertium genus eſt, quum in ludum aſſumuntur ſanctorum geſta, tanquā contemnantur, & in deriſionem deducantur: hoc enim peccatū mortale eſt, iniuriam inferens non homini, ſed Deo in ſanctis aut ſacris ſuis.

Ludus uero ex circunſtantijs malus cenſetur ex ſeptē. Primò, ex fine: ut ſi quis ita eſſet affectus ludo, ut multum tempus conſumeret in ludis & hoc eſſet ueniale: uel etiam non curaret de præceptis Dei uel Eccleſiæ propter ludum: quia hoc eſſet mortale. Secundo ex perſona: ut ſi dedecet perſonam talem ludere tali ludo: ut Prælatos &c. Tertio, ex loco,

ut si in Ecclesia luderetur: quod esset mortale quo ad ludos theatrales, & similes: ueniale autem si sine rationabili causa quis ibi luderet ad scaccos. Quarto, ex tempore: ut si diebus festis nimis abstraheretur à diuinis propter ludum. Quinto, ex qualitate: ut si talis ludus (puta alearum) sit prohibitum. Hodie tñ solis clericis prohibiti quidam ludi uidetur, uide in uerbo, clericus. Laicis enim omnis ludus non secundum se malus licitus uidetur, nisi ubi specialiter prohibitio seruari consueuit. Sexto ex modo: ut si fraudulēter laudatur. Septimo ex abusu, dū multi ludo, qui causa recreationis licitus & sāctus est, abutūtur, ut negotiatione ad lucrū: ita quod non ludūt propter delectationē principaliter, & pecuniā interponūt quasi stimulū ad uerè ludēdū: sed ludūt principaliter propter lucrū. Et hoc semper est peccatū: quoniā ē dare operā turpi lucro, si tamen nulla alia deformitas immisceatur, non est peccatum mortale.

Luxuria cōsideratur respectu uenerearum superfluitatum, quæ duplex esse potest.

LVxuria apud mortales peccatum generale est animi superfluitatibus uacantibus. Appropriate tamen usurpatur pro superfluitate in uenereis. Et sic ponitur unum inter septem uitia capitalia. Potest autem dupliciter superfluitas uenereorum inueniri. Primò, secundum solas circunstantias: ut cōtingit inter coniuges. Et sic communiter est uenialis luxuria. Secūdo secūdū ipsam speciē actus: ut cōtingit ī fornicatione, stupro, adulterio, &c. & iis q̄ ad hæc ordinētur. Et sic semper est mortale peccatum: ut de qualibet specie in suo loco patet.

Magister scholarum tripliciter peccare potest.

MAGISTRORVM peccata circa tria sunt, doctrinam, mores, & lucrum. Quantum ad doctrinā peccatur primo docendo noxia animæ, siue contra fidē catholicā, siue cōtra bonos mores: Et hoc siue directe, siue indirectè: hoc ē ex modo dicēdi magnificādo contraria, & quasi despiciendo ea, quæ sunt fidei bo-

norum

norũ morum:ut cõtingit doctoribus multis philoſophiæ, & poetis arrogantibus ſibi philoſophiæ authoritatem, libertate ingenii, & contemptu fidei, & bonorum morum: quaſi non ſint ueri philoſophi, nec ueri poetæ, qui boni Chriſtiani ſunt. Secundò, docendo falſa ut uera. Et hoc ſi ex induſtria ſit, incurritur mendacium pernicioſum, mentiendo in iis, quæ ad perfectionem ſpectant intellectus: qualia ſunt ſcibilia omnia: nocumentum enim inferre in bonis intellectus, non eſt minus, quã nocere in bonis corporalibus. Sicut autem eſt mentiri de aliquo ſingulari: quoniã ſingularia non ſunt ſcibilia, & illorum notitia non per ſe ſpectat ad perfectionem intellectus. Si autem non ex propoſito falſum dicitur in ſcibilibus, non eſt peccatum mortale: quum non ſit mendacium niſi materialiter: niſi fortè nocumentum notabile inde proueniens ex incuria, aut temeritate doctoris aſſerentis temere falſum, reducat actum in naturam mendacii, tanquam non curauerit mentiri in nocumentum aliorum. Tertio, negligendo ſtudere, ut docere bene poſſit &c. quarto, nolendo docere aliquid egregium ex inuidia.

Quinto, deuiando ſcholaſticos auditores ab aliis doctoribus, in damnum ipſorum auditorum, & iniuriã doctoris. Et hoc eſſet mortale, ſi ſic fieret. Quantum autem ad mores non ſolum peccat minus corrigendo, uel excedendo incorrectione, ſed quod magis urget, fouendo aut iuiuriando ad turpia, ſeu ludos &c. ſunt enim cauſæ multorum per hoc malorum inde ſubſequẽtiũ in adoleſcẽtulis. Quò ad lucrũ uerò peccant, ſi exigit pluſquã ſibi debeatur, aut à quibus nõ ſibi debetur.

Malum alicui imprecans agit contra charitatem, & ideo peccat.

MAledictio qua quis imprecatur alicui malum, peccatũ eſt mortale ex ſuo genere: quia contra charitatem eſt cupere alicui malum. Aduertenda tamen ſunt hic quatuor. Primum eſt, quod eſt ſermo de malo ſub ratione mali, & non ſub ratione boni honeſti uel utilis: hoc eſt ad maledictionem requiritur quòd deſideretur homini malum puta mors, infamia, damnum rerum, infirmitas, & ſi quod aliud malum occurrit: ita quòd non deſideretur iſta illi ut iuſtitia Dei aut

reipublicæ habeat ſuum locum,ſicut lætabitur iuſtus quum uiderit uindictam. Et ſimiliter quòd non deſiderentur iſta illi ut medicina corrigens illum,& reducens ad ſanitatem animæ,aut ſaltem reuocans ab oppreſſione bonorum. Sed deſiderantur iſta proximo non curando plus, hoc enim eſt deſiderare malum formaliter. Secundum quòd ſermo eſt de creatura rationali,cui ſoli poteſt aliquid mali obuenire. Vbi cautè aduerte, quòd ſi maledicuntur creaturæ irrationales abſque alia adiunctione,peccatum eſt otioſi uerbi. Si uerò maledicerentur ut ſunt creaturæ Dei, non eſſet ſimplex maledictio, ſed blaſphemia: ſicut etiam blaſphemia eſt maledicere ſanctos aut Deum. Si autem maledicerentur in ordine ad homines, uel ut ſunt res alicuius (ut ſi quis imprecetur ſterilitatem agro alicuius; aut mortem pecudibus alicuius &c.) perinde eſſet ut imprecari damnum homini qui eſt dominus. Vel ut ſunt contentiuæ, & breuiter relatiuæ ad bona humana: ut ſi quis hac ratione maledicat diem natiuitatis ſuæ,uel alterius,idem eſt,ac ſi maledixiſſet hominem illum naſcentem. Si uerò relatiuè ad mala humana nullum peccatum eſt:ſicut nec maledicere humanis malis. Sic enim Iob maledixit diem natiuitatis ſuæ,pro quanto continet tot mala culpæ & pœnæ huius uitæ. Et Dauid montes Gelboe,pro quanto ibi occiſus eſt populus domini. Et ſic de ſimilibus. Dæmonem demum maledicere abſolute non eſt peccatum: quia ratione ſtatus ſui mali intelligitur à Chriſtianis maledici. Tertium eſt, quòd maledictio dupliciter incurritur: ſcilicet uel per ſe, hoc eſt ex intentione maledicendi ut malum eueniat. Et ſic eſt peccatum mortale,ſi homo maledicitur directè,uel indirectè, ut declaratum eſt: niſi propter imperfectionem actus,uel ex parte mali, quia minimum pro nihilo reputatur,uel ex parte affectus, quia non ex conſenſu rationis cupiebat. Et materialiter incurritur maledictio,quum quis maledicit uerbo,ſed non animo maledicendi,ſed ex ſurreptione uel lapſu linguæ, aut malo uſu huiuſmodi profert. Et eſt ueniale peccatum.

Quartum eſt,ut non fallaris cõfeſſor quo ad duo. Primò, ad diſcernẽdum ſi perſona illata maledixit ex animo uel nõ: nã non oportet inſpicere ad tempus quietis, ſed ad tẽpus iræ & furoris.

& furoris. Ex hoc enim quòd post iram persona quieta nollet malum illi cui imprecata est, non habetur signum sufficiens quod non malexit ex animo, sed solummodo quòd nō perseuerat in malo animo. Sed oportet scire, si tunc quando imprecabatur, passio iræ & furoris intātum præualuit quod flexit uoluntatem ad consensum, ita quòd tunc uoluisset ut eueniret quod imprecabatur. Nam si sic est: non excusatur à mortali: sicut nec qui ex nimio libidinis ardore consentit ut uellet fornicari, quamuis transacta tentatione nollet, & gaudeat quod non fecerit, & multum doleret si fecisset. simile est enim hic & ibi. Secundò, ad discernendum animum eius qui maledixit irrationali creaturæ respectiuè ad bona humana: puta maledictus sit dies in quo natus est, aut in quo natus sum, & similia, quoniam ipsimet qui dicunt non intelligunt uerborum proprium sensum quòd scilicet redundet in maledicendum illum hominem nascentem. Et propterea oportet examinare animum dicentis, si tunc per illam maledictionē optabat aliquid mali notabilis illi homini, siue sit ipsemet, siue alter. Nam si optando illi malum notabile dicit, maledictus dies in quo natus es, quasi optans illum non fuisse natum, aut fuisse malè natum, peccatum est mortale sine dubio. Si uerò ex ira maledicit diei illi, & intendit quòd dies sit maledictus, sed non intendit per hoc velle ut ille habuerit vel habeat malum ex natiuitate sua, peccatum ueniale est: quia intentio maledici non protenditur ad cupiendum malum proximi.

Maleficij crimen qualiter committatur.

MAleficium peccatum est generale, quo quis nocet proximo. Vsurpatur tamen appropriatè pro peccato quo quis nocet proximo per aliquam dæmonis inuocationem. Vnde malefici dicuntur qui impediunt consummationem matrimonii, pueros lædunt, aut etiam occidunt: & quæuis mala alia incantationibus suis inferunt. Constat autem crimen hoc esse mortale ex duplici capite: & quia inuocatio est dæmonū, & quia nociuum est humano generi. Cōfunditur tamen plerunque nomē maleficij ad inuocationes dæmonū etiam utiles hoībus, quum disputatur an liceat maleficum

soluere maleficio altero.

Vbi scito ꝙ soluere maleficium alio maleficio, peccatum quoque est mortale: quoniam maleficiũ est secundum se prauum, & nulla potest intentione bene fieri. Et similiter inducere maleficium paratum ad maleficia perpetranda ad soluẽdum maleficium alio maleficio, est peccatum mortale: quia nulla ratione licitum est inducere hominẽ quantumcunque paratũ, ad offendendum Deum. Nec habet locum in proposito distinctio inter inducere ad peccandum & uti iniquitate alterius parati ad peccandum, ut distinguitur in usura, & in iuramẽto infideliũ: quoniã illa distinctio non hẽt locũ nisi in illis in quibus actio petita potest ab illo parato fieri sine peccato si uult: & ex iniquitate sua prouenit ꝙ apponit ipse peccatum, tunc enim petens petit opus bonum: sed quia ille à quo petitur, non uult nisi cum peccato efficere, ideò petens utitur iniquitate parati, & nõ cõicat peccato illius. Verbigratia: petẽs mutuũ ab usurario, petit opus bonum, scilicet mutuum: quod usurarius si uellet posset sine peccato concedere, & similiter petens iuramentum ab infideli, petit opus religionis sanctum, scilicet iurare, quod idololatra potest si uult sine peccato concedere, recognoscendo uerum Deum, & per illum iurando. In proposito autem petitur à malefico ut soluat maleficium, quod ille non potest etiam si uult præstare sine peccato. Et propterea conuincitur quis quod petit peccatum, & inducit paratum ad peccandum, digni aũt sunt morte (inquit Apostolus) non solũ qui faciunt, sed etiã qui cõsentiunt faciẽtibus. Si autẽ maleficus sciret maleficium factum consistere in laqueo ibi alligato, nullũ peccatum esset rogare, ut soluere illam alligaturã: quia hic nulla interuenit dæmoniaca opera, sed humana tantum actio, quam quilibet alius posset efficere si sciret ubi esset illa alligatio.

Malitiosus quis dicatur: & quando malitia sit uitiosa.

MAlitia peccatum est generale, quo homo ex sola intentione mali eligit malum. Hinc enim distinguendo peccantes ex malitia uel infirmitate, uel ex malo usu, excusamus illos, qui ex passione aut usu, aut imprudentia peccant aggrauantes

uantes eos qui nõ nisi qua intendunt malũ, eligunt peccare, sunt enim pessimi in quocunque gñre peccent: difficile enim uidetur corrigi posse. Contingit tñ ꝑ imperfectionẽ actus esse ueniale peccatũ ex malitia: ut si quis uana mendacia eligit dicere ex intẽtione huius mali quod est uanè mentiri, & non propter aliud. Est siquidem imperfectio actus ex parte mali, quia non est malum perniciosum.

Contractus matrimonij potest ex septem capitibus dici uitiosus.

MAtrimoniũ tum ad peccata quæ in illius contractu interueniunt, tractandum est primò: deinde de peccatis quæ in illius usu occurrunt. In contrahendo igitur matrimonium per uerba de præsenti, potest ex septem capitibus peccatũ incurri. Primò, agendo contra impedimenta dirimentia: Secundo, contra impedimenta nõ dirimentia. Tertiò, cõtra modum. Quartò, contra intentionem sacramenti. Quintò ex intentione finis mali. Sextò ex præpostera intentione finis. Septimò, ex indignitate personæ.

Quãtũ ad primũ, impedimẽta dirimẽtia cõtinẽtur in his uerbis: Error, cõditio, uotũ, cognatio, crimen: Cultus disparitas, uix ordo, ligamen honestas: Si sis affinis, si fortè coire nequibis. Hæc socianda uetant connubia, facta retractãt: Quorum summaria explanatio est.

Primũ impedimẽtũ est error circa substãtiã ꝑsonæ: puta intẽdit qs cõtrahere cũ primogenita, & supponitur alia, erratur ibi in ꝑsona. Sed si erretur in qualitate (puta quia nõ est bona, aut diues, aut sana &c. ut ei dicebatur) nõ suffragatur. Scd͂m est, cõditio: scilicet serualis nã si ignorãti seruitutẽ, libero datur serua, quã si sciret seruã, nõ acciperet, nõ tenet matrimoniũ. Tertiũ est, uotũ: scilicet solẽne religionis approbatæ, siue fuerit professio expressè siue tacitè facta: nã illius matrimoniũ nullum est. In quarto impedimẽto claudũtur tria impedimẽta iuxta tres cognationes: scilicet naturalẽ, spũalẽ, & legalẽ. Cognatio naturalis tollit matrimonium usque ad quartũ gradũ inclusiuè: ita ꝙ inter cõsanguineos ac cõsãguineas in primo, scd͂o, tertio & quarto gradu non põt esse matrimonium

trimoniū Cognatio ſpiritalis, quæ contrahitur in baptiſmo uel cōfirmationis ſacramento tollit matrimoniū : ſcd̄m tres tantū lineas. Primo eſt, inter ſpiritalē parentem & filiū ſeu filiā: hoc eſt inter tenentē ad baptiſmum uel chriſma & baptizatum ſeu confirmatū. Secunda eſt, inter cōpatrē & commatrem. Tertia eſt, inter fratres ſpiritales, hoc eſt perſonā baptizatam ſeu confirmatam, & filios ſeu filias naturales patris ſpiritalis. Et aduerte hic duo. Primū, ꝙ idē eſt iudiciū de tenente ad baptiſmū, & baptizāte. Scd̄m, qđ idē eſt iudiciū de tenēte ad baptiſmū, & illius uxore, ſi iā cōſummatū matrimoniū erat. Cognatio legalis (quæ cōtrahitur ex adoptione alicuius in filium ſeu filiam) tollit matrimonium ſcd̄m tres lineas.

Prima eſt, inter adoptantem & adoptatum, ac illius filiū, & iterum filium filij, & deinceps.

Secunda eſt, inter filios naturales ac legitimos adoptantis & adoptatum. Tertia eſt, inter uxorē adoptantis & adoptatū, & inter uxorem adoptati & adoptātē. Inter quas ponitur differētia, ꝙ tā prima quàm tertia eſt perpetua: ſecunda autē temporalis, ſcilicet quandiu manet in poteſtate patris adoptantis: & ideo mortuo patre aut emancipato filio naturali uel adoptiuo, poteſt inter eos eſſe matrimonium. Quintum impedimentum eſt crimen: quòd duplex eſt: adulterium & homicidium. Sed quatuor conficiuntur hinc caſus impedientes. Primus eſt, ex puro homicidio, quando alter coniugum procurat alterum occidi per aliquam tertiam perſonam: nam inter coniugem remanentem, & perſonam illam tertiam con ſortem in homicidij talis crimine, non poteſt eſſe matrimonium in perpetuum: ut patet extrà de conuerſione infideliū: cap. laudabilem. Secundus eſt, ex homicidio mixto adulterio, quando alter coniugum adulteratur, & per ſe uel alium occidit alterum coniugum: nam inter remanentem coniugem & perſonam. illam cum qua adulterium cōmiſſum fuerat, non poteſt eſſe coniugium: ut patet extrà de eo qui duxit in matri. quam poll. per adult. cap. ſuper hoc. & xxxj. q.j. ſi quis uiuente. Et ſcito quòd multi & fortè omnes exponunt hos duos caſus limitando cum una conditione, ſcilicet ſi dictum homicidium fiat ea intentione, ut ſit ſeu fiat matrimonium inter prædictos; ita ꝙ ſi non propter hanc intentionē

coniunx

coniunx occidens per se uel alium occidat suum coniugem, non incurrit impedimentum dirimens matrimonium. Sed quum hoc spectet ad ius positiuum: & iura non inueniatur opponere dictam conditionem(ut patet dicta capitula intuẽti) nec aliquis alius canon allegetur hanc limitationem apponens, nescio qua securitate limitatio hæc asseri posfit. Tertius casus est, ex adulterio non puro, sed mixto promissioni fide uallatæ, ꝙ quum alter coniunx morietur, accipiet illum uel illam in coniugem: siue præcedat siue sequatur adulterium huiusmodi promissio. Nam inter istos adulteros cum tali promissione in æternum non potest esse coniugium: ut patet extra de eo qui duxit in matri. quam poll. per adulte. c. si quis uxore. & xxxj. quæst. j. cap. relatum. Quartus casus est, ex adulterio quoque mixto contractui secundi matrimonij de præsenti. ita quod isti non solum adulterium commiserunt, sed de facto coniuges se fecerunt stante altero eorum ligato in priore matrimonio: nec refert, an adulterium præcedat aut sequatur huiusmodi contractum secundi matrimonij: nam inter istos sic adulteros non potest unquam esse cõiugium: ut patet extra de eo qui duxit in matrimo. quã poll. per adult. cap. significauit. & c. ex literarum. & ca. si quis. Et hunc casum intellige cum grano salis: hoc est, si persona soluta, puta Bertha, sciebat esse coniugatam personam illam cum qua contraxit matrimonium, & commisit adulteriũ, puta Ioannem. Sciebat inquam aut tunc quando contraxit, aut si tunc nesciebat, & postea sciuit, nihilominus postquã sciuit, commisit adulterium illud, scilicet cum illa persona coniugata, cum qua ignoranter contraxerit, scilicet cum Ioanne. Si uerò personam illam, scilicet Ioannem, esse coniugatam nesciuit quandiu uixit alter coniunx scilicet Ioannis, sed post illius mortem tantum sciuit, potest si uult, matrimonialiter coniungi cum eadem persona, scilicet Ioanne (ut patet in cap. propositum. & capitu. ueniens. de eo qui duxit in matrim. quam poll. per adulte.) quoniam ipsa Bertha nunquam commisit adulterium cum Ioanne formaliter: id est ex intentione, sed materialiter tantũ: quia putabat se cum proprio marito dormire. Aduerte hic adiungi dictis quatuor casibus, quintũ, scilicet si mulier occi

deris

derit uxorem alterius,ut illum habeat in maritum, aut econtrario, si uir occidit maritum alterius ut illam habeat in uxorem, ita quod inter talem homicidam, sic & illum seu illā relictam non potest esse coniugium. Et allegatur c.si quis uiuente.xxxi. quæst.j. Sed quoniam canon ille loquitur de homicidio coniugis non puro,sed mixto adulterio(ut patet intuenti)& hæc expositiuo iure robur trahunt, ideo in solis illis casibus qui in iure positiuo sunt, standum uidetur.

Sextum,est disparitas cultus: ita quo inter baptizatum,& non baptizatum nō potest esse matrimonium. Si autem sint baptizati quamuis hæretici & apostatæ, tenet matrimoniū. Septimum est,uis:hoc est uiolentia. Et sub hoc clauditur nō solum uiolentia absolute,sed violentia per metum cadētem in constantem uirum,qui metus in proposito definitur quadruplex:scilicet stupri, siue status, uerberis, atque necis: ita, quod siue metu mortis,siue uerberum, siue status, id est libertatis,siue stupri,consentiens in matrimonium, non consentit sufficienter ad perpetuum matrimonii vinculum:uult enim Ecclesia, matrimonia quæ perpetua sunt habere consensum non qualemcunque sed liberum.Potest autem impedimentum hoc tolli,si postea libere uult consentire in quod prius coactus,aut non consensit, aut non liber consensit,sed ex metu cadente inconstantem uirum:ut dictum est.

Octauum est,ordo,scilicet sacer.Nam ordinatus in sacris non potest contrahere matrimonium:& si contrahit,non ualet.Nonum est, ligamen, scilicet alterius coniugii. Alligata enim persona alteri coniugi per uerba de præsenti, non potest contrahere cum persona alia: & si contrahat & consummet etiam matrimonium secundum,nihil ualet,etiam si primum non sit consummatum, sed oportet stare in primo. Decimum est, honestas: hoc est publicæ honestatis iustitia, uetans illos inter quos sunt uel fuerunt sponsalia, posse contrahere cum consanguineis alterius partis usque ad quartum gradum,ita quod Ioannes mortua sua sponsa non potest cū consanguineis sponsæ olim suæ contrahere, & similiter ex parte sponsi. statuit enim Ecclesia sponsum & sponsam quo ad hoc pares maritos & uxori carnaliter commixtis. Undecimum est affinitas hoc est, parentela contracta ex carnali

commi-

commixtione naturali cõsummata uiri & mulieris: siue sint maritus & uxor, siue quæcunque aliæ personæ: & durat usque ad quartum gradum ita quod personis carnaliter sic cõmixtis, puta Petro & Antonia, non potest Petrus aliquam Antoniæ consanguineam usque ad quartum gradum habere uxorem: quia sunt effecti sibi affines, similiter Antonia nõ potest aliquem consanguineum Petri usque ad quartum gradum habere in maritum: quia sunt sibi effecti affines.

Duodecimum impedimentum est, impotentia coeundi: siue hoc proueniat ex natura, siue ex maleficio perpetuo. Et quia hoc impedimentum quum accidit, subiacet speciali examini accidentis facti quod à Prælatis Ecclesiæ fit, ideò sufficiat confessori hoc nosse.

Hæc sunt impedimenta quæ impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt illud, si de facto contractum fuerit, etiam si fuerit consummatum, & inde geniti filii & filiæ. Hoc est primum caput ex quo contingit peccare in contrahendo matrimonium.

Secundum uerò caput ex quo peccatur in contrahendo matrimonium, constat ex impedimentis non detrimẽtibus quidem matrimonium, sed impedientibus & efficientibus ut de iure non possit contrahi matrimonium: si tamen contrahatur, ualet. Sunt autem impedimenta hæc xj. Primum est, interdictum Ecclesiæ: si Episcopus uel curatus inhibeat aliquibus ne contrahant propter aliquam rationabilem occasionem, donec constet clare, si est aliquod impedimentum inter eos. Secundũ est, uotum simplex castitatis. Tertiũ est, sponsalitium cum altera persona. Ille enim qui habet castitatis uotum, & iste qui iam promisit alteri, non debet uiolare fidem suã: sed ille debet seruare fidẽ Deo, iste homini. Quartum est, si quis iniunctus est alteri catechismo, quia tenuit ipsum ad catechismum qui fit ante baptismum. Quintum est, incestus cum affinibus, hoc est cum consanguineis coniugis: ita quod talis punitur ut decedente coniuge non possit contrahere matrimonium cum quacunque persona. Sextum est, uxoricidium. Septimum est, raptus alienæ sponsæ.

Octauũ est proprii filii de fonte uel ad chrisma susceptio

insidiosa

insidiosa matrimonio, ut scilicet cōiunx priuetur debito matrimoniali. Nonum est, presbytericidiū. Decimum est solennis pœnitentia. Et undecimum coniugium scienter cum moniali. Hæc enim impedimenta ex institutione Ecclesiæ sunt præter secundum & tertium quæ ex naturæ iure sunt, quia ad fidelitatem spectant. Et primum quantum ad clandestinū. quia contra morem humanæ societatis est.

Et scito peccatum esse mortale, si cum tribus primis impedimentis contrahitur matrimonium hoc est, si contra interdictum Ecclesiæ iudice prohibente, si cōtra uotum simplex, si contra sponsalitium alterius contrahitur matrimonium: quia matrimonia clādestina totaliter damnata sunt: & Ecclesiæ debetur obedientia omnimoda in re tanta, & fidem tam Deo quam homini uiolare in re tanta mortalis offensa est. Notanter autem dixi contra uotum simplex, & contra sponsalitium alterius: quia si quis post uotum simplex contraheret, animo tamen ingrediendi religionem antequam consummet matrimonium, non contraheret contra uotum: quia non contraheret cum animo uiolandi uotum, ac per hoc nō peccaret mortaliter contrahendo: sed teneretur implere uotum, imo teneretur ad religionem profitendam, ex quo posuit se in statu in quo non potest aliter implere castitatis uotum nisi per religionis perfectionem. Similiter non contraheret contra sponsalitium, si sponsalitia essent soluta. Cum reliquis autem octo impedimentis contrahere, si cōtemptus desit, noli iudicare mortale, si non est consuetum petere dispensationem, & re uera si non est in memoria hominum quod Episcopi dispensent circa hæc, uidentur tacitè consensisse. Tutior tamen pars est eligenda ut habens aliquod horū impedimentorum non dirimentium, petat dispensationem saltem secretè per tertiam personam ab Episcopo, ut licitè cōtrahant. Potest enim omnibus Episcopus dispensare, nisi circa uotum & sponsalitium: quia aliunde quàm ex positiuo iure hæc robur habent pecccati. Hæc de secundo capite. Tertiū caput unde peccatum in cōtractu matrimonii, est modus clādestinus. Et hic modus dupliciter intelligitur.

Primò, si contrahitur omissis bannis, ut sciantur impedimenta si qua sint &c. Et hoc habet locum ubi hæc consueuerunt

runt seruari:ubi autem non consueuerunt hæc fieri, non incurritur peccatum omittendo hæc quæ ex positiuo sunt iure. Alio modo intelligitur, si cõtrahitur non in facie Ecclesiæ hoc est occulte sine sufficientibus testibus qui Ecclesiam repræsentãt. Et quia hoc est de iure naturæ, tum ratione publici actus qui exigitur ad hoc ut in sociali uita personæ se habeant ut coniuges, tum ratione scandali tum ratione periculi quotidiani quo transitur ad secunda coniugia omisso coniuge clandestino: ideo hoc non potest fieri absq; peccato motali nisi per accidens: ut si post contractum de facto tãtum matrimonium in facie Ecclesiæ & cõsumatum, ad corrediens alter coniugum qui impedimenti secreti dirimentis est conscius, obtenta dispensatione contrahere iterum uelit, tunc absq; testimonio sufficit contrahere ad euitandum scandalum: imò debet etiam coniugi occultare, & petere, ut pro sua consolatione uelit iterum acceptare se in coniugem, & sic contrahere: nã cessant in huiusmodi casu omnia inconuenientia. Possunt etiam per accidens contingere multi casus excusantes a mortali contractum clandestinum ad horam, quasi statim publicandum. De quibus uide si uis in commentariis nostris super tertia parte diui Tho. circa finem. Quartum caput peccati in contrahendo matrimonium est intentio contra sacramentũ. Et hoc peccatum commune est sacrilegium contra quodlibet Ecclesiæ sacramentum, quãdo persona exteriori actu simulat sacramentum: quia secundum intentionem non intendit sacramentum suscipere seu efficere: ut si quis dicat, accipio te in coniugem, & non intendit quod dicit. Huiusmodi enim mendacium perniciosum & sacrilegum nõ solum mortale est peccatum, sed irritum reddit sacramentum: & tenetur talis deceptor satisfacere læsæ parti & c. Simile sacrilegium irritans matrimonium committitur contrahendo matrimonium cum pacto contra aliquod trium bonorum matrimonii, scilicet fidei, prolis, & sacramenti: ut si deducatur in pactum sterilitas, aut speratio totalis, aut non reddendum debitum. hoc enim est contra fidem, primum contra prolem, secundum autem contra sacramentum. Et ideo ultra peccatum non tenet matrimonium: ut patet extrà de conditionibus appo. cap. ultimo. Quintum caput peccati in contrahendo matrimo-

trimonium est intentio mali finis. Et hoc quoque peccatum commune est reliquis sacramentis & bonis actibus exterioribus: semper enim est peccatum exercere illa ad malum finē, unde contrahere matrimonium ad finem malum (puta ad libertatem adulterandi, ad furandum, ad occidendum, ad lenocinandum &c.) peccatum est mortale manifestum. Sextū caput peccari in contrahendo matrimonium, est intētio præpostera respectu finium seu bonorum ex coniugio, primò expectatorum: expectantur siquidem ex cōiugio, primò proles, secundò, uitatio fornicationis, tertio, amicitia affinium, utilitas bonorum temporalium, delectatio carnalis cum cōiuge &c. Quando ergo aliquis contrahit: & non principaliter propter prolem (nisi senes sint) peccatum interuenit ueniale, Quando, uero nec propter prolem, nec propter uitandā fornicationem mouentur ad contrahendum, sed propter commoditatem temporalium bonorum, aut obsequiorum, præposterus est ordo finium. Et similiter quando propter nihil horum principaliter, sed propter pulchritudinem coniugis & delectationem &c. ualde præponitur delectatio cæteris bonis: & quia non seruatur debitus rationis ordo peccatum incurrit. Nunquam tamē propter hæc & similia incurritur peccatum mortale, nec interuenit abusus sacramenti, quia non ordinatur propterea sacramentum coniugii ad finem extraneum sed remanet ordinatum ad suum finem; qui est mutua potestas corporum cōiugum, & sanctificatio eorum: ut sciat unusquisque suum uas possidere in sanctificationem: quoniam intendunt se habere ut coniuges secundum Ecclesiam: sed aduentitius finis delectationis uel diuitiarum, &c. ponitur ut est finis non coniugii, sed uel quare magis cum illa quàm cum illa contrahat ut Iacob maluit cum Rachele pulchra, quàm Lia lippis oculis contrahere, uel mutationis uoluntatis ad applicandum se ad contrahendum coniugium: sicut Dauid, quia egebat calefaciente se, mutauit uoluntatem, ut acciperet uxorem Abisac Sunamitem, sicut etiam sacerdos non celebraturus hodie, mutat uoluntatem complaceat alicui, & celebret. Non enim propter hæc, sacramenta ordinantur ad hæc, sed mutationes nostrarum uoluntatum. In his igitur aut non inuenitur peccatum, si uoluntas est ordinata;

nata:aut ueniale,quando inordinata est intentio præponens postponenda. Septimum caput peccati in contrahendo matrimonium,est indignitas personæ. Et hæc est duplex. Prima est, excommunicationis: ut si persona esset excommunicata siue maiore,siue minore excõicatione: quia excõmunicatio minor excludit à passiua participatione sacramentorum: Cõstat autem utrunque coniugem suscipere sacramentum matrimonij quũ contrahitur per uerba de præsenti. Secunda est, peccati mortalis: ut si esset in peccati mortalis statu. Censetur autem quilibet in peccato mortali esse, si postquam commisit mortale peccatum, non est contritus, si aũt est contritus, iam non est in peccato mortali. Igitur antequàm contrahãt matrimonium debet uterq; confiteri de omnibus peccatis suis. Et si tunc non confitetur, & scit aut dubitat se excõmunicationi maiori aut minori subiacere, faciat se absolui, ut dignè possit contrahere: non contrahens cum altera excommunicatione scienter, aut cum peccato mortali scienter, peccat mortaliter peccato sacrilegii: notabilem exhibens sacramento irreuerentiam.

Vsus matrimonialis coniugij multipliciter uitiari potest.

MAtrimonii peccata quantum ad usum coniugii sunt ex capitibus xiiii. Primò ex fine. Secundo ex modo. Tertio,ex ĩdispositione. Quarto ex periculo. Quinto,ex debito, Sexto,ex loco. Septimo,ex tempore. Octauo,ex more. Nono,ex uotò. Decimo, ex adulterio. Vndecimo,ex abusu. Duodecimo,ex impudicitiis. Tertiodecimo, ex qualitate dãnata. Quartodecimo, ex innaturalitate contra ipsum matrimonii usum. Primum igitur caput peccati in cõiugii usu est finis: nam causa generandi exercendus est, aut in remedium concupiscentiæ. Si igitur solius delectationis causa fit, peccatum est, ueniale tamen. Secundum caput peccati est modus innaturalis. Et quia infiniti sunt modi quos humana delectatio adinuenit, hoc scito quòd nisi ex rationabili causa mutetur naturalis modus, seruato semper uase naturali, semper est peccatum. Et nisi modus sit intantum exorbitans ut impediat posse concipere(hoc est posse bene recipere semen, ita ut

posset concipere si aliud non obstaret) communiter est peccatum ueniale. Videtur autem ualde obstare facultati cõcipiendi, si mulier super uirum sit: & propterea hoc uidetur mortale aut prope. Si tamen posset mulier sic concipere, noli damnare. Tertium autem caput ex indispositione menstruorum. Mulier enim menstruata peccat petendo debitum, reddẽdo autem excusatur, si uiro consulit. Non tamen est peccatum mortale petere aut reddere menstruatam: quia nulli facit iniuriam qui utitur iure suo. Quartũ caput est periculum aut abortus, aut notabilis nocumenti: hoc enim est manifestè cõtra charitatem proximi. nam uita prolis & sanitas mariti, bona sunt nõ lædenda. Vnde non curare de huiusmodi, est peccatum mortale. Quintum caput est debitum. Nam negare debitum coniugale petenti coniugi, peccatum est mortale ex suo genere: quia est iniustitia. Excusantur tamen coniunx à reddendo debito in duobus casibus.

Primus est, si non potest sine periculo uitæ uel ægritudinis: quoniam debitum coniugii intelligitur salua consistentia & sanitate subiecti. De periculo autem infectionis lepræ, canonica lex non eripit dicens authoritate Apostoli Pauli teneri sanum coniugem reddere debitum leproso exigenti: ut patet extrà de coniug. leproso. cap. quoniam. Quod tamen à quibusdam moderatè exponitur: scilicet quando ex redditione debiti non imminet sano periculum infectionis. Et satis rationabiliter: quoniam redditio debiti coniugalis intelligitur salua non solùm consistentia, sed sanitate subiecti: quia non tenetur ægritudinem notabilem incurrere propter reddendum debitum hoc: generãdi enim opus ordinatum est à natura ad bonum speciei sine malo indiuidui. Et ideo sicut non tenetur incurrere ex hoc notabilem debilitatem: ita nec lepram, quæ maius malum est. Vnde huiusmodi casu uidetur standum consilio medicorum de periculo infectionis, consideratis particularibus circunstantiis & qualitatibus. Secundus est, si petens fornicationem commisit, quia ex hoc alteri authoritate domini licet coniugis thorũ dimittere. Ad hunc casum reducuntur omnes casus in quibus coniunx perdit ius exigendi debitum. Nisi ergo rationabile impedimentum adsit, peccat mortaliter, negans dubium, etiam si dies

Paschæ

Paschæ fuerit in quo debeant communicare.

Sextū caput est locus duplex: sacer, uel publicus. Nā actus polluens locum sacrum, nō potest licitè ibi exerceri. Cōstat autē quòd omnis effusio uoluntaria seminis hoī polluit lo cum sacrū, sicut effusio sanguinis iusta à iudice facta: unde cō mitteretur sacrilegium etiā tēpore obsidionis in Ecclesia ma trimonio utendo. Nec inconuenit coniuges teneri ad castita tem ex penuria loci: quum teneantur ex mutua absentia per multos annos uiro existenee occupato in militaribus &c.

In publico autem loco non patitur honestas humanæ societatis id fieri. Septimum caput est, tempus sacrum duplex: scilicet cōmune, ut sunt dies festi & quadragesimales: in quibus (nisi contemptus festorum interueniat) cōcessus est usus coniugii. Aliud est sacrum tempus speciale, quo scilicet prohibitæ sunt nuptiæ, de quo in uerbo nuptiæ, dicetur. Sed nunc dicetur quantū ad consummationē matrimonii, quod cōsummare matrimonium tali tempore, peccatum est, quia contra finem præcepti fit. Non tamē est peccatum mortale, si sine solemnitate nuptiarum, siue traditione uxoris in domum. sit consummatio matrimonii, quia hoc non inuenitur prohibitum, nec cadit sub prohibitione Ecclesiæ ut prohibitum, sed ut finis prohibiti. Aliud autem cōstat esse quod præcipitur, & aliud quod est finis præcepti: sicut finis præcepti, ieiunii est eleuatio mentis, si tamen quis ieiunat, & non eleuatur mente, non est transgressor præcepti. Vbi tamen consummato matrimonio, nullum peccatum est hoc tempore, sicut nec alio sacro tempore. Octauum caput peccati est non benedicendi sponsas ante nuptias, & uere peccatum est uti coniugio ante benedictionem solitam. Si tamen desit contemptus, non est peccatum mortale consummare matrimonium ante benedictionem, quia nec statuti nec consuetudinis uiolatio ex infirmitate passionum infert peccatū mortale: ut latius declarauimus in commentariis tertiæ partis circa finem, uide ibi si uis. Nonum caput peccati est, uotum simplex castitatis. Contra quod coniunx uoto adstrictus agit petendo debitum: non autem reddendo, siue expressè, siue interpretatiue petatur. Et ratio peccati mortalis in petendo est, quia uotum castitatis ad uotum de negatiuo,

obligans ſemper & ad ſemper:quia obligat ſe ad non exercẽdum actum uenereum. Et propterea licet excuſetur reddendo (quia tenetur maiore uinculo ad reddendum actum illũ alteri) non habet unde excuſetur petendo: quum tenetur ex uoto ad non exercẽdum, & in libertate ipſius ſit non petere.

Et bene nota, quod ſecus eſt de habente ſimplex uotum religionis. Ille nanque qui uouit ingredi & perſeuerare in religione: & poſtea abſque diſpenſatione uxorem duxit poteſt poſt conſummatum matrimonium petere debitum ab uxore: quia uotum eius eſt de affirmatione, ſcilicet de aſſumẽdo ſtatum religionis, & non eſt de caſtitate, ſicut nec de paupertate, niſi per uiam ſequelæ ad ſtatum religionis, uotum autem caſtitatis (ut dictũ eſt) de negatiuo eſt. Et propterea iſte tenetur ad negatiuam quandocunque eſt in ſua libertate: & ſimiliter ille tenetur ad affirmatiuam quandocunque eſt in ſua poteſtate.ſ.mortua uxore. Vnde ſicut habens uotum religionis & poſtea illicite uxoratus, non tenetur ad paupertatem niſi quando erit religioſus: ita nec ad caſtitatem ex ſuo uoto. Et nẽ hoc tibi uideatur mirabile, uide ꝙ ſi homo poſt emiſſum caſtitatis uotum fornicatur, peccato contra uotũ: ſi uero poſt emiſſum ſimplex religionis uotum fornicatur, nõ facit contra uotum. Hinc enim perpendere potes dictam differentiam eſſe in cauſa, quia ſcilicet ille uouit negatiuam, iſte affirmatiuam: & ideo ille non poteſt petere debitum, iſte ſic. Decimum caput peccati eſt adulterium: quod poteſt intelligi uel de proprio, uel alterius coniugis. Et ſi de proprio quidem agitur quam is aliter poſſit ei ob hoc negare debitũ authoritate Domini noſtri Ieſu Chriſti, non tamen peccat petendo aut reddendo: ſiue hoc peccatum eius ſciatur a coniuge, ſiue non: quia non eſt adhuc priuatus ſed priuandus: ut latius in uolumine primo reſponſionum diſſeruimus. Si uero de coniugis adulterio manifeſto agitur, grauis eſt cauſa præſertim mariti. Veruntamen (ut in primo quodlibeto noſtro diſcusſimus diffuſe) uxor ſciens uirum publicam concubinam tenentem, & ob hoc triſtis, & dolens non ſperans ex hoc quod contineret ſe ab illius concubitu, emendationem eius, faciens quod in ſe eſt ut maritus corrigatur, poteſt illius coniugio uti: quia ceſſat in ea tam ratio ſcandali (quia nullus pu

tat

tat de ipsius consensu fieri hoc adulterium) quam ratio patrocinii & participij, ex quo nullam habet uiam prouidendi. Vir autem sciens uxorem publicè adulterari, quia tenetur ad correctionem eius nō solùm uerbo, sed opere, utpote caput: debet omnibus quibus potest modis cohibere ipsam a crimine adulterii, & prouidere scandalo ne patronus turpitudinis habeatur. Et quia difficile est hæc duo facere, & simul uti cōiugio illius: ideo nisi casus occurrat in quo utrunque horum saluum sit utendo coniugio, non licet ei uti tali coniugio: utrunque enim est de iure charitatis debitæ. In casu autem quo utrunque saluum esset, non uideo quare inuoluatur peccato saltem mortali talis usus, quum omnis legis ratio cesset, & contemptus desit. Vndecimum peccati caput est, abusus cōiugii, quo quis abutitur actu coniugii ad delectationem in opere, ita ut perficiatur opus extra naturale uas: sicut maritus Thamar faciebat. Et hoc est manifestè scelus magnum. Duodecimum est impudicitia consistens in tactibus uenereis. Veruntamen tactus uenerei tripliciter inueniuntur inter coniuges.

Primo, ratione usus coniugii, & sic ut liciti & quandoque ut necessarii transeunt. Secundò, non propter actum coniugalem, sed nihil aliud intenditur quam sistere in huiusmodi tactibus; & tunc proprie est impudicitia. Et si sine periculo pollutionis in utroque coniuge hæc fiant, tolerabile, utpote ueniale: quia non nisi superfluitas est delectationis intra coniugales terminos. Si uero cum periculo pollutionis in altero ipsorum fiant, dicendum est sicut de multum bibentibus cū periculo ebrietatis. Et peius hic: q̄a nō est in potestate p̄sonæ cōtinere pollutionē, sicut cōtinere decimā potationē ne inebrietur. Vnde si expta p̄sona est se pollui ex similib. tactib. tot, & talibus, & aduertit periculū, & nō obuiat, nescio excusare à mortali, etiam si non sequatur pollutio. Tertio, fiunt huiusmodi tactus ex intentione aut quasi ut polluantur, & est manifestè peccatum nefandum. Dixit autem aut quasi, propter uacantes huiusmodi tactibus non cogitando si eueniat pollutio, uel non eueniat, essent autem contenti ut eueniret: dant siquidem operam actibus illicitis ex quibus nata est sequi pollutio, & ideo tanquàm intenta imputatur il-

lis sic malè affectis. Tertiumdecimum caput est dānata qualitas, scilicet matrimonii clandestini. Nam & ipsum clandestinum coniugum & ipsius usus per se loquendo est peccatum mortale: utpote offendens societatem humanam, scandalosas & damnatus ad Ecclesiam. Si tamen per accidens quādoque liceat, uide diffusius scripta in supradictis commētariis. Quartumdecimum caput peccati est, innaturalitas, qua naturalis usus immutatur in eum usum qui est contra naturam: hoc est cognoscendo uxorem extra uas naturale. Est enim hoc peccatum pessimum, & omnino execrabile.

Medicus potest multipliciter peccare.

MEdici peccata peculiaria consistunt in temeritate. Nam ante cognitam ægritudinem peccat uel temerè curando (quia morbi incogniti nulla est uia curæ) uel temerè tentando dum ad explorandum naturam morbi adhibet periculosa, & exponit hominem discrimini uitæ uel grauis læsionis. Melius est enim relinquere infirmum regimini naturæ, quàm diuinando exponere illum periculo alteri, sed propter lucrum, aut ne uideatur ignorans medicus, aut propter ignorantiam, aut propter negligentiam studendi, diuinando procedit cōtra charitatem. Post cognitum autem morbum peccat temerè curando, dum aut negligit studere, aut uisitare, aut consulere, aut perspicere fidelitatem medicinarum ubi hoc uertitur in dubium. Vel, quod peius est, erubescit mutare sententiam, & pertinacia sua reuocat in dubium rectam curam quam alius adhiberet. Nec est dubium hoc esse mortalissimum crimen. Nec est à temeritate curæ distans, quod medicus cognito morbo experiri uult medicinam non certam quantum ad efficaciam, in periculum uitæ aut grauis læsionis pauperis infirmi. Est enim hoc (sicut quodlibet aliorum quod infirmi uitam aut ualetudinem, mortis aut læsionis grauis periculo exponit) mortale peccatum, utpote contra charitatem, qua quilibet tenetur diligere proximum sicut seipsum. Sunt præter hæc duo alia medicorum peccata. Vnum contra diuinum ius, quum consulunt aliquid facere contra salutem animæ, quodcunque mortale peccatum consulant. Nam secundum Apostolum,

lum, non sunt facienda mala ut eueniant bona, siue sanitatis, siue uitæ. Alterum contra Ecclesiæ præceptum (extrà de pœn.& re. quum infirmitas.) quando omittunt infirmos monere & inducere ut medicos aduocent animarum. Intellige hæc de infirmitate ex qua merito homo decumbit: quoniam intentio textus clare patet quod uult præueniri infirmũ ad confessionem, ne exinde concipiat desperationem uitæ corporis, & fortè animæ. Vnde nec in qualibet ægritudine tenetur medicus ad hoc, ne in derisum monitio ueniat: nec expectanda est ægritudo periculosa: quia sic non præueniretur infirmus, ac per hoc non satisfit intentioni & uerbis literæ: sed media uia incedendo, quum infirmitas est talis. quod non ex delitiis, nec ex podagræ impedimento, sed ex se lectum egritudinis exigit: ut textus etiam sonat. Siste tamen pedem, & ne citò iudices mortale peccatum medici hoc non seruatis nisi post uisum periculum quasi uicinum mori, & tunc etiam non ob contemptum præcepti Ecclesiæ, sed quia sic consueuerunt medici facere, non per seipsum sed per consanguineos, uel alios monentes de confessione. Nam si constitutio hæc sic est consensu utentium accepta, & Prælati quibus ibidem committitur exequutio contra medicos transgressores dissimulant, excusantur medici à peccato mortali: quoniam iuris positiui decreta per non usum abrogari constat, præcipuè nunquam recepta adamussim, ut hoc uidetur. Et rationabile uidetur decretum hoc scriptum tantum fuisse, & nunquam consensu utentium comprobatum: quia medicorum officio contrariatur ac per hoc semper uidentur obstitisse. Medici enim habent ex artis præcepto semper ingerere læta, quæ sũt sanitatis & spei infirmo: & propterea aiunt non spectare ad se huiusmodi tristia inferre si periculum est: & si periculum non est: non debere exponere se aut uerba sua ridiculo. Intellige hæc ad excusandam cõsuetudinẽ bonorũ medicorũ.

Falsæ uocis significatio cum intentione fallendi peccatum est.

MEndacium (hoc est falsæ uocis significatio cum intentione fallẽdi hoc est falsum dicẽdi) semper est peccatũ:

quia est per se prauum: utpote rectæ rationi repugnans. Est autem triplex: Aliud iocosum, quod nulli nocet, sed delectã di causa dicitur: & hoc est ueniale: Aliud officiosum, quod sine alicuius iniuria dicitur, ut alicui prosit: & hoc etiam est ueniale. Aliud demũ perniciosum, quod iniuriosum seu nociuũ est diuinis aut humanis; & hoc est mortale ex suo genere: quia contra charitatem est: ut patet. Potest autem huiusmodi mendacium deficere, ut non pertingat ad peccati mortalis perfectionem tripliciter. Vel propter imperfectionem actus ex parte dicentis: ut in primis motibus contingit propter non deliberatè consentire. Vel propter imperfectionem actus ex parte nocumenti: ut in minimis contingit. Vel propter imperfectionem actus ex parte formæ: ut cotingit in detractione non animo detrahendi, & similibus: ita q; mentiẽs in materia perniciosa (puta in scientificis) non animo nocẽdi alicui, sed ex loquacitate non putans inde aliquem notare & concipere falsam doctrinam, quia non formaliter dicit perniciosum, non peccat mortaliter: nisi nocumentum sit adeò notabile, ut peccatum redeat in naturam suæ formæ. Et scito perniciosum esse mendacium, omne mendacium circa sacram scripturam, omne mendacium circa scientifica, pro quanto sunt bona intellectus, & omne mendacium prædicatoris contra ueritatem spectantem ad prædicatoris officium: & similiter omne mendacium iudicis contra ueritatem spectantem ad iudicis officiũ: quoniã hæc tantum sunt prædicatoris ut sic, & iudicis ut sic mendacia: reliqua sunt per accidẽs, & ideò uenialia: nisi ratione scandali aliud occurrat censendum.

Mercantia solius lucri gratia exercitata uitiosa est & uituperabilis.

MErcatura nuda (hoc est solius lucri gratia uituperabilis est, utpote infinita, ac per hoc insatiabilis. Ordinata autem ad finem politicum (hoc est ciuitatis bonum) uel ad finem œconomicum, hoc est domesticum bonum, laudabilis est, si iniustitia fraudum, mendaciorum, & huiusmodi desint.

Meretricium semper est peccatum.

MEretricis turpitudo, siue uenialis sit, siue non, peccatũ est mortale. Et quoniam multas implicat criminũ maculas, dum omnium aut multorum libidini patet (quoniam & adulterij, & incestus, & sacrilegij reatus facilè incurrit, præter fraudes extorsionesq; quas exercent, aut quibus consentiunt) earum pœnitentiæ relinquamus. Quæ quando euenerit, sit confessor prudens, non curans discernere species à speciebus dictorum criminum: ne se & illam intentionẽ præcipitet inutiliter: sat est enim confusè tunc hæc dici: ut declarauimus in commentarijs tertiæ partis.

Miles potest tripliciter peccare.

MIlitum peccata pecularia sunt tria. Concutere pauperes: hoc est extorquere vi, vel metu ab eis, & lædere etiam in persona quandoque. Calumniam inferre diuitibus, imponendo illisq; sunt factiosi, quod sunt rebelles, q; sunt hostes &c. Et tertium quod est causa omnium, non contentari stipendijs suis: hinc enim concussiones, hinc calumniæ, hinc prædæ, rapinæ &c. Præter hæc autem tria quæ à Ioanne Baptista didicimus Luc. iij. ponit Aristoteles luxuriam: tanquàm gens militaris nata sit ad carnis petulantiam. Implicantur quoque hodie multi eorum blasphemiæ uitio.

Vindicatio semper est peccatum: & quid de mina.

MInari, actus est uindicatiuus: & potest benè & malè fieri. Contingit autem in minis inueniri quintupliciter peccatum. Primò, ex malo comminato: si scilicet non est iustum. Et tunc esset peccatum mortale: quia iniustum ex suo genere est mortale, nisi minimum quid sit.

Secundò ex ratione comminandi: si scilicet minatur non ratione iustitiæ, uel correctionis &c. sed ad ultionem. Et hoc tunc est mortale, quùm uoluntas ultionis usque adeò procedit, ut non curet siue iusta sit, siue non. Tertiò, ex modo, si nimis accenditur ira comminando. Et hoc cõiter est ueniale. Quartò, ex desistendo ab exequutione iustarum minarum, præsertim iuramento firmatarum. Et hic oportet discernere

an

an mutatio aliqua superuenerit, ob quam minæ possint aut debeant remitti: minæ enim iustæ intelliguntur & sunt secũdum præsens demeritum: quia scilicet tunc quando fiunt minæ, ille contra quem fiunt, meretur illam punitionẽ. Et propterea si ante punitionem mutatio aliqua superuenit (puta quia pœnitentiam agit, aut petit ueniam, aut alij bene meriti rationabiliter intercedunt, aut melius est non punire: quãuis ille demereatur) non peccatur remittendo minas. Repentè, inquit Deus, loquar aduersus gentem: si pœnitentiam egerit gens illa, agam & ego pœnitentiam super uerbo quod loquutus sum. Et Dauid iurauit extincturum se Nabal cum eius domo, & tamen precibus Abigail placatus remisit. Et hoc modo mater quæ iurauit uerberare filium uel famulã, postea ne quietam domus pacem turbet, non exequitur, tanquam exequutio esset impeditiua melioris boni. Et sic de similibus. Si autem omnia immutata sunt, exequendæ sunt minæ iustæ, alioquin peccatum inconstantiæ est negligentis iustitiam. Et iuxta naturam causæ, de grauitate eius iudicandum est si iuratæ non sunt: nam iuramentum in hoc casu obligaret sub periurio ad exequutionem: ut infrà in uerbo, periurium, declarabitur. Quintò peccatur ex fictione: ut si quis minatur solo uerbo, non animo exequendi quod dicit se facturum. Et tunc committitur peccatum mendacij officiosi, ad terrendum utiliter delinquentes.

Peccata multa possunt in Missarum celebratione committi.

MIssæ celebratio tot potest habere omissionis peccata annexa, quot sunt requisita ad celebrationem Missæ. Et illa quidem, quæ manifesta sunt omnibus (puta quod celebrans sit ieiunus: q̄ adsint uestes sacræ necessariæ: q̄ altare consecratum saltem portatile, quòd calix, patena, & alia huiusmodi, transeunda puto.

Tacendum autẽ non est multorum crimẽ ualde intolerabile circa immunditiam corporalium, & uestium sacrarum, damnatam non solum à canonico iure, extrà de custod. euchar. sed etiam à naturali iure: quum dedeceat immũditia huiusmodi etiam prophanos: & illi met non uterentur sudariolis

lis ita immundis, nec ad mensam.

Scire quoque decet celebrantes, quòd tota communio reputatur pro uno actu. Et propterea si particula aliqua hostiæ inter sumendum ablutionem post partem ablutionis assumptam sumitur, à ieiuno sumitur: quia mensæ reliquiæ cum mensa computantur: ut latius disseruimus in nostro primo quodlibeto. Si contingat quoque inaduertenter aliquid omitti ex necessariis ad celebrationē, non est iudicandū mortale: quoniam formaliter & per se non est omissio uoluntaria: nisi fortè inaduertētia sit adeò culpabilis, ut redeat omissio in naturam sui criminis.

Peccatum mollitiei diuersimodè considerandum.

MOllities triplex est, & semper mala. Pro quanto namque est defectus oppositus perseuerantiæ (quo scilicet homo adeo est deditus delectationibus, ut non solùm à contristantibus sed à tollentibus delectationem abducatur, ut uiam uirtutis deserat) manifestè peccatum est, quum sit contra rectam rationem.

Potest autem esse mortale & ueniale iuxta materiam. Nā si quis ita est mollis animo, ut cedat omittēdo necessaria ad salutem, aut incurrendo contraria saluti peccat mortaliter. Si autem nihil committit aut omittit contra salutem, sed præter illam, peccat uenialiter.

Pro quanto uero mollities est uitiū infirmū cōtra naturā (scilicet solius pollutionis uolūtariæ) peccatū est mortale: ut patet. Et similiter pro quāto est crimē cōtra naturā quo mas patit, ut mulier (ut glossa īter linearis exponit .j. ad Cor. vj. ubi molles excluduntur à regno Dei) peccatum est nefandū.

Monachi & moniales possunt multipliciter offendere & peccare.

MOnachorum & monialium peccata propria, ipsi ex suis, regula, statutis ac consuetudinibus scientes discutiant. Circa dotem tamen earum quæ recipiuntur in moniales, uide in uerbo, excommunicatio. cap. lxxiii. Circa clausuram illis indictam à iure, si nunquam fuit

accepta,

accepta,& Episcopi sic semper gubernarunt dando eis licentiam exeundi,excusantur:quoniam iura non recepta tanto tempore,infirma sunt.Nec sufficit esse scripta & incerta in corpore iuris,& esse rationabilia.

Peccata mulieris peculiaria multa sunt et diuersa.

MVlieris peculiaria peccata quatenus ad sexum spectāt, non egent speciali tractatu: quia proportionaliter sunt communia eis & maribus nō solū naturalis carnis peccata, sed etiam quæ contra naturam sunt usq; ad mollitiem inclusiue.Peccata autem concernentia ornatum,in uerbo ornatus tractabuntur.

Quæ autem ex positiuo & diuino iure,sunt eis peccata, quia prohibita,multa dicuntur: puta quod non tondeantur, quod non utantur ueste uirili, quod non prædicent aut doceant publicè, quod non tangant sacra uasa & pallas, & non deferant incensum circa altare, quod non benedicant, quod nullum ordinis actum exerceant.

Sed aduerte, quod horum quædam sunt omnino mulieri illicita:ut actus ordinum, quia mulier est ex natura irregularis,& similiter publicè prædicare aut docere ea quæ sunt fidei,: quoniam hæc ab Apostolis interdicta rationabiliter sunt. Cum quo tamen stat quod possunt suas subditas prælatæ in suis capitulis instruere, exhortati &c.ut consueuerūt: quoniam hoc non est docere Ecclesiam,sed ad quasdam particulares personas restringitur huiusmodi doctrina. quæ magis materna instructio & exortatio uocanda est, sicut mater naturalis instruere potest & debet filias suas.Quædam āt horum intelligenda sunt non ut sonant: nam tonderi,nullum est peccatum, nisi pro sup̄stitione aut aliqua alia mala ratione fieret: nec aliter intelligitur à iure prohibitum: ut patet diligenter intuenti dist.xxx. cap.uxoratus. de conuer. coniug. ibi enim & de superstitionibus hæreticorum agitur: & expresse dicitur quasi resoluens ius subiectionis ubi notat actum fieri pro superba religionis libertate. Hic autem tonsurare importat mulierem quasi uirum tondere in religiosum: ut plures legitur olim factum: hoc est enim quod lex prohibet: prout etiam in statu-

tis

tis religioſorum prohibitum ſub eiſdem uerbis inuenitur.

Veſte autem uirili uti mulierem, contra bonos mores eſt, & ſcandaloſum: & ideo intolerabile eſt, niſi ſolatii cauſa quandoque fiat, uel neceſsitas expoſcat. Sacra autem ſcriptura & Ius canonicum hoc prohibent ut nō ſuperſtitioſe fiat.

De ſacris autem aliis actibus crediderim ego poſſe conſuetudinem antiquam tolerari: nam alicubi moniales in ueſperis cum cappa ſerica altare thurificant intra clauſam Eccleſiam ſuam in qua ſolæ moniales ſunt. Et hoc ſi ab hoc uſu abduci non poſſunt quum à tempore Sotheris papæ mandatū ſit Epiſcopis Italiæ, ut hanc peſtem curent. diſtin. xxiii. cap. ſacratas. & adhuc duret, malè quidem: ſed non perniciosè, ſi contemptus deſit. Prælatæ tamen quæ benedicunt in profeſsione ueſtes profitentium, in nullo errant. Et quæ lauant corporales, pallas poſtquam certæ ſunt quod nulla eſt particula ſacramenti in eis, & ſunt aliqualiter ablutæ, merentur uitam æternam: nam cauſa uidetur rationabilis: quia ratione maioris munditiæ hoc fit.

Detractionis uitium in quo differat à murmuratione.

MVrmuratio ut ad uitioſos actus transfertur, peccatum eſt coincidens cum detractione, quamuis minus ſignificetur murmurationis nomine: quia magis ſoni quam uocis peccatum ſignificat. Vnde ſonum querelæ impatientiæ murmur uocare ſolemus: quaſi multū preſſus aut pulſus homo ſonet. Et tamen ſecundum rem detrahitur illi contra quem murmuratur, tanquam iniuſtè aut irrationabiliter &c. ſe habuerit uel habeat.

Membri mutilatiō poteſt eſſe licita & illicita reſpectu diuerſorum caſuum.

MVtilatio ſiue ſui, ſiue alterius (niſi ex neceſsitate ſanitatis abſciſsionem membri expoſcentis fiat) peccatum eſt mortale: ut pote contra charitatem, qua & nos & proximos ſicut nos diligere tenetur. Iudici tamen ſecundum iuſtitiæ ordinem ſicut licet occcidere, ita licet mutilare malefactorē.

Vsus necromantiæ quo dæmonis inuocatur auxilium, omnino prohibitus est.

NECROMANTIA (quæ diuinatur per mortuos, seu mortuorum personas agentes dæmones) ut petēte Saule rege mulier suscitauit Samulem consulendum de bello Philisthinorum, peccatū est magnum ualde: utpote ad inuocationem dæmonum recurrens. Inchoant siquidem tales hic societatem quā perpetuo habituri sunt cum dæmonibus.

Solicitudinem salutis contemnes, peccatum incurrit grauissimum.

NEgligentia, qua homo deficit à solicitudine debiti operis intus uel extra, peccatum est: quia rectæ rationi dissonat. Est autem mortale peccatum dupliciter. Vel ex opere debito de necessitate salutis, uel ex contemptu, nam si quis ex contemptu diuinis amoris negligit, aūt negligit illud ad q̄ de necessitate salutis tenetur, manifeste incurrit mortale peccatum. Extra hos autem casus uenialis est negligentia.

Tristitia de alterius bono uel prosperitate damnabilis est, & propriè uocatur nemesis.

NEmesis (hoc est tristitia quam homo habet de alieno bono temporali, quia ille habens tale bonum est indignus tali bono: ut quum quis tristatur quia homo malus habet diuitias, est bene fortunatus, omnia illi succedunt ad uotum &c.) peccatum est, pro quanto diuinæ prouidentiæ actionē arguit tanquam iniustè distribuentem bona temporalia. Et propterea si ad huiusmodi detestationem extenditur tristitia hæc, proculdubio peccatum est mortale. Et similiter si tristitia hæc ita afficit, ut ducat hominem ad imitandum malos, ut prosperetur, mortale peccatum est: ut patet. Supposita aut. debita reuerentia ad diuine prouidentiæ distributionem tristari aliqualiter de temporalibus bonis indignorum,

gnorũ,nullum apparet peccatum ex propria ratione, sed esse licitum,sicut tristari de monstris: De his uide commentaria in secunda secundæ, si profunde uis perscrutari.

Notarius potest suum officium exercendo diuersimodè peccare.

NOtariorum peccata peculiaria sunt,in primis periurium, si iuramentum quod fecerunt non seruãt: deinde falsum conficere instrumentum in toto uel in particula quacunque aut de actu reprobato,aut quomodolibet alias illicitum: occultare quoque instrumenta seu protocola,aut lacerare. Horum enim quædam sunt manifeste crimina maxima. Nullũ tamen scito excusare à peccato mortali: nisi forte deceptus quis faceret instrumentum illicitum, credens esse licitum, tunc enim iuxta ignorantiæ excusantis regulas iudicandus esset in foro conscientiæ: & cum illo salis grano, quod modicum pro nihilo reputatur.

NVptiarum peccata duo sunt. Primum, si fiant tempore interdicto,hoc est principio aduentus usque ad Epiphaniam,& à Septuagesima usque ad octauas Paschæ,& à tribus diebus Rog. qui sunt ante Ascensionem usque ad Pentecostem: hoc est totam hebdomadam Pentecostes. Hæc tempora sunt certa. De octaua uero Epiphaniæ, & de die octauo Pentecostes serua Ambrosii documentum: ut scilicet conformes te Ecclesiæ in qua es,consuetudini,ut omnium disputationes effugias.Et quoniam nuptiæ tria important (scilicet benedictionem sponsi & sponsæ, traductionem sponsæ in domũ uiri,& celebritatem conuiuii) scito tria hæc intelligi his temporibus interdicta. Et quoniam pœnæ nõ sunt extendendæ,nihil aliud est dictis temporibus interdictum: possunt enim contrahi matrimonia de præsenti, & sponsalia. Vnde putantes euadere uiolationem legis, & facientes primũ tantum(scilicet benedictionem) in sabbato ante aduentum uel septuagesima,& in dominica reliqua duo, non effugiunt legis iram: plus enim sunt prohibita illa duo, quam primum, quod non,nisi quia simul cum nuptiis fit, intelligitur prohibitum quia illa sunt carnalia,benedictio est spiritualis.

Reputatur autem mortale peccatũ, uiolare hoc Ecclesiæ

ſtatutum. Et meritò, ſi ſcienter fit: quia quum deliberatè & præparatè ac publicè hæc fiant, & cum ſcandalo, non uidetur poſſe, niſi contemptu interueniente tranſgreſsio huiuſmodi ſcienter eſſe. Secundum nuptiale peccatum eſt, ſuperflua uanitas: & utinam non admixta turpibus uerbis & actibus.

Peccato pertinaciter inhęrens tanquam obſtinatus damnationis iter ambulat.

OBſtinatio (qua homo pertinaciter inhæret peccato) dupliciter incurritur. Primo, per ſe, hoc eſt ex intentione: ut quum quis intendit pertinaciter perſeuerare in peccato. Et hic eſt proximus ſtatui damnatorum. Alio modo quaſi per uiam ſequelæ: ut quum homo eſt adeo habituatus in peccando, & tā delectabile ac connaturale factum eſt ei uerſari in peccato, ut nullus aut leuiſsimus inſit illi unquam motus ad reſurgendum in ueritate à peccato. Et hic parum diſtat à damnatorū ſtatu, Vterque tamen poteſt per Dei gratiam præueniri & cōuerti. Primus tamen non ita difficile. ſi non ex habitu, ſed ex accidente aliquo (puta odio inimici) obſtinationem elegit: quoniam tranſeunte accidente illo curabilis eſt. Habitus autem tanquam connaturalis factus, difficillimè abiicitur.

Otioſitas periculoſa eſt, eo quia uitiorum nutritiua.

OTium ſeu otioſum ad uitia tranſlatum eſt, quod caret neceſsitate aut utilitate, extēſo utilitatis nomine. Et hoc conſtat eſſe peccatum, quia à recta diſſonat ratione aliquam humanā operationem aut omiſsionem non regulari ratione recta. Si tamen otium aut otioſum ſit nudum (hoc eſt nihil alium deformitatis habens niſi otij) ueniale eſt. Fugiendum tamen eſt ualde otium, tanquam dans aditū malis, præcipuè malarum cogitationum cupiditatum, machinationum &c.

Scito tamen laudabile eſſe otium internum & externum, ad quietem & creationem naturæ intentum: quoniam & hoc habet recta ratio: ut laſsis detur requies, ſicut & ſomnus.

Odire

Odire bonum peccatum est in spiritum sanctum, & omni rationi & naturæ contrarium.

ODiū boni peccatū est qa actus uoluntatis habet materiā repugnātē. odij enim materia est malū, sicut amoris mate ria est bonū. Sūmi aūt boni (q. est Deus) odiū grauissi. est sce lus: quū nihil sit in Deo, quantū est ex se odibile, utpote pura bonitas, ꝓximi uerò aut etiā suipsius odiū peccat. est mor. ex suo genere: utpote directe charitati cōtrariū nisi ob imperfe ctionē actus sit pec. uen. uel qa nō est odiū deliberatū, uel qa circa minimū bonū. Nec excusatur ab odij crimine q inimi cū odio habet, si ipsum proximū odit: hoc est si illi uult ma lū corporis, aut damnū honoris famæ aut rerū: nisi hæc uelit ei iustitia mediante: quia tunc non est odij sed iustitiæ uin dicatiue affectus. Est autem odio habenda inimicitia proxi mi, & non proximus qui est inimicus.

Odij effectus seu signa prohibita, sunt subtrahere proximo debita beneficia eo modo quo sunt illi debita ad hoc & simi liter debita colloqa eo modo quo sunt illi debita ab isto. Sūt aūt debita ꝓximo à cōciue quæ debentur ciuitati in cōmuni à cōsanguineo quæ debētur cōsāguinitati ī cōmuni a xpiano quæ debētur sanctæ Eccle. & cōioni fideliū ī cōi. Et ꝓpterea nisi casus accidat, in quo debeā huic in particulari, sicut nō te neor actu interiori cogitare, de isto in particulari, ita nec te neor illi in particulari benefacere aut loqui. sufficit .n. ut ī cō munib. orationib. & cōibus Ecclesiæ non excipiā xpianū ini micū in cōibus ciuitatis nō excipiā cōciuē inimicū, in cōmu nibus consanguinitatis non excipiam consanguineū inimi cum. Sic enim docuit Saluator noster, docens in beneficien do inimicis, imitari Deum, qui solem suum oriri facit su per bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: hoc est communia beneficia humano generi (scilicet solem & plu uiam) non subtrahit inimicis. Et hinc tu confessor tollere potes multos scrupulos personarum offensarum, quæ absque odio cum illo qui offendit, nolunt particulariter conuersari aut colloqui: quia non tenetur nisi in casu debiti, ut dictum est, & in commentarijs Secunda Secundæ tractatur, ubi de dilectione inimicorum agitur.

Secularia officia vendere, vel emere turpe est, & perniciosum.

OFficiorum secularium uenalitas licet speculatiuè loquendo sit licita (quia uenditio, & emptio habet materiam uẽdibilem) ut tamen ad communem humani generis morem contrahitur, turpis ac perniciosa reipublicæ non parum est, quoniam uiri digni reputant indignum ut quòd suæ uirtuti debetur, pecunia emant, & indigni communiter habent officia, ubi sunt uenalia. Tollitur & ratio studiorum bonorum, & uirtutum, ex eo quod non nisi pecunia habentur officia. Et oportet ut non uirtuosi sed pecuniosi ibi inueniantur ubi ut perniciosi honorantur, imò honorant seipsos emendo officia honorabilia. Præterea qui prius emit officium, quum non emerit nisi ut lucretur, oportet ut uendat actus officij, & plerunque iustitiæ, & inhumanus sit in gratijs, tanquam ius habeat uendendi, & quæ sunt iustitiæ, & quæ sunt gratiæ, quia prius emit. Testatur magistra rerum experientia, ruinam publicam ubi officia sunt uenalia. Et quia actiones humanæ iudicandæ sunt secundum quod in pluribus inuenitur ideo huiusmodi uenalitates ut abominabiles exterminandæ sunt.

Sectarum æmulatores, vel opinionum sæpe numero reprehensibiles habentur.

OPinio tripliciter est illicita. Primò ex eo quod uoluntaria nam in omni genere scibilium uoluntaria est illicita: quia non eo quod magis placet, sed eo quod rationabilior est, nõ ex uoluntate, sed ratione amplectenda est opinio. Et hinc errant sectarum æmulatores, opiniones suæ sectæ sequentes non ut rationi magis consentaneas, sed quia nati sunt aut nutriti in secta illius doctrinæ. Secundò ex nõ relatione ad suã regulam: omnis enim opinio examinanda est ad suam regulam. Et quia in his quæ sunt fidei & morum, regula est sacra scriptura exposita ab Ecclesia catholica, non excusatur aliquis a quantuncunque rationabili opinione in huiusmodi, si suspecta est communi Ecclesia seu Apostolicæ sedi. Et hinc damnantur credentes hæreticorum, & antiquorum, & nouorum adhærentes doctrinis reprobatis, aut suspectis saltem apud

apud ſedem apoſtolicam. Tertiò, ex modo: dum nimis firmiter inhæretur opinioni, & aſſeritur ut certum atque indubitatum, quod tamen eſt intra latitudinem opinabilium. Et hinc ſæpe erratur ex nimio affectu ad noſtra, & minore quã opus fuerit examine, reſolutione ac iudicio, dum prohibita accipiuntur ut demonſtrata.

Opinionis uſus quandoque licitus, quãdoque illicitus.

OPinione uti ut regula operum interiorum & exteriorũ, eſt quandoque licitum, & quãdoque illicitum. In credendis quidem illicitum eſt: niſi ſubmittendo opinionem regulæ ſuperiori, ſcilicet ſanctæ matris Eccleſiæ, & Apoſtolicæ ſedis: quoniam ambiguitatis aliquid habens regula, qualis eſt opinio omnis, reſoluenda eſt in regulam certam ne error poſſit in fide inueniri. In operandis uerò niſi tutiorem partem eligendo, non licet opinionem cuiuſcunque aſſumere ut regulam operis: quoniam eo ipſo quo operatio regulanda cõmittitur opinioni cõmittitur regulæ ambiguæ: quia opinio oĩs ambigua eſt, utpote cõformidine alterius partis. Et quia præſupponitur ꝙ nõ eligatur tutior pars, cõſequẽs eſt ut operatio cõmittatur regulæ ambiguè ad caſum peccati, ac ꝑ hoc exponatur periculo peccãdi, quod cõſtat eſſe illicitũ. Et ſi de peccato mortali agitur, conſtat eſſe peccatum mortale, facere ſcienter operationem dubiam an ſit mortalis: quoniam talis operans mauult implere, uoluntatem ſuam in tali opere, etiam ſi ſit mortale, quàm abſtinere ab illo: ac per hoc præfert diuinæ amicitiæ opus illud, non curando ſi contingat perdere diuinam amicitiam ex tali opere. Et hæc intellige de opinione proprie dicta, ut diximus, quæ eſt cum formidine alterius partis, & per ſe loquendo: Non enim propterea aliquid opinione tenetur, quia diuerſi doctores contraria ſentiunt quoniam cum huiuſmodi contrarietate ſtat quòd una pars ratione ſufficiente ad moralẽ certitudinẽ fulta, & iam non opinio apud capientes rationem illã: ſed quia neſciunt multi diſcernere inter certitudinem moralem & mathematicã, omnia quodãmodo locãt ſub opinionibus. Dixi quoque per ſe loquendo: quia per accidens contingit neſcientes diſcernere inter notũ opinione, & notũ certa ratione morali, errare

& excusari, credentes absque formidine alterius partis uiris probis & doctis dicentibus, facite sic, quia potest licitè fieri: Non enim exigit Deus ab homine plus quàm conditio hominis habet: quia diuina sapientia disponit omnia suauiter.

Oratio perfecta præsupponit attentionem: & sine attentione orans irreuerentiæ uitium committere dicitur.

ORatio ex intentione sine attentione, illicita est propter irreuerentiam insertam. Oportet enim etiam supererogationis bonum bene agere, aut saltem non malè: constat autem irreuerenter loqui Deo, qui ex proposito loquitur sine attentione, irreuerentia autem peccatum est. Et hoc intellige loquendo de oratione per se, ut oratio est, nam si quis oratione ut exercitatione quadam aut quasi cantico delectabili utatur, ne se occupet uanis, non intendens attendere, sed tempus sic pertransire, benefacit, & non propriè & formaliter orat, nisi extenso orationis nomine, quo dicit, semper orat qui semper benefacit. Sed materialiter tantum orat pro quanto orationis uerba pro materia suæ occupationis piæ assumit.

Ordinandi uel ordinati in Ecclesiasticis dignitatibus multipliciter offendere possunt.

ORdinantium & ordinandorum peccata tot coniungit esse quot necessaria contingit omitti uoluntariæ aut negligenter. Sed quoniam hæc in pontificalibus habentur, attendendum est confessori si ordinanter seruarunt ritum pontificalis. Et quoniam pontificalia non cōcordant adinuicem, nullus Ecclesiæ antiquum in usu pōtificale damnandum uidetur: ac per hoc non uidetur iterandum aut supplendum alicubi, quod fortè, secundum aliud pontificale iterandum, aut supplendum esset. Et de eorum numero uidetur esse contractus materiæ ubi diuersa pontificalia antiqua & in usu, diuersa ordinent. Propter quod in Conci. Flor. sub Eugen. iiii. quū traditur materia ordinis, nunquā fit mentio de tactu ipsius, sed solùm de actu tenente ex parte ministri: scilicet porrectione, datione, traditione & assignatione. Attendendum quoque

quoque est si ordinantes admiserũt indignos aut inhibitos, si non contulerunt gratis. Et similiter si ordinandi sunt indigni ex parte intellectus, quia ignorantes: ex parte affectus, quia mali, puta in peccato mortali: ex parte ætatis statutæ à iure ex parte licentiæ sui superioris: ex parte moturi ad suscipiendum ordinem, si ob lucrum &c.

Ecclesiastici qua ratione possint licite organis in suis Ecclesiis uti.

ORganorum usus in Ecclesia licet sit nouus (in cuius signum Ecclesia Romana adhuc nõ utitur eis coram pontifice) licitus tamen est pro carnalibus adhuc fidelibus & imperfectis. Nulla tamen ratione licitum est inter diuina in organis canere seu pulsare seculares cantus, aut plausus: aut, qđ peius est, turpes & amatorias cantilenas. Et ratio est: quia sonus organorum appositus est diuinis officiis, ut pars Ecclesiasticæ solennitatis. Inserere autem diuinis ut partem solennitatis prophana & turpia, nihil aliud est quàm coniũgere Christum cum Belial, lucem cum tenebris. Vnde per se loquendo crimen est superstitionis sacrilegæ: & peccatum mortale talis mixtio: contraria tam fini diuini cultus, scilicet ut excitetur deuotio, quàm ueritati Ecclesiæ, contra cuius ordinationem loco antiphonarum & diuinæ laudis offerũtur ex ipsius Ecclesiæ persona prophana hæc à falsariis ministris. Nec excusant ex eo quod sonus abstrahit ab omni materia, & quælibet melodia soni potest ad sacra uerba applicari. Tum quia secundum rei ueritatem isti soni fiunt ut accommodati ad delectationem auditorum: qui non nouerunt illos nisi ut sonos illorum verborum prophanorum aut turpium. In cuius signum audientes, ex illo sono excitantur ad illa prophana seu turpia, ut experientia testatur: ita quòd non est locus inficiationi. Tum quia cantus etiam abstrahit ab omni materia: & tamen Ecclesia interdixit prophanos cantus in Ecclesia: ut cantus theatrales: ut patet distin. xcii. cap. cantantes. Memento hic Apostolicæ sententiæ, Nolite errare, Deus non irridetur aut fallitur. Inuoluuntur autem eodem crimine non solùm pulsantes, sed qui conducunt & consentiunt pulsantibus hæc: ut impleatur scriptu-

ra. Gloriati sunt qui oderunt te,in medio solennitatis tuæ. Excusandos tamen illos crediderim, qui simplici corde credentes licere non turpia, sed uana quasi pro recreatione pulsare,pro eo quòd ubique sic uident fieri,errauerunt:ita quòd si sciuissent criminosum esse,nō fecissent. tales enim ex ignorantia probabili errauerunt: quia Ecclesiastici pastores non quæsierunt quæ IESV Christi sunt, Excusantur à tanto, quamuis non à toto.

A turpium autem sono nulla ignorantia excusare potest, quia continet statim dissonantiam & contrarietatem ad Iesu Christi solennitatem.

Actus exterior præcipuè ornatus, an & quando vertatur in peccatum.

ORnatus exterioris peccatum ex septem capitibus pēdet. Primò,ex fine ornantis se.Secundo,ex solicitudine eiusdem.Tertiò,ex consuetudine seu lege. Quartò,ex qualitate ornatus in se. Quintò,ex fuco. Sexto,ex pretiositate. Septimò,ex scandalo.

Caput primum commune est etiam quibuscunque bonis operibus, & propterea manifestum est.

Si enim quis ornat se ob superbiam,inanem gloriam, aut ad prouocandum ad malum &c.& ipse ornatus malus est iuxta malitiam illius finis:Ita quòd si finis est peccatum ueniale(puta ut appareat pulchra,aut ditior, aut superior) uanitas est,ac per hoc ueniale peccatum..

Si uerò finis est peccatum mortale(ut si intendit prouocare ad sui malam concupiscentiam) ipse quoque ornatus est mortale peccatum.

Caput secundum (scilicet affectuosa solicitudo ad ornatum)quandoque similiter facit ornatum uenialem: ut si affectus & solicitudo habeat superfluitatem.Quandoque mortalem:ut si sit tantus affectus,aut tanta solicitudo, ut propterea quis non curet de necessariis ad salutem:ut si ob ornandū se non curet de Missa in festis, & huiusmodi.

Caput tertium,(consuetudo scilicet uel lex)duo consideranda inducit. Primò, qualitatem legis, si obligatiua est ad mortale: quod ex pœna cognosci potest: ut si esset ibi pœna

excommunicationis,& ita seruatur. Secundò si desit contemptus ex parte trāsgressoris si.n. lex leuis est, & cōtēptus deest, non incurritur mortale. Consuetudo aūt nisi in legē transierit, cōiter inducit peccatū ueniale: quia non legale, sed mortale debitū habet. Si aūt in legem trāsierit sine pœna aliqua, ueniale quoque inducit trāsgressionem, si conteptus desit. Lōgè tñ grauius peccat q̃ primus est cōsuetudinis uiolator, nouitatē ornatus inferens patriæ, circa mortale tñ (ut dictum est) ut si sola uanitas in causa est uiolandæ consuetudinis. Et ad hoc caput spectat stulta præsumptio utentium habitu maiorū: ut si uestiatur idiota ut doctor, aut plebeius ut eques, & similes exorbitationes à more politicæ modestiæ.

Caput quartum (qualitas scilicet ornatus) communiter peccatum inducit ueniale, si indecens est ac minus castus: ut ornatus mulierum monstrantium media hubera. Veruntamen ubi consuetus iam est, sine peccato uidetur: & in remedium ne peiora fiant fortè introductus. Caput quintum ex fuco communiter constituit peccatum ueniale: quia in simulatione & fictione uana consistit.

Caput sextum ex pretiositate ornatus: quia quod pretiosum est uni, non est pretiosum alteri, quem decet sumptus magnos in uestibus & annulis, & monilibus &c. facere: ideo si ornatus relatus ad personam est excessiuus in pretio, sine peccato non est. Communiter tamen uidetur uenialis huiusmodi excessus, superbus, stultus & uanus: non enim propterea æquatur maioribus quia ornatur pretiosè sicut maiores. Caput septimum ex scandalo, hoc est ex occasione peccādi: quia ornata superfluè mulier mouet ad sui concupiscentiā. Sed si ex parte mulieris non est intentio prouocandi, nec sibi placet q̃ prouocetur aliquis ad sui libidinosum amorem, licet placet ei q̃ laudetur ut pulchra, & uana superfluitate, & fucose ornet, non propterea peccat mortaliter: quia alii peccant mortaliter ipsam adamando: est enim occasio accepta, nō data: quum longè pulchriorem, Deus naturaliter proponat aliquam mulierem: quæ nulli dat occasionem peccandi, si exhibet se conspectui publico, ac per hoc multorum adamātium illa. Si uis diffuse hæc discernere, uide commentaria nostra in quæst. clxix. Secunda Secundæ.

Osculum potest esse honestum una de causa & uitiosum altera.

OSculum beneuolētiæ, bonum ac laudabile est iuxta morem patriæ inter quascunque personas fit. Osculum uerò libidinis, nisi inter coniuges sit, est peccatum mortale: iuxta superius dicta de impudicitia.

Actus aliquis quare dicatur mortalis, uel peccatum mortale.

PECCATVM mortale est, quod priuat in præsenti animam uita spiritalis amicitia quæ est, seu esse debet inter hominem & Deum.

Homo enim qui est in gratia Dei, amat in ueritate Deum plus quàm quamcunque rem creatam, & econtrario amatur à Deo ut charus amicus. Quia ergo priuat hominem spiritali hac uita, quæ consistit in charitate, ideo dicitur & est peccatum mortale, & etiam quia facit hominem dignum morte æterna, hoc est perpetua separatione à uita cœlestis patriæ, adiuncta simul perpetua miseria. Consistit autem omne peccatum mortale in offensa diuinæ amicitiæ: quia quilibet peccans mortaliter, uel expressè, uel interpretatiue refutat Deũ pro ultimo fine suo, & pro amico suo: dum mauult implere uoluntatem suam quàm Dei: & ideo Dauid dicebat Deo, Tibi soli peccaui. Et si hoc non penetras, uide ex contrario, quod existens in charitate præfert in amore suo Deum omnibus amabilibus, delectabilibus, honorabilibus, horribilibus &c. & sic uidebis quod peccans mortaliter, ac per hoc amans aliquid aliud plus quàm diuinam facere uoluntatem, remouet Deum à loco suo quem in corde illius habere debet: quia non præfert amplius eum omni amabili &c. sed illud in quo peccat mortaliter, pluris facit pro tunc quàm diuinam uoluntatem.

Peccatum ueniale quare sic dicatur, & in quo differat à mortali.

VEniale autem peccatum non infringit diuinam amicitiam: utpote non contra sed præter diuinam existens

uolun-

uoluntate, non contra sed præter charitatem, non contra, sed præter diuina præcepta, & ideo ueniam à Deo amico meretur: quemadmodum in humanis amicitiis si quid displicens amico, saluo tñ amicitiæ fœdere acciderit, facilè remittitur.

Pedagium illicitum, uide in uerbo, Vectigal.

Statutorum pœnam obseruare an sit obligatorium.

POenam subire statutum licet non teneatur aliquis in foro conscientiæ, nisi postquàm ad illam damnatus est à iudice: quia tamen hoc fallit in duobus casibus, scilicet in cẽsuris & testamentarijs, ideo & excommunicatus, & suspensus, & interdictus & irregularis est quisquis contra latam à canone de huiusmodi sententiam facit, absque alia declaratione iudicis. Et rursus ideò uiduam non castè uiuens, cum mala conscientia perseuerat donna & domina & usus fructuaria ut relicta fuit à marito cum conditione si castè uixerit. Vnde tenetur de consumptis post quàm non uixit castè, etiam si nullus iudex humanus ad hoc compellat. Et hoc subtiliter consideratum non ideo est, quia pœna testamentaria infligitur sine executore: sed ideo est, qua euenit casus in quo uolũtas testatoris sic disposuit. Et propterea sicut reliqua à testatore disposita in diuersis casibus non egent declaratione iudicis, cum casus illi eueniunt, ita disponente testatore ꝙ uxor sua sit domina &c. quandiu castè uixerit, adueniente casu castitatis omissæ desinit succedere marito in illis bonis sit sibi dispositis. Simile est enim hoc alteri casui quo maritus relinquit illam usufructuariam, nisi transierit ad secundas nuptias, constat enim quod siue clàm, siue publicè nubat, desinit esse usufructuaria, et si nullus iudex, nullus exequutor inhibeat. Horum enim omnium una communis est ratio: quia scilicet uentum est ad casum in quo testator noluit bona sua ad illam transire: ac per hoc nullum tunc habet ius mulier in illis bonis quæ ex testatoris uoluntate sola habebat, quicquid iuris in illis habebat.

Verberatio proximi dupliciter consideratur.

PErcusio, (qua proximus uerberatur) peccatum est mortale ex suo genere, quia iniuriosa est & nocet proximo.

Propter

Propter imperfectionem tamen actus si minima est, uenialis est. Quod si authoritatiuè fiat, uel à iudice, uel à Prælato, patre, magistro &c. non est peccatum, sed opus iustitiæ & charitatis, modo non sit immoderata nec malo animo fiat.

Promissum nõ obseruans an semper peccatũ cõmittat.

PErfidia, qua homo non facit quod promisit, peccatum est: utpote contra uirtutem fidei, quæ fiunt dicta: quia promissione facit se homo debitorem implendæ promissionis. Inuenitur autem triplex: scilicet perniciosa, officiosa, & iocosa. Et iocosa quidem ac officiosa, uenialis est: quoniam ex simplici promissione non nascitur maius debitum quàm sit naturale debitum non mentiendi nam utrũque debitum est debitum morale, sine quo morum honestas saluari neqt: & ad eandem uirtutem reduci creditur, scilicet ad uirtutẽ ueracitatis: & utrunque ad alterũ est, pro conuictu, utilitate & conuersatione humana. Perniciosa autem (quæ scilicet nocet primo, siue quò ad animam, siue quò ad corpus aut res) peccatum est mortale sicut mendacium perniciosum. Et hæc de perfidia simplici dicta sint. Nam quum promissio transit in debitum legale (ut quum quis promittit ita ꝙ pôt quantum est ex vi promissionis cogi in iudicio humano) tunc supra debitum morale adiungitur debitum legale, ac per hoc debitum iustitiæ. Et si non seruantur promissa, incurruntur duo crimina: scilicet perfidiæ, & iustitiæ, quam constat ex suo genere esse peccatũ mortale. Cum quibus omnibus memento hic ꝙ propter imperfectionem actus sæpe actus excusatur à mortali siue imperfectio sit ex parte affectus, ut in primis motibus, siue ex parte materiæ, ut in nocumentis minimis, siue ex parte formæ: hoc est: quia non per se, seu ex intẽtione peccatum illud sit, puta non intendit quis uiolare fidẽ, sed ex obliuione aut ignorantia facti: aut ex fiducia quã accipit de eo cui promisit, aut ex causa quæ sibi uidetur rationabilis. & breuiter quando non per se est perfidus, non incurrit mortale, nisi per accidens, hoc est propter notabile nocumentum aut scandalum, & si quod aliud eiusmodi esset accidẽs. Et hinc habes claritatẽ infinitorũ casuum cõtingẽtiũ in non seruata fide de tacendo, de fauẽdo, de eundo, faciẽdo, &c.

Ex-

Exponere se periculo corporis uel animæ an sit licitum.

PEriculo peccandi se exponere dupliciter euenit. Primò faciendo scienter opus dubium an sit licitum uel illicitum. Et hoc modo exponere se periculo peccandi, uel peccatũm: & si agitur de licito aut illicito mortaliter est peccatum mortale. Et ratio est, quia uoluntas ex hoc ipso exorbitat à recta ratione & diuino amore, ꝗ mauult opus illud cum dubio incurrendi transgreßionem diuini præcepti, quàm abstinere in opere illo cum certitudine non errandi: ac per hoc uoluntas magis amat opus illud, quam Deum in suo præcepto. Et sic uerificatur sententia illa: Exponens se periculo peccati mortalis, peccat mortaliter. Secundo, eundo ad locum siue societatem ubi est periculum peccandi mortaliter propter aspectum, persuasiones, commoditates, aut aliquid huiusmodi. Et hoc quidem si sine urgente neceßitate fit, ad incautelæ peccatum spectat. Non est autem ex suo peccatum mortale: quia in suæ libertatis arbitrio restat peccare mortaliter etiam præsentibus talibus occasionibus peccandi. Ex conditione uerò personæ fragilis, mensuræ se tenetur qui fragilitatis propriæ conscius dubitat de casu. Et si experientia teste dicit se non subsistere in huiusmodi: sed statim aut quasi statim cadere, nulla neceßitate uincatur ut illuc eat, aut ibi mutetur. Scriptum est enim: Si pes tuus scandalizant te, abscinde eum, & proijce abs te. Si uerò constantem se putat futurũ, & neceßitas eundi urget, peccatum non uideo. Non urgente autem neceßitate, peccatum est incautelæ (ut dictum est) maius uel minus iuxta conditiones singulares periculi undique pensatas.

Iuramentum falsum semper est peccatum mortale.

PEriurium proprie (hoc est iuramentum falsum) peccatũ est mortale, quia Deo inuocato in testem iniuria fit. Cõtingit autem incurrere periurium & in iuramento assertorio & in iuramento promissorio, & iuramento comminatorio. Ad quorum clariorem notitiã duas prænota distinctiones:

alteram de formali uel materiali:alteram de perfecto imperfecto. Quæ distinctiones licet in omnibus huiusmodi moralibus habendæ sint ante oculos : in peccatis tamen linguæ (de quorum numero est periurium) sunt multũ necessariæ. Discernendum est enim periurium si est ex intentione,quod uocatur formale : ut quum quis aduertit se falsum iurare, & uult falsum iurare.Et hoc semper est peccatum mortale.Aut si non intendit iurare falsum,& tamen iurat falsum,quod uocatur periurium materialiter. Et rursus si periurium ipsum exit ab homine ut actus perfectus.(puta quia sciens & prudens periurat)quia sine dubio semper est mortale peccatum. Aut vt actus imperfectus(puta ex lapsu linguæ, ut alias inaduertenter seu ignoranter)nã periurium materialiter tantũ, hoc est non ex animo iurandi falsum, nõ est peccatũ mortale,quia non est periurium : quoniam nullus actus bonus uel malus est talis sine sua forma.Memento tamen hic & semper in similibus illius exceptionis: nisi actus redeat in naturam suæ formæ:quod in proposito contingeret, si quis non intẽderet iurare falsum,& tamen non curaret adhibere curam ne iuret falsum. Tunc enim talis iurans falsum, incurreret periurium mortale : quia propter talem negligentiam in tanta re,rediret actus in naturam suæ formæ: conuincitur enim ille quod maluit incurrere periurium quàm discurreret ut debuit an iuret falsum.

Inchoando igitur à periurio, assertorio(hoc est iuramento mendaciter affirmante uel negante) scito omne hmõi periurium esse mortale in quacunque materia fit, quibuscunque uerbis dicatur,& quacũque coactione,metu ioco, leuitate,cõsuetudine,utilitate,aut excusatione fiat: qa Deo fit magna irreuerẽtia inducẽdo ipsum in testem quasi mendacem. Nulla est admittitur in hoc excusatio nisi(ut dictum est)ex imperfectiõe actus:puta qa inaduertenter,uel ut primus motus: ex lapsu linguæ:& si qd est aliud reddens actũ ĩpfectũ.

Periurium promissorium duobus potest committi temporibus.

PRomissorium autem periurium duobus incurritur temporibus.Vel præsenti,quando fit:uel futuro quando nõ adimple

adimpletur. Et in præſenti quidem (hoc eſt quando iuramentum promiſſorium fit) incurritur dupliciter periurium, Primo, ex mendaci animo: ut quum ſub iuramento promittitur aliquid bonum uel malum ſine animo ſeruandi, aut ſine animo promittendi ſeu obligandi ſe: aut ſine animo iurandi. Et hoc ſemper eſt mortale: quia deeſt ueritas præſens: Idem eſt enim iudicium de hoc periurio quantum ad præſentem ueritatem, & de periurio aſſertorio. Secundo, ex materia mala: ut quum quis uero animo ſub iuramento promittit aliquod malum, puta interficere talem, uel adulterium perficere, &c. Et tunc ſi iuratur ſuper patrando peccato mortali, incurritur iurando periurium non ſolum quia firmatur uoluntas ad peccatum mortale, ſed etiam quia applicatur iuramentum ad materiam quam oportet omnino falſificare: quia eſt contra charitatem. Si uerò eſt malum ueniale, incurritur periurium non ſimpliciter (quia non deficit ueritas præſens iuramento: nec de neceſſitate ſalutis oportet deficere veritatem futuram, quia non eſt contra, ſed præter charitatem) ſed ſecundum quid: quia firmatur voluntas ad malum, ueniale tamen, & irreuerentia quædam fit iuramento, applicando illud ad materiam non obligabilem, apponitur enim per hoc impedimentum effectui iuramenti, qui eſt obligare ad faciendum. Vnde graue uidetur, & eſt hoc peccatum, non tamen mortale. Idem eſt quoque iudicium, ſi iuramentum promiſſorium eſt de omittendo bonum ſupererogationis, ut quum quis iurat ſe non ingreſſurum religionem, non mutuaturum, nõ fideiuſſurum, & ſimilia. Huiuſmodi enim iuramenta ueraci animo facta, peccata ſunt quando fiunt: quia irreuerentia fit iuramento, utendo illo ad materiam non obligabilem ad uerificandũ: & propterea periurium ſecundum quid incurritur, ſicut de iuramento uenialium operum dictum eſt. Non tamen periurium abſolute: quia nec deeſt præſens ueritas nec oportet deficere ueritatem futuram, quæ eſſet non contra charitatẽ. Et hæc intellige quando huiuſmodi iuramenta fiunt cum animo non faciendi hæc communiter, nam ſi intẽderet quis non facere hæc etiam in caſu quo de neceſſitate ſalutis accideret ipſum teneri ad illud, iam non iuraret omittere bonũ

ſuper

ſup ererogationis,ſed bonum neceſſarium ad ſalutem, & pec caret mortaliter: utpote iurans peccare mortaliter.Sunt autem communiter & non ſic extremè ad caſus de neceſsitate ſalutis interpretanda huiuſmodi iuramenta:quia iurantes ſuper ſua libertate ſe fundant,dicentes: ego nõ teneor mutuare fideiubere &c.& ideo nolens incidere in foueã iuraui. Vnde manifeſtum iudicium eſt intentionis cõmunis,& non ad caſum de neceſsitate ſalutis, qui in huiuſmodi quã rariſsimus uidetur.In futuro uerò tempore(hoc eſt ſi iuramentum promiſſorium non adimpletur) incurritur periurium ſemper quando iuramentũ obligatiuũ eſt: quia deeſſet ueritas iuramento,ac per hoc peccaretur mortaliter.Ex quatuor autẽ capitibus contingit iuramentum promiſſorium non adimpleri abſq; peccato.Primo,ex parte materiæ.Secũdo, ex parte euẽtus.Tertio ex partæ modi.Quarto,ex parte relaxationis.

Primum caput ex parte materiæ, intellige quando materia non eſt capax uinculi obligatorii. Talis autem eſt triplex. primo,omnia actus mortaliter malus,ſiue ſit peccatum mortale,ſiue ueniale,& ideo quicunque iurauit occidere aut dicere uerbum otioſum, non obligatur ad exequendũ iuramẽtũ,ſed peccat exequẽdo.Secũdo, omnis omiſsio boni ſupererogationis,nã licet nõ teneatur ad illud bonũ, tenetur tamẽ nõ ponere obicẽ ſpiritui ſancto. Et propterea qui iurauit nõ mutuare,aut non fide iubere, aut aliquid huiuſmodi,nõ obligatur ad implendum iuramẽtũ:ſed liber remanet,& poteſt mutuare & non mutuare ſicut prius antequã iuraret.Tertiò, actio indifferens ſalua ſua indifferentia,ut ſi quis abſque ulla ratione boni utilis,honeſti, uel delectabilis iurauit tranſire extra muros ciuitatis,aut aliquid eiuſmodi, non tenetur ſeruare,ſi nulla ſic ratio ſic tranſeundi:quia iuramentum nõ eſt uinculum ad otioſum aliquid:conſtat autem quod ſalua indifferentia actus, otioſum eſt exercere illum.Secus autem eſt ſi actus in ſeipſo indifferens eſſet aut cautelam ſeu utilitatẽ ſpiritualẽ uel temporalẽ ſui uel alterius: quia tũc tenetur implere iuramentum: ut ſi quis iurauit nõ intrare in talem domum, aut non tranſire per talem uiam ad cauendum ſibi à tentatione talis mulieris &c.

Caput uerò ſecũdũ ex parte euẽtus, intellige primò ſi euẽ

tus ſiu

tus sit malus:ut patet de iuramēto Herodis:quū iurasset dare puellæ saltāti quicqd petijsset tolerabile eni erat iuramētū sane intellectū: sed malus fuit euentus quando puella petiit caput Ioānis Baptistæ. Nō enī astringebatur Herodes ex iu reiurādo facere tātū scelus: quia euētus malæ petitionis excludebat uim iuramēti. Et hinc qui iurauit reddere depositum ensem, non tenetur reddere furioso. Et sic de similibus.

Intelige secūdò, si euentus sit impeditiuus maioris boni: ut si quis iurauit contrahere matrimonium, & postea inspirā te Deo uult in ueritate cœlibē uitā ducere, nō tenetur adimplere iuramentum: quia in euentu isto iuramentum esset uinculum ad impediendum meliorem statū, scilicet continentia quem constat esse meliorem statu coniugatorum. Et sic de similibus.

Caput tertium ex parte modi, intellige primo quantum ad consuetū modū subinteligendi, ut quum aliqui honorare se uolentes, iurant, non præcedam per Deū &c. In his enim & similibus secundum communem & sanū sensum subintelligitur, quantū est ex me: sicut in Petri Apostoli uerbo quū dixit, Non lauabis mihi pedes in æternuū, & propterea absq; peccato periurii faciunt statim oppositum permittendo se uinci. Intellige secundo quantum ad modum iurandi uiolē tum, in materia tamen matrimonii: quia sicut matrimouiū coactum timore cadente in cōstantem &c. non ualet: ita iuramentum metu extortum de contrahendo, uidetur relaxatū ipso iure. Tutius tamen est relaxationem à superiori habere sicut in cæteris iuramentis ui uel metu extortis. Caput quantum ex parte relaxationis clare patet, nam siue relaxatio fiat ab illo, cui promissio facta est cum iuramēto (qui potest libere quod in sui fauorem factum est relaxare) siue fiat a superiore qui possit relaxare, cessat obligatio iuramenti promissorii.

Iuramentum comminatorium quando periurium inducere dicatur.

Comminatorium denique iuramentū inducit periuriū in duobus quoque temporibus. Vel in præsenti. Et hoc dupliciter. Primo si fiat mendaci animo. Et tunc semper

est periurium mortale: quia deficit iuramento præsens ueritas, siue comminatio sit iusta, siue iniqua. In quacunque namque materia bona uel mala iuramentum cadit super mēdacio, inexcusabile est à peccato mortali. Secundò, si fiat ueraci animo super materia mala: hoc est si quis non comminetur facere opus aliquod quod est peccatum mortale uel ueniale. Et idem est tunc iudicium de comminatorio quod de promissorio: ideo non replico. Vel in futuro: hoc est tempore exequutionis. Et siquidem comminatio facta est de aliquo malo culpæ siue mortali siue ueniali, potest & debet iuramentum comminatorium non adimpleri: ut si quis comminatus est percutere aliquem aut diripere bona eius, aut impedire eum ab aliquo assequendo &c. tenetur non exequi: ut patet. Si uero comminatio facta est iusta inflictione aut procuratione mali pœnæ, siue quantum ad corpus, siue quantū ad bona temporalia, grano salis opus est: quoniam hinc est uinculum iuramenti ad opus iustum adimplendum, hinc uero est malum proximo infligendum, ad cuius cessationem misericordia inuitat. Tria igitur hic considera. Primum commune, quod sicut iuramentum non est uinculum iniquitatis, ita nec impedimentum melioris boni. Et hinc fit, ut quando melius est parcere aut abstinere à comminati mali iusti exequutione, non teneatur quis ad iuramenti exequutionē, exemplo Dauid qui licet iurasset percutere Nabal cum domo eius postea ad preces Abigail abstinuit. Secundum appropriatum comminationi, quod comminatio intelligitur secūdum præsentem iustitiam: testāte hoc uerbo Domini Apud Hierem. Repentè loquar aduersus regnum & gentem ut disperdam. si pœnitentiam egerit gens illa, pœnitentiam agam & ego super uerbo meo. Et hinc fit, ut qui iurauit iustam punitionem, postea peteti ueniam parcat absque periurio: quia cessauit illa tunc præsens iustitia secundum quam iurauit, ex quasi cessatione demeriti: quia ad pœnitentiam conuersus est qui peccauerat. Et hoc est etiam perspicere in dicto exemplo Dauid: quia non ad pœnitentiam. Nabal, sed ad merita & preces Abigail innocentis pepercit ipsi Nabal: tanquā cessauerit ratio præsentis iustitiæ ex aliquorum innocentia & supplicatione humili præueniente.

Tertium proprium materiæ comminatæ ſcilicet quòd pœnæ in hac uita non ſunt appetibiles niſi ut medicinæ, uel perſonæ puniendæ, uel boni communis. Et propterea quando comminata pœna ceſſaret habere rationem utriuſque medicinæ, non teneretur quis ex uinculo iuramenti ad implendum iuratam comminationem. Quando autem hoc accidat, relinquitur iudicio prudentiæ, quæ eſt circa ſingularia occurrentia. Ex his autem habes, quare mater quæ iurauit uerberare filium, aut dominus qui iurauit uerberare ſeruum, & poſtea parcet (uel ne turbet pacem domus: uel quia amplius non opus eſt medicina talis pœnæ, & breuiter quia iudicat melius eſſe ut parcat) non tenetur ad implendam comminationem iuratam. Et ſic de ſimilibus.

De periurio autem largè ſumpto (hoc eſt quum abſque neceſsitate iuratur ſuper ueritate) conſtat ueniale tantum peccatum eſſe. Periculoſum tamen peccatum eſt ſi ſit frequens. ſcriptum eſt enim. Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim ſunt caſus in illa.

Mali alicuius actum permittere quando ſit peccatum.

PErmiſsio ex ſuo genere peccatum non eſt: ut patet ex hoc quod Deo conuenit permittere mala culpæ, quæ ſunt maxima mala, & propterea tunc tantum peccatum eſt quando abſq; rationabili cauſa fit. Eſt aũt rationabilis cauſa ꝑmiſsionis, uel uitatio maioris mali (ſicut meretriciũ ꝑmittitur, ne ciuitas adulteriis & inceſtibus repleatur) uel deductio maioris boni ſicut Petrus p̃ſumptuoſus ꝑmiſſus eſt labi ĩ negatione xp̃i, & ꝑiuriũ, ut eet humilior. Vñ ſuꝑiori q̃ põt obuiare ne ſubditus peccet, & ſine rationabili cauſa nõ obuiat peccat. Et ſimiliter q̃ põt punire & ſine rationabili cauſa ꝑmittit impunitos peccat. Quãdo aũt mortaliter uel uenialiter oportet ex ſigularib. occurrẽtijs cõſiderare & iudicare ĩ eo q̃ uigilare ſtudet ſuꝑ gregẽ ſuũ. De illo aũt cui cura nõ eſt an oues errẽt non oportet ſolicitum eſſe: quia iam iudicatus eſt.

Actus permutationis poteſt tribus concurrentibus eſſe vitioſus.

PErmutatio illicita est tripliciter: Primò ex communibus, si iniusta est, puta quia non seruatur æqualitas rei ad rem: & similiter si cum fraude aut dolo fiat. Secundo ex materia repugnante: ut si permutentur spiritalia, quasi æstimata pretio aliquo. Tertiò, ex materia prohibita, seu limitata ex iure humano. Et hæc ponitur triplex: scilicet mancipia Ecclesiæ, quæ permutari si debeant, oportet seruari quæ de illis iura disponunt. Serui fugitiui quandiu in fuga sunt, qui prohibentur permutari. Et tertiò beneficia ecclesiastica: quæ non licitè permutantur communiter: aut si pacta firmantur sine authoritate superioris, aut si fiat sine authoritate superioris, aut si detur aliquid temporale pro spiritali, aut omnibus his seruatis, si permutando nulla cura est cui Christi[?]oues committantur. Et hoc coram Deo est crimen maximum.

Sententiæ uel opinioni propriæ pertinaciter inhærens peccare potest.

PErtinacia (qua homo in propria perseuerat sententia plus quàm oportet) peccatum est: utpote, à recta ratione dissonans. Oportet autem secundum subiectam materiam iudicare an sit mortale uel ueniale peccatum. Nam si pertinax quis est circa plantandam arborem, aut aliquid eiusmodi. hoc nō perniciosum est, sed ueniale. Si autem circa aliquid perniciosum (ut sunt ea quæ sunt fidei, & quæ nocent homini) mortale est, propter iniuriam quæ fit Deo aut homini gratia materiæ. Et hoc intellige de sententia consummata in opere uoluntario interiore (puta credere) uel exteriore, puta colere, emere &c. secundū erroneam pertinaciam. Quod ideò dico: quia si in solo nudo puroque intellectu quæcunque pertinacia consistat, credat autem, speret, diligat opereturque secundum communem Ecclesiæ traditionem, nullum uideo peccatum mortale.

PIgnus accipere illicitum redditur tripliciter. Primò, si ad lucrum non computandum in sortem accipitur, quia hoc est contra naturalem iustitiam. Secundo, ex materia prohibita, ut si homo liber accipiatur in pignus pro debito: aut si uasa sacra & huiusmodi ecclesiastica contra iuris dispositio

nem

nem impignorentur. Tertio, ex adiacentibus pactis prohibitis à iure: quæ tria ponuntur. Primum si debitor obligat se dare pignus in solutum. Et ad hoc reduci dicitur, si fiat pactum ut si die tertio non soluerit, pignus transeat in feudum. Secundum, si debitor obligatur ad non redimendum pignus absolutè, uel ante talem diem. Tertium, si creditor obligatur ad non uendendum pignus post legitimam interpellationem debitoris.

Et hæc omnia pro quanto cum damno partis siue debitoris (ut duo prima) siue creditoris ut tertium, tendunt, peccata sunt iniustitiæ: ac per hoc mortalia, ultra iuris positiui transgressionem, quæ ex concurrentibus conditionibus singularibus personarum &c. pensatur.

Homo piger, & pusillanimis potest in delicta uaria cadere.

PIgritia (qua homo tardus metu laboris passionis, aut difficultatis apparentis redditur ad opportune exequenda) peccatum est: quia rectæ discordat rationi. Iuxta materiam autem subiectam iudicandum est de mortali, si scilicet contra aliquid necessarium ad salutem trahit & ducit iuxta regulas de negligentia.

Prædo marinus grauissimo peccatorum uinculo tenetur.

PIrata (hoc est prædo marinus) contra humani generis pacem manifeste agit, & est in statu damnato. Quomodo autem sint piratæ excommunicati, habes suprà, excommunicatio.

Hominibus placere studere an sit uitiosum.

PLacere hominibus peccatum tunc solùm, est quum propterea à recta ratione disceditur. Mortale autem est tunc tantum, quum propterea dilectionem Dei aut proximi postponimus. Quod tunc tantùm incurrimus, quum propterea diuina aut humana præcepta transgredimur, ut quum ministri principis ut placeant illi non curant offen-

dere proximos: ut placeant iuncto sanguine uel amicitia, negant iustitiam: aut opprimunt alios faciendo uel loquendo, uel tacendo, & sic de aliis. Frequensque hoc uidetur uitium pariter pendentium illud Apostoli: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Pollutio dupliciter consideratur, scilicet ut uoluntaria, & est peccatum, & inuoluntaria, & ut non est peccatum.

POllutio (qua semen humanum solitariè funditur) si non est uoluntaria, siue in somno, siue in uigilia sit, peccatum non est. Si autem est uoluntaria, peccatum mortale est, & est unum de peccatis contra naturam, & uocatur mollities. Est autem uoluntaria non solùm si sit procurata, sed etiam si ex se uenienti consensus præbetur, & etiam si quum potest, & debet persona prohibere, non prohibet, primis enim duobus modis est uoluntaria directè, tertio autem est uoluntaria indirectè. Dixi autem si potest & debet: quia ad indirectè uoluntarium culpabile, requiritur utrunque simul, scilicet quòd possit & debeat. Nam si non potest prohibere, quia natura facit opus suum, constat non teneri, & similiter si possit impedire tollendo occasione, & tamen non tenetur illas tollere, non est in culpa.

Et hinc doctores, & confessores uacantes cogitationibus uel auditionibus operum turpium intuitu pietatis, non peccant subsequentibus corporalibus pollutionibus contra eorum uoluntatem, quia licet possint, non tamen debent subtrahere se ab operibus sanctis, propter huiusmodi quæ sequũtur ex necessitate materiæ. Et de similibus idẽ est iudicium. De hoc diffusè scripsi in quodlibeto primo.

Personæ uerò quæ sine rationabili causa manent uoluntariè in cogitationibus turpibus aut conuersationibus ingerentibus sibi huiusmodi commotiones, quia possunt & debent tollere tales occasiones, incurrunt uoluntariam pollutionem, nisi inaduertentia excuset: quia uolendo illas illicitas, periculosas, & sibi notas causas pollutionis proprias, conuincuntur uelle culpabiliter ipsam pollutionem earum naturalem effectum.

Trans-

Transgressio cuiuslibet præcepti liciti, & honesti peccatum est.

PRæcepti transgressionem peccatum esse constat. Sed quia præcepti nomen ut distinguitur contra consilium, confusum inuenitur (dum quandoque propriè secundum suam significationem sumitur, ut imponit necessitatem obediendi, ita quod peccatur si non impletur, iuxta illud xiiii. quæst. i. Quod præcipitur, imperatur, & quod imperatur, necesse est fieri &c. Quandoque autem antonomatice, ut imponit necessitatem talem scilicet mortaliter peccandi si non pareatur, iuxta Clem. exiui de paradiso. de uerbo. signifi. Et utroque modo in omni iure inuenitur) ideò obscura redditur discretio transgressionis præceptorum quando est mortalis, & quando uenialis.

Commune est autē utriusque generis præcepto, quòd trāsgressio tam ex contemptu quam ex per se impeditione finis, est peccatum mortale. Et horum primum clarum est, quia cōtemptus siue præcepti siue præcipientis iniuriā infert ex propria ratione. Secundum autem declaratur ex eo quod finis præceptorum communium est dispositio animi uirtuosa necessaria ad salutem. ad hoc enim ordinantur præcepta naturalia, diuina & Ecclesiastica. iuxta illud apostol. j. ad Timot. j. Finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. Et declaratur. Nam aut sunt de necessarijs ad salutem: sunt quæ spectant ad peccata mortalia, aut de necessarijs ad munditiam: qualia sunt quæ sunt peccatorum uenialium quæ disponunt ad mortalia: & ad illa ordinatur ut imperfecta, ac per hoc præcepta contra uenialia sanitatem animæ perturbantia, ad uitam animæ quæ per mortalia tollitur ordinantur sicut sanitas corporalis ad uitam corporalis.

Existente autem communium præceptorum fine necessario ad salutem, consequens est, ut si huiusmodi præcepta trāsgrediatur quis ut impediat finem: uel (& in diem redit) propter aliquid cui annexa per se impeditio finis, peccet mortaliter. Qui enim hoc modo præceptum transgreditur, proportionaliter se habet ad finem præcepti, sicut qui transgreditur ex contemptu, se habet ad præceptum seu præcipientem: nam

ille respuit finem,sicut ille respuit præceptum. Verbi gratia: circa præceptum de audiendo Missam, non solum peccat mortaliter qui omittit audire Missam,quia non uult subiici præcepto, sed etiam si ideo omittit,quia non uult mente uacare Deo.

Præter hos uerò duos modos mortalis trāsgressionis præceptorum, sunt alii quatuor modi discernendi huiusmodi transgressionis seu præcepta,scilicet ex materia, pœna, uerbis & intentione. Diuinorum enim & naturalium præceptorum antonomaticè materia est necessaria ad uitam animæ: ut sunt,Non occides,non mœchaberis &c. & propterea eorū transgressio est mortalis. Præceptorum autem aliorum materia necessaria est ad sanitatem animæ: ut sunt, non dices verbum otiosum,iurationi non assuescat os tuum &c. & propterea eorum transgressio non occidit,sed ægram reddit animam. In iure autem humano ex sola materia discernere præcepta impossibile uidetur:quum inueniatur minima quædā præcepta sub mortali peccato: ut patet de concidentibus cadauera,ut transferant ad alia loca: quod ex se nullum est peccatum, &c.

Pœna præceptorum antonomaticè,est excommunicatio, uel aliquid simile,quod non stat cum uita animæ,& propterea ubicunque apponitur excommunicatio, incurritur peccatum mortale transgrediendo. Pœna autem aliorum præceptorum est aliquid stans cùm vita animæ: ut suspensio,interdictum,irregularitas, uel aliqua pœna pecuniaria, & huiusmodi, & propterea non oportet in transgressione horum incurrere peccatum mortale. Siste tamen hic pedem,& aduerte quod inter excommunicationem latæ sententiæ & comminatam excommunicationis pœnam differentia est etiam quantum ad peccatum transgressionis,in hoc quòd transgressor præcepti cum lata excommunicationis sententia, peccat mortaliter: quia solum peccatum mortale dignum facit excommunicatione. Transgressor autem præcepti sub comminata pœna,non peccat mortaliter, quousque transgressio nō peruenerat ad hoc quòd ille dignus sit excomunicari. Quod ideo dico,quia si debet præcedere monitio ante, quā ille excommunicetur, nō peccat mortaliter antequàm monitorio

resistat: quia non est adhuc dignus excommunicari. Verbigratia: clericus si nutrierit comam, excommunicetur: si nutriens comam non debet excommunicari nisi monitus gene raliter uel specialiter, non peccat mortaliter quousque moni tus perseueret, tūc enim utpote excommunicatione dignus; peccat mortaliter. Verba distinctiua præceptorum non sunt certa, quum ipsum præcepti nomē incertum sit, utpote commune utriusque præceptis. Et propterea de præceptis iuris cōmunis incerta est sentētia. In qualibet autē Ecclesia seu religione illa tantū uerba uim præcepti antonomaticè obtinēt, quæ consueuerunt intelligi apud illos pro præcepto antonomaticè: & quæ nō cōsueuerunt sic intelligi, non habent uim huiusmodi præcepti: quia nominibus utimur iuxta usum. Intētio demum potest referri uel ad hominem uel ad legem. Et intentio quidem hominis præcipientis si sciri potest, sufficit quoniam ex intentione præcipientis pendet præcepti uis, intentio autem legis in cōmuni certa est, quoniam est facere homines uirtuosos. Et legis Eccl. intentio est non iniicere laqueos animabus sed ad edificationem corporis Christi mystici promouere. Et hinc fit ut non tam lata multitudo præceptorum obligantium ad mortale in iure interpretāda sit ne laqueus multiplicatus contra animas censeatur.

Hinc etiam fit uniuersalis regula quòd in ijs quæ sunt positiui iuris, si absque contēptu ac refutatione finis ex ignorantia pura, aut ex apparente sibi excusatione transgressio fiat ab eo qui animum habet nullo pacto consentiendo contra præceptum obligans ad mortale, non incurritur mortale peccatū quando non est intentio piæ ac iustæ matris Ecclesiæ bonas huiusmodi animas illaqueare tam hostili uinculo. Et propterea talis apud Deum non incurret excommunitionem: absoluendum tamen ad cautellam crediderim ignorantem.

Præceps in suis actibus tam interioribus quàm exterioribus periculo ruinæ se exponit.

PRæcipitatio (qua homo ad similitudinem præcipitationis localis secundum actus interioris animi præceps ruit) peccatum est consilio contrarium. Maturitas enim consilij gradatim procedit ex memoria præteritorum, intel-

ligentia præſentium, auſculatione aliorum, circunſpectio-ne obuiantium &c. præceps autem omiſsis huiuſmodi ſtatim concludit, deliberat, facit:& propterea peccat contra prudentiam. Quando autem mortaliter, & quando uenialiter, ex materia diſcernitur. Si enim præcipitatio hmōi pernicioſa eſt, utpote contra præcepta, mortalis eſt, ſi autem præter, uenialis eſt; ut in aliis peccatis prudentiæ oppoſitis contingit.

Prædicatores in quibus communiter peccare dicantur.

PRædicatorum peccata peculiaria ſunt ſex. Primum eſt ſine authoritate prædicare. Oportet enim uel ex paſtorali officio uel ſuperioris authoritate prædicare iuxta Apoſtoli ſententia, & iura in c. excommunicamus. extrà de hær. Et quia hoc ſub pœna excōmunicationis interdicitur, ad mortale peccatum ſpectat. Secundum eſt, indigno prædicare, hoc eſt in peccato mortali ſibi noto incontrito, iuxta illud, Peccatori dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Et hoc mortale uidetur: quia iniuria fit prædicationi à Chriſto inſtitutæ, euacuans, quātum in ſe authoritatem prædicatorum Chriſti: quaſi uerbo & nō facto prædicatores fuerint inſtituti uelut declamatores quidam. Vnde & in prædicto Pſalmo ſubditur: exiſtimaſti inique quod ero tui ſimilis ſcilicet dicens bona, & non faciens bona. Et hoc intellige in eo qui ſic indigne prædicat. ut prædicatione tanquam declamatione abutatur (quoniam hic directe iniuriatur officio prædicationis Chriſti) & incontenente. Qui auté prædicat indignus non ut prædicet indignus, ſed uellet prædicare mundus, licet per accidens ex humana paſsione, incuria, & huiuſmodi indignus prædicet: quàmuis peccet (quia non ſe exhibet Dei talem miniſtrum quale eſſe debet) mortale tñ peccatū nō uideo: quia prædicare non eſt ſtđm ſe actus alicuius ſacramenti Et licet prædicans non furandum, prædicet contra ſeipſum, ſi furto maculatus eſt: nouam tamen inde damnationem non incurrit pluſquàm adulter iudex cōdemnans alterū adulterum, quē nō dubito excuſari à nouo peccato mortali. Tertium eſt, mendacia prædicare. Et hoc conſtat eſſe peccatum mortale grauiſsimum. quoniam

quoniam euacuat quantum in se est, uniuersam Ecclesiæ authoritatem, ac Christi fidem prædicatione propagata, siue mendacium dicatur contra doctrinam fidei aut morte, siue circa gesta sanctorũ aut miracula, aut prophetias, siue quodcunque aliud quod ad docendũ, instruendũ, persuadendũ monendumque auditorem tanquã uerbũ Dei prædicatur: quia quicquid à prædicatore ut sic dicitur oportet esse uerum: & si est incertũ debet dici ut incertum: & sic non receditur à uero, dũ ita dicitur ut scitur. Sed si dubium prædicatur ut certum, hoc est assertiue, peccatum est mortale eadẽ ratione qua mendacium. Quod si is qui prædicat, impertinentia inserat, non peccat mortaliter mentiendo, nisi fortè ratione scandali: sicut nec iudex de impertinentibus ad iudicium mentiens peccat mortaliter, quamuis sedens pro tribunali illa mendacia dicat. Quartum est prædicare inutilia: ut speculatiuas quæstiones, & leges ciuiles, poetas uulgares uel Latinos Philosophos, gesta Romanorum, & similia. Hoc enim est abuti prædicationis officio, dicente Christo Prædicate Euangelium. sunt enim huiusmodi prædicationes solo nomine. Et propterea si aduertenter in his exceditur, grauissimum peccatum incurritur: imò tanquam falsarij sunt apud Deũ, adulterantes prædicationis officium, annunciantes in persona Christi & Ecclesiæ quæ nec Christus nec Ecclesia sibi commisit prædicãda. Quintum est, affectus mercenarius, siue pecuniæ, siue laudis humanæ gloriæ, &c. Et ad hoc si oculus dexter prædicatoris spectaret, peccatum esset manifestè: mortale quidem, si finis ultimus in huiusmodi poneretur, aut si affectus pecuniæ in effectum procederet simoniæ uendendo prædicationem. Veniale autem si uanè propter gloriam aut spem quæstuariæ eleemosynæ, prædicaretur: receperũt enim mercedem suam.

Si autem oculo sinistro (hoc est, non principaliter sed accessoriè) hæc expetuntur, mensuret seipsum apud se prædicator quid plus sibi displicet minui auditores, aut animarũ fructum de quo est magis solicitus, si fructuosè aut si gratiosè auditur, & sic cognoscet quanta rectitudine uel peruersitate affectus tenetur: ac per hoc quantum peccat: quia quanto magis sinister oculus ipsum solicitat quàm dexter, tanto magis sibimet

uacare assiduæ contemplationi, non domitis adhuc passionibus, & similia. Est autem peccatum præsumptionis quandoque ueniale, quum scilicet nulli est perniciosa seu iniuriosa. Et quandoque mortale, quum scilicet iniuriosa est alteri: qualis est præsumptio medici in damnum corporis: & similiter præsumptio confessoris ignorantis, & iudicis, & similiũ.

Peccatum præsumptionis grauissimum est.

Præsumptio rursus qua homo sperat aliquid posse consequi à Deo, quod impossibile est secundum diuinam legem ab illo consequi, peccatum est contrarium secundæ uirtuti Theologicæ, quæ uocatur Spes: & contrarium desperationi: ut quum quis sperat consequi peccatorum ueniam sine pœnitentia, aut æternam gloriam sine meritis. Et hoc est peccatum mortale: utpote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est non dari ueniam perseuerantibus in peccato, nec gloriam sine merito. Et est unum de peccatis in spiritum sanctum: utpote contemnens spiritussancti auxilium ad pœnitendum & merendum.

Officium propriũ corrũpens præuaricator est iustitiæ.

Præuaricatio (qua homo à debito officio seu certamine uariat ad oppositum fouendum ut actor ad fouendum reum, aut econtrario, & sic in similibus) peccatum est: quia contra rectam rationem. Et si in iudicio iusto hoc fiat, aut aliàs in præiudicium diuini uel communis boni, aut cuiusque proximi, peccatum est mortale: quia iniustitia ipsa peccatum est mortale ex suo genere. Seclusa autem omni iniuria, pensanda est ratio declinandi: & secundum illam iudicanda est præuaricatio an sit mortalis.

Procuratorum crimina, uide superius in uerbo, aduocatus.

Res proprias superfluè dissipans & prodigaliter consummens uiam ambulat perditionis.

Prodigalitas (qua homo superfluè erogat res suas) peccatum est, utpote liberalitatis uirtuti contraria. Non autem mortale peccatum, si pura est: quia minus peccatum est, quàm auaritia liberalitati contraria: quæ si pura est, con-

ſtat nō eſſe mortalem. Et utriuſque ratio eſt: quia neutra agit contra charitatem Dei aut proximi, ſed præter illam.

Si uero mixta eſt iniuriæ diuinorum præceptorum, & breuiter cuicunque alteri uitio (puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiæ: vt filius prodigus diſſipauit ſubſtā tiam ſuam cum meretricibus) iudicanda eſt iuxta qualitatē uitii cui admiſcetur: ita quod ſi prodigus agitur ab appetitu mortali, prodigalitas & ipſa mortalis eſt: ut patet de filio prodigo, & de parente ob prodigalitatem impio uerſus filios effundendo bona debita filiis. Si uero agitur ab appetitu de ueniali (ut quum ſuperflue dat ob uanam gloriam) liberalis eſt.

PRomiſſionis uiolatio, uide ſupra in uerbo, perfidia.

Mediator inter negotiatores poteſt iniquitatem multipliciter committere.

PRoxeneta (id eſt, mediator inter negotiatores) hoc habet familiare peccatum ut fallat utrunque inter quos mediat, neutri dicendo integram ueritatem, & utrique ſæpe mentiendo. Et quia damnificare eſt ſuo genere mortale: ideo proxeneta non contentus ſua mercede, fallens utrumque aut alterum, & peccat mortaliter, & tenetur reſtituere, ſi quid ſibi appropriauit ex huiuſmodi fraude: ut ſi dixit uni puta uenditori quod non inuenit pretium niſi centum: & ſic accipit licentiam uendendi pro centum: & dicit emptori quod non poteſt minus ſolui quàm centum & uiginti, & ſic appropriat ſibi illos uiginti, tenetur reſtituere illos uiginti uenditori. Tenetur enim ex officio mediatoris fideliter agere utriuſque negotium.

Animi mollities uitioſa eſt & puſillanimitati attribuitur.

PVſillanimitas (qua homo ex paruitate animi retrahit ſe à magnis operibus & honoribus ſuam facultatem non excedentibus, tanquam ſi excederent) peccatum eſt, utpote contraria uirtuti magnanimitatis. Eſt maius peccatum præſumptione, utpote magnis contraria uirtuti: quia diſſimilior eſt magnanimitati ut patet. Eſt autem peccatum mortale,

mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis, ut simpliciter: ut si quis ex timore peccandi post baptismum nollet baptizari aut communicare, uel in casu: ut si quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Nec excusatur, sed accusatur ex huiusmodi timore & ignorantia propriæ uirtutis, quam non discutit; quoniam ex his causatur pusillanimitas. Vnde Dominus in Euangelio seruum pusillanimē qui talentum, non exposuerat lucro, dannauit. Quando uero retrahit ab aliis utilibus proximo, & præcipuè saluti animarum, licet ueniale sit graue tamen est: tanto periculosius, quanto sub humilitatis specie detinens animum imbibitur & radicatur perseuerans.

Rei alienæ iniuste detentio rapina est, & peccatum iniustitiæ.

RAPINA (qua homo uiolentia iniusta accepit alienas res) peccatū ē mortale: q̄a iniuriā infert ꝓximo & quantū ad res, & quantū ad modū. Dicitur autem iniusta: quia si uiolentia iustè infertur, non est rapina: ut quum in bello iusto præda tollitur: & similiter quum auctoritate publica, iustitia existente puniuntur in rebus ciues. Sed si iustitia desit, rapina committitur tam in bello, quam in ciuitate res ciuium auferendo, publica authoritate abutendo ad rapiendum.

Rapina differt à raptu eo quod raptus respicit personam, rapina uero rem.

RAptus quo personæ rapiuntur iniustè maius crimen est quam rapina, quanto persona maior est rebus exterioribus. Et specialiter appropriatur ad raptum puellarum: quæcunque tamen persona rapiatur, habet in se crimen raptus, & ad mixtam iniquitatem pro qua rapitur. quæ iuxta genus suum iudicanda est.

Religiosi communiter solent in tribus offendere & peccare.

Religio-

enim est species belli particularis. Contingit quoque iniquitatem in executione interuenire, uel in quantitate plus exigẽdo: uel in qualitate clericorum res accipiendo. clerici enim intelliguntur exempti a repræsaliis: uel in substantia, ut si facerent repræsalias non solum res sed personas accipiendo: quia in persona nec pater portat iniquitatem filii, nec filius patris.

Capita octo sunt in materia restitutionis consideranda.

Restitutio confessoribus sæpe occurrit discutienda, & necessaria est (quia non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum) nec facile potest quilibet discernere casus eius multos, & ex multis capitibus contingentes, ideo diffusiore opus est doctrina. Sunt igitur octo capita in restitutione consideranda, scilicet quis, quid, quantum, ubi, quando, quomodo, & quo ordine.

Restitutionis faciendæ duplex est ratio.

Caput primum est quis tenetur ad restitutionem. Et quãtum ad hoc notandæ sunt quæ radices restitutionis omnis: scilicet acceptio, & res: ita quod omnis restitutio aut est debita ratione acceptationis præcedentis, aut ratione rei acceptæ. Et extenditur hic acceptionis & accepti nomen ad omnem actionem qua alenũ accipitur, siue uere accipiendo siue damnificando: ita ꝙ accipere dicitur non solum qui mutuo accipit, aut emit, aut furatur, aut rapit, sed qui comburit, qui detrahit, qui conuitiatur: & sic de aliis. Et quoniam acceptio duplex est (scilicet uel iusta: ut per mutuum, aut emptionem, aut depositum, conductionem &c. uel iniusta: ut rapina, usura detractio &c.) omissa prima utpote clara confessoribus, de secunda habendum est pro regula generali restitutionum, ꝙ quicunque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem: ita quod ex prima radice oritur hæc regula: Ad cognoscendum quis tenetur restituere responde & dic, quicunque fuit causa iniustæ acceptionis: ita ꝙ si una acceptio iniusta

eodem

eodem uel diuerſo modo à multis cauſata eſt quilibet illorũ tenetur reſtituere: Et ne vageris quærendo quot modis cauſare quis poteſt iniuſtam acceptionem, ut teneatur ad reſtitutionem, ſuſcipe laborem patrum noſtrorum in his uerſibus poſitum.

,, Iuſsio,conſilium,conſenſus,palpo, recurſus:
,, Participãs,mutuus,non obſtans,nõ manifeſtans.

In his enim, nouem modi ponuntur quibus aliquis cooperatur iniuſtæ acceptioni, quam alius exequitur: ita quod cõputato executore qui ipſum actionem iniuſtè exercet, inueniuntur ad decem genera perſonarum, quæ tenentur ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis: quarum ſeptem directè, tria uero ultima indirectè ad cauſandam iniuſtam acceptionem concurrunt. Inchoando igitur ab exequutore (qui non computatur in dictis uerſibus, ſed præſupponitur, quia de cooperatoribus tantum loquuntur uerſus) ſcito quod exequutor iniuſtè actionis hoc eſt ille qui exercet per ſeipſum illam (ut eſt ille qui furatur, qui occidit, qui dat ad uſurã, qui detrahit &c.) ſiue hoc faciat motu proprio, ſiue ex præcepto domini, ſiue pro proprio, ſiue pro alieno lucro, tenetur ad reſtitutionem: quia eſt uere cauſa proxima efficiens iniuſtam actionem, ut clare patet. Et hinc patet, quod ſicut uulnerator aut occiſor proximi ad domini ſui mandatum & utilitatem tantum modo, tenetur ſatisfacere uulnerato uel occiſi hæredibus: ita miniſter uſurarij qui ad mandatum & utilitatem domini ſui tantum exercet uſurariam prauitatem tenetur ad reſtitutionem: & ſic de alijs. Nec obſtat quod ſi ille miniſter non faceret, quod per alium omnino fieret: ſicut non obſtat uulneranti quod ſi ipſe non uulneraret: quod omnino per alium uulneraretur, ſcriptum eſt enim. Neceſſe eſt ut ueniant ſcandala, ueruntamen uæ homini illi per quem ſcandalum uenit.

Et hoc intellige ſecundum ueritatem iuſtitiæ propter rationem dictam, nam ſecundum quandam humanam æquitatem miniſtri uſurarum ad aliorum tantum utilitatem excuſari uidentur à debito reſtitutionis: ueritas tamen iuſtitiæ præferenda eſt huic humanitati: magis tamen tenetur ad reſtitutionem Dominus quàm miniſter.

Ingrediendo

Ingrediendo autem expositionem uersum ordine quo numerantur, occurrit primo iussio, hoc est præcipiẽs fieri actionem iniustam. Iubens enim habet rationem principalis causæ mouentis suo imperio ad patrandam actionem iniustã, & ideo tenetur ad restitutionem. Consilium: hoc est dãs consilium efficax ad perpetrandam actionem iniustam, causa est directe mouens suo consilio ad illam, & ideo tenetur ad restitutionem. Notanter autem dixi efficax: quia si consilium nõ peruenit ad hoc, quod sit causa rapinæ, non tenetur qui dedit consilium iniquitatis ad restitutionem; quamuis peccauerit mortaliter. Consensus: hoc est ille qui suo consensu causat aut concausat actionem iniustam.

Vbi nota quod de consensu oportet distinguere inter consensum qui est causa, & inter consensum qui solummodo est consensus, & non causa, uerbi gratia: tractãt aliqui de bello iniusto: requiruntur ii ad quos spectat: consentiunt. Horũ consensus non solùm est consensus, sed causa belli iniusti, quia ex horum consensu pendebat negotium. Audiunt plerique alij huiusmodi negotium, placet eis, consentiunt: dicunt fiat. Horum consensus est solummodo consensus, & nõ causa belli iniusti, quum ex ipsis uoluntas uolentiũ bellum iniustum facere, non pendeat, non mutetur &c.

Attende ergo si consensus fuit causa seu concausa actionis iniustæ. Et si fuerit causa seu concausa: scito ex tali consensu teneri ad restitutionem ex hoc ipso quod fuit uere causa iniustæ acceptionis. Et hinc habere potes quod si in communitate aliqua plura uota uincunt, & dum dantur uota aperta, aliquis ex ultimis uidens unita uota præcedentium iam uicisse, & uidens quod suum uotum in contrarium nihil prodesset, consentit ob aliquem humanum respectum iniusto facinori, peccat quidem mortaliter (quia consentit iniquitati) non tenetur tamen ad restitutionem, quia consensus eius nec est causa nec concausa. Secus autem est de præcedentibus: quia licet præuideant subsequentes consensum daturos, non propterea consensus eorum à causarum numero excluditur: tum quia consensus omnes antecedentes sunt, & tẽdunt uere ad integrandam causam: tum quia in instanti homo mutatur, & propterea possent subsequentes dissentire, quo

iste respuit finem,sicut ille respuit præceptum. Verbi gratia: circa præceptum de audiendo Missam, non solùm peccat mortaliter qui omittit audire Missam,quia non uult subiici præcepto, sed etiam si ideo omittit,quia non uult mente uacare Deo.

Præter hos uerò duos modos mortalis trāsgressionis præceptorum, sunt alii quatuor modi discernendi huiusmodi transgressionis seu præcepta,scilicet ex materia, pœna, uerbis & intentione. Diuinorum enim & naturalium præceptorum antonomaticè materia est necessaria ad uitam animæ: ut sunt, Non occides, non mœchaberis &c. & propterea eorū transgressio est mortalis. Præceptorum autem aliorum materia necessaria est ad sanitatem animæ: ut sunt, non dices verbum otiosum, iurationi non assuescat os tuum &c. & propterea eorum transgressio non occidit,sed ægram reddit animam. In iure autem humano ex sola materia discernere præcepta impossibile uidetur: quum inueniatur minima quædā præcepta sub mortali peccato: ut patet de concidentibus cadauera, ut transferant ad alia loca: quod ex se nullum est peccatum, &c.

Pœna præceptorum antonomaticè,est excommunicatio, uel aliquid simile,quod non stat cum uita animæ,& propterea ubicunque apponitur excommunicatio, incurritur peccatum mortale transgrediendo. Pœna autem aliorum præceptorum est aliquid stans cum vita animæ: ut suspensio,interdictum,irregularitas, uel aliqua pœna pecuniaria, & huiusmodi, & propterea non oportet in transgressione horum incurrere peccatum mortale. Siste tamen hic pedem, & aduerte quod inter excommunicationem latæ sententiæ & comminatam excommunicationis pœnam differentia est etiam quantum ad peccatum transgressionis,in hoc quòd transgressor præcepti cum lata excommunicationis sententia, peccat mortaliter: quia solum peccatum mortale dignum facit excommunicatione. Transgressor autem præcepti sub comminata pœna,non peccat mortaliter, quousque transgressio nō peruenerat ad hoc quòd ille dignus sit excomunicari. Quod ideo dico,quia si debet præcedere monitio ante, quā ille excommunicetur, nō peccat mortaliter antequàm monitorio

reſiſtat: quia non eſt adhuc dignus excommunicari. Verbigratia: clericus ſi nutrierit comam, excommunicetur: ſi nutriens comam non debet excommunicari niſi monitus generaliter uel ſpecialiter, non peccat mortaliter quouſque monitus perſeueret, tūc enim utpote excommunicatione dignus, peccat mortaliter. Verba diſtinctiua præceptorum non ſunt certa, quum ipſum præcepti nomē incertum ſit, utpote commune utriuſque præceptis. Et propterea de præceptis iuris cōmunis incerta eſt ſentētia. In qualibet autē Eccleſia ſeu religione illa tantū uerba uim præcepti antonomaticè obtinēt, quæ conſueuerunt intelligi apud illos pro præcepto antonomaticè: & quæ nō cōſueuerunt ſic intelligi, non habent uim huiuſmodi præcepti: quia nominibus utimur iuxta uſum. Intētio demum poteſt referri uel ad hominem uel ad legem. Et intentio quidem hominis præcipientis ſi ſciri poteſt, ſufficit quoniam ex intentione præcipientis pendet præcepti uis, intentio autem legis in cōmuni certa eſt, quoniam eſt facere homines uirtuoſos. Et legis Eccl. intentio eſt non inijcere laqueos animabus ſed ad edificationem corporis Chriſti myſtici promouere. Et hinc fit ut non tam lata multitudo præceptorum obligantium ad mortale in iure interpretāda ſit ne laqueus multiplicatus contra animas cenſeatur.

Hinc etiam fit uniuerſalis regula quòd in ijs quæ ſunt poſitiui iuris, ſi abſque contēptu ac refutatione finis ex ignorantia pura, aut ex apparente ſibi excuſatione tranſgreſsio fiat ab eo qui animum habet nullo pacto conſentiendo contra præceptum obligans ad mortale, non incurritur mortale peccatū quando non eſt intentio piæ ac iuſtæ matris Eccleſiæ bonas huiuſmodi animas illaqueare tam hoſtili uinculo. Et propterea talis apud Deum non incurret excommunitionem: abſoluendum tamen ad cautellam crediderim ignorantem.

Præceps in ſuis actibus tam interioribus quàm exterioribus periculo ruinæ ſe exponit.

PRæcipitatio (qua homo ad ſimilitudinem præcipitationis localis ſecundum actus interioris animi præceps ruit) peccatum eſt conſilio contrarium. Maturitas enim conſilij gradatim procedit ex memoria præteritorum, intel-

ligentia præsentium, ausculatione aliorum, circunspectio-ne obuiantium &c. præceps autem omissis huiusmodi statim concludit, deliberat, facit:& propterea peccat contra prudentiam. Quando autem mortaliter, & quando uenialiter, ex materia discernitur. Si enim præcipitatio hmōi perniciosa est, utpote contra præcepta, mortalis est, si autem præter, uenialis est: ut in aliis peccatis prudentiæ oppositis contingit.

Prædicatores in quibus communiter peccare dicantur.

PRædicatorum peccata peculiaria sunt sex. Primum est sine authoritate prædicare. Oportet enim uel ex pastorali officio uel superioris authoritate prædicare iuxta Apostoli sententia, & iura in c. excommunicamus. extra de hær. Et quia hoc sub pœna excōmunicationis interdicitur, ad mortale peccatum spectat. Secundum est, indigno prædicare, hoc est in peccato mortali sibi noto incontrito, iuxta illud, Peccatori dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et hoc mortale uidetur: quia iniuria fit prædicationi à Christo institutæ, euacuans, quātum in se authoritatem prædicatorum Christi: quasi uerbo & nō facto prædicatores fuerint instituti uelut declamatores quidam. Vnde & in prædicto Psalmo subditur: existimasti inique quod ero tui similis scilicet dicens bona, & non faciens bona. Et hoc intellige in eo qui sic indigne prædicat. ut prædicatione tanquam declamatione abutatur (quoniam hic directe iniuriatur officio prædicationis Christi)& incontenente. Qui autē prædicat indignus non ut prædicet indignus, sed uellet prædicare mundus, licet per accidens ex humana passione, incuria, & hujusmodi indignus prædicet: quā uis peccet (quia non se exhibet Dei talem ministrum quale esse debet) mortale tñ peccatū nō uideo: quia prædicare non est sc̄d̄m se actus alicuius sacramenti Et licet prædicans non furandum, prædicet contra seipsum, si furto maculatus est: nouam tamen inde damnationem non incurrit plusquām adulter iudex cōdemnans alterū adulterum, quē nō dubito excusari à nouo peccato mortali. Tertium est, mendacia prædicare. Et hoc constat esse peccatum mortale grauissimum:

quoniam euacuat quantum in se est, uniuersam Ecclesiæ authoritatem, ac Christi fidem prædicatione propagata, siue mendacium dicatur contra doctrinam fidei aut mortē, siue circa gesta sanctorū aut miracula, aut prophetias, siue quodcunque aliud quod ad docendū, instruendū, persuadendū monendumque auditorem tanquā uerbū Dei prædicatur: quia quicquid à prædicatore ut sic dicitur oportet esse uerum: & si est incertū debet dici ut incertum: & sic non receditur à uero, dū ita dicitur ut scitur. Sed si dubium prædicatur ut certum, hoc est assertiue, peccatum est mortale eadē ratione qua mendacium. Quod si is qui prædicat, impertinentia inserat, non peccat mortaliter mentiendo, nisi forte ratione scandali: sicut nec iudex de impertinentibus ad iudicium mentiens peccat mortaliter, quamuis sedens pro tribunali illa mendacia dicat. Quartum est prædicare inutilia: ut speculatiuas quæstiones, & leges ciuiles, poetas uulgares uel Latinos Philosophos, gesta Romanorum, & similia. Hoc enim est abuti prædicationis officio, dicente Christo Prædicate Euangelium. sunt enim huiusmodi prædicationes solo nomine. Et propterea si aduertenter in his exceditur, grauissimum peccatum incurritur: imo tanquam falsarij sunt apud Deū, adulterantes prædicationis officium, annunciantes in persona Christi & Ecclesiæ quæ nec Christus nec Ecclesia sibi commisit prædicāda. Quintum est, affectus mercenarius, siue pecuniæ, siue laudis humanæ gloriæ, &c. Et ad hoc si oculus dexter prædicatoris spectaret, peccatum esset manifestè: mortale quidem, si finis ultimus in huiusmodi poneretur, aut si affectus pecuniæ in effectum procederet simoniæ uendendo prædicationem. Veniale autem si uanè propter gloriam aut spem quæstuariæ eleemosynæ, prædicaretur: receperūt enim mercedem suam.

Si autem oculo sinistro (hoc est, non principaliter sed accessoriè) hæc expetuntur, mensuret seipsum apud se prædicator quid plus sibi displicet minui auditores, aut animarū fructum de quo est magis solicitus, si fructuosè aut si gratiose auditur, & sic cognoscet quanta rectitudine uel peruersitate affectus tenetur: ac per hoc quantum peccat: quia quanto magis sinister oculus ipsum solicitat quàm dexter, tanto magis

sibimet

uacare assiduæ contemplationi, non domitis adhuc passionibus, & similia. Est autem peccatum præsumptionis quandoque ueniale, quum scilicet nulli est perniciosa seu iniuriosa. Et quandoque mortale, quum scilicet iniuriosa est alteri: qualis est præsumptio medici in damnum corporis: & similiter præsumptio confessoris ignorantis, & iudicis, & similiũ.

Peccatum præsumptionis grauissimum est.

PRæsumptio rursus qua homo sperat aliquid posse conse qui à Deo, quod imposibile est secundum diuinam legem ab illo consequi, peccatum est contrarium secundæ uirtuti Theologicæ, quæ uocatur Spes: & contrarium desperationi: ut quum quis sperat consequi peccatorum ueniam sine pœnitentia, aut æternam gloriam sine meritis. Et hoc est peccatum mortale: utpote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est non dari ueniam perseuerantibus in peccato, nec gloriam sine merito. Et est unum de peccatis in spiritumsanctum: utpote contemnens spiritussancti auxilium ad pœnitendum & merendum.

Officium propriũ corrũpens præuaricator est iustitiæ.

PRæuaricatio (qua homo à debito officio seu certamine uariat ad oppositum fouendum ut actor ad fouendum reum, aut econtrario, & sic in similibus) peccatum est: quia contra rectam rationem. Et si in iudicio iusto hoc fiat, aut alias in præiudicium diuini uel communis boni, aut cuiusque proximi, peccatum est mortale: quia iniustitia ipsa peccatum est mortale ex suo genere. Seclusa autem omni iniuria, pensanda est ratio declinandi: & secundum illam iudicanda est præuaricatio an sit mortalis.

Procuratorum crimina, uide superius in uerbo, aduocatus.

Res proprias superfluè dissipans & prodigaliter consummens uiam ambulat perditionis.

PRodigalitas (qua homo superfluè erogat res suas) peccatum est, utpote liberalitatis uirtuti contraria. Non autem mortale peccatum, si puta est: quia minus peccatum est, quàm auaritia liberalitati contraria: quæ si pura est, con-

stat nō esse mortalem. Et utriusque ratio est: quia neutra agit contra charitatem Dei aut proximi, sed præter illam. Si uero mixta est iniuriæ diuinorum præceptorum, & breuiter cuicunque alteri uitio (puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiæ: ut filius prodigus dissipauit substātiam suam cum meretricibus) iudicanda est iuxta qualitatē uitii cui admiscetur: ita quod si prodigus agitur ab appetitu mortali, prodigalitas & ipsa mortalis est: ut patet de filio prodigo, & de parente ob prodigalitatem impio uersus filios effundendo bona debita filiis. Si uero agitur ab appetitu de ueniali (ut quum superflue dat ob uanam gloriam) liberalis est.

PRomissionis uiolatio, uide supra in uerbo, perfidia.

Mediator inter negotiatores potest iniquitatem multipliciter committere.

PRoxeneta (id est mediator inter negotiatores) hoc habet familiare peccatum ut fallat utrunque inter quos mediat, neutri dicendo integram ueritatem, & utrique sæpe mentiendo. Et quia damnificare est suo genere mortale: ideo proxeneta non contentus sua mercede, fallens utrumque aut alterum, & peccat mortaliter, & tenetur restituere, si quid sibi appropriauit ex huiusmodi fraude: ut si dixit uni puta uenditori quod non inuenit pretium nisi centum: & sic accipit licentiam uendendi pro centum: & dicit emptori quod non potest minus solui quàm centum & uiginti, & sic appropriat sibi illos uiginti, tenetur restituere illos uiginti uenditori. Tenetur enim ex officio mediatoris fideliter agere utriusque negotium.

Animi mollities uitiosa est & pusillanimitati attribuitur.

PVsillanimitas (qua homo ex paruitate animi retrahit se à magnis operibus & honoribus suam facultatem non excedentibus, tanquam si excederent) peccatum est, utpote contraria uirtuti magnanimitatis. Est maius peccatum præsumptione, utpote magis contraria uirtuti: quia dissimilior est magnanimitati ut patet. Est autem peccatum mortale,

mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis, ut simpliciter: ut si quis ex timore peccandi post baptismum nollet baptizari aut communicare, uel in casu: ut si quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Nec excusatur, sed accusatur ex huiusmodi timore & ignorantia propriæ uirtutis, quam non discutit; quoniam ex his causatur pusillanimitas. Vnde Dominus in Euangelio seruum pusillanimẽ qui talentum, non exposuerat lucro, dannauit. Quando uero retrahit ab aliis utilibus proximo, & præcipuè saluti animarum, licet ueniale sit graue tamen est: tanto periculosius, quanto sub humilitatis specie detinens animum imbibitur & radicatur perseuerans.

Rei alienæ iniuste detentio rapina est, & peccatum iniustitię.

RAPINA (qua homo uiolentia iniusta accepit alienas res) peccatũ ẽ mortale: qa iniuriã infert ꝑximo & quantũ ad res, & quantũ ad modũ. Dicitur autem iniusta: quia si uiolentia iustè infertur, non est rapina: ut quum in bello iusto præda tollitur: & similiter quum autoritate publica, iustitia existente puniuntur in rebus ciues. Sed si iustitia desit, rapina committitur tam in bello, quam in ciuitate res ciuium auferendo, publica authoritate abutendo ad rapiendum.

Rapina differt à raptu eo quod raptus respicit personam, rapina uero rem.

RAptus quo personæ rapiuntur iniustè maius crimen est quam rapina, quanto persona maior est rebus exterioribus. Et specialiter appropriatur ad raptum puellarum: quæcunque tamen persona rapiatur, habet in se crimen raptus, & ad mixtam iniquitatem pro qua rapitur. quæ iuxta genus suum iudicanda est.

Religiosi communiter solent in tribus offendere & peccare.

enim est species belli particularis. Contingit quoque iniquitatem in executione interuenire, uel in quantitate plus exigendo: uel in qualitate clericorum res accipiendo. clerici enim intelliguntur exempti a repræsaliis: uel in substantia, ut si facerent repræsalias non solum res sed personas accipiendo: quia in persona nec pater portat iniquitatem filii, nec filius patris.

Capita octo sunt in materia restitutionis consideranda.

RESTITUTIO confessoribus sæpe occurrit discutienda, & necessaria est (quia non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum) nec facile potest quilibet discernere casus eius multos, & ex multis capitibus contingentes, ideo diffusiore opus est doctrina. Sunt igitur octo capita in restitutione consideranda, scilicet quis, quid, quantum, ubi, quando, quomodo, & quo ordine.

Restitutionis faciendæ duplex est ratio.

CAPUT primum est quis tenetur ad restitutionem. Et quãtum ad hoc notandæ sunt quæ radices restitutionis omnis: scilicet acceptio, & res: ita quod omnis restitutio aut est debita ratione acceptationis præcedentis, aut ratione rei acceptæ. Et extenditur hic acceptionis & accepti nomen ad omnem actionem qua alienũ accipitur, siue uere accipiendo siue damnificando: ita ꝙ accipere dicitur non solum qui mutuo accipit, aut emit, aut furatur, aut rapit, sed qui comburit, qui detrahit, qui conuitiatur: & sic de aliis. Et quoniam acceptio duplex est (scilicet uel iusta: ut per mutuum, aut emptionem, aut depositum, conductionem &c. uel iniusta: ut rapina, usura detractio &c.) omissa prima utpote clara confessoribus, de secunda habendum est pro regula generali restitutionum, ꝙ quicunque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem: ita quod ex prima radice oritur hæc regula: Ad cognoscendum quis tenetur restituere responde & dic, quicunque fuit causa iniustæ acceptionis: ita ꝙ si una acceptio iniusta

Ingrediendo autem expositionem uersum ordine quo numerantur, occurrit primo iussio, hoc est præcipies fieri actionem iniustam. Iubens enim habet rationem principalis causæ mouentis suo imperio ad patrandam actionem iniustã, & ideo tenetur ad restitutionem. Consilium: hoc est dãs consilium efficax ad perpetrandam actionem iniustam, causa est directe mouens suo consilio ad illam, & ideo tenetur ad restitutionem. Notanter autem dixi efficax: quia si consilium nõ peruenit ad hoc quod sit causa rapinæ, non tenetur qui dedit consilium iniquitatis ad restitutionem; quamuis peccauerit mortaliter. Consensus: hoc est ille qui suo consensu causat aut concausat actionem iniustam.

Vbi nota quod de consensu oportet distinguere inter consensum qui est causa, & inter consensum qui solummodo est consensus, & non causa, uerbi gratia: tractat aliqui de bello iniusto: requiruntur ii ad quos spectat: consentiunt. Horũ consensus non solùm est consensus, sed causa belli iniusti, quia ex horum consensu pendebat negotium. Audiunt plerique alij huiusmodi negotium, placet eis, consentiunt: dicunt fiat. Horum consensus est solummodo consensus, & nõ causa belli iniusti, quum ex ipsis uoluntas uolentiũ bellum iniustum facere, non pendeat, non mutetur &c.

Attende ergo si consensus fuit causa seu concausa actionis iniustæ. Et si fuerit causa seu concausa; scito ex tali consensu teneri ad restitutionem ex hoc ipso quod fuit uerè causa iniustæ acceptionis. Et hinc habere potes quòd si in communitate aliqua plura uota uincunt, & dum dantur uota aperta, aliquis ex ultimis uidens unita uota præcedentium iam uicisse, & uidens quòd suum uotum in contrarium nihil prodesset, consentit ob aliquem humanum respectum iniusto facinori, peccat quidem mortaliter (quia consentit iniquitati) non tenetur tamen ad restitutionem, quia consensus eius nec est causa nec concausa. Secus autem est de præcedentibus: quia licet præuideant subsequentes consensum daturos, non propterea consensus eorum à causarum numero excluditur: tum quia consensus omnes antecedentes sunt, & tẽdunt uerè ad integrandam causam: tum quia in instanti homo mutatur, & propterea possent subsequentes dissentire, quo

Aa rum

ſentire: quorum nullum locum habet in primo caſu. Et hinc fit, ut indigno ſecundum Deum canonicè tamen electo alii conſentiant, peccent quidem mortaliter, non tamē tenentur in conſcientia de damnis ſpiritualibus & temporalibus ſubſequentibus: quia conſenſus eorum non eſt cauſa quòd eligatur, ſed conſenſus concurrens ut conſenſus tantum: niſi conſenſus eorum eſſet concauſa ut confirmaretur: quod tunc nō habet locum quando ſcitur quòd electio omnino erit confirmanda. Et ſic de ſimilibus. Palpo: hoc eſt laudator criminis ſub ſpecie boni: puta quia ſic oportet domare ſtultos &c. Sed hîc etiam opus eſt diſcretione an adulatio ſit cauſa acceptionis iniuſtæ, an non. ſi enim pura eſt adulatio, non tenetur ad reſtitutionem: quamuis peccet mortaliter: ſi uerò eſt non ſolùm adulatio lætificatiua, ſed cauſatiua iniuſtæ actionis, tenetur ad reſtitutionem adulator.

Recurſus: hoc eſt receptator, refugiumq́ iniuſtè agentis. Eſt enim huiuſmodi complexus cauſa iniuſtæ actionis: & antequam fiat, tanquam præbens ſeu adiuuans ſecuritatem iniuſtè agendi, ac tanquam conſeruans hominem in perſeuerando ad iniuſtas actiones: & poſtquam facta eſt, tanquam ſaluans illam quaſi proprius ſocius eius & breuiter ſicut patronus iniquitatis patrocinium illi præſtās. Et propterea ad reſtitutionem tenetur. Participans: hoc eſt qui particeps eſt criminis, ſiue ut ſocius, ſiue ut mediator, ſiue ut explorator, & uniuerſaliter quomodolibet particeps eſt criminis illius iniuſtæ actionis. Particeps enim quicunque ſi ſic eſt particeps criminis ut ſit etiam cauſa ſeu concauſa iniuſtæ actionis, tenetur ad reſtitutionem ratione ipſius actionis. De participe autem rei acceptæ dicetur infra in ſecunda radice reſtitutionum: nunc enim de debito reſtituendi ratione actionis tractatur. Mutus hoc eſt, qui & poteſt & tenetur loqui conſulendo, reprehendendo, præcipiendo &c. & tamen tacet. Talis enim quia eſt cauſa non directè ſeu poſitiuè, ſed indirectè & priuatiue iniuſtæ acceptionis (ſicut incuria ſeu ſomnus naucleri eſt cauſa ſubmerſionis nauis) ideo tenetur ad reſtitutionem. Notanter autem dixi, qui poteſt & tenetur: quia licet aliquis poſſit, ſi tamen non tenetur, computatur extra cauſas actionis ſequentis, ad priuatiuam enim cauſam iniuſtæ

actionis exigitur quod debeat, seu teneatur impedire: alioquin non ei imputatur ut patet ex hoc quod Deus potest quidem obuiare cuilibet peccato hominis: quia tamen non tenetur, non ei imputatur peccatum aliquod nostrum. Qui ergo potest & debet præcipere aut consulere, & tacet, quia non impedit iniquam actionem quã tenetur & potest impedire, causa est illius, ac per hoc tenetur ad rationem. Et ne uageris quærendo quis est qui tenetur; scito illos solos esse quibus ex officio incumbit præcipere consulere &c. & idem intellige in duobus sequentibus.

Non obstans; hoc est non præbens auxilium impeditiuum actionis iniustæ, si tamen potest tenetur: quia sic esset indirecte priuatiua causa iniquæ actionis. Et propterea domini temporales, qui non obstant latrocinijs crebrescentibus in terris suis, tenentur ad restitutionem damnum passis quia possunt: & tenentur ad hoc ex officio: quia sunt custodes iustitiæ.

Non manifestans: hoc est non manifestans inuasorem uel tunc uel post factum, ita quod non manifestatio sit causa uel iniustæ actionis uel iniustæ detentionis. Et hoc tunc tantum est quando aliquis potest & debet manifestare: alioquin non esset causa iniustæ actionis uel detentionis. Et propterea testis non manifestans q̃ potest: quia ex officio ei incumbit, tenetur ad restitutionem eius damni q̃ patitur alter ex ipsius nõ manifestatione. & sic de similib. Aduerte quod in his trib. immediate præcedentibus capitibus (scilicet mutus, non obstans, non manifestans) quamuis uerum sit regulariter quod soli illi quibus ex officio incumbit loqui, obstare aut manifestare comprehendantur: uerum tamen quoque est comprehendendi illos qui ex occurenti articulo necessitatis urgentis, manifeste tenentur & possunt absque suo damno & periculo: ut si quis sciat inuasurum aliquem domum alterius, & rapturum seu furaturum: & nisi ipse præsignificet, sequetur furtum, & potest absque periculo & damno prouidere, reus est furti: sicut reus esset homicidij, si eodem modo sciret homicidium futurum, & posset prouidere & non curaret. Et quia est causa iniustæ actionis quamuis indirectæ, ad restitutionem tenetur. Hæc ergo decem personarum genera

teneri ad restitutionem intellige cum duplici adiectione. Prima est, si effectus est subsequutus: hoc est iniusta actio inferens damnum proximo. Nam si actio iniusta non est subsequuta, aut si esset subsequuta, non tamen damnificasset proximum, nullus tenetur ad restitutionem: quia restitutio non est necessaria, nisi ut alterius damnum recompensetur: ac per hoc ubi nullum fuit damnum, nulla est opus restitutione. Secunda est, quod quilibet supradictorum tenetur ad restitutionem insolidum, hoc est ad restituendum totum damnum quod causauit seu concausauit: quia fuit causa actionis quæ intulit totum illud damnum: quamuis enim non fuerit solus in causando, fuit tamen concausa totius actionis quæ damnum illud intulit. Et hæc quo ad primam restitutionum radicem (scilicet actionem iniustam) pro nunc sufficiat ad discernendum ex hac radice quis teneatur ad restituendum. Secunda uero radix restitutionum est res accepta, & iuxta hanc ponitur generalis regula, quod quilibet habens rem alienam tenetur eam restituere. Et in promptu causa est: quia res illa non est ipsius, sed alterius; ac per hoc non detinenda sed danda illi cuius est. Si enim non redderetur illi, minus haberet de suo, & damnum pateretur: quod constat esse iniquum.

Aduerte circa hanc regulam, quod res aliena dupliciter haberi potest, scilicet uel bona, uel mala fide, & rursus uel in seipsa, uel in aliqua re seu effectu loco illius rei: puta quia habetur illius pretium, uel habetur res propria conseruata quæ consumpta fuisset nisi affuisset usus rei alienæ. Et si quidem mala fide res aliena habeatur: quomodolibet habeatur, tenetur restituere. Si autem bona fide habeatur in seipsa, tenetur eam restituere: quia aliena est. Et hinc fit, ut qui bona fide emit rem alienam quam putabat esse uendentis, teneatur restituere eam Domino rei absque pretio aliquo, quia restitutio illa oritur ex re aliena, & non ex culpa acceptionis. Si autem bona fide habetur non in seipsa, sed in suo uel pretio, uel effectu, uel quocunque alio simili aut quasi simili modo, tenetur restituere id in quo factus est ex re illa locupletior & non plus, & si in nullo factus est locupletior, ad nullũ tenetur restitutioně. Et hinc primò fit, ut si quis bona fide

rem alienam sibi dono datam uendidit, teneatur restituere domino rei pretium: qui factus est ex re aliena locupletior in in illo prætio. Fit secundo, ut si ipse emisset, & uendidisset absque lucro eandem rem, ad nullam restitutionem ipse teneretur, sed solus ille apud quem res est: quia aliena est, & alter nō est ex ea factus locupletior.

Tertio, ut si quis bona fide inuitatis ad cœnam de alieno uitulo comedit, si omnino consuetos sumptus in domo sua cœnæ propriæ currit, non tenetur ad restitutionem: quia nō est factus ex usu rei alienæ locupletior. Si uero propter conuiuium pepercit sumptui quem fecisset pro cœna propria, tenetur ad restituendum non quantum ualent comesta in conuiuio, sed quantum factus est ex rei alienæ usu locupletior.

Et hæc ideo sint specialiter dicta: ut ex his similia scias diiudicare de usu alienæ uestis, aut cuiuscunque alterius rei alienæ quando bona fide actum est: aduertendo quod nulla est quo ad restitutionem differentia inter rem alienam, & fructus rei alienæ: quia fructus ipse est res aliena si fructus est rei alienæ: secus autem si esset fructus industriæ ex re aliena.

Ex his regulis & exemplis reliqua omnia iudicari posse puto de restitutione ex parte rei consurgente: sicut ex antedictis potest iudicari de restitutione ex parte actionis iniustæ consurgente, & sciri quis tenetur ad restituendum. Quando uero aliquis tenetur ad restituendum ex parte utriusque, scilicet actionis iniustæ & rei acceptæ (ut quum is qui iniustè accepit, habet rem apud se uel pretium eius) non oportet occupare librum: quia ex simplicibus consurgunt composita: & regula earum, facillimum est nosse hoc compositum: scilicet obligatum ad restituendum ex utraque uel altera radice.

Restitutionis affectus est circa quidditatem considerandus.

CApud secundum, quid restituendum est. Vbi distingue de rebus uel damnis restituendo, & scito quod si res aliena extat, illa restituenda regulariter est, si uero non extat, aut ex aliquo singulari casu occurrente non potest reddi, restituendum est æquiualens. Damna uero uitæ, membrorū,

 sanitatis,

sanitatis, libertatis, honoris, famæ, iurium, fructuum, seminum, damni emergentis, uel lucri cessantis, & similium, restituenda sunt ut possibile est in bonis aliquibus loco damnorum ita ut boni uiri arbitrio satisfactum reputetur quantum ad quid, pro quo: de quantitate enim nunc dicetur.

Quantitas est in materia restitutionis consideranda.

CApit ergo tertium, quantum est restituendum, constat oportere restitui æquale. Vt autem discernatur & perueniatur ad restituendum æquale, oportet distinguere de certa uel incerta quantitate rei seu damni. Si namque quantitas rei seu damni est certa, opus est ut tantundem restituatur quantum ablatum, seu in quanto damnificatus quis est. Si uero incerta est quantitas (ut contingit in damnis iniuriarum, percussionum, iurium pendentium, seminum lucri cessantis, & similium) restituendum est tantum quantum uir bonus arbitrabitur consideratis singularibus negotiis, temporis, loci personarum &c. Debet autem uir bonus arbitrari tantum quantum ad æquiualens exigitur si fieri potest: quod si fieri nequit, conetur appropinquare ad æquale quantum fieri potest.

Restitutio cui sit facienda.

CApit quartum, cui restituendum est. Distingue de causa restitutionis, an sit acceptio iniusta, an solum res accepta. Nam si ex sola re aliena consurgit restitutio, reddenda est regulariter domino rei: & appellatione domini intellige illum cui debetur: siue perseuerauerit dominium apud eum, siue translatum sit, siue sit uerus dominus, siue dispensator, ut Prælatus Ecclesiasticus. Dixi autē regulariter: quia in aliquo casu (puta si Prælatus est dilapidator rerum Ecclesiæ, & experientia teste dilapidabit etiam hæc) non ei, sed illi Ecclesiæ quæ est uera domina, restitutio in foro conscientiæ fieri potest, & debet, conuertendo restituendas res in utilitatem illius Ecclesiæ, habito (si fieri commodè potest) ut seruetur etiam omnis iustitiæ modus, consensu superioris.

rioris. Simile autem est iudicium in casibus in quibus domino rei fieri restitutio non potest: propter aliquod aliud accidés: puta quia est omnino ignotus, debet enim restitui tunc Christo, qui est hæres uniuersorum. Si autem restitutio consurgit ex acceptione iniusta, discernendum est an acceptio illa iniusta fuerit ex datione prohibita (ita quod non solum obligatus ad restituendum accepit iniuste, sed etiam ille qui donauit, donatione iniqua dedit) ita quod ipsa datio fuerit mala: ut quum datur pecunia pro corrumpendo iudice, uel ingressu monasterii, uel quocunque spirituali: & breuiter quando ipsum dare est prohibitum: quia in huiusmodi casibus restitutio facienda est, sed non illi qui malè dedit, sed Ecclesiæ in cuius iniuriam datum est, & eadem ratione homini in cuius iniuriam corruptus est iudex, aut Christo hæredi uniuersorum. Si uero sola interuenit acceptio iniusta, restitui debet damnificato ex illa acceptione iniusta. Ita quod duæ conditiones oporret quod simul concurrant. Prima, quod ille damnum habeat: alioquin nulla esset restituendi eidem ratio. Secunda, quòd damnum passus fuerit ex illa acceptione iniusta: alioquin etiam si damnum haberet, sed non illatum ex illa iniusta acceptione, non esset illi ab hoc restitutio facienda: ut patet quum quis furatus esset à mercatore aliquod pignus: tunc enim licet damnum sit duorum: scilicet domini pignoris, & mercatoris qui tenebat pignus: fur tamen tenetur restituere non domino, sed mercatori, quia actio furti mercatorem damnificauit, qui tenetur domino de pignore reddendo. Ita quod in huiusmodi restitutione, persona cui debet restitui, non ex domino rei, sed ex damnificatione sibi illata discernitur, & definitur. Et ratio est, quia ipsius interest saltem custodire seu reddere rem illam domino, si non est sua. Et hoc in tantum iura exigunt, ut etiam prædo in possessione tuendus sit, quia præda etsi non est prædonis simpliciter, est tamen ipsius ad custodiendum, ut reddatur domino, tenetur enim ipse reddere. Veruntamen quando sine scandalò potest publicè, vel secretè res reddi domino sine alterius iniuria, damno, uel periculo reali hoc est quo ad rem, potest in foro conscientiæ restitui domino, tanquàm

exequendo ius naturale dormiente iure scripto: ut si restituẽda sit ablata res aliena deposita apud suspectum depositariũ: aut ablata à fure aut latrone, aut usurario qui non credũtur unquam restituturi: potest restitui uero domino, cum illo salis grano: q; prouideatur ne iterato contingat fieri restitutiõ nẽ si quãdoq; uenerinc illi occupatores ad pœnitentiam.

Quacunque autẽ ex causa contingat restituere alicui mortuo, ignoto uel absenti, seruandum hoc est q; mortuo succedit hæres: ignoto uerò post exactam diligentiam ad cognoscendum succedit Christus: de quo scriptum est q; hæres est uniuersorum. Absenti autem si fideliter & facilè mitti põt, mitti debet, uel saltem significari ut disponat de tali re sibi debita in tali loco, nisi fortè res tam parua sit & absentia tã à remotis, ut arbitrio boni uir censeatur ratum habendum à domino si sciret, q; detur Christo pro salute domini. Verùm quando res mittenda esset, non sine sumptibus debet mitti sumptibus eius qui iniustè accepit: quoniam ipse semper fuit in mora & in causa iniqua quòd dominus rei non potuit uti re sua antequàm perueniretur ad hũc articulum necessitatis ut oporteat illi mitti.

Restitutio ubi fieri debeat.

CAput quintum, ubi restitutio est facienda. Discerne, si restitutio consurgit ex sola re aliena, restitutio est exercenda ubi rès illa aliena habetur: ut possessor bonæ fidei ex restituionis opere iusto nõn reportet damnum, qũum non fuerit in culpa. Si uerò restitutio consurgit exactionem iniusta, restituendum est ubi acceptio iniusta patrata est, si locus congruit restitutioni: ut sio restituatur in pristinum statum in quo inuenta est tam res accepta quàm possesio domini. Si uerò locus ille restitutioni non congruit, restituendum est ubi est dominus, seu illic quò tunc dominus translaturus rem suam erat: & breuiter debet dominus seruari indemnis, & grauari occupator qui semper fuit in mora.

Restitutio non debet differri, sed citius quo fieri possit, incipienda.

CApur sextum, quando restitutio fieri debet. Certum est oportere fieri statim: quia restituere licet pertineat ad præceptum affirmatiuum obligans pro loco & tempore, habet tamen annexum præceptum negatiuum, scilicet non detinebis alienum inuito domino, negatiuum autem præceptum obligat semper & ad semper: & propterea statim oportet restituere. Quod intellige cum grano salis, hoc est q̃ quã tum ad præparationem animi statim habendus est animus non detinendi alienum inuito domino, sed paratus restituere cuique quod suum est: quantum uerò ad exequutionẽ restitutionis tempore congruo reddere: non enim oportet surgere media nocte restituendum, sed cum prudentia actum restituendi exercere seruando congruas circunstantias loci, temporis &c.

Aduerte hoc in loco, ut quum de restitutione iudicas, habeas semper præ oculis præceptum negatiuum, scilicet non detinebis alienum inuito domino: quoniam hinc uidebis q̃ sola aut uoluntas domini, aut ignorantia, aut impotentia excusat à statim restituendo. Voluntas quidem domini sicut excusaret totaliter à restitutione, si donaret debitori liberè: ita excusat à nunc restituendo si consentit dilationi: tunc enim constat alienũ detineri non inuito sed consentiente domino ad tantum tẽpus. Ignorantia quoque siue facti siue iuris, quæ tamen rationabiliter excusat talem hominem: quandiu manet sicut excusat à restituendo, ita excusat à tempore restituendi. Impotentia autem si uerè est impotẽtia nunc restituendi, excusat à statim restituendo: quia reddit detentionẽ alieni inuito domino, inuolũtariã. tunc.n. uoluntas restituẽdi parata sufficit corã Deo, & sufficere debet hominibus, uelint nolint. Est autem uere impotens ad restituendum statim, nõ solùm constitutus in extrema necessitate, sed etiam cõstitutus in necessitatis articulo tali q̃ magnum damnũ bonorum propriorum incurreret ex præsenti restitutione alienorum, quod magnũ damnũ uitaretur ex dilatione nõ damnosa illi cui restituendũ est. nã impotens non solùm dicitur qui non potest omnino, sed qui uix potest. In huiusmodi autem humanis uix, posse, est cum magno suo damno posse. Et hoc quãdo restituere quis tenetur ex sola aliena re, & non ex

iniusta acceptione propria. Impium quippe uidetur ut is qui sine culpa est, dãnificetur in litis ex restitutione alieni. Quando uero aliquis ex propria iniquitate tenetur ad restituendũ: quia seipsum posuit in tali casu sibi damnoso sibi imputet, multum tamen æquitati inici uidetur dilatio restitutionis etiam in hoc ad tantum damnum euitandum. Notanter uerò dixi damnum magnum propriorum: quia si damnũ magnum esset non in propriis, sed quia magna sunt quæ restituenda sunt, non excusaretur ad statum: quia damnum hoc non est in propriis, sed in carere alienis. Et similiter si damnum magnum est lucri cessantis: puta quia si restituit, non potest amplius lucrari: hoc enim est damnum in propriis, sed in non posse uti alieno. Notanter quoque dixi ex dilatione, non damnosa illi cui restituẽdum est: quia si dilatio esset dãnosa illi cui debet fieri restitutio, oporteret aut statim restituere, aut illum seruare indemnem. Et rursus uere impotens pro tunc, qui non potest tunc sine famæ suæ detrimento tunc restituere: quia non uult occultum peccatum detegere, sed expectat personam idoneã, qua mediante secreta fiat restitutio: quoniam non tenetur incurrere damnum in rebus superioris ordinis (qualis est fama) ob uinculum ad statim restituendum.

Et ne præceptum hoc de statim restituendo, confitentes & confessores reos simul inuoluat, non sunt absoluendi pœnitentes, antequam cum effectu restituant, si in alia confessione absolui neglexerunt restituere dicentibus enim, hac uice pater restituam uere &c. responderi debet, credo tibi: & propterea modo in illa bona dispositione uade ad restituendũ, & postea absolueris. Debet enim confessor credere pœnitenti pro se, & contra se: sed tamen cum hoc debet etiam cauere ne mora pariat delictum, sicut alias peperit.

Modus est in restitutionibus obseruandus.

CAput septimum, quomodo est restituendum. Modus restituendi habet difficultatem unam uniuersalem, multas autẽ in quibusdam particularibus, scilicet incertis, occultis priuilegiatis, fama & bonis animæ. Cõmunis enim quæstio est, an sufficiat restituere rogando sibi remitti à credito-

re,

re, subsequente remissione. Dubitant enim de hoc quidam pro eo quod non uidetur omnino libera remissio illius, qui si rem haberet, non donaret. Oportet autem in casibus istis non respicere ad præsumptiones, sed ad ueritatem animi illius qui remittit. Si enim in ueritate & ex corde intendit remittere (quod si ipse affirmat, credendum est: quum solus ipse possit esse certus testis sui cordis) proculdubio tutus est in foro conscientiæ ille cui remissio facta est, siue interuenerit ipsius rei oblatio, siue solum uerbalis oblatio (hoc est paratus sum reddere) siue solæ preces: hoc est, rogo ut remittas: siue interueniant intercessores: & breuiter quomodocunque ad liberam ex corde remissionem ueniatur: quia inde pendet totum negotium. Et hoc intellige si ille potest ad libitũ donare: utpote uerus dominus debiti sibi restituendi.

Et scito quod quando pauper obligatur ad restituendum diuiti, expedit non offerre diuiti rem restituendam, sed rogare & interponere intercessores ad remittẽdum, ne affectus ex præsentia rei durior fit ad remittendum, facilius enim remittimus non habita quàm possessa. Sed hoc non obstat libertati remissionis, sed prodest ad tollendam tentationẽ inhumanitatis. Ad particularia uero descendendo, de restitutione incertorum difficultas mouetur an per se uel aliũ &c. Veritas tamen est quod tutius homo per seipsum restituit Christo. Potest tamen per fide dignam personam restituere confitendo quod melius dabit indigentibus &c.

Occulta quoque, occultando personæ crimen per se uel alium fide dignum reddenda sunt. Priuilegiata autem, hoc est ea de quibus lex statuit quomodo restituenda sunt (ut quum publici usurarii restitutio agenda est) iuxta capi. quamquàm. de usur. in sexto. secunda est lex Famam falso ablatam tenetur restituere dicendo se falsum dixisse. Si autem non falso ablata est, debet restitui dicendo se iniuste infamasse. Esto tamen hic prudens: quasi coram populo aut uulgaribus restitutio hæc secunda facienda est, debet sic fieri. Sed si coram sapientibus tantum: ista restitutio esset confirmatio infamiæ: quia intelligentes penetrant quod licet male & iniuste, uerumtamen dixit detrahendo. De bonis autem animæ, si pertinent ad partẽ

intellectiuam:ut si quis damnificauit aliquem docendo falsa,tenetur restituere docendo uera, uel saltem significando illi quod falsa sunt quæ docuit.Si autem pertinet ad partem effectiuam(ut sunt illa quæ ad mores spectant,quæ non possunt ab inuito tolli,nec ab altero possunt restitui) tenetur dare operam ad reducendum eūdem ad bonos mores si potest, uel saltem orationibus ieiuniis,eleemosynis iuuare illum ut resipiscat. Et hæc propria habent locum quando damnificatio in huiusmodi bonis animæ fuit per se: quoniam si fuit per accidens(puta quia doctor putauit se.uera dicere:& lasciuus socium prouocauit ad similes libidines, non ut illi noceret, sed delectationis,libidinis, & huiusmodi causa) satisfaciendum est magis Deo quam hominibus: ut experientia testatur pœnitentium . Satisfacere enim intelligitur utrique ex quod uere pœnitens est: & plus ædificat pœnitentia quam læserat petulantia, ut in Maria Magdalena & aliis similibus uidemus.

Ordo debet in restitutionibus obseruari.

CApur octauum,quo ordine restituendum est, nullus est ordo in restitutione necessarius,si potest omnibus restitui. Sed ubi facultates ad restituendum non suppetunt ut omnibus satisfiat:seruandus est ordo iste, ut certa prius restituantur quam incerta:quia illa possunt absque humano dāno omitti,certa autem non. Constat enim omnia restituenda,ad humana damna restauranda ordinari. Et hinc habere potes quam grauis sit eorum error, qui quum omnia restitu ere nequeant,componere quærunt pro incertis cum prælatis Ecclesiæ,quasi proprium decætero possessuri quantum æqui ualet incertis restituendis,& sic certos creditores eludere.His quippe dicendum est.Nolite errare.Deus non irridetur.Nisi incerta extarent in certa adhuc specie:puta quia inuentus aut furto sublatus calix adhuc extat,& non potest inueniri dn̄s. Nam in tali casu, reddendo prius Christo rem Ecclesiæ seu pauperum,nulli fit iniuria creditori certo:quia debitor. non tenetur creditoribus satisfacere de re aliena. Constat autem rem illam in tali casu nunquam fuisse suam, sed adhuc perseuerare alienam: & propterea idem est de illius restitutione

iudicium:ut nunc de similibus certis subiungetur. Inter certa igitur prius restituenda sunt quæ adhuc in sua specie extāt & aliena sunt: qualia sunt depositæ res, & similiter res furto aut rapina occupatæ: quia res huiusmodi non computantur inter bona restitutionis: vtpote quarum dominium nunquam fuit in eum translatum: & ideo res ipsæ ante omnia restituendæ sunt dominis. Similiter etiam ii res emptæ & possesse, sed non solutæ adhuc in sua specie extant, reddendæ sunt illi a quo emptæ sunt: quoniam licet translatum fuerit dominium in eum qui emit subiecta tamen obligationi ipsa met res manet quo usque soluta est: & propterea tanquā non fuerit inter bona restituentis computanda est.

Postquam autem res extantes alienæ simpliciter uel propter pendentem solutionem ipsarum restitutæ sunt seruanda uidentur statuta municipalia si extant & iniqua non sunt, circa restituendi ordinem in huiusmodi: ut in multis locis dicū tur esse circa numularios qui decoxerunt. Si uero nullum extat statutum, ius ciuile seruandum uidetur. & ubi diuersitas opinionum occurrit tutior pars eligatur, si uera nescitur. Esto ergo cautus in huius iudicio interrogando, si extant statuta aliqua de hoc: & si nescis, cōsule peritos an iustificata sint. Si nanque contra supradicta pugnarent, tuta non uidentur: nisi forte circa ultimum dictorum aliter disponerent: quia pro communi bono creditorum certorum quos oportet aliquid perdere de suo, tolerabile uidetur, ut res emptæ ac possessæ extantes, licet non solutæ inter bona debitoris computarentur sicut alia: quia hoc etiam pro communi bono ciuitatis uidetur & non contra ius naturale, sed ciuile. Sed quod res extantes alienæ in ueritate & indubie, computarentur promiscue, sicut alia debitoris bona contra naturale ius est, quo aliena bona tuenda non occupanda, non minuenda sunt ut alteri bene fiat. Circa questionem vero illam an quum bona vsurarii non sufficiunt ad satisfaciendum debitis licite contractis (puta emptionis, conductionis mutui honesti & similiū) & vsuris, prius satisfaciendum sit debitis licite contractis, & de residuo usuris quantum potest, aut econtrario. Naturalis ratio dictat quod restituenda sunt integre debita licite cōtracta si duæ adsint cōditiones. Prima est, quod

talis contractus tantum quantum damnificauit talis contractus praeexistentia debita ex reddendis vsuris.

Nō enim diximus quod prius restitui debent omnes vsuræ quam aliquid debitum ex tali contractu licito: sed quod debitū ex contractu licito superueniente debito usurarum pro quanto fecit pauperiorem ad restituendum vsuras, pro tanto non debet proponi debito usurarū: quanto autem nō damnificauit, debet proponi debito vsurarum: alioquin acciperetur alienum inuito domino, eo ipso quod inciperet detineri inuito domino.

Restitutionis casus quasi infiniti sunt.

QVia vero restitutionis casus infiniti sunt, & innumeræ accidunt quæstiones, an oporteat restituere, an non, reducendum ad mentem duxi, ut confessor qui iudicare debet, habeat ante oculos mentis duas restitutionis radices, ex quibus consurgit omnis necessitas restituendum. Sunt duæ hæ radices acceptio & res. Omnis nanque restitutio consurgit aut ex acceptione (puta quia accepit mutuo deposito, contractio, pignore, furto, rapina fraude combustione, excidio, & similibus) aut ex re: puta quia res aliena est apud eum in seipsa, uel in suo effectu fructu, seu æquiualente. Aut ex utraque scilicet acceptione, & re simul: ut quia accepit & habet rem alienam. Et scito quod seclusis licitis contractibus, acceptio obligans ad restitutionem est duplex. Quædam iniusta propriè (hoc est secundum propriam rationem iniustitiæ) qua scilicet damnificans proximum: ut acceptio furtiua, raptiua usuraria, fraudulenta, violenta tam absolute quàm mixtum inuoluntarium induces (ut meretricum blandæ ualde extorsiones supra debitam mercedem, & cupida attractio quasi cōpellens ad ludendum, & siquidem omnis similis actio ex suo genere damnificatiua proximi, causans inuoluntariam dationem rei suæ: quia non minus necessitatur ex huiusmodi humanus animus ad dandum sua, quam ad subeundas usuras (passiones enim nostræ ab extrinseco suasore illatæ quasi vim faciunt) detractiua, contumeliosa, uexatiua iurium, rerum proximorum, &c. & similes quæ proximum lædunt. Quædam uero est iniusta, hoc est mala, quia acceptio ipsa prohibita est: ut acceptio simoniaca, uel ad facien

dam iustitiam uel iniustitiam: ut si iudex uendat sententiam aut testis ueritatem. Vide ergo quando occurrit casus aliquis si aliqua restitutionis radix inuenitur, an nō. Verbi gratia si quæritur an meretrix seu adultera teneatur restituere, considerabis quod licet personis istis causa accipiendi (scilicet concubitus malus) cadat sub prohibitione, & sit peccatum, ipsa tamen acceptio non est peccatum, non enim peccat meretrix accipiendo mercedem, ac propterea non tenetur ad restituendum ratione acceptionis: nec ratione rei quia uoluntarie ei data est: si fraudulenter accepisset, teneretur ratione acceptionis. Similiter uidere potes in lucratis ex ludo. nam dato q. ludere sit peccatum, accipere tamen quod ex ludo euenit absque fraude, non est peccatum: nisi hoc alicubi esset prohibitum, & esset in obseruantia. quia acceptio ipsa esset peccatum.

Perspice quoque exempla de actionibus iniustis. Si quæritur an impediens proximum a consequutione alicuius boni teneatur restituere, uide si impediuit ius illius, aut gratuitu beneficium. Nam si impediuit iux proximi, tenetur restituere: quia actio impeditiua terminatur ad iniustum: propterea tenetur restituere ad æqualitatem iusti reducendo. Et hinc consurgit quod impediens clericum dignum a consequendo ecclesiasticum beneficium, tenetur ad restituendum: quia impediuit iustum distributiuum, quo illi digno erat debitum &c.

Si uero impediuit gratuitum beneficium (puta donationem, legatum testamentum procurando quod donator reuocaret legatum, testamentum aut donandi uoluntatem) non tenetur restituere quamuis mortaliter peccauerit si ex odio fecit; quia actio impeditiua non terminatur ad iniustum quia nullum ius adhuc habebat proximus uoluntate existente ambulatoria. Et ut sis capax rationis, considera quod si testator ipse ex odio reuocet testamentum, quamuis peccet mortaliter, nullius tamen ius uiolat, ad nullam restitutionem tenetur. Si igitur ipse testator ex odio reuocans non tenetur restituere, quia nullius ius tollit, multo minus inducens testatorem ex odio tenetur restituere: quum sit causa remotior. Radix ergo non restituendi est, quia actio non terminatur

terminatur ad iniustum: Ex istis ergo regulis prudens confessor consideret & iudicet, ut non oporteat scribendo singulos casus, implere libros.

Casus sunt speciales multi à confessoribus in materia restitutionis non negligendi.

QVamuis autem non sint omnes scribendi casus sigillatim, quidam tamen qui quasi dubii uidentur, tacendi non sunt. Primus est, circa restitutionem famæ indirectè læsæ. Verbi gratia. Petrus accusatur uel denunciatur de furto à Ioanne: & licet uerè Petrus fecerit furtum illud, negat tamen affirmando in iudicio se non fecisse furtum illud: ac per hoc indirectè Petrus facit Ioannem mendacem mendacio pernicioso, ut patet. Dubitatur an Petrus teneatur ad restitutionem famæ Ioannis.

Si respondendo distinguitur de obligatione accusati Petri, uel est obligatus secundum iuris ordinem fateri veritatē, uel non: & rursus uel Ioannes potest probare, uel non, & dicatur quòd in casu quo non potest Ioannes probare, aut in quo Petrus non tenetur confiteri: sibiipsi imputet Ioannes suam infamiam: quia non debuit temerè accusare. Si sic inquam dicatur, aduerte quòd erratur: tum quia non licet maleficium maleficio compēsare: tum quia non agitur nunc de culpa, sed de fama. Vnde supposito quòd Ioannes temerè de uerò tamen crimine accusasset, si propterea à Petro accusato fuisset percussus, cōstat quòd deberet ei à Petro satisfieri de iniuria & damno, & si pro quia sic est, consequens est quòd si est ab eodem percussus in famæ, debet ei restitui fama, quā to damnum famæ maius est damno rerum. Vnde non est attendendum in huiusmodi restitutione si Ioannes potest probare uel non: aut si Petrus tenetur confiteri uel nō: quoniam hæc omnia per accidens concurrunt ad percussionem Ioannis in sua fama.

Dicendum est autem ad casum, quòd quia non directe Petrus accusatus tollit famam (quia non animo detrahendi Ioanni Petrus negat, sed accusandi sui gratia) ideo secūdum regulas detractionis materialiter tantum respondendum est, quòd si ex huiusmodi negatione subsequuta est læsio famæ

 ipsius

ipſius Ioannis(puta quia inde reputatus mēdax pernicioſe) tenetur Petrus reſtituere illi famam. Si uero ex hoc Ioannes non minus bonus habetur:ſed creditur quòd ille omni quo poteſt modo ſe excuſat ſiue uerè, ſiue falſò, non tenetur ad reſtitutionem: quia non eſt illi ablata fama, neque ſecundū rem, neque ſecundum affectum: quia ut dictum eſt non animo detrahendi negauit. Secundus caſus eſt circa reſtitutionem etiam famæ: an falsò confitens ſe homicidium aut aliud crimen patraſſe, ob dolorem ſeu timorem tormentorum, teneatur ad reſtitutionem ſuæ famæ. Sed dicitur quod ſi potius uult mori in illa ſua infamia quam experiri iterum tormenta, quæ oporteret experiri iterum ſi poſtquam ratificauit, retractaret reſtituendo ſibi famam, non tenetur ad reſtitutionem famæ. Aduerte quod erratur: quoniam detinere alienam famam non reſtituendo illā, multò grauius eſt quā detinere æs alienum, non minus autem tenetur homo ad reſtituendum ſibiipſi Ieſu Chriſti membro famam quam alteri, eſt igitur in peccato detentionis famæ quandiu illam non reſtituit. Vnde ſicut tormenta non excuſant à negatione ueritatis neceſſariæ ad ſalutem, ita nec ab huiuſmodi omisſione reſtitutionis famæ membri Chriſti: quum ſit neceſſarium ad ſalutem non detinere famam non minus ſuam quam proximi à ſe læſam. Quia igitur iſte infamando ſeipſum ob tormenta peccauit mortaliter, ut paret(quoniam commiſit deliberatè actum ex ſuo genere peccati mortalis, detractionem ſcilicet falſam)conſequens eſt, ut detinendo quoque famam quam detrahendo abſtulit, peccet mortaliter ac per hoc ſicut tormentorum metus aut dolor non excuſauit detractionem ita nec excuſet detentionem famæ. Tenetur igitur reſtituere ſibi Chriſti membro famam.

Tertius caſus eſt de reſtitutione rerum, an uxor, filia, ſerua hominis nihil aliud habentes quam bona aliena ſeu ad reſtitutionem obligata peccat uictum ſumendo, & teneatur reſtituere? Ad hoc dicitur immiſcendo ea quæ ſunt per accidens, quod & perſonæ iſte conſumentes hæc bona, inducunt perſonas utiliter gerentes negotium creditorum (puta quia dant operam ut maritus, pater dominus &c. reſtituat)ſed ſi tātum operarum ſuarum impendunt ad bonificandum bona illa,

&

& huiusmodi: aut si sunt in extrema necessitate, in qua sunt omnia communia, non tenetur restituere. Manando autem in casu seclusis his accidentibus, dicendum est quod non est dubium personas istas quae aliena consumunt in suo ictu, teneri ad restitutionem: quia alienas res consumunt.

Sed an peccent sic utendo quasi coactè(quia oportet uxorem, filias, huiusmodi personas sub aliena potestate constitutas uesci iis quae in mensa sunt uestiri uestes quas maritus, pater &c. dat)non facile patet. Crediderim ego has & similes personas posse absque peccato uti rebus huiusmodi alienis, nō tanquam inuito Domino: sed sub rationabili ratihabitionis spe quod ego innocens uescar, induar restituturus de meo si habeo: aut si habuero tantundem: ita tamen quod si non habeo in presenti unde restituere possim solis necessarijs cum timore domini utar: quia rationabile est ut quisque uelit alteri quod sibi uellet fieri: constat autem quod quilibet innocens sub patria potestate, uellet sibi hoc concedi: igitur rationabile est quod quisque hoc uelit alteri in tali articulo constitutó. Quum primum autem persona sui iuris est, tenetur potius mēdicare quam de alieno uiuere. Si autem habeo in praesenti unde & possum, & uolo restituere aequiualens, possum etiam non subditus uti re aliena absque mea culpa accepta: quia hoc non est uti re aliena inuito Domino, sed hoc est emere eam alienam ad utilitatem potius Domini, qui ex hoc pro quanto ego utar, nihil perdet. Verum oportet in huiusmodi casibus prouidere ut non eueniat: alicui scandalum ex hac mea libertate & uoluntate bona latente. Quartus casus est de restitutione rerum ex fictione an fingens se bonum aut pauperem, aut oratorum, teneatur restituere eleemosinaliter sibi collata. Et breuiter distinguendum occurrit si fictio talis concurrit per se (hoc est ex intentione) ita quod propterea ille fingat, ut habeat eleemosynam: aut si concurrit per accidens, hoc est si non propter habendam eleemosynam fictio ista sit, sed propter alium finem.

Nam si primo modo concurrit fictio, consequens est ut lucrum hoc fraudulentum sit: & iste simulator reus sit fraudulentae actionis acquisitiuae: & propterea tenetur ad restitu-

 tionem

tionem,sicut quilibet alius ex fraude & dolo acquirens. Non est tamen restituendum illi qui eleemosynaliter dedit, sed Christi pauperibus, seu operibus talibus qualibus ille qui dedit,putauit se dare: quia & quo dator eleemosynæ principaliter dedit Christi bonis seruis seu pauperibus, seu pro Missis & orationibus expolitis,iam ius quæsitum aut quasi quæsitum est Christo qui mercedem reddidit (iuxta illud: Qui dederit calicem aquæ frigidæ alicui in nomine discipuli,nō perdet mercedem suam)iam non est suum quod dedit Christo in nomine discipuli siue ille sit uerè discipulus siue non.

Si vero fingit quis se bonum aut sanctum non ratione lucri,non tenetur restituere; sed satisfacere deuotioni eleemosynam dantis: quia licet dans decipiatur in opinione bonitatis ab isto hypocrita, non tamen, decipitur ab eodem quantum ad actionem dandi eleemosynam,sed ad hanc ex pro deuotione ducitur.

Contentio contra proximum qua quis nequiter proximum inuadit,peccatum est mortale.

Rixa(hoc est contentio ad facta proueniens ex inordinato animo: ut quum propria authoritate unus alterum inuadit)peccatum est mortale ex proprio genere: quia nociua est proximo. Et si ex utraq; parte rixa tenet(hoc est quod mutuo contra se pugnant irati) utrinque est peccatum mortale.Si autem altera pars soli defensioni operam dat, non est ex parte eius rixa.

Aduerte tamē si seruata est moderatio inculpatæ tutelæ, & quantum ad factum & quātum ad animum deliberatum, passiones namque nisi ad deliberatum consensum uindictæ inducant,ueniales sunt: & similiter modicus excessus moderatæ tutelæ uenialis est.

Sacrilegij crimen tripliciter consideratur.

Sacrilegium peccatum est mortale ex suo genere: quia violationem, hoc est irreuerentiam seu iniuriam rei sacræ ponit. Est autem triplex sacrilegij species. Vna, qua

qua fit iniuria personæ sacræ ut sit:ut si clericus percutiatur, aut à seculari iudice puniatur:si contra uotum personale(puta castitatis uel abstinentiæ)peccetur,& sic de similibus. Alia, qua fit iniuria loco sacro: ut si de loco sacro extrahatur ibi saluus, aut inde furto uel rapina res accipiatur, aut sanguine uel semine humano uoluntario locus sacer uioletur.

Tertia species est qua fit iniuria rebus sacris seu dicatis Deo: ita quod non solùm iniuria quæ fit sacramentis & uasis sacris & reliquis sanctorum ac imaginibus eorum, sed etiam quæ fit rebus Ecclesiæ mobilibus, uel imobilibus,qa Deo dicatæ sunt, dum ad usum ministrorũ Dei mancipatæ sunt, sacrilegium committitur. Et si uis cognoscere quando proprie committitur sacrilegium in omnibus eius speciebus, cõsidera ad quid persona,locus, uel res sanctificata est & uide si contra illud ad quod sanctificata dicitur actũ est. Verbi gratia:ager Ecclesiæ est sanctificatus quo ad hoc quod est exemptus à secularibus oneribus & iurisdictionibus. Committitur ergo sacrilegium si grauetur seculari authoritate &c. non autem si quis ibi fornicetur: quia nõ est ab hoc exemptus per hoc quod est Ecclesiæ, & similiter sacrilegium est si quis in loco sacro fornicetur,non autem si quis ibi detrahat: quia loci sanctitas est ad exemptionem ab effusione seminis humani,non autem à detractione. Similiter sacrilegium est si sacerdos fornicetur:quia sanctificatus est ad castitatem, non autẽ, si blaspheme: quia non est ad eius oppositum directè sanctificatus,& sic de similibus. Ex his nanque habes unde potes discernere quæ sint sacrilegia ab his quæ non sunt sacrilegia, etiam si sint peiora sacrilegio.

Ars uel officium sagittarij an & quando sit illicita.

SAgittarii ars seu officium,quamuis secundũ se non minus liceat quàm aliorum armorum usus,quia tamen ab Ecclesia prohibetur contra Christianos (ut patet in capitulo artẽ. extra de sagit.)sub pœna excommunicationis,inter prohibita computatur.Sed quia glossatur inhibitio hæc, & restringitur ad bellum iniustum contra Christianos, promiscuè pro nihilo haberi uidetur canon iste,dum quilibet bellum suum ut iustum habet.

Satisfactio ut pars pœnitentiæ diuersimodè consideranda.

SAtisfactio ſacramentalis(quæ ſcilicet eſt tertia pars ſacramenti pœnitentiæ,quum diſtinguitur in tres partes,ſcilicet conſtitutionem,cõfesſionem,& ſatisfactionem)quæ uulgariter uocatur pœnitentia iniuncta a confeſſore; conſideranda eſt primo,à confeſſore ſi imponenda eſt, & quæ quanta,qualis & quando. Regulariter ſiquidem in omni confeſſione ſacramentali imponenda eſt ſatisfactio aliqua:ut ſacramentum pœnitentiæ omnes materiales ſuas partes habeat. Dico autem regulariter: quoniam in tribus caſibus omitti poteſt: Primus eſt, ſi conſtaret pœnitentem ſatisfeciſſe integrè: nam tunc nulla ſatisfactio iniungenda: quia ſacerdos debet Dei iudicium imitari, utpote Chriſti miniſter: ac per hoc pœnitentem coram Deo non amplius obligatum ad ſatisfaciendum pro confesſis peccatis, debet non ligare ad ſatisfaciendum pro peccatis illis. Secundus eſt, quando impotentia pœnitentis excuſat, utpote quia in extremis conſtitutus tantam non poteſt ſatisfactionẽ exoluere. Poteſt enim tunc abſolui,& ſatisfactio iudicari tali infirmo, & diuino relinqui iudicio,adiuuanda tamen ſuffragiis Eccleſiæ: ut habetur xxvi.quæſt.vij.ab infirmis.

Tertius eſt,indiſpoſitio pœnitentis, quia nullam uult pœnitentiam hic peragere,ſed offerre ſe in purgatorio ſubiturũ. Talis enim uidetur abſoluendus & relinquendus purgatorio ad ſatisfaciendum, ſi caſus ſit posſibilis: quia ſaltem ſemel ſignare ſe ſigno Crucis, nullus refutaret. Quid autem imponendum ſit, conſtat, ſcilicet uel ieiunium uel oratio uel eleemoſyna, extenſo ieiunii nomine ad omnes corporales exercitationes propter Deum &c. Quanta autem, & qualis debet eſſe, conſiderandum eſt ut ſit commenſurata tribus,ſcilicet peccatori, peccato, & fini, hoc eſt ſanitati animæ:ſicut medicina debet eſſe proportionata primò infirmo, ſecundò infirmitati, & tertiò ſanitati. Oportet enim uidere fortem uel debilem infirmum ſecundum animam, & qualiter diſpoſitus ſeu promptus eſt ad ſatisfaciendum, nam ſicut infirmo ſecundum corpus, forti & bene diſpoſito poteſt

dari

dari fortis medicina, debili autem minime: ita pœnitenti bene præparati & robusti animi satisfactio quam meretur imponenda est, debiliter autem dispositis detur satisfactio paruula iuxta debilitatem sui animi, & paruulus ignis foueatur apposita palea, & non suffocetur appositis magnis lignis desuper. Similiter considerandum est quali morbo laboratur. Nam luxuria ieiunio, auaritia, eleemosyna, blasphemia, diuinis laudibus &c. curatur. Oportet & plurimum aduertere, ut sanitas animæ conseruetur, iniungendo pœnitenti ut excidantur causæ peccatorum: puta tollere talem conuersationem, manere in tali modo, & sic de talis. Quando demum imponenda est, nihil refert imponere ipsum ante uel post absolutionem: sufficit siquidem præparatio pœnitentis ad illã.

Caueat autem confessor ne illorum usum sectetur qui dãt pro sacramenti pœnitentia semel Pater noster, aut aliquid parum tunc implendum, ut pœnitentia fiat in gratia, & nihilominus multa imponunt pro satisfactione. Nociua est hæc cautela pœnitentibus: quia tota illa reliqua satisfactio imposita, non est sacramentalis, ac per hoc non tantùm ualet sicut si esset absolutè imposita. Timetur quoque plus quàm oportet: quia non oportet iterare confessionem, ut isti fortè putant aut dubitant, si pœnitentia quæcunque facta est in peccato mortali: ut alibi declaratum est. Est & secundò satisfactio exequenda à pœnitente necessario in charitate, tota, quando, ubi, & sicut imposita ac acceptata est. Vbi scito quod regulariter exequutio pœnitentiæ seu satisfactionis fructuosæ, omnes dictas conditiones requirit. Et licet uaria uideatur opinio circa hæc, ut diffusè scripsimus in fine commentariorum super tertia parte, cõclusio tamen est quantùm ad necessitatem, quod omittere satisfactionem est peccatum, sed non mortale, si desit contemptus, quia non omittitur aliquid necessarium ad salutem: quia satisfactio est solutio pœnæ temporalis omissæ debitæ, quæ si hic non soluatur, in purgatorio soluetur.

Quantùm uerò ad claritatem, quòd si non fit in charitate, licet ualeat in foro Ecclesiæ (sicut ualent horæ canonicæ dictæ in peccato mortali a sacerdote) non tamen tunc ualet ad expiationem pœnæ debitæ coram Deo pro peccatis, quia

sine charitate nihil mihi prodest, inquit Apostolus: Valebit tamen quo ad hoc quando redibit peccator ad cor, quia sacramentalis pars est, sicut confessio informus & baptismis informis incipit ualere postea. Vide ibi si uis. Quantum uero ad integritatem, tempus locum, &c. nulla ambiguitas. Si tamen debito tempore pœnitens non impleuit orationem aut ieiunium, impleat post: quoniam principale in satisfactione est ipsum opus, non circunstantia temporis.

Satisfactio sacramentalis an possit per alium exolui.

POtest demum satisfactio sacramentalis exolui per alium ad hoc uoluntarium: siue ille alter à confessore sibi imponi acceptet, siue acceptatam à pœnitente suscipiat in se, de consensu tamen confessoris qui imposuit, uel alterius: ut mutatio sententiæ quantum ad personam satisfactricem à iudice fiat. Posset tamen in articulo necessitatis sub ratihabitione hoc fieri.

Exiguntur autẽ ad fructuosam satisfactionem unius pro alio, duo, scilicet charitas, qua opera unius communicantur alteri, & computantur ut unum in Christo, & causa rationabilis: quoniam declinare à bono ad minus bonum non debet quis absque causa rationabili, satisfactio autem per alterum est minus bona pœnitentia: quia non est nisi pœnæ solutio: si autem ipse per seipsum satisfaceret, esset & pœnæ solutio, & sibiipsi meritum & remedium seu medicina.

Vitium scandali dupliciter committitur.

SCandalum (hoc est dictum uel factum minus rectum occasionem spiritalis ruinæ præbens) peccatum est: quia charitati (qua spiritale bonum proximi amare ita debemus ut non in periculum ruinæ ponamus) opponitur. Committitur autem dupliciter. Vel per se, hoc est ex intentione ut alter peccet. Et sic est speciale peccatum: & est mortale, nisi intendat ut alter imperfecte, hoc est uenialiter peccet: quia tunc esset ueniale. Vel per accidens: hoc est non ex intentione ut alter peccet. Et hoc duobus modis fit. Aut committendo aliquid quod habet speciem mali. Et sic etiam est speciale

ſpeciale peccatum : quia ad ſcandali ſpeciem hoc peccatum reducitur : ſicut detractio præter detrahendi intentionem reducitur ad detractionis ſpeciem. Aut committendo aliquod uerè malum : puta adulterium publicum, unde aliis præbetur malum exemplum, non intentum ab adultera. Et hoc non eſt ſpeciale peccatum, ſed circunſtantia peccati, puta adulterij: quia grauius eſt, ſi eſt publicum. Vtroque autẽ modo ſcandalum per accidens poteſt eſſe peccatum mortale & ueniale. Nam ultimo modo, ſi peccatum publicum eſt mortale, conſtat ſcandalum eſſe mortale: ſi uerò eſt ueniale, ſcandalum quoque eſt ueniale.

Sed primo modo non eſt ad qualitatem actus in ſe ſpectãdum (quia ſola apparentia mali in illo ponitur) ſed ad periculum ruinæ alienæ conſideratis conditionibus perſonarũ, locorum, temporum, & cauſarum. Si enim ex facto meo habente mali ſpeciem audio à fide dignis ignorantes aut infirmos ſcandalizari (hoc eſt diſponi ad ruinam peccati mortalis) abſtinere debeo donec informentur, & clarificentur de ueritate & bonitate operis : ita quòd peccarem mortaliter nõ curando de puſillorum ruina. Videte (inquit Chriſtus de hac materia loquens) ne contemnatis unum ex his puſillis. & Apoſtolus, ad Romanos xiiij. Noli cibo tuo perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Si uerò uenialis tantùm peccati periculum eſt in proximo, conſtat non eſſe mortale incuriã talis periculi. Et ſimiliter non eſt mortale, ſi ex ignorantia facti latet me talem meum actum eſſe occaſionem ruinæ aliis. Et hæc de actiuo ſcandalo intellige. Nam de paſſiuo ſcandalo nihil dicendum eſt, niſi quòd eſt generale peccatum : Eſt namque quodlibet peccatum in quod homo ex alterius minus rectè dicto uel facto ruit. Vnde nec circunſtantiam aggrauantem peccatum, ſed monſtrantem infirmitatem peccantis addit. De perfectè ſiquidem firmis in charitate, ſcriptum eſt. Non eſt illis ſcandalum.

Schiſmatis crimen dupliciter incurritur.

SChiſma (hoc eſt ſeparatio ab Eccleſiæ unitate ex intentione) peccatum eſt mortale : utpote contra unitatem catholicæ

licæ Ecclesiæ. Incurritur autem schismatis crimen dupliciter. Primo, si quis ex intentione non se habeat ut pars unius uniuersalis Ecclesiæ: ita quod operationes suas (credere, sperare, ministrare sacramenta, dare eleemosynas, orare, ieiunare &c.) nolit facere ut pars unius sanctæ Ecclesiæ, sed ipse uelit habere tanquam sit quoddam totum seorsum: ita quod non sit alterius, id est uniuersalis Ecclesiæ pars. Sumus enim omnes membra unius corporis Christi mystici, quod uocatur Eclesia catholica. Et similiter iuxta hunc quoque modum incurritur schisma, si quis non se habeat ex intentione ad Christi uicarium in terris Romanorum Pontificem indubitatum ut caput uice Christi istius corporis: quoniam hoc est subtrahere se ab unitate corporis in ordine ad unũ caput.

Et aduerte perspicaciter quod horum utrunque dupliciter incurrere homo potest. Primo stando infra limites uoluntatis præcisè, hoc est quia non uult recognoscere unitatem Ecclesiæ seu capitis, quamuis credat illam: & tunc est schismatis crimen purum. Altero modo extendendo malã hanc uoluntatem ad actus fidei: ita quod non solum uult unitatem Ecclesiæ scindere, aut unum caput non recognoscere: sed etiam credit non esse unam omnium fidelium Christianorum Ecclesiam: aut si credit unam Ecclesiam in seipsa, non tamen unam etiam secundum unum caput Christi in terris uicarium. Et sic est non schisma purum, sed admixtum hæresi contra illum articulum. Et unam sanctam Ecclesiam catholicam. Et si quidem unitatem Ecclesiæ non credit, manifesta est hæresis. Si uero unitatem capitis, hoc est Papæ non credit, quamuis in dubium forte reuocetur an sit hæreticus propterea quia non inueniri uidetur in sacris Conciliis damnata hæc hæresis, communis tamen doctrina hæreticorum reputat.

Alio autem modo incurritur schisma, quum aliquis mauult uoluntatem suam implere, seu opus aliquod efficere uel perficere, quàm seruare unitatem Ecclesiasticam: ut contingit iis qui uniuersales synodos contempto capite celebrant aut celebrare uolunt, quasi ipsi sint Ecclesia catholica. Tunc enim secundum effectum schisma incurrunt, sicut homicidium secundum effectum incurritur ab illo qui etsi non intendit

tendit occidere, intendit tamen potius ſuam implere uolun tatem ſagittando in loco non deſerto, quàm homicidii periculum uitare: dum enim uſurpant iſti Eccleſiæ nomen, ab unitate ueræ Eccleſiæ catholicæ quæ ſecundum unitatem capitis eſt, ſeipſos ſeparant. Vtroque autem modo ſchiſmatis crimen cum ſuis pœnis incurritur, ſicut homicidii crimen utroque ſimili modo incurritur. Si autem tempore dubiorum pontificum incertitudo ueri pontificis hominem dubium reddat de certo Chriſti uicario, teneatur primò ꝙ certum eſt: ſcilicet ut quilibet ſe reputet & habeat ut unius Eccleſiæ catholicæ, & ad unum ipſius caput in cœlo Chriſtum, & dubios uicarios Chriſti habeat ut dubios, nulli ut certo & indubitato pontifici inhæreat, quoniam errandi periculo non ſe tenetur exponere: nec dubia tenetur habere pro certis: imò temerè ageret inhærendo dubio pontifici tanquam certo. Deinde conſulat peritos uiros ſimul ac bonos: à quibus ſi certum conſilium tutè ſe habendi habere poterit, ſequatur illud: ſi uerò in ambiguo conſilium manet, eligat tutiorem partem. Et hoc ideo ſummariè pertranſeo: quia longo opus eſt tractatu de modo ſe habendi quò ad obedientiam tempore ſchiſmatis propter multitudinem dubiorum ex uario facto cauſante ſchiſma emergentium: quem ſi Deus cōceſſerit, intendimus ſeorſum condere.

Aduerte tamen perſpicaciter quod ſchiſmatis peccatum tendit contra unitatem ſiue Eccleſiæ ſiue capitis formaliter, & non contra unitatem cum iſta uel illa perſona determinatè. Et propterea ſi rationabiliter dubitatur has perſonas eſſe partes ſeu membra Eccleſiæ, & ſimiliter ſi rationabiliter dubitatur hanc perſonam eſſe caput Eccleſiæ, & propter ea non habetur hic pro papa certo, aut non habetur totaliter pro Papa ratione ad hoc ducente, nō incurritur crimen ſchiſmatis, etiam ſi error interueuiret: quia non interuenit ſchiſma formaliter. Et ratio probabilis excuſat ut ſchiſma materialiter non redeat in naturam ſuæ formæ, hoc eſt in formale ſchiſma in caſu quo ſic erraretur.

Gratia Dei curantur ſcrupuloſi.

Scrupulo-

SCrupulosorum medicina diuina, est gratia Dei non solum intus habitans, sed exteriori es sistentia custodiens: quæ propriis & alienis orationibus, ieiuniis & eleemosynis continue quærenda est humiliter, deuote & cum fiducia diuinæ largitatis ex ipsius misericordia inmensa. Humana autē medicina est consulere, & acquiescere, rursus uitare principia scrupulosorū, hoc est uitare cogitationem de illis in quibus est scrupulosus, quoniam in hoc uidetur consistere naturalis causa scrupulorum, scilicet quod mota una phantasia oportet multos consequi: ita quod non est in potestate sua compescere sequentes commotiones: sicut in lateribus ordinate hærentibus est uidere quod moto uno cæteri sequuntur cadendo unus post alium. Ipsa siquidem attento ad scrupulum uitandum, scrupulum parit: quia mouet phantasiam impedientem libere incipere uel prosequi.

Medicina autem particularis contra præteritorum peccatorum reconfessionem, est habere credulitatem propriam ꝙ de illo peccato confessus sit pro certitudine, ita quod non amplius confiteatur. Et in hoc acquiescant consilio meo omnes scrupulosi timorem Dei habentes, qui confessionem suam diligenter perfecerunt. Nec hoc dico uoluntarie, sed rationabiliter: quia quæ apud istos est credulitas, apud ipsosmet si non essent impediti, haberetur pro certitudine. In cuius signum multi horum fatentur se pluries de eisdem oportere confiteri: quia pluries post confessionem occurrunt ut dubia: timore enim facit eos dubios: sed consilium hoc rationabile reddat eos quietos ut certos.

Medicina rursus uniuersalis scrupulosos sanans aut quasi sanans est quotidiana examinatio cum diligentia & contritione propriæ conscientiæ, notando commissa & suas inclinationes seu passiones cum frequenti confessione.

Est & magna ac utilis medicina solicitudo cū factis ad cauendum ea quæ sunt manifeste peccata: qui enim parum curat cōmittere uenialia (ita quod quum scit aliquid non esse mortale, paruifacit incurrere) solicitus non est ad curam animæ suæ ut fructum reddat in tempore suo. Et propterea mirum non est si Angelica deest custodia ad præseruandum illum qui sibi ipsi deesse paruipendit.

Scurræ infames dicuntur, & per consequens uitiosi.

SCurrilitas (qua homo ad risum prouocat inuerecunde nō habita ratione dignitatis, locorum, temporum &c.) peccatum est: utpote honestæ urbanitati opposita. Sunt autem liu ic negotio dediti quasi infames: & uocantur scurræ, ex scurrilitate uiuentes. Qui uero opus hoc raro exercent, licet peccent, ab infamiæ tamen nota excusantur. Et quia scurrilitas non est mortalis ex suo genere, considerabilis si admixtum habet aliquid contra dilectionem Dei aut proximi, ad hoc ut discernas si in aliquo casu est mortalis. nam ex sola tali admixtione pōt effici mortalis.

Seditiosi unitatem bonam dissoluentes peccato mortali se obligant.

SEditio (qua unitas multitudinis dissoluitur discordantībus contra se inuicem partibus illius multitudinis) peccatum est mortale: utpote contra pacem multitudinis unitæ. Vnde seditiosi sunt non solum authores discordiæ sed etiā sequaces scindentes ciuitatem, regnum, exercitum, aut etiam domum. Et si utraque pars hoc malo gaudet (quia neutra ad commune bonum sed proprium tendit) utrique seditiosi sunt. Si uero una ex parte conatus est ad commune bonum, & ideo resistunt seditiosis, non inuoluūtur seditionis uitio, sed tuentur laudabiliter commune bonum pugnando contra seditiosos. Sicut enim cum persona una inuaditur, licite pugnat ad sui conseruationem illæsam, ita quum commune ciuitatis bonum præcipuum (quod est unitas, pax, libertasque) inuaditur, aut inuasio præparatur à seditiosis, licite ciuitatis pars bona tuetur commune bonum, & præparando se & alios, & pugnando ut illæsum seruetur commune bonū.

Capita tria circa simoniam examinanda.

SImonia (hoc est emptio uel uenditio spiritalis reī) peccatum est mortale: quia iniuriosa est religioni uili pendendo res spiritales dum pretio ponuntur. Vt autem clara casuum notitia habeatur, tria sunt capita pertractanda, scilicet res spiritalis, emptio uel uenditio extrinseca: & rursus emptio uel

di ſpiritale. Vnumquodcunque namque quum abſolute tractatur & iudicatur, intelligitur tractari & iudicari ſecundum ſuum principale: ut quum tractatur de homine, tractatur de homine ſecundum quod eſt rationabilis: & quum tractatur de naui, tractatur de illa ſecũdum quod quid artificiale: & quum tractatur de Epiſcopo, tractatur de illo ſecundũ quod paſtor ouium Chriſti: & ſic de aliis. Et ex hac regula habes, quod non licet prædicatori pro prædicatione, ſacerdoti pro celebratione, uel pro officio mortuorum, ordinatori pro collatione ordinum, & cæteris ſimilibus pro ſimilibus paciſci aut quouis modo hæc ſub pretio ponere abſolutè.

Tertia regula eſt: Res quæcunque compoſita ex ſpiritali & corporali ſic ut principale in illa ſit corporale, poteſt abſque ſimoniæ uitio uendi uel emi abſolute, niſi ex poſitiuo iure inhibeatur. Ratio regulæ eſt: quia ex eo quod principale eſt corporale, non intelligitur uendi niſi corporale quum abſolute uenditur, & ſeruatur antedictum moderamẽ quod non pluris æſtimatur ratione ſpiritalitatis, ſed plure tanti uenditur quantum corporalis res ualet. Addidi autem niſi ex poſitiuo iure inhibeatur: quia quantumcunque res ſecundum ſe uenialis ſit, ſi iura diſponunt ibi interuenire ſimoniam, nõ quia ſecundum ſe ſit, ſed quia prohibita oportet parere iuri: ut de multis officiis canonica iura ſic diſponunt: ut ſunt œconomi, caſtaldi &c.

Quarta regula eſt: Stipendium ſuſtentationis exercentiũ ſpiritualia, licitum eſt uelle & accipere, & in articulo neceſsitatis etiam paciſci.

In hac regula dicuntur duo. Primum, quod pro ſuſtentatione miniſtrãtium ſpiritualia licitum eſt accipere temporalia. Et hoc ſatis clare patet ex doctrina Domini in euang. & Pauli Apoſtoli. Et ex ratione, quia hoc non eſt uendere ſpiritalia, nec locare operas ꝓ mercede, ſed eſt uelle habere neceſſaria ad uitam corporalem, ſine qua non poſſumus ſpiritalia exercere. Secundum eſt quod in articulo neceſsitatis licitum eſt deducere in pactum ſtipendium, ſuſtentationis. Hoc namque articulus neceſsitatis tunc ſupplet, quod & iuſtitia deberet efficere apud populum recipientem

pientem spiritalia (quia tenetur sustentare ministros spiritalium) & ad quod superiorum authoritas deberet cogere populum. Et licet hoc licitum sit: quia tamen habet speciem mali, & prohibitum regulariter est ex iure positiuo pacisci in huiusmodi, ideo non est faciendum. Habes tamen ex hac regula, quod licitum est cogere ad subuentiones statutas authoritate superiorum, uel consuetudine exhibendas in consecratione Ecclesiarum & uirginum, in benedictione nubentium, uisitationibus & aliis huiusmodi: quia hæc in subsidium ministrorum intelliguntur statuta uel consueta: sicut decimæ & prouentus alii Ecclesiatici. Debent tamen Prælati & eorum officiales prius exhibere gratis spiritalia hæc, & post cogere ad seruandas laudabiles cosuetudines: ne nomen clericorum blasphemetur tanquam auarum, & quasi vænalia spiritalia reputans.

Quinta regula est. Locare operas suas ad exercitia spiritalia, quæ principaliter sunt spiritalia, non est licitum nisi per accidens. Vbi scito quod tribus titulis res qualitercunque spirituales contingit afficere. Primus est uenditionis & emptionis. Secundus est, sustentationis ministrorum. Tertius est, locationis & conductionis non spiritalium, sed operarum suarum. Primus, qui (ut infrà declarabitur) comprehendit sub se omnem contractum debiti legalis, & totaliter prohibitus: ut in primis tribus regulis declaratum est. Secundus est secundũ se totaliter licitus: ut in quarta regula explanatum est. Tertius autem qui secundum rem, species est uenditionis & emptionis (quia locare est quoddam uendere, & conducere est quoddam emere) & qui non refertur ad spiritale, nec ut rem locatam, nec ut rationem locandi, sed refertur ad operas humanas concurrentes ad exercitationem spiritalium, uenit in quæstionem, utpote medius, & de ipso dicuntur duo in hac regula,

Primum est, quod locatio operarum non habet per se locum in exercitationibus spiritalibus quæ principaliter sunt spiritales, ut sunt Missæ prædicationes, consecrationes uirginum, Ecclesiarum, collationes sacramentorum, orationes, & huiusmodi. Et ratio iam dicta est: quia quum illa quæ sunt secundum suum principale spiritalia, tractantur absolute, intelliguntur

telliguntur tractari secundum suum principale, quod est spiritale ac per hoc intelligitur locari & conduci spiritale, uel ut res conducta, uel ut ratio conducendi, & consequenter appretiantur opera ex spiritali: quod constat esse simoniacum.

Secundum est, quod per accidens, hoc est propter adiunctũ uinculum, locum habet in istis locatio operarum consueta & approbata ab Ecclesiæ consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas ad officiandum aliquam Ecclesiam per annum uel menses, toties celebraturi in hebdomoda, &c. Quamuis enim non liceat sacerdoti locare operam suam ad celebrandum Missam (quia hoc esset locare spiritale: quia Missa secundum suum principale est spiritalis: ut dictum est) licet tamen eidem locare libertatem suam, contra quam toties debet occupatum se tenere, & impedimentum ab operibus aliis, & breuiter tot concurrunt temporalia in istiusmodi annuis, menstruis hebdomadarijs, &c. obligationibus ut intelligatur non spiritalem rem aliquam, sed temporalia locari & conduci.

Sexta regula est, Locatio operarum in illis exercitijs spiritalibus quæ principaliter sunt corporalia, locum habet absque scrupulo conscientiæ, ut patet de officio uicarij, sacristæ, iudicis doctoris etiam in theologia, & alijs huiusmodi, de quibus debentur certa stipendia.

Et possunt in istis inuenire conuentiones ac pacta de quantitate stipendij: & quia de corporalia ac ueniali opere pactio fit, non de spiritali iustitia, ueritate &c. Et hanc intellige ex arte operarii: ita quod ille qui in uicarium aut iudicem, &c. petitur, potest locare operas suas ad huiusmodi officia. Et similiter is cuius est dare officium illud, potest illud conuocare sub certo stipendio. Et non intelligas hoc ex parte Prælati quia si ipse posset locare huiusmodi officia sub certo prætio: quoniam hoc est uendere officia spiritalia, & est expresse prohibitum, ne Prælati committant uices suas sub annuo censu &c. Circa secundum caput (scilicet extrinsecam emptionem uel uenditionem, in qua consiliis ipsa simonia) scito tamen emptionem quam uenditionem ex tribus constare: scilicet intentione, conuentione, & exequutione.

Ex eo.n. ꝙ humanus actus est, intẽtionẽ sui reqrit ad hoc,

ut per se fiat:hoc est,ut intendat quis uendere seu emere.

Et ex eo uero quod commutatio uoluntaria est, oportet conuenire utrinque de pretio. Nec refert utrum tunc disceptando conueniant,an primo uerbo conueniant:an sciendo pretium seu mutuum affectum detur & accipiatur pretium; semper enim interuenit conuentio vel Prius statuta aut scita,aut tunc facta, etiam si subito & imperceptibiliter fiat, & breuiter explicita uel implicita: alioquin resiliretur ab altera parte, & non subsequeretur emptio & uenditio:ut patet in quotidianis uenditionibus & emptionibus.

Ex eo autem quod actus talis exterior ad alterum est, exigitur ad sui consummationem datio & acceptio rei quæ uenditur, & pretii:non enim consumata est uenditio, nisi detur res quæ uenditur: & similiter non est consumata emptio nisi detur pretium: quia neutrum ab altero consummatè transfertur nisi tradatur: & similiter neutrum consummatè accquiritur nisi habeatur constat autem per emptionem & uenditionem consummatam debere transferri hinc rem, inde pretium: & similiter acquiri hinc pretium, inde rem. Vnde iuxta hæc habeto pro regula ad simoniam quæ ab Ecclesia punitur, exigi duo. Vnum ex parte uenditoris:scilicet uenditionem consummatam rei spiritalis: Alterum, ex parte emptoris: scilicet conuentionem implicite uel explicite de pretio, aut traditionem pretii. Vbi nota quinque. Primo, differentiam partium penes hoc quod ex parte rei spiritalis exigitur actus consummatus ad hoc quod Ecclesiæ censuris subsit: ex parte uero pretii non exigitur actus consummatus, ita quod si simoniaca conuentio inter aliquos sit de ordine,beneficio, sepultura, Missa, &c. pro tali pretio,si ordo,beneficium, & breuiter res spiritalis non datur, etiam si pecunia pro pretio fuerit data, non incurritur simonia subiecta censuris Ecclesiæ: quamuis incurratur crimen simoniæ. Et ratio est, quia non est consummata uenditio rei spiritalis,sed inchoata & in mente & in conuentione. Pœnæ siquidem restringendæ sunt ad consummatos actus. Secundo, disiunctiuam seu alternatiuam æquiualentem ex parte pretii penes conuentionem uel traditionem pretii: ita quod ex parte emptoris æquipol-

lent

lent pactio, uel traditio pretii: ita quòd licet simonia punita ab Ecclesia exigat conuentionem seu pactum, si tamen concurrit traditio pretii, æquipollet conuentioni. Imò (ut melius loquar) inuenitur plusquam pactio: quia ipsa traditio pretii claudit in se conuentionem, utpote consummatio illius, nam consummata emptio conuentionem explicitam, uel implicitam adimplet. Et propterea non fallaris inspiciendo solùm ad pacta explicita, sed intuere si interuenit solutio seu traditio pretii, & perspice pessimam ibi simoniam. Tertiò, formalem loquutionem de pretio: quum enim dicimus traditionem pretii includere pactionem, loquimur de pretio inquantum pretium: hoc est sub ratione pretii. Potest siquidem multis modis tradi aliquod temporale: scilicet uel per modum liberalis doni, uel per modum sustentationis, uel per modum reuerentiæ, uel per modum oblationis, uel per modum debiti ex lege, aut laudabili consuetudine, uel per modum pretii. Et hoc solo ultimo modo uocatur pretium, & uocatur traditio pretij. Quarto nota, qui timoratam habes conscientiam, quòd licet sacerdos minus bene faciat exigendo id quod secundum laudabilem consuetudinem solet dari, si ante collationem spiritalium exigat, aut si negat aut differt spiritalium collationem ut illud habeat, non tamen propter simoniacum iudices: quoniam si ut conseruet se indemnem cognoscens præcipuè quòd postea oportebit illum litigare hoc facit, simoniacus non est secundùm rem, quia non uendit spiritale. Nec huiusmodi exactio inducit modum pretii, quoniam non mutat modum debiti: quamuis speciem quasi simoniæ habeat huiusmodi præuentio & cautela, & propterea reprehenditur. Quintò nota, quòd triplex numeris genus (scilicet à manu, ut pecunia & illa bona mobilia, uel immobilia, ab obsequio, vel seruitia, & à lingua, vt laus, adulatio, preces, &c.) ad hoc vt simoniam ab Ecclesia punitam constituat, exigitur quòd pretii rationem habeat: alioquin ad uenditionem specialem non spectabit, ut emptio. Et propterea si laus, adulatio, preces non nisi per modum laudis, per modum adulationis, per modū precum concurrunt quātūcunq; sint nephariæ & carnales, ac pro indigno, & efficaces

ita quod inducant. Prælatum ad dandum beneficium, ad cõferendum ordinem, &c. simonia uere proprie non incurritur, quãuis crimen aliud incurratur: quia nulla est hic uenditio aut emptio nisi mentalis, si intentio adulantis aut Prælati est adulationem ut pretium ponere, & sic de aliis. Circa tertium caput (scilicet emptionem seu uenditionem mẽtalem) scito simoniam mentalem consistere in intentione pretii: ita quod ex hoc ipso quod homo intendit sub pretio ponere siue emendo siue uendendo rem spiritalem, aut ut uænalem rem, aut ut rationem appretiandi, simoniam mentalem incurrit. Et hoc est quandocunque intendit pro spiritalibus tẽporalia habere aut econtrario, ita quod ly pro, pretium deuoret: & similiter quandocunque principalis intentio ad temporale habendum ex collatione spiritalis aut econtrario tendit. Qui enim temporalia ex spiritalibus intendit non ut pretiũ, sed ut sustentationem necessariam ministrorum Ecclesiæ liberaliter seu eleemosynaliter, aut statutam seu laudabiliter consuetam, simoniam mentalem non incurrit. Et similiter econtrario qui ex temporalibus spiritalia intendit non ut ex pretio debita, sed ut ex his excitata ac prouocata aut expedita (ut contingit in eleemosynis, oblationibus, legatis, & quasi stipendiis sacerdotum & orantium ac prædicantium, & in seruitiis honestis quæ Prælatis exhibentur, & aliis huiusmodi) simonia nulla in animo est: quia gratis dandum spiritale expectatur, & temporalia non ut pretium intenduntur. Potest autem mentalis simonia tripliciter inueniri. Primò, ex eo quod in solo actu interiori consistit, ut sicut homicidium mentale est deliberatus animus occidendi, ita simonia mentalis sit deliberata uoluntas emendi, uel uendendi rem spiritalem. Secundo, ex eo quod exterius imperata latet intus: ut quum aliquis seruit aut munus offert pro spiritali consequendo, uel econtrario spiritale dat pro temporali consequendo, non tamen declarat prauam suam intentionem, scilicet quod intentione emendi seu uendendi hoc facit. Est siquidem tunc simonia non solum intus, sed exteriori actu imperata & exercitata, sed latente intus uenenoso semine, & propterea inter mentales simonias locatur. Tertio, ex eo quod non est consummata ex parte rei spiritalis: ut

quum

quum conueniunt simoniace aliqui, & postmodum aut pœnitentia ducti, aut propter impotentiam aut quamuis aliam causam receditur à pacto, & breuiter non mandatur executioni promissum spiritale: Hæc etiam simonia quò ad crimen, non mentalis, sed exterior est, sed quò ad pœnas censurarum inter mentales collocatur: quia non est simonia consummata. Quod si pecunia in hoc casu ut pretium recepta fuisset, restituenda proculdubio est. Et quamuis prima facie appareat quod danda esset Ecclesiæ, & non emptori, quia datio fuit contra legem, rationi tamen magis consonat ut reddatur illi qui dedit, utpote adhuc ipsius: quia non plenè abdicata ab eo intelligitur pendente consummatione contractu simoniacæ emptionis & uenditionis, ut sic & pœnæ simoniæ non amplientur, sed restringantur ad consummatam simoniam, & fides naturalis qua uenditor receptum ab emptore pretium tenetur illi si non sequitur exequutio uenditionis, restituere, seruetur, quasi perfidus namque haberetur si promissum spiritale non dans, nec acceptū pretium redderet sub Ecclesiæ uel pauperum obtentu. Et hoc intellige quantum est ex parte illius qui accepit, nam si autoritas iudicis interueniret, non crederem ei restituendam, sed in pœnam ab illo tollendam, & pro Christi honore exponendam. Aduerte simoniacos non teneri ad resignationem tam spiritalium quàm temporalium quæ nullo pacto sed affectu animi præcedente utrinque acquiruntur: quoniam pro huiusmodi simonia sufficit delinquentibus per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Textus est clarus, & uniuersalis ac uniuersaliter intelligendus. extrà de simonia. cap. ult.

Et hinc habes unde infinitas quæstiones de seruitoribus, de precibus carnalibus, &c. soluas: quia hinc clarè patet non teneri ad resignationem beneficiorum sic adeptorum absque pacto aliquo, nulla facta differentia inter manum, obsequium, linguam, & quicquid aliud temporale interuenire potest, & similiter nulla facta differentia spiritualium.

Mendacium & simulatio æquiparantur.

SImulatio qua homo mentitur facto peccatum est: sicut mendacium quo mētimur uerbo. Et autem peccatum ueniale, si iocosa aut officiosa est, mortale autem si perniciosa: sicut de mendacio dictum est, & eadem ratione.

Mercimonialis societas duobus casibus est illicita.

SOcietas mercaturæ seu artificii illicita redditur duobus modis. Primus, si capitale unius subsltet lucro, & non damno: hoc enim constat iniquum esse. Secundus est si lucrum aut damnum non respondeat proportionaliter sociis unicuique pro rata sua. interueniret siquidem manifesta iniquitas, dum non redderetur unicuique quod ei debetur secundum æqualitatem iustitiæ. Et quoniam in huiusmodi societatibus frequenter contingit diuersarum rationum concurrere socios (dum unus ponit pecuniam, & alius operas seu industriam) nec par est utriusque periculum: ideo aduerte, & nota diligenter quòd societas huiusmodi, ex sua natura hoc habet, quòd ponens pecuniam subltet duplici periculo: scilicet perditionis pecuniæ, & perditionis negotiatorii usus eiusdem pecuniæ, qui uerò ponit industriam seu operas suas, subltet aut tantum periculo, scilicet perdenti usum industriæ seu operarum suarum. Quod ut melius intelligas, considera triplicem euentum societatis. aut enim in fine inuenitur lucrum, aut sine lucro capitale tantum, aut damnum capitalis in toto, uel in parte. Et siquidem inuenitur damnum capitalis in parte, uel in toto, sentiret quicquid damni est dominus pecuniæ, qui illam posuit. Si uerò capitale tantum inuenitur, saluum erit domino eius qui illud posuit. nam ex eo quòd posuit pecuniam in societatem, non desinit esse illius dominus. Si autem lucrum inuenitur, reddetur ante omnia capitale domino, & diuidetur deinde lucrum æquis portionibus: supposito quòd pecunia polita in societate, & industria æquiualeant. Et omnium horum vna est ratio: quia scilicet qui posuit pecuniam, subltat duplici periculo, scilicet perdendi substantiam pecuniæ, & perdendi negotiationis usum, tenendo scilicet uanè tanto tempore suam pecuniam occupatam tali negotio: ex hoc enim fit ut iustitia exigente

gente ei capite saluum sit, si saluatur in toto, uel in parte, cui deperderetur si periret. Ponens autem industriam uel operas, quia solum potest perdere usum industriæ, uel operæ suæ (scilicet in uanum laborando) ideo nihil de capitali saluo ei debetur, substantia nanque operarum suarum non ex negotiatione, sed ex necessitate materiæ perit, quia scilicet est res successiua in motu consistens, si enim res permanens esset, ei essent saluæ. De societatibus autem in materia animalium quæ soccidæ appellantur, tam uaria est materia & consuetudo, ut forte scribi complete non possit. Et propterea in qualibet patria uide ut ibi fieri consueuit à uiris probis, uel secundum morem approbatum à uiris probis.

Peccatum Sodomiticum grauissimum.

SOdomia, qua contra naturam uenerea exercentur (uel dum commiscentur personæ eiusdem sexus: puta mares inter se, aut mulieres inter se, uel dum commiscentur mas & mulier, sed non in loco naturali, aut consummando innaturaliter, peccatum grauissimum est.

Obseruatio somniorum diuersis respectibus est illicita.

SOmniorum obseruatio quadruplici peccato explicitè, & quinto periculo afficitur. Prima duo peccata sunt in opinione dum somnium, uel temerè attribuitur alicui certæ causæ, puta cœlo: quia quum possit à multis causis prouenire, temerarii erroris est unam determinatè inferre. Vel temerè determinatur ad futurum unum aliquid significandum: ex eo enim quod nascitur causa somnii, incertum oportet testare an somnium illud futurum significet: quoniam ex causa pendet signifiatio, & nullum uidetur somnium procedens ex certa causa quod non possit ab alia causa prouenire: & propterea semper temerarium inuenitur iudicium si ut certum fiat. Vtrunque autem peccatum ueniale est: utpote iudicium temerariũ de re singulari in nullus damnũ.

Tertium peccatum eſt in uſu, quum quis propter ſomnia cō mittit uel omittit contra neceſſaria ad ſalutem: & hoc eſt peccatum mortale, ut patet. Quartum peccatum in uſu quoque eſt, quum quis tantam fidem dat ſomniis ut propterea omittat uel committat contra aliquid ad quod tenetur, quamuis non ſit de neceſsitate ſalutis illud: & hoc eſt peccatum ueniale, quia non contra, ſed præter charitatem, & erratur in intellectu, & peccatur in effectu. Periculum autem quod imminet omnibus his, & præcipuè ſecundò, & tertiò, & quartò, eſt cadere in crimen ſuperſtitionis diuinatoriæ per ſomnia: quoniam uanis ac incertis opinionibus ſeu coniecturis utēs quaſi certis ad cognoſcendum uel operandum, aut omittendum circa futura contingentia, meretur ut diabolica illuſio ſe immiſceat, ac de uanis fiant pernicioſa, & ſic in tacitam dæmonum ſocietatem incidatur, dum paulatim tantùm homo credit ſomniis, ut ſomniis utatur pro regulis ſuarum actionum: aut incidat in ſcelera quæ diximus de obſeruatione aſtrorum.

Sors damnorum ſocietati innixa ſemper damnabilis eſt.

SOrs triplex quum ſit (diuiſoria, conſultoria, & diuinatoria) tertia damnata eſt, utpote dæmonum ſocietati innixa: & propterea peccatum eſt mortale ex ſuo genere. Secunda autem qua conſulimus quid agendum ſit, tot exigit conditiones ad ſui rectitudinem, ut rarò ſit licita. Erigit ſiquidē primò articulum neceſsitatis, ne tentetur Deus ubi opera humana pōt prouideri. Secundò, reuerentiam, ne irreuerenter conſulatur Deus. Tertio, proportionatum modum ne ſcilicet diuina oracula aut ſanctorum reliquiæ ad ſecularia negotia conuertantur: quod Auguſtinus reprehendit. Quarto debitam materiam ne pro electionibus ſpiritalibus hoc fiat. Prima uerò qua determinatur ꝙ ab hoc uel illo habendum ſit boni, aut patiendum mali in temporalibus bonis & malis illicita inuenitur dupliciter. Primò, ſi imprudenter fit, omnis enim humanus actus prudenti circunſpectione, cautela rationeꝗ formandus eſt. Secundo, ſi cum periculo communis boni, aut iuſtitiæ fit: ut ſi fortè regiminis officia fiāt

admisſis

admissis ad sortes tam idoneis quàm ineptis. Ex hoc enim periclitatur respublica, ut patet: & rationabilis homo dignitatem sibi rationi adimit sic prouidendo reipublicæ de rectoribus. Secus autem si admissis tantum idoneis, sortibus officia committantur ne pax turbetur. Quando autem sortium illicitus usus mortale peccatum est, ex admixtis contrariis ad religionem & iustitiam accipiendum est. Diuinatoria enim ideo mortalis est, quia contra religionem est. Diuisoria uerò, si contra iustitiam, in præiudicium scilicet proximi uel communis boni est, mortalis est. Consultoria quoque si altero dictorum criminum polluitur, mortalis est. Verùm aduerte non omnem irreuerentiam esse mortalem. Ex hoc enim quod Euangelia, ad secularia negotia consuluntur, non incurritur mortale: quia non contra diuinā est hoc reuerentiam: sed præter eam uidetur, ideo Augustino displicet. Posset tamen (ut puto) tali fide & reuerentia ac necessitate fieri, ut nullum esset in hoc peccatum. Ex materia quoque electionum spiritalium ministrorum si inibitio positiui iuris secludatur, non uideo peccatum aliquod si sortibus committeretur super aliquos prælectos æque idoneos, ut factum est in electione Apostoli Matthiæ. Et breuiter quia uti sortibus non est ex suo genere malum, ex admixta irreligiositate, aut iniustitia, aut imprudentia, uel econuerso ex admixta religione, prudentia & pace iudicandum est.

Peccatum sortilegij grauissimum est & hæresis simile.

SOrtilegium (quo explicite uel implicite ad dæmonis auxilium seu consilium sorte recurritur) peccatum mortale est ad superstitionem spectans: ut quum quis per sortes inquirit quis fecerit furtum, aut aliquid huiusmodi ad diuinationem pertinens: & simile est si forte quæratur quid agendum. Sortilegii enim crimen, & diuinatoriam & consulatoriam sortē comprehendit quum ad dæmonē recurritur non solum explicitè, sed etiam implicite: ut contingit inquirentibus ꝑ sortes occulta, & uniuersaliter ea quæ a sola intellectuali natura sciri aut fieri possunt. Ex eo enim quod non

quærunt

quærunt à Deo, nec à natura, nec à fortuna hoc expetunt, coguntur uelint nolint fateri quod ad dæmonem recurrunt, implicitè quidem, dum ad sortes ut institutas ad hunc effectum recurrunt, explicitè autem sicut in aliis diuinationibus & incantationibus contingit.

Spectaculum diuersis modis & causis prohibetur.

SPectacula impudica, crudelia, aut irreligiosa, absque peccato non fiunt. Et si notabiliter admixtum horum aliquid habeant, mortale peccatum sine dubio incurritur à facientibus & præcipientibus illa. Spectantes autem si delectātur huiusmodi malis, proculdubio peccant mortaliter: delectatio enim de peccato mortali peccatum est mortale. Si autem præter opinionem occurrit hæc spectare quæ non placent, quilibet de seipso rationem reddat, quare non recessit: & communiter uidetur ueniale in huiusmodi casu, seclusa ratione scandali.

Sponsalitia tripliciter poßunt esse uitiosa.

SPonsorum per uerba de futuro, peccata triplicia sunt. Primò, in ipso contractu sponsalium. Et tunc peccatur, aut quia fictè contrahuntur, scilicet intentione non contrahendi sponsalitia, seu non seruandi fidem: & est peccatum mortale perniciosi mendacij. Aut quia clandestinè fiunt: & uidetur etiam peccatum mortale: sicut de contractu matrimonii dictum est: quamuis minus graue quàm contractus clandestinus matrimonij. Aut quia pœna apponitur quasi pœna conuentionalis, contra prohibitionem iuris canonici in capitu. gemma. de sponsal. & est peccatum ueniale: si desit & contemptus præter hoc quod pœna apposita nulla est: quia coniugia debent fieri liberè. Secundo, in dissolutione sponsalium. Et tunc peccatur peccato perfidiæ: quum scilicet absque sufficiente causa promissa fides non seruatur. Et est perfidia huiusmodi mortale peccatum, etiam si periurium non interueniat: quia est iniuriosa proximo. Tertio, peccatur in usu: ut si impudicis actibus uacent sponsus & sponsa. Sunt enim impudicitiæ mortalia peccata in ipsis in omnibus casibus in quibus apud coniugatos sunt mortalia: & tan-

to grauiora quanto adhuc neutrius corpus est alterius, sed promissum tantùm. Oscula tamen & amplexus inter sponsos beneuolentiæ causa non fiunt peccata: ut patet. Si uerò delectationis causa fiunt affectu maritali inchoante absque impudicitia tamen, uenialia sunt, quia sicut sponsa inchoatiuè est sponsi, ita delectatio uenerea coniunctionis carnalis inter eos, inchoatiuè permittitur inter eosdem: constat autem oscula delectationis causa facta, non nisi inchoationem ueneræ delectationis importare.

Peccatum stupri quid dicatur & quòd semper peccatum mortale.

STuprum quo mulier uirgo extra matrimonium defloratur, peccatum mortale est propriam constituens speciē. Notanter autem dixi mulier: quia licet uirginitatis uirtus communis sit utrique sexui, stuprum tamen proprium est mulieris, uir enim uirgo extra matrimonium primo concūbens, non peccat peccato stupri: quia non additur specialis deformitas sicut in muliere.

Exaltans seipsum supra id quod est superbiæ peccatum incurrit.

SVperbia, qua quis seipsum exaltat seu supra seipsum it, peccatum est, quia contra rectam rationem est, ut aliquis supra id quod est, seipsum habeat, tam in actu æstimandi quàm eligendi. Inuenitur autem superbia dupliciter: uel consummata, uel imperfecta. Superbia consummata est, quum quis adeò seipsum magnificit, ut ad hoc perueniat quod nolit seipsum subiici diuinæ regulæ. Et hoc est peccatum mortale maximum, ut patet: quoniam nolle subiici diuinæ regulæ contemptus diuinæ dispositionis est. Spargitur autem huiusmodi consummata superbia per quatuor ramos qui species eius uocantur: quarum tres per bona quæ quis habet, tripliciter diuersificantur: scilicet aut quum quis ita se extollit ac si non haberet bona à Deo, aut ac si ex suis meritis à Deo haberet aut si singulariter despectis aliis haberet, & demum si per bonum quod non habet, ita extollitur ac si illud haberet. Consummata namque superbia in primo contemnit

Deum benefactorem in secūdo, diuinam gratiam: in tertio, multiplicationem diuinæ largitatis in aliis: in quarto, diuinam miserationem, dum ex fastidio subiectionis ad uitam dispositionem in hæc ducis.

Superbia uerò imperfecta, qua se homo magnificat in suo affectu, non tamen vsque adeo ut velit se non subditum Deo & omnibus quibus oportet de necessitare salutis se subiici, in hæc eadem imperfecte tamen ducit: quod melius ex effectibus discernitur quam ex propriis actibus. Nam qui ita irreligiosum & ingratum se exhibet ac si non accepisset à Deo omnia quæ habet, superbum habet iuxta primā speciē effectum, ex simili quippe effectu Apostolus inquit: Quid habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis? vbi ex effectu gloriæ superbia interior monstratur, quasi non acceperit. Similiter quum quis affectum quasi securū de bonis quæ habet, aut querulum de bonis perditis, aut ad miratiuum quod non exauditur à Deo habet in secunda est superbiæ specie: quoniam quasi deberi sibi hæc existimat talis. Qui uero aliis seipsum præfert & pronus est ad uidendum imaginatione uel mente aliorū defectus, ad sua mala excusandum ad aliena ponderanda, in tertia est superbiæ specie, qua magnum se uult quasi solum magnum.

Qui demum parum solicitus de cœlesti patria, de membris Christi, de satisfactione peccatorum, diei suos pertransit quasi somnians aut parum uigilans, superbus est iuxta quartam speciem: est enim quasi existimans, imo præsupponens se ciuem cœlestem. Dei amicum, filium. membrum: quum negligentia & incuria huiusmodi non sint testimonia talium donorum in animo, operatur enim magna Dei amor, si est.

Et similiter in ordine ad proximos cruditas animi, incōpassio ad alios, intolerantia iniuriarum, impatientia, ægrè ferre se despici, indignatio, & huiusmodi monstrant hominem plus de seipso sentientem quàm sit: pro quanto tantum se quis habet malorum pœnæ particeps esse quasi non possit aut debeat.

Sunt autem hæc & multa alia quæ imperfectæ sunt superbiæ, communiter uenialia peccata propter imperfectionem

actus.

actus, dum per modum passionum occurrunt absque iniuria Dei & proximorum. Impediunt tamen huiusmodi peccata ualde uitam spiritalem: utpote ex genere superbiæ existentia: quum scriptum sit, Superbis Deus resistit. Et hæc dicta sint non solùm ad discernendum inter superbiam cõsummatam & imperfectam, sed pro cõfessoribus personarum uolentium proficere ad uitam spiritalem, quandoquidẽ redeuntibus ad Deum quod ultimò relinquendum superest peccatum, superbia est: difficillimè enim eradicatur.

Cultus diuinus debet omni superstitione carere.

SVperstitio qua circa diuinum cultum erratur, peccatum est: ut patet. Sed quia quatuor specierum ipsius duæ sunt tractatæ (scilicet diuinatio & idololatria) nunc reliquæ duæ, quæ sunt indebitus cultus ueri Dei, & obseruatio quarundam rerum, actuum, temporum, locorum &c. tractãdæ sunt. Superstitio igitur exhibens uero Deo indebitum cultum, dupliciter inuenitur. Aut enim exhibet cultum indebitum quia perniciosum, aut quia superfluum. Scriptum est enim. Veri adoratores adorabunt in spiritu & ueritate. Cultus perniciosus est contra ueritatem: cultus superfluus recedit à spiritu. Est autem cultus perniciosus contra fidei ueritatẽ, non solùm si quis Iudaicis ceremoniis modo coleret Deum significantibus Christum incarnandum: aut Mahumetanò ritu coleret Deum (utpote in persona Ecclesiæ faciens contra ordinationem Ecclesiæ, ac per hoc falsarius in cultu) sed etiam si quis falsas sanctorum reliquias edendas proponit. Offerentes quoque uotiuas statuas seu imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum Crucifixo, seu beatæ Virginis imagini lucri gratia (ut scilicet inde prouocati alii ad offerendum similia concurrant aut emant) superstitionem falsi cultus diuini incurrunt: quia falsus est hic cultus, utpote significans quod non est. Et peccant mortaliter, quia irreuerentiam notabilem Deo inferunt in actu colendi Deũ, quantum est ex natura actus. Quamuis enim ex intentione offerentium non fiat machinatio contra diuinam reuerentiam, sed ad lucrum, uel aliquid huiusmodi: ex natura tamen operis contra diuinam agitur reuerẽtiam. Sicut enim

in periurio inducitur ex natura actus Deus, qua ſi teſtis falſitatis, quãuis periurans nõ credat Deũ teſtificari falſũ, nec intẽdat ꝙ Deus atteſtatur (qͣ atteſtaretur cõtra ipſũ periuriũ) ita hic ſupſtitioſus utitur. Deo tanq̃ colendo falſitate ſeu falſo cultu, quantũ eſt ex natura cultus: quamuis ſciat ꝙ Deo non placet, nec intentat Deũ, ſed homines fallere. Et propterea ſicut ibi eſt peccatum mortale ex ſuo genere: ita & hic.

Superſtitio autem diuinum cultum indebitum quia ſuperfluum exhibens, ſi contemptus & ſcandalum deſit, peccatum eſt communiter ueniale, quia non contra, ſed præter diuinã reuerentiam hoc eſt. Et appellatur cultus ſuperfluus ſecundum ſe, quicquid in eo fit non ordinatum ad interiorem cultum, qui eſt cultus ſpiritus. Vnde actiones, aut iucunditates, quæ ſolum ad exteriora utiles eſſent, ad ſuperfluum cultum ſpectant. Secundum uero ſtatuta Eccleſiaſtica quicquid in eo dicitur, aut fit ſupra rubricas, ſeu ſtatuta: ut ſi dicatur bis
73.274. alleluia, vbi ſemel ſcriptum eſt: & ſi fit in Miſſa crucis ſignũ, ubi non mandatur fieri: & ſi plures accolythi, aut cantores, quam conſuetum ſit, parentur.

Obſeruationum ſuperſtitio poteſt eſſe quadruplex.

SVperſtitio autem obſeruationum quadrifariam partita eſt. Et prima eſt ſuperſtitio obſeruationũ artis notoriæ; qua certa ieiunia, & orationes fiunt ſecundum inſtituta illius artis ad acquirendum ſcientiam per infuſionem. Et hæc ſuperſtitio eſt peccatum mortale, propter initam ſocietatem cum dæmone, de cuius inſtitutione hæc ſeruantur, & inutiliter: quia dæmonum non eſt infundere ſcientiam animabus noſtris. Secunda eſt ſuperſtitio obſeruationum, utendo lapidibus, herbis, lignis, animalibus, imaginibus, carminibus, ritibus ad faciendum aliquid: puta ſanandum dolorem capitis, curandum caballum, ſiſtendum ſanguinẽ, medendum uulnus &c. Et de hac dictum eſt ſuperius, quum de incantatione dictum eſt, uide ibi. Tertia eſt ſuperſtitio obſeruationum ex præſagiis futurorum bonorum, uel malorum conceptis propter incidentia: ut ſi ſternutare contingit ſurgentem, redire ad lectum, & offendere ante

hoſtium exeuntem, redire domum: & ſic de infinitis huiuſmodi uanitatibus . Et ſi hæc quidem fiant, aut uitentur: ut communiter uidetur fieri: quia ſcilicet timent homines ſignificari aliquid mali ex neſcio qua cauſa, peccatum ueniale communiter uidetur: quia licet appareat multa horum ad gentilitatis ſuperſtitiones olim ſpectaſſe, quia tamen nunc non ut inſtituta religionis hæc ſumuntur, ſed tāquam quaſi experta, aut ſolita ex maiorum traditione hæc habentur, inter alias hominum uanitates computanda hæc ſunt: & tolerari poſſunt, quum nulla adeſt comes ſiniſtra intentio. Et ſcias, quod poteſt homo quandoque abſque omni peccato ex aliquo præſagio cauere prudenter ab imminētibus, dubitando ne præſens occurſus ſit ſignum futuri, ex communi utriuſque cauſa cæleſti, uel etiam diuina prouidentia: ſicut de ſomniorum obſeruatione, & diuinatione dictum eſt: ut ſi quis cadens corporaliter, timeat aliquem caſum ſibi futurū in ſtatu, uel honore &c. propterea tamen non deſiſtat ab operibus prudenter agendis, ſed cautus uigilet &c. poteſt enim eſſe, ut iſte caſus effectus ſit cauſa futuri caſus, & propterea ſignificet illum . Quarta ſuperſtitio eſt obſeruationum in uerbis, aut rebus ſacris portandis, dicendis, utendis, adiunctis aliquibus conditionibus non malis, quarum ratio neſcitur: ut patientes ſpaſmum neruorum, primo carlino oblato Chriſti cruci in paraſceue utuntur pro remedio, confīcto ex illo annulo: & ſic de ſimilibus : Quantum enim apparet, in huiuſmodi ſuperſtitio interuenit: quoniam uanæ conditiones apparent. Si tamen ex mera deuotione fiunt, & non niſi à Deo intendāt, & expectent effectum, putantes Deum inſpiraſſe alicui ſancto uiro huiuſmodi conditiones, nō audeo damnare, ſed tolerabile mihi uidetur.

Suſpenſio à diuinis officijs non ſemper eſt peccatum, ſed pœna peccati uel alicuius uitij.

SVſpenſio una ex cenſuris Eccleſiaſticis (qua homo a iure ſeu a iudice excluditur ab exequutione ordinis uel officii Eccleſiaſtici) pœna eſt, non culpa: incurritur tamen communiter propter culpam . Non oportet autem peccare mortaliter ad hoc ut incurratur ſuſpenſio, ſed poteſt ex ſolo

veniali peccato incurri suspensio. Quod ex eo patet, quod ex communicatio minor potest incurri ex solo veniali peccato. Constat autem excommunicationem minorem à maximis excludere scilicet susceptione sacramentorum omnium, quæ sunt maxima bona spiritalia & maximè necessaria ad humanam salutem. &c.

Suspensio igitur ab exequutione ordinis uel beneficij, uel ab ingressu Ecclesiæ uel à solennitate diuinorum, uel ab omnibus his & similibus excludens, non est tantæ malignitatis ut supponat uel ferat secum peccatum mortale, sicut excommunicatio maior. Et potest suspensus absolui ab excommunicatione maiore & minore, & a peccatis, & communionem sumere & postea absolui à suspensione: quia suspensio non operatur nisi ad limites ipsius hoc est quasi si suspensio est ab ordine, non excludit nisi ab iis quæ sunt ordinis: si est à iurisdictione, non excludit nisi ab iis quæ sunt iurisdictionis & sic de aliis & propterea reliqua sunt licita. Casus autem quibus incurritur suspensio, multi ualde sunt. Et quia solos clericos propriè tangunt, ipsi de se ipsis loquantur.

Iudicans leuiter, & per suspitionem peccare potest.

SVspicio, qua ex leuibus iudiciis malam de proximo opinionem habemus, peccatum est quia actus est uoluntarius à recta ratione dissonans. Non enim ex leuibus moueri in animo nostro debemus contra nostros proximos. Est autem nonnulla iniuria, mala opinio absque rationabili causa. Et quoniam suspicio ambiguitatem quandam in seipsa claudit: ideo quandiu intra ambiguitatis latitudinem manet quantũcunque crescat, nunquam est iudicium, quod definitiuam determinationem sonat, ac per hoc quantuncunque suspitio sit temeraria & uehemens, & æstimatio firma, nunquam est peccatum mortale: quia non est iudicium temerarium, sed æstimatio temeraria: quia non interuenit tunc completè contemptus proximi, dum non prorumpitur in definitionem. Si enim proximum completè despiceret, prorumperet in definitiuam sententiam, & diceret in seipso. Ioannes est peruersæ mentis, & non diceret in se ipso. Quantum mihi uidetur, Ioannes

Ioannes est peruersæ mentis. Hoc enim est suspicantis, illud iudicantis. Vnde iudicium temerarium de scelere personali proximi, est peccatum mortale: suspicio autē temeraria quantuncuuque uehemens, est ueniale.

Obloquutio amicitiam inter amicos minuens vel destruens, peccatum est.

SVsurratio (hoc est obloquutio ad amicitiam tollendam inter aliquos) peccatum est mortale ex suo genere: quia tendit ad nocendum proximo, utpote tollere uolens maximum bonum, scilicet amicum. Et est grauius peccatum quàm contumelia, & detractio, quanto amicitia melior est fama & honore. Contingit tamen susurrationem esse peccatum ueniale propter imperfectionem actus uel ex parte intentionis, quia non intendit contra amicitiam: licet materialiter dicat aliquid prouocatiuum contra amicum. Et hoc nisi ex grauitate nocumenti actus redeat in naturam suæ speciei: quia tunc esset peccatum mortale: ut de detractione materiali dictum fuit: uel ex parte eius quod dicitur: puta quia minimum est ad prouocandum contra amicum. Vel ex parte modi, quia iocosè dicitur, & non seriò. Communiter enim hæc sunt uenialia.

Temeritas dupliciter considerari potest.

TEmeritas (qua absque ratione regulante opera fiunt) manifestè peccatum contra consilij rationem est. Et dupliciter inueniri consueuit. Vel ex impetu appetitus passione affecti: ut apparet in iratis. Vel ex contemptu regulæ directiuæ ut patet in superbis despicientibus aut quasi despicientibus subiici alienæ regulæ, & temere propterea agentibus ea quæ fecisse postea pœnitet.

Est autem peccatum ueniale uel mortale temeritas secundum subiectam materiā. Si enim iocosa aut officiosa est materia, ueniale peccatum est: Si autem perniciosa, peccatum

mortale est. quia contra dilectionem Dei aut proximi est.

Deum tentans præsumens explorare suam naturam, peccat grauiter.

TEntatio Dei (qua homo explorat diuinam potentiam, scientiam uel voluntatem) peccatum est mortale ex suo genere: quia irreuerentiam exhibet diuinæ excellentiæ dubitando de illa. Et hoc intellige formaliter: hoc est de tentatione Dei ex intentione tentandi Deum: quemadmodum de cæteris vitiis formaliter doctrina intelligenda est. Aduerte tamen hic duo. Primum est quòd circa uolũtatem Dei aliud est quærere humiliter à Deo instructioné quid circa aliquid particulare uelit, ex aliqua rationabili causa: & aliud est quærere à Deo instructionem seu notitiam eiusdem absque rationabili inquirendi causa. Primum enim ad charitatem, humilitatem, ac prudentem religionem spectat: & propterea liceret petere signum ad hoc opportunum. Secundum autem ad irreuerentiam diuinam spectat. Si enim diuinæ excellentiam uoluntatis homo reuereretur, non nisi ex rationabili causa præsumeret quærere secretum illius uelle nosse: ut experimur in hominibus, nullus enim absque irreuerētia principis quærit absque rationabili causa à principe quid ipse uelit, sicut nec quid sciat aut quid possit. Secundum est, quòd tentare Deum materialiter (hoc est non intentione explorandi diuinum posse, nosse aut uelle) nō est peccatum mortale, nisi magnitudo seu qualitas tentationis reducat actum in naturam suæ formæ: sicut de aliis peccatis dictum est. Et tamen Dei tentatio materialiter tantùm, imperfectum quid in specie tētationis: & ideo uenialis est propter imperfectionem actus ex parte formæ. Potest etiam esse uenialis propter actus imperfectionem ex parte actus: ut in primis motibus.

Falsum in iudicio testimonium proferens grauissimè peccat.

TEstimonium falsum in iudicio, peccatum est ex suo genere mortale: quia iniustum. Negare quoque testimonium si articulus necessitatis urget, peccatum est mortale: utpote in damnum proximi vel communis boni cedens. præceptum

ceptum enim affirmatiuum de ferendo teſtimonio, pro loco & tempore obligat,& propterea ſi tunc non uult homo parere perhibendo teſtimonium neceſſarium , non excuſatur à mortali. Extra iudicium autem falſum teſtimonium iudicatur ſicut mendacium.

Timor poteſt multipliciter effici peccatum.

TImor nullum eſt ſecundũ ſe peccatũ.Poteſt tamen multipliciter fieri peccatũ.Et ex modo timendi, puta ſi plus aut minus timeatur quàm oportet.Et ex collatione unius timendi ad aliud timendum . Et hoc eſt quandoque mortale: vt ſi plus timeatur occiſio corporis quàm mors animæ : plus timeatur ira principis quàm ira Dei: & ſic de ſimilibus.

Ponitur quoque ſpeciale peccatum timor pro triſtitia de bono alterius, quia nociuum eſt mihi aut aliis, ſi temerarius eſt timor, nam ſi ueritati aut rationabili æſtimationi innititur, nullum eſt peccatum moderata triſtitia de alterius proſperitate ex qua bonorum oppresſio uenit.

Ludus ad uitium oſtentationem in quo mors corporalis ſequi posſit, prohibitus eſt.

TOrneamentum(hoc eſt ludus quo ad oſtentationem uirium & audaciæ milites multi ex condicto conueniunt & congrediuntur temerè : ita ut ſæpe mortes hominum inde proueniant)peccatum eſſe mortale conſtat ex admixte pernicie uitæ humanæ,ſiue in effectu , ſiue in periculo frequenti, abſque rationabili cauſa . Vnde tales ibi uel propterea mortui carent Eccleſiaſtica ſepultura,etiam ſi ad pœnitẽtiam conuerſi fuerint:ut canonica iura diſponunt.

Rempublicam tirannicè occupare peccatum eſt grauisſimum.

TYrannus qua reſpublica occupatur(vel quantum ad Dominum vt contingit iis qui ſe vi Dominos cõſtituũt ſiue immediate ſiue mediante coacto comenſu ſubditorũ.Vel quantũ ad effectum modumque regiminis : vt contingit iis, qui quamuis veri ſint Domini , non quærunt publicum bonum ſed proprium) eſt peccatum mortale grauisſimum,

vtpote

vtpote contra bonum publicum & tanto peius quantò remotius est à pœnitentia. Regnandi siquidem amor tantus est, ut non permittat tyrannum quò ad dominium conuerti ad pœnitentiam, ut illis quoque boni proprii amor radicatus difficillimè euelli potest.

Sed nunquid gubernante tyranno (qui scilicet non habet legitimè dominum sed tyrannicè occupat illud) peccent illi qui recurrunt ad ipsum pro iustitia, quia inducunt illum ad actum quem non potest licitè exercere.

Respondetur quòd excusantur à peccato inducendi tyrannum ad actum & opus sibi illicitum petente ab illo iustitiã: quia non petunt actum illicitum, sed iustitiam actus illius illiciti. Sicut enim luxuriosa sanctè consulitur ut non adulteretur sed fornicetur, hoc est minus malum committat: quia subintelligitur si luxuria uti uis: ita occupatori dominii sanctè suadetur quòd minus malè utatur dominio illo. constat autem quòd minus malè utitur qui usurpato dominio utitur in actibus & operibus aliàs iustis, quàm si in actibus aut operibus aut etiam omissionibus iniustis & perniciosis Reipublicæ aut particulari personæ uteretur. Eadem autem ratio est de suadente & petente. Et propterea piè interprætandæ sunt petitiones tam iustitiæ quàm honestæ gratiæ quæ offeruntur tyrannis: scilicet si uis, seu ex quo vis detinere & exercere hoc dominium, utere illo iustè, utere honestè, utere piè, utere ad utilitatem publicam, & priuatorum prout deceret dominum. Attestatur quoque hoc esse licitum communis usus omnium qui sub tyrannis, & dubiis Dominis degunt: dum absque conscientiæ scrupulo passim omnes ad tyrãnos, & dubios dominos recurrũt, ac si essent domini. Hoc.n. signũ est licitũ esse hunc ad tyrannos recursum: quia alienum à ratione est, ut omnes (inter quos sunt uiri probi) errent, & peccent absque remorsu conscientiæ. Attestatur etiã supradictæ interpretationi intentio recurrentium ad tyrrannos: constat namque quòd non intendunt ipsi petere: ut tyrrannus utatur tyrrannide, ut usurpet actum iudicii: quoniam mallent ut cederet tyrãnidi & iudicio: sed ex quo usurpat sibi dominium ac iudicium, intendunt ut iustè, ut piè utatur usurpato dominio & usurpato iudicio. Et quod intendunt, hoc petunt:

ita

ita quod nec intendunt nec petunt actum usurpatũ, sed qualitatem sanctam in actu usurpato exercendo.

Vectigal diuersis respectibus dici potest iniquum.

VECTIGALIA iniqua non solum sunt quæ imponuntur à non habentibus potestatem, utpote tyrannis, sed quæ ex forma uel ex fine, aut ex abusu, aut ex materia constat esse iniqua. Et ex forma iniusta uectigalia sũt quæ æqualitatem proportionalem non cõtinent, sed plus grauant minus grauandos, sicut enim cõmunes honores, æqualitate proportionali distribuendi sunt, ut digniores plus honorentur &c. ita onera cõmunia sic distribuenda sunt ut secundum ratam à quolibet tolerentur, & propterea iniusta ex forma sunt uectigalia quæ onerant improportionaliter: hoc est plus grauant minus grauãdos. Et hæc manifestè uidentur, quæ pro iis quæ uehũtur, ad usum propriũ exiguntur: qm̃ radix usus est indigentia: ita quòd quanto homo magis indiget, magis utitur. qui .n. plures habet filios plus indiget, ac per hoc plus utitur: & sic consequenter plus soluit uectigalis: ac per hoc de primo ad ultimum qui plus indiget, plus grauatur uectigali, quod est iniquùm. Gabellæ igitur pro iis quæ deferuntur pro usu proprio, iniquæ sunt: & secundum leges ciuiles (C. de uectig. l. uniuersi.) pœna capitis plectendi sunt exigentes tã pro iis quæ deferuntur pro usu, quam iis quæ deferuntur pro seminãdo, quàm iis quæ deferuntur ad fiscum. Vnde huiusmodi uectigalia non tenentur homines soluere. Sunt quoque iniqua ex fine uectigalia, quæ non pro publica utilitate, sed pro bono proprio principis imponuntur. Nec obligantur subditi ad soluendum huiusmodi uectigalia: quoniam tyrannica non politica sunt huiusmodi vectigalia ex proprio fine. Sunt etiam uiolenta ac iniqua ex abusu uectigalia imposita ritè pro temporali necessitate, puta pro muris ciuitatis construẽdis, si post completa mœnia perseuerat illorum vectigalium exactio, quia princeps sic vult. Violente nanque rapinæ sunt manifestæ: & propterea non obligant in foro conscien-

tiæ. Similiter non obligant, ſi impoſita ſunt pro conſtruendis muris,& tamen non applicantur ad muros conſtruendos niſi pro forma, ſed imburſantur à principe aut rectoribus. Et breuiter ſi non fit id pro quo impoſita ſunt uectigalia iniqua ſunt ex abuſu,& fraudes aut rapinæ ſunt nec tenentur ſubditi ſoluere in foro conſcientiæ.

Reputantur quoque ex ciuili iure iniqua uectigalia ex materia,quæcunque imponuntur ſuper aliis quam ſuper iis quæ cauſa negotiationis uehuntur. Capitulo de uectigalia lege omnium: Et extenditur negotiationis nomen in propoſito ad uenalitatem: ita quod quæ deferuntur ad uendendum, ſunt materia uectigalia reliqua quæ pro uſu ſuo, & familiæ ſuæ deferuntur, exempta ſunt à uectigaliis licitis. Vnde non ligant in foro conſcientiæ huiuſmodi illicita uectigalia ex materia. Iuſtorum autem undique(ſcilicet ex agente,forma, fine, uſu ac materia) uectigale fraus peccatum eſt mortale, ex ſuo genere: utpote nocumentum inferens reipublicæ, & ad furti uitium ſpectat ita quod peccatum mortale interuenit in hac ſubſtractione, non ex inobedientia præcepti obligantis ad mortale, nec ex uinculo pœnæ appoſitæ contra tranſgreſſores, ſed ex natura debiti reipublicæ non ſoluti quomodocunque ſonet ſtatutum: quia eo ipſo quod uectigale iuſtum eſt, tollit homo fraudulenter reipublicæ quod ſuum eſt. Nec refert an reſpublica per ſuos miniſtros ſibi exigit, an per eos quibus ipſa uendidit: quia uectigale reipublicæ ſoluitur, cuicunque ſoluatur: & à republica tollitur quandocunque non ſoluitur: & nihilominus iniuria fit illi qui emit, tanquam ſubrogato. Nec excuſat fraudem à peccato mortali,quia inſtitores uectigalium & emptores præ cognoſcunt quod fiant multæ fraudes abſq; reſtitutione,niſi comperiantur in facto fraudes:ſicut non excuſantur diſpenſatores rerum cõmunitatis, aut dominij aut ciuis à crimine furti,ex hoc quod communitas aut dominus aut ciuis præſcit huiuſmodi ſuos diſpenſatores fraudulentos eſſe ſicut nec Iudas excuſatur à furto ex loculis, ex eo quod Dominus præcognoſcebat quod fur erat. Inſtitutio enim & uenditio & emptio uectig. intelligitur ſecundum id quod debitum eſt. Et licet neceſſe ſit ut fraudes eueniant

væ autem homini illi per quem fraus venit.

Notanda sunt plura in materia uectigalium.

OCcurrunt circa vectig. adhuc quinque notanda. Primū circa authores. Nam secundum canonica iura, extra de verb. sig. super quibusdam declaratur illa esse pedagea, salinaria ac guidagia interdicta, quæ non apparent, Imperatorum, vel Regum, vel Lateran. Concilii largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine à tempore cuius non extat memoria introducta: ita quòd quantum est ex parte authoris, quatuor numerantur legitimi authores scilicet Imperatores, Reges, uniuersale concilium, & antiqua consuetudo sine memoria initij.

Et scito quod sub appellatione concilii clauditur Papa etiam solus, quia ab ipso concilio authoritatem habet. Et similiter sub appellatione Regum comprehendi uidentur ciuitates habentes merum & mixtum imperium, non recognoscentes superiorem aliquem in temporalibus sub quo sint: quia eadem ratio uidetur de istis, & regibus. Imponentes autem noua pedagia, uel augentes antiqua sine legitima authoritate peccant mortaliter rapinæ crimine. Secundum circa exactores, quod exactores iniustorum vectig. si sunt iniusta manifestè, vel ex parte authoris, uel formæ, uel finis, vel materiæ, uel abusus, & breuiter quomodolibet sint iusta manifestè, non excusantur ab iniquitate mortali. Si autem non sunt manifestè, iniusta sed in dubium aliquibus vertuntur, aliis affirmantibus iusta, excusare uidentur subditi exactores, quia in dubiis obedientia excusat. Qui uerò non sunt subditi, aut non ex obedientia faciunt non debent se periculo iniustæ exactionis exponere. Et nihilominus memento excommunicationis contra exactores pedagiorum prohibitorum. Tertium circa exemptos à vectig. Nam à clericis, & personis Ecclesiast. pro se aut rebus suis quas non negotiandi causa deferunt, exigi nequeunt vectiga. cap. quanquam. de censib.

lib.6. Vbi habes censuras Ecclesiasticas, scilicet excommunicationis contra singulares personas, & interdicti contra communitates, donec extorta restituerint. Quartum circa præsumptionem iuris de uectig. quia in cap. quanquam de censibus. in vj. dicitur quanquam pedagiorum exactiones tam iure canonico quam ciuili regulariter meritò sint damnatæ: Ex hoc nanque textu apparet, ꝙ communiter uectig. quæ & pedagia uocantur, sunt damnata. Et intelligo hoc uerificari propter materiam quia limites negotiationis excedunt: & propter formam qaantum ad immoderatum ualde grauamen: & propter nouitatem: & propter iniustam causam aut in principio, aut in prosecutione. tot namque conditiones exiguntur ad iusta uectig. ut difficilè fortè sit inuenire, uectigalia iusta: & propterea meritò damnata regulariter dicuntur utroque iure humano. Exigitur siquidem ad iustitiam uectigalium. Primò, legitima authoritas imponentis, de quo dictum est. Secundò, iusta causa finalis, quæ est solum bonum publicum. Tertiò, iusta forma, & ut non uioletur iustitia distributiua, & ut non sit immoderatum grauamen. Quartò, iusta materia: quæ solum comprehendit res negotiatorias. Quintò, iustus usus: ut scilicet fiat illud publicum bonum pro quo imposita sunt: & demum ꝙ temporalia non prorogentur ultra suum tempus. Vbi nota ꝙ quia defectu authoris censentur illicita, si non apparet aliquis quatuor supradictorum authorum (ita ꝙ non præsumitur pro iustitia uectigalium ex parte authoris, sed contra illam si non apparet: ut in dicto c. super quibusdam. clarè patet) similiter præsumendum uidetur contra iustitiam uectig. secundum alias conditiones si non apparent, tanto magis quanto regulariter dicuntur damnata. Et hæc dicta sint ut prudens confessor in iis quæ non apparent iusta, non cogat pœnitentes ad restituendum exactoribus uectig. Quintum est circa collectas. Prouerbium est, Facta lege, inuenta est malitia. Quia uectig. quæ pedagia dicuntur, & uulgò appellantur gabellæ uel doanæ, &c. tot laqueis ac dānationibus subsunt, & de facto exiguntur gabellæ non solùm pro mercaturæ rebus, sed rebus ad usum, miserti doctores multarum animarum, adinuenerunt, quod licet non

posſint per modum uectig. imponi gabellæ pro uſu, poſſint tamen per modum collectæ imponi à communitatibus, hoc adiecto moderamine, quòd imponant ſuis ſubditis tantum, ita quòd forenſes non teneantur. Sed diſtinctione hic opus eſt.

Nam hac in re aliquid eſt iuris, & aliquid eſt facti. Spectat ſiquidem ad ius, an collectæ huiuſmodi ſint licitæ. Et ſi quidem uerum eſt quod dictum eſt (ſcilicet quòd diſtributio onerum communium commenſurata iis quæ uehuntur ad uſum, eſt iniqua ex forma, quia plus indigens plus utitur: ac plus grauatur) collectæ iſtæ iniquæ ſunt: apparet quoque alia iniquitas in iſtis: quia pro iiſdem rebus non negotiatoriis æquè grauatur pauper ſicut diues. Collectæ namque pro cõmuni bono grauantes ſingulos, deberent commenſurari perſonis iuxta earum facultates, & non quòd tantum ſoluat pauper quantum diues. Si tamen communitates ſibiipſis imponentes collectas, non ad commenſurandum ſolutiones rebus pro uſu uel non uſu, ſed pro expedienti ad quietem & pacem ciuium modo colligendi pecunias opportunas, approbarent talem modum collectarum, ut quilibet ipſorum ſoluat in porta ſecundum ea quæ defert per portam, non uideo damnationem aliquam: quoniam ſi pro communi bono quietis, & pacis ſeipſos tali modo grauare eligunt, nulli iniuriam faciunt. Et ad hoc, ut arbitror, tendunt doctores excuſantes huiuſmodi collectas etiam pro iis quæ deferuntur ad uſum. Eſſent quoque in collectarum impoſitione & duratione cauſæ ſupradictæ conſiderandæ ex parte finis & uſus: quia ſine illis non ſunt iuſtæ nec obligant in foro conſcientiæ ad ſoluendum illas. Ad factum autem ſpectat an ſecundum ueritatem iſtæ exactiones ſint collectarum, an ſolo nomine ab excuſantibus dicantur per modum collectæ. Differentia ſiquidem inter collectas & uectig. eſt q uectig. imponuntur omnibus per portam aut paſſum, &c. uehementibus, ſiue ſint ſubditi, ſiue peregrini: collectæ autem cantant quod ſoli ciues aut ſubditi, &c. Et propterea quum cõſtet, quòd omnes tranſeuntes oportet ſoluere conſtat quòd non collectam, ſed gabellam per modum gabellæ impoſuerunt & exigunt. Et quid adhuc egemus teſtibus, ſi etiam

ab

ab omnib. gabellæ uocentur? ita q; & nomen & rem gabellæ habent, ac per hoc iniquitatem. Non est igitur ingerendus conscientiæ scrupulus non soluentib. huiusmodi uectig. tam malè excusata excolere collectarum.

Venationis usus an & quando peccatum inducat.

VEnatio secundum se nullum est peccatum: quia est usus naturalis dominii homini præstiti super animalia. Per accidens autem est peccatum multipliciter. Primò ex incircunspectione in actu uenandi: ut si fiat cum periculo aut dãno proximi, non considerando si homo percuti posit, aut si damnum inferatur agris seu uineis, &c. Et tunc iudicandum est peccatum secundum temeritatem, periculum & damnũ, si emersit.

Secundò, ex conditione personæ cui prohibitum est uenari: ut si sit clericus, nam cuilibet clerico interdicitur uenatio, & syluatica fatigatio cum canibus, & accipit res aut falcones habere. c. omnib. extrà de cler. uena. Et constitutis in sacris pœna suspensionis imponenda statuitur, si quis talium personarum in hac uoluptate uenationis sæpius detentus fuerit. ibidem c. Episcopum. Tertiò, ex conditione temporis, quia scilicet uenatio impedit à debito cultu Deo tunc exhibendo: ut si quis propterea omittat Missam, aut seruitores suos ad hoc occupando impediat audire Missam. Et simile est iudicium de aliis diuinis, quib. interesse debet: iuxta doctrinam Amb. quæ habetur *96*. dist. ca. an putatis. Quartò, ex immoderato affectu, ex quo ca. facilè omnia humana opera fiunt peccata. exosa autem inuenitur uenatio S. Hierony. & Amb. quia ad peccatum implicat: & fortè specialiter quia abducit Dominos à necessariis expeditionibus, dum propter uenationes minorem gerunt curam subditorum, subtrahuntq; seipsos reip. aut quia animum quasi ferocem facit, aut fouet in prosecutione & persecutione animalium cum delectatione. Ex quocunque autem accidente fiat mala uenatio certum est non esse malam ex suo genere: ac per hoc constat esse licitam debitis adhibitis circunstantiis. Efficitur quoque quinto illicita uenatio, si propterea dominus

nus priuat populum libertate capiendi animalia syluestria quæ in nullius sunt bonis, in quo ubi consueuerunt esse capientium: ita quod nec ex parte animalium possessor aliquis damnificetur, nec ex parte loci alicui fiat iniuria. Huiusmodi enim priuatio tyrannica est: utpote contra bonum communis libertatis & utilitatis propter bonum propriæ dilectionis: & perniciosa est si pœnam notabilem adiiciat. Secus autem est, si ab antiquo cuius initij non extat memoria, uenationes reseruatæ sunt domino. & tunc etiam debet pœna moderata esse.

Venditio potest multis respectibus esse uitiosa.

VEnditio, licet nullum sonet peccatum, multis tamẽ modis peccatum fit. Primò, ex quantitate pretij: ut si uendatur res pluris quàm ualeat, uel in se secundum communem æstimationem seu usum, uel uendentis. Nam licitum est uendenti pluris uendere, si plus ualet sibi, nõ quia pluris emit, sed quia commoda sibi tãtum est, ut licet ualeat decem, sibi tamen ualet uiginti. Secundo ex fraude in substantia rei: ut si quis unam rem uendit pro alia: ut aquam pro uino, ut faciunt miscentes uinum in uegete, aut mel pro zucharo, uel fumumterræ pro reubarbaro, &c. ut faciunt mali aromatarij in confectionib. & medicinis, &c. Et hinc in multis artibus fraudulenta ac iniqua redditur uenditio uendendo unam rem in toto uel in parte pro alia. Et est ex suo genere fraus hæc mortalis. Tertio, ex fraude in qualitate rei: ut si uitiosam rem uendit pro non uitiosa. Est enim hic fraus & iniquitas manifesta. Secus autem si uendit rem (puta caballum) ut est explicans se nolle pro defectu teneri: tũc enim si non pluris uendit quàm in ueritate ualeat, omnib. defectibus consideratis, non peccat: quamuis emptor fallatur à seipso, sic quòd si sciret tot defectus, non emeret. Sed si uendit pluris quàm ualeat in ueritate, peccatum est iniustitiæ in foro conscientiæ. Et est mortale ex suo genere: quia nocumentum infert proximo iniustè. Quarto, ex fraude in quantitate mensuræ, põderis, aut numeri: quod

constat

constat esse mortale. Quinto, ex monopolio augmentatiuo pretii. Nam & monopolium est prohibitum: & quantũ de pretio augetur ex monopolo, tantum iniquitatis apponitur pretio. Nec excusantur huiusmodi mercatores ex concessione dominorum: quia nec ipsi domini excusantur à rapina dum emptores coguntur emere tanto pluris, quia non possunt aliũde emere. Est .n. monopoliũ hmõi non solum ĩ priuatorũ hoc damnũ, sed cõmunis libertatis offensiuum: & ideo non est tolerandũ. Sexto, ex temporis expectatione: ut si pluris uendat quã ualeat, quia non nunc sed post annũ pretium expectat. Est tamen hic grano salis opus, primo ratione latitudinis pretii. Non enim consistit iustum pretium in pũcto, sed distinguitur trifariam: aliud siquidem est pium, aliud moderatum, aliud rigorosum: Hinc enim fit, ut res eadẽ in eodem loco ac tempore uendatur decẽ, undecim, & duodecim: ita quod intra huiusmodi latitudinem reputatur pretium iustum. Et propterea si uenditor soluenti nunc dat pro decẽ, & soluturo ad annum non uult dare nisi pro duodecim, iniustus non est: quia non exit terminos iusti pretii. Sed si uellet quatuordecim, iniuste uenderet & ad usurã reducitur: ut infra de usura, patebit. Ex dicta autem pretii latitudine contingit ut in eodem die prudens negotiator multum lucretur, emendo in pretio miti, & uendendo in rigoroso, Secũndo ratione dubii. Nam si quis merces suas nõ esset in ueritate nunc venditurus, sed seruaturus in tempus aliud, in quo creduntur ueri similiter plus ualituræ quam nunc, non intelligitur uendere pluris iusto pretio, si pluris uendat quam nunc ualeant. Quod potest dupliciter fieri. Primo, ut uendat nunc pro illo pretio quod tunc ualebunt communiter siue plus siue minus. Et hoc caret omni scrupulo. Secundo, ut ex nunc determinetur pretium. Et sic oportet pretium esse moderatum, ita quod stet intra limites dubii futuro illo tempore pretii. uerbi gratia: seruandum frumentum ad mensem Maii: uerisimiliter creditur quod ualebit decem, & quod poterit plus aut minus ualere, nunc uerò ualet octo, licitum est mihi qui seruaturus ad illud tempus eram, uendere nunc decem ex quo uerisimiliter dubitatur quod plus aut minus tunc ualebit: ut patet in ca. nauigant:

extra de usur. Septimo, ex pacto de retrouendendo: si mino ris uendit quam ualeat: quia palliatur sub uenditionis nomine mutui acceptio. Et tunc in uenditore peccatum est, pro quanto participat in crimine cum usurario, si inducit eum ad hoc. Verum si iusto pretio uenditur, & adiungitur pactum de retrouendendo & interim locando eidem qui uẽdit sub annuo censu honesto, censetur uenditio licita cum omnibus adiectis pactis. Et fit frequenter huiusmodi uendi tio à constitutis in aliqua necessitate, nolentibus tamen ab dicare a se usum illius agri seu domus quam uendunt. Et si rationem quæris, uide commentaria nostra in secunda secundæ. Octauo, ex loco uel tempore prohibitis: ut sunt tẽpus sacrum, & locus sacer. Diebus namq; festis Deo dicatis non licet uendere nisi ad minutum quæ ad cibum & potum ac medicina uel articulum aliquem occurrentis necessitatis necessaria sunt. Tolerantur quoq; illa quæ ex consuetudine nundinarum aut aliter currunt ut diffuse in uerbo, festi dies, habes. In locis quoq; sacris (ut in uerbo immunitas, habes) prohibitum est uendere, eiiciente Domino uendentes de templo.

Actus uindicationis quoq; uitiosus quandoq; uitiosus esse potest.

Vindicatio duplex inuenitur. Prima, quæ exercetur per principem seu iudicem contra malos. Et hæc est opus iustitiæ sanctum. Altera est quæ fit seu appetitur ab homine pri uato: & hæc licet posſit esse iusta, frequentissimè tamen est mala, & quantum ad effectum, & quantum ad exercitium. Nam quantum ad opus uindicare se uel alios est illicitũ cuilibet priuato, nisi quod ad actionem defensiuam, qua uim ui repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ: quia pu nire est actio habentis potestatem super eum qui punitur: ac per hoc est illicitum imò usurpatum, si à non habente super illum potestatem uindicta fiat.

Quantum uerò ad appetitum, nullum est peccatum appetere uindictam, hoc est iuxta punitionem: quia hoc est appete re iustitiam, & scriptum est. Lætabitur iustus cum uiderit uindictam. Sed causa appetendi, peccatum ingerere potest: ut si

ex

tes. & Paulus uirgines distinguit in castas & non castas denotat dum dicit, Despondi uos vni viro virginem castam exhibere. Et confirmatur: quia aliter Ecclesia daret occasionem fallendi, nam & mulieres & puellæ cum toto mundo vocant uirgines quæ carnis retinent integritatem. Et propterea si aliud quam hoc Ecclesia exigeret, quum ponit a puellis consecrandis si uirgines sunt falli oportet Ecclesiam: & tamen puellæ non decipiunt Ecclesiam dicentes se esse uirgines quamdiu carnis retinent integritatem quia hoc intelligunt per esse virginem. Et confirmatur ad huc quia in Pontificali Romano postquam dictum est quod Pontifex diligenter inquirat ante consecrationem de ætate xxv. annorum, & proposito seruandi uirginitatem, subiungitur: Et insuper scorsum cum qualibet consecranda, de uita & conscientia & carnis integritate. Vbi clare patet explicari quod per uirginitatem intelligat Pontifex inquirens scilicet carnis integritatē. Et hæc sunt dicta, ne putet quis puellas integras carne, mente autem & negligentia seu complacentia pollutionum delectabilium corruptas à consecratione repellendas esse, quia irreparabiliter perdiderunt uirginitatis uirtutem. Possunt enim consecrari: quia sunt uere uirgines secundum statum, licet non secundum uirtutem.

Prælati possunt peccare suum gregem uisitando.

VIsitatio (qua Episcopi seu Prælati uisitāt gregem suū) illicita redditur si non conformetur sacris Canonibus, & specialiter formæ præceptæ in lib. vi. de censi. cap. Romana.

Contemptus extremæ unctionis peccatum est.

VNctionem extremam quamuis non teneatur homo accipere ut necessariam ad salutem, contemptus tamen illius peccatum est mortale, non minus quam quilibet alius contemptus aliorum mandatorum Ecclesiæ

Violatio uotorum semper damnabilis est.

Voti

VOti uiolatio peccatum eſt mortale: quia eſt perfidia contraria fidei Deo debitæ ex promisſione ipſi Deo facta. Eſt nanque uotum promiſſo Deo facta de bono. Eſt autem promittere conſtituere ſe debitorem eius quod promittitur.

Et propterea ſicut ad uirtutem fidei ſeu ueracitatis pertinet ut ſeruetur promisſio facta homini ita ad uirtutem fidei religioſæ ſpectat ut ſeruaretur promisſio facta Deo de re illi grata. Et conſequenter irreligioſæ perfidiæ eſt uiolare promisſionem factam Deo de re deo grata quam promisſionem uocamus uotum. Et ſcito quod quando factum eſt uotum de illo bono adquod quis non tenebatur perfidia uoti eſt ſpeciale peccatum mortale. Quando uerò factum eſt uotum de illo bono ad quod omnino tenebatur, perfidia uoti eſt circũſtantia mutans ſpeciem, & neceſſaria ad confitendum ſi quis: uouit non fornicari, ſi poſtea fornicatur, crimen illud eſt & in ſpecie fornicationis,& in ſpecie perfidie irreligioſæ.

Materia voti diuerſis reſpectibus eſt conſideranda.

ET quoniam frequenter contingit confeſſores de uotis iudicare,ideo diffuſiorem oportet ſermonem facere. Primo ex parte materiæ. Secundo,ex parte uouentis. Tertiò, ex parte impedimentorum occurrentium. Quartò ex parte diſpenſationis ſeu commutationis. Quum enim materia uoti ſit ſolummodo bonum aut ſub præcepto aut ſub conſilio diuino contentum alienum, alienum a uoti materia ſcito omne illicitum, omne quod eſt contra conſilium diuinum, & omne indifferens: ita quod ſi quis uoueat aliquid illicitum(puta occidere hominem, aut dicere uerbum otioſum) uel aliquid contra diuina conſilia (puta non ingredi religionem,non mutare,non fideiubere, non facere eleemoſynam) uel aliquid indifferens ad morale bonum uel malum,ut non ire ad talem domum,ueſtiri ueſte alba,non eſt ualidum uotũ quia non eſt uotum: quia promittitur Deo quod Deo non placet. Sed occurrunt hic multa declaranda. Et in primis ꝙ qui de facto uouet aliquid illicitum, aut contra conſilium, ut indifferens peccat uouendo,quia abutitur uoto,& quandoque quidem mortaliter, quandoque autem uenialiter. In tribus ſiquidem caſibus peccat mortaliter uouendo. Primus eſt

ſi uouet

si uouet committere aliquod opus quod est mortale : ut occi dere, mutilare &c. Secundus est, si uouendo non faceret ea quæ sunt consilij habet animum ita pertinacem, ut intendat obligare se uoto etiam in casu in quo consilio habet uim precepti:puta nō mutuare patiēti extremā necessit. & sic de aliis. Tertius est, si uouēdo hmōi uota stulta & displicētia Deo, cognoscit q̄d facit hoc est ꝙ attribuit Deo id ꝙ Deo nō conuenit:scilicet acceptare hmōi vincula uotorum, & tamen uult hæc uouere. Nam esset peccatum blasphemiæ hmōi uotū ut pote quod sciens & prudens attribuit Deo ꝙ Deo non conuenit. Secus autem esset si crederet Deo displicere hæc uota, sicut peccata uenialia displicēt Deo & nihilominus credens uotum ualere, aut saltem quod ualeat quantum ualere potest, faciat huiusmodi uota. nam tunc uenialiter tantum peccat excusante illum ignorantia communi, & existente intentione non mala, sed promissione stulta. Venialiter autem semper peccat uouens quodcunque horum:quia displicet Deo stulta promissio:qualis est tam indifferentium quam oppositorum consiliis, quam uenialium promissio Deo exhibita. Circa illicitorum deinde uota, nota contingere hæc sex modis.

Primò promittendo opus in se illicitum, ut si quis uoueat occidere aliquem. Secundò promittendo opus bonum uestitum malo fine:ut si quis uoueat dare eleemosynam ob inanē gloriam. Et neutrum horum est uotum : sed peccatur uouendum & implendum. Tertiò, promittendo licitum ob illicitam petitionem obtinendam ut si quis uouerit offerre Deo mille aureos ad occupandum ciuitatem non suam. Et hoc uotum blasphemia est non uotum:quia est facere Deum actorē seu patronum criminis. Quartò, promittendo Deo licitum pro obtento illicito quasi recompensationem seu gratiarum actiones ut si quis uouerit se sacrificium deo oblaturum pro obtenta aliena uxore. Et hoc quoque blasphemia, non uotū est. Quintò, promittendo licitum pro petitione licita, ex turpi tamen causa pendente : ut si quis habens concubinam uoueat deum centum aureos, si concesserit sibi ex illa filium. Et hoc uotum est uerè uotum & obligat si conditio extat : quoniam uotum non cadit super illicito coitu, sed super dono filij, præsupposito illicito concubitu. Non tenetur tamen

quia non intendit vouere, sed simulat se uouere. Et quoniam hoc est decipere Ecclesiam cui fit uotum solemne, aut homines testes, coram quibus aliquis emittere publicum uotum, & dolus ac fraus nulli debet patrocinari, licet uotum in ueritate nullum sit, compelli tamen debet ad implendum qđ ore proprio Deo promittere se dixit: sicut compelli debet quilibet ad seruandum contractum cum homine, licet non intenderit promittere. Et nihilominus peccauit mortaliter perniciosum incurrendo mendacium, qui solenne aut publicū uotum cum animo non uouendi fecit & ratione irreuerētiæ diuinæ coram hominibus, & ratione scandali sequentis, cui dat operam efficacem, dum uouere se promulgans intendit monstrare se facto cōtemptorem uoti. Vel est fallax uotum, quia licet intendat homo uerè uouere, non intendit tamen seruare promissum. Et huiusmodi uota uera quidem sunt (quia ibi interuenit intentio uouendi cum promissione facta Deo de bono illi grato) peccat tamen mortaliter sic vouēs. Nec minus tenetur coram Deo adimplere votum quàm si uouisset cum intentione seruandi promissum: quia ex suo iniquo proposito nihil reportat exemptionis à uinculo uoti, cui se subiecit.

Imperfectio actus in voto dupliciter inuenitur. Vel per modum primi motus, quando scilicet votum (hoc est promissio Deo facta) non est actus deliberatus, sed est promissio imperfecta: sicut in tentationibus fidei uacitlatio absque consensu, non est deliberata infidelitas, & affectus ad occidendum inimicum absque consensu rationis non est mentale homicidium completè: & sic de similibus. Et huiusmodi promissiones votiuæ non sunt vota verè, sed inchoationes votorum ac per hoc non obligant.

Alio modo inuenitur imperfectio actus uotiui ex defectu plenæ ac discussæ deliberationis ut cōtingit in votis quæ fiūt ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex leuitate animi, aut pronitate ad uoueudum, & simil lib. Et alia uota sunt quidē uera uota, sed minus plena. Quod ut clarè intelligas, distingue deliberationem dupliciter intelligi. Primò, ut sufficit ad constituendum actum delibe-

ratum absolutè: sicut quodlibet peccatum mortale est deliberatum :ita quòd nisi esset deliberatæ voluntatis, non esset peccatum mortale. Alio modo ut constituit actum deliberatum ex modo deliberandi: sicut actus cum meditatione & discursu discussi concluduntur, acceptantur & eliguntur. Et sic non omne mortale peccatum fit ex deliberatione: sed multa homicidia, sacrilegia, luxuriæ, &c. committuntur ex passione absque huiusmodi deliberandi modo. Vota ergo quæ ex deliberatione primo modo (hoc est absolutè) fiũt, uera sunt, quia deliberatio quæ sufficit ad constituendum seipsum seruum diaboli, multo magis sufficere debet ad seipsum debitorem Deo constituendum. Sed quia quantum ad modum uouendi non interuenit deliberationis modus dicuntur quod sunt uota hæc minus plena: utpote quibus plenitudo modi viuendi (scilicet per exactam deliberationem defuit: & propterea absque difficultate huiusmodi uota commutãtur, uel dispensantur.

Imperfectio autem ætatis (hoc est ætas ante pubertatem) tollit voto religionis solemni suam vim: ita quod professus ante completum annum quartumdecimum, potest liberè redire ad seculum: ut habetur extrà de reg. cap. is qui. in sexto. Et ratio huius est authoritas Ecclesiæ irritantis uotum religionis solemne intra talem ætatem. Et hoc siue persona sit doli capax, siue non: quia sic statuit Ecclesia. De aliis autem votis secus est, quia non tam ad ætatem, quàm ad rationis plenum vsum spectatur. Nam in quacunque ætate habeatur rationis usus liber ita quòd persoua est doli capax (hoc est ad propositum ut discernat quid importat facere Deo votum) potest homo uoto alio quocunque se obligare, ita quòd votum est validum quantum est ex parte sui: quoniam tunc ætas non tollit aliquid eorum quæ necessaria sunt ad uotum, ut patet. Subiectio demum uouentis reddit uota conditionalia: hoc est, si pater, maritus, dominus, Prælatus, &c. permiserit: ita quòd subditorum uota non sunt ipso facto inualida, nec sunt absolutè obligatoria sed medio modo se habẽt: quoniam obligant stante conditione subintellecta, scilicet si superiori placeat, aut non displicet. Dico autem placet aut non displicet, propter diuersam materiam uoti: quoniam si uotũ

fit de prohibitis subdito, subintelligitur, si superiori placet. Et tūc tenetur requirere bona fide superioris beneplacitum, explicando ei suum votum, ad hoc, ut integra fide agat cum Deo cui promisit, fortè enim cōcedet superior intellecto uoto, quod negat nesciens subditi uotum. Et si illi placet, tenetur exequi suum uotum: si non placet, irritum est uotum, ut patet si Episcopus uouerit ingredi religionem, subintelligitur enim si Papæ placet. Vnde tenetur requirere si Papæ placet, ut impleat uotum: an non, si placet, implere: si non, irritum est uotum: quia Episcopo prohibitum est ingredi religionem: Et sic de similibus. Si quis tamen subditus in communibus uotis petat licentiam in opere quod promisit, ut liceat sibi illud facere pro Deo, & nō indicet quod hoc vouerit, putans sibi hoc sufficere: excusatur pro tunc ab executione uoti superiore negante licentiam. Non tamen propterea uotum est irritatum: quoniam ad irritationem uoti requiritur uoluntas superioris ad irritandum: quæ in proposito non interuenit. Vnde remanet obligatus ad petendum iterum quando prudentia suadebit petere licentiam operis promissi, donec irritetur uotum. Si uerò uotum sit de non prohibitis subdito, subintelligitur conditio, si superiori non displicet: ita quòd tenetur exequi uotum, quousque superiori notificatum sibi uotum displiceat: ut si patet si religiosus uoueat dicere quotidie psalmos pœnitentiales. Tenetur enim illos dicere quousque superior sciat, & reprobet obligationem uotiuam, quam debet reprobare, utpote Prælato præiudicialem.

Et scito quod hæc quæ de uotis subditorum dicuntur, intelligenda sunt quantum ad illa in quibus sunt subditi: ita quòd si aliqua sunt in quibus nō sunt subditi de illis possunt uota facere absolutè ualida: ut si Episcopus uoueat dicere septem psalmos, aut dare eleemosynam: quoniam in his nō habet manus ligatas. Et similiter si uxor uoueat non petere debitum coniugale: quoniam in hoc nō est subdita, sed per marito. Et sic de aliis similibus. Habes igitur hinc unde discernas peccata transgressionis uotorum in iis qui sub alterius sunt potestate constituti: ut sunt pueri, puellæ, uxores, serui, ac religiosi: & uniuersaliter illi qui uouent de alieno, hoc est

eo quod sine alterius licentia licitè dari aut fieri nequit: ut si filiusfamiliàs uoueat dare eleemosynam, quum nihil habeat nisi patris. Et sic de similibus. De religiosorum uotis speculatiuè uide commentaria in secunda Secundæ.

Votorum omissio quandoque uitiosa est, quandoque non.

Ex parte deinde impedimentorum occurrentium, discernere oportet quandoque uotorum omissionem quando est peccatum, & quando non. Sunt autem occurrentia impedimenta uotorum duplicia. Nam quædam se tenent ex parte materiæ uotiuæ, quædam ex parte intentionis personæ uouentis. Et ex materiæ quidem parte, impedimentum exequutioni uoti præstat quicquid impediret uotum quando fit: scilicet si materia uoti facta est impossibilis, aut illicita, aut impeditiua melioris boni, aut indifferens. nam quodlibet horum impedisset uotum ne fieret. nullus enim potest uouere aliquid impossibile, aut illicitum, aut impeditiuum melioris boni, aut indifferens, ut patet ex antè dictis.

Et ut rudiores intelligant, ponamus exempla. Vouit rex ædificare, dotare, ornareque monasterium: eiicitur postea à regno, & fit ei impossibilis huiusmodi eleemosyna. Vouit alter ieiunare singulis sextis feriis, perdit sanitatem, ita quòd abstinere est ei illicitum. Si quis etiam post uotum Hierosolymitanum uult ingredi religionem, adimplere uotum esset impedimentum melioris boni: & propterea potest ingredi religionem non curando de priori uoto. Si quis demum uouisset, non transire per aliquem uicum, quia ibi manet mulier attractiua &c. mortua muliere illa transire per illum uicum, factum est indifferens: & ideo non amplius ligat: Aduertè tñ hic circa casum superuenientis impossibilitatis seu iniquitatis, si impossibilitas superuenit toti materiæ promissæ, aut parti: qm̃ si impossibilitas uenit super totũ, non tenetur ad uotum durante impossibilitate, sed si uenit super partem, tenetur etiam tunc ad reliquam partem tunc sibi possibilem, seu licitam. Et propterea persona habens uotum castitatis, & postea coniugata, consummato matrimonio non tenetur uiuente cõiuge ad castitatẽ totã: quia tenetur reddere debitum

coniu-

cōiugi:sed tenetur seruare partē sibi possibilē & licitā.s.nō potere debitū. Et tenetur habere uolūtatē implēdi totaliter uotum,qñ erit sibi possibile,seu licitum.s.mortuo coniuge. Ex parte aūt intentionis vouentis quādo certa est, uota possunt quæcunq; impedimenta recipere, qm̄ intentio uouentis sufficit ad quācunq; conditionem apponendam uoto.Et propterea nullum uotū obligat ultra, seu extra limites intentionis personæ uouētis, hoc est q̄a præcisè ad illud tātum obligat, ad quod uouens intēdit se obligare,& nō ad illud. Sed qñ uouentis intētio nihil apposuit limitationis,sed uotū fecit simpliciter oportet casus occurrētes secūdū sacros canones & ueritatis doctrinā piè interpretari.Vnde q uouit triduo ieiunare,aut aliquā eleemosynā dare absq; præfixo tp̄e,tenetur adimplere illo tp̄e quo ipsum remordeat cōscientia quòd fuerit in mora : qm̄ quādiu ei videtur quod nō sit in mora,interpretandum est quòd non sit elapsum tempus intentum ab ipso uouente.Hinc enim intentio uouentis discerni potest.

Caue autem ne fallaris,putans in uariis casibus & euentibus occurrētibus uotū nō ligare:q̄a persona qñ uouit, si hæc præuidisset,non fecisset uotū. Falsa est hæc imaginatio & destructiua oīum humanorum cōtractuum.Multi nanq; cōiugati nō obligarētur ad coniugium,quia si præuidissent quæ euenerunt,non contraxissent tale matrimonium. Et similiter multi professi non tenerentur ad religionem, quia si tūc quæ post occurrerent, cogitassent non fecissent professionis uotum. Et sic de aliis. Caue ergo ne fallaris, sed de efficacia intentionis uouentis sentit, ut antè dictum est.

Voti dispensatio seu irritatio cui competat.

Ex parte demum dispensationis, commutationis, irritationisque, uota quandoque oportet confessorem iudicare.

Vbi scito quòd quia irritare uotum, pertinet non ad Ecclesiasticam authoritatem uniuersaliter, sed directè spectat ad potestatem dominatiuam seu quasi dominatiuam rei uotiuæ, ideo ad irritandum uotum subditi, sola potestas dominatiua cum uoluntate irritandi sufficit:ita q̄ persona subdita non est rea fracti uoti, si is qui habet dominium super

re uoto promissa non uult uotum ualere. Et ratio est: quia quilibet dominus potest uti sua libertate. Et hinc fit, ut uxorum, puellarum, seruorum, puerorum, & religiosorum uota, si irritentur à maritis, parentibus, dominis, Prælatis, non obligent. Et quod plus est, si semel maritus aut Dominus audito subditi uoto consenserit, & postea reuocauerit licentiã, non peccat subditus, non adimplendo uotum: sed peccat qui semel concessit, & postea pro libito reuocat, ut habes ex 30. c. Numeri, adiuncta glossa August. & diffuse in comment. nostris prædictis. Ad dispensandum uerò uotum, exiguntur duo, authoritas Ecclesiæ, & causa rationabilis. Et de authoritate quidem Ecclesiæ satis patet. De causa uerò rationabili q requiratur, supponimus hic: utpote discussam in dictis comment. ita q si Prælatus etiam Papa pro libito dispensaret, non esset audiendus: quia non habet potestatem nisi in ædificationem Ecclesiæ, nec est Dominus, sed dispensator: quod non potest absque ratione intelligi.

Rationabilis autem dispensandi causa est honor Christi, & utilitas Ecclesiæ: & ut uno uerbo dicatur, maius bonum q̃ sit uotiua exequutio: quoniã si ob maius bonum fit dispensatio saluatur & maior Christi honos, & maior Ecclesiæ utilitas spiritalis. Consueuit autem oriri hmõi maioritas boni ex aliquo horũ trium, hoc est, si exequutio uoti reddita esset illicita, uel inutilis, uel maioris boni impeditiua. Et propterea oportet magna uti ratione in dispensando uota: quia dispensatio tollit uotum & quantum ad materiam, & quãtum ad uinculum. Ad commutandum uerò uota licet regulariter exigatur authoritas Ecclesiæ: quando tamen euidenter constat in melius & gratius Deo commutari, non est reus fracti uoti, qui sic commutat proprium uotum absque alia authoritate: ut si habens uotum terræ sanctæ, commutet in uotum religionis: & sic de similibus. Et ratio est: quia Deo cui promissio facta est, satisfit plenius dando maius & acceptius ei bonum. Et quia commutatio non tollit uinculum uoti, sed mutat uoti materiam, & commutatio de rigore iuris sufficiens uidetur si fiat, in aliquid æquale, ideo ad commutationem uoti ultra authoritatem Ecclesiæ exigitur ad melius æqualitas materiæ: ut scilicet illud in quod commutatur,

tatur, æquiualeat exequutioni debitæ ex uoto: & propterea si est uotum peregrinationis, habenda est ratio non solùm temporis, sed expensarum, quas fecisset peregrinando: quoniam hæc omnia cadunt sub uoto concomitanter:& sic de similibus. Ex parte autem causæ commutandi, ut rationabiliter fiat, quamuis debeat aliqua impotētia aut difficultas aut maioritas materiæ, aut utilitas, aut aliquid eiusmodi moure: si tamen gratiose condescenditur in persona Dei à commutante omnis occasio sufficere uidetur, ex quo à gerente uices Christi commutatiuam habente potestatem acceptatur: cùm sola materia commutetur, & semper concurrat petentis commutationem promptior uoluntas ad exequendum commutatam, quàm promissam. Vt tamen commutans tutior sit, commutet semper in aliquid melius quantumcunque parum melius.

Memento quoque cōfessor ꝙ omissio uotorum nōn purgatur sola pœnitentia, sed ultra pœnitentiam de uoti fractione, exigitur executio uoto promissa: quia promissio Deo facta remanet semper uiua, donec exoluatur, nisi reddita sit impossibilis aut illicita, &c. ut antè dictum est. Et propterea qui uouit aliquid efficere aliquo tempore, & non seruauit promissum intra tempus, & tenetur ad pœnitentiam de fracto uoto, & tenetur adimplere promissum quamprimum potest. Et hæc intellige, nisi uotum fuerit onus temporis: quia tunc sufficit sola pœnitentia. Appellatur autem onus temporis, quando uotum est factum propter illud tempus præcise: ut si quis uouisset ieiunare in uigilia sanctæ Mariæ Magdalenæ propter honorem Magdalenæ, si non ieiunat in uigilia illa, sufficit sola pœnitentia quia ieiunium illud uotiuum erat onus temporis scilicet uigiliæ illius, sicut ieiunia Ecclesiæ in uigiliis, sunt onera illorum dierum præcise. Si uerò uouisset ieiunare triduo intra mensem præsentem si non ieiunauit, tenetur & ad pœnitentiam, & ad ieiunandum triduo quamprimum potest: quia tale ieiunium uotiuum non est onus illius temporis, sed tempus est appositum ut mensura intra quam debet impleri. Et sic de similibus iudica.

Lucrum ex mutuo an ſemper ſit iniquum.

VSura (hoc eſt lucrum ex mutuo) iniqua eſt quia aut bis uenditur idem, aut uenditur quod non eſt: hoc eſt, quia aut pecunia bis uenditur ſemel pro ſorte, & iterum pro lucro: aut uſus pecuniæ qui non eſt præter pecuniam uenditur. Et propterea eſt peccatum mortale: utpote contra iuſtitiæ charitatem. Et quia uſura diſtinguitur in uſuram mentalem tantùm, & in uſuram extrinſecam, & uſuræ peccatum ex proprio genere eſt peccatum in exteriori opere conſiſtens, quia eſt ad alterum iniuſtitia, ideo tractandum eſt de utraque, ſed peius de uſura exteriore, quæ conſiſtit in hoc quod ex lucrari ex mutuo, interueniente pacto explicitè uel implicitè.

Lucrum uſurarium præſupponit duo ad hoc ut licitum reddatur.

VBi nota primo quod ad lucrum uſurarium requiruntur & ſufficiunt quantum eſt ex parte ipſius lucri duæ conditiones. Prima eſt, quòd ſit aliquid pecunia æſtimabile. Secunda eſt quòd non ſit ſuum. Vnde ex his conditionibus redditur ratio & declaratio multorum caſuum. Primus eſt. Si quis mutat ad hoc ut ille ſit ſibi amicus, non eſt uſura: quia amicitia non eſt pecunia æſtimabilis. Nulla tamen poteſt hic conuentio ciuilis interuenire: quia amicitia eſt res cui repugnat obligatio ciuilis: quia amicitia eſt interior amor ſpontaneus, obligatum autem ciuiliter eſt neceſsitati ſubiectum, ita ꝙ uelit nolit tenetur exhibere illud. Vnde ridicula eſſet obligatio ciuilis ad amicitiam, quæ pecunia æſtimari non poteſt. Secundus eſt. Si quis mutuat ut redhibeat ſuum apud petentem mutuum quomodolibet occupatum aut detentum, non eſt uſura, quia nihil lucratur, ſed ſuum recuperat. Tertius eſt. Si quis mutuat ut redimat uexationem ſuam, non eſt uſura: quia nihil lucratur non ſuum, ſed quod ſuum eſt ſeruat: ut ſi quis mutuat alicui comminanti ſibi aut ſuis, & hinc exuit ſe à multis ſumptibus quos oportet ad ſui tutelam facere, & ſic de qualibet alia redemptione uexationis ſuæ. Quartus caſus eſt. Si quis ex hoc ꝙ mutuat

tuat incurrens damnum, deducit in pactum ut ſoluatur ſibi ultra ſortem ſuum intereſſe quod incurrit ex mutuo. Verbi gratia, quia accepit ſub uſuris ut mutuet illi: uel quia minoris uendit rem ſuam ut habeat pecuniam quam illi mutuet: & ſic de ſimilibus. Nulla ſiquidem hic interuenit uſura: quia nullum ex mutuo lucrum eſt, ſed ſola uitatio proprii damni: decet enim mutuantem ſeruare ſe indemnem. Et hoc quo ad damnum emergens. Quintus caſus eſt quo ad damnum lucri ceſſantis. Si quis pecuniam pro parata in promptu negotiatione expoſitiuus in ueritate, ut occurrenti caſui neceſſitatis proximi ex charitate ſubueniat, mutuat, ac damnum ceſſantis lucri perſolui ultra ſortem deducit in pactum, vſura non eſt, ſi duæ adſint conditiones. Prima eſt, quod mutuans ex hoc mutuo impediatur uere a lucro: q tunc non eſt quando mutuans habet aliam pecuniam quam poteſt mutuare: quia ſi aliam habet, non impeditur ex mutuo a lucro. Secunda eſt, quod non totum lucrum ſeparatum ex illa negotiatione, deducatur in pactum: quia lucrum in potentia non eſt adhuc, & poteſt multipliciter impediri ac per hoc non ualet tantum quantum ſi eſſet in actu. Et propterea ſi exolueretur totum, ſolueretur plus quam debet ſolui. Vnde poteſt aliqua pars lucri ceſſantis ad arbitrium boni viri taxari vt ſit contractus licitus. De quo diffuse vide in commentariis noſtris ſuper ſecunda ſecundæ. q. lxxviii. artic. ii. ad primum. Sextus eſt, Si quis mutuat alicui eo pacto vt remutuet ſibi quando ipſe indigebit, uſura eſt: quia obligatio iſta pro quanto eſt ciuilis, eſt pecunia æſtimabilis. Quãuis enim accipiens mutuum teneatur ex debito morali ad remutuandum quando opus erit & poterit, non tenetur tamen ex debito ciuili: quale debitum oritur ex pacto. Vnde quum obligatio iſta ſit pecunia æſtimabilis, non poteſt ex mutuo in lucrum duci abſque vſura. Septimus eſt, Si quis mutuat alicui eo pacto vt veniat ad molendũ in mola ſua, aut ad emendũ ad officinã ſuam, aut aliquid hmõi vſura eſt: quia obligatio iſta ad molendum in hac mola, ad emendum ab iſto & huiuſmodi vendibilis eſt: & ideo non licet ex mutuo hoc lucrum alienæ obligationis reportare. Octauus ſimilis eſt iſti. Si quis mutuat alicui Domino temporali eo

pacto

toris, uel aliquod aliud officium, uſura eſt: quia conceſſio iſta uendibilis eſt. Et propterea non licet ex mutuo lucrum talis cōceſſionis exigere. Diſcerne tamen in his caſibus duo lucra. Alterum, uſurarium: & alterum, licitum. Nam uſurarium lucrum eſt obligatio ad remutuādum, obligatio ad molendum in hac mola, obligatiò ad emendum ab hac officina, obligatio ad concedendum tale officium: & ſic de ſimilibus. Licitum uero lucrum eſt merces debita pro mola, pretium rerum uenditarum, ſtipendia & prouentus officii, & ſic de ſimilibus quia iſtà lucra non ſunt ex mutuo, ſed ex aliis contractibus, ſeruitiis, induſtriis, operis, officiis, &c. Et propterea in iſtiuſmodi uſuris non tenetur qui ſic mutuauit ad reſtituendum mercedem molæ, pretiū uēditarum rerū, ſtipendia prouentusq́ officii, & ſimilia: ſed ultra pœnitentiā de peccato uſuræ tenetur primo ad relaxandum uinculum obligationis de continuanda mola aut officina, de continuā da manutentione in officio: quia huiuſmodi obligatio eſt lucrū uſurarium: & tenetur ſecundo ad recompenſandum illi pro iſta obligatione: quæ uendibilis erat, quanuis ille noluiſſet uendere ipſam. Ad arbitrium autem boni uiri ſpectat determinare quantum pro hmōi obligatione reſtituē dum ſit, ut ſatisfiat ſecundum æqualitatem iuſtitiæ. Nonus eſt. Si quis mutuat domino uel communitati eo pacto, ut donec reſtituatur ſibi mutuatum non ſoluat gabellas, uſura eſt: qa ex mutuo lucrū reportat exemptionis à debitas ſolutione gabellarum. Conſtat enim quod hæc exemptio pecunia æſtimabilis eſt: & tenetur iſte ad reſtitutionem communitati ſeu domino gabellæ de toto retento quod ſoluere debuiſſet: quia lucrum uſurarium eſt. Decimus caſus eſt. Si quis mutuat alicui centum ea ratione ut emat à mutuante quædam ſua iura deſperata aut inutilia, aut agrum ſterilem aut aliquid huiuſmodi, uſura eſt peſſima: Tum quia mutuum, damnum infert proximo annexæ malæ emptionis: Tum quia etiam ſi res quæ uænales proponuntur eſſent utiles ualde, contra naturam contractus mutui eſt quod is cui mutuatur, obligetur ciuiliter ad emēdum, ſeu quodlibet aliud: ut dictum eſt.

Vndecimus eſt. Si quis mutuat ſuper pignora ea ratione ut habeat

ut habeat tres ꝑ cētenario:nō quaſi lucrū ex mutuo,ſed qua ſi ſubſidium ac ſtipendium neceſſarium ac cuſtodiam pigno rum & excuſsionem,& alia huiuſmodi , uſura eſt : quoniam in ueritate iſte non mutuaret , niſi lucra hæc ex hoc quod mutuat,expectaret . Ex hoc autem non ſequitur errare illos qui pignora oneroſa bona fide accipientes , uolunt indem nes ſe ſeruare:ſicut enim non debent ex pignore fieri locuple tiores,ita nec pauperiores: & ſicut fructus pignoris ſunt com putandi in ſortem ita expenſæ qualitati pignoris annexæ in putandæ ſunt domino pignoris. Duodecimus eſt. Si quis mutuat alicui nauiganti mille ea ratione , ut cum ipſo eodē mutuante fiat contractus aſſecutionis dictorum mille ſoluē do eidem mutuanti tot procentenario,uſura eſt : uera quia: quidem mutuans ultra ſortem uult obligationem ad ſubeū dum contractum aſſecutionis : præſumpta autem: quia mu tuum ad hoc lucrum tendere uidetur . Et ideo damnatur in cap.nauiganti.de uſuris.Nota ſecundo , quod quia lucrum uſurarium eſt ex mutuo,ideo ſi quis non mutuat ſed accom modat , ſeu locat aut uendit pecuniam cum pacto recipien di aliquid plus.non eſt vſura: ſed liciti ſunt huiuſmodi con tractus,dummodo pacta ſint moderata iuxta qualitatem tē porum &c.Et ſimiliter ſi aliunde quam ex mutuo lucrum ſu perueniret.

Et hinc habes claritatem plurium caſuum.Primus eſt. Si quis accommodat pecuniam alicui ad oſtentationem facien dam(ut numularii ſoliti ſunt monſtrare publicè quaſi acer uos numinorum aureorum) & exinde uult ſibi lucrum ali quod,non eſt uſura:quia nō ex mutuo,ſed ex accōmodata & quaſi locata pecunia lucrum habet.Secūdus eſt ſimilis. Si q̄s locat pecunias aureas ad ponendum in balneo,uel brodio & huiuſmodi ſi inde uult moderatum lucrum ,nulla eſt uſura:

Tertius.Si quis nummos aureos uendit pro argenteis , &. inde moderatum lucrum exigit nulla eſt uſura . Et ratio ho rum.Et ſimilium caſuum eſt:quia pecunia in iſtis contracti bus non mutua,ſed quaſi res quædam accommodatur, loca tur , venditur , ſicut licite in ſimilibus caſibus aurum non monetatum , gemmæ , iocalia , & alia huiuſmodi poſſent , accomodari , locari aut uendi cum honeſto lucro . Quar

tus caſus

tus casus est cū lucrū uenit ex mora debitoris: ita quod post quam debitor nō soluit tempore debito, potest creditor duo lucrari scilicet pœnam conuentionalem & aliquid pro interesse tam damni emergentis quam lucri cessantis. Nullum siquidem excrementum huiusmodi est usurarium quia nō ex mutuo prouenit, sed ex mora debitoris. Et hæc intellige si & quā diu cōtra uoluntatē creditoris cōtracta est & durat mora. Nā si creditor prorogasset terminum, aut esset cōtentus de mora continuanda, usura esset: quia ex mutui continuatione seu cōseruatione lucrum proueniret & non ex mora, non enim est in mora qui consentiente creditore moratur, sed solus qui inuito creditore differt solutionem. Et hæc dicta sint de usura ex mutuo explicitè.

Vsura implicitè commissa diuersimodè consideranda.

DE usura autem consurgente ex mutuo implicite (hoc est ex incluso seu interpretato mutuo in aliis contractibus, puta emptionis & uenditionis, &c.) dicendum nunc est. Primus ergo casus est, Si quis uendendo, pluris non pio & moderato, sed rigoroso pretio vendit, quia expectat tēpus quo sibi soluendum est, usuram committit: quia quasi mutuum est expectatio temporis. Quando tamen uenditor seruaturus esset, res in aliud tempus uendendas: potest, ut supra dictum est, uendere pluris quam nunc valeat iuxta ambiguum uerisimile pretium futuri temporis.

Et similiter si quis expectans tempus futuræ solutionis, uendit pluris iuxta uerisimile medium seu dubium pretiū tempore solutionis futurum excusatur: ut si piper nunc valet sex, & in Iulio creditur valiturum octo, aut plus uel minus, si uendo pro nunc solutione ad Iulium pro octo, excusor à decretali cap. in ciuitate. tanquam emptio non consummata intelligatur usque ad Iulium, quo emptio erit in opere, quæ nunc est in solo contractu: quasi uenditio cum correspondente sibi emptione nunc inchoetur, & in Iulio consummetur. Secundus casus est, Si quis emit minoris piissimo pretio pro eo quod nunc soluit, vsura est: quia ex tempore pecuniæ solutæ plus habet quam pecunia valeat. Tertius ca-

sus est,

ſus eſt, Si quis debitor alicuius ad annum, minus ſoluit nunc, quia anticipat ſolutionem (ut ſi debet centum, det nunc octoginta pro tota ſumma) ſine dubio uſura eſt: quia ex tempore ſolutionis anticipato lucrum reportat.

Quartus caſus eſt. Si quis emendo frumentum aſsignandum ſibi tempore collectionis frugum, quia prius dat pecunias, minoris emit, quam æſtimetur honeſtum pretium tempore aſsignationis frugum, uſura eſt manifeſta ex ſupra dicta radice.

Quintus caſus eſt. Si quis emit minoris iuſto pretio cum pacto de retrouendendo, interim quaſi locans uenditori, & recipiens ad rationẽ quinq; ꝑ centum pretii dati, uſura eſt: quia non eſt ibi uera emptio: ſed mutuum palliatum ſub dictis contractibus: quod patet ex eo quod emitur lõge minoris, q̃ ſit iuſtum pretium. Secus autem eſſet, ſi ſuper domo uel agro conſtitueretur perpetuus cenſus ad rationẽ tot pro centenario iuxta patriæ morẽ, cum pacto quod poſſit debitor cenſus ſe liberare: quoniam contractus iſte determinatus eſt licitus per ſedem Apoſtolicam pluries. Sextus caſus eſt. Si quis pecunias ſuas dat artifici ſeu numulario, uolens capitale ſaluum, & tantum lucri abſolutè: aut ſi lucratur, etiam ſi ueriſimile, aut quaſi pro certo habeatur, quod numularius ſeu artifex multo plus inde lucrabitur, uſura eſt, non ſocietas, nec innominatus contractus: quia & capitali ſaluo ſtatur lucro, & non damno, & quaſi ex mutuo lucrum expectatur. Septimus. Si quis rem non extantem tanquam extantem (puta agrum, domum, aut armentum) & locat uenditori, ut det dum, & conſentio meæ paſsioni qua patior uſuras.

De mediatoribus quoque idem eſt iudicium: ſcilicet quòd non licet illis inducere aliquem ad faciendum uſuram, nec etiam eſſe quaſi negotii uſurariorum geſtores, puta inquirendo egentes pecuniis ſub uſuris, aut prouocando ut accipiant à ſuo fœneratore, quoniam tunc quis eſſet uelut miniſter uſurarii, & participaret in crimine & uinculo reſtitutionis. Circa participantes autem cum uſurariis in uſu rerum uſurariis, diſtinctione opus eſt. Primò, an res illa in ſeipſa ſit aliena, quia tunc idem eſſet iudicium, ſicut de participantibus in

re rapta, aut furto ablata, quam conſtat nullo titulo poſſe cõtractari licite ab alio: quia res aliena eſt. Si autem res ipſa aliena non eſt, diſtinguendum eſt an ex illo uſu efficiatur uſurarius impotens ad reſtituendas uſuras. Nam ſi non efficitur inde impotens ad reſtituendum, ſed æquè potens remanet ad reſtituendũ uſuras quas lucratus eſt, põt licitè homo cum uſurario negotiari, & dona ab eo accipere & dotem, & breuiter quomodolibet contrahere. Si uero efficeretur minor ad reſtituendum uſuras, non liceret contractus huiuſmodi cum uſurario iure. Et in promptu ratio eſt, quia cum periculo iacturæ proximi negotiaretur, dum fieret quis uſurarius quamuis nunc pertinax ſi cras rediret ad cor, non poteſt ſatiſfacere quibus teneretur. Vnde ab huiuſmodi uſurario non licet accipere dona nec dotem, aut aliquid ſimile: quia per hæc efficeretur impotens ad reſtituendum: quamuis licitum eſſet illi uendere & ab eodem emere: quia per hæc non redderetur impotentior ad reſtituendum: quoniam tantundem recipit ab alio quantum dat de ſuo. Et iuxta hanc diſtinctionem regulandi ſunt caſus qui occurrunt de uictu uxoris & filiorum ac familiæ uſurarij. Si enim hinc fit non ſoluendo (puta quia nihil habet niſi uſuras, nihilq; lucratur, niſi uſurariè) conſequens eſt ut non liceat illis inde uictum ſumere. Et hoc regulariter loquendo intellige. Nam per accidens poſſet eſſe licitum, puta ſi eſſent in neceſſitate extrema, aut ſi utiliter agerent negotium creditorum, uel ſpiritaliter (puta ſuadendo reſtitutionem) aut corporaliter, puta bonificando eorum bona pignorata. Vide de hac materia difficilius ſcripta ſuperius in uerbo reſtitutio. De dominis quoque temporalibus accipientibus ab uſurariis componentibus cum eiſdem, ut uſuras impunè facere poſſint, non ſolum idem eſt iudicium quantum ad res quas ab his accipiunt, ſed potius ſi illicita concedunt.

Pagas certas montis Genuenſis emere an ſit uſura.

COgor hoc in loco reſpondere quærentibus an ſit uſura emere pagas certas montis Genuenſis hinc ad triẽnium recipiendas, ita quod caſus eſt iſte: Ioannes habet in monte Genuenſi loca decem, ex quibus iam computatum eſt quod debentur

debentur ei centum libræ:sed quia non sunt ipsi exoluendæ ante triennium,ideo uocantur acerbæ pagæ, & tertio anno uocabuntur maturæ,& Ioannes eget nunc pecunia,uenditque istas decem pagas acerbas pro septuaginta libris nunc habendis: nunquid si ego sic emo, committo usuram? Respondeo omissis disputationibus, quod hic nulla interuenit usura: quia est contractus non palliati aut impliciti mutui, sed emptionis & uenditionis quoniam Ioannes uendit ius suum quod habet super illas decem pagas, & non uendit ipsas pagas, nec aliquod mutuum accipit. Declaro singula. Quod non uendantur pagæ,sed ius pagarum ex eo patet,quod Ioannes non tenetur mihi assignare pagas, sed ius suum quod habet super pagas illas. Quod nullum accipiat Ioannes mutuum ex eo patet, quia ad nihil restituendum obligatus est, sed solum ad assignandum mihi ius pagarum.Et rursus, quia quicquid periculi hic est, apud me ementem restat: quod est contra naturam mutui. Est igitur hic uera emptio & uenditio iuris pagarum illarum. Et propterea si iusto pretio emitur, iustus erit contractus. Iustum autem pretium constat esse quod communiter inuenitur absque fraude, &c. & propterea si pagæ huiusmodi uenduntur pretio communiter tunc currente, nullum peccatum committitur. Est autem rationabilis causa minoris pretii, ex eo quod res uænalis inutilis per triennium minor est seipsa utili ab hodierna die. Vnde num ius pagarum accerbarum inutile sit usque ad tempus mutaritatis, rationabiliter minus ualet, ac minoris uenditur quam ius pagarum utile nunc:sicut terra sterilis usque ad biennium, minus ualet quam ipsamet si esset utilis hodie. Nec hoc quod diximus de uenditione & emptione iuris pagarum ex monte Genuensi,est singulare in eo monte, quoniam hoc est commune omni alteri iuri quorūcunque creditorū. Possum enim licite emere ius tuum, quo tibi debentur ab altero mille aurei hinc ad annum,& licite emēdo dabo tibi minus mille aureis, præsupposito debito liquidissimo, & absque difficultate ac labore exigibili, quoniam ius recipiendi ad annum mille aureos minus est secundum rem,&secundū humanum usum, ac humanam æstimationem quam mille

Ff aurei:

aurei: quia potentia etiam proxima minor est actu: & inter os & offam multa intercedere posse, prouerbium uetus est. Non enim qui hoc ius emit, facit mutuũ palliatum, nec emit mille ducatos post annum, ut ratio temporis expectati cõstituat usuram: sed emit ius alterius ad habendum post annũ ducatos mille, & ipsius ementis periculo ius illud derelinquitur quod est contra naturam mutui, ut dictũ est de iure pagarũ.

1 Quanto autem minoris mille ducatis emere debeo, relinquitur arbitrio boni uiri, consideratis conditionibus temporum, copiæ pecuniarum, uel penuriæ, &c. De monte autem ipso Genuensi, & similibus, quia consistunt in facto loqui nescio, nisi factum certum mihi proponeretur. Sed in communi loquendo, certum est quod si sunt annui census constituti super prouentus ciuitatis, liciti sunt. Nec aliquid obstat, quin communitas possit se redimere. Et quoniam quomodolibet inceperint montes isti, hodie ut annui cẽsus communiter haberi uidentur: ideo si sic est, scilicet quod naturam transiere census: disputationes superfluæ uidentur. Et sic sit omnipotenti Deo laus & gloria, pro perfecta utcunque hac Summula, inter Hungaricæ legationis discrimina. Posonii in die Sanctæ Ceciliæ. Anno salutis 1 5 2 3. ætatis autem meæ quinquagesimoquinto. Amen.

LAVS VNI ET TRINO.

LECTORIS.

Ne aliquot pagella uacarent, Lector beneuole, hoc tibi ſequens opuſculum ab eodem authore (nempe Reuerendiſſ. DN. CAIETANO) contextum exhibere uoluimus, tum quòd eiuſdem argumenti cum præcedentibus planò uideretur, tum quòd lectu non iniucundum, ac ſummoperè pro futurum fore proſpeximus.

De integritate confesſionis quò ad peccata omnia.

CONFITERI peccata mortalia omnia quæ quis admiſit, Lutherani non ſolùm negant eſſe neceſſarium, ſed adfirmant repugnare ſacræ ſcripturæ, & eſſe impoſſibile: quia ſcriptum eſt, Delicta quis intelligit? Nos autem dicimus habere ex Euangelio confeſſionẽ peccatorum mortalium omniũ, & non obſtare prophetæ ſententiam allatam. Quòd enim peccata omnia confitenda ſint in ſacramentali confesſione, ex ipſa forma miniſtrandi ſacramentum pœnitentiæ tradita à Chriſto quando inſtituit hoc ſacramentum, miniſtratur. Ait enim Chriſtus Apoſtolis: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorũ retinueritis, retenta ſunt. In quibus uerbis datur à Chriſto miniſtro ſacramẽti facultas duarũ actionum: uidelicet remittendi uel retinendi peccata quorumcunq;. Ex hoc ipſo ꝙ miniſtro committitur facultas diſcernendi an remittenda, an retinenda ſint peccata cuiuſq; pœnitentis, manifeſtè ſequitur ꝙ oportet miniſtrum (niſi cæcus miniſtrare uelit) noſſe ſi in pœnitente eſt aliquod peccatum retinendum: quod eſt noſſe ſi in pœnitente eſt aliquid impediens remisſionem. Nam omne peccatum retinendũ impendit remisſionẽ cuiuſcunq; peccati hominis cõfitentis: qa nõ põt ſimul unũ peccatũ remitti, & aliud retineri. Nam mortalia peccata quæcunq; unius hominis cõnexa eſſe tam

quoad remisſionem,quam quoad retentionem,& relatiuè ad Deum & relatiue ad Chriſti miniſtrum,perſpicuum eſt. Et relatiue quidem ad Deum,patet ex eo quod ille cui remittitur à Deo peccatum,amicus Dei conſtituitur iuxta illud: Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum. Ille autem cuius retinet Deus peccatum, & manet in peccato unico, inimicus Dei eſt: utpote omnium reus:iuxta illud: Qui in uno offendit,reus omnium factus eſt. Ex hoc autem quod tam remisſio quam retentio diuina eſt peccatorum mortalium omniũ quæ quis habet, manifeſte ſequitur quod etiam tam remiſſio quã retẽtio quæ fit à Chriſto miniſtro, debet eſſe nõ aliquorum peccatorum mortalium confitentis, ſed omnium: quia tam remisſio quam retentio miniſtri debet eſſe talis, ut remiſſioni aſſiſtat diuina remisſio,& retentioni asſiſtat diuina retẽtio:alioquin non uerificarentur Chriſti uerba, Quorũm remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta ſunt.

Non uendicare autem ſibi remisſio miniſtri asſiſtentiam remisſionis diuinæ ſi diſcordaret à remisſione diuina.Diſcordaret autem ſi Deo remittente omnia, uel retinente omnia, miniſter quoque non remitteret omnia uel non retineret omnia. Ad hoc autem ut miniſter uel remittat omnia, uel retineat omnia oportet miniſtro innoteſcere omnia, niſi cæcus aut temerarius remiſſor ut retentor ſit.& quæ miniſtro Chriſti peccata pœnitentis per ipſius confeſſionem propriam innoteſcunt,conſequens eſt,ut oporteat confitentem confiteri omnia ſua peccata mortalia. Vide, examina, & libra prudens lector quæ diximus, & perpendes ex ipſa inſtitutionis forma in Euangelio ſcripta, haberi confesſionem omnium peccatorum.

Supereſt diluere obiecta à Lutheranis: diſtinguendo de cõfesſione,uel abſolute,uel ut eſt actus humanus. Eſt autẽ confiteri omnia abſolute, nullum peccatum inconfeſſum relinquere,confiteri uero omnia ut confesſio eſt actus humanus, eſt confiteri omnia quorum confesſio ſubeſt humanæ facultati. Vnde ex hoc quod delicta nullus ad plenum intelligit, eſto quod imposſibile ſit hominem confiteri abſolute omnia peccata ſua(quoniam ignota relinquit inconfeſſa) non ta

men

men hinc ſequitur, quin cõfesſione humana posſit quis confiteri omnia peccata ſua: quoniam ſub integritate confesſionis humanæ non comprehenduntur omnia peccata abſolute, ſed dumtaxat nota, & quorum quis memoriam habet: nam oblita & incognita confiteri nõ ſubeſt facultati humanæ. Et quia perſpicuum eſt ſub lege tam diuina quàm humana actionem nullam exigi ab homine, quæ non ſit in hominis poteſtate: ideo cum ex Euangelio habetur confesſionem omnium peccatorum requiri ad ſacramentum pœnitentiæ, non eſt ſermo de confesſione omnium peccatorum abſolute, ſed de cõfesſione omnium peccatorum, ut ſubeſt facultati humanæ, quod eſt dicere, ut pœnitens confiteatur omnia peccata ſua non ignota, nec oblita. Hæc de confesſione omnium peccatorum.

F I N I S.